Bu kitab Wap.IXLAS.Az saytından yüklənib.

АХИРӘТ АЗУГӘСИ

(ИКИНҸИ ҸИЛД)

ПЕЈҒӘМБӘРИ-ӘКРӘМИН (С) ӘБУЗӘРӘ НӘСИҺӘТЛӘРИ

МҮӘЛЛИФ:
ДОКТОР МИСБАҺ ЈӘЗДИ
ТӘРҸҮМӘ ЕДӘН:
ФҮЗУЛИ ШӘФИЈЕВ

بسم الله الرحمن الرحيم

نام کتاب:..ره توش
مولف:..................................... آیت الله مصباح یزدی
مترجم:..ف. شفی اف
ناشر:... .شهریار
تاریخ چاپ:...1385
نوبت چاپ:...اول
تیراژ:...3000

Китабын ады:........Ахирәт азугәси (икинчи чилд)
Мүәллиф:..............................Доктор Мисбаһ Јәзди
Тәрчүмә едән:..............................Фүзули Шәфијев
Нәшр едән:...Шәһријар
Чап тарихи:...2006
Чап нөвбәси:...Биринчи
Тираж:...3000

964-5934-74-5

ИЈИРМИ БИРИНЧИ ДӘРС

Тәффәкүрүн әһәмијјәти вә гәфләти арадан апаран амилләрин горунмасынын лүзуму

- Пејғәмбәрин үч төвсијјәси
А)– Дәфн мәрасими заманы астадан данышмаг;
Б)– Мүһарибә вахты астадан данышмаг;
С)– Гур’ан охунан заман астадан данышмаг.

- Инсанын ојанышына сәбәб олан амилләрә диггәтсизлијин мәнфи нәтичәләри
- Тәнбәллијин вә јерсиз күлүшүн мәзәммәти
- Ибадәтдә тәфәккүрүн ролу

Тәффәкүрүн әһәмијјәти вә гәфләти арадан апаран амилләрин горунмасынын лүзуму

Бундан габаг хоф вә горху барәсиндә, һәмчинин инсанда хоф вә горхунун јаранмасына сәбәб олан амилләр һаггында бәһс едилди. Дејилди ки, инсанда илаһи хофун јаранмасына сәбәб олан амилләрдән бири дә Гијамәт күнүнүн әзәмәтинә, чәһәннәм әзабларынын бөјүклүјүнлә вә чәннәт не'мәтләринин кенишлијинә вә әһәмијјәтинә едилән диггәтдир. Пејғәмбәрин (с) бу бөлүмдәки сөзләринин өнчәки мәтләбләрлә бағлылығы бундадыр ки, хоф, горху, шөвг, үмид, мәһәббәт вә үнс кими гәлби һалларын һамысы инсанын ајыг вә диггәтли олдуғу заман мејдана чыхыр; амма әкәр гафил олуб диггәти зәиф олса, бу һаллар ја онун гәлбиндә һеч олмајачаг, ја да олса, зәиф вә солғун сурәтдә өзүнү көстәрәчәкдир.

Елә ки, инсан гәфләтә дүчар олду, гәлбини гәсавәт бүрүдү вә өзүнүн мүбтәла олдуғу әхлаги рәзиләтдән хәбәрдар олду, онун һәмин алчаг һалдан харич ола билмәси үчүн нәзәрдә тутулан тәдбирләрә әл атмалыдыр. Бу тәдбирләрдән бири инсанын она тә'сир едән амилләрә диггәт јетирмәсидир. Инсана тә'сир едән амилләрин бә'зиләри инсанын өз гәлбиндә баш галдырыр, бә'зиләри исә харичи амилләрдир.

Һәрдән харичдә бир һадисә баш верир,- инсан бир сөз ешидир вә ја мүнасиб шәраит мејдана чыхыр ки, бу онун гәфләтдән ајылмасына сәбәб олур. Әлбәттә, бу тә'сир илаһи товфиг зүмрәсиндәндир вә инсан Аллаһ-тәаланын она олан лүтфүнү вә товфигини даһа да артырмаг үчүн гаршыја чыхмыш белә фүрсәтләрдән истифадә едиб гәдирданлыг вә шүкүр етмәлидир. Әкәр бу фүрсәтләрдән истифадә вә гәдирданлыг етмәзсә, инсанын гәфләти вә гәлби гәсавәти даһа да дәринләшәчәкдир. Һәдисин бу јериндә Пејләмбәр (с) бујурур: "Еј Әбузәр! Чәназә јанында, дин дүшмәнләри илә мүһарибә заманы вә Гур'ан охундуғу вахт (астадан данышыб) сәсини чох галдырма". Пејләмбәр (с) бу кәламында әхлаги, тәрбијјәви вә тәһлүкәсизлик бахымындан үч төвсијјә илә чыхыш едир.

Пејғәмбәрин үч төвсијјәси

А – Дәфн мәрасими заманы астадан данышмаг

Инсанын астадан данышмасы вә сәсини учалтмамасы олдугча көзәл вә јериндә дејилмиш бир сөздүр.

Һәзрәт Лоғман бу ләјагәтли әдәби өз оғлуна тапшырырды:

"Јеришиндә мүвазинәти көзлә (нә чох јејин, нә дә чох аста кет) вә (данышанда) сәсини галдырма. Чүнки ән чиркин сәс узунгулаг сәсидир!"

Дүздүр ки, ади һалларда да астадан данышмаг тәләб олунур, амма бә'зи һалларда кәрәк ади вахтда олдуғундан да јаваш данышасан вә ја сүкут ихтијар едәсән. Нечә ки, инсан фикрини ајры шејләрдән ајырыб, бир мәсәлә вә ја һадисә үзәринә јөнәлтдији вахтда, сүкут ихтијар едәрәк дүшүнчәсини, диггәтини һәмин һадисә үзәриндә чәмләјир.

Тәбиидир ки, инсаны фикирә далдыран, ибрәт көтүрмәсинә сәбәб олан мәсәләләрдән бири дә дәфн мәрасиминдә иштирак етдији вахт бу мәрасими изләмәсидир. Јас мәрасиминдә истәр-истәмәз инсанын зеһнини мәшғул едән мәсәләләрдән бири дә өлүм һаггында дүшүнчәләр олачагдыр. О, диггәтинә һаким кәсилмиш бир һәгигәтлә үзләшәчәкдир: бу өлүм нә вахтса онун да сорағына кәләчәк!

Буна көрә дә данышмагдан пәһриз едиб диггәтини бир инсанын агибәти олан чәназә үзәриндә пәрчимләјәчәк, мүәммалы дүшүнчәләр ичәрисиндә өлүм адлы бир һәгигәтлә үз-үзә кәлдијини көрәчәкдир. Бир анлыға чамаатын әлләри үстүндә сон мәнзилә јола салынан чәназәнин өзү олдуғуну вә ја нә вахтса онун да бу шәкилдә јола салыначағыны тәсәввүр едәрәк ани дә олса дәһшәтә гапылачаг, бир аз сонра бејнини чуғлајан бу фикирләрдән силкиниб олуб кечәнләр вә олачаглар барәдә даһа да чидди вә ајдын дүшүнмәјә башлајачагдыр.

Тәəссүфләр олсун ки, биз бу мәсәләләрә лазымынча диггәт јетирмирик вә һәтта дәфн мәрасими заманы әдәб гајдаларына риајәт етмир, ибрәт алмаг һаггында дүшүнмүрүк. Һалбуки, тапшырылыб чәназәни апараркән сакит олмалы, аста вә вүгарла һәрәкәт едилмәлидир; чамаатын диггәти анчаг чәназәдә чәмләшмәлидир. Буна көрә дә Пејғәмбәр (с) бујурур:

"Еј Әбузәр, чәназәнин ардынча һәрәкәт едәркән әглини дүшүнмәјә вә хушуја мәшғул ет. Бил ки, (кеч-тез) сән дә она гошулачагсан."

Инсаны гәфләтдән чыхара биләчәк ишләрдән бири дә узун зәһмәтдән вә дүнја не'мәтләриндән бәһрәләндикдән сонра дүнјадан кетмиш мө'мин шәхсин чәназәсини мүшаһидә етмәкдир. Һәгигәтән дә, belә бир һүзүнлү сәһнәнин мүшаһидәси инсаны гәфләтдән ајылдыр. Чүнки, дүнја вә онун бәр-бәзәкләринә, проблемләринә баш гатмаг инсанын гәфләтә дүшмәсинә сәбәб олур. Инсанын диггәтини ахирәтә јөнәлдән шејләр ону гәфләтдән сахлаја биләр. Бунун үчүн дә инсанын гәфләт јухусундан ајылмасына сәбәб олачаг ән јахшы васитәләрдән бири онун өз көзләри илә инсанын фани дүнјадан ахирәт дүнјасына нечә көчдүјүнү мүшаһидә етмәсидир. Дүздүр ки, инсан өлүмүн һагг олдуғуну вә һамынын да өләчәјини билир, амма дүнјасыны дәјишән инсаны мүшаһидә едәркән даһа чох тә'сирләнир.

Дәфн мәрасиминдә иштирак етмәк нәфсин ислаһы вә инсанлыг јолу мүбаризәсиндә әлә дүшмүш фүрсәт кими билинмәлидир. Белә бир фүрсәт инсанын дүшүнчәсини, фикрини ону әһатә етмиш мәшғулијјәтләрдән ајырыб, анчаг өзү вә агибәти һаггында дүшүнә билмәси үчүн гәнимәт һесаб едилә биләр. Дүшүнмәлијик ки, кеч-тез, нә вахтса биз дә бу јолу кедәсијик. Белә олан һалда беш күнлүк дүнја үчүн бу гәдәр чалышыб вурушмаға дәјәрми? Ахирәт дүнјасына лајиг олан, о күн көмәјимизә јетәчәк бир чалышмамыз олубму?

Өлүм һаггында дүшүнмәк, рәвајәтләрдә дә тә'кид едилдији кими, шејтандан узаглашмаға вә һагг јолда гәдәм көтүрмәјә сәбәб олан ән тә'сирли амилләрдәндир. Белә ки, инсан дүшүнсүн ки, бәлкә дә бир саат сонра о артыг дири олмасын. Чүнки, һеч ким нә замана гәдәр сағ олачағыны билмир. Демәли, инсанын гәфләтинә сәбәб олан узун-узады арзуларын мүгабилиндә өлүмә диггәтин чәкилмәси инсанын гәфләтдән ајылмасына сәбәб олур. Нә билмәк олар, бәлкә дә чох вахт бу кими дүшүнчәләр инсанын һәјатында өнәмли дөнүш јарадыр, онун талејини бир истигамәтдән башга бир истигамәтә јөнәлдир.

Тәбиидир ки, инсан өз агибәти һаггында дүшүнүб өзүнү Аллаһын әзәмәти гаршысында ачиз көрәндә, үрәјиндә зилләт, ачизлик вә хушу'

һалы јаранаҹаг, бунун тә’сири онун заһириндә дә өзүнү бүрузә верәҹәкдир.

Нечә ки, мө’мин намаза дурдуғу вахт өз гаршысында Аллаһын әзәмәтини көрүркән онда тәвазө вә хушу’ һалы јаранмаға башлајыр. Әлбәттә, бу тә’кид олунмуш бир ишдир вә мө’минин ниҹатына сәбәб олан, онун ән бариз хүсусијјәти олараг зикр олунур: "Һәгигәтән, мө’минләр ниҹат тапмышлар! О кәсләр ки, намазларында (һәр шеји унудараг руһән вә ҹисмән јалныз Аллаһа) мүт’и олуб (Она) бојун әјәрләр! (Аллаһын гаршысында кичиләрләр!)

Бунун әксинә олараг, Аллаһын әзәмәтинә бахмајанларын, намазын батини һаггында дүшүнмәјәнләрин тәвазө вә хушу’дан хәбәрләри олмаз.

Дедијимиз кими, хушу’ гәлбдә баш галдырыр вә онун тә’сири инсанын бәдән үзвләриндә, - мәсәлән көздә - үзә чыхыр. Амма һәрдән хушу’ бәдәнин дикәр әзаларына да нисбәт верилир. Аллаһ бујурдуғу кими: "...Рәһманын (әзәмәти вә һејбәти) гаршысында сәсләр кәсиләҹәк, јалныз пычылты ешидәҹәксән!" Башга бир јердә бујурур: "Көзләри зәлилҹәсинә јерә дикиләҹәк, өзләрини дә зилләт бүрүјәҹәкдир. Һалбуки онлар (дүнјада сағлам икән сәҹдәјә дә’вәт олунурдулар."

Дејиләнләрдән белә нәтиҹәјә кәлмәк олар ки, инсанын дәфн мәрасиминдә иштиракы вә дүнјадан кетмиш кәсин агибәти, һәмчинин Гијамәт сәһнәсини көзләри өнүндә ҹанландырыб о күнүн дәһшәтли әһвалы һаггында дүшүнмәси - инсанын мә’луматы һәддиндә - онда тәвазө вә хушу’ һалынын јаранмасына вә гәфләтдән чыхмасына сәбәб олаҹагдыр. Амма инсан дәфн мәрасими заманы да тәфавүтсүз олаҹагса – ағзы сөһбәтә гызышыб онунла-бунунла сөһбәтә мәшғул олаҹагса вә дүнја һаггында дүшүнәҹәксә - онда һеч бир дәјишиклик баш вермәјәҹәкдир.

Бә’зи адамлар бири өләндә чалышырлар онун өлүмүндән өз мәнафеләри үчүн бәһрә көтүрсүнләр: әкәр өлән адам мүәллим идисә, фикирләриндә онун јерини тутмағы планлашдырырлар, әкәр рәис олмушса, севинирләр ки, ај ҹан, креслосу онлара чатаҹаг. Әкәр адлы-санлы бир һәким өлсә, башгалары онун јеринә кечмәк һаггында дүшүнүрләр. Бу иш олдугча тәәссүфләндиричи вә утандырычы һалдыр! Баш вермиш һадисәдән ибрәт көтүрүб диггәтләрини ахирәтә јөнәлтмәк вә өз агибәтләри һаггында дүшүнмәк әвәзинә, бир аз даһа артыг дүнјаја гапанырлар. О ҹүр тәканвериҹи һадисә нәинки онлары ајылтмыр, әксинә гәсавәт басмыш үрәкләринә тәзә губарлар да чөкдүрүр. Буна көрә дә Пејғәмбәр (с) Әбузәрә нәсиһәт едир ки, инсанда хофу, тәвазөнү, хушу’ну јарада биләҹәк шәраитдән бири дә онун дәфн

мәрасиминдә иштиракыдыр; бу шәртлә ки, диггәти ҹәрәјан едән һадисәләр үзәриндә ҹәмләнмиш олсун, сәс – күј галдырмагдан, о тәрәф- бу тәрәфә бахмагдан пәһриз етсин... Диггәти анҹаг өзүндә олмалыдыр, данышанда аста данышмалыдыр ки, дүшүнмәјинә мане олмасын. Чүнки һүндүрдән данышмаг инсанын гәлбини өзүнә мәшғул едир вә ону гәлбин һүзурундан сахлајыр.

Бир күн јолдашлардан бири Теһранда Әлламә Тәбатәбаидән сорушду: "Намазда гәлбин һүзуруна, Аллаһда тәмәркүзләшмәсинә наил олмаг үчүн нә едим?" Әлламә ҹавабында бујурду: "Аз данығ."

Бәлкә дә бу бизә тәәҹҹүблү көрүнсүн ки, данышмағын инсанын намазда гәлби һүзуруна нә тә'сири ола биләр? (Мараглы будур ки, һәмин шәхс чохданышан адам иди). Ајдындыр ки, данышмаг инсанын фикри, руһи, һәтта физики енержисини өзүнә хәрҹләјир. Хүсусилә дә дәрс дејәндә, рәсми чыхышлар едәндә вә нитг сөјләјәндә. Инсан аудиторија гаршысында данышдығы заман бир јығынҹағын ону динләдијини көрәндә чалышыр ки, данышанда сәһв бурахмасын. Буна көрә дә бүтүн диггәтини данышығына ҹәлб едир вә өзүнә, гәлбинә диггәтдән галыр. Бу ҹәһәтдән аз данышмаг, астадан сөһбәт етмәк инсанын диггәтини өзүндә ҹәмләјә билмәси вә фикри паракәндәликдән горунмасы үчүн даһа тә'сирлидир. Пејғәмбәрин (с) дәфн мәрасиминдә иштирак едәркән кечирдији һалы бәјан едән бир һәдисдә белә дејилир: "Дәфн мәрасими заманы Пејғәмбәр (с) дәрдли фикирләрә даларды вә даһа чох өз дүшүнҹәләринә гәрг олуб, чох аз данышарды".

Б – Мүһарибә вахты астадан данышмаг

Мүһарибә вахты һәрби әмәлијјатларын сирринин мәһрәманә олмасыны вә дөјүш гүввәләринин мөвгејини, тактики әһәмијјәтини нәзәрә алараг Пејғәмбәр (с) тапшырыр ки, мүһарибә заманы астадан данышын. Мүһарибәнин өзүнәмәхсус шәраити олур. Хүсусилә дә бир дөјүш әмәлијјаты үчүн план чәкиләркән вә дөјүш мәнтәгәсиндән мә'лумат әлдә едәркән гаршыја чыхмыш шәраит тәләб едир ки, өз дөјүш мөвгеләринин дүшмәндән кизли гала билмәси үчүн һәддән артыг дәгиг вә еһтијатлы оласан. Чох вахт уҹадан данышмаг вә гејри мүнасиб һәрәкәт дүшмәнин әмәлијјатдан хәбәр тутмасына сәбәб олур. Нәтиҹәдә һәм дөјүшчүләрин ҹаны хәтәрә дүшүр, һәм дә әмәлијјатын планы позулмуш олур.

Бу һәгигәти бизим дөјүшчүләримиз сәккиз иллик мүһарибә әрзиндә чох көзәл тәҹрүбә етмишләр: һәрдән вәзијјәт о гәдәр тәһлүкәли вә һәссас олур, онларын рәфтары о гәдәр мүәјјән иди ки, һәтта ајагларынын аддым сәси белә ешидилмәмәли иди. Һәгигәтдә дөјүш планларынын иҹрасында гафилкир үсуллардан бәһрәләнирдиләр.

Пејғәмбәрин (с) бу төвсијјәсиндән чыхарылан мүһүм нөгтәләрдән бири дә мүһарибәнин әһәмијјәти вә дөјүш әмәлијјатларынын һәссаслығыны нәзәрә алыб дөјүшчүләрин бүтүн имканлардан, енержиләриндән истифадә едә билмәләридир. Бу бахымдан сүкута риајәт етмәклә, бүтүн диггәти бир истигамәтә тәмәркүзләшдирмәклә инсан өзүндә олан бүтүн дахили гүввәләри бир чәһәтә јөнәлтмәлидир. Дүшмән гаршысында там гәтијјәт вә ирадә нүмајиш етдирилмәлидир. Дөјүшчүләрин фикрини јајындыран, руһларыны сүстләшдирән шејләрдән пәһриз едилмәлидир. Һәзрәт Әли (ә) Чәмәл мүһарибәсиндә оғлу Мәһәммәд бин Һәнәфијјәјә дөјүш барәдә төвсијјәсиндә белә бујурур: " Әкәр дағлар јериндән галхса да сән јериндән тәрпәнмәмәлисән. Дишини дишинә сых, башыны Аллаһа тапшыр, ајагларын мых кими јерә саплансын. Көзләрини дүшмән ләшкәринин үфүгләринә дик вә башга һеч јерә бахма. Бил ки, гәләбә Аллаһын әлиндәдир."

Ч –Гур'ан охундугу заман астадан данышмаг

Әкәр бир күн инсан Гур'ан охунан мәчлисдә иштирак етмәли олса – истәр Гур'андан истифадә етмәк һәдәфи илә олсун, истәрсә дә башга бир мәгсәдлә, - мәсәлән һүзр јериндә өләнин руһуна "Јасин" охундуғу заман - мәчлисдә бу дәјәрли фүрсәти гәнимәт билмәли, диггәтини ајәләрин мәфһумуна вә мә'насына јөнәлтмәлидир. Һәтта радиодан Гур'ани-Кәримин руһани сәси јајынландыгда арам вә сакит вәзијјәтдә онун ајәләри үзәриндә дүшүнчәјә далмалы, вүчуду әхлаги рәзаләтләрдән паклајыб тәвазө вә хушу' кими дәјәрли хисләтләрлә зинәтләндирмәк үчүн Гур'анын әбәди мөчүзә вә һидајәтедичи ајәләриндән фајдаланмаға чалышылмалыдыр. Гур'анын бујурдуғу кими:

"Аллаһ сөзүн ән көзәлини (Гур'аны, ајәләри) бир-биринә бәнзәр, (хәбәрләри вә һекајәтләри, әмрләри вә гадағанлары, вә'дләри вә тәһдидләри) тәкрарланан бир китаб шәклиндә назил етди.Ондан (Гур'анын тәһдидләриндән) Рәббиндән горханларын түкләри биз-биз олар. Рәббинин зикриндән (өјүд-нәсиһәтиндән, вә'дләриндән) сонра үрәкләри јеринә кәлиб горхулары кедәр..."

Гур'анын бу чүр һејрәтамиз тә'сирини нәзәрә алараг, әкәр инсан Гур'ан охунан заман онун мә'наларына диггәт етмәзсә, онун үчүн Гур'ан сәси илә башга сәсләр арасында һеч бир фәрг олмазса, бу һал ону гәфләтә сүрүкләјәчәк, гәлбинин гәсавәти бир аз да артачагдыр.

Гур'анын әһәмијјәтини, һөрмәтинин горунмасыны нәзәрдә тутараг вә она верилән дәјәрә көрәдир ки, Аллаһ бујурур:

“Гур’ан охунан заман ону динләјин вә сусун ки, бәлкә (онун сајәсиндә) рәһм олунасыныз!”

Тәбиидир ки, Аллаһ Гур’аны инсанларын һидајәти, гәлбләринин дәјишилмәси вә Аллаһа јөнәлмәләри үчүн васитә гәрар вермишдир. Буну нәзәрә алараг әкәр инсан Гур’ана е’тинасыз јанашса, Гур’анын асимани сәси илә дикәр сәсләр арасында фәрг гојмаса олмаса, илаһи ајәләрин нәсиһәтләриндән нәтичә чыхармаса, чох чиркин бир иш көрмүш вә Аллаһын белә бир не’мәтинә аси олмушдур. Буна көрә дә дәјәрли бир фүрсәти әлдән вермәкдән әлавә, гәлби гәсавәтини бир аз даһа артырмыш олур. Һидајәтә говуша билмәк үчүн әлдә етдији нисби һазырлығы да әлдән верәчәкдир.

Гур’андан бәһрәләнә билмәјимиз үчүн Гур’ан тилавәт едилдији заман диггәтимизи бир јерә топламалыјыг. Гур’ана гулаг асдығымыз заман елә тәсәввүр етмәлијик ки, Гур’анын руһани сәси санки Пејғәмбәрин (с) дилиндән сәсләнир. Белә олан сурәтдә Гур’анын сәси бизә тә’сир едәчәкдир вә ондан лајигинчә бәһрәләнә биләчәјик.

Гур’ан охунан мәчлисләрдә - мәсәлән, һүзр јериндә “Јасин” охунаркән – Гур’ана гулаг вериб диггәти онун мәфһумунда чәмләмәк чох көзәл бир адәтдир вә бу барәдә чохлу көстәришләр дә верилиб. Тәәссүфләр олсун ки, биз бу чүр көзәл адәтә риајәт етмирик. Һүзр јериндә “Јасин” охунаркән, фатиһә вериләркән бир-биримизлә данышмаға мәшғул олуруг. Бә’зән дә учадан данышмагла башгаларынын да диггәтини өзүмүзә чәлб едирик. Ајдындыр ки, инсанын зеһни, фикри данышмаға, ешитмәјә чәлб олунанда диггәти Гур’андан үзүләчәкдир. Бу барәдә әһли-сүннәт биздән даһа јахшыдыр. Онлар Гур’ан мәчлисинә хүсуси диггәтлә јанашырлар. Амма башга бир тәрәфдән онларын һәмин мәчлисдә иштиракы анчаг гаре’ләрин көзәл сәсләрини динләмәк вә бу саһәдәки бачарыгларыны мүшаһидә едиб, онлары тәшвиг етмәкдән ибарәтдир. Һәрдән бир “Аллаһ, Аллаһ” демәклә онлары тәшвиг едирләр. Пис чыхмасын, елә бил концерт мәчлисидир - ханәндә охујур, башгалары да әл чалырлар. Һәгигәтдә онларын диггәти Гур’ан охујанын көзәл сәсинә јөнәлиб, даһа онун мә’насы вә ибрәтамиз һикмәтләринә гулаг асыб ибрәт көтүрмәклә ишләри јохдур. Тәәссүфләндиричи һалдыр ки, биз чох аз Гур’ан мәчлиси дүзәнләјирик. Бизим Гур’ан охујуб, ешитдијимиз јер әксәрән һәмин јас мәчлисләридир. Өлү өләндән өләнә Гур’ан охумаг јадымыза дүшүр. Һүзр јериндә дә молла Гур’ан охујур, амма һәр кәс өз иши илә мәшғулдур: бир-бири илә сөһбәт едирләр, ал-вердән данышан ким, харичдән сорушан ким!.. Бә’зән дә микрофон гошуб Гур’аны елә уча сәслә охујурлар ки, ешидәнин гулаглары чинкилдәјир. Буна көрә дә һеч

ким Гур'ана гулаг асмаг истәмир. Белә јердә кәрәк бүтүн чәһәтләри көтүр-гој едәсән вә һәр шејә јерли-јериндә риајәт едәсән.

Әлавә едәк ки, дедијимиз ики адәтин икиси дә надүрүст вә јетәрсиздир: һәм бизим Гур'ан мәчлисини бу шәкилдә тәшкил етмәјимиз јанлышдыр, һәм дә әһли-сүннәтин дүзәнләдији Гур'ан мәчлисләри. Һәр ики һалда Гур'анын мәфһумуна вә батининә диггәт јетирилмир. Гур'ан мәчлиси онун көзәл сәсинә гулаг асыб, охујанын мәһарәтини, авазыны динләмәклә мәһдудланмыр. Буна көрә дә кениш вә үмуми Гур'ан мәчлисләри тәшкил етмәк лазымдыр вә бу мәчлисләрдә Гур'анын көзәл сәслә охунмасындан әлавә онун мә'на дәринлијинә, мәфһумуна диггәт јетирмәјә дә фүрсәт вә имкан верилмәлидир. Гур'ан ајәләри халисликлә вә һүзнлү сәслә охунмалыдыр ки, ешидәнләрдә дә халис вә сәмими әһвал-руһијјә јаратсын. Һәмчинин онларын чәһаләт гәфләтиндән ајылмаларына сәбәб олсун. Бу Гур'анын өзүнүн ишарә етдији нөгтәдир: "Пејғәмбәрә назил оланы динләдикләри заман һаггы билдикләри үчүн онларын көзләринин јашла долдуғуну көрәрсән..."

Инсанын ојанышына сәбәб олан амилләрә диггәтсизлијин мәнфи нәтичәләри

Һәдисин давамында Пејғәмбәр (с) бујурур: "Еј Әбузәр! Бил ки, бир шеј хараб олуб ијләнмәсин дејә она дуз вурарлар, амма дузун өзү хараб олса артыг онун гаршысыны алачаг дәрман јохдур." Бу чүмләнин габагда дејиләнләрлә бағлылығы бәлкә дә бунун үчүндүр ки, бизим бүтүн дәрдимиз, бәламыз дүнјаны истәмәјимиздән вә маддијата бағлылығымыздан ирәли кәлир. Бунлар бизим үрәјимизин фасид олмасына, ијләнмәсинә сәбәб олурлар. Инди бу дәрдләрин мүаличәси үчүн инсанын ојанышына сәбәб олан бир сыра амилләр вә силсилә сәбәбләр һалгасы мөвчуддур. Бу амилләрдән бири дә дәфн мәрасиминдә иштирак етмәк вә "өлүм" мәфһумуна диггәти чәкмәкдир. Инсан көрәндә ки, көчүнү бу дүнјадан чәкиб апаран чәназәни чамаат чијинләриндә дашыјыр, бир анлыға өз өлүмүнү көзләри гаршысында чанландырыр вә дәрин фикрә далыр. Гәлбин бу дәјишиклији онун утаныб өз ачизлијини дәрк етмәсинә сәбәб олур вә һагг гаршысында тәвазө вә сәмимијјәт һиссини јенидән онун гәлбиндә дирчәлдир. Бу анда о, ону көзләјән сонлуғун дәһшәтиндән горхуја дүшүр. Имам Садиг (ә) башгаларынын өлүмүндән ибрәт көтүрмәк барәдә Әба Салеһ адлы сәһабәсинә белә бујурур: "Чијниндә чәназәни апардығын вахт, бир анлыға елә дүшүн ки, чијинләрдә дашынан сән өзүнсән вә сән Аллаһдан хаһиш едирсән ки, бир даһа сәни бу дүнјаја гајтарсын. Аллаһ

да сәнин хаһишини гәбул едир. Инди бах, көр икинҹи һәјатыны неҹә башламалысан!” Сонра бујурду: “Чох гәрибәдир ки, габагкы нәсилләр сонракы нәсилләри көрә билмәкдән мәһрумдурлар (Өлүм онларын арасына ајрылыг салыб). Онларын арасында көчү хәбәр верән тәбил сәсләнмәкдәдир, амма башлары еләҹә ојнамаға гарышыб!”

Дејиләнләри нәзәрә алараг дуз кими үрәјин писликләр ичәрисиндә гаралмасынын гаршысыны алан вә инсанын мә’нәви дәрдләринә дәрман олан амилин өзү әкәр хараб оларса, онун өзүнүн әлаҹы неҹә олаҹагдыр?!

Дәфн мәрасиминдә иштирак етмәк инсаны фикрә далдырыб өлүм һаггында дүшүнмәјинә сәбәб олмагданса, әксинә онун бир аз да даһа артыг дүнјаја бағланмасына вә өз кәләҹәк мәнафеји һаггында дүшүнмәсинә сәбәб олурса вә ја һәрәкәт заманы ибрәт көтүрмәк әвәзинә утанмадан башгаларынын гејбәтини гырырса, демәли белә инсан ијләнмиш дуз кими әлаҹсыз дәрдә мүбтәла олмушдур. Бундан сонра һәмин адам бәдбәхтлијә сүрүнәҹәкдир вә онун ојанмасы, гәфләтдән ајылмасы үчүн һеч бир шеј она тә’сир етмәјәҹәкдир. Шәксиз, Гур’ан охумаг инсанын мә’нәви дәрдләринин дәрманыдыр. Аллаһ бујурдуғу кими: “(Еј инсанлар!) Сизә Рәббиниздән бир өјүд-нәсиһәт, үрәкләрдә олана (ҹәһаләтә, шәкк-шүбһәјә, нифага) бир шәфа, мө’минләрә һидајәт вә мәрһәмәт (Гур’ан) кәлмишдир!”

Инди ки, Гур’ан шәфабәхшдир вә инсана гијмәтсиз һәгигәтләри әта едир, әкәр Гур’ан өзү дүнја вә шөһрәт газанмаг үчүн васитә сечиләрсә, белә олан һалда Гур’ан охумаг нәинки шәфабәхш олмајаҹаг, әксинә руһи дәрдләринин үстүнә јени дәрд кәтирәҹәкдир. Гур’аны да өз рәзил истәкләримиз үчүн васитә гәрар версәк, бизим дүнјаја олан бағлылығымызы бир аз да бәркидәҹәк, Аллаһла, Гур’ан һәгигәтләри илә олан фасиләмизи даһа да кенишләндирәҹәкдир.

Тәнбәллијин вә јерсиз күлүшүн мәзәммәти

Јерсиз күлүшүн вә тәнбәллијин мәзәммәти һаггында Пејғәмбәр (с) бујурур: “Бил ки, сизин аранызда ики пис сифәт вардыр: тәәҹҹүб үзүндән олмајан күлүш (сәбәбсиз күлүш) вә сәһв вә унутганлыг үзүндән олмајан тәнбәллик (биләрәкдән тәнбәллик етмәк).”

Пејғәмбәр (с) мө’минләрә, онларын даһа чох гәфләтә дүчар олмасына, хоф вә тәвазө һалларынын зәифләмәсинә сәбәб олан ики хошакәлмәз сифәти хатырладыр. Јахшы оларды мө’минләр о ики бәјәнилмәз сифәтин әлаҹы үчүн чалышардылар. О ики сифәтдән бири јерсиз күлүшдүр. Һәрдән инсан күлүш доғуран вә тәәҹҹүбә сәбәб олан сәһнәләрлә үзләшир вә бу һалда тәбии олараг күлмәји кәлир. Һәрчәнд

диггəти Аллаhа јөнəлмиш инсанлар күлүш доғуран сəhнəлəри мүшаhидə етдиклəри заман додагларында анчаг тəбəссүм заhир олур вə hеч вахт гəhгəhə илə учадан күлмүрлəр. Бөјүк шəхсијјəтлəрдəн бə'зилəри онлара күлмəли дастан вə лəтифəлəр сөјлəндији заман вə ја тəəччүб доғуран бир hадисə илə үзлəшдиклəри заман күлүмсəјəрдилəр, амма диггəтлəри башга јердə оларды. Онлара дејилəн лəтифəлəр вə көрдүклəри тəəччүб доғуран hадисəлəр онларда азачыг да олсун тə'сир гојмазды.

Мө'минин вүгары, Аллаh мəhзəриндə өзүнү həр заман hазыр көрмəси вə метафизик алəмə диггəтини јөнəлтмəси она күлмəк мачалы вермир. Амма, əкəр күлүшдоғуран сəhнə илə үзлəшмəли олса, күлмəјинин hеч бир ејби јохдур, лакин јерсиз күлүшдəн вə гəhгəhə илə күлмəкдəн пəhриз етмəлидир. Чүнки дəлилсиз вə кичик бир бəhанə илə гəhгəhə чəкиб күлəн адамын гəлбинə ағыр гəфлəт пəрдəси чөкүр. Имам Садиг (ə) həдислəрин бириндə бујурур: "Јерсиз күлүш наданлыгдан ирəли кəлир." Һəмчинин Һəзрəт (ə) əлавə едир: "Елə күлмə ки, дишлəрин ағарсын (көрүнсүн), hалбуки рүсваедичи əмəллəрин вардыр. Алчаг ишлəр көрмүш шəхс кечəнин бəласындан аманда дејил."

Бу həдисдə Имам Садиг (ə) ачыгчасына бујурур ки, алчаг əмəллəрин тə'сири нəтичəсиндə кəлəчəји гаранлыг вə горхулу олан кəсин – белə ки, həр ан мүмкүндүр она бəла назил олсун – гəhгəhəси вə күлүшү јерсиздир. О адам белə күлə билəр ки, өз кəлəчəјиндəн архајындыр вə талејинин сонда нечə олачағы барəдə hеч бир никаранчылығы јохдур. Һалбуки, бахыб көрмүрүк ки, пејғəмбəрлəрин вə өвлијаларын белə бир архајынлығы олмајыбдыр вə анчаг Аллаh фəзлинə тəвəккүл етмишлəр. Јерсиз күлүшүн үрəјə көстəрдији тə'сир барəдə Имам Садиг (ə) бујурур: "Һəддəн зијадə күлмəк үрəји өлдүрүр" вə həмчинин бујурур: "Су дузу həлл етдији кими чохлу күлмəк дə дини (əридиб) суја дөндəрир." Буна көрə дə ағыл гəбул етмəјəн јерсиз күлүшдəн чəкинмəк лазымдыр. Инсан ағзынын, дилинин, көзүнүн, гулағынын ихтијарыны əлдəн вермəмəлидир. Күлмəк истəјəндə бахмалыдыр ки, күлмəјинə бир сəбəб вар, ја јох. Һəр кичик шеји бəhанə едиб күлмəк олмаз.

Буну да хатырлатмаг лазымдыр ки, күлəрүз олмаг, додагларда həмишə тəбəссүмүн олмасы дəјəрли вə бəјəнилəн хүсусијјəтлəрдəндир. Ичтимаи əдəб гајдаларындан бири дə будур ки, мө'минлəр чəмијјəтдə, бир-бири илə гаршылашдыгда үзлəриндə тəбəссүм олсун. Үрəклəри нə гəдəр hүзнлү олса да, башгалары илə үзлəшдикдə онлар нараhат олмасын, инчимəсин дејə нараhатлығыны бирузə вермəмəли, онларла хош үзлə көрүшүб данышмалыдыр. Рəвајəтлəрин бириндə дејилдији

кими: "Мө'минин үзү һәмишә шад вә хүррәмдир. Мө'мин өз гәмини үрәјиндә кизли сахлајар."

Хошүзлү вә күләрүз олмаг гәһгәһә илә күлмәкдән фәргли бир һалдыр. Аллаһа вә Гијамәтә инамы олан, е'тигадлы бир мө'минин нәзәриндән һәрәкәтләри һеч вахт кәнарда галмыр вә өз нәфсинин истәкләри илә һәрәкәт етмир.

Пејғәмбәрин (с) өз үммәти арасында пис һесаб етдији икинҹи сифәт тәнбәлликдир. Инсан һәрдән унутганлыг вә гәфләт үзүндән өз вәзифәсини јеринә јетирмир. Мәсәлән, һансыса ибадәти унудуб јеринә јетирмир. Белә олан сурәтдә һеч бир күнаһ онун ајағына јазылмаз. Амма һәрдән дә инсан билә-билә тәнбәллик үзүндән вәзифәсини әнҹам вермәјә сүстлүк едир. Бу мө'минә јарашан хүсусијјәт дејил. Биләрәкдән јүкү үзәриндән атмаг мө'мин үчүн гәбул едилмир. Намаз вахты азанын сәсини ешидиб ҹамаат намазына һазыр олмаға тәнбәллик көстәрир. Бу ҹүр диггәтсизлик бир мө'минин шә'ниндә дејил. Фәрг еләмир, онун сүстлүјү вә тәнбәллији ваҹиб әмәл гаршысындадыр вә ја мүстәһәб.

Јәздин үләмаларындан Шејх Гуламрза Јәзди адлы бир нәфәр олдугҹа ҹидди бир адам иди. Күнләрин бириндә онунла бәрабәр мәсҹидә кетдик. Мәсҹидә дахил оланда шејхин көзү бир дәстә адама саташды. Онлар бекар отуруб ҹамаат намазы гылмаг үчүн пишнамазы көзләјирдиләр. Шејх онларын бикар отурмасыны көрүб нараһат олду вә бујурду: "Лә'нәт шејтана, горхурсуз сизи ҹәннәтә апарсынлар? Галхын ајаға нафилә намазы гылын." Инсан ваҹиб намазын вахтындан әввәл мәсҹидә дахил оларса, јахшы оларды бош отурмајыб нафилә намазы гылсын. Белә бир мүһүм ишә диггәтсизлик мө'минин шә'ниндә дејил. Бу мәсәлә дикәр ишләрә дә аиддир. Һәрдән хәстәлик үзүндән вә ја дикәр проблемлә әлагәдар инсан мүталиәдән кери галыр. Амма һәрдән дә инсанын тәнбәллији вә раһатлыг истәји ону мүталиәдән вә ишдән сахлајыр. Инсанын инкишафынын вә тәрәггисинин гаршысыны алан әсас манеәләрдән бири тәнбәлликдир. Тәнбәллик бөјүк бәла олуб гаршысы алынмасы кәрәкән хәстәликләрдәндир.

Ибадәтдә тәфәккүрүн ролу

Һәдисин давамында Пејғәмбәр (с) бујурур: "Еј Әбузәр! Тәфәккүрлә јанашы гылынан ики рүкәт ади намаз, гафил үрәклә ахшамдан сәһәрә гәдәр едилән ибадәтдән даһа јахшыдыр."

Тәфәккүрүн вә дүшүнмәјин әвәзсиз ролуну вә әһәмијјәтини нәзәрә алараг Пејғәмбәр (с) бујурур ики рүкәт ади намаз тәфәккүрлә гылынарса, онун инсан камалына тә'сири ахшамдан сәһәрә гәдәр гәлбин һүзуру олмадан гылынан намаздан даһа чох олаҹагдыр.

Әлбәттә, әкәр инсан тәләсик вә сүр’әтлә намаз гылса өз вәзифәсини лајигинчә јеринә јетирә билмәјиб көрдүјү иши дәрк едә билмәјәчәк. Рәвајәтләрдә дејилдији кими, тәләсик гылынан намаз тәфәккүрлә јанашы олмазса, јә’ни инсан намаз әснасында дедији сөзә вә көрдүјү ишә диггәт јетирмәзсә вә тәфәккүр етмәјә мачалы олмазса, онун бу һәрәкәтинин димдијини јерә дөјәчләјән гарғадан һеч бир фәрги олмајачагдыр. Белә намазын һеч бир дәјәри јохдур, чүнки диггәтсиз гылыныр. О гәдәр сүр’әтлә гылыныр ки, инсан фүрсәт едиб намазын мәфһумуна диггәт јетирә билмир. Демәк истәдијимиз будур ки, диггәтлә гылынан ики рүкәт ади намаз, диггәтсиз гылынан узун вә тәкрар намазлардан даһа үстүндүр.

Дәфәләрлә дејилдији кими инсанлығын тәкамүлү шүури вә елми бир тәкамүлдүр. Инсанын инкишафы вә камалы онун шүурунун инкишафы вә дәркинин јүксәлиши иләдир. Башга сөзлә десәк, инсан елмин вә шүурун ајағы илә Аллаһа јахынлашмаг јолунда аддымлајыр. Онун Аллаһа јахынлашмасы мәканыны дәјишмәси илә дејил. Јә’ни чисмини бир јердән башга јерә көчүрмәси илә дејил. Инсанын Аллаһа јахынлашмасы шүур вә диггәтин артымы, Аллаһын әзәмәтини дәрк етмәјинин инкишафы вә јүксәлиши иләдир. Белә ки, инсанын дәрки артдыгча Аллаһа јахынлығы да артыр. Бу тәкамүл елми тәкамүл олуб, елмин артыб узанан шәфәгләри алтында һасил олур. Бунун илкин мәрһәләси инсанын өзүнә хас олан елми вә акаһлығыдыр. Инсан өзү һаггында әлдә етдији биликләрин сајәсиндә Аллаһ һаггында биликләр әлдә едир. Бунун мүгабилиндә инсанын билији вә акаһлығы нә гәдәр азаларса, бир о гәдәр дә гәфләтә дүшүр вә тәкамүл јолунда ләнкимәли олур.

Намаз тәкамүл јолунун бир васитәсидир. Намаз онун үчүндүр ки, инсан Аллаһла рабитә јарада билсин вә Аллаһа јахынлашмағын јолуну даһа јахшы һисс едиб дәрк едә билсин. Амма бу намаз лазыми диггәт вә илаһи мәгамын дәрки илә јанашы гылынмазса, намаз гылан адамын бу әмәли ади идман һәрәкәтләриндән башга бир шеј сајылмајачаг. Јә’ни әјилиб-галхмагдан башга һеч бир фајда әлдә етмәјәчәкдир. Чүнки, намазын мәфһуму вә батининдән фајдаланмамышдыр. Әлбәттә, диггәтсиз олса да гылынан бу чүр намаз, ахшамдан сәһәрә гәдәр јатыб һеч намаз гылмамагдан вә ја, Аллаһ еләмәмиш, күнаһ ишләрә мәшғул олмагдан даһа јахшыдыр. Инсанын намаза дурмасынын өзү – бахмајараг ки, диггәтсизлик үзүндән камил савабы јохдур – бәјәнилән ишдир. Амма чалышмаг лазымдыр ки, намазда диггәтли олаг вә Аллаһла үз-үзә дајандығымыз заман Онун һүзурунда дурдуғумузу,

бөјүк бир Затла данышдығымызы дәрк едәк. Белә оларса, инсан Аллаһ дәркаһына јахынлашмаг мәгсәдинә дә тез чатар.

ИЈИРМИ ИКИНҸИ ДӘРС

Һагг вә батилин һүдудлары

- Һагг вә батил вә онларын истифадә јерләри
- Һагг вә батилин заһири нишанәләри
- Мухтар инсан вә илаһи имтаһан
- Инсан вә дахили гүввә олан һагг вә батил арасында чәкишмә
- Һисси вә дүнјәви ләззәтләрә үмуми тәмајүл

Һагг вә батилин һүдудлары

“Еј Әбузәр! Һагг ағыр вә ачыдыр; батил јүнкүл вә шириндир. Чох вахт бир саатлыг һәвәсә ујмаг узун мүддәтли гәмә, кәдәрә сәбәб олур.”

Һагг вә батил вә онларын истифадә јерләри

Ислами енсиклопедијада ачыгланан вә кениш мә’на кәсб едән үмуми мәфһумлардан бири дә “һагг вә батил” мәфһумудур. Гур’ани-Кәримдә һагг вә батил һәрдән мә’будлар һаггында ишләдилир. Белә ки, Аллаһ-тәала һагг мә’буд кими, дикәр мә’будлар исә батил олараг танытдырылыр:

“Бу беләдир. Чүнки Аллаһ һагг, мүшрикләрин Ондан башга ибадәт етдикләри (бүтләр, танрылар) исә батилдир...”

Бә’зән һагг вә батил әгидә, дүшүнчә мәсәләләринә аид едилир вә бә’зән дә рәфтар вә көрүлән ишләрә шамил олур. Гур’анын бизләрә тә’лим етдији мәтләбләрдән бири дә будур ки, бу дүнја һагг вә батилин гарышығындан јоғрулмушдур. Демәк олар бу дүнјанын гурулушу ики үнсүрүн – һагг вә батилин – мүрәккәб формасыдыр.

“Аллаһ” һаггын әсасыдыр вә батил исә һаггын ганады алтында, онун заһири өртүјү илә пәрдәләниб чилвә едән “түфејли” бир ишдир. Гур’анын тә’лиматы әсасында һагг вә батилин бу говушмасы һәмишәлик дејил. Бир күн кәләчәк, һагг батилдән камил шәкилдә ајрылачаг вә һәмишәлик вар олачагдыр, батил исә бирдәфәлик мәһв едиләчәкдир: “Хејр, Биз батили һагла (күфрү иманла) рәдд едәрик вә о, батили јох едәр. Батил дә дәрһал һеч олар.”

Башга бир јердә Аллаһ батили су үзәриндәки көпүјә бәнзәдир: “Аллаһ көјдән бир јағмур ендирди, вадиләр өз тутумуна көрә онунла долуб-дашды. (Судан әмәлә кәлән) сел, үстүнә чыхан бир көпүјү алыб-апарды. (Һагг дин олан ислам инсанлара, торпаға һәјат верән суја,

мүшрикләрин е’тигады исә бош көпүјә бәнзәр). Бәзәк шејләри вә ја габ-гачаг дүзәлтмәк мәгсәдилә инсанларын од үзәриндә гыздырыб әритдикләри (гызыл, күмүш вә с. филизләрин) үстүндә дә буна бәнзәр бир көпүк вардыр. Аллаһ һагг илә батили (сиздән өтәри) ајырд етмәк үчүн белә мисаллар чәкир. Көпүк һеч бир шеј олмадығы үчүн учуб кедәр. Инсанлара фајда верән бир шеј исә јер үзүндә галар. Аллаһ белә мисаллар чәкир!”

Батилин көпүјә бәнзәдилмәсиндә инчә бир нөгтә олуб көпүјүн һәгигәтинә диггәт јетирмәклә ајдын олур. Көпүјүн һәгигәти сујун үзәриндә заһир олан габарчыглардыр. Инсан ичәриси сабун көпүјү илә долу олан ләјәнә бахса орада галхыб енән, о јана- бу јана үзән чохлу габарчыглар көрәчәкдир. Әкәр бир адам биринчи дәфә һәмин ләјәни көрмүш олса, диггәтини илк нөвбәдә чәкән сујун үзәриндә јаранмыш көпүкләр олачаг, көпүјүн алтында олан вә онун јаранма мәншәји олмуш судан исә гәфләт едәчәкдир; Һәгигәтин јухары-ашағы енмәкдә олан, мүхтәлиф рәнк чаларларыны өзүндә әкс етдирән һәмин көпүкләрдән ибарәт олдуғуну зәнн едәчәкдир. Һалбуки габарчыглар өз варлыгларыны һәмин судан алмышлар вә һәјатлары сујун ахарына бағлыдыр.

Аләм һагг вә батилин мүрәккәб гарышығындан ибарәтдир. Амма батилләр һаггын көлкәсиндә вар олурлар. Мүмкүндүр батилин көрүнтүләри һагдан даһа чох олсун: - зәр-зибасы артыг олсун, һәрәкәтли вә ојнаг олсун - , амма јарадылыш намусунда һагг судур, батил онун көпүјү. Бу бахымдан батил давамсыздыр, мәһвә мәһкумдур, галачаг олан, халга фајда верән һаггдыр.

Батил ејнән көпүк кими бир нечә анлыға чилвә көстәрә билир, бундан сонра өз һәгигәтини үзә чыхарыр. Әлбәттә, бу анлары биз өз ме’јарларымызла өлчәндә фикирләширик ки, бир нечә ан кәрәк бир нечә дәгигә вә ја бир нечә санијә олсун, амма кечмишә вә кәләчәјә әһатәси олан Аллаһ үчүн јүз ил, мин ил дә бир санијәдән башга бир шеј дејил. Онун ме’јары бизим ме’јарымызла фәрг едир. Һәгигәти көрә билән адам үчүн заман өлчүсүнүн е’тибары олмур. Бу заман истәр бир ан олсун, истәрсә нечә саат вә ја нечә ил, нечә әср – онун үчүн фәрг етмәз. О бизим көрдүјүмүздән даһа узаг вә јүксәк елә бир үфүгә бахыр ки, олдугча јүксәкдә вә давамлы мөвгедә дурмушдур. Бу вәзијјәтдә белә мигјас вә ме’јарла өлчү апаранда батил онун нәзәриндә давамсыз көрүнүр.

Һагг вә батилин заһири нишанәләри

Бу бөлүмдә Пејғәмбәрин (с) сөзүнүн мәзмуну будур ки, һагг ағыр вә ачыдыр, батил исә јүнкүл вә ширин. Бу чүмләнин изаһында демәлијик ки, өз ахирәт сәадәтини дүшүнән мө'мин, өз иманынын тәләбинә ујғун олараг руһи вә мә'нәви тәкамүлүн фикриндә олмалыдыр. Бунун үчүн онун һәдәфә чатмасында јолуну кәсмиш бүтүн манеәләри кәнара гојмалыдыр. Тәбиидир ки, бу јола тәзә гәдәм гојмуш мө'мин һәр шејин онун үчүн асан, ширин олмасыны истәјир. О өзүнү бу јолун чәтинликләрини дашымаға, ачыларыны дадмаға һазыр етмәмишдир. Буна көрә дә мүмкүндүр чәтинликләрлә, проблемләрлә үзләшдикдә јериндә аддымласын вә һәтта кери кедиб һагдан үз дөндәрсин вә ја бир-ики аддым атыб габаға кетсә дә белә бир фикир ону нараһат етсин ки, нәјә көрә һагг вә хејир јолда аддымладығы һалда бу гәдәр проблем вә чәтинлик олмалыдыр.

Инсаны һәмишә бир суал дүшүндүрмәкдәдир ки, нијә һагг ағыр вә ачыдыр вә инсан һагг јолда аддымларкән мәшәггәтли проблемләрлә үз-üзә кәлмиш олур, амма батил ширин вә асандыр? Нијә инсан ачылары дадыб ширинликләрә көз јуммалыдыр? Инсан үчүн бәлкә дә белә бир суал гаршыја чыхсын ки, - нәузубиллаһ -, Аллаһ көрән пахылдыр ки, достларына дүнјанын ширинликләрини вә ләззәтләрини дадмаға ичазә вермир вә онлара вәзифә олараг чәтин вә ағыр ишләри тапшырыр? Һагғы ширин етмәсинә нә мане олурду? Белә олсајды һамы һаггын далынча кедиб јолуну азмазды. Мө'мин бир инсанла фасиг бирисинин һәјатыны мүгајисә едәндә көрүрүк ки, мө'минин һәјатда синә кәрәчәји чәтинликләри даһа чохдур. Бир тикә һалал чөрәји газанмасы үчүн дәридән – габыгдан чыхмалыдыр. Онун һәјатда аиләси илә, гоншусу илә, өвладлары илә бағлы бир сыра чәтинликләри вардыр. Бунун әксинә, онун фасиг гоһуму вә ја гоншусу кефдәдир вә елә дә чәтин бир проблем илә үзләшмир. Бу мүгајисә илә үзләшәчәјимиз суал будур: нечә олур Аллаһ мө'мини севдији һалда - нечә ки, сајсыз-һесабсыз рәвајәтләрдә иман вә мө'мин һаггында тә'рифләр дејилиб – ону бу гәдәр чәтинликләрлә үзләшдирир. Өз күн-күзаранычы саһмана салмасы үчүн нә гәдәр зәһмәт чәкмәлидир. Евләнмәк истәјәндә өзүнә баб мүнасиб адамы тапмасы үчүн һәрдән нечә ил көзләмәли олур. Һансы гапыја кедирсә - наз едир, бәјәниб она гыз вермирләр! Амма башгалары евләнәндә бу проблемлә о гәдәр дә үзләшмирләр. Үрәкләри истәдији гызы сечиб алырлар. Бу мүгајисә мө'мин вә кафир олан ики чәмијјәт арасында да мөвчуддур. Боснија вә Һерсеговинанын мүсәлман халгыны онларын гоншулуғунда олан гејри

мүсәлман ҹәмијјәти илә мүгајисә етдикдә өзлүјүмүздә дүшүнүрүк: көрән Боснија вә Һерсеговина халгы нә едиб ки, бу бәлалара туш кәлиб, бу гәдәр чәтинлик чәкмәлидир? Нијә кафирләр онларын кәнарында асудә јашамалыдыр, амма бу мүсәлман милләтинин һәр ан ҹаны, малы, намусу ајаглар алтына атылмалыдыр вә алчаг серб гөвмү онлары чалыб-чапмалыдыр? Әкәр Аллаһ мө'минләрин тәрәфиндәдирсә онда нијә онлара көмәк етмир?

Бу суаллар мүхтәлиф формаларда бизим гаршымыза чыхыр вә һәр кәс дә өз мә'рифәт һәддинә көрә она ҹаваб верир. Амма һәр һалда бизим әксәријјәтимиз үчүн гаранлыг галан јерләр вар. Мүмкүндүр иманы даһа чох оланлар десинләр: "Баш верән һәр шеј Аллаһын мәсләһәти илә олур."

Бу суаллара, о ҹүмләдән бу суала ки, нијә һагг ағырдыр вә Аллаһ ону ширин етмәјиб ки, бунунла һамы һагга үз тутуб бәдбәхтлијә дүчар олмајајды – ҹаваб вермәк үчүн елми мүбаһисәјә башламаға бу анда маҹал јохдур вә бизим һәдәфимиз бу мәфһумлардан әмәли нәтиҹәләр алмаг, һәмчинин мәтләбин ајдын олмасына чалышмагдыр. Чүнки, мәтләб инсан үчүн там ајдын олмаса онун гәлбинә дә лајигинҹә тә'сир етмәјәҹәкдир вә ја шејтан вәсвәсә етмәклә, шүбһәләр јаратмагла онун лазымынҹа тә'сир етмәсинә мане олаҹагдыр. Амма мәтләб ајдын олуб шүбһәләр арадан галдырыларса, артыг шејтанын шүбһә тохуму сәпмәјә маҹалы олмајаҹагдыр.

Мухтар инсан вә илаһи имтаһан

Дүнјада инсан һәјатынын әсасы будур ки, дүз јолу о өзү сечиб тә'јин етсин вә өмүр јолуну өз ихтијары илә баша вурсун. Инсанын ән үстүн хүсусијјәтләриндән бири онун өз һәрәкәт вә јашамында сечиҹи вә азад олмасыдыр. Аллаһ мәләкләр кими елә варлыглар јаратмышдыр ки, анҹаг һагга мејл едәрләр, ишләри ихтијари олса да истигамәтләри фәгәт һагга доғру, Аллаһа бәндәлијә доғру јөнәлмишдир. Мәләкләр батилә мејл салмазлар. Онлар үчүн һагга вә Аллаһа бәндәлик етмәк ширин вә ләззәтлидир. Демәли, бу аләмин јарадылыш системинин – анҹаг Аллаһа ибадәт едиб һагга мејлли олан мәхлугаты олмасы бахымындан һеч бир әјәр-әксиклији јохдур. Буна көрә дә Аллаһ елә бир мөвҹуд јаратмаг истәмишдир ки, онун мәгамы мәләкләрдән даһа үстүн олсун. Она көрә дә ичәридә батилә, нәфси истәкләрә мејл көстәрмәси илә јанашы, азад сечим апарыб һаггы сечә билән, мә'нәви камала үстүнлүк верән инсаны јаратды; елә бир мәхлуг ки, Аллаһа көрә күнаһ ләззәтләрә көз јумсун, һагг јолу сечмәклә, өз ихтијары вә истәји илә илаһи сәадәтә наил олсун. Бу мөвҹуд әкәр нәфси истәкләрини

әлиндә чиловлајыб сахлаја билсә вә сәадәт јолунун сорағыны тутса, шәкксиз мәләкләрдән јухарыда дурачагдыр. Чүнки, о ики тәзадлы мејлин чәкишмәсиндә өз ихтијари сечими илә азад сурәтдә ләззәтләрә көз јумур вә ибадәтин руһуна, Аллаһ бәндәлијинә наил олур.

Бир сөзлә, бу аләмдә инсанын гаршысында ики јол дурур: бири һагг, дикәри батил јолу. Диггәт едилмәлидир ки, инсанын бу ики јолдан бирини сечиб һәмин јолда аддымламасы о демәк дејил ки, бунунла да о ахыра гәдәр һәмин јолла кедәчәк. Инсанын азад вә мухтар мөвчуд олдуғуну нәзәрә аланда буну да јадда сахламалыјыг ки, бу сечим вә ихтијар әсас јолун сечилмәсиндә олдуғу кими онун давамында да олур. Јә'ни бу јолу өз ихтијары илә сечдији кими, һәмин јолда һараја гәдәр, нә вахта кими аддымламасы вә еләчә дә һәмин јолдан чыхмасы да онун өзүндән асылыдыр. Бу чәһәтинә көрә дә инсан һәмишә өз јолуну дәјишмәк ихтијарына маликдир вә һәр заман батил вә һагг олан ики јолун гаршысында азад вә мухтардыр. Бу ики јолдан бири Аллаһын јолудур, о бириси исә шејтанын, бири тәрәгги вә тәкамүл јолу, дикәри тәнәззүл вә сүгута апаран јолдур.

Диггәт едилмәли нөгтәләрдән бири дә будур ки, дүнја сынаг јеридир. Тәбиидир ки, сынаг о заман олур ки, инсан чәтинликләр гаршысында дајанмыш олсун вә бу чәтинликләрлә мүбаризәдә галиб кәлиб имтаһандан үзү ағ чыхсын. Әкәр биринчи бахыша көрә тәрәгги вә тәкамүл инсан үчүн ширин олсајды, батил ачы вә чәтин, белә олан сурәтдә сынағын мәфһуму да олмазды. Чүнки имтаһан онун үчүндүр ки, инсан өз истәјиндән кечсин вә әмәли Аллаһ үчүн олсун. Әкәр биринчи бахыша көрә һагг ширин олсајды, инсан өз үрәјинин истәјинә ујғун олараг ачы олан батилдән ширин һагга үз тутарды, даһа бу иши Аллаһа көрә етмәзди. Еләчә дә һәр батил олан ширин олуб, һаггын һеч бир ширинлији, хошлуғу олмасајды, Аллаһ үчүн һәр батилдән үз дөндәриб һаггы сечән һәр кәс бүтүн хошлуглардан мәһрум оларды. Демәли, белә дә дејил ки, һагг јолда һеч бир хошлуг вә ширинлик олмасын.

Һәр нечә олса һагг ағыр вә ачыдыр. Һагг јолу биләрәкдән сечән адам тәбиидир ки, һагг јолунун бүтүн чәтинликләрини вә ачыларыны да өз чаны һесабына алмыш олур. Әлбәттә, Аллаһын тәгдири һамы үчүн ејни дејил, инсанларын тутумлары бир өлчүлү дејил вә һамынын һәр нөв бәлаја дөзүмү дә јохдур. Буна көрә дә һәр инсанын тутумуна әсасән Аллаһ онун тәгдирини мүәјјәнләшдирир. Бә'зиләри үчүн чаванлыгда проблемләр вә чәтинликләр гәрар верир, бә'зиләрини дә гочалыг чағларында проблемләрлә үз-үзә гојур. Бирини касыблыға мүбтәла едир, дикәрини хәстәлијә. Бирини арвадынын васитәсилә кирифтар

едир, дикәрини достунун, өвладынын васитәсилә. Белә дејил ки, мө’минин һәјатда һеч бир проблеми, сыхынтысы олмасын. Әкәр белә олмаса камала чатмаз. Бу дүнја имтаһан дүнјасы олдуғу үчүн мө’мин чәтинликләрә дөзмәклә иманыны күчләндириб илаһи еһкамлара садиглијини, дөнмәзлијини вә Аллаһын онун үчүн тәгдир етдикләринә разы галдығыны исбата јетирмәлидир. Ајдындыр ки, бу олдугча чәтин бир ишдир. Амма о, мө’мин олдуғуну иддиа етдији үчүн чаны баһасына да олса бу чәтинликләрә дөзмәлидир. Амма кафирин белә бир иддиасы јохдур. Онун һаггла, Аллаһла белә бир сазиши дә јохдур. О истәјир бу бешкүнлүк дүнјада раһат өмүр сүрсүн, сонрасы нә олачагса олсун, ону марагландырмыр. Әкәр јахшы бир иш дә көрмүш олса Аллаһ-тәала бу дүнјада онун мүкафатыны верир:

"Ким (ахирәтдән ваз кечиб дүнјаны вә онун бәр-бәзәјини истәјирсә, биз она әмәлләринин әвәзини (сағламлыг, сәрвәт, өвлад, көзәл јашајыш) елә дүнјада верәрик. Онларын дүнјадакы мүкафатлары әсла азалдылмаз. (Дүнјада јахшы ишләри көрүб е'тигады олмајан шәхсә ахирәтдә дүнјәви әмәлләри һеч бир фајда вермәз. Чүнки Аллаһ она дүнјадакы јахшы әмәлләрин әвәзини елә дүнјанын өзүндә верәр.)

Беләләринин ахирәтдә атәшдән (чәһәннәм одундан) башга һеч бир пајы јохдур. Онларын дүнјада көрдүкләри ишләр пуч олар вә бүтүн әмәлләри боша чыхар!"

Буна көрә дә һагг јолун иддиачылары бу јолун чәтинликләринә һазыр олмалыдырлар. Баш верән һәр шејә разы галмалыдырлар. Чүнки бу һагг јолун тәләбләриндән ирәли кәлир. Әкәр бир адамын бу чәтинликләри чәкмәјә күчү чатмырса, һагг јолдан башга бир јолун далынча кетсин. Инкишаф, мә'нәви тәкамүл, али инсанлыг мәгамы сыхынтылар гаршысында сәбр етмәкдән башга јолла әлә кәлмир. Һаггын ачы, батилин ширин олмасынын сирри будур ки, камиллијә чатмаг истәјән шәхс азад сурәтдә һаггы сечмәлидир вә бу сечиминә көрә дә имтаһан олунмалыдыр. Әкәр белә олмасајды, кимсә имтаһан олунмазды. Шәксиз, бу сынаг инсанларын иманынын, е'тигадынын, һагга олан мејлинин өлчүсүнү мүәјјәнләшдирмәк үчүндүр. Һәмчинин бунун үчүндүр ки, ајдынлашсын һансы һәддә Аллаһын истәкләрини өз нәфси истәкләриндән үстүн тутурлар.

Демәли, инсанын вәзифәләри чәтин вә ағыр олмалыдыр ки, тәгвасыны күчләндирмәклә, Аллаһын онун үчүн истәдикләринә разы галмагла, чәтинликләрә сәбр етмәклә тәкамүл јолуну баша вура билсин. Әкәр инсанын өһдәсинә дүшән вәзифәләрин һамысы раһат вә асан олсајды, онда һамы мүсәлман оларды вә кимсәнин кимсәдән үстүнлүјү дә ајдын олмазды.

Чәтинликләрә синә кәриб фәдакарлыг көстәрәрәк Аллаһын истәјини вә разылығыны өнә чәкмәси иди ки, Салман кими бир шәхсијјәт өнә чыха билди вә инсанлыг камалынын ән уча зирвәсинә чатмагда башгаларыны архада гојуб инсанлығын ән јүксәк мәрһәләсинә гәдәм гојмаға наил ола билди.

Јахшы оларды бурада бөјүк алим вә ариф Илаһи Гуминин дастанына ишарә едилсин. Бу инсан чох бөјүк шәхсијјәт вә тәгва саһиби иди. Бөјүк ихлас саһиби олан бу инсан Гур’аны тәрҹүмә едир вә бу бөјүк хидмәтин мүгабилиндә һеч нә алмыр. Һалбуки, бу ишинә көрә зәһмәт һаггы алыб өзүнүн вә аиләсинин күзараныны јахшылашдыра биләрди. Университет мүәллими олмасына бахмајараг университетә үчтәкәрли јүк багажы олан моторсиклетлә кедирди. Мүгәддәс Мәшһәд шәһәриндә олан сәфәрләринин бириндә елә ки, Һәзрәти Рзанын (ә) мүгәддәс һәрәминә дахил олур, үрәјиндән кечир Аллаһдан риза мәгамы диләсин. Бу олур ки, дејир: “Аға, Сиз Рзасыныз, мән дә евинизә кәлмишәм ки, Аллаһдан мәним үчүн “Риза мәгамы” истәјәсиниз.”

Һәрәмдән чыхыр, үз тутур евә тәрәф, елә бу анда ону машын вурур, ајағы сыныр. Ҹамаат топлашыр башына, сүрүчүнү дә тутуб сахлајырлар. Амма о үзүнү ҹамаата тутуб дејир: Сүрүчү илә ишиниз олмасын, бу Һәзрәти Рзанын (ә) мәнә олан һәдијјәси иди! Мән Ондан “Риза мәгамы” истәмишдим, истәјимә дә чатдым. Әкәр бу һадисә баш вермәсәјди, мәнә һарадан мә’лум олачагды ки, “Риза мәгамы”на чатмышам. Мән исбат етмәлијәм ки, Аллаһ истәдији шејә разыјам вә һеч бир никаранчылығым да јохдур!”

Инсан вә дахили гүввә олан һагг вә батил арасында чәкишмә

Инсан ики мүхтәлиф истигамәтә јөн алан ики зидд мејлә маликдир. Мүнасиб шәраит јаранмалыдыр ки, билинсин инсан бу ики зиддијәтли – бири һагга, дикәри исә батилә дартан дахили гүввәләрин чәкишмәсиндә даһа чох һансына мејиллидир. Һәрдән һагг бир иши көрдүјүндә онун мејли илә мүхалифәт етмир. Белә олан сурәтдә һәмин иши көрмәк чәтин дејил. Проблем онда јараныр ки, ики мүхалиф мејл арасында мүбаризә вә чәкишмә баш галдырыр: Шејтан бир шеји әмр едир, Аллаһ башга бир шеји. Нәфсин истәдији бир ајры шејдир, Аллаһын истәдији там онун әкси. Бурададыр ки, инсан сынаг мејданына чәкилир вә ишин дәјәри ајдынлашыр. Белә олан сурәтдә күнаһын ҹазибәси һәр нә гәдәр чох оларса вә шәхс дә нәфсин истәкләрини ҹиловлајыб онунла мүхалифәт едәрсә, савабы да бир о гәдәр чох олачагдыр вә онун өз нәфси илә мүхалифәтә галхмасы, онун

нәфсинин руһани тәкамүлүнә әвәзсиз тә’сирини көстәрәчәкдир. Бир кәнчин онун јашына мүнасиб кәлән һисси чошгунлуға, шәһвани мејлләрә мүгавимәт көстәриб күнаһдан әл чәкмәси, гоча бир адамын һәмин күнаһы тәрк етмәсиндән даһа үстүндүр. Гоча адам үчүн һәмин күнаһын тәрки чәтин дејил. Бунун мүгабилиндә әкәр о гоча һәмин күнаһа булашарса күнаһы да чох олачагдыр. Чүнки күчлү тәзјиг алтында дејилди вә ону күнаһа дартачаг елә күчлү дахили мејли дә јох иди (гоча адамын зинаја мүртәкиб олмасы чох алчаг бир ишдир). Әкәр Аллаһ еләмәмиш чаван бириси зина кими күнаһа дүшмәк хәтәри илә үзләшәси олса вә өз һејвани һиссләринә гәләбә чалыб о күнаһы тәрк едә билсә, һәмин күнаһын тәрки онда мә’нәви үфүгләрә гапы ачачаг вә онун үчүн јени камал мәрһәләсини әрмәған кәтирәчәкдир. Чүнки дахилдә мүбаризә апарыб сә’ј көстәрмәклә вә Аллаһа шиддәтли бағлылыг, јүксәк иманла күнаһа көз јуммаға мүвәффәг олмушдур. Демәли, бу аләмдә күнаһын ширин олуб һаггын ачы олмасы илә инсанын имтаһана чәкилмәси тәбии бир һалдыр. Бунунла нәтичәдә ајдын олур ким Аллаһа үстүнлүк верир, ким нәфсинә, ким һаггы сечир, ким батили.

Әлбәттә, һамыја ајдындыр ки, инсанын шәрәфи вә учалығы одур ки, онун тәкамүлү ихтијари олсун. О, там ихтијари вә азад сурәтдә өз нәфси илә мүбаризәјә галхсын, өз ихтијары вә Аллаһа олан мәһәббәтинә көрә, Онун ризасыны казанмаг үчүн хејир иш көрүб күнаһа көз јумсун.

Дејилди ки, һагг ачыдыр, батил ширин. Амма батилин ширинлији вә һаггын ачылығы һамы үчүн олмајыб ади инсанлар үчүндүр. Ади инсанлар өз тәбии мејлләринин әсасында өз истәкләрини разы салмаға чалышырлар вә онлар үчүн мәһдудијјәт јарадан илаһи һөкмләр чәтин вә ағырдыр. Әксинә, батил онлар үчүн јүнкүл вә раһатдыр, чүнки онун һәјата кечирилмәсиндә чәтинлик вә мәһдудијјәт мүшаһидә етмирләр.

Инсан үчүн бошбоғазлыг едиб мә’насыз данышмаг асандыр, амма әкәр дәјәрли бир сөз данышмаг истәсә данышығынын һәр бир кәлмәсинә диггәт јетирмәлидир ки, ағзындан артыг-әксик бир сөз чыхмасын. Горхур ки, јерсиз бир сөз дејәр, дедији сөз киминсә хәтринә дәјә биләр, бирдән төһмәтә, гејбәтә сәбәб олар. Нечә дә олса, дедији һәр сөзүн нә кими нәтичә верә биләчәјини көтүр-гој едир. Амма чәрәнләмәк истәсә дилини бурахыр өз ихтијарына нә кәлди данышсын.

“Дејәндә: - сират көрпүсү түкдән инчә, гылынчдан итидир” она көрәдир ки, инсан һәр аддымыны атанда, һәр јола гәдәм гојанда әввәлчәдән көтүр-гој едиб бу јолун ону һара апарыб чыхарачағына

диггәт јетирмәлидир. Билмәлидир ки, бу ишдә Аллаһын разылығы вар, ја јох. Һәмишә һәр ишдә, һәр бир рәфтарында нијјәтинә диггәт етмәлидир. Буна көрә дә өз дилини нәзарәтдә сахлајыр ки, һәр сөзү данышмасын, елә̌чә дә бахышларыны нәзарәтә алыр ки, һәр јерә бахмасын. Ајдындыр ки, инсанын бүтүн тәрәфләри контролда сахламасы вә гајдалара риајәт етмәси олдугча чәтин бир ишдир. Илаһи вәзифәләрин јеринә јетирилмәси инсандан чох бөјүк зәһмәт тәләб едир. Бунун әксинә, инсан өз һәвәсинә ујуб, батил әсасында иш көрмәк истәсә, она олдугча раһат кәләр вә һәјатда да хошлуг кечириб ширинлик дујар. Әлбәттә, һаггы истәјәнләр үчүн бүтүн чәтинликләр бу дүнјададыр вә онун Беһиштдә һеч бир ағры-ачысы олмајачаг.

"Елә бир Рәбб ки, өз лүтфү вә кәрәми илә бизи (әбәди галачағымыз) игамәткаһда јерләшдирди. Орада бизә нә бир јорғунлуг үз верәчәк, нә дә бир мәшәггәт, әзијјәт тохуначагдыр!"

Беһиштдә нәинки дүнја чәтинликләринә охшар дәрдләр, ачылар јохдур, әксинә, һәтта Беһишт әһли ачлығы belә дәрк етмәзләр, онларын јемәјә мејлләри олар вә ону јемәкдән дә ләззәт аларлар. Бунун әксинә олараг, дүнја һәјатынын тәбиәти ағыр вә мәшәггәтлә јоғрулмушдур. Истәр мө'мин олсун, истәрсә кафир дүнјада чәтинлик вә проблемләрлә үзләшмәк зорундадырлар: "Биз инсаны мәшәггәтдә јаратдыг! (Инсан доғулдуғу күндән гәбр евинә кедәнә гәдәр әзаб-әзијјәт ичиндә чалышыб-чабалајыр, һәјат боју мүхтәлиф чәтинликләрлә үзләшир. Бу илаһи бир һикмәтдир, һәјатын ганунудур!"

Бәлли олан будур ки, бу дүнја һәјаты кафир вә мө'мин үчүн фәрглидир: батил әһлинин, нисби дә олса, раһатлығы олур вә һәјатдан ширинлик көрүрләр. Бунун әксинә олараг һагг әһли һәјатын ачыларыны дадыр. Дүнјанын ачылары мө'минләр үчүн нисбидир. Аллаһ өвлијаларынын да өзүнәмәхсус ләззәтләри олур. Онлар да јемәкдән, јатмагдан ләззәт алырлар, амма онларын чәтинликләри, дүнјәви проблемләри батил әһлиндә оландан артыг олур.

Инсан тәбиәтин гојнунда бој атыб јетишдији үчүн тәбии олараг биринчи тәбиәтин ширинликләрини һисс едир. Дадбилмә һисси онда дүнјәви, мадди ләззәтләри дәрк етмәк үчүн һазыр вә јеткиндир, мә'нәви ләззәтләри дада билмәси исә узун вахт тәләб олунур. Һагг јолда азад сурәтдә кетмәси, хејир ишләр көрмәјә, һәјатын чәтинликләринә адәт етмәси, мадди ләззәтләрә көз јуммасы илә мө'мин кет-кедә һаггын ширинликләрини дадмаға башлајыр вә ондан ләззәт алыр. Бу Гур'анын да ишарә етдији бир һәгигәтдир: "(Мүсибәт вахтында) сәбр етмәк вә намаз гылмагла (Аллаһдан) көмәк диләјин! Бу, ағыр иш олса да, Аллаһа итаәт едәнләр үчүн ағыр дејилдир."

Намаз үчүн јухудан дура билмирләр, амма идман етмәк үчүн тез ојана билирләр, бәлкә дә бир саата јахын идман едир – гачыр, ағырлыг галдырыр, дәнизә үзмәјә кедирләр! Чүнки һәлә намазын дадыны ала билмирләр. Идманын фајдасыны, ләззәтини һисс едирләр, чүнки дејилиб ки, идман сағламлыға хејирлидир, руһу шад едир, буна көрә дә ондан ләззәт алырлар. Бунун әксинә олараг, онун иманы о гәдәр күчлү дејил ки, Аллаһын, Пејғәмбәрин (с) вә Мә'сум Имамларын (ә) дедикләринә иман кәтириб е'тимад етсин.

Ихлас әһли вә Аллаһы танıјыб Она иман кәтирмиш кәсләр үчүн намаз нәинки ағыр јүкдүр, әксинә асан олуб, ондан ләззәт алырлар. Чүнки мә'нәви јеткинлијә чатмышлар. Онлар намазда Аллаһла үнс тутур, намазын ширинлији камларына елә отурур ки, ондан ајрылмаг белә истәмирләр. Онлар үчүн намаздан, Аллаһа мүначат етмәкдән үстүн бир ләззәт јохдур. Буна көрә дә бә'зи алимләр бујурурлар: "Әкәр дүнја султанларынын намазда олан ләззәтдән хәбәрләри олсајды, өз падшаһлыгларыны бурахыб намаза үз тутардылар."

Пејғәмбәрләр, Аллаһ өвлијалары вә онларын мәктәбиндә тәрбијә көрмүш кәсләр үчүн һагг о гәдәр үрәјә јатымлы вә шириндир ки, ондан бир аз узаг дүшдүкдә елә һисс едирләр ки, санки әзиз бир јахынларыны итирмишләр. Онлар һагга, хејир ишләр көрмәјә елә бағланмышлар ки, әкәр хејирли бир иши тәрк етсәләр, елә дүшүнүрләр ки, итирдикләри бир шеј вар вә ондан да әл чәкмәк, гырылмаг әсла мүмкүн дејилдир. Кечә намазы гылмаға адәт етмиш адам бир кечә намаза дурмајанда нараһат олур.

Һисси вә дүнјәви ләззәтләрә үмуми тәмајүл

Әксәр чамаатын дүнјәви вә һисси ләззәтләрә мејлини биләндән сонра сөз будур ки, инсан нә етмәлидир ки, тәкамүл јолуна дүшүб өзүндә мадди вә һејвани һиссләрә гаршы мүбаризә күчү тапа билсин вә онлара көз јуммагла һагг јола гәдәм гојмуш олсун? Чавабында демәлијик: ләззәт тәләби инсанын фитрәтиндә гојулмушдур. Инсаны һәр һансы бир иши көрмәјә тәһрик едән һәмин шејдән алдығы ләззәтдир. Биз хошумуз кәлән иши көрүр, ачығымыз кәлән ишдән кәнар кәзирик. Батил вә күнаһ ишләрдә дә өзүмүз үчүн бир ләззәт көрүрүк. Бу ишләрә көз јуммағын јолу будур ки, күнаһын төрәтдији, өзүндән сонра гојдуғу нәтичәләр барәдә дүшүнәк, ја да хејир ишин инсана бәхш етдији ләззәтләри фикирләшәк. Дүздүр ки, һагг ишин чәтинликләринә дөзмәк ағырдыр, амма онун сонракы јаратдығы севинчи нәзәрә алсаг бизим үчүн асан олачагдыр. Һәгигәтдә инсанларын дүнјанын чәтин ишләри, проблемләри һаггында мүгајисәләри беләдир: сүбһ обашдан фәһлә

бириси пул газанмаг ниjjәтилә ағыр ишә башлаjыр вә ахшама гәдәр тәр төкәрәк чалышыр. Бүтүн бу чәтинликләрә гатлашан фәһлә көрдүjү ишдән ләззәт алыр, чүнки иш көрә-көрә онун нәтичәси һаггында дүшүнүр. Чөрәк биширән бә’зән 50° истиликдә чөрәк jапмалы олур. О бүтүн бу әзиjjәтләрә дөзүр, чүнки көрдүjү ишин мүгабилиндә музд алыр вә онунла мадди еһтиjачларыны тә’мин едир. О өз ишинин нәтичәси барәдә дүшүнәндә, көтүр-гоj едәндә ки, һәмин газанчла jашаjышынын бә’зи проблемләри һәлл олачаг, ишләмәкдән, jашамагдан ләззәт алмаға башлаjыр, ишин ағырлығы ону jормур.

Һәгигәтдә бу чәтинликләрә дөзмәк ағлын һөкмү иләдир. Чамаат да беләдир ки, чәтинликләри ләззәтлә мүгаjисә едәндә даһа чох ләззәт һасил едән ишә әл атырлар. Көрдүкләри ишин газанчы нә гәдәр чох оларса, нәһаjәтдә даһа чох ләззәтә чатарлар. Әлбәттә, көрдүкләри ишин мүгабилиндә әлдә етдикләри газанчын өзүндә бу ләззәт jохдур, jә’ни бу ләззәти бирбаша әлдә етмирләр. Газанч, пул ләззәт алмаг үчүн бир васитәдир. Әлдә едилән пулла евинин, аиләсинин еһтиjачларыны тә’мин едир вә бундан да ләззәт алыр. Демәли, агил инсан ишин чәтинликләринә дөзүр ки, ахырда чәкдиjи зәһмәтдән даһа артыг олан ләззәти газана билсин.

Агил инсан наркотик маддәjә вә онун мүвәггәти ләззәтинә уjмур, чүнки онун кәләчәкдә төрәтдиjи фәсадлар һаггында фикирләшир. О билир ки, бир нечә анлыға ләззәт чәкәчәк вә нә’шәләнәчәк, амма бир өмүр бәдбәхт олачагдыр. Әкәр биз күнаһын, һәр нә гәдәр ширин вә ләззәтли олса да, сонда һансы бәдбәхтликләрә апарыб чыхарачағына инана билсәк (дүнjада да әкәр онун пис нәтичәси илә үзләшмәсәк, ахирәтдә һөкмән бәласы башымызын үстүнү алачагдыр), наркотик маддәнин ләззәтләринә һансы сәбәбләрлә көз jумурдугса, о сәбәблә дә күнаһын ләззәтиндән ваз кечәчәjик. Бунунла да биз, әбәди әзаба мүбтәла олмагдан ничат тапачағыг. Бунунла бағлы Һәзрәт Пеjғәмбәр (с) буjурур: “Шәһвәтин ләззәти бир саатлыгдыр, амма узун кәдәрә сәбәб олур.”

Бир анлыг ләззәтин доғурдуғу узун кәдәри вә проблемләри биз өз заманымызда да көрә биләрик. Гәдимдә инсанын бир нечә анлыға кефләнә билмәси үчүн анчаг шәраб вар иди вә бу кефлиликдән сонра да хошакәлмәз һадисәләр төрәнирди. Амма бу күнләр чүрбәчүр наркотик маддәләр дә она әлавә едилмишдир. Пис jолдаш инсаны jолдан чыхарыр, һероин кими маддәнин вердиjи нә’шәни, ләззәти бәһ-бәһлә тә’рифләjәрәк ону да бу маддәдән истифадә етмәjә вадар едир. Ола билсин биринчи дәфәдә инсан ләззәт һисс едир, белә-белә һәмин ләззәтә уjараг ахырда наркоман олур вә өмрүнүн ахырына гәдәр

дә бәдбәхтлик чәкир. Башга күнаһлар да беләдир. Амма әкәр мүртәкиб олачағымыз күнаһын бизә сонда нәләр гојуб кејдијини дүшүнә билсәк, ондан узаглашмаға чалышачағыг. Күнаһларын әксәријјәти ахирәтдән әлавә, елә бу дүнјада да инсаны кирифтар едир. Һәрдән инсанын намәһрәмә бир бахышы, онун бир өмүр бәдбәхт едир вә она көрә аилә дағылыр. Бу күнаһын бу дүнјадакы нәтичәси, онун ахирәтдәки кирифтарчылығы да өз јериндә: "Аллаһ рүсвајчылығы онлара дүнјада даддырды. Ахирәт әзабы исә даһа шиддәтлидир. Каш биләјдиләр!"

Башга бир јердә Аллаһ бујурур: "Онлар дүнјада әзаба дүчар олачаглар. Ахирәт әзабы исә даһа мәшәггәтлидир. Онлары Аллаһын әзабындан гуртаран олмаз!"

Демәли, күнаһын ләззәтини онун нәтичәси илә мүгајисә едәрәк сә'ј едиб өзүмүзү күнаһдан горумалыјыг. Хүсусилә дә күнаһын чазибәси бизә өз тә'сирини көстәрмәмиш, күнаһын сәрһәдләринә јахынлашмамыш, ондан узаглашмаг асан олур. Чүнки, күнаһын чазибәси бизи өз даирәсинә салмыш олса вә биз сон сәрһәд хәттинә чатмыш олсаг, артыг о ишдән әл көтүрмәк бизә чох чәтин олачагдыр. Бөјүк шәхсијјәтләрдән бири дејирди: "Еј чаванлар! Аллаһдан истәјин ки, шәһвәт газаныныз чошуб-дашмасын. Чүнки бу андан сонра ону сөндүрмәк чох чәтин олур." Нә гәдәр ки, инсан шәһвәтин вә ја гәзәбин тә'сири алтына дүшмәјиб арам олур, фикирләшә, мүһасибә апара билир. Бу көтүр-гојдан сонра шәһвәти тәһрикә кәлмиш олса, өзүнү ондан горумаға күч тапыр. Амма әввәлдән гәрара кәлмәсә, дүшүнмәсә, шәһвәт һәрәкәтә кечдији заман артыг фикирләшмәјә мачал галмыр, чүнки шәһвәт һәрәкәтә кәләндә ағыл күчдән дүшүр.

Шәһвәт вә гәзәбдән башга шејтанын инсаны јолдан чыхармасы үчүн башга гүввәси вә васитәләри дә вардыр. О чүмләдән ичтимаи амилләрин көмәји илә шејтан инсана тор гура биләр.

Чәмијјәтдә тәбии олараг һәр кәс башгалары илә һәмрәнк олмаға чалышыр. Бу һәлә ушаглыг чағларында инсанда јаранан психоложи вә руһи бир амилдир. Бу амилин дә дикәр амилләр кими мәнфи вә мүсбәт јөнләри олур. Мүһүм олан бизим хејир вә шәррин сәрһәдләрини танымағымыздыр. Бу амилләрдән дүзкүн, мүмкүн гәдәр дүзкүн истифадә едилмәлидир ки, инсан кор-коранә тәглидә үз тутмасын. Башгалары илә һәмрәнк олмаг әксәр һалларда инсанын ничатына сәбәб олур. О гәдәр чаван олуб ки, јахшы рәфигләрлә һәмрәнк олмаг мејли илә кәлиб ахырда мәсчид әһли олмушлар. Һәмин бу амилин ахынында бир сыра чаванлар чәбһәјә үз тутмушлар. Әввәлдә чәбһәјә кетмәјә о гәдәр дә мејлләри олмајан бә'зи кәнчләр көрәндә ки, достлары, мәһәлләнин ушаглары чәбһәјә јолланырлар, онлар да бу дәстәјә

гошулмаға башладылар. Бу һәмин амилин јахшы чәһәтләриндәндир. Бунун әксинә, әкәр бир мүһитдә фәсад баш алыб кедирсә, һәмин амил фәсадын артмасына, чаванларын она мејл салмасына сәбәб олур. Хүсусилә дә јенијетмәләрә чох тез тә'сир едир, чүнки јенијетмәләр әтраф мүһитин рәнкини чох тез мәнимсәјирләр вә мүһитә һаким фәсадын гаршысында чох да мүгавимәт көстәрмирләр. Амма јухары јашлыларда бу амилин тә'сиринә гапанма чох зәиф олур вә чох аз башгаларындан рәнк көтүрүрләр.

Чаванлар идеал шәхсијјәт нүмунәси сечәркән буну ја чәмијјәтин әксәр һиссәсинин гәбул етдији формадан көтүрүрләр, ја да танынмыш шәхсијјәтләрин, инкишаф етмиш милләтләрин типини мәнимсәмәјә чалышырлар. Чамаатын әксәријјәтиндә үмуми формаја тәмајүл олдуғунда, өз шәхсијјәт типини формалашдырмаг истәјән инсан өзлүјүндә белә дүшүнүр: "Чамаатын әксәријјәти белә кејиниб, белә һәрәкәт едирсә, демәли ағыллы иш дә будур. Бир белә чамаатын башы хараб олмајыб ки, бу чүр һәрәкәт едир. Демәли, белә дә олмалыдыр." Бундан сонра дедијимиз амилин тә'сиринә дүшәрәк үмуми тәмајүлә үз тутур. Бу чәһәтинә көрә баханда да көрүрүк ки, бә'зи адамлар бу амилин тә'сири алтында фәсада јөнәлирләр. Хүсусилә дә чәмијјәтин әксәријјәти фасид оларса.

ИЈИРМИ ҮЧҮНҸҮ ДӘРС

Камил фәгиһ (алим) вә ә'фали төвһидә е'тигадын рәфтарда тәзаһүрү

- Ибраһим вә ә'фали төвһидә е'тигад
- Аллаһдан гејрисинә е'тимад, ә'фали төвһидә е'тигадсызлығын нәтиҹәси кими
- Шејх Әнсари вә Шејтанын тору
- Тәвазө - иззәт вә башыучалыг амили
- Һәзрәти Имам Сәҹҹад (ә) вә зати еһтијаҹ вә нөгсанын дәрки
- Һәгиги иманын сәмәрәси Пејғәмбәрин (с) кәламында

Камил фәгиһ (алим) вә ә’фали төвһидә е’тигадын рәфтарда тәзаһүрү

Пејғәмбәрин (с) Әбузәрә етдији моизәләрин давамында кәлиб чатырыг ә’фали төвһид барәсиндә олан бөлмәјә ки, изаһа еһтијачы вардыр.

Төвһидә е’тигадын мүхтәлиф дәрәчәләри вардыр. Онун ән ашағы дәрәчәси Исламда төвһидә е’тигадын мүәјјән едилмиш һәддидир вә бу һәддә олан е’тигадла һәр бир кәс ислам бахышы илә мүвәһһид олараг танылыр. Мүвәһһид олмаг, јә’ни Аллаһын заты вә сифәтләринин бир вәһдәт тәшкил етдијинә (вәһданијјәтинә), “тәквини рүбубијјәт” вә “тәшрии рүбубијјәт”дәки төвһидә е’тигад бәсләмәк вә һәмчинин Аллаһын јеканә мә’буд олдуғуна е’тигады олмаг демәкдир. Бу мәрһәләдән даһа јухары мәрһәләләр вардыр ки, онлардан бири дә ә’фали төвһидә олан е’тигаддыр. Ә’фали төвһид – јә’ни, инсан әввәл елм, сонра шүһуд јолу илә дәрк едиб билсин ки, бу дүнјада һәгиги гүдрәт саһиби Аллаһ-тәаладыр вә башга һеч бир мөвчудун мүстәгил тә’сир гүдрәти јохдур. (Бу е’тигадын ихтијар вә тәклиф мәсәләси илә нә дәрәчәдә узлашыб вә ја узлашмамасы кәлами вә фәлсәфи бәһсләрдә арашдырылыр вә һал-һазырда бу мәсәләнин чөзүмүнә мачал јохдур).

Дејилдији кими, ә’фали төвһидә е’тигадын ики мәрһәләси вар. Биринчи мәрһәлә истидлал, бүрһан вә елм јолу илә ә’фали төвһидә е’тигадын әлдә едилмәсидир. Јә’ни әгли дәлилләр, мәнтиги вә елми исбатлама јолу илә шәхсин бу мәсәләјә е’тигад тапмасыдыр. Бу етигада әсасән һеч бир мөвчудун өзлүјүндә истиглалы јохдур вә һәр бир мөвчуд илләтә (Аллаһа) бағлыдыр вә Ондан асылыдыр. Бүтүн тә’сир алыб тә’сир гојанлар, илләт вә мә’луллар Аллаһын мүгәддәс затындан сәрчешмә көтүрүрләр. Төвһидә е’тигадын бу мәрһәләси чох мүһүм вә

дәјәрли олса да, амма онун әһәмијјәтинин һәдди ә’фали төвһидин шүһуд мәрһәләсинин әһәмијјәти һәддиндә дејилдир.

Икинчи мәрһәлә:

Ә’фали төвһидин елм јолу илә дәркиндән сонра инсан сејри-сүлук вә ирфани шүһуд јолу илә Аллаһын бу аләмдә тәк һәгиги гүдрәт (мүәссир) саһиби олудуғуну дәрк едир вә она иман кәтирир. Бу мәрһәләдәдир ки, инсан анлајыр Аллаһдан гејри вар олан һәр бир шеј (ма сива Аллаһ) варлыглары бахымындан шиддәт вә зәифликләри һесабы илә тутдуглары мөвгеjә көрә бирбаша инсанын талејинә тә’сир көстәрә билмәкдә мүстәгил дејилләр. Нүфуз көстәрән анҹаг Аллаһын ирадәсидир вә Аллаһын бу нүфузу бүтүн сәбәбләр силсиләсиндә вә әшјаларда зүһур едир.

Ибраһим вә ә’фали төвһидә е’тигад

Ә’фали төвһидә е’тигады оланларын ән јахшы нүмунәләри пејғәмбәрләр вә дин рәһбәрләридир. Онлар дүнјада баш верән һадисәләри, бу һадисәләрин јаранма сәбәбини, бүтөвлүкдә сәбәбләр системини Аллаһын ирадәси вә тәгдиринә бағлајырлар. Мүстәгил тә’сири анҹаг Аллаһдан билиб Ондан башга гејри пәнаһ апараҹаг, көмәк диләјәҹәк јер танымырлар. Бурада биз һагга дә’вәт јолунда һеч бир шејдән горхмајан, мүвәһһидләрин ән бариз сималарындан биринә, јә’ни Һәзрәт Ибраһимә (ә) ишарә едәҹәјик.

Һәзрәт Ибраһим (ә) Бабилин бүтпәрәст мүшрикләринә тәслим олмајыб онларла мүбаризәјә башлајандан сонра, хәлвәт күнләрин бириндә Бабилин бүтханасына кириб бүтләри сындырыр. Бүтпәрәстләр шәһәрә гајытдыгларында вәзијјәти мүшаһидә едиб бүтләри сындыран адамын ахтарышына башлајырлар. Бу адамын Ибраһим пејғәмбәр (ә) олдуғуну билиб онунла мүҹадилә едирләр. Ибраһим пејғәмбәр (ә) ајдын вә күчлү дәлилләрлә онларын сүст е’тигадларыны батил едир. Онлар Ибраһим пејғәмбәрин (ә) күчлү мәнтиги гаршысында демәјә сөз тапмајанда тәк чыхыш јолуну ону одда јандырмагда көрүрләр: “(Нәмруд вә этрафындакылар өз ҹамаатына) белә дедиләр: “Әкәр (тапындыгларыныза јардым көстәрмәк, онлары хилас етмәк үчүн) бир иш көрәҹәксинизсә, Ибраһими јандырын вә танрыларыныза көмәк един!” Буну дејәндән сонра чохлу одун топлајыб вә’д олунан күнү Һәзрәт Ибраһими (ә) онун ичинә атырлар. Одун шө’ләләри көјә учаланда Һәзрәт Ибраһим (ә) диггәтини анҹаг Аллаһын мүгәддәс затына јөнәлдир. Бу барәдә Имам Багир (ә) бујурур: “О күн Һәзрәт Ибраһим (ә) анҹаг бу сөзләри дејирди: “Ја Әһәду, ја Әһәду, ја Сәмәду,

ја Сәмәду, ја мән ләм јәлид вә ләм јуләд вә ләм јәкун лаһу куфувән әһәд.” Сонра бујурду:”Анҹаг Аллаһа тәвәккүл едирәм.”

О Аллаһа елә е’тимад едирди, иманында о гәдәр күчлү иди ки, бүтүн вүҹуду илә өзүнү Аллаһа мөһтаҹ көрүрдү вә Аллаһдан гејри кимсәјә әл ачмырды. Һәтта Аллаһын мүгәррәб мәләјинин көмәјини белә гәбул етмәди. Имам Садиг (ә) бујурур: “Елә ки, Ибраһими (ә) атәшә атдылар, Ҹәбрајыл (ә) көјдән јерә ендији һалда ону мүшаһидә етди вә әрз етди: “Бир истәјинми вардыр?” Һәзрәт бујурур: “Вар. Амма Сәндән јох!” Һәм шиә, һәм дә сүнни мүһәддисләр тәрәфиндән нәгл олунан ҺәзрәтИбраһимин бу сөзү, бу илаһи гәһрәманын руһунун төвһидин ән јүксәк мәртәбәсиндә ҹөвлан етдијинә дәлаләт едир. Онун бу ҹүр е’тигады вә руһијјәси иди ки, она гејби имдадлары алмаг ләјагәтини нәсиб етди: Аллаһ ода әмр етди ки, сојусун. Дејирләр: атәш елә сојуду ки, Ибраһим (ә) титрәмәјә башлады вә бу үшүтмәдән дишләрини бир-биринә сыхды. Нәһајәт, Аллаһ ода икинҹи әмри верди: “Еј атәш! Она салим ол!” Бу һәнкамәдә Ҹәбрајыл (ә) ашағы ениб одун ичәрисиндә Ибраһим (ә)-ын кәнарында әјләшди вә сөһбәтә башлады.

Имам Садиг (ә) бујурур: “Гәнбәр, Һәзрәт Әлинин (ә) гуламы, о Һәзрәти һәддән артыг чох севирди. Елә ки, Әли (ә) евдән чөлә чыхырды, Гәнбәр дә гылынҹыны көтүрүб онун далынҹа доланырды. Бир кечә Әли (ә) ону көрүб бујурур: - “Гәнбәр, нә едирсән?” Гәнбәр әрз едир: - “Еј Әмирәл-мө’минин, кәлмишәм Сизин арханызҹа кедәм.” Һәзрәт бујурур: - “Вај олсун сәнә! Мәни көј әһлиндән горумаг истәјирсән, ја јер әһлиндән?” Гәнбәр дејир: - “Јер әһлиндән.” Һәзрәт бујурур: - “Јер әһли Аллаһын изни олмадан мәнә һеч бир шеј едә билмәзләр. Гајыт кери.” О да гајыдыр.

Аллаһдан гејрисинә е’тимад, ә’фали төвһидә е’тигадсызлығын нәтиҹәси кими

Бундан өнҹәки бәһсдә дејиләнләр ә’фали төвһидә е’тигады олан инсанын бахышында вә рәфтарындакы әксүл-әмәлини ачыглајырды. Бу е’тигадла инсан анҹаг Аллаһа сөјкәнир вә Ондан гејрисини һесаба алмыр. Һалбуки, ә’фали төвһидин шүһуд мәрһәләсинә чатмамышдан габаг инсан башгаларына күвәнир вә елә билир ки, онлара мөһтаҹдыр. Белә инсан проблемләринин һәлл олунмасында, еһтијаҹларынын өдәнмәсиндә онлара үмид едир. Ја да она зәрәр верә билмәләри горхусундан хофлу олур. Һәгигәтдә дикәрләринин мүстәгил тә’сир гүввәсинә инанмыш олур вә буна көрә дә онлара күвәнир. Ајдындыр ки, бу әгидә ә’фали төвһид тәфәккүрү илә узлашмыр. Бу дүшүнҹә “Биһәвлиллаһи вә гуввәтиһи әгуму вә әг’уд” вә “Ла һәвла вә ла гуввәтә

илла биллаһ" илә бир араја сығмыр. Төвһиди мә'рифәтә јүксәлмәјин тәләбләриндән бири будур ки, инсан Аллаһдан гејрисинә үрәк бағламасын, Аллаһдан савајы һеч кимә е'тимад етмәсин. Бунунла бағлы Пејғәмбәр (с) бујурур: "Еј Әбузәр! Инсан чамааты Аллаһын әзәмәти гаршысында идраксыз дәвәләр кими, бундан сонра өзүнә бахыб, өзүнү онлардан да ашағы олдуғуну көрмәјәнә гәдәр камил билијә вә дүшүнчәјә јијәләнә билмәз."

Мараглыдыр ки, Пејғәмбәр (с) бујурур, инсанларын ихтијарынын дикәринин әлиндә олдуғуну көрмәдән һеч ким камил билик саһиби ола билмәз. Нечә ки, дәвәләрин јүјәни сарванын әлиндәдир вә дәвә карванына истигамәт верән одур. Дәвәләрин бу ишдә өз истиглаллары јохдур. Һәрәкәтин истигамәтини сечән, ишләрин тәдбири вә тәнзими јүјәни әлиндә сахламыш кәсин ихтијарындадыр.

Әввәлчә инсан фикирләшир ки, башгалары өз һәрәкәтләриндә, мүһарибәләрдә, гәләбәләрдә баш верән дәјишикликләрдә мүстәгилдирләр. Амма инсанын мә'рифәти инкишаф етдикчә, төвһиди мә'рифәтә јахынлашдыгча бүтүн олајлары дәвә карваны мисалында көрүр ки, бүтүн бу һадисәләрин јүјәни башга бирисинин әлиндәдир. Бу сәбәбләр карваныны һәрәкәтә кәтирәнин Аллаһ олдуғуну дәрк едир. Дүздүр ки, сәбәбләрин вә васитәләрин дә ишдә ролу олур, амма бу системи һәрәкәтә кәтирән вар. Әлбәттә, бу о демәк дејил ки, инсанлар мәчбуријјәт алтында олсунлар, сөз бундадыр ки, мүтләг тә'сир онлар тәрәфиндән олмур. Белә дә дејил ки, бүтүн ишләр онларын әлиндә олсун вә һәр бир гәрары онлар чыхарсын; онлар башга бир системә табедирләр вә бәшәр ирадәсиндән јүксәк бир ирадә онлара һөкумәт едир.

Демәли, мүвәһһид о кәсдир ки, Аллаһы јаддан чыхармасын, дүнја системиндә Аллаһын әли олдуғуну инкар етмәсин. Бундан әкс һалда һәмин шәхс төвһиди дәрк етмәмишдир. Әлбәттә, бу мәтләби бәјан едиб ачыгламаг асан дејил вә бәјанын бу вагијјәтин дәркиндә елә дә әсаслы бир ролу јохдур. Аллаһдан истәмәлијик ки, бу һәгигәтләрин дәркинин ләјагәтини бизләрә инајәт етсин.

Мә'рифәтин бу һәддинә јетишәндән сонра да инсан шејтанын вәсвәсәләриндән архајын олмамалыдыр. Чүнки шејтан инсаны һеч вахт бошламыр. Хүсусилә шејтан һагг вә камал јолунда аддымлајанлары аздырмаг үчүн даһа чох вурнухур. Һалбуки, ирадәси сүст оланлар өзләри шејтанын далынча јолланырлар вә шејтанын онлары аздырмасы үчүн бир иш көрмәсинә еһтијач галмыр.

Шејх Әнсари вә Шејтанын тору

Әксәријјәтин ешитдији бир һадисәдир: Дејирләр рәһмәтлик Шејх Әнсаринин вахтында бир нәфәр јухусунда көрүр ки, шејтан әлиндә чохлу рәнкбәрәнк кәндирләр тутубдур. Бу кәндирләрин бә'зиләри јашыл, бә'зиләри гырмызы, бә'зиләри сары вә һәмчинин бә'зиләри галын вә бә'зиләри назикдир. Бу кәндирләрин арасында көзү һәддән артыг галын бир кәндирә саташыр. Диггәтлә баханда көрүр кәндир гырылыб. Шејтандан сорушур: -"Бу кәндирләр нә үчүндүр?" Шејтан дејир: -"Бунлар бәни-Адәми тора салмаг үчүн тәләдирләр. Бунлары инсанын бојнуна кечиртмәклә онлары алдадырам." О, кәндирләрин тәк-тәки һаггында суал едир. Кәндирләрдән бири һаггында сорушур, Шејтан дејир: -"Бу арваддыр, бу евдир, о бириси пулдур, вәзифәдир вә с." Һәмин адам сорушур: -"Бәс мәним кәндирим һансыдыр?" Шејтан дејир: -"Сәнин кәндирә еһтијачын јохдур, сән өзүн мәним далымча кәлирсән! Бу кәндирләр о адамлар үчүндүр ки, мәним далымча кәлмирләр вә мән дә бунлары бојунларына кечириб зорла далымча сүрүјүрәм." Сорушур: -"Бәс бу гырылмыш галын кәндир киминдир?" Шејтан дәрин бир аһ чәкиб дејир: - "Узун зәһмәт чәкиб бу кәндири Шејх Әнсари үчүн тохумушдум, амма дүнән ахшам бојнуна кечирәндә бир тәканла ону паралады!" Шејтан дилхорчулуғун шиддәтиндән бөјүк бир нә'рә чәкиб узаглашды. Һәмин шәхс бу вахт јухудан ајылыр, сәһәрә гәдәр никаран вә нараһат олур ки, бу нә јуху иди мән көрдүм. Сәһәр ачылар-ачылмаз мәрһум Шејх Әнсаринин гапысына кедир вә олмуш әһвалаты она нәгл едир. Шејх ағлајыб дејир: -"Дүнән кечә арвадымын ағрысы тутмушду, бари-һәмлини јерә гојмаг вахты иди. Гоншу арвадлар вә мама дедиләр хәстә тә'чили зејтун јағы ичмәлидир вә мәнә дедиләр "Кет бир аз зејтун јағы тап." Мәним јағ алмаға пулум јох иди. Јанымда олан ики түмән пул иди. О да имамын пајы иди, гојмушдум гыраға јијәсинә верим. Һәмин о ики түмәни көтүрдүм ки, кедиб онунла јағы алым. Јолда бирдән ағлыма кәлди ки, бирдән бу кечә башга бир тәләбәнин арвады доғмаг истәсә, онун јағ алмаға пулу олачаг? Үрәјимдә дедим: -"Бәлкә дә инди Нәчәфин һансыса кушәсиндә елә бир тәләбә олсун ки, онун да арвадынын санчысы тутмуш олсун вә јағ алмаға да пулу олмасын." Јары јолдан гајыдыб пулу јеринә гојдум. Дедим нә олур олсун, јағ олмајачаг, вәссәлам! Бу Шејтанын мәнә гурдуғу тәлә иди. Дүз доггуз ај бундан габаг бу тору мәним үчүн һөрүб һазырлајырды ки, нәһајәт көзләдији кечә мән имамын малына әл узадам. Амма Аллаһын көмәји илә мән о кәндири гырдым.

Бәли, Шејтан о адамлары јолундан чыхармаға чалышыр ки, камал јолунда гәдәм көтүрүрләр. Инсан елә ки камал мәрһәләсинә гәдәм гојур, көзләри ачылыб гәлби ишыгланыр, төвһидин чилвәләри онун үчүн заһир олур, ја да мүкашифә аләминә дахил олур; бир шеј көрүр, бир сәс ешидир, о саат Шејтан өзүнү јетирир вә башлајыр вәсвәсә етмәјә - инсаны өзүнә мәғрур едир ки, сән артыг бөјүк мәнсәбә чатмысан, башгаларынын тајы дејилсән вә бу кими сөзләр... Инсан зәһмәт чәкиб мә'рифәтин бу мәрһәләсинә чатандан вә анлајанда ки, дикәр инсанлар мүстәгил тә'сир гүввәсинә гадир дејилләр, онларын елә дә бөјүк дәјәри јохдур ки, бир-ики манат пул үчүн вә ја бир иш көрмәләри үчүн гаршыларында әјилиб-галхылсын вә көмәк истәнилсин, бирдән Шејтан ону вәсвәсә едир ки, әчәб јүксәк мә'рифәтә чатмысан! Чох кәрәкли олмусан. Белә олан сурәтдә инсан гүрур хәстәлијинә мүбтәла олур. Бу чүр гүрурун гаршысыны алмаг үчүндүр ки, Пејғәмбәр (с) бујурандан сонра ки, чамааты Аллаһын гаршысында дәвәләр кими көр, -тез ардынча бу сөзләри әлавә едир: -"Амма өзүнү онларданда кичик бил." Өзүнү дә башгалары кими, бәлкә онлардан да кичик көр ки, мөвчудат силсиләсиндә сән дә о зәнчирин һиссәләриндән бирисән. Бу силсилә һәрәкәтин бири дикәрини һәрәкәтә кәтирир, амма она илк тәкан верән Аллаһдыр.

Демәли, бир кәс диндә камил билијә јијәләнәрсә, биринчиси - башгаларыны Аллаһла мүгајисә етдикдә онлары Аллаһын әзәмәти, ирадәси гаршысында һеч бир шеј көрүр вә икинчиси – башгаларыны өзү илә мүгајисә едәндә һамыны өзүндән үстүн көрүр. Бу чох гәрибә хүсусијјәтдир. Јә'ни Аллаһ инсана белә бир товфиги верәндә, бир тәрәфдән инсан, чамааты онун талејинә бирбаша тә'сир көстәрмәкдә ачиз көрүр, башга бир тәрәфдән дә шәр'и гајда-гануна риајәт едир. Башгаларыны һәјатда әсас гүдрәт саһиби билмәсә дә онлара тәвазө вә еһтирам көстәрмәкдә әскиклијә јол вермир. Шәр'и әдәб-әркана риајәт едир вә һәгигәтдә өзүнү башгаларындан кичик көрүр.

Бир тәрәфдән инсанлары Аллаһын гаршысында јүк дашыјан дәвәләр кими көрүр ки, јүјәнләри Аллаһын әлиндәдир вә башга бир тәрәфдән өзүнү онларын арасында ән кичик дәвә кими көрүр. Белә дејил ки, онлары дәвә кими көрәндә өзүнү онлара минмиш кими көрсүн! Әксинә, өзүнү онлардан да кичик вә зәлил көрүр. Әлбәттә, белә бир бахышла инсанын өзүнү башгаларындан бу шәкилдә кичик көрмәси чох чәтиндир. Амма бу оласы бир ишдир, һәгигәти вар. Әкәр инсан бу мәтләби дәрк етсә, белә ки, һәм башгаларыны әсас тә'сир амили көрмәсә вә бунунла јанашы һәм дә онларын гаршысында тәвазөкарлыг етсә, онун үчүн диндә гаранлыг галан әксәр суаллара өз ајдын

чавабыны тапачагдыр. Һəгигəтдə Пejғəмбəрин (с) бу сөзү илə тəвазөкарлығын да һəдди ajдынлашмыш олур. Тəвазө өзүнү башгаларынын jанында алчатмагла бəрабəр тутулмур, əксинə тəвазө инсанын иззəт вə шəрəфини бир аз да артырыр.

Тəвазө - иззəт вə башыучалыг амили

Рəвajəтлəрин бириндə Һəсəн бин Чəһим Имам Рзадан (ə) тəвазөнүн һəдди барəдə суал сорушур. Һəзрəт (ə) чавабында бујурур: -“Тəвазөнүн бир нечə дəрəчəси вар. Онлардан бири дə будур ки, инсан өз гəдир-гиjмəтини билсин вə өзүнү хатирчəмликлə өз jериндə вə дəрəчəсиндə гəрар версин. Халг онунла нечə рəфтар едирсə, о да онларла о чүр рəфтар етсин (əкəр она jахшылыг етсəлəр, о да jахшылыг етсин). Əкəр онлардан пислик көрсə, онларын пислиjини өз jахшылығы илə өртсүн. Гəзəбини удсун вə халгын она етдиjи пислиjи бағышласын. Аллаһ да jахшылыг едəнлəри севир.”

Аjдындыр ки, бу чүр тəвазө нəинки инсанын алчалмасына сəбəб олмур, əксинə иззəт вə шəрəфини бир аз да артырыр. Һəзрəт Пejғəмбəр (с) дедиjи кими: - “Һəгигəтəн дə тəвазө өз саһибинин дəрəчəсини артырыр, башыуча едир. Тəвазөкар олун ки, Аллаһ да сизи учалтсын.”

(Бə’зи психологлар деjирлəр ки, инсан əкəр өзүнү башгаларындан алчаг вə дəjəрсиз һесаб етсə, “һəгарəт күдурəти”нə мүбтəла олуб нəтичəдə башгалары илə рабитə jарада билмир. Белə инсан jахшы сөһбəт едə билмир, һəддəн артыг утанчаглыг көстəрир, өзүнə күвəнлиjи əлдəн верир, инамыны итирир, чəмиjjəтдəн гачмаға чалышыр, кушəнишин олур. Белə олан сурəтдə тəвазө илə инсанын өзүнə инамы бир араjа сығмыр, jə’ни мүмкүн деjил бир тəрəфдəн тəвазөкар олаг, о бири тəрəфдəн дə руһи jүксəклиjимизи горуjуб сахлаjаг, инсанын бир jандан өзүнү кичилдиб, о бири jандан да шəхсиjjəтини горуjуб көзлəмəси мүмкүн олан шеj деjил.

Белə көрүнүр ки, инсанда баш верəн əксəр руһи хəстəликлəрин мəншəjи (бурада аилəнин вə мүһитин дə ролуну нəзəрдə сахламагла) онларда Аллаһа е’тигадын олмамасындан вə Илаһи вəһjин руһлара гида верəн шəфасындан узаг дүшмəлəриндəн ирəли кəлир. Инсан əкəр бу əсас вə мүһүм сөjкəнəчəк jерини əлдəн верəрсə руһи бөһранлар сели ону əһатə етмəjə башлаjыр, санки бүтүн хəстəликлəрин вə дəрдлəрин она һүчуму башлаjыр. Амма инсан бүтүн һəрəкəтлəрини илаһи ганунларын көстəрдиjи шəкилдə тəнзим едə билсə, əксəр руһи əлəмлəрдəн ничат тапмыш олар. Бу чəһəтинə көрə тəвазө рəвajəтдə Аллаһ адамы олмаг, Аллаһын севдиклəри сифəти илə геjд олунмушдур: “Һəр кəс Аллаһ үчүн тəвазөкар оларса, Аллаһ да онун дəрəчəсини

артырар.” Әкәр инсанын тәвазөкарлығы анҹаг Аллаһын разылығыны газанмаг мәгсәди илә оларса, әмәлини Аллаһа үчүн халис едә биләрсә, о һеч бир һәгарәт һисси кечирмәјәҹәкдир. Демәли, Аллаһ хатиринә ихласла олан тәвазөкарлыг јахшы һесаб едилир. Јохса ки, зәифликдән, өзүнү алчаг тутмагдан ирәли кәлән тәвазөкарлығын бир дәјәри јохдур вә һеч бир саваба да сәбәб олмаз.

Бу тәһлилә көрә дејә биләрик:

Әкәр инсанын башгалары гаршысында тәвазөкарлығы анҹаг Аллаһын әмринә бојун әјмәк, бәндәлик нијјәти илә оларса, нәинки инсан руһунун зәифләмәсинә сәбәб олмаз, үстәлик инсанын ифтихарына сәбәб олар. Јә’ни, инсан тәвазөкарлығы Аллаһа ибадәт һесаб етмәклә, онунла ифтихар едир. Инсанын торпаға дүшүб Аллаһын мүгәддәс заты гаршысында алныны јерә гојмасы, сәҹдәјә гапанмасы она һәгарәт, кичиклик сајылмајыб, әксинә иззәт, ифтихар кәтирдији кими, еләҹә дә инсанын Аллаһа итаәт етмәк нијјәтилә башгаларынын гаршысында тәвазөкар олмасы ифтихарлы бир ишдир.)

Һәзрәт Имам Сәҹҹад (ә) вә зати еһтијаҹ вә нөгсанын дәрки

Јухарыда дејиләнләрә диггәт етсәк Һәзрәт Имам Сәҹҹадын (ә) Әбу Һәмзә Сомалинин дуасында о ҹүр исмәт мәгамыны дашымасына бахмајараг, пак нәфсә саһиб олмасына рәғмән Аллаһ дәркаһында нијә о ҹүр јалвармасынын сәбәбини даһа јахшы дәрк етмиш оларыг: “Мәндән дә һалы пис олуб гаракүнлү олан вармы? Әкәр бу вәзијјәтимдә гәбр евинә кедәси олсам, (орада) раһат олмағым үчүн һеч нә һазырламамышам. (Әлибошам.)”

(Даһа Имамын сөзләриндә зарафат-филан олмаз, сөзләри ҹиддидир.) Неҹә олур ки, мә’сум имамын һалы башгаларындан даһа пис олур. Бу мәсәлә олдугҹа мүрәккәб бир мүәммадыр. Амма төвһиди маарифлә таныш олан адам үчүн бу мүәмманын һәлли елә дә чәтин дејил. Анлајанда ки, бүтүн габлар бошдур вә кимин нәји варса Аллаһ она вермишдир, онда баша дүшүр ки, бүтүн нөгсанлар бизим өзүмүздәндир, бизим вүҹудумузун фәгирлијиндәндир. Күнаһ етмәјимиз она көрәдир ки, ја мә’рифәтимиз јохдур, киминлә үз-үзә дајандығымызын фәргиндә дејилик вә киминлә мүхалифәт етдијимизи билмирик, ја да ирадәмиз о гәдәр зәифдир ки, шәһвәт вә гәзәб гүввәсинин гаршысында о саат тәслим олуруг. Бунлар һамысы бизим зәифлијимиздән ирәли кәлир, инсанын зәифликдән башга өзүндә оласы бир шеји јохдур. Бизим өзүмүзүн нәји вар ки, Аллаһ да бизә вермәмиш олсун? Елм, фәһм, дүшүнҹә, ибадәт, ибадәтин товфиги,

әмәл вә һәр нәјимиз варса Аллаһ тәрәфиндәндир. Бунлар һамысы илаһи товфиглә бизә чатмышдыр. Васитәләри дә бизим ихтијарымызда гојан Одур. Бизим јохлуг һејсијјәтләриндән башга олан бир шејимиз јохдур. Әкәр Аллаһ-тәала илә тәһвил-тәслим еләмиш олсаг бизим ихтијарымызда бош кисәдән башга бир шеј галмајачагдыр. Бу һарасыдыр ки... Һәлә о бош кисә дә бизә галса бөјүк шејдир! Бизим өзүмүзүн олан нә сәрвәтимиз вар, нә әглимиз, нә фәһмимиз. Бизим өзүмүзүн олан шејләр – чәһл, ачизлик, зәифлик вә ирадәсизликдир ки, - һамысы нөгсан вә зәифликдир.

Әкәр нөгсанлар вә зәифликләр јолдан чыхмаға, азмаға сәбәб олурса, нөгсаны чох олан адамын азмаға зәминәләри дә чох олур. О адамын нөгсаны вә зәифлији чох олур ки, онун вүчуди тутуму да чох олсун. Кисә бөјүк оланда тутуму да чох олур вә онун долмасы үчүн ора даһа артыг мал јерләшдирмәк лазымдыр. Инсанын вүчуди тутуму чох оларса, она даһа артыг камал инајәт едилмәлидир. Һәр нечә олса да онун өзүнүн олан бир шеји јохдур. Бир сәрчәнин кичиклијини нәзәрә алараг, онун тутуму һәддиндә Аллаһ она көз, гулаг, учмаг гүдрәти, сәс күчү инајәт етмишдир. Әкәр Аллаһ бу сајдыгларымызы ондан алса, онда бир сәрчә бөјүклүјү гәдәр бош јер галачагдыр. Амма бөјүк тутумда олан филә Аллаһ онун тутумуна көрә бәдән үзвү, гүдрәт вә күч инајәт едир. Инди бунлары ондан кери алса, јердә бир фил һәчми гәдәр бош кисә галачагдыр.

Көрән, бизим мә'нәви тутумумузла Имам Сәччадын (ә) тутуму бирдирми? Ајдындыр ки, белә дејил. Бизим тутумумуз аздыр, биздә олан фәһмин, шүурун һәдди нә гәдәрдирсә, тутумумуз да о гәдәрдир. Бу чәһәтинә көрә дә өз тутумумуз һәддиндә биздән һесаб тәләб олунур. Һеч вахт Һәзрәти Сәччаддан (ә) тәләб олунан һесабы биздән тәләб етмирләр. Пејғәмбәр (с) вә Имам үчүн нәзәрдә тутулан тәклиф кејфијјәти бахымындан бизә аид едилмир. Чүнки ону галдырачаг күчүмүз јохдур. Ајдын олур ки, мә'сум Имама нисбәтдә бизим тутумумуз чох мәһдуддур. Буна көрә дә әскиклијимиз вә зәифликләримиз дә мәһдуддур. Имам өзүнә бахдығы заман, Аллаһын она вердикләрини гыраға гојанда һесабсыз зәифликләр мүшаһидә едир. Чүнки онун, Аллаһ она вердији вә верәчәкләри үчүн јетәринчә күчү, тутуму вә габилијјәти вардыр. Бунун үчүн дә өзүнә нәзәр саланда көрүр ки, зәифлији һамысындан даһа чохдур. Чүнки тутуму чохдур. Она көрә дә дејир: - “Мәндән дә һалы пис олан вармы?”

Әкәр јеничә тәклиф һәддинә чатмыш бир јенијетмә сәһвә јол вермиш олса, онун күнаһы, әлли ил дәрс охујуб, Гур'ан вә һәдис елмләринә вагиф бир алимин һәмин күнаһа мүртәкиб олмасы, ејни сәһвә јол

вермәси илә бәрабәрми тутулачаг? Мә’лум мәсәләдир ки, о алимин күнаһы даһа чохдур, чүнки габилијјәти вә тутуму даһа чохдур. Јенијетмә оланын исә күнаһы чох аздыр, чүнки онун фәһми вә тутуму чох аздыр. О алим өз тутумуна көрә даһа чох күнаһ газаныр вә чәзасы да ағыр олмалыдыр. Бу барәдә рәвајәтләрин бириндә дејилир: "Алимин бир күнаһы бағышланана гәдәр чаһилин јетмиш күнаһы бағышланар." Чаһилин күнаһы даһа аздыр, чүнки онун фәһми вә тутуму да аздыр. Мүмкүн олмаса да белә фәрз едәк: әкәр имам күнаһ етмиш олса, онун чәзасы ади инсанларын чәзасындан мин дәфәләрлә ағыр олмалыдыр. Чүнки онун фәһми вә тутуму артыгдыр. Имам өзүнә баханда көрүр ки, Аллаһа итаәт вә бәндәлик јолунда еләдији бүтүн ләјагәтли әмәлләри Аллаһ она инајәт етмишдир, һамысы Аллаһ тәрәфиндәндир. Бунлары Аллаһын һесабына чыханда өз һесабында зәифликдән башга бир шеј көрмүр. Өз зәифлијинин даһа чох олдуғуну көрәндә башгаларындан даһа артыг хәчаләт чәкир. Бура гәдәр дејиләнләр Имам Сәччадын (ә) сөзләринә бир ачыглама иди.

Инсанын әкәр гәлбинин көзү ачылса вә һәгигәтләри даһа чох көрә билсә, Аллаһын бәрабәриндә нә гәдәр зәиф олдуғуну дәрк едәчәкдир. Баша дүшәчәк ки, ловғаланмаг лазым дејил, анчаг өзүнү көрүб, мәнәм-мәнәм демәк јерсиз бир ишдир. Мәкәр бу мәрһәләјә кәлиб чатмыш һәмин о мағрур инсан бир гәтрә мурдар су дејилдими? Инди ки, бөјүјүб тәкамүл едибдир, әлдә етдикләрини о өзү-өзүндән чыхардыбдыр ки, бу гәдәр ловғаланыр? Демәли, әкәр биз һәгигәтдә өзүмүзә нәзәр салсаг өзүмүзү һәр кәсдән кичик көрәчәјик. Әлбәттә, бу тәвазөкарлыг үздә, јаландан олмамалыдыр. Инсанын үздә өзүнү тәвазөкар көстәриб гәлбдә өзүнү һамыдан үстүн тутмасы нифагдыр. Јә’ни мүнафиглик әламәтидир. Тәвазөкарлыг ичәридән кәлмәлидир. Бу да илаһи товфиг олмадан, мә’рифәт нуруну Аллаһ инсанын гәлбинә салмајынча әмәлә кәлмир.

Үмидварам, Аллаһ-тәала белә бир мә’рифәти бизләрә дә нәсиб едәчәк вә арзу едирәм бундан да јүксәк мә’рифәти бизләрә инајәт етсин.

Һәгиги иманын сәмәрәси Пејғәмбәрин (с) кәламында

Һәдисин давамында Пејғәмбәр (с) бујурур: - "Еј Әбузәр! Чамааты өз динләриндә әбләһ, дүнјаларында агил көрмәјинчә иманын һәгигәтинә чатмајачагсан."

Еј Әбузәр, бир вахт иманын һәгигәтини дәрк етсән, әкәр көрсән чамаат өз дүнјаларында габаға кедирләр, бил ки, онлар өз дүнјалары илә мүнасибәтдә агил вә шүурлудурлар, ахирәтләринә нисбәтдә амма надан вә ахмагдырлар. (Пејғәмбәрин (с) бујуруғунда "күлләһум"

тә’бири ишләдилмишдир, јә’ни бүтүн чамаат беләдир. Чүнки, өз ахирәтләри үчүн агил оланлар чох аздыр. Бунун үчүн дә өз ахирәтләри илә әлагәдә ахмаг олан үмуми чамаатын мүгабилиндә саја кәләчәк гәдәр дејилләр.)

Агил о адамдыр ки, јахшы вә даhа јахшы, фајдалы вә даhа фајдалы олан ики әмр арасында сечим апарса, даhа фајдалы оланы сечир. Әкәр биз дүнјаны ахирәт илә мүгајисә етсәк көрәчәјик ки, ахирәт дүнјадан дәфәләрлә фајдалыдыр. Чүнки hәм мүддәт бахымындан сонсуздур – инсанын дүнјәви өмрү 70-80 ил арасындадыр вә ја 100 илдән чох гыраға чыхмыр; hәтта әкәр фәрз етсәк мин илә кедиб чыхыр, јенә дә ахирәтин сонсуз hәјаты гаршысында бир әдәд дејил – вә hәм дә кејфијјәт бахымындан: дүнјәви ләззәтләр ағыр зәhмәт hесабына әлдә едилир вә әлавә олараг дәрдләр вә чәтинликләрлә гарышыг олур. Биз чәтинликләр вә дәрдләрә о гәдәр алышган олмушуг ки, hәмин о аз ләззәтлә, - өзү дә дәрдлә гарышыг – гане олуруг. Јемәкдән ләззәт ала билмәјимиз үчүн нә гәдәр зәhмәт чәкмәлијик: пул әлдә етмәлијик, hәмин пула лазым олан шејләри алмалыјыг, бунлар бир тәрәфә, јемәји чејнәмәјимиз үчүн дә чәнәмизи ишә салыб јормалыјыг. Бүтүн бунлар бир лоғма чөрәјин боғазымыздан ашағы кетмәси үчүндүр ки, бу заман бир аз ләззәт алаг. Бу hәлә hарасыдыр! Јемәк ашағы енәндән сонра да јени бир просес башлајыр. Амма ахирәт ләззәтиндә hеч бир дәрд, зәhмәт јохдур. Нә онун hазырланмасында инсан зәhмәт чәкир, нә дә сәрф олунмасында. Орада јорғунлуг да олмаз: "Елә бир Рәбб ки, өз лүтфү вә кәрәми илә бизи (әбәди галачағымыз) игамәткаhда јерләшдирди. Орада бизә нә јорғунлуг үз верәчәк, нә дә бир мәшәггәт, әзијјәт тохуначагдыр!"

Ахирәт hәм кејфијјәт чәhәтиндән дә дүнјадан үстүндүр, hәм дә кәмијјәт: " Һалбуки ахирәт даhа хејирли вә даhа багидир."

Ахирәтин тәсәввүр олунмаз дәрәчәдә дүнјадан үстүнлүјүнү нәзәрдә тутанда, о икиси илә мүгајисәдә агил инсан hансыны сечәр? Мә'лум мәсәләдир ки, ағыл ахирәти сечәр. Амма чамаат арасында белә мүгајисәни апарыб она әмәл едән адам чох аздыр. Чүнки чамаатын әксәријјәти иманын hәгигәтинә чатмајыбдыр. Амма иманын hәгигәтинә чатмыш адамлар ахирәти дүнјадан үстүн тутмагдан әлавә билирләр ки, чамаат дүнјаларына нисбәтләриндә агил, ахирәтләринә нисбәтдә чаhилдирләр. Дүнја ишләри илә бағлы мәсәләләрдә јахшыны писдән ајыра билирләр вә өз мадди мәнафеләринә чох јахшы вагифдирләр, амма ахирәтдән хәбәрләри јохдур. Ахирәтин олдуғуна вә дүнјадан үстүн олмасына инана билмирләр.

Бәлкә дә Пејғәмбәрин (с) сөзүнүн сирри будур ки, мө'мин әксәр инсанларын диндә чаһил олдугларыны баша дүшәндә, артыг һәјатда онларын архасынча кетмәк истәмир вә өз јолуну онлардан ајырыр. Сә'ј едир ахирәтлә бағлы ишләрдә башгаларынын бурахдығы сәһвләрдән ибрәт көтүрсүн вә һәгиги јолда аддымласын. Башга бир чәһәтдән дә дүнја илә бағлы ишләрдә агилләрин тәчрүбәсиндән фајдаланыр. Әлбәттә, дини гајда-ганунлары көзләмәклә.

ИЈИРМИ ДӨРДҮНҸҮ ДӘРС

Мүһасибәнин, әмәлләрин өлчүлмәсинин вә Аллаһдан һәја етмәјин әһәмијјәти

- Мүһасибә - гачылмаз зәрурәт
- Мүшаритә, мүрагибә вә мүһасибә
А - Мүшаритә
Б - Мүрагибә
Ҹ - Мүһасибә
- Нәфсин мүһасибәсинин фајдасы
- Чиркин әмәлин доғурдуғу хәҹаләт
- Хәҹаләт вә һәјанын мәфһуму
- Гәләт адәт - ән'әнәләрин јајылмасынын амилләри

Мүһасибәнин - әмәлләрин өлчүлмәсинин вә Аллаһдан һәја етмәјин әһәмијјәти

Пејғәмбәрин (с) бу бөлүмдәки нәсиһәтләри мүһасибә вә илаһи һәја илә әлагәдардыр. Рәвајәтләрдә, хүсусилә дә "Нәһҹүл-бәлағә"дә "Нәфсин мүсаһибәси" мәсәләсинә чохлу тә'кидләр едилмишдир. Әхлаг устадлары һагг јолда һәрәкәтин илк гәдәмини, нәфсин пакланмасынын илк мәрһәләләриндән бирини "мүһасибә"дә көрүрләр.

"Еј Әбузәр! Сәни (сорғу-суала чәкиб) мүһасибә етмәмиш, өз һесабына јетиш ки, сабаһ сәни мүһасибә етсәләр чәтинә дүшмәјәсән."

Бу мәзмунун ејниси, башга рәвајәтләрдә дә дәфәләрлә јад едилмишдир: "Сизи мүһасибә етмәмиш, сиз өзүнүзү мүһасибә един."

Бу рәвајәти башга рәвајәтләрдән фәргләндирән, она әлавә бир нөгтәнин артырылмасыдыр. Һәмин нөгтә будур ки, инсанын бу дүнјада өзүнү сорғу-суала чәкиб мүһасибә етмәси Гијамәт күнү ондан һесабат алынмасыны асан едәҹәкдир.

Мүһасибә, гачылмаз зәрурәт

Мүһасибәнин әсли вә әмәлләрин јохланылмасы гачылмаз бир ишдир вә һамы да буну дәрк едир. Һәр кәсин өзүнә көрә һәјатда һесабаты олур. Хүсусилә дә тиҹарәт саһәсиндә чалышанлар, ишләри сәрмајә јатырыб, пул алыб – пул верәнләр үчүн һесабат апармаг, хејрини, зәрәрини арашдырмаг бөјүк әһәмијјәт дашыјыр. Базарда чалышан, ишләри алыш-вериш оланлар адәтән илдә бир дәфә өз кәлир-чыхарларыны нәзәрдән кечирир, һесаб-китаб апарырлар. Амма бунунла јанашы күнүн ахырында, һәфтәдә вә ајда да өз һесабларыны

јохлајырлар ки, илин ахырында һесабатлары асан олсун. Әкәр һәмин тачир күндәлик, ја һәфтәлик вә ајлыг һесабына бахмаса, һесабларын һамысы үст-үстә јығылыб галса, иш онун үчүн чәтин олар. Бә'зән белә диггәтсизлијин, ишләри бошуна бурахмағын нәтичәсиндә бағышланылмаз сәһвләр баш верир.

Сөз ондадыр ки, нечә ки тачир диггәтлә өз зијаныны, хејрини көздән кечириб јохлајыр вә бир гәпијинин дә о јан – бу јан олмасына јол вермир, еләчә дә мө'мин өзү илә Аллаһы арасында олан һагг – һесабыны јохламалы, һәр бир әмәлини чөткәјә вурмалыдыр. Бу ишиндә нәфсин мәкриндән чәкинмәли, нәфсинин ону алдатмасындан гачмалыдыр ки, нәфс, онун күнаһларыны тәмизә чыхармагла, өз әмәлләри үзәриндә диггәтлә һесаб апармасына мане олмасын. Өз нәфсиндән етдикләри барәдә гәнаәтбәхш чаваб тәләб етмәлидир. Гијамәтдә илаһи мә'мурлар ондан нечә һесаб тәләб едәчәкләрсә, о да өзү илә һәмин шәкилдә һесабат апармалыдыр.

Гајдасы үзрә күнаһларын һесабы әкәр вахтында тутуларса, бир-биринин үстүнә јығылыб галмазса, даһа дәгиг апарылмыш олур вә инсан да дүзкүн нәтичә әлдә едир. Бу мәсәләнин бир тәрәфи...

Башга бир тәрәфдән әкәр күнаһларын һесабыны тә'хирә салсаг, кетдикчә һансы күнаһа мүртәкиб олдуғумузу вә нә гәдәр күнаһын үст-үстә јығылыб галдығыны унударыг. Бундан башга өз күнаһларымыза нәзарәт етмәјәндә онун чарәси барәдә көтүр-гој да етмирик вә һәмчинин етдијимиз күнаһларын һәчминә инанмағымыз кәлмир. Әкәр мәндән сорушсалар өмрүндә, индијә гәдәр нә гәдәр күнаһ етмисән, чох инсафым олса дејәрәм, мин күнаһ. Амма, әкәр дәгигликлә күндәлик, һәфтәлик вә ја ајлыг күнаһларымы гејдә алсајдым, һесаб – китаб тутсајдым, онда мә'лум оларды ки, күндә, һәфтәдә вә ја ајда бәлкә дә миндән артыг күнаһа батмышам! Бүтүн күнаһлар үст-үстә јығылыб галанда астрономик бир рәгәмә чеврилирләр. Биз гәфләтдә олуруг, елә билирик ки, әкәр адам өлдүрмәмишиксә, оғурлуг етмәмишиксә, демәли әсас ишләр өз гајдасындадыр, јердә галан күнаһлар о гәдәр дә мүһүм дејилдир. Бәлкә дә кимсә бизә "күнаһкар" десә, е'тираз едиб дејәрик: -"Мәкәр биз нә күнаһ етмишик ки?" Унутганлыг инсан нәфсинин хасијјәтидир, хүсусилә дә дилдә дејиләнләрдә.

Психолокијада диггәт јетирилән мәсәләләрдән бири будур ки, инсанын етдији сәһвләрини, күнаһларыны јада салмасы, онларын јенидән ачылыб ағардылмасы, ону хәчаләтли, башыашағы едир. Инсан һәмин мәсәләләрә јенидән гајыдылмасыны истәмир, онлары унутмаға чалышыр.

Бу күнләр психологлар унутганлығын вә јаддаша өтүрмәнин јаранма механизминин өјрәнилмәсиндә чохлу ишләр көрмүшләр. Јә'ни инсанын бир шеји нечә унутмасыны, һансы амилләрин унутганлыгда рол ојнадығыны вә һәмчинин һансы амилләрин јаддаша өтүрмә механизмини әмәлә кәтирдијини өјрәнмәјә чалышмышлар. Тәәссүфләр олсун ки, арашдырылмасы һәм динимизә вә һәм дүнјамыза фајда верәчәк бу мүһүм мәсәлә барәсиндә биз чох аз иш көрмүшүк.

Демәли, инсан севмәдији шејин өзүнә нисбәт верилмәсини истәмир. Психологларын арашдырмалары көстәрир ки, инсан һәр бир күнаһдан вә чинајәтдән сонра өзүнә һагг газандырмаға, әмәлләрини тәмизә чыхармаға чәһд едир. О вичдан әзабындан јаха гуртармаг, көрдүјү әмәлин она вердији әзабы јүнкүлләшдирмәк үчүн һәмин күнаһы өз вүчудундан узаглашдырмаға чалышыр, башга тә'бирлә десәк өзүнү күнаһсыз көстәрмәјә сә'ј едир; чалышыр ја күнаһы јаддан чыхарсын, ја да ону башга бирисинә - мүһитә, шејтана, дүнјаја, ичтимаи гурулуша вә ја һәр һансы дикәр амилә - нисбәт версин. Бу јолла өзүнү мүдафиәјә үз тутур. Әкәр "мүдафиә механизми"нә јөнәлмә мејли инсанда күчләнәрсә вә һәр күнаһына бәраәт газандырмаға чалышарса, өзү һаггында инсафлы һөкмдән јајынарса, бу һисс онун даһа бөјүк чинајәтләр төрәтмәсинә зәминәләр јарадыр. Чүнки о өзүнүн бу иши илә өзүнү күнаһын гамчысындан кәнарлашдырмыш олур вә ону күнаһын агибәтиндән горхудуб чәкиндирәчәк һеч бир нараһатлығы, әзијјәти галмыр. Белә олур ки, күнаһын үзрү күнаһын өзүндән даһа хәтәрли олур.

Чүнки инсанда өзүнә мәһәббәт һисси вар. Чамаат јанында һөрмәтинин олмасыны истәмәсиндән башга һәм дә өз јанында башыуча олмасыны истәјир; өз вичданы гаршысында хәчаләтли олмаг истәмир, өзүнү нагис көрмәји севмир. Буна көрә дә онда бошлуг, нагислик јаранмасына сәбәб олан шејләри хатирәсиндән силмәјә чалышыр. Чүнки онларын хатырланмасы инсанын өз көзүндә өзүнү һәгир вә јүнкүл көрмәсинә сәбәб олур вә бу да инсанын тәбии мејлинин әксинәдир. Бу нөгтәјә диггәт јетирмәклә, әкәр бу арада инсанын нөгсанларыны, сәһв ишләрини онун јадына салачаг амилләр олмазса, бу кедишлә ону бөјүк тәһлүкә көзләјир вә јахын кәләчәкдә гаршысыалынмаз хәсарәтләрлә үз-үзә дајаначагдыр. Бу чәһәтинә көрә рәвајәтдә инсанын өз пис әмәлләрини јада салыб онларын ислаһы үчүн тәдарүк көрмәсинин ән јахшы үсуллары сечилмишдир. Әхлаг устадлары һәмин рәвајәтләри нәзәрдә тутараг "Ме'рачус –садә", "Чамеус – сәадәт" вә "Иһјау-улум" кими китабларда, нәфсинин паклашмасыны вә чиловланмасыны, сејри-сүлук јолуна гәдәм гојмаг

истәјәнләрә үч мәрһәләни – “мүшаритә”, “мүрагибә” вә “мүһасибә” – кечмәји төвсијә едирләр.

Мүшаритә, мүрагибә вә мүһасибә

А - Мүшаритә

Сәһәр тездән инсан јухудан дуранда диггәт етмәлидир ки, онун ихтијарына јени бир сәрмајә гојулмушдур. Әкәр биз јухудан галхмасајдыг вә руһумуз бәдәнимиздән һәмишәлик ајрылсајды, бизим өмрүмүз бирдәфәлик баша чатмајачагдымы?

“Аллаһ (әчәли чатан кимсәләрин) чанларыны онлар өлдүјү заман, өлмәјәнләрин (һәлә әчәли чатмајанларын) чанларыны исә јухуда алар (чүнки јуху да өлүм кими бир шејдир, јуху заманы руһун бәдәнлә әлагәси кәсиләр.) Өлүмүнә һөкм олунмуш кимсәләрин чанларыны (руһлар аләминдә) сахлајар (онларын руһу бир даһа бәдәнләринә гајытмаз, беләликлә дә, бәдән өлүб кедәр). Дикәр (өлүмүнә һөкм олунмамыш) кимсәләрин чанларыны исә мүәјјән бир мүддәтәдәк (әчәлләри кәлиб чатынчаја гәдәр јухудан ојандыгда бәдәнләринә) гајтарар. Һәгигәтән, бунда дүшүнән бир гөвм үчүн (Аллаһын һәр шејә гадир олмасына, Гијамәт күнү өлүләри дирилдәчәјинә дәлаләт едән) әламәтләр вардыр!”

Демәли, биз јухуда өлүмүн бир мәрһәләсини кечирик вә санки өлмүш кими олуруг. Инди, әкәр јухудан јенидән ајылмыш олсаг бизә јени һәјат бағышланмыш олур вә ихтијарымыза тәзә бир сәрмајә верилир. Белә олан сурәтдә бизә верилән икинчи тәзә бир һәјата көрә Аллаһа шүкүр етмәлијик, үзүмүзү нәфсимизә јөнәлдиб она белә демәлијик: - Еј нәфс! Аллаһ-тәала бу дәјәрли сәрмајәни сәнин ихтијарында гојду ки, онунла ахирәт сәадәтини тә’мин едәсән. Әкәр јолуну азсан, сәрмајәни удузмусан, зијан көрәчәксән. Өз нәфсимизлә шәрт кәсәк вә онунла әһд-пејман бағлајаг ки, бир даһа күнаһын әтрафында долашмасын вә Аллаһын гәзәбинә сәбәб олачаг ишләрдән узаг олсун. Нәфсимиздән сөз алаг ки, бу гијмәтли сәрмајәни Аллаһын разы галачағы вә инсаны сәадәтә чатдырачағы јерләрдә ишләтсин. Чүнки Аллаһын разылығыны газанмагла инсан сәадәтә јетишир. Аллаһ разы олмајынча инсан сәадәтә чата билмәз. Өз нәфсимизлә шәрт кәсәк ки, вачиб әмәлләрин вә илаһи тәклифләрин јеринә јетирилмәсиндә әјәр- әскиклијә јол вермәсин вә әлиндән кәлән һәр бир хејир иши тәрк етмәсин.

Јахшы оларды бу мүшаритәни (өз нәфси илә шәртләшмәси) инсан сүбһ намазындан вә намазын ардынча охунан дуадан сонра апарсын. Инсан өз нәфсинә хитаб едәрәк десин: - “Еј нәфс! Мәним бу бир-ики

күнлүк өмүрдән башга әлимдә һеч бир сәрмајәм јохдур, әкәр әлимдән чыхса бүтүн сәрмајәм бада кедәчәк.

Еј нәфс! Рәһман Аллаһ бу бир күнү дә мәнә мөһләт верди. Әкәр бу күн өлмүш олсајдым, арзу едәрдим ки, јенидән Аллаһ мәни бу дүнјаја гајтарсын, бәлкә ахирәтимә бир азугә топлаја билим. Инди, еј нәфс, елә тәсәввүр ет ки, өлмүшдүн вә бу дүнјаја гајытмағы арзу едирдин вә сәнин дә арзуну гәбул едиб јенидән бу дүнјаја гајтардылар. Инди нә фикирләширсән? Јохса бу бир күнү дә зај етмәк истәјирсән? Чүнки чәкдијин һәр нәфәс гијмәтли бир көвһәрдир ки, онунла ахирәт асајишини тә'мин едәчәк әбәди хәзинә топламаг олар."

Б - Мүрагибә

"Мүшаритә" мәрһәләсиндән сонра "мүрагибә" мәрһәләси кәлир. Инсан бу мәрһәләдә, күн әрзиндә нәфси илә бағладығы шәртләрә риајәт етмәсинә көз гојур. Јә'ни, һәр ан диггәтли олур ки, мәбадә бирдән јадындан чыхар, күнаһ иш көрәр. Бахыб көрмәлидир ки, јолу дүз кедир, ја әјри. Башга тә'бирлә десәк, мүрагибәт һәмин тәгвадыр. Чүнки тәгва илаһи дәјәрләрин сијанәти вә әмәлләрин нәзарәтдә сахланылмасыдыр. Рәвајәтләрин бириндә көстәрилир ки, тәгва она охшајыр ки, инсан гаранлыг кечәдә әгрәб вә иланла долу бијабанда јол кедир вә һәр ан мүмкүндүр ајағыны иланын үстүнә бассын вә илан да ону чалмагла һәјатына сон гојсун. Нечә ки һәмин адам әгрәб вә иланла үзләшмәмәк үчүн бүтүн диггәтини топлајыр вә һәр аддымыны еһтијатла көтүрүб гојур, еләчә дә инсан кәрәк һәјатда шејтанын хәтәриндән аманда олмасы вә чәһәннәм әзабына дүчар олмамасы үчүн һәр ишиндә диггәтли вә еһтијатлы олсун. Мә'лум олур ки, тәгва инсанын өз ишләриндә диггәтли олмасы вә өз әмәлләринин агибәтини дүшүнмәсидир.

Имам Садиг (ә) бујурур: "Бир нәфәр киши Пејғәмбәрин (с) хидмәтинә кәлиб әрз едир: - "Еј Аллаһын Рәсулу, мәнә бир өјүд-нәсиһәт, тапшырыг верә биләрсинизми?" Пејғәмбәр үч дәфә она бујурур: - "Әкәр сәнә нәсиһәт етсәм, ону гәбул едәрсәнми?" Һәр дәфәсиндә дә һәмин адам дејир: - "Бәли, еј Аллаһын Рәсулу." Сонра Пејғәмбәр (с) дејир: - "Мәним сәнә нәсиһәтим будур ки, һәр бир иши көрмәк истәдикдә, әввәлчә һәмин ишин агибәти, сонрасы барәдә јахшыча дүшүн, көтүр-гој ет, сонра әкәр көрдүн һәмин ишин ахыры, нәтичәси јахшыдырса о иши көр, јох, әкәр көрдүн ахыры јахшы көрсәнмир, о ишдән узаглаш."

Нәфсин мүрагибәти Аллаһы танымағын нәтичәсиндә һасил олур. Бу танымағын нәтичәсиндә инсан јәгин едир ки, Аллаһ-тәала инсанын кизли сирләринә акаһдыр вә һеч бир шеј Онун нәзәриндән гачмыр. Бу

бахымдан елә бир әмәл јохдур ки, инсан ону көрдүјүндә мүрагибәтә еһтијачы олмасын. Чүнки, бәндә ја Аллаһа итаәтлә мәшғулдур, ја күнаһ әмәлләрлә, ја да мүбаһ сајылан ишләрлә. Онун бәндәлик һалында мүрагибәтдә олмасы әмәлини камала чатдырмасында көстәрдији ихласдан вә сә’јдән, әдәб нормаларына риајәт етмәсиндән вә әмәли нөгсанлардан горунмасындан ибарәтдир. Бәндәнин күнаһ ишләркән мүрагибәтдә олмасы онун төвбә етмәси, пешманчылығы, әмәлиндән утанмасы вә сәһвини дүзәлтмәсинә сә’ј етмәсидир. Мүбаһ ишләрдә бәндәнин мүрагибәт етмәси будур ки, гајда-гануна риајәт етсин вә не’мәтләрдән истифадә етдикдә һәмишә не’мәт саһибини нәзәрдә тутсун вә о не’мәтләрә көрә шүкр етсин вә бәлалара сәбирли олсун.

Ч - Мүһасибә

Нәфсин паклашмасы үчүн әхлаг устадларынын төвсијә етдији үчүнчү мәрһәлә мүһасибәдир. Мүһасибә - јә’ни инсан күнүн ахырында өзүнүн бир күнлүк рәфтарыны арашдырмаға башлајыр. Јохлајыр ки, көрсүн өһдәсиндә олан илаһи вәзифәләрә, вачибләрә әмәл едиб, ја јох. Јохламадан сонра әкәр көрсә ки, илаһи вәзифәләри јеринә јетирмишдир вә онун күн әрзиндә бүтүн рәфтары шәр’и гајдалара ујғун олмушдур Аллаһа шүкр етмәлидир ки, она бу вәзифәләри јеринә јетирмәк товфигини инајәт едибдир. Чүнки вәзифәләрин әнчамы илаһи товфигин сајәсиндә һәјата кечир. Бу товфиги бизә инајәт етдији үчүн гәдирданлыг олараг шүкр етмәлијик. Һәмчинин сә’ј етсин башга күнләрдә дә һәмин сағлам вә дүзкүн јолу давам етдирсин. Амма әкәр илаһи вәзифәләрә әмәл етмәмиш олса вә ја әмәлләриндә гүсура јол вермиш олса вә ајағы бүдрәјиб јолундан чыхмыш олса, онда мүстәһәбби әмәлләри, хүсусилә дә нафилә намазларыны һәјата кечирмәклә ишиндә олан нөгсанлары дүзәлтмәјә чалышмалыдыр вә илаһи вәзифәләри тәрк едиб күнаһ ишләдији үчүн өзүнү данламалыдыр вә төвбә етмәлидир ки, бунунла Аллаһ-тәала онун күнаһларындан кечсин. Һәмчинин јахшы вә хејирли әмәлләрлә күнаһларынын тәдарүкүнә мәшғул олмалыдыр. Белә олан сурәтдә јатдығы заман бүтүн һесаблары тәмизләнмиш олур вә үзәриндә һеч бир күнаһ галмыр. Бу һәмин о мүһасибәдир ки, Әһли-бејт (ә) өз сәһабәләринә төвсијә етмишләр вә әхлаг устадлары да пак имамларымызын бујурдугларынын әсасында ону башгаларына тапшырырлар.

Мүһасибәнин нәфсин паклашмасында олан ролуну вә әһәмијјәтини нәзәрә алараг Имам Казим (ә) бујурур: - “Һәр күн, күн әрзиндә нәфсинин һесабыны апармајан кәс биздән дејил. Әкәр јохлајыб көрсә ки, јахшы әмәлләр етмишдир, Аллаһдан онун јахшы әмәлләрини бир аз

да артырмасыны истәсин, әкәр көрсә ки, пис әмәлләрә мүртәкиб олмушдур, Аллаһдан бағышланмаг диләсин вә Она тәрәф гајытсын.”

Пејғәмбәри-Әкрәм (с) сәһабәләринә бујурур: - “Сизә инсанларын ән зирәкинин вә ән наданынын ким олдуғуну дејимми?” Әсһаб дејир: - “Бәли, еј Аллаһын Рәсулу.” Һәзрәт бујурур: - “Инсанларын ән зирәки о кәсдир ки, өз нәфсинин һесабыны апарсын вә өлүмдән сонракы һәјаты үчүн иш көрсүн. Инсанларын ән ахмағы о адамдыр ки, өз нәфсинин истәкләринә табе олур вә һәмишә Аллаһдан онун арзуларыны јеринә јетирмәсини тәләб едир.”

Нәфсин мүһасибәсинин фајдасы

Нәфсин мүһасибәсинин фајдаларындан бири дә будур ки, инсан өз сәһвләрини көрәндә тез онлары дүзәлтмәјә чалышыр, күнаһын тә’сиринин руһунда јер тутмасына имкан вермир. Инсан өзү илә һесабат апармаса, нә гәдәр күнаһ етдијини дә билмәјәчәкдир. Әкәр биздән сорушсалар ки, сәһәрдән ахшама гәдәр нечә јахшы, нечә пис, налајиг иш көрмүсүнүз, һарада чашмыш, һарада дүз олмусунуз – билмәјәчәјик. Амма онда ки, нәфсимизлә һесабат апарырыг, көрүрүк ки, әмәлләримизин нечәси дүз олмушдур, нечәси әјри.

Инсан өз күнаһларына диггәт јетирмәјәндә о күнаһлар онун руһуна һопур вә даим она мәнфи тә’сир көстәрирләр. Һәр көрүлән күнаһ онун гәлбиндә гара бир хал әмәлә кәтирир, күнаһлар артдыгча гаранлыг вә зүлмәт дә онун үрәјини бүрүмәјә башлајыр, иш о јерә чатыр ки, үрәјиндә нурдан әсәр-әламәт галмыр. Бу нөгтә бә’зи рәвајәтләрин мәзмунудур. О чүмләдән Имам Садиг (ә) рәвајәтләрин бириндә бујурур: -

“Бир адам күнаһ етдијиндә онун үрәјиндә гара хал јараныр, әкәр төвбә етсә, хал мәһв олуб кедир, јох, әкәр о күнаһын үстүнә башга күнаһ да кәлсә, о хал артыб чохалмаға башлајыр вә бу минвалла онун үрәјини гара өртүк бүрүјүр ки, бундан сонра о адам һеч вахт доғру јола гајытмаз.”

Һәрдән инсанын хәбәри олмур, хәбәр тутанда көрүр ки, күнаһ артыг үрәјини әһатә едибдир. Әкәр букүнкү һалыны бир ил габагкы һалы илә мүгајисә етсә көрәчәк ки, руһунда көзәчарпачаг дәрәчәдә дәјишиклик баш вермишдир. Бир мүддәт елм өјрәнән бә’зи адамлар, өз руһијјәләриндә, әхлагларында мүшаһидә етдикләри зәифликләри барәдә өз-өзләринә дејирләр: - “Тәһсилә башладығым илк вахтларда мәним вәзијјәтим белә дејилди; јүксәк руһијјәдә идим, үрәјим, зеһним саф иди. Нә олду ки, бирдән-бирә руһијјәм зәифләмәјә башлады?” Бә’зиләри бу тәнәззүлүн, сүгутун сәбәбини дәрсдә көрүрләр; елә

тәсәввүр едирләр ки, дәрс охумаг онларын гәлбини гаралтмышдыр. Мә'нәви руһијјәләринин ашағы дүшмәсинә күнаһларынын сәбәб олдуғуна инанмаг истәмирләр. Ајдындыр ки, инсанын јахшы вә дәјәрли ишләриндән бири дә онун дәрс охумасыдыр. Һәрчәнд бә'зән инсанын бу кими јахшы ишләриндә чохлу ејибләр мүшаһидә олунур ки, сәбәби дә инсанын диггәтсизлијиндән ирәли кәлир. Елә ки, инсан дәрс охумагдан јорулур вә ја дәрс охумагла бир јерә чыхачағына үмидини итирир вә ја ону өз нәфсани истәкләринә ујғун көрмүр, бүтүн ејибләри дәрсдә ахтармаға башлајыр вә бир нөв өзүнү алдадыб дејир: - "Мәним үрәјими гаралдан дәрс охумаг олду, бундан габаг, дәрс илинин әввәлиндә үрәјим, руһум пак иди!" Дүздүр ки, дәрс илинин әввәлиндә үрәк пак иди вә инди гаралмышдыр, амма онун сәбәби дәрс охумаг дејил, әксинә, сәбәби дәрс охумамагдыр. Сәбәби күнаһлар вә нәфси тәрбијә олмадан дәрс охумагдадыр.

Бәли, инсан мүһасибә етмәјәндә күнаһын һәгиги вә тәквини тә'сири өз гүввәсиндә галыр, нәтичәдә инсанын үрәјини гаралдыр.Гафил адамын исә бундан хәбәри олмур. Санки бир адам ағ палтар кејинир вә арасы кәсилмәдән бу палтарын үстүнә ләкәләр дүшүр. Амма о көзләрини јумуб палтарынын чиркләндијинә бахмаг белә истәмир. Ајдындыр ки, ләкәләр үст-үстә јығылыб палтары ијрәнч бир вәзијјәтә салачагдыр вә она һәр баханын үрәјини буландырачагдыр. Амма о адамын өзүнүн бу вәзијјәтдән хәбәри јохдур, чүнки көзләрини бәрк-бәрк јуммушдур!

Нәфсин мүһасибәсиндән узаглашмағын ән бөјүк ејби вә зијаны будур ки, күнаһын тә'сири руһда галыр вә күнбәкүн артыб үрәји зүлмәтә бүрүјүр вә инсаны Аллаһдан бир аз да узаглашдырыр. Инсанын өзүндән хәбәри олмур, чох вахт елә билир ки јахшы, һөрмәтли адамдыр; ловғаланыр ки мән еләјәм, беләјәм. Һалбуки, һәр күн учурумун ағзына сүрүкләнир вә нәтичәдә бир күн бәдбәхтлик чаласына дүшәчәкдир:

"(Ја Мәһәммәд!) Де ки: "Сизә әмәлләри бахымындан (ахирәтдә) ән чох зијана уғрајанлар барәдә хәбәр веримми? О кәсләр ки, онларын дүнјадакы зәһмәти боша кетмишдир. Һалбуки, онлар јахшы ишләр көрдүкләрини (вә бунун мүгабилиндә мүкафата наил олачагларыны) зәнн едирләр."

Әлламә Тәбатәбаи бу ајәнин тәфсириндә бујурур: -"Хејир әлдә етмәк мәгсәдилә олан алыш-веришдә зијан о заман баш верир ки, инсан мәгсәдинә наил олмасын вә ја сәрмајәсиндә әскиклик үзә чыхсын вә ја инсанын зәһмәти һәдәр кетсин. Мүбарәк ајәдә зәһмәтин һәдәрә кетмәси

зәһмәтин итирилмәси, пуча чыхмасы тә'бири илә верилмишдир. Мәсәлән, бир нәфәр јолу итирир вә кедәчәји јерә чатмыр.

Һәрдән инсанын тичарәтдә зәрәр көрмәси ишиндә нашы олмасы илә әлагәдар олур вә ја ишин јолуну билмәмәси илә вә ја көзләнилмәз, инсанын өзүндән асылы олмајан амилләрин нәтичәсиндә олур. Бу зијанларын арадан галхмасына үмид етмәк олар. Чүнки үмид едилир зијанкар ајылсын, ишини јенидән башласын вә әлиндән чыхан зәһмәтини кери гајтарсын. Амма бә'зән дә инсан зијан көрүр, елә билир ки, хејир көрүр! Зәрәрә дүшүр, амма хејирдән башга бир шеј газанмадығына инаныр. Бу зијанларын ән писидир ки, дүзәлмәсинә үмид јохдур.

Инсанын бу дүнјадакы вәзифәси анчаг сәадәти үчүн чалышмасыдыр. Бундан башга онун һеч бир истәји олмамалыдыр. Әкәр һагг јола дүшсә вә һәдәфә чатса, һәгиги сәадәтә чатмыш олачагдыр. Амма әкәр јолуну азса вә өз сәһвинә вагиф олмаса зәһмәти һәдәр кедәчәкдир. Лакин онун ничат тапмасына үмид вар. Амма һагг јолдан чыхыб гејри һагга үз тутарса вә өз билдијиндә исрар едәрсә, белә ки, һагг нуру онун үчүн заһир оланда нәфси ону пәрдәләјиб дикбашлыға вә чәһаләт тәәссүбүнә кирифтар едәрсә,белә инсан әмәлиндә вә зәһмәтиндә зијан көрмүшләрин ән писи олачагдыр. Чүнки, онун зијанларыны арадан галдыра биләчәјинә үмид јохдур вә сәадәтә чатачағы да көзләнилмир. Бу һәмин нөгтәдир ки, Аллаһ-тәала мүбарәк ајәдә бәјан едир."

Бундан габаг дејилдији кими нәфсин мүһасибәсинин фајдаларындан бири будур ки, инсан өз сәһвләрини көрүр вә онлары јолуна гојмаға чалышыр. Күнаһын тәквини тә'сиринин руһунда галмасына вә ону учурума сүрүкләмәсинә јол вермир. Пејғәмбәр (с) бу һәгигәти бири дикәринә лазым олан ики тә'бирлә бәјан едир. Әввәл дејир "Сәндән һесабат истәмәмиш нәфсини мүһасибә ет" вә сонра бујурур "Бу мүһасибә сәнин сабаһкы (Гијамәтдәки) һесабыны асан едәр." Чүнки өзүн өз әмәлләрини јохласан үзә чыхан сәһвләрини, күнаһларыны дүзәлтмәјә сә'ј едәр вә нәтичәдә Гијамәт күнү һесаб-китабын асан олар. Амма әкәр белә етмәсән, күнаһлар бир-биринин үстүнә галаныб галар, Гијамәт күнү сәнә проблем јарадар. Дүнјада өз күнаһларындан хәбәрсиз олурсан вә билмирсән нә гәдәр сүгут етмишсән, амма Гијамәтдә өз әмәл дәфтәринлә гаршылашырсан вә сајсыз-һесабсыз күнаһларыны көрүрсән. Онларын сәндә јаратдығы һәсрәт сәнә чәһәннәм әзабындан даһа артыг әзијјәт верәчәкдир.

Һәдисин давамында Пејғәмбәр (с) бујурур: - "Гијамәт күнү сәни Аллаһ дәркаһында сорғу-суала чәкмәк үчүн әмәлләрини тәрәзидә

чәкмәмиш индидән өзүн өз әмәлләрини тәрәзијә вур. Һазыр ол (вә бил) ки, һеч бир шеј Аллаһдан кизли дејил.”

Гијамәт күнүндә әмәлләрин өлчүлмәси барәдә Аллаһ бујурур:

“О күн (Гијамәт күнү) әмәлләрин (тәрәзидә) чәкилмәси һагдыр. Тәрәзиләри ағыр кәләнләр (јахшы әмәлләри пис әмәлләриндән чох оланлар) ничат тапанлардыр!”

Әмәлләрин өлчүлмәси бизим е’тигад етдијимиз инанчлардандыр. Әмәлләрин өлчүлмәси онларын мүгајисә олунмасы вә азлығынын, чохлуғунун мүәјјән едилмәсидир. Инди әкәр биз өзүмүз өз әмәлләримизи тәрәзидә чәкмәјә башласаг вә көрсәк ки, күнаһларымыз ағырлашмышдыр, јүкүмүзү азалтмаға чалышачағыг. Амма әкәр өз әмәлләримизин өлчүлмәсинә фикир вермәсәјдик, күнаһларымызы чәкмәсәјдик вә онларын руһумуза гојдуғу тә’сирдән хәбәримиз олмасајды, бир күн илаһи тәрәзи гаршысында дурмалы оланда рүсвај олуб һәсрәт чәкәчәкдик. Демәли, өз әмәлләринин мүһасибәсинә, өлчүлмәсинә диггәт јетирән адамын сабаһ Аллаһын гаршысында, онун кизли вә ашкар әмәлләринин өлчүләчәји күндә јүкү аз олачаг. Чүнки о, өз күнаһларыны, әхлаги әјәр-әскикләрини дүзәлтмишдир.

Гијамәт күнүнүн һәсрәтинә мүбтәла олмаг истәмирсинизсә индидән дүшүнүн, әмәлләринизи көзүнүзүн өнүндә чанландырмаға чалышын. Тәсәввүр един ки, өмрүнүз баша чатмышдыр – чүнки һеч ким сабаһа сағ галачағына әмин дејил – вә Аллаһ гаршысында әмәлләринизи јохлајырлар. Инди бахын көрүн Аллаһын гаршысына нә чыхарачагсыныз вә Онун бәрабәриндә нә һала дүшәчәксиниз. Бир һалда ки, мә’сум имамлар өз мүначатларында әмәлләрин Аллаһ дәркаһына верилдији күнүн горхусундан Аллаһа пәнаһ апарырлар, бизләр нијә отурмушуг? Биз дә өлдүрүчү әзабларын ән дәһшәтлиси олан о Күнүн һәсрәтинә мүбтәла олмамаг үчүн һәр күн әмәлимизи һесаба вурмалыјыг ки, әкәр пис бир әмәлимиз олмушса тез дүзәлдәк ки, әмәл дәфтәримиздән силинсин.

Чиркин әмәлин доғурдуғу хәчаләт

Мә’лумдур ки, сөз әмәлләрин Аллаһ гаршысына чыхарылмасындан кедәндә, Аллаһдан һәја вә утанмаг мәсәләси дә ортаја чыхыр. Инсан пис бир иш көрүб вә ја бир хәјанәт едиб сонра ону унутса тәфавүтсүз олур вә онун руһијјәсиндә һеч бир дәјишиклик әмәлә кәлмир. Биз, зәиф олдуғумуза вә һәгигәтләри дүзкүн дәрк етмәдијимизә көрә вә һәмчинин һәгигәтин дәркинә тәдричән јахынлашаг дејә, һисс олуна билән ишләрдән мисал чәкирик:

Фәрз един ики нәфәр нечә илдир бир-бири илә достлуг едир вә араларында әһд едибләр ки, бир-биринә хәјанәт етмәсинләр. Инди әкәр онлардан бири дикәринә хәјанәт етсә вә достунун да бу хәјанәтдән хәбәри олмаса вә ја ону унутмуш олса рәфиги илә үз-үзә кәләндә рәфтары чох ади олачагдыр. Амма әкәр досту онун хәјанәтини кизли видео лентә алса вә ја фотосуну чәксә вә бир мүддәтдән сонра она көстәрсә вә десә: -"Сән мәнимлә әһд бағламышдын ки, мәнә хәјанәт етмәјәсән, ағыз долусу достлугдан дәм вурурдун, бәс нә олду? Нијә мәнә хәјанәт етдин?" Бурдадыр ки, хәјанәткар үчүн хәчаләт һисси баш галдырыр вә утаныб гызармаға башлајыр. Бу ҹүр хәчаләт һисси һәр әзабдан даһа чәтиндир. Хәјанәт етмиш адама өз хәјанәтини унудандан сонра досту кәтириб етдији хәјанәтин видео лентини она көстәрсә, көрән о нә һала дүшәчәкдир? Онун һеч ағлына кәлмирди ки, достунун бу хәјанәтдән хәбәри ола биләр.

Мән бу дүнјада әмәлләрин үзә чыхмасына мисал кими хәјанәтин лентә алынмасыны, тәсвирә көтүрүлмәсини ачыгладым, амма Гијамәтдә әмәлин өзү һазыр олур. Бахмајараг ки, бизим әглимиз әмәлләрин ҹанлы олараг һүзуруну, заһир олмасыны дәрк етмир, амма бизим мәзһәби е'тигадымыза көрә әмәлләрин тәҹәссүмү сабит олмушдур: "...Онлар (дүнјада) етдикләри бүтүн әмәлләрин (өз гаршыларында) һазыр дурдуғуну көрәҹәкләр..."

Бу ајәдә ачыг шәкилдә Аллаһ ејни әмәлин өзүнүн һазыр олачағыны бәјан едир. Ајәни башга ҹүр тәфсир етмәк олмур. Бу ајәдән башга дикәр ајәләрдә дә әмәлләрин тәҹәссүмү бәјан едилир, о ҹүмләдән: "О күн (Гијамәт күнү) һәр кәс етдији јахшы вә пис әмәлләри гаршысында һазыр көрәҹәк вә күнаһлары илә өзү арасында чох узаг мәсафә олмасыны арзулајаҹагдыр..."

Һәтта, әкәр Гијамәтдә инсанын әмәлләринин шәклини, тәсвирини она көстәрсәләр, јенә дә инкар едә билмәз. Әкәр онун әмәлләрини олдуғу кими она көстәриб десәләр: - филан күндә, филан саатда вә ја филан кечәдә сән бу иши көрмүсән, о анда Аллаһла үз-үзә дајанса онун чәкдији хәчаләт һәр әзабдан даһа шиддәтли олаҹагдыр.

Инсан Мәһшәр күнүнү, әмәлләринин Аллаһ гаршысына нечә чыхаҹағыны јадына салмасы үчүн јахшы оларды бүтүн бу сәһнәләри өз хәјалында ҹанландырсын. Һәтта әкәр бу дүнјада рүсвајчылығы олубса ону да бир анлыға јадына салсын: - мәсәлән, бир вахт кизлиндә пис бир иш көрүрдү вә бирдән һараданса бир ушаг кәлиб чыхыр вә онун көрдүјү ишин шаһиди олур. Јәгин белә бир иш һамынын башына кәлмиш олар; әтрафа диггәт етмәдән пис бир иш көрдүјү заман, бирдән башыны галдырыб көрүр ки, кимсә она көз гојурмуш. Белә вәзијјәтдә

инсан утандығындан аз галыр јерә кирсин. О ки галмышды һәмин адам ушаг јох, кифајәт гәдәр шүуру, ағлы олан бир шәхс олсун, вај о күндән инсанын бојнунда һаггы олан бириси олсун вә көрдүјү кизли иш дә она хәјанәтдән ибарәт олсун.

Шәксиз, бизим һәр нәјимиз варса Аллаһ бизә вермишдир вә атдығымыз һәр сәһв аддым Она хәјанәтдир. Инсан әкәр дүзкүн фикирләшсә көрәчәкдир ки, онун күнаһы Һагг саһибинин һүзурунда вә Она хәјанәт олмушдур. Көрәчәкдир ки, о кәсә гаршы күнаһ едир ки, онун өзүнүн варлығы вә етдији күнаһын күчү елә Онун тәрәфиндәндир. О, бу не'мәтләри вә күчү бизә она көрә верибдир ки, онунла өзүмүзү тәкамүлә чатдыраг вә Она јахынлашмаг үчүн истифадә едәк. Белә олан вәзијјәтдә чох утандырычы олар ки, Аллаһын не'мәтләрини Она гаршы күнаһ етмәкдә, Она хәјанәт ишләрдә, Ондан узаглашмаг үчүн ишләдәк!

Дејиләнләри нәзәрдә тутараг, әкәр инсан ахшамлары бир нечә дәгигә өз нәфси илә мүһасибә етсә, әмәлләрини көзү өнүндә чанландырса јәгин ки, бу мүһасибә, Аллаһ гаршысында күнаһкар олдуғуну көрмәк, онун күнаһларынын азалмасына сәбәб олачагдыр. Һәтта бүтүн күнаһларын јујулмасына сәбәб олан халис төвбәјә кәтириб чыхармаса да һәмин хәчаләт һисси онун күнаһ јүкүнү јүнкүлләшдирмиш олур вә күнаһын тә'сиринин артмасынын гаршысыны алыр. Бундан сонра инсан асанлыгла күнаһа гуршана билмир. Инди әкәр Аллаһын һүзурунда олдуғуну диггәтиндә һәр заман сахлаја билсә, адәтә чевирсә, даһа һеч вахт күнаһ етмәз.

Хәчаләт вә һәјанын мәфһуму

Әмәлләрин Аллаһ гаршысына кәтирилмәсини вә хәчаләт һаггында дејиләнләри нәзәрдә тутараг, рәвајәтин дикәр бөлүмүндә Пејғәмбәр (с) һәја мәсәләсини өнә чәкир: - "Еј Әбузәр! Аллаһдан һәја ет! Анд олсун о Аллаһа ки, чаным Онун ихтијарындадыр, мән һәр дәфә су башына чыханда башымы, үзүмү өртүрәм, мәнимлә олан ики мәләкдән һәја едирәм."

Һәја вә хәчаләт мәсәләси олдугча бөјүк әһәмијјәт дашыјыр. Амма тәәссүфләр олсун ки, бу мәсәлә илә бағлы јанлыш фикирләр сәсләнир. Јабанчы мәдәнијјәтләрин арамыза нүфуз етмәси илә һәја вә утанчаглыг кими мәсәләләрлә бағлы бир сыра фикри проблемләр гаршыја чыхмышдыр. Буна көрә дә бу мәсәлә әтрафында арашдырма апарылмасы јеринә дүшәрди. Бахмајараг ки, бу гыса фүрсәтдә анчаг моизәләри зикр етмәклә кифајәтләнмәк истәјирдим; чүнки мүмкүндүр мәчлисин бу бәһси динләмәјә һазырлығы олмасын, амма бу мәсәләнин

бүнөврәсини, алт јапысыны тәшкил едән фикирләрә ишарә едилмәсини лазым билирәм.

Һамымыз билирик ки, Ислам мәдәнијјәтинә көрә һәја вә утанчаглыг јахшы вә дәјәрли һесаб едилир вә бунун мүгабилиндә үзлүлүк, һәјасызлыг менталитетимизә зидд дәјәрләр сырасында јер тутур. Әввәлләр бир адамы сөјмәк истәјәндә она дејәрдиләр: "үзлү", "һәјасыз", чүнки "үзлү" вә "сыртыг" кими кәлмәләр сөјүш вә јаманламаг сајылырды. Әкәр бир аз да гәлиз сөјүш сөјмәк истәсәјдиләр, дејәрдиләр: "һәјасыз". "Һәјасыз" сөзү чох пис сөјүш сајылырды. Бу бизим мәдәнијјәтимиз... Амма бу күнләр Гәрб мәдәнијјәтиндә, күфр дүнјасында һәја, утанмаг ејб һесаб едилир. Психолокијада, әхлаг фәлсәфәсиндә вә тә'лим-тәрбијәдә јер тутан мәсәләләр сырасында һәја вә һәјасызлыг мәсәләси хүсуси јер тутур. Көрән психолокија елми, әхлаг вә тәрбијә үсулу бахымындан инсан һәјалы олмалыдыр, јохса һәјасыз? Әлбәттә, Ислам мәдәнијјәтинин әксинә олараг гәрб мәдәнијјәтиндә һәјасызлыг тәшвиг едилир дејәндә, бу о демәк дејил ки, бизим һәја барәсиндә нәзәримиз вә онунла бағлы рәфтарымыз камил олараг дүзкүндүр. Буна көрә дә бу мәфһумун бәһсә, арашдырмаја еһтијачы вар вә мәтләбин ајдынлашмасы үчүн инсанда һәјанын вә утанчаглығын көкләринә ишарә едирик:

Инсанда мөвчуд олан фитри хүсусијјәтә әсасән, әкәр инсан пис билдији, чәмијјәт тәрәфиндән бәјәнилмәјән бир ишә мүртәкиб оланда онун дахилиндә һәја адлы хүсуси бир әксүл-әмәл баш галдырыр. Әлбәттә, бу руһи әксүл-әмәлин үзә чыхмасы ики әмрә әсасланыр: бири инсанын көрдүјү иши пис билмәсидир, икинчиси фитрәтинин нисбәтән сағлам олмасыдыр. Јә'ни әзилмиш, өлмүш олмасын. Чүнки инсанын чохлу фитри һаләтләри вар, амма фитрәтини ајаглар алтына атанда, о фитри һаләтләр зәифләјиб өләзијир вә јаваш-јаваш јох олурлар. Демәли, пис ишләр гаршысында һәја һисси фитри бир хүсусијјәтдир, амма писи вә чиркинлији ајырд етмәк һәрдән әгл васитәсилә тә'јин едилир. Бә'зи јерләрдә мүһитин она ашыладығы тә'сир нәтичәсиндә јахшыны вә писи гаврајыр. Илк вахтларда ушаға нәјин јахшы вә нәјин пис олдуғуну тәлгин едән валидејн олур. Әкәр бу тәлгин дүзкүн һәјата кечирилсә, ушаг пис бир иши көрәндә вә хәбәр тутанда ки, башгасы она гырагдан көз гојур, өз фитри хүсусијјәти әсасында хәчаләт чәкир вә башыны ашағы салыр, бә'зән тәр дә төкүр. Бу фитри әксүл-әмәл ушагда баш галдыран тәбии бир һиссдир вә дејилдији кими јахшыны вә писи тә'лим васитәсилә гаврајыр.

Гәләт адәт - ән’әнәләрин јајылмасынын амилләри

Ислами вә әхлаги дәјәрләрдән башга биздә мүһитин, чәмиҗјәтин вә ја милли вә ирги амилләрин тә’сири нәтичәсиндә јер алмыш бир сыра адәт вә ән’әнәләр вардыр ки, онларын әсасында бә’зи шејләри јахшы, бә’зиләрини исә пис һесаб едирик. Бу бахышын шәриәтә һеч бир аидиҗјәти јохдур вә мүмкүндүр шәриәтин зиддинә дә олсун. Мәсәлән, ушағын өзүндән бөјүкләрин гаршысында данышмағыны пис билирик. Елә ки, ушаг ағзыны ачыр бир сөз десин, тез дејирик: - Сакит ол, ајыбдыр. О ушаг јахшыны вә писи валидејнләриндән, әтрафындакы адамлардан өјрәндији үчүн елә тәсәввүр едир ки, јахшы вә пис оланлар онларын дедикләриндән ибарәтдир. Елә ки, башгаларынын онун ишинә мәнфи реаксијаларыны, гаш-габаг салладыгларыны көрүр, баша дүшүр ки, көрдүјү иш јахшы иш дејилмиш вә һәмин иши көрдүјү үчүн хәчаләт һисси кечирир. Буна көрә дә бөјүјүн јанында данышмаға чүр’әт етмир, синифдә мүәллимдән суал сорушмаға хәчаләт чәкир. Бу һал кет-кедә онда адәтә чеврилир вә бөјүјәндән сонра да данышмаг истәјәндә хәчаләт һисси, утанчаглыг ону тутур вә данышмасына манечилик төрәдир. Чамаат ичиндә, бир мәчлисдә данышмаг, суал вермәк истәјәндә гәлби дөјүнмәјә башлајыр, рәнки гызарыр.

Мә’лум мәсәләдир ки, шәриәт инсанын сәрбәст даныша билмәмәсини бәјәнмир.Инсанын өз фикрини, һагг сөзү дејә билмәмәсини шәриәт мәнфи гаршылајыр. Буна охшар гәләт анлајышлар гадынын һәја мәсәләсиндә дә вар. Бизим мәдәниҗјәтимиздә гадынын ән бөјүк сәрвәти онун һәјасыдыр. Амма дәјәрли олан бу мәфһумун һәјатда тәтбиги илә бағлы бизим чәмиҗјәтимиз јерсиз, ифрат тәәссүбкешлик көстәрир. Иффәтли гызы елә тәрбијә едирләр ки, намәһрәм адамын гаршысында сөз даныша билмир. Ону гандырмаға чалышырлар ки, бу һәјанын әламәтидир! Ислам бахымындан бир гадын башгалары гаршысында өз сөзүнү демәји бачармалыдыр, амма чох јериндә дејилмиш вә бәјәнилән фикир будур ки, данышылмајачаг јердә данышмасын вә ја башгаларыны тәһрик едәчәк гәдәр сәсини назилтмәсин. Амма бу о демәк дејил ки, тамамилә данышмасын, ону о гәдәр дә сыхышдырмамалысан ки, гаршыдакы һеч сәсини ешитмәсин. Һәгигәтдә биз мүхтәлиф мәсәләләри, јөнләри бир-бириндән ајырд едә билмәмишик.

Әкәр гадынын башгаларынын гаршысында данышмағы ејб олсајды, Һәзрәти Зәһра (ә) Мәдинә мәсчидиндә о мөһтәшәм нитгини нечә сөјләјәчәкди? Ја Зејнәби Күбра ибн Зијадын мәчлисиндә хүтбәсини дејә биләрдими? Бәли, шәриәт дејир елә данышмамалысан ки, сәсин

башгаларыны тәһрикә кәтирсин вә јолундан чыхарсын. Данышығын тәрзи шәһвәти јериндән ојнатмамалыдыр. Бу дејиләнлərдән гырагда гадынын данышмасына ирад тутулмур, кимсә демир гадынын ағзына мөһүр вурулсун.

Бир сыра мәсәләләрдә јол вердијимиз – хүсуси илә дә әхлаги вә тәрбијјәви мәсәләләрдә - ифрат вә тәфритләр мәнфи нәтиҹәләрә кәтириб чыхармышдыр. Гәрблиләр бу мәнфи нәтиҹәләри мүлаһизә едәндә белә гәрара кәлирләр ки, онун гаршысыны алсынлар, амма тәфритә дүчар олуб һәмин дәјәрләри өз әслиндән узаглашдырдылар. Биз ушаглары һәддиндән артыг утанчаг бөјүтдүк, белә ки, башгаларынын гаршысында өз сөзләрини демәјә хәҹаләт чәкдиләр, елә ки онлар бу ишин сәһв олдуғуну көрдүләр, дедиләр: - “Ушаг һәр ишдә азад олмалыдыр, гадын азад олмалыдыр вә һеч нәдән чәкиниб һәја етмәмәлидир; һәтта кишиләрин гаршысында чылпаг олса белә. Һәја вә хәҹаләт мәсәләсиндә етдикләри хәтанын гәрбдә нәтиҹәси бу олду ки, тамамән бүтүн гејд-шәртләри, һәдди-һүдуду кәнара гојдулар: надан ја ифрат едәр, ја тәфрит. Нә биз Исламы дүзкүн таныдыг, нә дә онлар доғру јолу тутдулар; нә биз ислами дәјәрләри дүзкүн тәтбиг едә билдик, нә дә онлар илаһи дәјәрләрә фикир вердиләр. Әлбәттә, онлардан бизим тәвәггемиз олмамалыдыр, чүнки фикирләринин бүнөврәси фасиддир. Аллаһа е’тигад бәсләдикләри мә’лум дејил. Гәрбдә һәтта килсәјә кедән е’тигадлы мәсиһиләр мә’лум дејил динә һәгигәтән инанырлар, ја јох. Анҹаг дилдә динә вә дини дәјәрләрә гијмәт гојурлар, һәгигәтдә динә һеч бир мејилләри јохдур. Буна көрә дә онлардан нә исә көзләмәк олмаз. Сөз бундадыр ки, биз нијә Ислам һәгигәтләрини танымадыг вә онлара дүзкүн әмәл етмәдик. Биз онлардан нијә дүзкүн истифадә едә билмәдик ки, башгаларынын да данлағына чевриләк, бунлара көрә бизә төһмәт вурсунлар?

Дејиләнләри нәзәрдә тутараг һәја мәфһумунун әһатә даирәсини, мә’на кенишлијини ајдынлашдырмағы зәрури билирәм. Белә ки, ајдын олсун һәјанын мәфһуму нәдир, һарада һәјалы олмаг, хәҹаләт чәкмәк бәјәнилмир, мәзәммәт едилир. Ајдындыр ки, бүтүн һалларда хәҹаләтли олмаг бәјәнилмир вә һәмчинин утанчаглыгдан доған зәифлик дә јахшы дејил. Јахшыны вә писи танымаг лазымдыр вә һәр бири мөһкәм дәлилләрлә јанашы өјрәнилмәлидир. Ушаға нијә демәлијик ки, бөјүкләрин гаршысында данышмаг писдир? Бу Аллаһын, Пејғәмбәрин (с) сөзүдүр? Имамларын јолу бу олмушдур? Мә’лум мәсәләдир ки, јох. Бәли, гышгырмаг, фәрјад етмәк һеч кимин хошуна кәлмир. Әлбәттә, ушаг тәдричлә вә бөјүкләрин сәһиһ тә’лими илә баша дүшүр ки, елә данышмаг лазымдыр ки, гаршыдакы тәрәф ешитсин вә һәддиндән

артыг сәсин тонуну галдырмаг лазым дејил. Амма белә дејил ки, һеч данышмасын. Ким дејир ки, гадынын башгасынын гаршысында данышмаға һаггы олмамалыдыр? Белә олса, әкәр мәһкәмәдә һаггыны тәләб етмәли олса вә ја бир јердә нәһј-әз-мункәр етмәли олса буну нечә едәчәкдир? Демәли, јахшыны вә писи ислами әсасларын паралелиндә танымалыјыг, анламалыјыг ки, Исламын нәзәриндә јахшы вә пис һансыдыр. Бундан сонра һәгиги писин гаршысында һәја етмәк бәјәнилир. Јохса һансыса чәмијјәтин, милләтин, мәнтәгәнин дүзүб-гошдуғу адәт-ән'әнәләр әсасында һәја етмәјин мә'насы јохдур ки!

Бу чүр һәја вә утанчаглыг әхлаги вә мә'нәви дәјәрләрдән јох, адәт-ән'әнәләрдән доғур. Адәт-ән'әнәләрин өзү дә әкәр ислами дәјәрләр чәрчивәсиндә оларса мөһтәрәмдирләр, јох, әкәр илаһи дәјәрләрин вә һаггын хилафына оларса, онда инсани дәјәрләрлә зиддијјәт тәшкил едәчәк. Буна әсасән, әкәр Исламын ганунларына дүзкүн әмәл етмәк истәјириксә әввәлчә кәрәк һәгиги олан јахшы вә писи таныјаг ки, бунунла да һансы рәфтарын гаршысында һәја едәчәјимизи биләк.

Дејилди ки, јахшы вә писи таныјандан сонра инсан өз фитрәти әсасында пис бир иш көрдүјүндә һәја һисси кечирир. Инди әкәр бу фитри һиссин гаршысында мүгавимәт көстәрсә вә онунла мүчадиләјә галхса, тәдричлә онда фитрәтдән кәлән һәја һисси зәифләмәјә башлајачаг вә бир мүддәтдән сонра һәјасызлыг хисләти она сирајәт едәчәкдир.

Бу ишин һәја вә утанчаглыға дәхли јохдур, мәсәлә инсанын фитри мејли гаршлысында мүгавимәт көстәрмәсидир. Зәифләшән вә тә'сирини итирән һәмин фитри хүсусијјәтдир. Күнаһа мүртәкиб олуб онун агибәтинә е'тинасызлыг едән адамларда кет-кедә үсјан һалы күчләнмәјә башлајыр вә ән писи дә будур ки, адәт һалына кечир. Бундан сонра һәтта Аллаһын һүзурунда күнаһ етдикләрини јадларына салсалар да чәкиниб һәја етмирләр, чүнки фитрәтләри әзилмишдир.

Бәли, нәфси мүһасибәјә чәкмәјин нәтичәсиндә вә кет-кедә артан күнаһларын тә'сириндән инсанын фитрәти јаваш-јаваш өләзимәјә башлајыр вә нәтичәдә инсан һеч бир күнаһ ишдән чәкинмир вә өз вичданы гаршысында чаваб вермәкдән бојун гачырыр. Әлбәттә, инсанда һәја һиссини арадан апаран дикәр амилләр дә мөвчуддур вә рәвајәтләрдә онлара ишарә едилмишдир. Амма һәјасызлыға сәбәб олан үмдә амил фитрәтдән кәлән һәја һиссинә гаршы мүгавимәт көстәриб, она е'тина етмәмәкдир. Бунун мүгабилиндә һәмин фитри һисси күчләндирмәк үчүн бә'зи мәсәләләрә риајәт етмәк лазымдыр. Һәмин

нөгтәләрдән биринә бу рәвајәтдә ишарә едилмишдир. Пејғәмбәр (с) Әбузәрә Аллаһдан һәја етмәсини тапшырыр вә сонра бујурур: -“...Мән субашына кетдијим вахт башымы, көзүмү бағлајырам вә һәмишә мәнимлә олан ики мәләкдән һәја едирәм.” Бу фитри олан һәја һиссини күчләндирмәк үчүндүр.

Әбу Сәид Хидри Пејғәмбәрин (с) һәддән артыг һәјалы олмасы илә бағлы дејир: - “Пејғәмбәр (с) кәлин көчән бакирә гыздан даһа һәјалы иди. Бир шејдән нараһат оланда (нараһатлығыны дилинә кәтирмәзди) чөһрәсиндән анлајардыг."

Салманын дедији бу сөз чох мәшһурдур: - “Мән өмрүм боју ајыб јеримә бахмамышам!” Салман узунөмүрлү бир адам олуб. Мә’лумдур ки, бу руһијјәдә олан һеч вахт зина етмәз. Амма әкәр инсан е’тинасыз олса, јахшы вә писә фәрг гојмаса, кет-кедә онда фитри һәја өләчәк вә онун јерини күнаһ мејилләри тутачагдыр. О, һәмишә учурумун кәнарында дурубдур, көзләјир балача бир күләк әссин, ону вуруб бәдбәхтлик кирдабына салсын. Амма әввәлдән өз рәфтарына диггәт јетирсә, фитри һиссләрини күчләндирсә, онда һәја һисси күчләнмиш олар вә өзүнү күнаһа алудә етмәз.

ИЈИРМИ БЕШИНЧИ ДӘРС

Беһиштә кетмәјин јолу вә Илаһи һәјанын чилвәләри

- Узун арзуларын мәзәммәти вә онун үмидлә фәрги
- Дүнја - вәсилә, ја һәдәф
- Мүтләг Гәни олана үз тутмаг еһтијачсызлығын әсас амили кими
- Өлүмү анмаг вә Илаһи һәјанын чилвәләри
- Пакизәлик - өвлијаларын әхлагы

Беһиштә кетмәјин јолу вә Илаһи һәјанын чилвәләри

Габагкы дәрсдә Пејғәмбәрин (с) моизәләриндән бир һиссәсини тәһлил етдик. Тәһлил олунан өнчәки бөлүмдә Аллаһдан һәја етмәк төвсијә олунурду. Бу бөлүмдә дә Пејғәмбәр (с) башга төвсијәләри бујурмагла јанашы јенидән Аллаһдан һәја етмәјин әһәмијјәтинә ишарә едир вә Әбузәрә беләдејир: - "Еј Әбузәр! Беһиштә кетмәк истәјирсән?" Әбузәр чавабында әрз едир: - "Атам сәнә гурбан, бәли." Пејғәмбәр (с) Әбузәри Беһиштә дә'вәт етмәк әснасында үч әсаслы шәрти бәјан едир: -

"1. Узун арзулары башындан чыхарт;
2. Өлүмү көзләринин өнүндә көр;
3. Аллаһдан нечә лазымса һәја ет."

Узун арзуларын мәзәммәти вә онун үмидлә фәрги

Бир чох рәвајәтләрдә үзәриндә тә'кид едилән мөвзулардан бири дә мө'минин узун-узады арзулардан јаха гуртармасыдыр. Узун арзулар инсанын илаһи вәзифәләрини јеринә јетирмәсинә әнкәл төрәдир вә ону мә'нәви тәрәггидән сахлајыр. Инсан арзусуна чатмаг үчүн илаһи һәдәфләри кәнара гојур, өзүндән бихәбәр олур, сабаһын фикри илә дәјәрли фүрсәтләри әлиндән гачырыр. Узун-узады арзуларын инсаны камал јолундан сахлајан мәнфи ролуну вә ахирәтин әбәди сәадәтини нәзәрдә тутараг, шејтан бу јолдан Аллаһ бәндәләрини аздырмаг үчүн јарарлы еһрам үнваны илә истифадә едир: Аллаһ Шејтаны өз

дәркаһындан кованда Шејтан деди: - “...Әлбәттә, мән Сәнин бәндәләриндән мүәјјән бир гисмини әлә алачағам. Онлары һөкмән (доғру јолдан) сапдырачаг, (пуч) хүлјалара салдырачағам...”

Узун арзуларын хәтәри барәсиндә, онларын инсаны шүбһәјә салыб сонра кичик күнаһлара сөвг етмәси вә нәһајәт, бөјүк күнаһлара әл атмаға гәдәр учурума сүрүкләмәси илә бағлы тәһлүкә һисс едән Һәзрәт Әли (ә) дејир: - “Еј чамаат! Мән сизә көрә ән чох ики шејдән горхурам: бири нәфсин истәкләринә табе олмагдыр, дикәри узун арзулара гапылмаг. Нәфсин истәкләринә ујмаг инсаны һагг јолдан сахлајар, узун арзулар ахирәти јаддан чыхарар.”

Үмидлә узун арзулар арасындакы тәфавүтү баша дүшмәк үчүн узун арзунун мәфһумуну изаһ етмәк лазымдыр. Хүсусилә дә она көрә ки, арзу сөзүнүн мәфһумундан үмид анлајышы да чыхыр. Инсан һәјатынын, зәһмәтинин мајасы – истәр мадди ишләрдә олсун, истәрсә дә мә’нәви – үмиддир. Әкәр бир адамын вәзијјәтинин јахшылашмасына, јахшы әмәлләрин нәтичә верәчәјинә үмиди олмаса, нә дүнја үчүн иш көрәр, нә дә ахирәт үчүн. Гур’анын бујурдуғу кими:

“Һәр ким Аллаһын дүнјада вә ахирәтдә өз пејғәмбәринә көмәк көстәрмәјәчәјини зәнн едирсә, гој көјә (евинин таванына) бир ип узатсын, сонра да (ипи боғазына салыб) кәссин (өзүнү ондан ассын) вә көрсүн ки, онун бу һијләси гәзәбинә сәбәб олан шеји (Аллаһын өз пејғәмбәринә көстәрәчәји јардымы) арадан галдыра биләрми?”

Бу тәрчүмәјә әсасән, әкәр инсанын Аллаһын көмәјинә үмиди олмаса һәмишә гәзәбин, үмидсизлијин торунда илишиб галачагдыр. Һәмишә нараһат вә дилхор олачагдыр вә бошлуғун, үмидсизлијин шиддәтиндән нә өзүнүн, нә дә башгаларынын сәадәти үчүн бир аддым белә ата билмәјәчәкдир. Күнаһа, чинајәтә булашмаса да, башга бир һәрәкәти дә олмајачагдыр.

Демәли, үмид узун арзудан фәрг едир. Үмид инсанын һәрәкәт мүһәррикидир. Аллаһа, ахирәт савабына, илаһи инајәтә үмид етмәк әхлаги фәзиләтләрдәндир. Һәмин рәвајәтдә Пејғәмбәр (с) Әбузәрә бујурур: - “Беһиштә кетмәк истәјирсән?” Јә’ни Беһиштә кетмәк үмидин, арзун вар? Бу ону көстәрир ки, үмид бәјәниләндир. Пис олан, бәјәнилмәјән узун арзулар, хәјалпәрвәрлик, дүнјаја гапылыб галмагдыр. Демәли, мө’мин үмидсиз олмаз, әксинә о, дүнјәви арзулары бејниндән силмәклә зеһни раһатлыг тапыр, чүнки зеһни бу чүр дүнјәви арзулара вахт ајырмагданса даһа шәрәфли шејләр барәсиндә фәалијјәт едәр. Мө’минин зеһни Аллаһа үмидлә, Она јахынлашмаг шөвгә илә гүввәт тапыр.

Дүнја - васитә, ја һәдәф

Дүнја затән тәләб олунан әсас һәдәф, мәгсәд дејил, бәлкә онун лазымлығы васитә вә аләтләрин лазымлығы һәддиндәдир; јә’ни инсан дүнја үчүн чалышмалыдыр, амма һәдәфи дүнја олмамалыдыр. Дүнјәви чалышганлыг ахирәт үчүн васитә олмалыдыр. Әкәр беләолмаса, јә’ни ахирәт һәдәф олмаса, ади дүнја ишләри үчүн сә’јләринин дә дүзкүн әгли изаһы олмајачагдыр. Белә олан сурәтдә көр башында дүнјәви узун арзулар бәсләјән инсан нә вәзијјәтдә олар.

Инсанын дүнјадакы сә’јләри үзәринә дүшән тәклифләри јеринә јетирмәк характери дашымалыдыр. Онун һәрәкәти – истәр фәрди мәсәләләрдә олсун, истәрсә дә ичтимаи зәминәләрдә - Аллаһын разылығы вә ахирәт сәадәтини кәсб етмәк үчүн олмалыдыр. Белә олмазса, Ислам бахымындан онун һәрәкәти вә сә’јләри бәјәнилмәјәчәкдир вә мәзәммәтә тушланачагдыр. Һәмчинин дүнјаја үмид етмәјин өзү дә ахирәт үмиди илә паралел көтүрүлмәлидир.

Әкәр инсан дүнјәви фәалијјәтләрини ахирәтә васитә гәрар вермәк истәсә, диггәт етмәлидир ки, ахирәтә чатмаг үчүн рол ојнајан вә мә’нәви ишләрә манечилик төрәтмәјән дүнјәви фәалијјәтләр мәһдуддур. Буна көрә дә фикрини, зеһнини чох да дүнјәви ишләрә мәшғул етмәмәлидир. Чүнки инсанын зеһнинин тутуму вә тәхәјјүл гүввәси дә мәһдуддур: бир мөвзу һаггында дүшүнәндә, дикәр мәсәләләр барәдә тә’тил едир. Онун диггәти бир шејә јөнәләндә, дикәр мәсәләләрдән диггәтини чәкир. Инсан әкәр кечә-күндүз фикрини дүнја ишләринә гатса – еви, арвады, јемәји, палтары, чамаат арасындакы мөвгеји, хүласә дүнјаја аид олан һәр шеји – фикирләшсә, онун зеһни елә долачаг, бу ишләрә елә гарышачаг ки, даһа ахирәт барәдә фикирләшмәјә мачалы олмајачаг. Һәтта јухусунда да ону көтүрүб, буну гојачаг.

Әкәр тичарәт, алыш-вериш адамыдырса јухусунда пул сајыб, пул бөләчәк, әкәр бәнна, ме’мардырса зеһниндә иншаат материалларыны көтүр-гој едәчәк. Евләнмәјән адам бејниндә гыз сечмәклә мәшғулдур, гыз көчүрән чеһизи нечә верәчәјини, тојун хәрчләрини дүшүнүр; бу фикри мәшғәләләрлә артыг ахирәт барәсиндә, мә’нәвијјаты, јарадылыш һәдәфи һаггында дүшүнмәјә вахт галмыр.

Бу чүр күндәлик ишләр инсанын зеһнини елә мәшғул едир ки, вачиб ишләринә јетишә билмир. Әкәр күндәлик мәсәләләрдән гуртарыб бир аз вахт тапырса, онда да јүз ил сонранын фикрини етмәјә башлајыр: нәвәси нә вахт бөјүјәчәк, института нә вахт кирәчәк, нәтичәси нечә олачаг? Ушаглар нә вахт боја-баша чатачаглар, нә вахт евләнәчәкләр?

Дүнја иши бир дејил, ики дејил – сајмагла гуртармаз. Чох тәәссүфләр олсун ки, бә’зән һәтта мә’нәви ишләрин өзүнү дә дүнја үчүн васитәјә чевирирләр! Бу артыг инсанын ән бөјүк зијаны вә бәдбәхтлијидир. Иши тичарәт олан бир адамын тичарәтдән өз дүнјәви истәкләринә чатмасы үчүн истифадә етмәси тәәччүблү дејил. Тәәччүблү олан будур ки, инсан дини, дүнјасыны тә’мин етмәк үчүн васитә гәрар версин; дини өз дүнјәви истәкләринә чатмаг, газанч әлдә етмәк үчүн базара чевирсин! Белә инсан динсатандыр, рәвајәтин тә’бири илә десәк, динин васитәсилә рузи јејир. Бурнундан кәләчәк! Инсан нә гәдәр бәдбәхт олмалыдыр ки, дин ишләриндән дүнјәви истәкләри үчүн истифадә етсин.

Мә’сумларымыздан биринин дедији кими, белә шәхсин диндән бәһрәси, динин васитәсилә газандығы һәмин рузисидир ки, дин јолу илә јејир вә бундан башга диндән һеч бир бәһрә көтүрмүр.

Мүтләг Гәни олана үз тутмаг еһтијачсызлығын әсас амили кими

Мө’мин Аллаһа мә’рифәт јолуна дүшәндән вә илаһи тәклифләри јеринә јетирәндән сонра артыг дүнја ишләри барәсиндә чох да фикри нараһатчылыг кечирмир. Чүнки артыг онун вәкили Аллаһ өзүдүр вә онун бүтүн еһтијачларыны тә’мин едир. Әлбәттә, бу о демәк дејил ки ишләмәсин, сөз бундадыр ки, зеһнини дүнјаја мәшғул етмәсин. Бу мә’нада өз ишинин далынча кедән тачир, әкинчи, сәнәткар әкәр нијјәтини Аллаһын разылығыны газанмаг үчүн едәрсә һәгигәтдә өзүнү Аллаһа бағламыш олур.

Хош о тачирин һалына ки, дүнјаны ахирәт үчүн васитә сечир, вај о адамын һалына ки, ахирәти дүнја не’мәтләринә јијәләнмәк үчүн васитә едир. Мә’лумдур ки, белә адам дүнјадан накам кедәчәкдир, һәмишә фикри гарышыг, изтираблы олачагдыр. Чүнки динә бағлы, диндән башы чыхан бир адам олмасына бахмајараг дини дәјәрләрә инанмыр. Билији, елми вар, амма әмәл етмир, өзү дедијинә иманы јохдур. Белә адам Аллаһын гәзәбинә туш кәлир вә Аллаһ онун өз дүнјәви һәдәфләринә чатмасына әнкәл төрәдир. Бу чәһәтинә көрә дә баханда көрүрсән ки, белә адамлар һәјатда һеч вахт наилијјәт газана билмир, нә дүнјадан бир шеј јыға билир, нә дә ахирәтләринә бир шеј көндәрә билирләр. Амма мө’мин өз е’тигадына, иманына сарылыб Аллаһ јолунда гәдәм көтүрәндә, Аллаһ онун бу дүнја илә бағлы һәјат јолларыны да һамарлајыр вә онун һәјатыны елә идарә едир ки, артыг онун дүнја еһтијачларыны нечә өдәјәчәји барәдә баш сындырмасына

чох да еһтијач галмыр. Јә’ни бу барәдә зеһнини чох јормур. Нечә ки, ме’рач кечәси Аллаһ Пејғәмбәрә (с) дејир:

“Бәндә нафилә намазы гылмагла (вә мүстәһәбата әмәл етмәклә) чалышыр Мәнә јахынлашсын, Мәним мәһәббәтими газансын. Нәһајәт, Мән ону севәрәм вә елә ки, Мән ону севдим, онун ешидән гулағы оларам, онунла ешидәр, онун көрән көзү оларам, онунла көрәр, онун дили оларам, онунла данышар, тутан әли оларам, онунла тутар.”

Мө’тәбәр олан бу рәвајәтин сәнәди “Кафи” кими китабларда верилир вә һәмин мәзмун башга рәвајәтләрдә дә нәгл олунмушдур. Бу рәвајәтдә кечән тә’бирләри, јә’ни Аллаһын бујурдуғу “Мән онун ешидән гулағы, көрән көзү, тутан әли оларам” кәлмәләри Шејх Бәһаи, Имам Хомејни кими бөјүк алимләр ачыглајыб, тәфсир етмишләр.

Имам Хомејнинин “Гырх һәдис”дә сөјләдији тәфсирин мәзмуну беләдир:

“Үрәк Аллаһдан гејрисинә нә гәдәр чох диггәт јетирәрсә вә дүнја ишләри илә мәшғул оларса, онун дүнја еһтијачлары даһа да артачагдыр. Амма гәлбин вә руһун еһтијачлары ајдындыр, чүнки дүнјаја олан севки, бағлылыг онун бүтүн бучагларыны долдурмушдур. Харичи еһтијачларын да тәбии олараг кенишләндијини, артдығыны билирик. Чүнки һеч ким тәкликдә өзүнүн бүтүн ишләрини идарә едә билмәз. Дүздүр ки, варлылар заһирдә еһтијачсыз адам кими көрүнүрләр, амма диггәтлә баханда мә’лум олур ки, сәрвәтләри артдыгча еһтијачлары да артыр. Демәли, варлылар дөвләтли шәклиндә көрүнән һәгиги касыблардыр вә еһтијачсызлыг либасы кејинмиш мөһтачлардыр. Үрәк дүнја ишләринә нә гәдәр чох баш гарышдырса, онун абаданлығына нә гәдәр чох диггәт јетирсә, инсаны зилләт губары даһа чох басачагдыр. Зилләтин зүлмәти вә артан еһтијач ону бүрүјәчәкдир. Әксинә, әкәр адам дүнјадан үз чевирсә вә үрәјини Аллаһа јөнәлтсә вә бүтүн мөвчудатларын зати фәгирликләринә иман кәтирсә көрәчәкдир ки, һеч бир мөвчудун өзлүјүндә һеч нәји јохдур. Бүтүн гүдрәт, иззәт, сәлтәнәт нишанәләри – һамысы Аллаһа кедиб чыхыр. Белә оланда о һәр ики аләмдән еһтијачсыз олур. Елә еһтијачсыз олур ки, Сүлмајан мүлкү онун нәзәриндә кичик көрүнүр. Әкәр дүнјанын хәзинәләринин ачарыны она версәләр е’тина етмәз. Нечә ки, һәдисдә дејилир: Чәбрајыл (ә) хәзинәләрин ачарыны Аллаһ тәрәфиндән Муһәммәд Пејғәмбәрә (с) кәтирир. Пејғәмбәр миннәтдарлыг едиб гәбул етмир. Фәгирлији өзүнүн ифтихары олдуғуну билдирир.

Һәзрәт Әли (ә) Ибн Аббаса дејир: - “Сизин бу дүнјаныз мәним нәзәримдә әлимдә јамадығым бу башмагдан даһа ашағыдыр (дәјәрсиздир).

Онлар дүнјаја бағлылығын, онун зәр-зибасына мәфтунлуғун, дүнја әһли илә отуруб-дурмағын инсанын гәлбиндә күдурәт, зүлмәт јаратдығыны, ирадәсини сүстләшдирдијини, ону мөһтач етдијини, Аллаһдан диггәтини јајындырдығыны јахшы билирләр. Амма үрәк, үрәк саһибинә, ев өз саһибинә тәслим оларса вә гәсб едилмәзсә, ев саһибинин өзү орада тәчәлли едәчәкдир. Әлбәттә, мүтләг Гәни оланын тәчәллиси мүтләг еһтијачсызлыг кәтирәчәкдир вә үрәји башдан ајаға иззәт вә дөвләт дәрјасына гәрг едәчәкдир:

“...Шәрәф-шан да, гүдрәт вә гәләбә дә јалныз Аллаһа, Онун пејғәмбәринә вә мө’минләрә мәхсусдур...”

Тәбиидир ки, ев јијәси ев ишләрини өзү идарә едәрсә, инсаны өзбашына бурахмаз вә бәндәнин бүтүн ишләринә дәхаләт едәр. Бәлкә өзү онун гулағы, көзү, әли, ајағы олар. Белә олан сурәтдә бәндәнин бүтүн фәгр вә еһтијачлары арадан галхар вә һәр ики аләмдән бинијаз олар. Әлбәттә, һаггын бу тәчәллисиндә бүтүн мөвчудатын хофу бәндәнин чанындан чыхар вә Һагг Тәаланын хофу онун јерини тутар; Һаггын әзәмәт вә һәшәмәти онун гәлбини башдан ајаға бүрүјәр. Һагдан гејриси үчүн әзәмәт вә онун ишләринә дәхаләт едәчәк бир күч көрмәз вә сәмими гәлблә “Ла мүәссиру фил-вүчуду, илләллаһ” һәгигәтини дәрк едәр.

“Ону Өзүмә јахынлашдырарам” рәвајәти үчүн едә биләчәјимиз ән садә тәфсир будур ки, Аллаһ бујурур: көзүн, гулағын бәндә үчүн көрәчәји иши Мән көрәрәм. О мадди вәзијјәтини дүзәлтмәјә чалышар, еһтијачларыны өдәмәк истәјәр, Мән ишләри онун үчүн елә дүзүб-гошарам ки, ишләр өзү-өзүнә јолуна дүшәр, даһа “сабаһ нә едәчәјәм” дејиб бејнини јормаз. Евдән ајағыны чөлә гојдуғу вахт Аллаһын ирадәси илә, Онун һазыр етдији васитәләрлә вә бәлкә дә Аллаһын бәндәләриндән биринин әли илә ишләри гајдасына дүшәр. Онун көмәјә еһтијачы вар, Аллаһ гејбдән она көмәк јетирәр. Бу мә’нада јох ки, бирбаша гејб аләминдән кәлиб онун ишләрини көрәрләр, гәрәз будур ки, бүтүн ишләрин тәдбири, бүтүн ишләрин ип учу Онун әлиндәдир. О, ишләри бир-биринә елә дүзүб-гошар, васитәләри, амилләри елә тәнзим едәр ки, ишләр сүр’этлә габаға кедәр. Инсанын чох фикирләшиб, баш сындырмағына да еһтијач галмаз.

Мө’минин өз ишләрини саһмана салмасы үчүн шејтани планлар чызмасына еһтијач јохдур. О инананда ки, мүхтәсәр еһтијачларыны Аллаһ тә’мин едәчәк, артыг башында узун-узады арзулар бәсләмәјәчәк. Онун ишләри анчаг тәклифинә әмәл етмәкдир. Әксинә, әкәр инсан анчаг мал, сәрвәт топламаг фикриндә олса, дүнја зинәтләринә башы гарышса – даим евин декорасијасыны дәјишсә, машыныны јени

моделли башга бириси илә әвәз етмәк истәсә, - бу ишин нәһајәти олмадығы үчүн, бир јерә апарыб чыхармадығы үчүн, - Имам Хомејнинин дедији кими, әкәр Јер күрәсини дә она версән гане олмајачаг, фикирләшәчәк ки, о бири планетләри дә әлә кечирсәм пис олмаз – даим еһтијач ичиндә олачагдыр.

Өлүмү анмаг вә Илаһи һәјанын чилвәләри

Өндә дедикләримизә диггәт етсәк, Пејғәмбәр (с) Беһиштә дахил олмаг үчүн үч шәрт зикр едир. Биринчи шәрт будур ки, инсан арзуларыны гысалтсын, дүнјаја үрәк бағламасын, кәләчәји үчүн никаран олмасын вә анчаг ахирәти дүшүнсүн.

Икинчи шәрт будур ки, һәмишә өлүмү хатырласын. Бу шәртин биринчи шәртдән сонра кәтирилмәси, бу ики шәрт арасында јахын әлагәнин олдуғуну көстәрир. Чүнки, инсан әкәр узун арзулары фикир даирәсиндән чыхармаг истәсә, кәрәк даим өлүм һаггында дүшүнсүн. Чүнки өлүмү јадына саланда дүнјәви арзуларын агибәти вә пучлуғу да онун нәзәриндә мүчәссәм олур. Бу чәһәтинә көрәдир ки, узун арзулары кәнарлашдырмагла өлүмү фикирләшмәк арасында сых әлагә мөвчуддур. Арзу етмәк, арзусу олмаг камил олараг инсанын ихтијарында дејил. Инсан маддијата өнәм верән бир мүһитдә тәрбијјә тапдығы заман, көрмәлиләр, ешитмәлиләр она тә'сир едирләр; онун көзүнү вә гулағыны дүнјаја дикдириб истәр-истәмәз дүнјәви арзулары онун гәлбинә јеридирләр. Инди нә етмәлијик ки, дүнјанын бәр-бәзәји бизи өзүнә чәлб етмәсин вә башымызда узун арзулар бәсләмәјәк. Бу мәсәләјә диггәти чәкмәк үчүндүр ки, Пејғәмбәр (с) Әбузәрә төвсијә едир ки, өлүмү һәмишә көзләринин габағына кәтирсин. Әкәр бир кәс һәмишә бу һәјатын сонунун өлүм олдуғуна диггәт јетирә билсә анлајачагдыр ки, бу дүнјаја үрәк бағламағына дәјмәз. Үрәк бағланасы шеј сонсуз, түкәнмәз олмалыдыр. Бу да анчаг ахирәтин пак һәјатыдыр.

Инсан әкәр даим өлүмү јадына сала билсә узун арзулара гапылмаз, әксәр рәзил сифәтләрә мүбтәла олмаз. Демәли, өлүмү анмаг, мә'нәви вә руһани хәстәликләрин мүаличәси үчүн тә'сирли дәрмандыр.

Тәбиидир ки, өлүмә диггәти јөнәлтмәк олдугча асандыр. Инсан өз әтрафында өлүмү онун јадына салан нишанәләри јарада биләр. Өлүм һаггында олан јазыны вә таблону өз отағында вә иш јериндә көзү саташан бир јердән аса биләр. Һәтта китабы арасында бу јазыны гоја биләр ки, ону көрәндә өлүм јадына дүшсүн. Рәвајәтләрин бириндә Пејғәмбәр (с) бујурур: -"Инсанларын ән зирәки өлүмү тез-тез хатырлајандыр."

Мә’лумдур ки, зирәк инсан алданмаз, дүнјa вә ахирәт арасында ән јахшысыны сечәр. Зирәк инсан биләндә ки, дүнјанын ахыры өлүмдүр, она мәһәл гојмаз. Һәр һалда өлүмү анмаг дүнја мәһәббәтиндән вә онун арзуларына мүбтәла олмагдан јаха гуртармаг үчүн тә’сирли бир дәрмандыр.

Беһиштә дахил олманын үчүнчү шәрти – нечә ки, бундан габагкы бәһсдә дә башга бир шәкилдә она ишарә едилди – Аллаһдан һәја етмәкдир. Пејғәмбәрин (с) јенидән Аллаһдан һәја етмәјин лүзумуну ачыгламасындан сонра Әбузәр баша дүшүр ки, һәја мәсәләси хүсуси әһәмијјәт дашыдығына көрәдир ки, Пејғәмбәр (с) гыса фасилә илә јенидән бу мәсәләни вурғулајыр. Буна көрә дә Әбузәри белә бир суал дүшүндүрүр ки, көрән Пејғәмбәр (с) бу мәсәләјә нијә бу гәдәр әһәмијјәт верир. Фикирләшир ки, јәгин Пејғәмбәрин (с) хүсуси мәгсәди вар, буна көрә дә сорушур: - "Еј Аллаһын Рәсулу (с), бизим һамымыз Аллаһдан һәја едирик." Пејғәмбәр (с) исә бу һәјанын кафи олмадығыны дејәндән сонра, Аллаһдан һәја етмәјин үч чилвәсини зикр едир: -"Аллаһдан һәја етмәк сиз дүшүнән кими дејил, Аллаһдан һәја етмәк одур ки, гәбирләри вә виранәләри јаддан чыхармајасан."

Илаһи һәјанын биринчи нишанәси будур ки, инсан гәбиристанлығы вә виранә галмыш харабалыглары унутмасын. Әлбәттә, бәзәк-дүзәк вурулмуш мәгбәрәләр нәзәрдә тутулмур, һәмчинин дә көзәл сарајлар вә бүрчләр. Нәзәрдә тутулан диггәти аз чәкән виран олмуш гәбирләрдир.

Өндә дә хатырлатдыг ки, инсанын зеһни мәһдуддур. Әкәр зеһни силсилә бир мәсәлә әтрафында дүшүнәрсә, дикәр мәсәләләри дүшүнмәкдән мәһрум олур вә зеһнин тутуму онлары өзүндә јерләшдирә билмир. Әкәр инсан Исламын дәјәр системиндә јүксәк гијмәтләндирилән вә әхлагда тә’кид олунан һәја, илаһи шөвг вә хоф кими бә’зи бәјәнилән һаллары вә нәфсин мүсбәт әксүл-әмәлләрини өзүндә јаратмаг истәсә, бу иш үчүн лазым олан зәминә вә мүгәддиматы һазырламаг кәрәкәчәкдир. Әкәр инсан, Пејғәмбәрин (с) сөзүндә ишарә едилән һәјаны өзүндә јаратмаг истәсә, кәрәк дүнја бәр-бәзәјини бир кәнара гоја. Көһнә вә виран галмыш мәканларла үнс тута. Инсанын диггәти даим көзәл ме’марлыг абидәләринә, чаһ-чалаллы евләрә дикилиб галса, һәр күн көзү јени декорлара, рәнкбәрәнк пәрдәләрә саташса дүнја онун нәзәриндә даһа да артыг чилвәләнәчәкдир. Әкәр нәзәрини дүнјанын бу алдадычы бәр-бәзәјиндән бир аз јығышдырмаг истәсә, гәбиристанлыға үз тутмалыдыр вә торпағын алтында ујујан өлүләр, онларын агибәти һаггында фикирләшмәлидир. Харабалыглара кедиб бахмалыдыр ки, үст-үстә галанмыш бу дашларын, дәмирләрин ахыры нә олду.

Сәһв баша дүшүлмәсин. Демәк истәмирик ки, евимизи саманла, торпагла елә сүст тикәк ки, јағыш јаған кими учулуб дағылсын. Исламын бујуруғу будур ки, инсан һәр ишини дүзкүн көрсүн, ев тикәндә дә мөһкәм тиксин. Сөз бундадыр ки, дүнјанын зәри, парылтысы инсанын үрәјини тутмасын, дүнјаја алданмасын, демирик ки, ишини чидди тутмасын. Инсан өз ишинә чидди јанашмалыдыр, амма дүнјаја көнүл вермәмәлидир. Әлбәттә, инсан дүнјанын бәр-бәзәјини көрәндә тәбии олараг үрәјини чәзб едир. Бу һал гејри-ихтијари баш верир. Көрәндә ки, гоншунун машыны вар, бир мүддәт сонра машынины дәјишиб лјукс машын алыр, о да һәвәсә дүшүр, өз-өзүнә дејир: -Филанкәс күндә бир машын дәјишир, мәним һеч "Зап"ым да јохдур! Елә ки, бир машын алыр, сабаһысы даһа јахшысыны алмаг һәвәсинә дүшүр, о бири күн башга бир һәвәсә. Демәли, Пејғәмбәр (с) төвсијә едир инсан һәрдән гәбиристанлыглара, харабалыглара да баш чәксин. Әхлаг устадлары да шакирдләринә төвсијә едирдиләр ки, һәр күн гәбиристанлыға кетсинләр, ән азы һәфтәдә бир дәфә олса гәбиристанлыға баш чәксинләр ки, бир аз да олса үрәкләриндән дүнја мәһәббәти вә мадди һәвәсләр тәмизләнсин; һеч олмаса дүнја вә ахирәт арасында үмуми таразлыг јарансын. Елә олмасын ки, инсан дүнјәви ишләрә гапаныб галсын вә дүнја ешги онун үрәјинә көлкә салсын, башга бир тәрәфдән дә Аллаһ хофуну дәрк етмәк истәсин вә Имам Һүсејнин (ә) ады кәләндә көзләри јашарсын. Ја да Беһиштин вә онун не'мәтләринин ады чәкиләндә үрәји чырпынсын.

Тәбиидир ки, дүнјаја бағлылыг бунларын јерини тутмушдур. О јери ки, дүнја мәһәббәти башдан ајаға тутубдур, орада артыг Имам Һүсејн, Зәһра (ә) мәһәббәтинә јер олмаз. Әлбәттә, бу мә'сумлар о гәдәр нуранидирләр ки, бизим өлмүш гәлбләримиздә адлары азачыг да олса хатырлананда тә'сир гојур.

"Гарныны вә орада оланлары унутма"

Илаһи һәјанын икинчи нишанәси будур ки, инсан нә једијинин фәргиндә олмалыдыр. Әкәр инсан әлинә кечән һәр шеји ичәри өтүрсә вә һарам логманы јемәкдән чәкинмәсә, кет-кедә гәлбини гәсавәт басачаг, үрәјиндәки илаһи нур өләзимәјә башлајачаг. Инсан нә једијинә диггәт етмәлидир. Үрәјин гәсавәтинә сәбәб олан шүбһәли, һарам јемәкләрдән узаг дурмалыдыр. Белә олмазса онда ибадәтә мејл зәифләшәчәк вә үрәјиндә Аллаһ горхусу, Беһишт шөвгү вә Аллаһ дәркаһына јахынлашмаг һисси әмәлә кәлмәјәчәкдир. Демәли, илаһи һәјанын јаранмасы үчүн гарына вә орада јер тутан јемәкләрә диггәт

едилмәси зәруридир. Гур'ании-Мәчид инсана төвсијә едир ки, нә једијинә фикир версин: "(Еј) инсан, нә једијинә бир бах!"

Инсан бүтүн чәһәтләрә риајәт етмәлидир вә өз јемәјини һәртәрәфли јохламалыдыр: онун јемәји сағлам, тибби нормалара ујғун, һалал вә пакизә олмалыдыр. Әсһаби-Кәһф Аллаһын ән үстүн бәндәләри олараг ширк вә бүтпәрәстлик системини бурахыб, өзләринә Дагјанус дөвранынын күфрлә долу е'тигади чәнкиндән ничат вердиләр. Гур'анын дедијинә көрә онлар јемәкләрин ән тәмизини, һалалыны сечиб јејирдиләр. Гур'ани-Мәчид Әсһаби-Кәһфин башына кәләнләри нәгл едәндән сонра белә бујурур: "Биринизи бу күмүш пулларла көндәрин кетсин шәһәрә, бахыб көрсүн һансы јемәк даһа јахшыдыр, алыб кәтирсин сизә."

Һарам малын инсаны аздырмасына вә һаггдан узаглашмасына, Аллаһ вә илаһи өвлијалар гаршысында үсјан етмәсинә сәбәб олан тә'сирини нәзәрдә тутараг, Имам Һүсејн (ә) дүшмән гошунунун онун сөзләринә мәһәл гојмадығыны көрәндә белә бујурду: - "Сизин һамыныз мәним әмримә аси олдунуз, дедикләримә дә гулаг асмырсыныз. Бәли, сизин гарынларыныз һарамла долмушдур вә үрәкләринизә мөһүр вурулмушдур."

Бәли, һарам јемәк инсанын үрәјини елә бәркидир, елә гәсавәтә салыр ки, һәтта Пејғәмбәрин (с) өвладынын үстүнә гылынч да галдырмаға һазыр олур. Бу сәбәбдән дә Пејғәмбәр (с) илаһи һәјанын јаранма шәртләриндән бирини инсанын өз јемәјинә диггәт етмәсиндә көрүр.

"Башыны вә онда оланлара, јә'ни көзә, гулаға, дилә нәзарәт ет."

Илаһи һәјанын үчүнчү әламәти будур ки, инсан бахыб көрсүн башында һансы фикри бәсләјир, ағлындан һансы арзулар, һавалар кечир. Әкәр хәјалыны батил фикирләрдән әләјиб тәмизләсә вә һәмчинин гәлбинин тәмизлијинә чалышса, илаһи һәјаны орада јерләшдирә биләчәкдир.

Пакизәлик, өвлијаларын әхлагы

Давамында Пејғәмбәр (с) бујурур: - "Ахирәтин кәрамәтини истәјән кәс дүнја зинәтләрини тәрк етмәлидир. О вахт ки, белә ола билдин, бил ки, Аллаһа достлуг мәгамына чатмышсан."

Елә ки, инсан дүнјадан гырылды, она е'тинасыз олду, мејлини ахирәтә вә онун әбәди не'мәтләринә, Аллаһа јахынлашмаға салачаг, ахирәтдә әзиз вә кәрамәтли кәсләрдән олачагдыр. Бунун мүгабилиндә әкәр дүнја инсанын нәзәриндә бөјүк көрүнсә, ахирәт нәзәриндә кичиләчәкдир. Әлбәттә, ахирәт, өлүм һаггында дүшүнмәк, гәбиристанлыға кетмәк инсанда мүсбәт тә'сир гојур, амма инсан да өз

әмәлинә диггәт јетирмәлидир. Дүнјанын торуна дүшмәмәк үчүн онун зинәтләрини, ҹазибәләрини бир кәнара гојмалыдыр ки, ахирәтдә кәрамәтли вә әзиз ола билсин.

Әлавә етмәлијик ки, бир сыра зинәтләр вә бәзәкләр мүстәһәбдир. Инди әкәр инсан онлары мүстәһәбби нијјәтлә, шәриәт бахымындан истифадә едәрсә, бу әмәли дүнјаја бағлылыг кими јох, әксинә, ахирәт тәләби олараг гијмәтләндириләҹәкдир. Арвадын өз әринә көрә, әрин дә өз арвады үчүн зинәтләнмәси мүстәһәбдир. Мүстәһәбдир ки, мө’мин, ҹамаат арасына чыханда тәмиз либас кејинсин, әтирләнсин, бир сөзлә - үст-башына фикир версин. Мө’мин о дәрәҹәдә тәмиз олмалыдыр ки, онунла көрүшүб-данышанларда өзүнә гаршы рәғбәт ојатмалыдыр. Ајдындыр ки, бу ишләр Аллаһ ризасы үчүн едиләрсә ибадәтдир вә дүнја зинәти олараг һесаб едилмәјәҹәк. Дүнја зинәтинә бағлылыг о заман олур ки, инсан үрәјин һәвәсинә ујуб ләззәт алмаг үчүн бәзәнир. Инсанын үрәји јахшы јемәк, јахшы кејмәк истәјир; истәјир јахшы вә бәзәкли еви олсун. Бу дејиләнләр Аллаһ нијјәтилә оларса бәјәниләндир. Пејғәмбәр (с) дә һәмишә үст-башыны тәмиз вә әтирли сахлајарды.

Мәкаримул-Әхлагда, Пејғәмбәрин (с) вәсфиндә дејилир: “Пејғәмбәрин (с) адәти белә иди ки, өзүнә ајнада бахар, сачларыны дарајыб үст-башына јарашыг верәрди. Чох вахт буну сујун гаршысында дуруб едәрди. Ев әһлиндән әлавә сәһабәси үчүн дә бәзәнәрди вә бујурарды: - “Аллаһ севир ки, бәндәси дин гардашынын көрүшүнә кедәндә үст-башыны сәлигәјә салсын.”

Мө’мин һәмишә тәмиз вә сәлигәли олмалыдыр. Әзик-үзүк палтар кејиниб үст-башы чиркли һалда ҹамаат арасына чыхмаг һәмин адама гаршы инсанда нифрәт ојадыр. Әввәлләр бә’зи мәсҹидләрдә јерә сәрилән халчалар чиркли вә тозлу оларды вә мәсҹидә кәлән бә’зи адамларын ҹораблары, палтары иј верәрди. Бунун мүгабилиндә фасигләрин топлашдығы јерләр сәлигәли вә тәмиз оларды. Мө’минләрин мәҹлиси мәҹлисләринән тәмизи,ән сәлигәлиси олмалыдыр. Биз Пејғәмбәрдән (с) вә пак имамларымыздан нүмунә көтүрмәлијик. Пејғәмбәрин (с) хәрҹлијинин бир һиссәси анҹаг әтирләрә сәрф олунарды. Биз билмәлијик ки, бу зинәтләр вә бәзәкләр пис дејил, чүнки мүгәддәс динин бујуругларыдыр. Әкәр хош нијјәтлә истифадә едилсә ибадәт сајылар. Бунун һикмәти одур ки, мө’минләр бир-бири илә үнс тутарлар вә бир-бирләри илә көрүшдән ләззәт алыб өз елмләриндән, нурларындан гаршылыглы олараг фајдаланарлар.

ИЈИРМИ АЛТЫНЧЫ ДӘРС

Халис дуанын вә салеһ әмәлин ролу

- Дуанын мәфһумуна бир ишарә
- Дуа етмәкдә инсанларын бир-бири илә фәрги
- Аллаһ дәркаһында күчсүзлүјүнү е'тираф етмәјин лүзуму
- Дуанын салеһ әмәллә олмасынын лүзуму
- Салеһ инсанын варлығынын бәрәкәти

Халис дуанын вә салеһ әмәлин ролу

Пејғәмбәрин (с) моизәсинин бу бөлүмү Аллаһа дуа етмәк, дуанын салеһ әмәллә јанашы олмасынын лүзуму вә ҹәмијјәтдә салеһ инсанын дәјәрли рол ојнамасы илә бағлыдыр. Шәксиз, Аллаһа дуа етмәк бәндәлијин нишанәләриндән биридир. Бу барәдә кифајәт гәдәр ајә вә рәвајәтләр мөвҹуддур вә һәмчинин кениш бәһсләр дә едилмишдир.

Дуанын мәфһумуна бир ишарә

Мәрһум Рағиб Исфаһани дуанын мә'насы барәдә дејир: - "Дуа" ејни "нида" кимидир. Бу фәрглә ки, нидада һәрдән "ја" вә "еј" ләфзиндән истифадә едилир вә онунла јанашы исим кәтирилмир, амма дуа ләфзи исимлә јанашы кәтирилир. Мәсәлән: еј Филан! ... Әлбәттә, дуа вә нида һәрдән бир-биринин јеринә ишләдилир.

Рәһмәтлик Әлламә Тәбатәбаи бујурур: - "Аллаһ-тәала тәрәфиндән дуа ики гисмдир: тәквини вә тәшри'и. Тәквини, Аллаһ тәрәфиндә ирадә едилән шејин ичад олмасы мә'насындадыр. Санки ирадә етдији бир шеји кери чағырыр. Аллаһ бујурур: "Сизи чағырдығы күн Ону һәмд едәрәк чағырышына кәләрсиз..."

Амма Аллаһын тәшри'и дуасы (чағырышы) будур ки, халгы Гур'ан ајәләри илә дини гәбул етмәјә мүкәлләф едир. Амма бәндәнин Аллаһ дәркаһына етдији дуа одур ки, бәндә Аллаһ дәркаһында бәндәлијини, бичарәлијини изһар етмәклә Пәрвәрдикарынын рәһмәт вә инајәтини өзүнә ҹәлб едир. Бу ҹәһәтинә көрә ибадәт елә һәмин дуадыр. Чүнки бәндә өз дуасы илә (Аллаһа бағлы олдуғуну, Ондан асылы олдуғуну һисс етмәклә) өзүнү Мөвласына гул мәгамында, Она бағлы шәкилдә көстәрмәклә, Аллаһы, Онун сәрвәрлик, рүбубијјәт мәгамы васитәсилә

өзүнә јөнәлтмәк истәјир. Бу һәмин дуадыр вә бу мә'наја ишарә едир. Аллаһ бујурур: "Мәнә дуа един дуаныза чаваб верим. О кәсләр ки, Мәнә ибадәт еләмәкдән тәкәббүрлә јајынырлар, алчалараг чәһәннәм ичинә кирәрләр- дејә бујурмуш Рәббиниз."

Бу ајәдә Аллаһ әввәл "дуа" тә'бирини ишләдир вә сонра "ибадәт" тә'бирини ишләдир.

Сәһв баша дүшүлмәсин, дуа едәнин дуасынын гәбул етмәк о демәк дејил ки, о һәр нә истәди, нә заман истәди она һәмин анда, һәмин шеј эта олуначаг. Дуанын гәбулунун бу чүр тәфсири дини ме'јарлара ујғун кәлмир. Чох вахт дуа едән бир шеј истәјир, амма бу онун хејринә дејил. Дуасы әкәр гәбул олса, онун зәрәринә гуртарачаг. Чүнки о хејринин нәдә олдуғуну билмир. ҺәзрәтӘли (ә) өз вәсијјәтиндә өвладларына бујурур: - "Сәнин ики әлиндә, истәдикләрин арасында ичазә вердији хәзинәләринин ачарларыны јерләшдирди. Белә исә, нә вахт истәсән дуа илә Онун не'мәт гапыларыны ача биләрсән вә Онун арасыкәсилмәз рәһмәт јағышыны Ондан истәјәрсән. Истәкләринин ичабәтинин кечикмәси сәни үмидсиз етмәсин. Чүнки бәхшиш, дуанын гәбулу нијјәтин халислијинә, ирадәнин күчүнә бағлыдыр. Ола билсин сәнин истәјин тә'хирә дүшсүн. Бунунла Аллаһ дуа едәнин мүкафатыны артырмаг истәјир. Ола да билсин сән бир шеј истәјәсән, амма Аллаһ ону сәнә вермәсин, лакин ондан даһа јахшы бир шеји истәдијин шејин јеринә сәнә ја бу дүнјада, ја да ахирәтдә версин. Ја да истәдијин шеј сәнин хејринә дејил дејә дуан мүстәчәб олмур. Ола билсин елә бир шеј истәјәсән ки, әкәр сәнә верилсә динин әлдән кедәр. Демәли, елә шеј истәмәлисән ки, онун јахшылығы сәндә һәмишәлик галсын вә пислији сәндән кәнар олсун. Дүнја малы сәнә галмајачаг, сән дә онун үчүн галмајачагсан."

Дуа етмәкдә инсанларын бир-бири илә фәрги

Инсанын дуа етмәсиндә мәгсәди нәдир вә нијә дуа етмәјә бу гәдәр тә'кид едилмишдир – кими суалларын чавабында ичмали олараг демәк олар: инсанын тәкамүл јолу Аллаһа бәндә олмағындадыр вә бәндәлијин нишанәләриндән бири дә будур ки, инсан өз һачәтини анчаг Аллаһдан истәсин. Бу бахымдан инсанлар бәндәлијин мәрһәләләри вә дәрәчәләри илә әлагәдә фәргли дирләр, еләчә дә онларын еһтијачлары фәрглидир. Аллаһа бәндәлик јолунун илкин мә'рифәт вә иман мәрһәләсиндә гәрар тутмуш инсанларын еһтијачлары мадди вә дүнјәвидир. Аллаһдан бир шеј истәјәндә, истәкләри әсас мадди вә дүнјәви еһтијачлары еһтива едир. Мәсәлән, рузиләринин чох

олмасы, јахшы өвлад, ләјагәтли һәјат јолдашы, јахшы ев вә бу кими шејләр.

Әлбәттә, иманын ашағы дәрәҹәсиндә олан, бөјүк илаһи мә’рифәт мәрһәләсинә наил олмамыш вә буна көрә дә јүксәк мә’нәви еһтијаҹларын сорағыны тутмајан адамлар үчүн Аллаһдан мадди еһтијаҹларыны диләмәләри чох тәбии вә јериндә олан бир шејдир. Һәгигәтдә онун Аллаһдан бир шеј истәмәјинин өзү ону көстәрир ки, Аллаһа иманы вар вә Ону өз еһтијаҹларыны тә’мин етмәкдә Гадир һесаб едир. Бу ҹәһәтинә көрә дә еһтијаҹ әлини Аллаһдан гејрисинә узатмыр. Тәбии ки, әкәр һәмин мадди еһтијаҹларыны Аллаһдан диләсә, Аллаһ онун еһтијаҹларыны тә’мин едәҹәкдир. Чүнки Өзү Мусаја (ә) бујурду: “Еј Муса! Бүтүн еһтијаҹларыны Мәндән истә. Һәтта гојунунун отуну вә хәмиринин дузуну да Мәндән истә.”

Инсанын камалы бундадыр ки, бүтүн еһтијаҹларынын өдәниши үчүн – истәр мадди вә истәрсә дә мә’нәви – анҹаг Аллаһа үз тутсун. Ондан гејрисинә әл ачмасын вә Аллаһдан савајы кимсәни тәсирдә мүстәгил билмәсин. Әкәр белә олмазса, Аллаһдан гејрисинә үз тутса, Аллаһ ону үмидсиз едәҹәк. Имам Садиг (ә) бујурур: “Аллаһ-тәала бујурур: Иззәтимә, Ҹәлалыма вә әршә олан Руф’әтимә анд олсун ки, Мәндән гејрисинә үмид бағлајан һәр кәси үмидсиз гојарам вә халг арасында ону хар едәрәм вә Өзүмдән ону узаглашдырарар, фәзлими ондан кәсәрәм. О, сыхынтыда, чәтинликдә Мәндән гејрисинә үмид бағлајар, һалбуки бүтүн чәтинликләр Мәним әлимдәдир. Мәндән гејрисинә үмидвар олар вә өз хәјалында Мәндән башга һамынын гапысыны дөјәр, һалбуки бүтүн бағлы гапыларын килидләри Мәним әлимдәдир вә Мәним евимин гапысы ону дөјәнләрин үзүнә ачыгдыр.”

Тәәссүфләр олсун ки, бизим әксәр дуаларымыз вә истәкләримиз һәгиги дејил. Јә’ни Аллаһдан истәмирик. Аллаһ һәгиги тә’сир көстәрән олдуғу үчүн јахшы оларды инсан диләкләрини анҹаг Ондан диләсин. Дүздүр ки, инсанын бир истәји оланда онун истәјини јеринә јетирә биләҹәк адамын сорағына кедир. Әкәр пул лазым олса, әлини она пул верә биләҹәк адама ачыр вә ја пул чыхан бир ишин далынҹа кедир. Амма мө’мин әввәл гәлбини Аллаһа јөнәлдир вә диләјини Ондан диләјир, сонра Аллаһын һәр бир иши васитә илә һәјата кечирдијини нәзәрдә тутараг, буну өзүнә вәзифә билиб башгаларына үз тутур. Башгаларына үз тутур дејәндә, онлары мүстәгил гүввә кими гәбул етмир.

Һәр нечә олса да инсанын гәлби һәмин мигдарда Аллаһа јөнәлмиш олса вә Илаһи дәркаһдан еһтијаҹларына чарә умса, инсанын камал вә иманыны артырыр вә Аллаһа мејлини бир аз да күчләндирир. Аллаһа

диггəти јөнəлтмəнин нечə дəјəрли бир кимја олдуғуну биз билмирик. Һəтта мадди вə мə’нəви истəклəрин дə инсанын руһи тəкамүлүнə нə гəдəр тə’сир етдији бизə мə’лум дејил. Мəрһум Əлламə Тəбатəбаи өз устады мəрһум ајəтуллаһ Мирзə Əли Газидəн нəгл едир ки, о дејирди: - “Һəрдəн инсан Аллаһдан гафил олур вə Аллаһ һəмин бəндəни бир мүддəт чəтинликлəрə, проблемлəрə мүбтəла едир ки, бəлкə бир “Ја Аллаһ!” дејə; чүнки бу “ја Аллаһ” вə Аллаһа диггəти јөнəлтмəк руһа чох тə’сир гојур вə инсанын үрəјинин нурланмасына сəбəб олур.

Дејилəнлəрə диггəт јетирəндə ајдын олур ки, Аллаһа үз тутмағын инсанын үрəјинин нурланмасына вə руһи јүксəклик тапмасына нə гəдəр тə’сири олур. Һəтта əкəр инсан еһтијачы олмадығы анларда белə, ади һалларда Аллаһы анса, өз камал јолунда көр нə гəдəр габаға кедə билəр. Əлбəттə, о баша дүшмүр вə һеч лазым да дејил бүтүн шејлəри билсин, чүнки бу алəм имтаһан јеридир. Əкəр бир шејин тə’сири камилəн үзə чыхса имтаһан лазым олдуғу кими кетмəз. Имтаһанын камил, нөгсансыз баш тутмасы үчүн чох шејлəр кизли галмалыдыр.

Буна көрə дə инсан һеч вахт Аллаһы јаддан чыхармамалыдыр. Һəр шеји, һəтта мадди еһтијачларыны да Ондан истəмəлидир. Диггəт етмəлидир ки, онун дуасы – һəтта мадди еһтијачлар үчүн олса белə - Аллаһа бəндəлијини вə Онун рүбубијјəтини играр етмəсидир. Онун, мадди еһтијачларыны истəмəси илə паралел, Аллаһа һəмин мигдарда диггəтини јөнəлтмəси руһунун камал тапмасында тə’сирлидир. Инди көр онун мə’рифəти инкишаф етсə, иманы јүксəлсə вə мадди еһтијачлардан əлавə мə’нəви ишлəри үчүн дə дуа етсə нə олар. Дуа едə ки, Аллаһ она ибадəтин товфигини əта етсин, елмин тəһсили, халга хидмəт вə күнаһлардан чəкинмəк товфиги версин. Бундан даһа јухары башгаларына – достларына, гоншуларына, валидејнлəринə, мө’минлəрə дуа етсин. Бу дəстəдəн даһа јухары елə кəслəр дə вар ки, дуа етмəк истəдикдə Аллаһ-тəалаја ситајиш етмəјə, Онун шə’нинə тə’рифлəр, тəсбиһлəр демəјə башлары елə гарышыр ки, дуа етмəк јадларындан чыхыр. Дуа етмəк истəјəндə Аллаһын Чəлал вə Чамал сифəтлəри јадларына дүшүр вə башлајырлар Аллаһы мəдһ едиб, шə’нинə тə’рифлəр демəјə. Һəр нə гəдəр Аллаһа тə’риф дејиб һəмд-сəна етсəлəр дə дојмурлар. Буна көрə дə өзлəри үчүн бир шеј истəмəјə мачаллары галмыр. Мə’шугун чамалына көзү саташан ашиг онун чамалында мəһв олур, əријиб битир, артыг өзүнү көрмəдији үчүн мə’шугдан өзү үчүн бир шеј дə истəјə билмир. Һəтта мə’рифəтин бу мəрһəлəсинə чатмыш кəслəр јенə дə һисс едирлəр ки, Аллаһ-тəала бəндəлијин вə үбудијјəтин нишанəлəринин онларын бүтүн бəдəн үзвлəриндə, вүчудларынын һəр бир нөгтəсиндə зүһур етмəсини истəјир. Нечə ки, Аллаһа бəндəлијин

әламәтләриндән бири инсанын алныны торпаға гојмасыдыр, јә’ни кичиклик, ачизлик нишанәси олараг инсан Аллаһ дәркаһында үзүнү торпаға гоја. Көзүндән Илаһи чамалын шөвгүндән вә ја Илаһи әзәмәтин хофундан јаш чари ола вә үрәк ләрзәјә кәлә. Елә дә башга үзвләрдән әлавә дилдә ачизлијин нишанәси заһир олмалыдыр. Бәндәлијин вә үбудијјәтин дилдә зүһур етмәсинин нишанәләриндән бири дә будур ки, бәндә өз Мөвласындан бир шеј истәсин.

Аллаһ дәркаһында күчсүзлүјүнү е'тираф етмәјин лүзуму

Инсан биләндә ки, Аллаһ-тәала ондан бүтүн вүчуду, бүтүн заһири вә батини гүввәси илә бәндәлик етмәсини истәјир, буну да билмәлидир ки, кәрәк дили илә өз ачизлијини вә күчсүзлүјүнү изһар едә. Бу истәк Пәрвәрдикарын дәркаһында бәндәлијин нишанәсидир. Бу ширинлији даданлар бу бәндәлијин һансы иззәти вә ағалығы кәтирдијини јахшы билирләр. Бәли, мә'рифәтин али мәгамларына чатмыш кәсләр јенә дә һисс едирләр ки, кәрәк дуа етсинләр вә бәндәлијин нишанәләрини дилләринә кәтирсинләр. Бәндәлијин бу изһары ибадәтдир вә мөвзулуғу вар.

Аллаһ инсандан Онун дәркаһында фәгирлијини, наданлығыны е'тираф етмәсини истәјир. Тәбиидир ки, инсанын бүтүн бәдән үзвләри Аллаһа бәндәлик јолунда вә ләјагәтли ишләр көрмәк үчүн һәмаһәнк оларса вә о чүмләдән бәндәлијин нишанәләри, фәгирлијин, ачизлијин изһары, Аллаһдан истәнилән истәкләр дилдә сәсләнәрсә, инсан мәтлуб нәтичәјә чатачагдыр. Чүнки инсанын бүтүн әндамы вә гүввәси һәмаһәнкдирләр.

...Дуа едәндә санки бүтүн вүчуду илә мүгәддәс рүбуби дәркаһдан һачәтини истәјир. Тәбиидир ки, Аллаһын рәһмәти бу анда ону әһатә едир: "(Ја Муһәммәд!) Бәндәләрим Мәни сәндән сорушдугда сөјлә ки, Мән онлара јахынам. Дуа едиб Мәни чағыранын дуасыны гәбул едәрәм... "

Дуада инсан Аллаһдан бир шеј истәјир, О да она әта едир. Амма Аллаһ мәһәббәтинин, мүначатын дадыны дадмыш кәсләр үчүн ән бөјүк ләззәт одур ки, елә ки "Ја Аллаһ!" дејирләр, чавабларында онлара "Ләббејк" дејилмиш олсун. Амма бир кәс әкәр үрәјини анчаг Аллаһа бағласа, башгаларына үз тутмаса, бир шеј истәдикдә Аллаһ она әта едәчәк. Инсан һәр шејини Аллаһдан истәмәлидир. Ачмышса, чөрәјини Аллаһдан истәсин вә бүтүн вүчуду илә мөһтачлығыны, фәгирлијини Мүтләг Гәни дәркаһында изһар етсин, Һәзрәт Муса (ә) кими десин: "Еј Рәббим! Мән Сәнин мәнә назил едәчәјин хејрә мөһтачам!"

Бу сөзләри Һәзрәт Муса (ә) еlә бир вәзијјәтдә дејирди ки, Мисирдән гачыб Мәдјәнә үз тутмушду вә нә јемәјә бир шеји варды, нә дә јатмаға бир јери. Кечәләр бијабанда торпағын үстүндә јатырды вә ачлыгдан чөлүн отларыны јејирди. Һәзрәт Әлинин (ә) бујурдуғу кими: - "Анд олсун Аллаһа Муса (ә) Аллаһдан чөрәкдән башга бир шеј истәмирди, чүнки бијабанын отларыны јејирди вә о гәдәр арыглајыб әт төкмүшдү ки, назик дәрисинин алтында гарнындакы отларын јашыллығы өзүнү бүрузә верирди."

Һәзрәт Муса Мисирдән гачандан сонра Мәдјәнә тәрәф јолланыр. Мәдјәндә оларкән бир күн көрүр бир дәстә адам гујудан су чәкмәклә мәшғулдур. Көрүр ики нәфәр гыз да бир гырагда дајаныб кишиләрин су чәкмәсини көзләјирләр ки, онлар кедәндән сонра бунлар да өз гојунларына су чәкиб көтүрсүнләр. Һәзрәт Муса (ә) о ики гызын јанына кедиб сорушур: - "Бурда нијә дурмусунуз?" Елә ки, мәгсәдләрини анлајыр, онлара үрәји јаныр, өзү гујудан су чәкиб гызларын гојунларыны суварыр. Сонра гызлар тәшәккүр едиб, гојунлары да габагларына гатыб ордан узаглашырлар. Бир аздан онлардан бири кери гајыдыб дејир: - "Атам сәни көрмәк истәјир вә бизә етдијин көмәклијин әвәзини гајтармаг истәјир." Һәзрәт Муса (ә) гызларын атасы, Шүејбин јанына кедир. О гызлардан бирини Һәзрәт Мусаја (ә) әрә верир вә бундан сонра Һәзрәт Мусанын (ә) мадди һәјаты – арвад, ушаг, асајиш, јемәк – тә'мин едилмиш олур.

Бәли, инсан әкәр сәмими гәлбдән Аллаһдан бир шеј истәсә, Аллаһ она инајәт едәр. Даһа узун, гәлиз дуалар етмәк вә артыг вахт тәләф етмәк лазым дејил. Кифајәтдир ки, Аллаһдан бүтүн вүчуду илә хаһиш етсин, бунунла да дуасы мүстәчәб олсун.

Амма инсан дуа охујанда, һәтта кениш мәзмунлу, узун дуалар, әкәр үрәји Аллаһдан гејрисинә дә диггәт јетирәрсә, о дуанын тә'сири олмајачаг. Әкәр инсанын руһи һазырлығындан әлавә салеһ әмәли дә олмуш олса дуасы тез тә'сирини көстәрәчәк.

Дуанын салеһ әмәллә олмасынын лүзуму

Салеһ әмәли олмајан кәсләрин дуаларынын гәбул олмамасынын сәбәби бәлкә дә онларын Аллаһа камил үз тутмамаларындадыр. Чүнки налајиг ишләр инсанын Аллаһдан гејрисинә үрәк бағламасына вә ола да билсин Аллаһын ачығы кәлдији ишләрә мејл етмәсинә сәбәб олур. Белә олан сурәтдә инсан Аллаһ дәркаһына нечә үз тута биләр? Аллаһла камил рабитә јараданлар, әмәлләри салеһ вә күнаһдан узаг олан кәсләрдир. Буна көрәдир ки, Пејғәмбәр (с) бујурур: - "Еј Әбузәр, салеһ

вә лајиг әмәллә дуа етмәјин мигдары јемәјә лазым олан вә кифајәт едәҹәк дузун мигдары гәдәрдир.”

Јемәјә төкмәјә дуз нә гәдәр лазымса вә кифајәт едәрсә, еләҹә дә салеһ әмәли олан кәсә зәрури олан гәдәр дуа етмәси јетәр. Һәгигәтән дуа да инсан сәадәтиндә дузун јемәкдә тутдуғу јери тутур. Демәли, лазым дејил инсан һәмишә дуа етсин вә дуа едән кими дә мүстәҹәб олмасыны көзләсин. Амма салеһ әмәли олмајанлар, башгаларына хејир вермәјәнләр әкәр чохлу дуа етсәләр дә, мә’лум дејил бу дуанын онлара фајдасы олаҹаг, ја јох. Бу мәтләбин даһа да ајдынлашмасы үчүн Пејғәмбәр (с) бујурур: - “Еј Әбузәр! Салеһ әмәли олмајыб дуа едән кимсә, камансыз ох атмаг истәјән адам кимидир.”

Дуа едән, амма вәзифәсини дүзкүн јеринә јетирмәјән адам, һәгигәтдә дуанын әһәмијјәтиндән хәбәрдардыр, дуасында садигдир, һәгигәтән дә Аллаһдан истәји вар. Проблем бундадыр ки, башга ишләриндә өз вәзифәсинә әмәл етмир вә бәндәлијин нишанәләри онун рәфтарында зүһур етмир. Көзә, гулаға вә саирә аид олан ишләрдә нагислијә јол верир вә һәгигәтдә нәфсинә, шејтана бәндәлик едир. Белә адам да Аллаһдан үмидсиз олмамалыдыр. Аллаһ бизим дүшүндүјүмүздән даһа кәримдир, Онун гапысына кәлмиш адамы Аллаһ гапысындан говмаз вә Она мүраҹиәт едәни ҹавабсыз гојмаз. Амма вәзијјәти бу ҹүр олан адамла, бүтүн рәфтарында бәндәлијин ҹилвәләри ашкар олан вә бүтүн вүҹуду илә мә’буда бәндәлик јолунда гәдәм көтүрмүш вә Халигә вә хәлгә хидмәт көстәрмәкдә бир ан да олсун гәфләт етмәјән кәс арасында чох фәрг вар. Бу ики адамын дуа етмәсинин мисалы она охшајыр ки, бир адам охла бир һәдәфи нишан алыр, амма әкәр истәсә оху әли илә атсын, сүр’әти чох аз олаҹаг вә кедиб һәдәфә чатмајаҹаг, амма оху камана гојуб атса, һәм сүр’әти чох олаҹаг, һәм дә һәдәфә дәјәҹәкдир. Дуа едиб, салеһ әмәли олмајан адам да камансыз ох атан адама бәнзәјир. Ајдындыр ки, онун атдығы охун һәм сүр’әти аздыр, һәм дә истигамәти јанлышдыр.

Дејиләнләрлә дуанын инсанын һәјатындакы ролу вә мәгамы ајдынлашды вә мә’лум олду ки, дуа јемәјә төкүлән дуз кимидир. Инсанын һәјаты башдан ајаға Аллаһа бәндәлик вә ибадәт етмәк олмалыдыр. Истәр фәрди вә шәхси мәсәләләрдә олсун, истәрсә дә аилә вә гоншу илә әлагәдар мәсәләләрдә вә һәмчинин ҹәмијјәтдәки рәфтарлары илә бағлы, инсанын бүтүн рәфтарында бәндәлијин нишанәләри өзүнү көстәрмәлидир; бунунла јанашы дуа да етмәлидир. Чүнки, һәмин дуа дилдә заһир олан Аллаһа бәндәлијин нишанәсидир. (Мә’лумдур ки, һәмин дуа сәмими гәлбдән едилмәлидир.)

Пејғәмбәрин (с) бәјанында ајдынлығыны тапан нөгтәләрдән бири дә инсанын өз һәдәфинә тез чатмасында салеһ әмәлин она көстәрдији көмәкликдир. Белә инсан дуа едәндә санки камандан ох атыр вә атдығы ох чох тез һәдәфинә чатыр. О, јемәји сүфрәдә һазыр олан адам кимидир, фәгәт она бир аз дуз артырмалыдыр ки, јемәјә башласын. Демәли, салеһ вә лајигли әмәл инсаны өз истәкләринә говушдурур.

Әлбәттә, инсанларын истәкләри мүхтәлифдир: Аллаһа бәндәлијин али мәртәбәләринә гәдәм гојмуш кәсләрин истәкләри дә али олур. Онларын истәкләри адәтән Аллаһа јахынлашмаг, хәлгә мөһтач олмамаг, дүнја вә ахирәт сәадәтинә наил олмаг вә һәмчинин Аллаһын онлара инајәт етдији не’мәтләрин давамлы олмасыны истәмәләриндән ибарәт олур. Онлар анчаг Аллаһын онларын истәкләрини тә’мин едәчәјинә е’тигад едирләр. Амма Аллаһа бәндәлијин вә мә’рифәтин ашағы мәртәбәсиндә гәрар тутан кәсләр гарынларынын, евләринин, палтарларынын фикрини чәкирләр. Истәкләри вә еһтијачлары бу кими шејләрлә әлагәдар олур вә әлбәттә, Аллаһ онларын бу еһтијачларыны өдәјир.

Һәгигәтдә Пејғәмбәр (с) бу сөзләрлә инсанлары тәшвиг едир ки, өз нәфсләринин ислаһына чалышсынлар. Белә олдугда инсан һәдәфинә даһа тез чатыр вә Аллаһ дуасыны мүстәҹәб едир. Фәрги јохдур, онун дуасы өзү илә әлагәдар олсун, ја башгасы илә, истәкләри дүнјәви олсун, ја мә’нәви. Демәли, Пејғәмбәр (с) башгаларыны јахшы ишләр көрмәјә тәшвиг едир, бахмајараг ки, јахшы әмәлләрин һәгиги әламәтләри вә лајигли мүкафатлары ахирәтдә үзә чыхыр. Бу дүнја иш көрмәк јеридир, әмәлләрин мүкафаты вә әвәзи исә ахирәтдә инсана әта едиләҹәкдир: “ Билин ки, бу күн иш күнүдүр, һесаб күнү дејил вә сабаһ һесаб күнүдүр вә о күндә кимсәнин иш көрмәјә мачалы олмаз.”

Башга бир һәдисдә дејилир: “Дүнја ахирәтин әкин јеридир.”

Тохум бурада сәпиләҹәк вә ахирәтдә мәһсул көтүрүләҹәк. Амма Аллаһ-тәала сонсуз лүтфү үзүндән һәрдән бә’зи әмәлләрин нишанәләрини елә бу дүнјада јахшы әмәл саһибләринә инајәт едир. Бунунла О, инсанлары даһа артыг хејирли ишләр көрмәјә сөвг едир вә өз вәзифәләрини севәрәк јеринә јетирмәләринә һәвәсләндирир. Камалын али мәртәбәләринә чатмыш кәсләрин белә тәшвигләрә еһтијачы олмур вә бу нишанәләри нә гәдәр көрсәләр дә онларын јәгинликләринә бир шеј артырылмыр: “Әкәр пәрдәләр көтүрүлсә, јенә дә мәним јәгинимә бир шеј артырылмаз ...”

Көзләри өнүндән бүтүн пәрдәләр көтүрүлмәјән кәсләрин онлары Аллаһ бәндәлијинә вә тәкамүл јолуна һәвәсләндирән тәшвигә еһтијачлары вар. Бу тәшвигләрдән бири дә Аллаһын бу дүнјада хејир

вә бәрәкәт нишанәләрини онлара назил етмәсидир вә дуаларыны мүстәҹәб гылмасыдыр.

“Әкәр о мәмләкәтләрин әһалиси иман кәтириб (пис әмәлләрдән) чәкинсәјдиләр, сөзсүз ки, онларын башларына көјдән вә јердән бәрәкәт јағдырардыг (көјүн вә јерин бәрәкәт гапыларыны онларын үзүнә ачардыг).”

Салеһ инсанын варлығынын бәрәкәти

Бура гәдәр дејиләнләрдән даһа јухары, Пејғәмбәрин (с) сонракы ҹүмләдә хејир әмәлләрин тә’сири барәдә бәјан етдији тәсәввүрәкәлмәз фикирләрдир. Инсан хејир әмәлин бу дәрәҹәдә онун талејинә, ҹәмијјәтә мүсбәт тә’сир гоја биләҹәјини һеч ағлына да кәтирмир: “Еј Әбузәр! Аллаһ бәндәнин салеһ олмасы илә онун өвладларыны, өвладларынын өвладларыны да салеһ едир. Ону өз евиндә вә еләҹә дә онун евинин әтрафында олан евләри дә нә гәдәр ки, о онларын арасындадыр горујуб һифз едир”

Аллаһа бәндәлик едән кәсләри Аллаһ-тәала бу аләмдә һифз едир вә онларын вүҹудларынын бәрәкәтиндән өвладларыны да нәсилбәнәсил хәтәрләрдән горујуб сахлајыр. Һәтта салеһ инсанын јашадығы мәһәлләнин вә шәһәрин әһалисини дә бәлалардан сахлајыр. Еләҹә дә бу ҹүр инсанларын вүҹудларындан ајрылан шүанын әһатәсиндә гәрар тутмуш дикәр инсанлара илаһи товфиг вә мә’нәви бәрәкәт шамил олур. Мө’минләрин вүҹуди шүалары ејни олмур, бә’зиләринин анҹаг өз арвад-ушаглары илә әлагәси олур, бә’зиләринин мәһәллә сакинләри вә гоншуларла да әлагәси олур, бә’зиләри исә бундан да јухары – бир шәһәрин вә һәтта бир өлкәнин әһалиси илә рабитә јарада билирләр. Һамымыз билирик ки, рәһмәтлик имам Хомејнинин бүтүн Иран әһли илә, бәлкә бүтүн дүнја мүсәлманлары илә рабитәси вар иди. Онун вүҹуди шүасы бир шәһәрдән, бир өлкәдән чыхыб бүтүн дүнјаны әһатә етмишди. Аллаһ-тәала о бөјүк вә сечилмиш олан инсанын бәрәкәти илә милјонларла инсана өз инајәтини шамил етмишди.

Бәли, Аллаһ-тәала салеһ инсаны нәинки горујуб һифз едир, онун дуаларыны гәбул едир, үстәлик онун вүҹудунун хејир вә бәрәкәти илә башгаларыны да – өвладларыны, мәһәллә сакинләрини, һәтта бир өлкәнин әһалисини – бу инајәтә шамил едир вә онун дәјәрли вүҹудунун гаршылығы олараг бәлалары онларын үзәриндән дәф едир. Салеһ бәндәнин ҹәмијјәтдә бу ҹүр дәјәрли ролу вә мүсбәт тә’сири инсанын диггәтини бу нөгтәјә јөнәлдир ки, Аллаһ јолунда гәдәм көтүрмәк вә Онун фәрманларына бојун әјмәк нечә гијмәтли бир кимја имиш ки, һәтта тә’сири инсанын вүҹудунун әһатә даирәсини ашыб, башгаларыны

да әһатә едир. Белә олан сурәтдә инсан нәтичә алачағына үмид етмәдији, узун зәһмәтдән сонра фајдасынын олуб-олмајачағы мә'лум олмајан ишләрин јеринә һәм дүнјәви истәкләринә вә һәм дә ахирәт истәкләринә тә'минат верән илаһи вәзифәләринә, Аллаһын бујурдугларына әмәл етсәјди јахшы олмаздымы? Нијә дә инсан һәм өзүнә, һәм аиләсинә вә кәләчәк нәслинә вә һәтта гоншуларына вә өлкәсинә хејир вә бәрәкәт верә биләчәк әмәлләрдән бојун гачырсын? Бу ишләрдән даһа фајдалы һансы иш ола биләр? Мәкәр алверлә, тичарәтлә мәшғул оланларын һамысы истәдикләри дүнјәви нәтичәләрин һамысыны әлдә едирләр? Һәрдән хејир көтүрүрләр, һәрдән дә зијан. Дејәк хејир көтүрүрләр, мәкәр бунунла нә әлдә едирләр, чох олса бу дүнјада бир-ики күн кејф чәкирләр.

Дејилдији кими, һәрдән салеһ бир бәндәнин дуасы бир шәһәрин чамаатыны бәладан горујуб сахлајыр вә о чамаата хејир, бәрәкәт кәтирир. Ајдындыр ки, бу чүр Аллаһ өвлијаларынын вүчудунун гаршылығы олараг бизим башымызын үстүндән әксәр бәлалар көтүрүлүр. Чох вахт бизим бундан хәбәримиз олмур. Ола билсин бизим атамызын вә ја бабамызын кечмишдә көрдүјү хејир ишин әвәзини Аллаһ-тәала бизә инди нәсиб едир. Елә устадлар, өвлијалар вар ки, бизим үчүн дуа едирләр вә ја гоншумузда елә кәсләр, елә мө'минләр вар ки, кечәнин јарысында галхыб Аллаһла мүначат едир, бизә дуа едирләр, амма бизим хәбәримиз јохдур. Бу дуаларын тә'сириндән Аллаһ бир сыра товфигләри бизә инајәт едир вә бәлалары биздән узаглашдырыр. Биз нә билирик ки, бу бәрәкәтләр, не'мәтләр һардан кәлир, кимин васитәсилә бәлалар биздән көтүрүлүр вә нә билирик ки, салеһ бәндәнин кечә јарысы галхыб Аллаһ гапысыны дөјмәсинин нечә бәрәкәтләри вар? Амма һәм Гур'анда, һәм дә рәвајәтләрдә көстәрилир ки, салеһ инсанларын бәрәкәтиндән Аллаһ башгаларына да не'мәт әта едир вә бәлалары онлардан узаглашдырыр: Јунис ибн Зибјанын Имам Садигдән (ә) рәвајәт етдији бир һәдисә диггәт етсәк – бу барәдә сонра данышачағыг - дејиләнләри даһа ајдын көрәрик. Дедијимизә мисал олараг Гур'андан Бәгәрә сурәсинин 251-чи ајәсини шаһид кәтирмәк олар: "...Аллаһ әкәр бә'зи инсанларын бәласыны бә'зиләринин васитәсилә арадан галдырмасајды, јер үзүнү фәсад бүрүјәрди. Лакин Аллаһ бүтүн аләмләрә гаршы лүтфкардыр."

Имам Садигин (ә) бу ајә илә бағлы нәгл етдији рәвајәт беләдир: "Аллаһ-тәала бизим намаз гылан шиәләримизин вүчуду илә, намаз гылмајан шиәләримиздән бәлалары узаглашдырыр. Әкәр һеч ким намаз гылмаса һәлак оларлар. Аллаһ бизим оруч тутан шиәләримизин вүчудунун әвәзи олараг оруч тутмајан шиәләримизи дә бәладан

горуjур. Əкəр һамы оручу тəрк етсə, һəлак оларлар. Аллаһ бизим зəкат верəн шиəлəримизин варлығы сəбəбинə зəкат вермəjəн шиəлəримизи дə бəладан сахлаjыр, əкəр һеч ким зəкат вермəсə, һамысы һəлак олар. Аллаһ бизим һəчч зиjарəтинə кедəн шиəлəримизин варлығы сəбəбилə һəччи тəрк едəн шиəлəримизи дə бəладан узаг едəр, əкəр һеч ким кетмəсə һамысы һəлак олар. Бу Аллаһ-тəаланын буjурдуғудур ки, деjир: "... Аллаһ əкəр бə'зи инсанларын бəласыны бə'зилəринин васитəсилə галдырмасаjды..." Аллаһа анд олсун, бу аjə сиздəн башга кимсə үчүн назил олмамышдыр."

Салеһ инсанларын чəмиjjəтдəки ролуну вə онлар тəрəфиндəн халга шамил олан бəрəкəтлəри вə онларын сəбəби илə бəлаларын башгаларындан узаглашдырылмасыны нəзəрə алараг буну да билмəлиjик ки, инсанларын вə пеjғəмбəрлəрин əн үстүнү, əввəл вə ахыр елмлəрин саһиби, бүтүн али инсани вə мə'нəви кеjфиjjəтлəри өзүндə топламыш кəс - пеjғəмбəрлəрин хатəми Һəзрəт Муһəммəд бин Абдуллаһдыр (с). Һəмчинин Мə'сум Имамларымыза (ə) да бу деjилəнлəри шамил етмəк олар. Чүнки онлар һəр чүр хəтадан вə күнаһдан узагдырлар вə бүтүн илаһи бəрəкəтлəрин чешмəси онларын пак вүчудларындан гаjнаjыр. Бүтүн алəм онларын вүчудларына бағлыдыр. Нечə ки алəмлəрин Пəрвəрдикары буjурур: "Иззəт вə Чəлалыма анд олсун, əкəр сəн олмасаjдын фəлəклəри jаратмаздым."

Пеjғəмбəри-Əкрəмдəн (с) əлавə пак Имамларымызын (ə) мүгəддəс вүчудлары да Аллаһын дүнjаны горуjуб сахламасына сəбəб олду. Онларын варлығынын сəбəби илə Аллаһ бəрəкəт вə не'мəтини өз мəхлугатындан һеч заман əсиркəмəмиш вə инди дə һəмин сəбəблə əсиркəмир. Əкəр бир ан jер үзүндəн илаһи һөччəт көтүрүлсə, дүнjа мəһв олар. Имам Садигин (ə) буjурдуғу кими: "Биз мүсəлманларын рəһбəри вə Аллаһын jер үзүндəки һөччəтлəриjик. Јер үзү əкəр бир ан бизсиз галса, бүтүн əһлини камына чəкəр." Сонра Имам буjурур: "Аллаһ Адəми jаратдығы күндəн jер үзү һөччəтсиз галмаjыб. Һəмин илаһи һөччəт jа заһир вə танынан олуб, jа да башгалары үчүн танынмаз галыб. Гиjамəтə гəдəр дə jер үзү һөччəтсиз галмаjачаг. Əкəр белə олмасаjды Аллаһа ибадəт едəн тапылмазды (jə'ни кимсə сағ галмаjачагды ки, Аллаһа да ибадəт етсин). Рави суал едир: - "Бəс чамаат гаиб вə кизли олан һөччəтдəн нечə бəһрəлəнə билəр?" Имам деjир: - "Булудун архасында кизлəнмиш вə көрүнмəз олан күнəшдəн бəһрəлəндиклəри кими."

ИЈИРМИ ЈЕДДИНЧИ ДӘРС

Халис бәндәнин Аллаһ јанындакы мәгамы вә мәнзиләти

- **Инсанын үстүнлүјүнүн ме’јары**
- **Ики амилин – истиглалын вә ихласын – ролу**

Халис бәндәнин Аллаһ јанындакы мәгамы вә мәнзиләти

Пејғәмбәрин (с) бу бөлүмдәки нәсиһәтләринин мәзмуну Аллаһын өз бәндәләриндән үч дәстәси илә мәләкләр гаршысында өјүнмәсиндән ибарәтдир. Аллаһын өјүнмәсинин нә мә’нада олмасы вә мәләкләр гаршысында нечә өјүнмәси дәгиг бизә ајдын дејил. Бизим, рәвајәтин бу бөлүмүндән истифадә едә биләчәјимиз шеј будур ки, Аллаһ бәндәләри арасында үч дәстәнин дәрәчәси мәләкләрдән үстүндүр вә Аллаһ-тәала онларын али вә үстүн мәгамларыны мәләкләрин үзүнә чәкир.

Инсанын үстүнлүк ме’јары

Аллаһ-тәаланын өз јаратдыглары арасында инсана дикәр мәхлугларда олмајан хүсусијјәтләр вә имтијазлар әта етмәсиндә шәкк-шүбһә јохдур. Мадди мөвчудатлар арасында инсаны әгл вә фәһмлә бәһрәләндирди, даһа да артыг мәрһәмәт гылыб она кәрамәт бәхш етди вә дәрјалары вә гуруну онун ихтијарына табе етмәклә ону даһа да үстүн гылды: “Биз Адәм оғулларыны әзиз тутдуг. Гуруда вә дәниздә дашымышыг онлары. Тәмиз вә пак шејләрдән рузиләр вермишик онлара. Јаратдыгларымызын чохундан үстүн тутмушуг онлары. “

Әлавә олараг, Аллаһ инсаны өз истәји илә сәадәт вә ја бәдбәхтлик јолуну сечә билмәси үчүн азад вә сечичи мөвчуд олараг јаратды. Она илаһи фитрәти мәрһәмәт етди ки, онун васитәсилә бүтүн дәјәрләрә, јахшылыглара, илаһи фәзиләтләрә мејлини салсын вә һәмчинин сәадәт јолуну да она көстәрди. Амма инсанын мәләкләрдән үстүн олмасыны онун нә тәквини кәрамәтиндә билир, нә дә сечим вә ихтијар амилиндә,

чүнки ола билəр инсан һəмин дəјəрли амил олан ихтијар вə сечимлə хошбəхтлик јолу əвəзинə, түғјан вə бəдбəхтлик јолуну тутсун вə һагг јолдан чыхыб азғынлыға дүшсүн вə əн пис мəхлугат сырасына енсин: “Аллаһ јанында јер үзүнүн əн пис ҹанлылары күфр едəнлəрдир. Онлар артыг иман кəтирмəзлəр.”

Инсанын дəрəҹəсини мəлəклəрдəн үстүн едəн сəбəб, онун Аллаһ бујуругларына əмəл етмəси, инсани вə мə’нəви тəкамүл јолунда сə’ј етмəси вə камала чатмасындадыр. Јə’ни инсан өз илаһи фитрəти əсасында сəадəт јолуну тутсун вə нəфсани һəвəслəрини ајаг алтына гојмагла мадди гəризəлəрини нормал һəддə тəнзимлəсин. Мадди вə һејвани мејллəрин дашыјыҹысы олан инсан бу мејлин тə’сири илə мадди лəззəтлəрə ҹəзб олуна билəҹəји һалда һејвани гүввəлəрини ҹиловлајыб һагг вə батинин сечиминдə һагги сечəрсə вə фитрəти əсасында һəрəкəт едəрсə, мəгамы мəлəклəрин мəгамындан үстүн олаҹаг вə лазым кəлсə мəлəклəр она сəҹдə дə едəҹəклəр. Бу ҹəһəтинə көрə Пејғəмбəр (с) һəдисин бу бөлүмүндə бујурур: -“Еј Əбузəр! Сəнин Пəрвəрдикарын үч шəхслə мəлəклəрин гаршысында өјүнүр. Аллаһын биринҹи өјдүјү шəхс о кəсдир ки, бијабанын ортасында (кимсəнин олмадығы јердə) азан вə игамə дејиб сонра да намаз гылсын. Пəрвəрдикар мəлəклəрə дејəр: - “Бəндəмə бахын. Көрүн ки, кимсəнин ону көрмəдији һалда намаз гылыр. Бу анда јетмиш мин мəлəк ашағы ениб она игтида едəр, о күнү сабаһа гəдəр онун үчүн Аллаһдан бағышланмаг дилəјəрлəр.”

Оту, сују олмајан бир чөллүкдə бир адамын көздəн узаг бир јердə азан вə игамə демəси, сонра намаз гылмасы һəгигəтəн дə бөјүк бир ишдир. Чүнки демир: - “Инди мəни көрəн јохдур, намазын ваҹибатыны јеринə јетирсəм бəсдир, даһа азан вə игамə лазым дејил.” Чүнки ону ешидəҹəк адам јохдур. О Аллаһа бəндəлик мəгамында намазыны бүтүн гајда-гануну илə гылыр вə буна көрə дə Аллаһ онунла мəлəклəр гаршысында өјүнүр. Сонра јетмиш мин мəлəк ашағы ениб онун архасында намаз гылырлар вə онун үчүн Аллаһдан бағышланмаг дилəјирлəр.

Аллаһын мəлəклəр гаршысында өјүндүјү икинҹи шəхс: - “...О кəсдир ки, кеҹəјарысы јухудан галхыб тəк-тəнһа намаза дурар вə сəҹдə едəр вə сəҹдəдə јуху ону апарар. Аллаһ бујурар: - “(Еј мəлəклəрим!) бу бəндəмə бахын ки, руһу мəним јанымдадыр, бəдəни исə сəҹдəдəдир.”

Бу о адамдыр ки, кеҹəнин бир јарысы раһат вə исти јатағындан галхыр вə ширин јухусундан кечир вə ибадəтə башлајыб өз Аллаһы илə мүнаҹат едир. Өз мə’буду илə мүнаҹата башы елə гарышыр ки, сəҹдəдə икəн ону јуху апарыр. Аллаһ-тəала мəлəклəрə дејир: - “Бахын, Мəним

бәндәм кечәнин бир јарысы раһат јатағындан галхмыш, башгаларынын көзүндән узаг, Мәнә мүначат вә ибадәтлә мәшғулдур. Ибадәтини о гәдәр узадыр ки, ахыры јорулуб сәчдәдә јухуја кедир. Онун руһу Мәним јанымдадыр, амма чисми сәчдәдә дүшүб галмышдыр.” Аллаһ-тәала бујурур: Онун руһу Мәним јанымдадыр, чүнки инсанын руһу јухуда оларкән Аллаһын јанына галхыр. Гур’ани-Мәчиддә бу нөгтәјә ишарә едилмишдир: “Аллаһ (әчәли чатан кимсәләрин) чанларыны онлар өлдүјү заман, өлмәјәнләрин (һәлә әчәли чатмајанларын) чанларыны исә јухуда алар. Өлүмүнә һөкм олунмуш кимсәләрин чанларыны (руһлар аләминдә) сахлајар. Дикәр (өлүмүнә һөкм олунмамыш) кәсләрин чанларыны да мүәјјән бир мүддәтәдәк (әчәлләри кәлиб чатана гәдәр јухудан ојандыгда бәдәнләринә) гајтарар...”

Гур’ани-Мәчидин нәзәринә көрә һәгиги мө’мин о кәсдир ки, Аллаһа бәндәлик вә ибадәт үчүн кечәјары јатағындан галхыб јухуну өзүнә һарам едир: “Онлар ибадәт үчүн јатагларындан галхар (кечәләр аз јатар), горху вә үмид ичиндә (Аллаһын әзабындан горхараг, мәрһәмәтинә үмид бәсләјәрәк) Рәббинә дуа едәр вә онлара вердијимиз рузиләрдән (еһтијачы оланлара) сәрф едәрләр.”

Бәли, чамаатын көзүндән узаг кечә намазына галхмаг, узун сәчдәләрә гапылмаг вә Аллаһын гаршысында аһ-налә етмәк Аллаһ-тәаланын онунла өјүнмәсинә сәбәб олур.

Аллаһын мәләкләр гаршысында өјдүјү үчүнчү шәхс: - “...О кәсдир ки, чиһад мејданында тәк галмышдыр. Достлары гачмыш, о исә өләнә гәдәр тәк вурушу давам етдирир.”

Аллаһ-тәала мүбариз гәһрәманла өјүнүр. Чүнки о дөјүшдә мәғлубијјәтдән сонра, башгаларынын давам кәтирмәјиб гачдығы һалда, тәк-тәнһа дүшмәнин гаршысында нә гәдәр ки, бәдәниндә чан вар мүгавимәт көстәрир. Башгалары кими гачыб чаныны гуртара биләчәји һалда Аллаһ јолунда шәһид олмағы үстүн тутур. Бәли, Аллаһ о адамла өјүнүр ки, көмәји, јолдашы олмадан бир дәстә дүшмәнин гаршысында дајаныб мүгавимәт көстәрир. Һалбуки бу вәзијјәтдә мүгавимәт көстәрмәк вачиб дејил. Исламын әввәлләриндә бир нәфәрин он нәфәр гаршысында мүгавимәт көстәрмәси вачиб иди, сонра бу сај азалдылыб ики нәфәрә ендирилди. Јә’ни бир нәфәрин ики нәфәр гаршысында мүгавимәти вачиб сајылырды. Амма һамы кетсә, о тәк галса, артыг онун мүгавимәт көстәрмәји вачиб сајылмыр.

Шәксиз, дүшмәнин гаршысында мүгавимәт көстәрмәк мүмкүн олдуғу һалда, дөјүш мејданыны тәрк едиб гачмаг бөјүк күнаһдыр. Гур’ан ачыгчасына дөјүш мејданындан гачмағы гадаған едир вә бу әмәлә

Аллаһын гәзәби тутдуғуну дејир вә фәраринин јерини Ҹәһәннәмдә билир: "Еј иман кәтирәнләр! Кафирләрлә бир јерә топлашдыглары вахт растлашсаныз, дөнүб онлардан гачмајын! (Дүшмәни алдатмаг мәгсәдилә јаландан өзүнү гачан кими көстәриб) тәкрар дөјүш үчүн бир тәрәфә чәкиләнлә вә ја (көмәк мәгсәдилә мүсәлманлардан ибарәт) башга бир дәстәјә гошулан истисна едилмәклә, ким белә бир күндә дүшмәнә арха чевириб гачарса, сөзсүз ки, Аллаһын гәзәбинә уғрамыш олар. Онун мәскәни Ҹәһәннәмдир. Ора нә пис дөнүш јеридир!"

Рәвајәтин бу бөлүмүндән чох шеј өјрәнмәк олар. Бәндәләриндән бә'зиләринин вүҹуду илә Аллаһын мәләкләр гаршысында өјүнмәси ону көстәрир ки, онлар Аллаһ јанында әһәмијјәт кәсб едән дәјәрләрә маликдирләр. Әкәр инсана даһа артыг әрмәған кәтирәҹәк, ону Аллаһа даһа да јахынлашдыраҹаг вә артыг әһәмијјәт дашыјан башга хүсусијјәтләр олса иди Аллаһ онлары јад едәрди. Өз бәндәләриндән бә'зиләринин јүксәк мәгамыны мәләкләрә танытдырмаг вә онларла өјүнмәк истәјәндә, һәгигәтдә онларын ән үстүн дәјәрләрини ачыглајыр. Инди бахыб көрмәк лазымдыр ки, Аллаһын бәндәләриндән һәмин о үч дәстәнин – бијабанда ҹамаатын көзүндән узаг бүтүн мүстәһәбби гајдалары вә әдәби көзләмәклә намаз гыланын, кеҹәнин бир аләми раһат јатағындан галхыб Аллаһа ибадәт вә мүнаҹатла мәшғул оланын вә тәкликдә дүшмәнин чохлу сајда гүввәләри гаршысында дајаныб шәһид олунҹаја гәдәр мүгавимәт көстәрән шәхсин – һансы мүштәрәк хүсусијјәтләри вә ҹәһәтләри вардыр ки, Аллаһ онлара бу һәддә мәгам вә мәнзиләт бағышламышдыр?

Шүбһәсиз, Аллаһ јолунда сәдәгә вермәк, мүгәддәс шәриәтдә бујурулмуш ибадәтләр вә јахшы әмәлләр һамысы дәјәрли хүсусијјәтләрдир вә инсанын камалына сәбәб олур. Амма бахыб көрмәк лазымдыр ки, о үч дәстәнин нә кими хүсусијјәтләри вә мүштәрәк үнсүрләри вардыр ки, онлара бу һәддә тә'кид едилмишдир? О үч дәстә арасында мүштәрәк хүсусијјәт тәкликдир. Биринҹи шәхс башгаларынын көзүндән узаг бир јердә тәк намаз гылыр, икинҹи шәхс кеҹәнин јарысы јухудан галхыб тәкликдә мүнаҹат едир вә үчүнҹү шәхс тәкликдә дүшмәнлә үз-үзә дајаныр. Аллаһ-тәала мәһәллә мәсҹидиндә вә ја ҹүмә мәсҹидиндә намаз гылан шәхслә вә онун намазынын дашыдығы савабла өјүнмүр. Аллаһ о кәслә өјүнүр ки, бијабанда тәк-тәнһа намаз гылыр вә ја бүтүн достларынын ҹәбһәдән гачмасына бахмајараг о тәкликдә дүшмәнлә дөјүшү давам етдирир. Мүмкүндүр бир нәфәр дәфәләрлә гәһрәманлыг көстәрсин, ондан артыг әмәлијјатда иштирак етсин, һәддән артыг шүҹаәтли, горхмаз олсун вә бир сыра

гәләбәләр газансын. Бүтүн бунлара бахмајараг тә’кид о кәсә едилир ки, тәк галмасына бахмајараг јенә дә дөјүшү давам етдирир.

Ики амилин – истиглалын вә ихласын – ролу

А – Истиглал амили:

О үч шәхсин тәкликдә һәмин јүксәк дәјәрә малик әмәлләрин өһдәсиндән кәлә билмәләринә сәбәб ики мүһүм амил – истиглал вә ихлас олмушдур.

Биринчи амилин – јә’ни истиглалын изаһы барәсиндә демәлијик ки:

Әксәрән инсанлар башгаларынын рәфтар вә дедикләринин тә’сири алтына дүшүрләр. Инсанын хүсусијјәтләриндән бири дә будур ки, бир дәстә адам бир јолла һәрәкәт едир вә ја һансыса бир иши көрәндә, о да һәмин јолла аддымламаға башлајыр вә онларын көрдүкләри ишә мејл едир. Санки башгаларынын һәрәкәти инсана өз јолуну сечмәсинә көмәк едән амилдир. Көрәндә ки, бир дәстә адам хејир вә саваб ишләрлә мәшғулдур, о да онлар кими олмаға чалышыр. Әлбәттә, бу инсанын зәифлијинин әламәтидир. Аллаһ бу амили инсанда гәрар вермәклә зәиф инсанларын салеһ бәндәләрә бахыб дүзкүн јолу сечә билмәләринә имкан јаратмышдыр. Дүздүр ки, бу чүр адамлар һәмин амилин тә’сири алтында пис мүһитин дә тә’сирини көтүрүрләр вә ола билсин башгаларына бағлылыг инсанын батил јолу сечмәсинә вә мөвгеләрин, шәраитин дәјишилмәси илә о да рәнкини дәјишсин: рүсвај олмамаг үчүн чамаатла һәмрәнк олсун. Аллаһ-тәала дүшүнүб-дашынмадан башгаларынын далынча кедән, өз ихтијар ипини башгаларынын әлинә верән бу чүр сүст үнсүрләр вә онларын агибәти барәсиндә бујурур:

“Бүтпәрәстләрә “Аллаһын көндәрдијинә (Гур’ана) табе олун!” дејилдији заман онлар: -“Биз аталарымызын кетдији јолла кедәчәјик” дејирләр. Бәс аталары бир шеј анламајыб, доғру јолда дејилдиләрсә нечә? (Јенәдәми онлара табе олачаглар?)”

Әлбәттә, шәр’и вәзифәләр вә еһкамларла бағлы кифајәт гәдәр мә’луматы олмајан кәс билмәдији суалыны алимдән сорушмалыдыр. Истәр Аллаһын һөкмүнә нисбәтдә чаһил олсун, истәрсә дә Аллаһын һөкмүнүн мөвзусуна . (Буна диндә алимдән, мүчтеһиддән тәглид етмәк дејилир.) Әлбәттә, Аллаһын еһкамындан тәглид васитәсилә акаһ олан адамла зәһмәт чәкиб илаһи һөкмләри мәнбәләрдән әхз едән адам бир дејил. Чүнки мүчтеһидин вә алимин танымағы (мә’луматы) истиглал әсасындадыр, амма чаһилин елми, мә’луматы тәглид әсасындадыр. Бу икиси бир-бириндән фәргләнир вә ајдындыр ки, истиглал әсасында олан мә’лумат даһа үстүндүр. Һәмчинин мөвзу илә бағлы мәсәләләрдә, хүсусилә дә ичтимаи мөвзуларда, әксәр чамаатын кифајәт гәдәр

мә’луматы олмур. Мәчбурдурлар бу мәсәләләрдә даһа мә’луматлы олан бирисинә мүрачиәт етсинләр. Бу чүр тәглид әкәр һагг јолдан харич олмазса мәзмум вә мәзәммәт едичи дејилдир. Амма алим бириси чырағыны әлиндә тутуб башгаларына јол көстәрәрсә вә онлары һидајәт едәрсә даһа бөјүк мәгам вә мәнзиләтә саһибдир.

Истиглали мә’рифәт мәрһәләсиндән даһа үстүн вә мүһүм мәрһәлә гәрара кәлмәк вә әмәл мәрһәләсиндә олан истиглалдыр. Һәрдән инсан ичтиһад вә тәглид јолу илә мөвзуну таныјыр, билир, амма әкәр тәк оларса һәмин билдијинә әмәл едиб-етмәјәчәји мә’лум дејил. Бәли, әкәр чамаат арасында олса, хүсусилә дә топлумун сајы чох оларса, билдијинә әмәл едир. Амма тәкликдә оланда тәнбәллик едир. Бу дедијимизә мисал үчүн һәр кәс күндәлик һәјатына нәзәр салса чохлу нүмунәләр көрә биләр. Мәсәлән, бир груп тәләбәнин јашадығы бир мәдрәсәдә әкәр чүмә ахшамы “Кумејл” дуасы тәшкил олунарса, инсан көрәндә ки, тәләбәләр дәстә-дәстә дуа мәчлисинә кедирләр, о да һәвәсләниб онлара гошулур. Амма тә’тил күнләринин бириндә, һеч кимин олмадығы бир вахтда она тәкликдә отуруб “Кумејл” дуасыны охумаг чәтин кәлир. Еләчә дә башга хејир ишләрдә инсан көрәндә ки, башгалары филан хејир иши көрүр, о да һәмин иши көрмәјә тәһрик олур, амма тәк оланда бәһанә кәтирир, дахилиндә ону гәти гәрар чыхармаға вадар едән еlә дә күчлү бир мејл олмур. Бир сөзлә, чүрбәчүр бәһанәләрлә һәмин ишдән бојун гачырыр. Вә ја ахшам вахты көрәндә ки, һүчрәләрин ишығы јанылыдыр, чамаат кечәдән кечәнә кими мүталиә илә мәшғулдур, онда да мүталиә етмәјә һәвәс јараныр, о да отуруб мүталиә илә мәшғул олур. Амма мәдрәсәдә тә’тил оланда, ондан башга кимсә мәдрәсәдә галмајанда, артыг ону мүталиәјә чәкән гүввә дә зәифләјир вә мүталиә етмәјә мејли галмыр. Дејиләнләр өндә сөјләдикләримизә бир нүмунә иди, бизим ичтимаи вә сијаси рәфтарымызда дејиләнләрә аид чохлу нүмунәләр тапмаг олар.

Бу сүстлүјүн вә башгаларына бағлы олмағын амили ирадәнин вә иманын зәифлијидир. Мәкәр башгалары бир иши көрәндә һәмин иш дәјәрли олур вә әкәр о иши көрмәјәндә һәмин иш дәјәрдән дүшүр? Әкәр “Кумејл” дуасынын фәзиләти, дәјәри варса тәкликдә дә ону охумаға сә’ј етмәлијик. Лазым дејил һөкмән мәчлис тәшкил олунсун. Башгаларыны “Кумејл” дуасы охујан көрәндә вә ја чүмә намазына кедән көрәндә, инсанын һәмин ишә һәвәсләнмәси онун зәифлијинин әламәтидир. Белә инсанла өјүнмәк олмаз. О инсанла өјүнмәк олар ки, о, тәкликдә оланда да вәзифәсинә лајигинчә әмәл едир, даһа отуруб башгаларынын бу иши едиб-етмәјәчәјини көзләмир.

Бир һалда ки, Аллаһын мəндəн бу иши истəмəсини билирəм, даһа башгаларынын да о иши көрүб-көрмəмəси мəним нəјимə лазымдыр, чалышыб о иши көрмəлијəм. Чүнки башгаларынын олуб-олмамасы о ишин дəјəрини əскилтмир. Белə олан сурəтдə инсан бөјүк ирадəјə јијəлəнмиш олур вə өзүнүн күчлү вə јүксəк иманы сајəсиндə көрəчəји ишə инам тапыр. Бу чəһəтинə көрə дə көрəчəји иш һаггында мүстəгил гəрар чыхардыр, даһа башгаларынын она гошулуб-гошулмајачағына əһəмијјəт вермир. Ајдындыр ки, гəрарын верилмəсиндə мүстəгил һəрəкəт етмəјин əһəмијјəти чох бөјүкдүр. Чүнки гəрар чыхаран шəхс отуруб башгаларынын һансы јолу тутмасыны көзлəмир. О өзүнүн күчлү ирадəси вə иманы илə өз вəзифəсинин нəдəн ибарəт олдуғуну тə'јин едəндəн вə о ишдə Аллаһын ризајəтини көрəндəн сонра башгаларыны көзлəмəдəн о иши көрүр.

Чабир ибн Зијад Чə'фи имамларын сирлəринə мəһрəм сəһабəлəрдəн олуб, Имам Багир (ə)-дан чохлу рəвајəтлəр нəгл етмишдир. Имамын Чабирə сөјлəдији рəвајəтлəрин чоху мəһрəманə сирлəр иди вə Чабирин онлары башгасына сөјлəмəјə ихтијары јох иди. О белə бир халис маарифи, мə'рифəт чешмəсинин сорағында олан тəшнəлəрə сөјлəјə билмəдији үчүн чох сыхылырды, буна көрə дə Имам Багир (ə)-ын јанына кедиб əрз етди: - "Сизим мəнə сөјлəдијиниз вə башгасына сөјлəмəмəјими əмр етдијиниз сирлəри гијмəтли вə ағыр бир јүк олараг чијинлəримдə дашымагдајам. Амма һəрдəн синəмə елə ағырлыг едир ки, дəли олмаг дəрəчəсинə чатырам!" Имам бујурур: - "Еј Чабир! Əкəр һалын бу јерə чатса чөллү-бијабана үз тут вə бир чала газыб сиррини о чалаја даныш вə де: Муһəммəд бин Əли (ə) филан һəдиси мəнə рəвајəт етди..."

Ондан сонра Чабир чала газыб сиррини чалаја данышарды ки, бəлкə бир аз јүнкүллəшсин. Чабирин Имам Багир (ə)-дан нəгл етдији рəвајəтлəрдəн бири дə будур ки, Имам она бујурур:

"...Бил ки, бизим достумуз, јавəримиз о заман ола билəрсəн ки, чамаат һамысы бир нəфəр кими сəнин əлејһинə галхыб сəнə пис десəлəр, дилхор вə нараһат олмајасан. Əкəр онларын һамысы сəнə "Сəн чох јахшы вə лəјагəтли адамсан" десəлəр, севиниб хошһал олмајасан. Чалыш өзүнү Аллаһын китабы илə өлчəсəн. Əкəр көрдүн о китабын јолу илə һəрəкəт едирсəн, китаб сəни зөһдə дə'вəт едəндə зөһдə үз тутурсан, сəни рəғбəтлəндирəн шејлəрə рəғбəт көстəрирсəн, сəни горхудан шејлəрдəн горхуб чəкинирсəн, онда мөһкəм дур вə шад ол ки, чамаатын дедији шејлəрдəн сəнə зијан кəлмəз."

Имам, Чабири Аллаһа тəвəккүл вə е'тимад етмəјə дə'вəт едир вə дејир: - "Аллаһа елə е'тимад етмəлисəн ки, чамаатын сəнин һаггында

пис вә ја јахшы демәји аз да олса сәнә тә’сир етмәмәлидир. Һәр заман данышығыны вә рәфтарыны Аллаһын китабы илә тутушдурмалысан. Әкәр көрдүн әмәлләрин Аллаһын бујурдуглары илә үст-үстә дүшүр, севинмәлисән вә Аллаһын сәнә бу товфиги әта етдијинә көрә шүкр етмәлисән, јох, әкәр көрдүн рәфтарын Гур’анын дедикләри илә дүз кәлмир, нараһат олмалысан ки, бу һалда Аллаһ сәндән разы дејил. Демәли, севинчин вә кәдәрин ме’јары Аллаһын бујуруглары вә Гур’ан олмалыдыр. Чамаатын разы галыб-галмамасы инсан үчүн ме’јар олмамалыдыр.

Инсан гәрар чыхармаг мәгамында әкәр вәзифәсини дүзкүн мүәјјән етмәк үчүн кифајәт гәдәр елми оларса мүстәгил олуб башгаларына табе олмамалыдыр. Аллаһын она вердији әгл илә дүшүнмәлидир вә Гур’ана вә рәвајәтләрә мүрачиәт етмәклә өз вәзифәсини мүәјјән етмәлидир. Башгаларынын нә дедијинә фикир вермәмәлидир. Сонра әмәл етмәјә кәләндә вәзифәси нәји тәләб едирсә она әмәл етмәлидир вә башгаларынын она көмәк етмәсини көзләмәмәлидир. Һәтта дүшмәнлә үз-үзә дајандыгда тәк галмыш олса, мүгавимәтин о анда вачиб олмадығына бахмајараг көрсә ки, дүшмән гаршысында дајанмагла даһа чох Аллаһын ризајәтини чәлб едир, әкәр шәһид олмалы олса белә мүбаризәни давам етдирмәлидир. Ајдындыр ки, бир фәрдин тәк галмасына рәғмән өз һәдәфи уғрунда бу чүр рәшадәтлә, шүчаәтлә мүгавимәт көстәрмәси олдугча дәјәрли бир сифәтдир вә Аллаһын онунла өјүнмәсинә сәбәб олур.

Бу барәдә Һәзрәт Әли (ә) бујурур: - “Аллаһа анд олсун, әкәр мәнимлә дөјүшә бүтүн әрәбләр бирләшсә белә, онлардан дөнүб гачмарам, әкәр ихтијарыма фүрсәт дүшсә онлара гаршы (һүчума) тәләсәрәм...”

Демәли, биринчи амил будур ки, Аллаһ мө’минин өз вәзифәсини мүәјјән етмәсиндә вә һәмчинин рәфтарында мүстәгил олмасыны истәјир. Мө’мин чамаатла һәмрәнк олмаға чалышмамалыдыр вә отуруб башгаларынын нә гәрар чыхарачагларыны көзләмәмәлидир. Әлбәттә, дејиләнләрдән елә дә баша дүшүлмәсин ки, инсан һәмишә анчаг өзбашына һәрәкәт етмәлидир вә башгаларынын әксинә кетмәлидир; әкәр көрсә башгалары бир иши көрүр, о онун әксини көрмәлидир. Бу олдугча налајиг вә ахмаг бир һәрәкәт олар. Сөз бундадыр ки, инсан гәрар чыхарма мәгамында, тәклифини вә вәзифәсини мүәјјәнләшдирәндә мүстәгил олсун, дајаныб башгаларынын ону тәшвиг етмәсини, она гошулуб-гошулмајачағыны көзләмәсин. Әкәр өз тәклифини мүшәххәс етсә вә көрсә ки, башгалары да онунла бирдирләр, лап јахшы, бу даһа да көзәлдир.

Инсанын бир шеји әввәл дүз билиб, сонра јанлыш олдуғуну анлајандан сонра әввәлки гәрарында галмасы олдугча пис хасијјәтдир. Инсан кәрәк һәр заман өз әхлагына, рәфтарына јенидән нәзәр салсын, әкәр көрсә бир јердә сәһви вар, чәсарәтлә өз сәһвини е’тираф етсин вә инадкарлыг көстәрмәсин. Мө’мин һагга һидајәт олунанда, доғруну анлајанда ону да јеринә јетирир.

Б – Ихлас амили:

Аллаһын о үч дәстә илә өјүнмәсинә сәбәб олан икинчи амил ихласдыр. Бијабанда тәк башына намаз гылан адамын намазында рија олмаз. Ону көрәчәк адам јохдур ки, һалыны мүшаһидә едиб башгаларына да данышсын. Мә’лумдур ки, бу шәраитдә олан әмәлин ихласы, инсанын башгаларынын һүзурунда көрдүјү әмәлин ихласындан даһа чохдур.

Башгаларынын арасында инсан намазы гајда-гануну илә гыланда мүмкүндүр ки, Шејтан ону вәсвәсә етсин. Чүнки Шејтан мәккардыр вә инсан нә гәдәр күчлү олса да мүмкүндүр Шејтан ону јолдан чыхарсын, намаз гыларкән үрәјиндә рија баш галдырсын вә башгаларынын онун әмәлини көрмәләриндән хошу кәлсин. Амма бијабанын ортасында тәк намаз гыланда, азан вә игамә дејәндә рија етмәси мүмкүн дејил. Һәмчинин кечәнин бир јарысы јериндән галхыб башгаларынын көзүндән узаг Аллаһа ибадәт едән вә узун сәчдәдән сонра јорулуб сәчдәдә јухуја далан адамын рија етмәси мүмкүн дејил. Чүнки онун вәзијјәтини көрәчәк кимсә јохдур.

Дөјүш мејданында тәк галыб тәк башына мүбаризә апаран кәсин рија етмәси мүмкүн дејил. Чүнки достлары јохдур ки, десин “нечә дә шүчаәтлидир” вә онун шәһадәтиндән сонра башгаларына онун көстәрдији рәшадәтләриндән данышсынлар, дүшмән дә ки, онун фәзиләтләрини нәгл едән дејил. Демәли, белә бир адамын рија вә өзүнү көстәрмәк нијјәти ола билмәз. Буна көрә дә бу үч шәхсдә олан дикәр муштәрәк хүсусијјәтләр дә олмагла Аллаһ онларла ифтихар едир. Бу онларда олан сонсуз ихласын нәтичәси олуб, онлары ријаја мүбтәла олмагдан сахлајыр.

Мүшаһидә едилдији кими, мүмкүндүр о үч дәстәнин әмәлләринин шәкли башгаларынын әмәлләри илә охшар олсун. Демәли, бу әмәлләри габарыг едиб гијмәтли көвһәрә чевирән вә Аллаһын онларла мәләкләр гаршысында өјүнмәсинә сәбәб олан әсас шеј һәмин әмәлләрин анчаг Аллаһ хатиринә ола билмәсинә зәминә јарадан ихласдыр. Бу чәһәтинә көрә дә Гур’ана вә рәвајәтләрә нәзәр салдыгда көрүрүк ки, ихлас әмәлин дәјәр тапмасына вә гәбул олмасына сәбәб олур: “Һагг олараг көндәрмишик Сәнә бу Китабы. Тәкчә Аллаһа ибадәт eләјин, Она көнүл

верин (дининиздә тәкчә Онун адыны Танры олараг анын). Халис дин мәһз Аллаһын динидир.”

Һәдисләрин бириндә дејилир: “Гырх күн әмәлләрини Аллаһа көрә халис едән кәсин гәлбиндә һикмәт булағы гајнајыб дилинә сүзүләр.”

Имам Садиг (ә) шәриф олан бу ајә - “Һансынызын даһа көзәл әмәл саһиби олдуғу бәлли олсун дејә, (Аллаһ) сынаға чәкмиш сизләри.” - барәсиндә бујурур: - “Бу ајәдә Аллаһын мәгсәди даһа чох иш көрәнә јох, даһа дүзкүн иш көрәнә диггәти чәкмәкдир. Дүзкүнлүк бурада, Аллаһдан горхмаг, јахшы вә садиг нијјәтли олмаг кими баша дүшүлмәлидир.” Сонра бујурур: - “Әмәлин халислијини сахламаг, әмәлин өзүндән даһа чәтиндир. Халис әмәл одур ки, Аллаһдан башга кимсәнин о әмәлә көрә сәни тә’рифләмәсини вә хошуна кәлмәји арзуламајасан. Нијјәт әмәлдән даһа үстүндүр.”

Дејиләнләрә нәзәр саланда белә нәтичәјә кәлмәк олур ки, мүмкүндүр бизим елә әмәлимиз олсун ки, фәзиләт вә саваб бахымындан чох дәјәрли һесаб едилсин. Мәсәлән, чамаат намазында иштирак едәнин, рәвајәтләрдә дејиләнләрә көрә савабыны мәләкләр дә сајыб гуртара билмәз. Амма бу намазын бијабанда тәк гылынан намазла халислик бахымындан бир ола билмәси мә’лум дејил. Һәр һалда Шејтан вәсвәсә едир вә инсаны әмәлиндә халис олмаға гојмур. Дедикләримизә шаһид олараг бу мисалы дејә биләрик ки, инсан тәк оланда намаза – өзү дә бүтүн инчәликләринә, мүстәһәбатларына әмәл етмәклә - чох чәтин галхыр. Чүнки онун ирадә вә дахили мејли о гәдәр дә күчлү дејил. Амма башгалары да она гошуланда, харичи көмәклә јанашы оланда ибадәтә даһа јахшы јанашыр.

ИЈИРМИ СӘККИЗИНҸИ ДӘРС

Ибадәтин вә бәндәлијин әзәмәти, онун тәквини тә'сири

- Инсанын әмәлләринә јерин шаһидлији
- Јерин вә ҹансыз мөвҹудатын ситајишинин кејфијјәти
- Јарадылмышларын шүур вә дәрки вә тә'сир гәбул етмәси
- Мә'сум имамларын нурларынын һүзур даирәси
- Әмәлләрин шаһидләрин нәзәриндән кизли галмамасы
- Бәндәликдәки ихлас – шадлығын вә өјүнмәнин мајасы
- Ихлас, әмәлин алилијинин амили

Ибадәтин вә бәндәлијин әзәмәти, онун тәквини тә’сири

Һәдисин бу бөлүмүндә Аллаһ-тәалаја бәндәлијин вә ибадәтин әзәмәтиндән данышылыр. Һәмчинин инсанын әмәлләринин – истәр јахшы олсун, истәрсә дә пис – шаһидләрин нәзәриндән узаг олмамасы вә кизли галмамасы барәдә сөз ачылыр. Һәтта үзәриндә ибадәт етдијимиз јерин (торпағын) өзү белә Гијамәтдә бизим ја хејримизә, ја зәрәримизә шәһадәт верәҹәкдир. Һеч дә елә дүшүнмәјәк ки, әмәлләримизин әкс-тә’сири вә нәтиҹәси олмајаҹаг, әксинә, әмәлләримизин бу дүнјада доғурдуғу тә’сир вә нәтиҹәсиндән әлавә Гијамәтдә дә сәмәрәси заһир олаҹагдыр. Гијамәтдә үзәриндә ибадәт етдијимиз јер һәмин ибадәтин әнҹамына шәһадәт верәҹәкдир. Вә ја онун үзәриндә тутдуғумуз пис ишләрә көрә Гијамәтдә үзүмүзә дуруб шәһадәт верәҹәк вә бизә лә’нәт едәҹәк.

Инсанын әмәлләринә јерин шаһидлији

“Еј Әбузәр! Елә бир адам јохдур ки, алныны јерин истәнилән нөгтәсинә гојдугда, һәмин алныны гојдуғу јер Гијамәтдә онун бу ишинә шәһадәт вермәсин. Елә бир мәнзил јохдур ки, она бир дәстә адам дахил олдуғунда һәмин мәнзил онлара салават вә ја лә’нәт демәсин.”

Бә’зи бөјүк үләмалар намаз гыланда сә’ј едәрдиләр мәсҹидин мүхтәлиф јерләриндә намаз гылсынлар вә һәмишә бир јердә намаз

гылмаздылар, ја әкәр бир евә вә ја башга бир јерә дахил оланда һәмин јердә әввәл ики рүкәт намаз гылардылар. Буну она көрә едәрдиләр ки, Гијамәтдә өзләринә чохлу шаһид газансынлар. Бунун өзү бир нөв зирәкликдир ки, мө'минә олдугча фајдалыдыр.

Ибадәтин дәјәри вә јүксәклији барәдә бу рәвајәтдә вә дикәр рәвајәтләрдә зикр олунанлар вә һәмчинин ибадәтин мүхтәлиф мәканларда һәјата кечирилмәсинә даир бизим етдијимиз тә'кидләр бизләрин Пејғәмбәрин (с) вә Мә'сум Имамларын (ә) сөзләринә е'тимад етмәјимиз вә тәслим олмағымыздан хәбәр верир.

Көрүндүјү кими, рәвајәтин бу вә дикәр бөлмәләри ону көстәрир ки, бизим шүурсуз тәсәввүр етдијимиз јер, ағачлар вә дикәр чансыз мөвчудатлар шүура маликдирләр вә бизим әмәлләримизи дәрк едирләр. Бизим јахшы ишләримизә көрә бизә дуа, пис ишләримизә көрә исә лә'нәт едирләр; әлавә олараг Гијамәтдә дә бизим хејримизә вә ја зәрәримизә шәһадәт верәчәкләр.

Јерин вә чансыз мөвчудатын ситајишинин кејфијјәти

Рәвајәтин бу бөлүмүнүн мәзмуну – ки, јерин вә чансыз мөвчудатын нечә шүура малик олмасыны тәсвирә чәкир – вә һәмчинин бу чүр мәзмуна малик ајәләр вә дикәр рәвајәтләр барәсиндә бөјүк үләмалар үч нәзәријјә вермишләр:

Биринчи нәзәријјә: Бир груп алимләрин нәзәри будур ки, бу тә'бирләр кинајә олараг нәзәрә алынмалыдыр вә онларын һәгиги мә'налары гәсд едилмәмәлидир. Бунун үчүн һәр тә'бири мүнасиб тәфсирлә зикр едирләр. Бәлкә дә əксәр мүфәссирләр бу гәбилдән олан ајә вә рәвајәтләрин тәфсириндә һәмин үсулу сечмиш олсунлар.

Икинчи нәзәријјә: Үрәфа (арифләр) вә арифләр синифинә (ариф мүшәррәб) мәнсуб философларын – Молла Сәдра вә шакирдләри кими – е'тигады будур ки, бу мөвчудатлар һәгигәтән дә шүура вә дәркә маликдирләр вә Аллаһа тәсбиһ дејир, Илаһинин Чамал вә Чәлалы гаршысында тә'зим едиб, илаһи хофа малик олурлар. Амма биз вагијјәтләри дәрк етмәкдә ачизик. Шаир дејир:

Биз һәр заман данышарыг, көрәрик, ешидәрик
Фәгәт сиз намәһрәмләрдән биз үз чевирәрик.

Бу дәстә ајә вә рәвајәтләрин һәгиги мә'наларыны көтүрүб дејәрләр: - “Ағачлар, јер, дашлар вә с... шүур саһибидирләр вә Аллаһа тәсбиһ дејирләр: “Једди көј, једди јер вә онларда олан бүтүн мәхлугат Аллаһы тәгдис едир. Елә бир шеј јохдур ки, Аллаһа тә'риф дејиб Она шүкр

етмәсин, лакин сиз онларын (дилләрини билмәдијиниз үчүн) тәгдисини анламазсыныз. Аллаһ һәгигәтән һәлим вә бағышлајандыр.”

Јухарыдакы ајәнин тәфсириндә Әлламә Тәбатәбаи бујурур: - “Ајә, мадди аләмин әчзалары үчүн тәсбиһи сабит едир. Белә ки, онлар Аллаһы тәсбиһ едир вә Ону ширкдән мүнәззәһ билирләр. Тәсбиһ кәлам вә сөзлә ифадә олунан тәнзијә мә’насындадыр.

Кәламын һәгигәти, бәдәнин ишарәси вә бәләдчилији илә дахили мәгсәдин үзәриндән пәрдә көтүрмәкдир. Инсан өз истәдијинә вә мәгсәдинә ишарә етмәк вә ону ачыгламаг үчүн тәквини јол тапмадығындан әлачсыз галараг сәсләрин көмәји илә мә’налары чатдыран сөзләрә үз тутду вә онларын көмәји илә өз истәјини ашкар етди. Бундан сонра гаршылыглы анлашма јолу һәмин минвалла давам тапды. Инсан бу јолдан әлавә өз мәгсәдинин бәјаны үчүн бә’зән әлин вә башын һәрәкәтиндән дә көмәк алыр вә һәрдән јазмаг вә шәрти ишарәләрдән дә бу ишдә истифадә едир.

Хүласә, мәгсәдин үзәриндән пәрдә көтүрән, ону ашкар едән шеј кәламдыр. Һәр бир шејин вә мөвчудун өз истәјини вә мәгсәдини чатдырмасына сә’ј етмәси, бу истәкләрин бәјан тәрзи сәслә вә ләфзлә олмаса белә, һәмин мөвчудатын кәламы мисалындадыр. Бу нөгтәјә дәлил олараг Гур’анда Аллаһа нисбәт верилмиш кәлам, гоул, әмр вә вәһј кими кәлмәләри көстәрмәк олар. Ајдындыр ки, онлар бизим данышығымызын, сөзләримизин бәнзәри олмајан фәргли бир мәншәдәндирләр. Мә’лумдур ки, көјдә вә јердә вә онларда олан һәр бир шеј ашкар шәкилдә Аллаһын тәклијини вә вәһданијјәтини бәјан едир вә Ону һәр чүр нагисликдән, әскикликдән узаг билирләр. Бүтүн мөвчудат өз варлыглары үчүн Она бағлы вә мөһтачдырлар. Еһтијачын өзү һәр бир шејин Она мөһтач олдуғуна вә һеч бир шејин Ондан мүстәгил вә еһтијачсыз олмадығына ән бөјүк шаһиддир. Демәли, мөвчудатын һәр бири өзләринин мөһтач олан варлығы вә нагис затлары илә гәни олан Халигдән хәбәр верирләр.”

Тәфсирин давамында бујурур:

Аллаһ-тәаланын сөзү буну көстәрир ки, мөвчудатын јаранмасы илә елм вә акаһлыг да онларда кенишләнмиш олур вә онлардан һәр бири өз варлыглары һәддиндә елмдән бәһрә көтүрмүшләр. Бу о демәк дејил ки, һамысы бир һәддә елмә саһиб олсунлар вә һәмчинин һамысынын елм вә акаһлығы бир чинсдән вә бир нөвдән олсун; белә дејил ки, мөвчудатын һәр биринин елми инсанын елми кимидир вә ја инсан мөвчудатдан һәр биринин елминә вагиф олсун. Буна көрә дә һәр бир јарадылмыш бир чүр алимдир вә өзүнүн варлығы вә вүчуду илә Аллаһын еһтијачсызлығында әһатә олунмуш өз еһтијачларыны вә

нөгсанларыны изһар етмәклә Аллаһын мүтләг камал саһиби олдуғуну вә Ондан башга Аллаһ олмадығыны тәсдиг едирләр. Демәли, һәр бир јарадылмыш өз Пәрвәрдикарына тәсбиһ дејир вә Ону шәрикдән вә һәр нөгсандан мүнәззәһ билир.”

Үчүнчү нәзәријјә: Бүтүн мөвчудатын бу аләмдәки мадди сурәтләриндән башга мәләкути сурәтләри дә вар. Һәгигәтдә дәрк вә шүур онларын мәләкути вә батини сурәтләринә аиддир вә һәмин мәләкути сурәт Гијамәтдә ашкар олачаг вә шәһадәт верәчәкдир. Биз бу аләмдә һәмин мәләкути сурәти дәрк етмирик, буна көрә дә әшјаларын тәсбиһ демәсини ешитмирик вә онларда шүурун вә акаһлығын нишанәләрини көрмүрүк. Амма о сурәт вардыр вә ахирәт аләминдә зүһур едәчәк вә дәрк етдији һәгигәтләри үзә чыхарачаг, шәһадәт верәчәкдир.

Гур’ани-Кәримин ачыгчасына билдирдијинә әсасән Гијамәтдә һәтта инсанын дәриси онун әлејһинә шәһадәт верәчәк. Ејни илә дә әли, ајағы, дили онун әлејһинә шәһадәт верәчәкләр. Әкәр бунларын дәрки олмаса, шәһадәтләри дә мә’насыз олар. Гур’ан инсанын бәдән үзвләринин шәһадәт вермәси һаггында бујурур: “Онлар өз дәриләринә : - “Нә үчүн әлејһимизә шәһадәт верирсиниз?” дејәчәкләр. Дәриләри дә белә чаваб верәчәкдир: - “Һәр шеји дилә кәтирән Аллаһ бизи данышдырды. Сизи илк дәфә јохдан јарадан Одур. Сиз Онун һүзуруна гајтарылачагсыныз.”

Әкәр инсанын дәрисинин дәрки олмаса, јә’ни инсан күнаһ етдији вахтда ону дәрк етмәсә, Гијамәтдә инсанын о күнаһы тутдуғуна нечә шәһадәт верә биләр? Шәһадәт о вахт мә’на кәсб едир ки, шаһид күнаһ сәһнәсини дәрк вә һисс етмиш олсун, белә олмазса шәһадәтин мә’насы олмајачаг. Әкәр дејилсә инсанын бәдән үзвү күнаһы һисс етмәдән дә, Аллаһын бујруғу илә дилә кәлиб данышачаг, онда демәлијик ки, белә олан сурәтдә шәһадәтдән сөһбәт кедә билмәз вә бу чүр мәсәләјә шәһадәт кәлмәсинин верилмәси мә’насыздыр. Буна көрә дә бәдән үзвләринин шәһадәт вермәси онларын әмәли дәрк етмәсиндән, бир нөв һәмин әмәлә билик тапмаларындан сонра һәјата кечир. Бундан гејри сурәтдә шәһадәт мејдана чыхмыр.

Демәли, икинчи вә үчүнчү нәзәријјәјә әсасән бүтүн јарадылмышларда бир нөв елмин вә акаһлығын олмасына шәкк јохдур. Ихтилаф онларын кејфијјәтиндәдир ки, көрән бу елм әшјаларын мәләкути руһлары илә биркәдир, јохса һәгигәтән онларын өзләри дәркә вә шүура маликдирләр. Әлбәттә, биринчи нәзәријјәјә е’тигад бәсләјәнләр дејирләр инсанын бәдән үзвләри Гијамәтдә заһир оланда инсанын рәфтарынын онларын үзәриндә бурахдығы изләр онларын бир нөв шәһадәти сајылыр.

Јарадылмышларын шүур вә дәрки вә тә’сир гәбул етмәси

Јухарыда ады кедән үч нәзәријјәдән бәлкә дә ән јахшысы үчүнҹү нәзәријјәдир. Һәр нечә олса да рәвајәтләр вә ајәләр ону көстәрир ки, мадди мөвҹудатлар бир нөв шүура маликдирләр. Онларын тәкчә сабит тәквини шүура малик олмајыб, үстәлик онлары әһатә етмиш мүһитдә баш верән һадисәләрдән тә’сир гәбул едирләр вә әтрафларында баш верән һадисәләр онларын үзәриндә тә’сир гојур. Бунун нәтиҹәсиндә онларда јени дәрк мејдана чыхыр: әкәр јер үзәриндә ибадәт едирләрсә, ибадәт олунан мәкан мүсбәт тә’сир гәбул едир, бу сәбәбдән хошһал олур вә гүрур һисси кечирир. Әксинә, әкәр бир јердә күнаһ иш тутуларса, һәмин мәканда өзүндән мәнфи тә’сир гојур, бу ҹәһәтинә көрә јер ондан нараһат олур вә күнаһкар шәхсә лә’нәт дејир. Әлбәттә, биз бу гәбилдән олан мәфһумлары дәрк етмәкдә аҹизик. Бу ајә вә рәвајәтләрин мәзмуну бизә лазымынҹа ашкар олмамышдыр, амма гәбул етмәлијик ки, бу аләмдә бизим дәркимизин әһатә даирәсиндән хариҹдә олан бир сыра танынмамыш һәгигәтләр мөвҹуддур вә ја онлар һаггында бизим мә’луматымыз олдугча аздыр, нечә ки Гур’ан бујурур: “...Сизә јалныз ҹүз’и бир билик верилмишдир!”

Аләмдә чохлу һәгигәтләр вардыр ки, бизим онлар барәдә мә’луматымыз јохдур вә онлардан бә’зиләрини вәһј јолу илә танымышыг вә ја Үлул-әзм пејғәмбәрләр вә имамларымызын бәјанларында ешитмишик. Биз дә онларын дедикләринә е’тимад едирик вә кәрәк шүкр едәк ки, бу һәгигәтләри бизим үчүн ачыгламышлар. Белә олмасајды бизим әглимиз о јерләрә кедиб чатан дејилди вә бу нагис әглимизлә һәмин һәгигәтләрдән хәбәр тута билмәмиз гејри-мүмкүн иди:

“Һәмчинин (не’мәтимизи тамамламаг мәгсәдилә) сизә ајәләримизи охумаг, сизи (күнаһлардан) тәмизләмәк, китабы (Гур’аны), һикмәти (шәриәти, һалал-һарамы) вә билмәдикләринизи өјрәтмәк үчүн сизә өз ичәриниздән Биз пејғәмбәр көндәрдик.”

Дејиләнләрә әсасән ики нөгтә бизә ајдын олду: биринҹи нөгтә будур ки, әкәр биз минләрлә билијә саһиб олсаг белә вә бүтүн дүнјәви мә’луматлары әлдә етсәк дә, јенә дә бизим мә’луматымыз мәҹһулатымызын мүгабилиндә аз олаҹаг вә һеч бир шеј һесаб едилмәјәҹәкдир. Буна көрә дә мәғрур олуб ловғаланмамалыјыг. Һалбуки, бир кәсин бүтүн бәшәри мә’луматлары әлдә етмәси гејри-мүмкүндүр. Бәлкә һәр бир фәрд елмләрин бир гисминә јијәләнә биләр вә саһили көрүнмәз елм дәрјасынын анҹаг бир гәтрәси она нәсиб ола биләр.

Икинҹи нөгтә будур ки, биз елә хәјал етмәмәлијик ки, јашадығымыз бу аләмдә әкәр хәлвәт бир јердә һансыса иши көрсәк кимсә бизи көрмәјәҹәкдир. Әкәр јер дә көрмәсә, анламаса, мәләкләр ки көрүрләр, дәрк едирләр вә әмәлләримизи јазырлар. Һәмчинин бу аләмдә гүдрәт саһиби олан бир кәсләр дә вардыр вә нәзәрләриндән һеч бир шеј гачмыр.

Мә'сум имамларын нурларынын һүзур даирәси

Биз шиәләрин әгидәсинә әсасән, Мә'сум Имамларын нурлары бүтүн јердә һүзур тапырлар. Буна бахмајараг, бизим һамымыз онларын нурунун һүзуруну лазым олдуғу гәдәр дәрк етмирик. Һәзрәт имам Заман (ә) (Аллаһ-тәала зүһуруну тезләшдирсин) һәр јердә, хүсусилә дә шиәләрин мәҹлисиндә һазыр олур, белә ки, әкәр кимсә она салам версә, саламынын ҹавабыны верир; амма бизим гулағымыз онун сәсини ешитмәјә чох күҹсүздүр. Әкәр кимсә ондан көмәк истәсә, фәрјадына сәс вериб дадына чатар, әкәр бијабанда јолу итирмиш кимсә ону сәсләсә, сәсинә сәс вериб көмәјинә јетәр, јол көстәрәр вә о, хәстәлијинә әлаҹ олмајан кимсәләрә шәфа верәр. Мә'лум олур ки, о һәр јердә вардыр вә ону чағыран шәхси ешидир. Әкәр һәр јердә һүзуру олмасајды вә ешитмәсәјди, онда бијабанын ортасында вә ја дәрјанын гојнунда кирифтар олмуш кимсә ону сәсләјәндә онун көмәјинә нечә чатарды вә она нечә ниҹат верәрди?

Мәрһум Әлламә Мәҹлиси атасындан нәгл едир ки, онун заманында тәгвалы вә салеһ бәндәләрдән бир нәфәр тез-тез һәҹҹә кедәрди вә "Тејјүл-әрз"и илә чох мәшһур иди. Исфаһана кәләндә онунла көрүшүб ондан сорушдум ки, сәнин "Тејјүл-әрз"инин мәсәләси нәдир, о нә әһвалатдыр елә? Деди: - Илләрин бириндә һаҹылара гошулуб Аллаһ евинин зијарәтинә кедирдим. Кәлиб Мәккәнин једди вә ја сәккиз мәнзиллик фасиләсиндә бир јерә чатдым. Мән карвандан дала галмышдым вә карван узаглашыб көздән итмишди. Јолу итирдим вә бијабанда сәркәрдан галдым. Јаваш-јаваш сусузлуг мәни әлдән салды. Иш о јерә чатды ки, сағ галаҹағыма үмидими итириб, отуруб өлүмүмү көзләмәјә башладым. Бу һалда фәрјад етдим: - "Ја Имам Заман! Јолу мәнә нишан вер!" Бирдән узагдан бир гаралты заһир олду. Јахынлашанда көрдүм әјниндә әрәбин бөјүкләринә мәхсус фәхри либас кејмиш хошсималы бир ҹәнҹдир. Баһалы дәвәјә минмишди вә јанында да су ҹүрәси варды. Она салам вердим. Саламымын ҹавабыны вериб бујурду: - "Сусамысан?" Әрз етдим: - "Бәли". Сују мәнә верди вә мән ичдим. Сонра бујурду: - "Истәјирсән сәни карвана чатдырым?" Әрз етдим: - "Бәли." Деди: - "Кәл мин мәним дәвәмин тәркинә". Мән дәвәјә

минәндән сонра о Мәккәјә тәрәф һәрәкәт етди. Мән һәр күн "Јәмани һирзи"охумаға адәт етдијимә көрә башладым ону охумаға. Дуанын бә'зи кәлмәләрини охујанда һәмин чаван әрәб охудугларыма дүзәлиш вериб дејирди: - "Белә оху!"

Гыса бир мүддәтдән сонра мәнә деди: - "Бу јерләри танызырсан?" Бахдым көрдүм ки, Мәккәнин јахынлығында Әбтәһ торпағындајам. Деди: - "Ен ашағы". Елә ки, дәвәдән ашағы ендим, көзүмдән гајиб олду. Бу анда баша дүшдүм ки, һәмин хошсималы чаван Имам Заман (Аллаһ фәрәчини тезләшдирсин) имиш.

Демәли, Имамын нуру һәр јердә вардыр вә бизи көрүр, интәһасы бу һәгигәтин дәрки бүтүн чамаата чәтин олдуғу үчүн вә чылпаг һәгигәтләрлә үзләшән заман мәсәләни гаврамагда ачиз галыб мөвһумата, хурафата мүбтәла олдугларына көрә һәмин һәгигәтләр даһа ашағы сәтһдә бәјан едилмишдир. О чүмләдән, дејилир ки, бизим әмәл намәмиз бахылмаг үчүн Имам Замана верилир, вә ја бә'зи рәвајәтләрдә әмәлләрин пејғәмбәрин вә Аллаһын һүзуруна әрз едилмәсиндән хәбәр верилмишдир. Рәвајәтләрин бириндә көстәрилир ки, сөһбәт һәфтәнин күнләриндән, о чүмләдән чүмә ахшамы күнүндән дүшәндә Имам Рза (ә) бујурду: - "Чүмә ахшамы күнү бир күндүр ки, һәмин күндә бәндәләрин әмәлләри Аллаһын, Онун Рәсулунун вә Имамларын ихтијарына тәгдим едиләр."

Бә'зи рәвајәтләрдә нәгл едилир ки, мәләкләр инсанын әмәлләрини јазыб гејдә аландан сонра, ахшамүстү ону әршә апарыб Аллаһын һүзуруна тәгдим едирләр. Мүмкүндүр белә бир суал јарансын ки, мәкәр Аллаһ-тәала бүтүн јердә һүзура малик дејил ки, әмәлләри әршдә Она чатдырырлар? Амма билмәлијик ки, вүчудун һәр мәртәбәсинин тәләб олунан хас ләвазиматы вардыр вә әмәлләрин тәгдиматы да өзүнәмәхсус системә маликдир вә бу систем Аллаһын рүбубијјәт системи илә мүтәнасибдир вә Аллаһын һәр јердә һүзура малик олмасы илә һеч дә тәрс мүтәнасиблик јаратмыр.

Әмәлләрин шаһидләрин нәзәриндән кизли галмамасы

Дејиләнләрә әсасән биз ајыг олмалыјыг ки, шүурлу бир аләмдә јашајырыг. Бу аләмдә бизим әмәлләримизә вә данышыгларымыза шаһид олан көрән көзләр, ешидән гулаглар вардыр. Бә'зи ајә вә рәвајәтләрин заһири мә'наларына әсасән һәтта јер, ағачлар, гушлар да шүура маликдирләр вә анлајырлар. Әлбәттә, биз гафилик! Әкәр белә олмаса, ән азындан бизим әмәлләримизә мүвәккил олан мәләкләр ки, вардыр вә көрүрләр. Бунлардан даһа јухары Имам Заман һәзрәтләри бизим әмәлләримизә диггәт јетирир вә һәр кәсдән даһа јухары Һагг

Тааланын мүгәддәс Заты бизим әмәлләримизә шаһиддир: “...Аллаһ һәр шеји билән, һәр ишә шаһиддир.”

Аллаһ-тәала инсанын ашкар вә кизли ишләриндән акаһ олмасы вә һәмчинин мәләкләрин инсанын әмәлләринә көз јетирмәси барәдә бујурур:

“Инсаны јарадан Бизик, Биз дә билирик нәфси она нә пычылдајыр. Биз она шаһ дамарындан даһа јахыныг. Һәр шеји гејдә алан ики мәләк әјләшмиш сағында вә солунда. Ағзындан сөз чыхдымы, һазырдырлар јанында бу көзәтчи мәләкләр.”

Башга бир јердә Пејғәмбәрин (с) Гијамәтдә шәһадәти барәсиндә бујурур:

“Һәр үммәтә бир шаһид кәтирсәк вә Сәни дә бунлара шаһид кәтирсәк, нечә олар һаллары?”

Аллаһ рәсулунун вә дикәр шаһидләрин Гијамәтдә шәһадәтини бәјан едән бу ајәләрдән көрүнүр ки, һәмин шаһидләр дүнјада бәндәләрин әмәлләринә көз гојурлар. Әкәр белә олмасајды, дүнјада онлар инсанларын әмәлләринә вагиф олмасајдылар, Гијамәтдә нечә шәһадәт верә биләрдиләр? Мәкәр бир кәсин бир һадисәни мүшаһидә етмәдән һәмин шејә шәһадәт вермәси мүмкүндүрмү? Әкәр биз бу нөгтәјә диггәт јетирсәк, билсәк ки, бу јашадығымыз дүнја лал вә шүурсуз дејил, бәлкә бизи һәр ан изләјән, әмәлләримизә диггәт јетирән бир кәсләр мөвҹуддур – бахмајараг ки, биз онлары көрмүрүк – ајыг олуб, һәр ишдә рәфтарымыза диггәт јетирәрик, бә’зи бәјәнилмәз ишләри көрмәкдән һәја едәрик. Анлајанда ки, бизим әмәлләримиз гејдә алыныр вә Гијамәт күнү ашкар олачаг, һәја һисси алчаг ишләрин баш тутмасына мане олачагдыр. Инсан бир күнаһа мүртәкиб олмаг истәјәндә, диггәт едәндә ки, инсанын әмәли јер, көј вә бир сыра лөвһәләрдә гејдә алыныр вә бир күн үзә чыхачагдыр, һәмин күнаһа әл булашдырмагдан чәкинир вә хәлвәтдә оланда да күнаһ етмир; чүнки, Һәзрәт Әли (ә) бујурур: - “Хәлвәтдә Аллаһа аси олмагдан чәкинин, чүнки шаһид олан Кәс һәм дә Һакимдир.”

Әкәр кимсәнин сизи көрмәсини арзуламадығыныз бир вәзијјәтдә, сизин шәклинизи чәксәләр, сиз бу шәкилин кәләчәкдә кимсәнин әлинә кечмәсиндән горхуб, бир јолла о шәкили мәһв етмәјә чалышырсыныз. Мә’лумдур ки, инсан онун абрыны апарачаг, хәҹаләт чәкмәсинә сәбәб олачаг шәкилинин чәкилмәсини истәмир. Адәтән инсан шәкил чәкдирмәк истәјәндә башына, үзүнә јарашыг верир, көзәл либас кејинир вә сә’ј едир мараглы бир гијафә алынсын. Күлүмсәјиб өзүнү шух көстәрир ки, шәкили мүмкүн гәдәр јахшы чыхсын. Онун үчүн, онун рүсвајчылығына сәбәб олачаг шәкилин чәкилмәсини хошламыр.

Бу тәмсилә диггәт едәрәк биз билмәлијик ки, даимән јер, көј, гапы вә дивар кими тәбии амилләр бизим шәклимизи чәкмәкдәдирләр вә Гијамәтдә о шәкилләри ашкара чыхарачаглар. Белә олан сурәтдә сә'ј етмәлијик ки, Гијамәтдә бүтүн рәфтарларын вә фикирләрин ашкар олачағы күндә рүсвај олмамаг үчүн пис вә хошакәлмәз бир һалда бизим шәкилимиз чәкилмәсин:

"Һәр кәсин габағына чыхар еләдији пислик – пис әмәлдән нә гәдәр узаг дүшмәк истәсә дә. Габағы дүшүнүн. Аллаһ Өзү илә горхузур сизи..."

Бәндәликдәки ихлас – шадлығын вә өјүнмәјин мајасы

"Еј Әбузәр! Елә бир сәһәр вә ахшам јохдур ки, јерин (мүхтәлиф) нөгтәләри бир-биринә демәсинләр: - "Еј гоншум, сәнин үзәриндә Аллаһы зикр едән бир кәси һеч көрдүнмү? Ја, Аллаһа сәчдә етмәк үчүн алныны сәнин үзәринә гојан бир кәсә раст кәлдинми?" Бә'зиләри дејәрләр "бәли", бә'зиләри дә "јох" дејәрләр. "Бәли" дејәнләр ловғаланыб шад оларлар вә өзләрини башгаларындан үстүн биләрләр."

Бу шәриф һәдисдә ишарә олунмуш мәтләбләрдән бири дә јерин, Аллаһ бәндәсинин онун үзәриндә ибадәт етдији вә алныны сәчдәјә гојдуғу заман ловғаланыб өзүнү өјмәсидир. Бахыб көрмәк лазымдыр ки, бу ловғаланмағын вә өјүнмәјин сирри нәдир? Сирри будур ки, Аллаһ јанында әсас дәјәр кәсб едән шеј Она диггәт јетирмәкдир. Башга ишләр о заман дәјәрә минир ки, Аллаһы нәзәрдә тутмагла јанашы вә Аллаһ хатиринә көрүлмүш олсун. Иш о заман Аллаһ хатиринә көрүлмүш олур ки, инсан Аллаһы јадындан чыхармасын, јохса ки, Аллаһдан гафил олан бир кәсин көрдүјү иш Аллаһ хатиринә олмаз вә ја өз үрәјиндән кечәнләри тә'мин етмәк вә ја чамаатын хошуна кәлмәк гәсди, ја да һәр һансы мадди нијјәтләр сәбәби илә көрүлән ишләрин Аллаһ јанында дәјәри јохдур.

Демәли, Аллаһы дүшүнмәк, Ону диггәтдә тутмаг вә инсаны әбәдијјәтә бағлајан һәр бир шеј әсаләтә маликдир вә башга шејләр дә Аллаһа диггәтин көлкәсиндә дәјәр тапыр вә Аллаһы јад етмәдән дәјәр газанмыр. Бу чәһәтдән дә инсанын һәгиги камалы, Аллаһы нәзәрдә тутмағын көлкәсиндә һасил олур. Әкәр бу мә'на руһ кими инсанын бүтүн әмәлләринә үфүрүлсә һәмин әмәлләр дәјәр тапарлар. Бундан гејри сурәтдә - Аллаһы нәзәрдә тутмадан, әмәлләри вә ибадәтләри Илаһи нијјәт вә халисликлә јанашы етмәдән – һәмин әмәлләр руһсуз чәсәд кими вә дәјәрсиз олачагдырлар. Демәли, бүтүн әмәлләримизи Аллаһ нијјәти илә көрмәлијик:

“Де ки, “Мәнә әмр олунуб тәкҹә Аллаһа ибадәт еләјим, тәкҹә Она көнүл верим.”

Аллаһын ихласа олан тә’киди, хүсусилә дә диндәки ихласа, она көрәдир ки, инсан Аллаһын бәндәсидир вә Аллаһа бәндәлик вә ибадәт етмәк үчүн јарадылмышдыр. Инсан һәјаты бојунча вә һәјатынын бүтүн мәрһәләләриндә тәкамүлә вә сәадәтә чан атмалыдыр вә бу мүһүм мәсәлә ихлассыз вә Аллаһа тәрәф јөнәлмәдән һасил олмур. Буна көрә дә Аллаһ үчүн ибадәти халисләшдирмәк динин ән бөјүк көстәришләриндәндир, чүнки ихлас өзү инсанын Аллаһ-тәалаја јахынлашмасы вә тәләб олунан камала чатмасы үчүн мүһүм олан амилләрдән биридир. Бу ҹәһәтинә көрә дә Аллаһ-тәала Гур’ани-Мәҹиддә мө’минләри ихласа дә’вәт едир. Буну да билмәлијик ки, инсан, Аллаһын ону Өзүнә көрә халис едә биләҹәји дәрәҹәјә чата биләр. Буну Гур’анын әксәр ајәләриндә Аллаһын мүхлисләри тә’рифләмәсиндә көрмәк олар. Нечә ки Һәзрәт Муса (ә) барәсиндә бујурур:

“Мусаны да јад ет Китабда. Шүбһәсиз о, халис олан бир инсан, көндәрилмиш бир пејғәмбәрдир.”

“Мүхлис” (“Лам” һәрфинә кәсрә верилмәклә) о адама дејилир ки, ихлас саһибидир вә ишләрини ихласла, тәмиз көрүр, амма “мүхләс” (“Лам” һәрфинин фәтһә гәбул етмәсилә) јә’ни о кәс ки, халис олмушдур. Тәбии ки, халис олмушун халис едәнә еһтијаҹы вар вә ајдындыр ки, мүхләси халис едән Аллаһдыр. Бу халисләшмәнин һәдди о јерә гәдәрдир ки, һәтта Шејтан артыг онлары јолларындан аздыра билмир:

“Сәнин гүдрәтинә анд ичирәм, онларын һамысыны аздыраҹағам. Сәнә (көрә әмәлләриндә) халис олмуш бәндәләрдән савајы һамысыны.”

Бу шәриф ајәнин шәрһиндә гејд етмәлијик ки, “мүхләс”ин (халис олмушлар) Шејтанын торуна дүшмәјә мане олан нәфсани, руһани вә мәнәви гүввәјә маликдирләр вә Шејтан онлара пис тә’сир көстәрә билмир. Әлбәттә, Аллаһын илаһи лүтфү вә инајәти илә онлар бу гүдрәтдән бәһрәләнә билмишләр. Аллаһ-тәала Һәзрәт Јусиф (ә) барәсиндә бујурур: “Доғрудан да, гадын она мејл салмышды. Әкәр Рәббинин дәлилини (хәбәрдарлығыны) көрмәсәјди, Јусиф дә она мејл едәрди. Биз պислији вә биабырчылығы (зинаны) ондан совушдурмаг үчүн белә етдик. О, һәгигәтән, бизим халис бәндәләримиздәндир!”

Бу ајәдә тә’кид едилмишдир ки, мүнасиб вә вәсвәсәедичи шәраитин јаранмасына бахмајараг Јусиф күнаһа мүбтәла олмур. Әкәр башга бир адам һәмин шәраитлә үзләшмәли олсајды, Шејтанын торуна дүшәрди.

Чүнки Һәзрәт Јусиф (ә) чаванлығынын ән јеткин вә чылғын вахтларыны јашајырды. Чаванлығын бу дөврү чинси мејлләрин гөнчәләнән – баһар чағыдыр. Мисир падшаһынын вәзиринин дә еви дүнја не'мәтләри илә долу иди. Һәмчинин вәзирин арвады шәраити елә һазырламышды ки, әкәр Јусиф Илаһи дәлилләри көрмәсәјди јолуну азарды.

Ихлас

Дејиләнләрә диггәт етдикдә мә'лум олур ки, инсанын әмәлинә дәјәр верән, ону Шејтанын ашкар вә кизли торуна дүшмәкдән горујан амил ихлас вә Аллаһа јөнәлмәдир. Бу чәһәтинә көрә дә һәтта ән мүгәддәс вә бөјүк ишләр әкәр Аллаһ үчүн көрүлмәзсә, дәјәрсиз олачагдыр. Ајәләрин вә рәвајәтләрин көстәрдијинә көрә ән үстүн әмәлләрдән бири чиһаддыр. Белә ки, Аллаһ бујурур:

"...Аллаһ маллары вә чанлары илә вурушанлары евләриндә әјләшәнләрдән (чиһада кетмәјәнләрдән) дәрәчә е'тибары илә үстүн тутду. Аллаһ бунларын һамысына (һәр икисинә) саваб вә'д етмишдир. (Лакин) Аллаһ мүчаһидләрә евдә отуранлардан даһа бөјүк мүкафатла имтијаз вермишдир."

Инди, әкәр чиһад, бу јүксәк әзәмәти вә дәрәчәси илә Аллаһдан гејри нијјәтлә көрүләрсә һеч бир дәјәр, гијмәт кәсб етмәјәчәкдир. Бә'зи рәвајәтләрә әсасән Пејғәмбәрин (с) заманында баш вермиш мүһарибәләрин бириндә бир нәфәр дөјүш мејданында рәшадәтлә вурушараг өлүр. Һәмин адамын дөјүшмәси вә гочаглығы башгаларында она гаршы һүсн-рәғбәт јарадыр.Бу үздән Пејғәмбәрә (с) дејирләр: - "Һәмин шәхсин дөјүшдә рәшадәт вә гочаглыг көстәрмәсинә көрә Аллаһ јанында чох јүксәк мәгамы вар." Пејғәмбәр (с) онларын чавабында бујурур: - "О Аллаһ јолунда шәһид олмамышдыр, ешшәји јолунда өлдүрүлмүшдүр. (Чүнки һәмин адамын улағы горхудан һүркүб дүшмән гошунунун арасына гачмышды. О адам да улағыны тутмаг үчүн дүшмәнлә дөјүшүрдү!"

Бәли, һәр чиһад, мүбаризә вә өлмәк инсаны камала чатдырмыр. О шәһадәт инсаны камала чатдырар ки, Аллаһ хатиринә олмуш олсун. Нечә ки, бизим әзиз шәһидләримиз, мүһарибә вахты шәһид олмалары үчүн нәзир едирдиләр. Һәрдән гырх чүмә ахшамы вә ја чаһар шәнбә Чәмкәран мәсчидинә кедирдиләр, Аллаһдан истәкләри, арзулары шәһадәт иди. Бу чүр шәһадәтләр Аллаһы анмагла, Ону нәзәрдә тутмагла јанашы олдуғу үчүн дәјәрлидирләр.

Инсан әмәлинин дәјәри, јүксәклији вә алчаглығы онун нијјәти илә өлчүлүр. Әкәр нијјәт пак олуб, әмәл Аллаһ үчүн нәзәрдә тутуларса,

һәмин әмәл дәјәрли олачагдыр. Инсанын Аллаһы јад етмәси нә гәдәр артарса, онун Аллаһа олан мәһәббәти вә мә’рифәти нә гәдәр дәринләшәрсә, Аллаһ нијјәтилә көрдүјү һәр бир әмәлин дәјәри дә дәрәчә бахымындан бир о гәдәр артачагдыр. Бунун мүгабилиндә әкәр инсанын әмәли Аллаһа мәһәббәтсиз вә мә’рифәтсиз әнчам тапарса, руһсуз вә хасијјәтсиз чәсәд кими олачагдыр.

Јерин мүхтәлиф нөгтәләри вә кушәләри бир-бириндән суал едәндә демирләр “сәнин үзәриндә чиһад едән вә ја еһсан верән олубму?” Сорушурлар: - “Сәнин үзәриндә Аллаһы јад едән олубму?” Демәли, әкәр инсанын әмәли Аллаһы нәзәрдә тутмагла олса ибадәт сајылыр; онун чиһады, еһсаны, намазы ибадәт олачагдыр. Елми өјрәнмәси, өјрәтмәси, мүбаһисәси, һәтта гулаг асмасы ибадәт олачагдыр.

Амма әкәр ихлас олмаса, онун әмәли нәинки ибадәт дејил, бәлкә башгаларынын диггәтини чәлб етмәк үчүн бир васитәдир! Демәли, диггәти чәкән вә мүһүм олан шеј – нечә ки, һәтта јерин мүхтәлиф тикәләри дә онун әһәмијјәтини дәрк етмишләр – Аллаһы нәзәрдә тутмаг вә Илаһи дәркаһда һүзура малик олмагдыр.

Биз Гур’ани-Мәчиди вәрәгләдијимиздә, Онун елә бир сәһифәсинә раст кәлмәк олмаз ки, орада Аллаһы јад вә тәсбиһ етмәкдән сөз ачылмасын. О чүмләдән Аллаһ бујурур:

“Еј иман кәтирәнләр! Аллаһы чох зикр един!”

Башга бир јердә Аллаһ-тәала ағыл саһибләри үчүн көјдә, јердә, кечә вә күндүзүн доланмасында олан дәлилләри зикр едәндән сонра ағыл саһибләрини белә танытдырыр:

“О кәсләр ки, ајаг үстә оланда да, отуранда да, узананда да Аллаһы хатырлар, көјләрин вә јерин јарадылмасы һаггында дүшүнәр вә ...”

Имам Садиг (ә) бујурур: - “Һәзрәт Муса (ә) Аллаһ-тәалаја әрз едир: - “Пәрвәрдикара! Һәрдән елә вәзијјәтлә растлашмалы олурам ки, һәмин анда Сәни јад етмәкдән һәја едиб утанырам. (Бәлкә дә субашына чыхдығы анлары нәзәрдә тутурмуш). Аллаһ-тәала чавабында бујурур: - “Еј Муса! Мәни јад етмәк бүтүн һалларда јахшыдыр!”

Бу чәһәтинә көрә һәтта субашына чыхылмасы үчүн дә дуалар нәзәрдә тутулмушдур ки, инсан о һалда оланда да Аллаһдан гафил олмасын. Чүнки Аллаһ бизим өмрүмүзүн бир анынын белә Ондан гәфләтдә олмасына вә ибадәтсиз кечмәсинә разы олмур. Инсанын камалы Аллаһа ибадәтин вә бәндәлијин көлкәсиндә һасил олур. Бунун үчүн дә чалышыб сә’ј етмәлијик ки, бүтүн һалларда зәиф олса да белә Аллаһы нәзәрдә тутаг. Аллаһы јад етмәк вә Ону нәзәрдә тутмаг елә бир иксирдир ки, ону һәр һансы бир дәјәрсиз әшјаја вурсан ән јүксәк гијмәтә минәчәкдир. Бу иксир бизим һәјатымыза дәјәр верир.

ИЈИРМИ ДОГГУЗУНЧУ ДӘРС

- Бәндәлик вә ибадәт, инсанын ән бөјүк сәрмајәси;
- Дүнјанын инсан үчүн түфејли олмасы;
- Камил инсанын шәрафәт вә кәрамәти;
- Беһиштин мө'минләр вә Әһли-бејт (ә) достлары үчүн олмасы;
- Беһиштин саһибләри;
А- Пејғәмбәрләрин вә Ислам пејғәмбәринин (с) мәгамы;
Б – Салеһләри мәгамы;
Ч – Сиддигләрин мәгамы;
- Аллаһын сечилмиш бәндәләринә мәхсус олан исмәт мәгамы;
- Иманда сәдагәтин әһәмијјәти вә она чатмағын јоллары.

Бәндәлик вә ибадәт, инсанын ән бөјүк сәрмајәси

“Еј Әбузәр! Һәр бир ҹаван Аллаһ хатиринә дүнја вә онун мә’насыз әјләнҹәләрини тәрк етсә вә ҹаванлығыны Аллаһа итаәтлә баша вурса, Аллаһ да она јетмиш ики сиддигин әҹр вә савабыны эта едәр.”

Дүнјанын инсан үчүн түфејли олмасы

Һәдисин бу бөлүмүндә Һәзрәт Пејғәмбәр (с) инсанын камал ахтармасынын әһәмијјәтини вә тәкамүл јолунун сорағында олан кәсләрин јүксәк мәгамыны бәјан етмәјә башлајыр. Бә’зи ајә вә рәвајәтләрин мәзмунуна диггәт јетирәндә дә көрүрүк ки, дүнја өзүнүн бүтүн кенишлији вә әзәмәти илә инсанын камала чатмасы үчүн јарадылмышдыр. Һәгигәтдә, дүнјанын јарадылмасындан мәгсәд, әсас һәдәф инсандыр. Дикәр мөвҹудат түфејли (башгасынын сајәсиндә јашајан, дикәринин һесабына өмүр сүрән, варлығында башгасына борҹлу олан) олуб инсанын сајәсиндә варлыг тапмышлар. Аллаһ-Тәала бујурур:

“Әрши су үзәриндә икән һансынызын даһа көзәл әмәл саһиби олачағыны сынајыб билмәк үчүн көјләри вә јери алты күндә јарадан Одур...”

Мүбарәк ајәнин мәзмуну будур ки, Аллаһ-Тәала көјләри вә јери, дүнја һәјатыны она көрә јаратды ки, инсанын јаранышына зәминә һазыр олсун вә инсаны да имтаһан етсин дејә јаратды. Ајәнин мәзмуну һејрәтдоғруҹудур вә онун дәрки бизим рәфтар вә тәфәккүрүмүзә чох тә’сир гојур. Аллаһ-Тәаланын бу әзәмәтдә варлыг дүнјасыны инсанын јаранышы үчүн мүгәддимә вә онун имканларындан истифадә едиб камала чатмасы үчүн хәлг етмәси бир һәгигәтдир ки, инсанын дашыдығы мәс’улијјәтин дәринлијиндән вә дәјәриндән хәбәр верир.

Јухарыда дејиләнләрин јад едилмәси она көрә зәруридир ки, инсан дикәр мөвчудатлар арасында өз варлығынын дәјәрини дәрк етсин. Билсин ки, чүчү, гурбаға, бу гәбилдән олан садә мөвчудатлар кими дејил. Инсан әзим вә дәјәрли бир варлыгдыр. Онун һәјат шәраитинин дүзәнләнмәси вә асанлашдырылмасы үчүн варлыг гәдәр әзәмәтли бир сәрмајә ичад едилмишдир. Чаһан бу әзәмәтлә јарадылды ки, шүура, ирадәјә вә сечимә саһиб бир мөвчудун јарадылыш зәминәси һазырланмыш олсун. Демәли, мүтәфәккир вә агил бир мөвчуд олараг инсанын илк мәрһәләдә вәзифәси өз вүчуди дәјәрини дәрк етмәсидир, амма бу нөгтәнин бүтүн әһәмијјәти илә дәрки тәкликдә кафи дејил. Бунунла јанашы, инсан јарадылыш аләминдә өз әзәмәтли мәс'улијјәтини дә дәрк етмәлидир вә билмәлидир ки, әбәс јерә, һәдәфсиз јарадылмамышдыр. Бу дүнјанын мөвчудатлары арасында инсан, дикәр мөвчудатларда олмајан бир хүсусијјәтә маликдир вә һәмин о хүсусијјәт инсанын әгл не'мәтинә саһиб олмасыдыр. Инсанын дикәр мөвчудатлара нисбәтдә үстүнлүјүнүн вә али мөвчуд олмасынын мә'насы будур ки, әглдән башга дикәр хүсусијјәтләрдә вә сифәтләрдә дә инсан саир мөвчудатлардан үстүндүр вә дикәр мөвчудатларда олан һәр бир камалын али һәддини инсанда көрмәк олар. Бу мә'на инсанын өз јемәјиндә, кејиминдә, јашајышында вә аилә гурмасында әлдә етдији јениликләрин саир мөвчудатларла мүгајисәсиндә камил сурәтдә ајдын олур.

Биз инсанын өз чәмијјәтинин тәдбир вә низамланмасында әлдә етдији дәјишиклик вә наилијјәтләри башга һеч бир мөвчудатда көрмүрүк. Әлавә олараг, инсан өз мәгсәдинә наил олмаг үчүн дикәр мөвчудатлары өзүнә табе едиб хидмәтә гошур. Амма инсандан гејри дикәр чанлылар белә дејилдир. Дикәр мөвчудатларын өзләринә мәхсус садә вә бәсит бачарыг вә тә'сир гүввәләри вардыр; јарандыглары күндән индијә гәдәр өз һүдудларындан бир аддым белә ирәли атмамышлар вә һисс едиләчәк бир дәјишиклији өзләриндә бүруз вермәмишдир. Һалбуки инсан өз һәјатынын бүтүн саһәләриндә камала доғру бөјүк аддымлар атмышдыр вә бу чүр дә ирәлиләмәкдәдир.

Хүласә, бәни-Адәм аләмин саир мөвчудатлары арасында хүсуси имтијазлара малик олмушдур вә әгл кими дәјәрли бир не'мәти өзүндә дашыдығына көрә дә дүнјанын дикәр мөвчудатларындан шәрәфли һесаб едилмишдир вә онун васитәсилә һагги батилдән, хејри шәрдән, мәнфәәти зәрәрдән ајыра билмәк габилијјәтинә маликдир.

Камил инсанын шәрафәт вә кәрамәти

“Биз Адәм өвладларыны шәрәфли вә һөрмәтли еләдик, онлары суда вә гуруда (кәмиләрә, һејванлара вә башга нәглијјат деситәләринә) миндириб саһиб етдик, өзләринә (чүрбәчүр не’мәтләрдән) тәмиз рузи вердик вә онлары јаратдығымыз мәхлугатын чохундан хејли үстүн етдик."

Әлламә Тәбатәбаи бу ајәнин тәфсириндә бујурур: “- Бу ајәнин бәјан тәрзи миннәт гојма шәклиндәдир, әлбәттә мәламәтлә, данлагла гарышыг миннәт. Санки Аллаһ-Тәала инсана вердији сајсыз-һесабсыз не’мәтләрини, она гылдығы давамлы фәзлини вә кәрәмини јад едәндән сонра инсана бу нөгтәни хатырлатмаг истәјир ки, инсанын бу не’мәтләрә саһиб олмасы, ону асанлыгла әлә кәтирә билмәси вә һәјатынын даһа јахшы идарә олунмасы үчүн, ону дәрјада вә сәһрада миникләрә саһиб едәндән сонра инсан өз Пәрвәрдикарыны унудуб Ондан үз дөндәрди вә Аллаһдан бир шеј истәмәди. Дәрјанын тәһлүкәсиндән гуртуландан сонра јенә дә әввәлки јолуну тутуб кетди; бахмајараг ки, Аллаһын не’мәтләри ичәрисиндә үзүрдү.

Аллаһ бу ајәдә өз кәрамәтләринин вә фәзлинин кичик бир хүласәсини сајыр, јетәр ки, инсан Пәрвәрдикарынын она даһа чох инајәтдә булундуғуну анласын. Тәәссүфләр олсун ки, инсан Илаһинин дикәр не’мәтләри кими бу инајәтин дә гәдрини билмир.

Буна көрә дә инсан өз вүчудунун гәдир-гијмәтини билмәлидир вә ону дүнјанын пуч вә дәјәрсиз мәтаһына сатмамалыдыр. Инсанын инсанлыг камалына јетишмәси үчүн хүсуси шәраитә еһтијачы вар вә бунун үчүн дүнја өзүнүн бүтүн рәнкарәнк сәрвәти вә онун екосистеминдә гәрар тутмуш не’мәтләри илә инсанын ихтијарында гојулмалыдыр. Биз аз да олса билирик ки, әкәр тәбиәт аләминин давамлы дәјишиклији вә ганунаујғунлуғу олмаса иди, ја инсанын ихтијари һәјаты баш тутмазды, ја да нагис оларды. Ичмали олараг билирик ки, дүнја һәмаһәнк системә маликдир. Онун әчзаларынын вә амилләринин бир-биринә еһтијачы вардыр. Һәмин амилләрин нүмунәси көјүн планетләри арасында олан чазибәдир. Әкәр мүәјјән вә дәгиг шәкилдә олан бу чазибә аз да олса позулса вә планетләрдән бири өз һәрәкәт даирәсиндән харич олса, планетләр арасындакы систем бир-биринә дәјәр вә көзләмәдијимиз дәһшәтли бир фачиә баш верәр.

Ишарә едилдији кими, дүнја өз әзәмәти илә инсанын јаранышынын вә онун кама чатмасынын мүгәддимәсидир. Инсанын әлә кәтирмәли олачағы камалын дәјәринин һәддини көстәрмәк үчүн бу кифајәтдир ки,

дүнја өзүнүн бу әзәмәти вә кенишлији илә вар олмасында онун вүчудуна борчлудур. Бахмајараг ки, бүтүн инсанлар арасында чох аз бир гисми сон камал һәддинә чатырлар. Дикәр инсанлар онларын вүчудларынын сајәсиндә бир сыра бәһрәләрә саһиб олурлар. Онларын вүчудларынын өнәмлији сечилмиш вә хас бәндәләрин вүчудларына табедир. Мисал олараг дејәк ки, саһәси 50 кв. метр, олдугча дәрин бир мә'дәндә бир нечә дәнә брилјантын тапылмасы үчүн ишә башлајырлар. Демәли, әсас һәдәф бир нечә дәнә брилјантын әлә кәтирилмәсидир; һәрчәнд һәмин ишлә јанашы мә'дәндән газынты заманы даш көмүр дә чыхарылыр, амма бунун о гәдәр дә дәјәри јохдур. Демәли, әсас һәдәф олан брилјантын чыхарылмасы илә јанашы дикәр, әһәмијјәти икинчи дәрәчәли олан дашлар да чыхарылыр вә һәмчинин јерин сүхурлары арасында лазымсыз чөкүнтү вә туллантылар да вар ки, онлар гыраға атылырлар.

Бу дүнјанын јарадылмасында пак нурлар олмушдур. О нурларын ән парлағы вә әсасы он дөрд Мә'сумун (ә) нурларыдыр. Он дөрд Мә'сумдан сонра дикәр пејғәмбәрләрин вә камал дәрәчәләринә көрә тәртиблә саир шәхсләрин нурлары онлара гошулур. (Тәхминән 124 мин пејғәмбәр вә Аллаһ өвлијасы ки, онлардан бә'зиләри бә'зи пејғәмбәрләрдән үстүндүрләр вә биз онларын сајындан хәбәрсизик.)

Белә мә'лум олур ки, ән үстүн инсани камал Пејғәмбәрдә (с) вә Әһли-бејтдә (ә) чәм олмушдур. Онларын ән ашағы дәрәчәси о кәсләрә наил олур ки, башгаларындан сонра Беһиштә дахил олачаглар. Бу дәстәдән башга, үрәкләриндә иман нуру олмајан кимсәләр туллантыдырлар ки, Аллаһын гәзәб атәшиндә јандырылачаглар. "Биз чинләрдән вә инсанлардан бир чохуну Чәһәннәм үчүн јаратдыг. Онларын гәлбләри вардыр, лакин онунла анламазлар, онларын көзләри вардыр, лакин онунла көрмәзләр..."

Чәһәннәмдәкиләр бу дүнјанын артыг зир-зибилләридирләр. Дүнјанын јарадылышынын әсас һәдәфи Пејғәмбәр (с), Фатимеји-Зәһра (с) вә Мә'сум имамлардыр. Бу аләм өзүнүн бүтүн кенишлији вә әзәмәти илә фәзиләт вә камал бахымындан онлардан һәр биринин вүчуду илә мүгајисә едиләчәк дәрәчәдә дејил. Бәлкә дә онларын бир күнү бүтүн бу чаһана дәјәр. Бу аләмин әсил саһибләри Аллаһ-Тәала јанында сәадәтә говушмуш вә мәнзил тутмуш инсанлардыр.

"Шүбһәсиз ки, мүттәгиләр (ахирәтдә) Чәннәт бағларында вә чајлар кәнарында, һагг мәчлисиндә, гадир һөкмдар Аллаһ һүзурунда олачаглар!"

Беһиштин мө’минләр вә Әһли-бејт (ә) достлары үчүн олмасы

Бизим е’тигадымыза көрә иманла бу дүнјадан көчән кәсләр Беһиштә дахил олачаглар. Һәтта иманын ән ашағы дәрәчәсинә саһиб олан кәсләр өлүм анына гәдәр әкәр һәмин иманы күфрә чевирмәсәләр Беһиштә (Бәрзәх аләминдән сонра) кедәчәкләр. Шәкк-шүбһәсиз иман, Әһли-бејтә (ә) е’тигад вә мәһәббәт бәсләмәјин кировундадыр, нечә ки, Пејғәмбәр (с) бујурур:

"- Бәс, билин ки, Мәһәммәд аиләсинә мәһәббәтлә өлән кәс мө’мин вә камил иманла өлмүшдүр. Һәгигәтән дә, һәр кәс Мәһәммәд аиләсинә мәһәббәтлә өләрсә, өлүм мәләји ону Беһиштлә мүждәләјәчәкдир."

Бу чәһәтинә көрә дә Әһли-бејти (ә) севән, Аллаһын вә Онун өвлијаларынын бујругларына табе олан бир шиәнин өлүм горхусу јохдур. Чүнки өлүм, мө’минин гаршысында ону Һагг-Тәаланын Чәннәтинә көтүрән бир көрпүдүр. Имам Һүсејн (ә) Ашура күнү өз силаһдашларына хитаб едәрәк бујурур: "- Еј бөјүк инсанларын өвладлары! Сәбирли олун ки, өлүм фәгәт сизи чәтинликләрдән вә мәшәггәтләрдән кениш бағлара вә һәмишәлик не’мәтләрә кечирән бир көрпүдүр. Доғрусу, сиздән һансы бириниз истәмәз ки, зиндандан гәсрә кетсин?"

Һәзрәт Әли (ә) мүттәгиләрин Һаггла көрүшмәјә олан шөвгләри барәдә бујурур: "- Мүттәгиләр үчүн тә’јин едилмиш әчәл олмасајды, саваба чатмағын шөвгүндән вә вериләчәк әзабын горхусундан бир ан да олса руһлары бәдәнләриндә дурмазды. Јарадан онларын чанларында бөјүкдүр вә бу үздән дә башгалары көзләриндә кичикдир."

Бир нәфәр Әбузәрдән сорушду: "- Бизим өлүмдән нијә хошумуз кәлмир?"

Әбузәр чавабында бујурду: "- Чүнки сиз дүнјанызы абад, ахирәтинизи исә виран етмисиниз. Бу сәбәбдән дә абадлыгдан виранәлијә кетмәјә мејл етмирсиниз."

Иманларына вә әмәлләринә бағлы олан кәсләр Беһиштдән бәһрәләнәчәкләр. Онларын бир һиссәси өлүмдән сонра бәрзәхи Беһиштә дахил олачаглар вә бундан сонра Гијамәтдә Беһиштә јол тапачаглар. Амма күнаһкар олан шәхсләр, һәтта вүчудларында иманын зәиф ишартылары парласа да, илаһи әзаба кирифтар оландан сонра, ола да билсин узун илләрин әзаб вә ишкәнчәсиндән сонра, күнаһларындан вә чиркинликләриндән пак оландан сонра Беһиштә дахил олачаглар. Нечә ки, гызылы одлу күрәјә гојурлар артыг булашыглардан

тәмизләниб халисләшсин вә тәркибиндәки гејри-халис үнсүрләри атәшдә мәһв етмәклә халис гызыла чеврилсин.

Ајдындыр ки, бу дәстә Беһиштин саһибләри дејилдирләр, бәлкә гонаг сифәтиндә олуб Беһиштин әсил саһибләринин шәфаәти вә Һагг-Тәаланын лүтф вә инајәти илә Беһиштә јол тапачаглар.

Беһиштин саһибләри

Беһиштин әсил саһибләрини Аллаһ Өз Китабында беләә тәсвирә чәкир:

"Аллаһа вә Пејғәмбәрә итаәт едәнләр (ахирәтдә) Аллаһын не'мәт вердији нәбиләр (пејғәмбәрләр), сиддигләр, шәһидләр вә салеһләрлә бир јердә олачаглар. Онлар исә нечә дә көзәл јолдашлардыр!"

Бу шәриф ајәдә дөрд дәстә Беһиштин һәгиги саһибләри үнваны илә таныдырылыр. Башгалары һәмин бу дөрд дәстәнин јолуну тутмагла вә шәфаәтилә Беһиштә дахил олачаглар. Һәгигәтдә онлар ев јијәси, гонаг саһиби, башгалары исә гонагдырлар. Беһиштин саһибләри – јә'ни әнбија, сиддигләр, шәһидләр вә салеһләр – Аллаһын онлара не'мәтини тамамламыш олдуғу кәсләрдир. Аллаһ-Тәала бизә бујурмуш ки, һәр күн намазларымызда, Аллаһдан бизи онларын јолуна һидајәт етмәсини диләјәк: "- Иһдинәс-сиратәл-мустәгим, сиратәл-ләзинә ән'әмтә әлејһим."

Буну да дејәк, сөзү кедән ајәдә "шәһидләр" сөзүндә мәгсәд, Гијамәтдә бәндәләрин әмәлләринә шәһадәт верәчәк шаһидләрдир ки, онларын мәгамы саир шәһидләрин мәгамындан олдугча үстүндүр. Белә ки, Әлламә Тәбатәбаи бујурур: "- (Бә'зи ајәләрдә) "шәһадәт" дејилдикдә чамаатын әмәлләринә шәһадәт нәзәрдә тутулур вә мәгсәд халгын дүнјада көрдүјү әмәлләрин һәгигәтини (батини, мә'нәви үзүнү) көрмәк вә онлара дөзмәкдир; истәр о һәгигәт сәадәт олсун, истәрсә дә бәдбәхтлик. Демәли, шаһид Гијамәтдә, көрдүјү шејә әсасән шаһадәт верәчәкдир. О күн ки, Аллаһ һәр бир шејдән шәһадәт тәләб едәчәкдир, һәтта инсанын бәдән үзвләриндән шәһадәт истәјәчәкдир; о күн ки, Пејғәмбәр (с) бујурачаг:

"- Рәббим! Тәрк еләмиш мәним гөвмүм Гур'аны" – деди Рәсул."

Ајдындыр ки, кәрим олан бу чүр мәгам бүтүн үммәтин шә'ниндә дејил, чүнки хүсуси кәрамәт олуб Аллаһын пак өвлијаларына шамил олур. Бу шаһидләрин мәгамларынын ән ашағы дәрәчәси ондан ибарәтдир ки, Аллаһын вилајәтинин вә не'мәтинин сајәси алтындадырлар вә "сиратәл-мустәгим"ин әсһаблары һесаб олунурлар."

Белә нәтичә чыхардыг ки, Аллаһын ән јахшы бәндәләри вә һагларында не'мәтини тамам етдији вә Беһиштин саһибләри гылдығы

кәсләр - әнбија, сиддигин (садиг бәндәләр), шәһидләр вә салеһләрдир. Дикәр бәндәләр бу дөрд дәстәјә бағлы олдуглары вә онларын јолларыны кетдикләри үчүн Беһиштә јол тапачаглар. Әлбәттә, Аллаһын сечилмиш бәндәләри илә әлагәдә олдугларына көрә сәадәтә вә Беһиштә чатанлар дәрәчә бахымындан фәрглидирләр вә һамысы бир һәддә дејилләр. Һәмчинин о дөрд дәстәнин тутдуғу дәрәчәләр дә бир дејил, бә'зиси, бә'зисиндән үстүндүр.

Пејғәмбәрләрин вә Ислам Пејғәмбәринин (с) мәгамы

Аллаһын бујуруғуна әсасән пејғәмбәрләрә дикәр инсанлара нисбәтдә үстүнлүк верилмишдир: "Адәми, Нуһу, Ибраһим аиләсини вә Имран аиләсини аләмләрдән үстүн тутду Аллаһ."

Бундан әлавә, бә'зи пејғәмбәрләр бә'зи пејғәмбәрләрдән үстүндүрләр: "О пејғәмбәрләрдән бә'зисини дикәриндән үстүн тутдуг."

Халгын һидајәти үчүн Аллаһын көндәрдији 124 мин нәбидән анчаг 313 нәфәри рисаләт мәгамыны дашыјырдылар. Үстәлик пејғәмбәрләрин һамысы шәриәт саһиби олмамышлар, фәгәт беш нәфәр рәсул шәриәт саһиби иди. Бу беш нәфәр – Нуһ, Ибраһим, Муса, Иса вә Һәзрәт Мәһәммәд (с) – улул-әзм пејғәмбәрләр олуб, саир рәсуллардан үстүндүрләр вә бизим е'тигадымыза әсасән Хатәмул-әнбија Һәзрәт Мәһәммәд (с) пејғәмбәрләрин һамысындан үстүндүр. Пејғәмбәрин (с) бујурдуғу кими: "- Еј Әли! Аллаһ Тәбарәк вә Тәала өз пејғәмбәрләринә, јахын мәләкләриндән даһа чох үстүнлүк бәхш етди вә мәни бүтүн нәбиләрдән вә рәсуллардан үстүн гылды. Мәндән сонра үстүнлүк сән вә сәндән сонра кәләчәк имамлар иләдир. Одур ки, мәләкләр бизим вә бизи севәнләрин хидмәтиндәдирләр."

Сабит олду ки, инсанын јарадылмасында әсас һәдәф Аллаһын сечилмиш бәндәләридир вә ади инсанлар инсанлыг камалына вә дәрәчәсинә малик олмалары бахымындан бир-бириндән фәрглидирләр. Аллаһын пејғәмбәрләри, достлары вә салеһ бәндәләри арасында да јүксәк инсани кејфијјәт вә камалат чәһәтинә көрә фәрг вардыр вә онларын мәгамлары, дәрәчәләри арасында фәргин нәдәнлији бизә анлашылмаздыр вә анчаг Аллаһа мә'лумдур.

Илаһи пејғәмбәрләр вә өвлијалар һәтта бир көз гырпымы фасиләсиндә олсун белә ширкә вә күнаһа батмајыблар. Өзү дә ширк һәгиги мә'насында олуб Аллаһдан гејрисинә үз тутмуш олсун, о ки галмышды бүтпәрәстләрин ширки ола. Онларын мәгсәди вә истәдикләри анчаг Аллаһ олмушдур. Онлар әкәр Аллаһдан гејрисинә үз тутмуш олсалар, вәзифәләри тәләб етдији үчүн вә Аллаһын бујуруғуна итаәт гәсди илә́дир. Аллаһ онлардан белә истәмишдир ки,

Аллаһын дикәр бәндәләриндән гафил олмасынлар вә өз әсли һәдәфләринә чатмаг үчүн мадди васитәләрдән бәһрәләнсинләр. Һәгигәтдә онларын әсас һәдәфи анчаг Аллаһдыр.

Биз пејғәмбәрләрин јүксәк мәгамлары һаггында анчаг зәиф тәсәввүрләрә маликик вә онун дәринликләринә кедиб чата билмирик. Әкәр онларын мәгамларынын нечәлији һаггында да дүшүнмәк истәсәк, әглимиз һејран галыр. Анчаг онлар өзләри вә Аллаһлары онларын мәгамларындан акаһдырлар. Дикәрләри онларын инсанлыг мәртәбәсини вә чатмыш олдуглары дәрәчәни танымагда ачиздирләр: “Етдикләри әмәлләрин мүкафаты олараг (Аллаһ дәркаһында) мө’минләр үчүн көз охшајан нә чүр не’мәтләр кизләниб сахландығыны һеч кәс билмәз!”

Салеһләри мәгамы

Ишарә едилмиш јүксәк инсанлыг мәртәбәләриндән бири дә салеһләрин мәртәбәсидир. Онларын мәгамынын јүксәклији вә мәнзиләтләринин әзәмәти барәдә Аллаһ Һәзрәт Мусанын (ә) дили илә бујурур: “Еј Рәббим!Мәнә һикмәт (пејғәмбәрлик, елм) бәхш ет вә мәни (Сәнин ризаны газанмыш) салеһләрә говушдур!”

Башга бир јердә исә бујурур: “Биз Ибраһимә Исһагы, үстәлик Јә’губу да еһсан бујуруб онларын һамысыны салеһ кимсәләр етдик.”

Сиддигләрин мәгамы

Инсанлығын дикәр јүксәк мәртәбәләриндән бири дә сиддигләрин мәртәбәсидир.

“Сиддигин” (сиддигләр) кәлмәси, нечә ки, ләфзин өзү дәлаләт едир, сидгдә мүбалиғәни көстәрир; јә’ни һәддән артыг садиг кимсәләр. Сидг анчаг дилдә дејил, онун нүмунәләриндән бири инсанын дедији сөзләрдир, башга бир нүмунәси исә әмәлдир ки, әкәр дејилән сөзлә вә иддиа илә ујғун кәләрсә садигдир. Чүнки әмәл дахили е’тигаддан хәбәр верир. Инсан бу хәбәриндә о заман садигдир ки, дахилиндә олан һәр шеји камил сурәтдә бүрузә версин вә һеч бир шеји јердә гојмасын. Бу чүр бир әмәл доғру вә садигдир. Бунун мүгабилиндә әкәр дахилиндән кечәнләри хәбәр вермәсә вә ја дүзкүн вә камил сөјләмәсә әмәл гејри-садигдир.

Садиг сөз дә о сөздүр ки, харичдә оланларла ујғун олсун. Чүнки данышыг да бир ишдир, өз ишиндә садиг олан кәс мәчбури олараг дүз билдији шеји данышачагдыр вә һәмчинин билир ки, о сөзү данышмаг јериндә дејилмәси лазым олан сөздүр вә дејилмәси дә һаггдыр. Буна

көрә дә белә сөз, һәм хәбәрин доғрулуғундан (сидгиндән) хәбәр верир, һәм дә сөзү данышанын сәдагәтиндән.

Демәли, "сиддиг" (һәддән артыг доғру-дүзкүн адам) о кәсдир ки, һеч вахт јалан данышмыр вә һагг олдуғуна әмин олмадығы бир иши көрмүр; һәрчәнд нәфсинин истәкләринә ујғун олса да. Һәмчинин доғрулуғуна јәгини олмадығы бир сөзү данышмыр вә үбудијјәтлә узлашмајан бир иши әнҹам вермир. Әли (ә) өз вәсфиндә бујурур: "(Гәти олараг билин ки,) Мән о тајфаданам ки, онлар мәламәт едәнләрин данлагларына бахмајараг Аллаһ јолундан дөнмәзләр. (Аллаһ јолунда мүҹадилә етмәкдән чәкинмәзләр.) Онларын нишанәләри сиддигләрин (ән доғру, дүзкүн адамларын) нишанәләри, сөзләри әбрарларын (хејир ишләр саһиби олуб данышыглары, әмәлләри дүзкүн олан кәсләрин) сөзләридир."

Сиддигләрин мәгамы елә мәгамдыр ки, Аллаһ-Тәала өз пејғәмбәрләриндән бә'зиләринин мәгамыны вәсф етмәк истәјәндә бујурур:

"(Ја Мәһәммәд!) Гур'анда Ибраһими дә јад ет (онун һекајәтини дә үммәтинә сөјлә). Һәгигәтән о, бүсбүтүн доғру данышан бир зат (сиддиг) –бир пејғәмбәр иди."

Вә ја, Исанын (ә) анасы Мәрјәм барәдә бујурур: " Онун анасы исә чох пак (Аллаһын һөкмләрини сидг-үрәкдән тәсдиг едән) (сиддиг) бир гадын иди."

Әлбәттә бизим сиддигләрин мәгамына чатмаг тамаһымыз јохдур, амма инсан һәр һалда камала доғру кетмәјә сә'ј етмәлидир. Һәр кәс өз истедады вә бачарығы һәддиндә даһа јүксәк дәрәчәләрә наил олмаг үчүн чалышмалыдыр. Сә'ј едиб гејри-мә'сум инсанларын чата биләҹәји мәрһәләләрә јетишмәлидир. Үләмалар арасында јүксәк инсанлыг мәрһәләсинә јетишәнләр чох олуб вә биз онлардан бә'зиләрини көрмүшүк вә таныјырыг. Амма чох бөјүк шәхсијјәтләр дә вар ки, илаһи инсанларын мәгамы олан тәкамүлүн сәрһәдләринә јетишмишләр вә биз онлардан хәбәрсизик. Мә'лумдур ки, о ҹүр јүксәк мәрһәләјә чатмаг бөјүк ирадә вә давамлы чалышмаларла һасил олур.

Аллаһын сечилмиш бәндәләринә мәхсус олан исмәт мәгамы

Аллаһ инсанын тәкамүлү јолунда манеә гәрар вермәмишдир. Әкәр инсан ҹидди чалышса салеһләрин мәгамы кими јүксәк мәгамлара чата биләр; һәрчәнд о мә'сум олмајаҹаг. Сиддигләрин вә салеһләрин мәгамы мә'сумларын мәгамындан ашағыдыр. Буна көрә дә һәр бир инсан о мәгамлара чата биләр, һәр кәс өмрү боју күнаһ етмәјә биләр. Һәгигәтдә

күнаһа батмамаға сә’ј едән, нәфсин истәкләриндән узаг олмаг истәјән вә анҹаг Аллаһын истәкләринә табе олмаг истәјән һәр бир кәс әмәл мәгамында мә’сумдур. Амма мә’сум истилаһы онун һаггында тәтбиг едилмир. Бу мәтләбин изаһында кәрәк дејәк: "исмәт" кәлмәсинин лүғәт елминдәки мә'насы горумаг (горујуб сахламаг) вә мане олмагдыр вә истилаһ олараг (бир термин кими) елә бир нәфси мәләкәјә (хүсусијјәтә) дејилир ки, һәмин хүсусијјәти дашыјан инсаны күнаһдан вә ја һәтта хәтадан вә сәһвдән горујуб сахлајыр. Инди кәрәк бу мәләкә манеәдир вә бу ҹәһәтинә көрә она "исмәт" мәләкәси дејирләр, јохса Аллаһ бу мәләкәјә малик олан инсаны күнаһдан, хәтадан сахлајыр? Ҹүмләдә һәр ики мә'на дүздүр: истәр дејәк мә'сум о кәсдир ки, горујуҹу мәләкәјә маликдир вә о мәләкә ону хәтадан, күнаһдан горујур, ја белә дејәк ки, мә'сум о кәсдир ки, Аллаһ онун күнаһа дүшмәјинин вә хәта етмәсинин гаршысыны алыр – һеч дә сәһв етмәрик. Чүнки Аллаһ да һәмин мәләкәнин васитәсилә ону һифз едир. Демәли, мә'сум о кәсдир ки, хәтадан вә күнаһдан вә ја анҹаг күнаһдан амандадыр.

Исмәтин бөлмәләри

1. – Күнаһдан сахлајан исмәт: јә'ни мә'сум о кәсдир ки, өз ихтијары вә гәсди илә күнаһа батмыр.

2. – Хәтадан вә сәһвдән сахлајан исмәт: јә'ни мә'сум о кәсдир ки, күнаһы тәрк етмәкдән әлавә хәтадан да узаг олсун.

Биринҹи нөв исмәт әмәл мәгамында олан исмәтдир, амма икинҹи нөв исмәт әмәлдән әлавә дикәр шејләрә дә - јә'ни идрак вә тәшхис мәгамына – шамил олур. Чүнки икинҹи нөв мә'сум о кәсдир ки, әмәл мәгамында күнаһ етмәмәкдән әлавә, сечиб ајырд етмәкдә, тәшхис етмәкдә хәтаја дүчар олмур. Јә'ни һәм дүзкүн анлајыр вә дүзкүн бәјан едир, һәм дә дүзкүн әмәл едир.

Рәһмәтлик әлламә Тәбатәбаи пејғәмбәрләрин вә имамларын исмәти барәсиндә бујурур: "- Гур'ани-Кәрим ачыг-ајдын бујурур ки, Аллаһ онлары Өзү үчүн "иҹтәба" вә сечмишдир вә халис етмишдир, неҹә ки, ишарә едир: "Аталары, өвладлары вә гардашларындан бир гисмини сечиб доғру јола јөнәлтдик."

Аллаһ онлара елмдән "асимә" (исмәт) мәләкәси олан бир мәрһәләни верди вә бу мәләкә онлары күнаһа вә хәтаја дүчар олмагдан сахлајыр. Бу хүсусијјәти өзләриндә дашымагла онларын күнаһа (һәтта кичик күнаһлара) дүчар олмасы имкансыз олур. Бахмајараг ки, "исмәт" вә "әдаләт" мәләкәси – һәр икиси күнаһын баш вермәсинә мане олурлар, амма фәргләри бундадыр ки, исмәт мәләкәси илә күнаһын көкү, баш

вермә еһтималы арадан галхыр, амма әдаләт мәләкәси илә инсан бирдәфәлик күнаһдан үз дөндәрмир.”

Давамында бујурур:

“Исмәт” мәләкәси тә’сириндә гәти вә даими олмагла јанашы, ејни һалда азад ирадә вә сечимлә сәчијјәләнән инсан тәбиәтини дәјишмәјиб, ону исмәтә мәҹбур етмир. Нечә дә мәҹбур едә биләр, һалбуки елм өзү ихтијарын әсасларындандыр вә елмин күчләнмәси ирадәнин күчләнмәсинә баис олур. Мәсәлән, сағламлығыны дүшүнән бир кәс әкәр јәгин етсә ки, филан шеј өлдүрүҹү бир зәһәрдир, онун јәгини нә гәдәр күчлү олса да ону һәмин зәһәрдән чәкинмәјә мәҹбур етмәјәҹәк; бәлкә јәгин, ону вадар едир ки, өз ихтијары илә зәһәрли мајени ичмәкдән чәкинсин.”

Дејиләнләрә әсасән һәтта Һәзрәт Әбүлфәзл, Әли Әкбәр кими адамлар вә әксәр имамзадәләр, бә’зи пејғәмбәрләрә, мә’сум имамлара вә Фатимеји-Зәһраја (с) мәхсус олан икинҹи нөв исмәтә малик дејилдирләр, ејни һалда өмүрләри боју һеч бир күнаһа мүртәкиб олмајыблар. Әлбәттә, онларын мәгамынын саир ҹамаатдан дәфәләрлә үстүн олмасында шәккимиз јохдур. Онлар да бир нөв исмәт мәгамынын дашыјычылары идиләр. Мәсәлә бурасындадыр ки, бә’зи пејғәмбәрләр вә мә’сум имамлар хүсусунда тәзмин олунмуш исмәтләри јох иди.

Белә нәтиҹәјә кәлдик ки, инсан, ону күнаһдан сахлајан әмәли исмәтә саһиб ола биләр. Инсан истәсә күнаһ етмәјә биләр вә әкәр ҹидди үстүнә дүшсә, нәфси ријазәтләрә гатлашса, нәфси истәкләрини ҹиловлаја билсә вә Аллаһла рабитәсини мөһкәмләндирсә сиддигләрин мәгамына јетишә биләр. Буна көрә дә мә’нәви камалата чатмаг јолунда һәрәкәт етмәлијик вә өзүмүзә тәлгин етмәлијик ки, сиддиг вә ја салеһ олмаг истәјирик. Шүбһәсиз, әкәр инсан чалышса вә лазым олан ләјагәти вә тутуму газанса, Аллаһ бу ҹүр мәгамлары әта етмәкдә пахыллыг етмәјәҹәкдир. Әслиндә Аллаһын Өзү инсаны али мәгамлара чатмаға тәшвиг етмишдир. Ислам, мө’мини камал јолунда сә’ј көстәрмәјә чағырмышдыр. Аллаһ мө’минин чалышган олмасыны вә аза гане олмамасыны истәјир. Мө’мин әнбијанын мәгамына бахмалыдыр вә сә’ј етмәлидир ки, онлар гәдәм көтүрдүјү јерә гәдәм гојсун.

Әкәр биз пејғәмбәрләрин мәгамына вә исмәтинә чата билмириксә, сиддигләрин вә салеһләрин мәгамына чата биләрик, чүнки пејғәмбәрләрә вә имамлара мәхсус олан исмәт, о ики мәгама саһиб олмағын шәрти кими көстәрилмир.

Әввәлдә сөјләдијимиз кими “сиддиг” дүзкүнлүкдә, доғрулугда едилмиш мүбалиғәдир; јә’ни елә бир доғру-дүзкүн кәс ки, һәјаты

бојунча јалана үз тутмур. Белә инсанын данышығында, әмәлиндә, һәтта фикриндә белә јалана раст кәлинмир.

Иманда сәдагәтин әһәмијјәти вә она чатмағын јоллары

Пејғәмбәр (с) сидгин вә доғрулуғун дәјәри барәдә бујурур: "-Сидг јахшылыға апарыб чыхарыр вә јахшылыг да Беһиштә. Доғру данышан һәр бир кәс, нәһајәт, Аллаһ јанында сиддиг олараг танынар."

Бәлкә дә биз сөздә, дүшүнчәдә вә рәфтарда сәдагәтли олмағы елә дә чәтин бир иш билмәјәк. Елә тәсәввүр едәк ки, чох асанлыгла јалан данышмаја, пис шејләри дүшүнмәјә вә инсана јарашмаз ишләри көрмәјә биләрик. Амма вагијјәтдә бу чох чәтин бир ишдир. Биз, һамымызын Аллаһа иманлы олдуғумузу, Аллаһы даимән һазыр вә назир көрдүјүмүзү иддиа едирик. Амма көрәк бизим данышығымыз вә рәфтарымыз бу иддиамызы тәсдиг едирми?

Биз һәрдән тәкликдә бә'зи ишләр көрүрүк ки, әкәр јанымызда бир ушаг олсајды, утаныб о иши көрмәздик, бәс беләдирсә, биз Аллаһын бизи һәр заман көрдүјүнә нечә е'тигад едирик вә пис ишләр көрүрүк.

Һәгигәтдә Аллаһы балача бир ушагдан да ашағы тутуруг; е'тигадымызда садиг дејилик, е'тигадымызда јалан вар. Биз е'тигад едирик ки, әкәр инсан өмрүнү Аллаһ итаәтдә сәрф етсә, Аллаһ да онун өмрүнүн мүгабилиндә елә бир мүкафат верәчәкдир ки, бу мүкафат дүнја вә дүнјада оланлардан даһа дәјәрлидир. Амма көрән бу е'тигадымызда садигикми? Рәфтарымыз бу е'тигадымызы тәсдигләјирми?

Әкәр бир нәфәрин кичик бир кисәдә гызылы олса ону бош јерә гујуја атар? Ағыллы бир инсан бу иши көрәрми? Ја, әкәр бир сиккә гызыл пулу олмуш олса ону е'тибарлы бир јердә кизләдәр ки, итмәсин вә ја оғурламасынлар. Демәли, инсан һеч вахт өз мадди сәрвәтини вә сәрмајәсини биһудә јерә әлдән вермәз, чүнки бу иши ағылдан кәнар бир иш көрүр. Белә олан сурәтдә, әкәр биз өмрүмүзүн һәр анынын брилјантдан даһа гијмәтли олмасына инанырыгса, ону мүфтә әлдән вермәјә нечә разы олуруг. Дејәк ки, күнаһ етмәјәк, өмрүмүзү јенә дә бош јерә кечирмирикми? Әкәр бизим өмрүмүзүн һәр анынын мүгабилиндә дүнјадан даһа гијмәтли олан мүкафат алачағымыза е'тигадымыз олса, ону һеч вахт һавајы әлдән вермәрик; нечә ки, дүнја малыны һавајы әлдән чыхармырыг. Әкәр мин манат салыб итирсәк дилхор олуруг вә һәтта намаз гыланда да фикримиздән ону тапмаг кечир. (Адәтән бә'зиләри итикләрини намаз гыланда фикирләшиб ахтармаға башлајырлар вә јаддан чыхан шејләри намазда јадларына салырлар.)

Инсан зәһмәтлә әлә кәтирдији сәрвәтини асанлыгла башгасынын ихтијарында гојмур, онун гәдрини билир. Чүнки ону газанана кими чохлу зәһмәтләрә гатлашмышдыр. Амма мүмкүндүр азачыг зијан һисс етмәдән саатларла өмрүнү батил јолда хәрчләсин. Башга ибарәтлә, мүмкүндүр инсан малыны, пулуну сәрф етмәкдә пахыл олсун, амма өмрүнү сәрф етмәкдә пахыллыг етмәсин;бахмајараг ки, малын дәјәри өмрүн дәјәри илә бәрабәр ола билмәз. Демәли, биз ахирәтә вә өмрүмүзүн һәр анында газана биләчәјимиз ахирәви саваблара иддиамызда вә иманымызда садиг дејилик. Әкәр белә олмасајды, һәгиги иман саһиби олсајдыг, өмрүмүзү бош, мә'насыз кечирмәздик, о ки, галмышды ону күнаһа сәрф едәк! Һәгигәтдә бизим һәјатымыз јалана гарышыг бу иддиаларла долудур. Әкәр Аллаһ еләмәмиш рәфтарымызда вә данышығымызда да јалан олмуш олса бөјүк бир мүсибәтә дүчар олмушуг. Аллаһ Гур'анда бујурур: "Она шәрик гошмадан әксәр адамлар инанмазлар Аллаһа."

Бәлкә дә Аллаһ бу ајә илә бизә анлатмаг истәјир ки, әксәр мө'минләрин иманлары ширк илә гарышыгдыр вә халис дејил. Әкәр адамын анчаг бир мә'буду олса вә мүшрик олмаса, онун гәлбиндә һәвәсләрә, мәгампәрәстлијә вә бир сөзлә дүнја мәһәббәтинә јер галмајачаг. Бу чүр тәмајүлләрин, батил әлагәләрин олмасы ону көстәрир ки, белә инсанын бир јох, бир нечә мә'буду вар: "(Еј Рәсулумуз!) Истәјини өзүнә танры сечәни де, таныдынмы? Јаранмамышдан өнчә дә таныјырды, (һөччәтини тамам едәндән сонра) аздырмыш ону Аллаһ. Гулагларына, үрәјинә мөһүр вурмуш, көзләринә пәрдә чәкмиш Аллаһ. Аллаһдан башга ону доғру јола ким чәкәчәк? Буну анламазмысыныз?"

Бәли, һәваји-нәфси оланлар, һәваји-нәфсләрини мә'буд гәрар вермишләр вә мүшрикдирләр. Һәгигәтдә иман һәваји-нәфсә алудә олдуғу үчүн халис дејил вә ширкә булашмышдыр. Әлбәттә, ширкә булашмыш иманларын һамысы бир һәддә дејилләр. Бә'зән 99 % иман, 5 % ширклә гарышыг олур вә бә'зән бир һәддә чатыр ки, Аллаһа олан әсил иман арадан галхыр.

Бизим күнаһа алудә олмағымызда шәкк јохдур, амма көрән илләрлә өмрүнү күнаһда вә мә'насыз әјләнчәләрдә кечирмиш бир кәс, гәрара кәлсә ки, күнаһдан әл чәксин вә өз иманында, е'тигадында садиг олсун вә вагиәтдә сиддиг олсун, белә бир иш мүмкүндүр, ја јох? Ајдындыр ки, бу иш мүмкүн олан ишдир. Һәтта өмрүндән алтмыш ил кечәндән сонра јенә дә инсан сиддиг олмасы үчүн гәрара кәлә биләр, бу шәртлә ки, өз кечмишиндән төвбә едә вә галан өмрүнү Аллаһа итаәтдә сәрф едәчәји гәрарына кәлә. Рәфтары Аллаһ истәјән кими олмалыдыр:

ојаглығы, отурмасы, дурмасы, кет-кәли, чамаатла рәфтары – һамысы Аллаһ үчүн олмалыдыр. Бу мүмкүн олан бир ишдир, амма гыса бир мүддәтдә һасил олмур, гыса бир мүддәтдә инсан сиддигә чеврилмир. "Сидг" бир мәләкәдир ки, давамлы вә узун сә'јин нәтичәсиндә инсанда јараныр. Алтмыш илдән сонра сиддиг олмаг истәјән кәс, о гәдәр чалышмалыдыр ки, сидг мәләкәси, һәмин сөјләдијимиз дәгиг мә'насында, онда јарансын. Мүмкүндүр бир адам һәмин мәләкәни газанмасы үчүн ики ил узун зәһмәтләрә, давамлы ибадәтләрә гатлашсын. Бу һалда, сиддиг оландан сонра онун дәрәчәси, сиддиг олмаг үчүн бир ил зәһмәт чәкмиш шәхсин дәрәчәсинин ики бәрабәри олачагдыр вә һәмчинин онун мүкафаты да артыгламасы илә вериләчәкдир. Еләчә дә, әкәр һәмин мәгама чатмаг үчүн узун илләр зәһмәт чәкмәли олса, онун дәрәчәси јухары олачагдыр, инди көр, инсан һәдди-булуғ чағындан Аллаһа бәндәлик етмәк фикринә дүшсә нә олар. Доғрудан-доғруја Аллаһын јолундан башга ајры бир јола дүшмәјә, Аллаһ фикриндән гејри шејләри бејниндә фикирләшмәјә вә һәтта күнаһы хәјалына belә кәтирмәјә. Инсанын, һәтта күнаһы фикирләшмәјәчәк һәддә, белә бир мәгама чата билмәсинә инанмаг бизә олдугча чәтиндир, амма бизим үләмаларымыз арасында бу мәгама чатан адамлар олуб. Нәгл едирләр ки, рәһмәтлик Сејјид Рәзи вә Сејјид Мүртәза (Аллаһ һәр икисинә рәһмәт етсин) чамаат намазы гылмаг истәјирдиләр. Бөјүк гардаш олан Сејјид Мүртәза ишарә илә Сејјид Рәзијә чатдырмаг истәјир ки, мәним әдаләтимдә һеч бир шүбһә-филан јохдур; буна көрә дә дејир: "- Бизҙән һәр ким индијә гәдәр күнаһа батмајыбса, чамаат намазынын имамәтини дә о өһдәсинә көтүрсүн." Сејјид Мүртәза бу сөзләрлә гардашына анлатмаг истәјир ки, мән һәдди-булуғ јашындан индијә гәдәр күнаһа мүртәкиб олмамышам. Сејјид Рәзи чавабында дејир:

"- Һәмчинин, индијә гәдәр күнаһы хәјалына кәтирмәјән кәс чамаат намазынын имамәтини өһдәсинә көтүрсүн." Јә'ни, мән һәтта күнаһын фикрини дә зеһнимә салмамышам!

Бөјүк шәхсијјәтләрдән бири нәгл едирди ки, 60 ил бундан габаг Гачар нәслиндән бир нәфәр вар иди ки, бир заманлар Ирагда Иранын баш консулу вәзифәсиндә ишләјирди. Бу адам пәһләван чүссәли бир шәхс иди вә јеријәндә чох вүгарлы аддым атырды. Онун бу чүр вүгарлы, башыјухары јол јеримәсини бә'зи адамлар онун тәкәббүрлү олмасына јозурдулар. Амма мән исә онда бир тәвазөкарлыг да һисс еләмишдим вә арада бир сиррин олдуғуну күман едирдим. Мән ону танымырдым. Нәһајәт, өлүм ајағында ики нәфәр мәрчә мүчтәһидин далынча адам көндәрир ки, вәсијјәтини онлара һәвалә етсин. Өлүм һалында о ики

нәфәр мүчтәһидин һүзурунда белә демишди: “Пәрвәрдикара! Сән Өзүн шаһидсән ки, мән һədди-бүлуғ чағындан индијә гәдәр биләрәкдән күнаһа батмамышам!” О, һәмин һалда, һәр кәсин өлүм ајағында күнаһларына е’тираф етдији бир вахтда, өзү дә ики нәфәр мүчтәһидин һүзурунда дејир “мән бүлуғ јашындан индијә гәдәр күнаһ етмәмишәм.” Бу һадисәни данышан һәмин алим дејир: “- Бу әһвалаты ешидәндән сонра анладым ки, онун белә иддиа етмәјә һаггы вар иди.” Бәлкә дә һәмин бөјүк алим онун батинини көрүрмүш, чүнки Аллаһ өвлијаларындан бә’зиләри адамларын батинләрини охуја билирләр.

Чаванлығын илк чағларындан өзүнү күнаһдан горујан вә анчаг Аллаһа нәзәр јетирән белә бир кәс, мә’лумдур ки, сиддигләрин мәгамындан кәнарда олмајачагдыр.

ОТУЗУНЧУ ДӘРС

Зикрин мәгамы, фајдалы әлагәләр вә досту сечмәјин ме'јары

Кушәнишинлијин, тәклијә чәкилмәјин фајдалары;
Башгалары илә кет-кәлин, әлагә сахламағын фајдалары;
Үлфәт вә гардашлыг илаһи не'мәтләр сырасында;
Достун сечилмәси ме'јары;
Гафилләр арасында Аллаһы јад етмәјин әзәмәти;
Инсанын өз данышығына нисбәтдә мәс'улијјәт дашымасы;
Мө'минлә бир сүфрәдә отурмағын һүснијјәти вә фасигин сүфрәсиндән чәкинмәк.

Зикрин мәгамы, фајдалы әлагәләр вә досту сечмәјин ме’јары

Һәзрәт Пејғәмбәрин (с) Әбузәрә нәсиһәтләринин бу бөлүмү башгалары илә отуруб-дурмаға, әлагә јаратмаға аиддир. Әхлаг алимләринин өз китабларында јад етдији вә аз-чох ихтилафда олдуглары мәсәләләрдән бири дә будур ки, Ислами әхлаг бахымындан башгалары илә гајнајыб-гарышмаг, ичтимаи олмаг јахшыдыр, јохса тәклијә гапылыб бир кәнара чәкилмәк? Башгалары илә гајнајыб-гарышмағын әһәмијјәти барәдә чохлу рәвајәтләр нәгл олунмушдур, о чүмләдән Имам Багир (ә) бујурур: “- Өвладларым, халгла елә давранын ки, әкәр онларын арасында гајиб олсаныз, сизи јенидән көрмәјә мүштаг олсунлар вә әкәр өлсәниз сизин үчүн ағласынлар.”

Әхлаг алимләринин тәклијә гапылмағын фајдалары һаггында сөјләдикләри шејләр халгла гајнајыб-гарышмағы мәнфи чилвәләндирир. Бунун мүгабилиндә башгалары илә рабитәдә олмағын фајдаларыны зикр етмишләр вә тәклијә гапылмағын зәрәрләрини көстәрмишләр.

Кушәнишинлијин, тәклијә чәкилмәјин фајдалары

О чүмләдән тәклијә гапылмағын фајдалары һаггында садаламышлар:

А – Чәмијјәтдән узаглашмаг ибадәт, дүнјәви вә ахирәви ишләрдә тәфәккүр етмәк үчүн фарағат вахтын јаранмасына, Аллаһла мүначата үнс тапмаға вә һәмчинин илаһи сирләри дәрк етмәјә вә Аллаһын

јаратдыгларынын гәрибәлији һаггында дүшүнмәјә сәбәб олур. Халгла кет-кәл етмәк инсаны бу илаһи инајәтләрдән мәһрум едир. Дејилмишдир:

"Тәклијә гапылмағын тәрбијәви вә мүһүм ролуна көрә иди ки, Һәзрәт Мәһәммәд (с) өз рисаләтинин астанасында тәкчә Һәра дағына (мағараја) кедәрди вә Аллаһы илә мүначата чәкиләрди. Мәһәммәд пејғәмбәр (с) бир мүддәт беләчә халгдан фасилә көтүрәрди, нәһајәт, нүбуввәт нуру онун гәлбиндә шө'лә сачды вә бундан сонра халг ону Аллаһдан ајыра билмәди."

Бахмајараг ки, пејғәмбәр физики олараг халгын арасында олурду, амма үрәји Аллаһын јанында иди, гәлбини Аллаһы зикр вә јад етмәклә јашадырды.

Пејғәмбәрлик гүввәси олмадан, илаһи дәркаһын муниси мәгамына чатмадан инсанын заһирдә халгла гарышыб, батиндә Аллаһы нәзәрдә тутмасы олдугча чәтин, бәлкә дә имкансыз бир ишдир.

Б – Тәклијә чәкилмәклә инсан әксәр күнаһлардан хилас олур. Күнаһларын әксәријјәти халгла тәмасда һасил олур, мәсәлән, гејбәт, рија. Чүнки халгын ичәрисиндә оланда инсан ријаја, нифага мүбтәла олур. Чүнки, әкәр халгла мүдара етмәсә, онлары пис ишләрдән чәкиндирмәјә чалышса, ону инчидәчәкләр. Бунун мүгабилиндә әкәр онларла гајнајыб-гарышса, мүдара етсә вә онлараын чиркин әмәлләринин гаршысында сүкут етсә, ријаја мүбтәла олачагдыр. Чамаатла кет-кәл етмәјин ејбләриндән бири дә инсанда дүнја һәрислијини артырмасыдыр.

Тәбиидир ки, инсан нәфсини өз јериндә отуртмағы бачармырса, үзәриндә ишләмәјибсә, нәфсини ону учурумдан горуја биләчәк мәрһәләјә чатдырмајыбса чамаатла үнсијјәтдә күнаһа әл узадачагдыр. Чох вахт халгла үнсијјәтдә олмағын өзү күнаһа булашмағын зәминәсини јарадыр.

Ч - Ихтилафлардан вә кешмәкешләрдән азад олмаг, дини горумаг вә нәфси ичтимаи азғынлыглардан узаглашдырмаг. Чүнки чәмијјәт олан јердә тәәссүб, дүшмәнчилик дә олур. Бу чәһәтинә көрә дә чәмијјәтдән кәнарлашан кәс бу чүр проблемләрдән аманда олур.

Д - Чамаатын дилиндән ничат тапмаг. Бә'зән башгалары гејбәт етмәклә инсана әзијјәт едирләр. Бә'зән она бәдкүман олмагла, бә'зән төһмәт вурмагла, һәрдән дә нарәва сөзләр данышмагла инсанын нараһатлығына сәбәб олурлар. Бу үздән дә инсан халгдан узаглашанда бу кими ишләрдән раһат олур. Әкәр чамаатла гајнајыб-гарышса, онларын мәчлисинә гатылса пахыл адамларын пахыллығындан, деди-годудан аманда олмајачаг. Һәр ан фитнә төрәдиб, она архадан

зәрбә вурмаг фүрсәтини күдүб, ону тутдуғу мәгамындан ашағы салмаға чалышачаглар.

Е – Тәнһалыға үз тутмаг, бир күшәјә чәкилмәк чамаатын инсана тамаһ салмамасына вә инсанын да көзүнүн чамаатын малында, мүлкүндә галмамасына сәбәб олур. Инсанын асудәлији ондадыр ки, чамаатын көзү ондан јығышсын. Чүнки инсан һеч вахт чамаатын разылығыны чәлб едә билмир, чүнки умачаглары, интизарлары чохдур. Бу чәһәтдән нәфсин ислаһына чалышмаг, чамааты разы салмаға чалышмагдан даһа јахшыдыр.

Башгаларынын һаггыны өдәмәк истәјән бир кәс – мәсәлән, јас мәчлисләриндә иштирак етмәк, хәстәләрә баш чәкмәк, тој мәчлисләринә кетмәк вә с. - әкәр бүтүн бу ишләри көрүб чатдырмаг истәсә, вахты һәдәр кедәчәкдир вә дикәр ишләрә вахты галмајачагдыр. Әкәр онлардан бә’зисинә кетсә, бә’зисинә кетмәсә, нә гәдәр үзүрлү олдуғуну дејиб дәлил кәтирсә дә, үзрүнү гәбул едән олмајачагдыр. Бу чәһәтдән дә башгаларына борчлу галачагдыр вә бунун өзү кин-күдурәтә, дүшмәнчилијә сәбәб олачагдыр. Амма бу ишләрдән бирдәфәлик фасилә көтүрән адам үчүн бу чүр проблемләр чох аз ортаја чыхыр.

Ә - Тәнһалыға чәкилән шәхсин чаны мәғрур, ахмаг инсанлары мүшаһидә етмәкдән – ки, онларла көрүшмәк инсанын овгатыны корлајыр – раһат олур. Ә’мәшә дедиләр: “- Көзүн нијә нараһат олду?” Деди: “- Дикбашлара, мәғрур инсанлара бахдым.” Буна көрә дә дүнјәви бахымдан ахмаг, мәғрур инсанлары көрмәк инсанын руһуна мәнфи тә’сир көстәрир вә мә’нәви бахымдан инсан онлары көрдүјүндә, онларын гејбәтини етмәкдән чәкинмир. Әлавә олараг елә ки, инсан башгаларынын гејбәтиндән, өзүнә вурулан төһмәтләрдән вә сөзбазларын деди-годуларындан азар-әзијјәт көрдү, бу да онларын чавабыны вермәјә чан атачагдыр. Бүтүн бунлар инсанын дининин хараб олмасына баис олур. Бир кушәјә чәкилмәклә инсан бу зәрәрләрдән аманда галыр.

Башгалары илә кет-кәлин, әлагә сахламағын фајдалары

Инсанын әксәр дүнјәви вә дини еһтијачлары башгаларынын көмәклији илә һәлл олур вә башгалары илә кет-кәл етмәдән, әлагә гурмадан һасил олмур.

Демәли, башгалары илә кет-кәллә инсанын газана биләчәји шејләр, тәнһалыға чәкилмәклә әлдән чыхмыш олур. Тәбиидир ки, һәмин мәнафенин әлдән чыхмасы тәнһалыға чәкилмәјин ејбләриндән

биридир. Дејиләнләри нәзәрә алараг башгалары илә рабитәдә олмағын бә’зи фајдаларыны бу шәкилдә садаламаг олар:

А – Өјрәниб-өјрәтмәк. Гаршылыглы өјрәниб-өјрәтмәјин әһәмијјәти һәр кәсә ајдындыр вә ән үстүн ибадәтләрдән сајылыр. Тәбиидир ки, башгалары илә үнсијјәтдә олмадан өјрәниб-өјрәтмәк дә һасил олмур. Тәнһалыға чәкилән шәхсин елм өјрәниб-өјрәтмәк имканы олмур. Ајдындыр ки, тәнһалыға гапылмагла дини вә дүнјәви елмләри өјрәнмәкдән кери галан кәс, әкәр дининин еһкамларыны өјрәнә билмәсә, дүнјәви биликләрдән хәбәрсиз галса, сағалмаз бәдбәхтликләрә мүбтәла олачагдыр.

Б – Гаршылыглы фајдалар. Тәбиидир ки, халгдан бәһрәләнә билмәк үчүн онларла тичарәтдә, әлагәдә олмаг лазымдыр. Бу мүһүм иш башгалары илә рабитә гурмадан мүмкүн дејил. Башгаларындан хејир көтүрмәк истәјән кәс кәрәк тәнһалыға чәкилмәји тәрк вә халгла гајнајыб-гарышмағына сә’ј етсин. Әлбәттә, онун сә’ји вә иши Аллаһын истәкләри јөнүндә әнчам тапмалыдыр.

Амма башгаларына хејир јетирмәјин гајдасы будур ки, шәхс өз малы, чисми, фикири илә башгаларына бәһрә версин вә онларын еһтијачларыны өдәсин. Һәгигәтдә башгаларынын еһтијачларыны өдәмәјә галхмаг олдугча саваблы бир ишдир вә бу иш халгла гајнајыб-гарышмадан һасил олмур. Халгын чијниндән јүкү көтүрә билән, онларын проблемләринин һәллинә чалыша билән шәхс, бөјүк бир фәзиләтә наил олмушдур. Бу чүр мүһүм иш тәнһалыға үз тутмагла һасил олмур. Кушәнишин олан инсан анчаг фәрди ибадәтләрини (нафилә вә мүстәһәбби намазлар кими) вә шәхси ишләрини көрә биләр.

Ч – Тәрбијә етмәк вә тәрбијәләнмәк. Јә’ни, халгын хошакәлмәз адәт вә әхлагынын әлачына чалышмаг вә дөзмәк, нәфсин әзилмәси вә шәһвәтин, истәкләрин пајимал олмасыны нәзәрдә тутуб чамаатын хошакәлмәз әхлагына, әзијјәтләринә сәбирли олмаг. Бу иш анчаг халгла гајнајыб-гарышдыгда мүмкүн олур. Нәфсин паклашмасы вә өзүнүтәрбијә јөнүндә һеч бир иш көрмәјән, шәриәт ганунлары чәрчивәсиндә шәһвәтини контрол едә билмәјән шәхс үчүн, халгла гајнајыб-гарышмаг (бу шәртлә ки, мүсбәт јөнлү олсун) тәнһалыға чәкилмәкдән даһа јахшыдыр. Башгаларыны тәрбијәләндирмәк будур ки, онлары пис ишләрдән горхудуб чәкиндирәсән, нечә ки, мүәллим өз шакирди илә белә едир. Тәнһалыға чәкилмәклә әлдә едиләнләр халгын ичәрисиндә әлдә едилән нәтичәләрлә мүгајисә олунмалыдыр. Ајдынлашдырылмалыдыр ки, халгла рабитәдә олмағын инсанын

әхлагынын паклашмасында ролу нә гәдәрдир, бундан сонра ән јахшы јол сечилмәлидир.

Д - Башгалары илә достлуг вә үнс. Бу мүһүм иш мәҹлисләрдә иштирак етмәк, башгалары илә отуруб-дурмагла һасил олур. Әлбәттә, инсаны һарама чәкән мәҹлисләрдән узаг олмаг лазымдыр, достлуг Аллаһын истәкләри вә шә'рин бујруглары әсасында гурулмалыдыр. Инсан онун камалыны, билијини зәнкинләшдирән мәҹлисләрә гатылмалыдыр, инсанын вахтыны һәдәрә верән, мадди вә мә'нәви зәрәрләр баһасына баша кәлән мәҹлисләрдән узаг кәзилмәлидир. Инсанын хошбәхтлијә, бәдбәхтлијә наил олмасында достун, јолдашын ролу чох бөјүкдүр. Бу ҹәһәтдән дә достун сечилмәсинә һәддән артыг диггәт едилмәлидир.

Пејғәмбәр (с) бујурур: "- Инсан өз достунун дининдәдир. Белә исә, сиздән һәр бириниз бахыб көрсүн киминлә достлуг едир."

Лоғман, алимләр, үләма илә отуруб-дурмағын әһәмијјәти һаггында оғлуна дејир: "- Өвладым! Алимләрлә һәмсөһбәт ол вә гаршыларында тәвазөкар олуб дизи үстә отур. Бил ки, гәлбләр һикмәтлә дирилик тапыр, нечә ки, өлмүш торпаг јағыш илә ҹана кәлир."

Вә ја, Сә'ди, алим вә абидлә һәмсөһбәт олмағын фәрги барәдә дејир: "- Суфиләр ханәкаһындан бир нәфәр үз дөндәриб мәдрәсәјә кәлир. Ондан сорушдум: "- Алимлә абид арасында нә фәрг көрдүн ки, ону бурахыб буну тутдун?" Деди: "- О далғалар арасындан өз килимини дартыб чыхартмаға чалышырды, амма бу ҹәһд едир ки, боғуланы дартыб чыхартсын."

Е - Ҹәмијјәт арасында олмағын фајдаларындан бири дә саваб газаныб башгаларына да саваб газандырмагдыр. Саваба наил олмаг халгын јас мәрасимләриндә иштирак етмәклә, хәстәләрә баш чәкмәк, дост-танышын евинә кет-кәл етмәк вә онларын гәминә, севинҹинә шәрик олмагла һасил олур. Чох вахт бу кими мәрасимләрә гатылмаг мүсәлманларын гәлбинин шад олмасына, гардашлыг әһдинин мөһкәмләнмәсинә сәбәб олур. Бунун өзүнүн бөјүк савабы вардыр. Амма башгаларына саваб јетирмәк будур ки, гапыны башгаларынын үзүнә ачыг гојсун ки, ҹамаат мүсибәтдә, сыхынтыда онун евинә кәлә билсин вә дәрдинә шәрик олуб гәмхары олсун, шадлыгларда онун не'мәтиндән бәһрәләниб, она көзајдынлығы вериб тәбрик десин. Бу ишләрлә ҹамаат саваба батмыш олур. Әкәр бир нәфәр алим евинин гапысыны башгаларынын үзүнә ачыг гојса, бу иш сәбәб олачаг ки, халг ону зијарәт етмәклә саваб газансын.

Ә – Тәвазөкарлыг. Башгалары илә отуруб-дурмағын нәтиҹәсиндә инсанда тәвазөкарлыг хисләти мејдана чыхыр ки, тәнһалыға

чәкилмәклә инсан јүксәк мәгамлардан сајылан бу хисләтә наил ола билмир. Чүнки һәрдән кибрин өзү инсанын тәнһалыға үз тутмасына сәбәб олур.

Нәгл едирләр, бир нәфәр алим һикмәтә даир 360 рисалә јазыр. Иш о јерә чатыр ки, Аллаһ јанында јүксәк мәгам саһиби олдуғуну көрүр. Аллаһ онун зәманәсинин пејғәмбәринә вәһј едир ки: "- О алимә сөјлә, -"сән јер үзүнү нифагла долдуруб бир-биринә вурмусан, Мән сәнин пәришанлыға сәбәб олан ишләрини бәјәнмирәм." Бундан сонра һәмин алим тәнһалыға чәкилир, ҹәмијјәтдән араланыр вә јерин алтында балача бир дахмада јашамаға башлајыр. Һәмин алим өз-өзүнә дејир: "- Инди Аллаһ-Тәала мәндән разы галачагдыр." Аллаһ өз пејғәмбәринә вәһј көндәрир ки, - "она денән халгла гајнајыб-гарышмајынҹа, онларын әзијјәтләринә сәбр етмәјинҹә Мән сәндән разы олмајачағам." Бу сөзләри ешидән алим өз хәлвәт дахмасындан чыхыб ҹамаат арасына гатылыр – күчәдә, базарда адамларла һәмсөһбәт олур, бир сүфрәдә әјләшиб чөрәк јејир. Нәһајәт, Аллаһ вәһј едир: "- Инди сәндән разы галдым."

О гәдәр инсанлар олуб ки, евләриндә отуруб ҹамаатдан аралы кәзибләр вә һәмин тәнһалыға гапылмалары онларын тәкәббүрүнә сәбәб олуб. Бундан сонра һәмин тәкәббүр онларын ҹамаатла гајнајыб-гарышмаларына мане олуб, чүнки башгалары илә бир мәҹлисдә отурмағы өзләринә сығышдырмајыблар.

Ж – Тәҹрүбә газанчы. Инсан ҹамаат арасында тәҹрүбә газаныр, чүнки инсан башгаларынын арасында олмагла онлары фикирләринә, әмәлләринә вагиф олур. Онларын әмәлләриндән һәјатда дүшүб-чыхдыглары чәтинликләрдән акаһ олмагла, һәјатын дүзкүн јолуну баша вурмагда өзләринә тәҹрүбә топлајырлар. Мә'лумдур ки, инсан әгли тәкликдә онун дүнјасына вә дининә лазым олан шејләри анламаға кифајәт етмир вә бу ишләрдә тәҹрүбә она көмәк едир. Тәҹрүбәси олмајан кәсә тәнһалыға чәкилмәк фајда вермир.

Дејиләнләрә әсасән ајдын олду ки, нә бүтөвлүкдә тәнһалыға чәкилмәји рәдд етмәк олар, нә дә бүтөвлүкдә ҹамаатла гајнајыб-гарышмағы, кет-кәл етмәји мүсбәт һал кими гијмәтләндирмәк олар. Һәр кәсин өз руһијјәсинә, отуруб дурдуғу адамларын руһијјәсинә вә бу әлагәләрин мәгсәдинә көрә һөкм фәрг едир. Бир сөзлә, ҹамаатдан узаг кәзмәк дүшмәнчилијә вә әдавәтә сәбәб олур, онларла ифрат һәддә гајнајыб-гарышмаг исә инсанын әхлагыны корлајыр. Буна көрә дә инсан бүтүн һалларда бу икисинин арасында олан орта һәддә риајәт етмәлидир.

Үлфәт вә гардашлыг илаһи не’мәтләр сырасында

Шүбһәсиз Аллаһ јаратдығы бүтүн шејләри – дағдан, дәрәдән, мешәдән, дәниздән тутмуш, инсанлара, һејванлара гәдәр – һамысыны не’мәт гәрар вермишдир. Фәнн әһлинин тә’бирилә десәк, бу аләм һәмаһәнк, һармоник бир системә маликдир ки, онун бүтүн һиссәләри бир-бирилә сых әлагә тәшкил едирләр. Вагиjјәтдә аләмә көзәл, әһсән бир систем һакимдир вә һәр шеј өз јериндә гәрар тутмушдур. Бүтүн јарадылмышлар бир-бири илә сых рабитәдә олуб, бир-бириндән бәһрәләнирләр. Бу ганунаујғунлуг сырасында инсанлар Аллаһын һәјатда онлар үчүн нәзәрдә тутдуғу һәдәфә көрә ки - бу һәдәф инсанын камала јетмәсидир – бир-бириләринә фајдалы олуб, бир-бириләриндән мүсбәт бәһрәләнмәлидирләр. Башга бир тәрәфдән, Аллаһ-Тәаланын әслиндә инсанлары әһсән систем хәттиндә камала доғру ирәлиләмәләри үчүн бир-бириләринә не’мәт гәрар вермәсинә бахмајараг, амма инсан фаили-мухтар олдуғу үчүн Аллаһын не’мәтләрини бәдбәхтлијә вә зәрәрә дә чевирә биләр. Нечә ки, Аллаһ бујурур: “Мәкәр көрмәзми олдун, Аллаһын не’мәтини күфрлә нечә дәјишмиш онлар, өз гөвмләрини дә мәһвә јуварлатмышлар?”

Дејиләнләри нәзәрә алсаг, инсанлар башгаларынын онлардан бәһрәләнә билмәләри үчүн, һәм өзләрини башгалары үчүн не’мәтдә гәрар верә биләрләр, һәм дә онларын бәдбәхтлијә дүчар олмаларына сәбәб ола биләрләр. Гардашлыг вә дostлуг әлагәләри илаһи не’мәтләрдән бири олуб Аллаһын хүсуси инаjәтини дашыјыр, о јерә гәдәр ки, Аллаһ бујурур: “Аллаһын ипиндән јапышын һамылыгла, ајрылмајын ондан. Анын Аллаһын сизә вердији бол не’мәти. Дүшмән идиниз бир заман, гәлбләринизи Аллаһ бирләшдирди. Онун не’мәтилә гардаш олдунуз...”

Белә исә, халг арасында илаһи не’мәт олан үлфәт вә пејвәндин гәдри билинмәлидир, һәмчинин бу үлфәтин мөһкәмләндирилмәсинә чалышылмалыдыр. Бир мүсәлман сә’ј етмәлидир бүтүн һалларда өз мүсәлман гардашынын гәмхары вә јавәри олсун.

Имам Садиг (ә) бујурур: “- Мүсәлман мүсәлманын гардашы, онун көрән көзү вә бәләдчисидир. Мүсәлман мүсәлмана хәјанәт етмәз, зүлм рәва билмәз, јалан демәз вә онун гејбәтини етмәз.”

Амма демәк олмаз бүтүн инсанларла әлагә јаратмаг јахшыдыр вә eләчә дә әксинә, демәк олмаз инсанларла отуруб-дурмаг мүтләг шәкилдә зәрәрлидир вә инсан һеч кимлә кет-кәл етмәмәлидир. Бәлкә елә бир ме’јары нәзәрдә тутмаг лазымдыр ки, онун әсасында мүсбәт јөнлү әлагәләри инсанын зәрәринә сәбәб олан әлагәләрдән ајырмаг

мүмкүн олсун. Инсан она мә’нәви вә илаһи һәдәфләрә чатмагда көмәк едән мәчлисләри, инсанлары танымалыдыр, билмәлидир ки, руһи тәкамүлә чатмасы үчүн киминлә отуруб дурмалыдыр вә ја кимә мүсбәт, тәрбијәви тә’сир гоја биләчәјини ајырд етмәлидир. Башгаларына мүсбәт тә’сир көстәрмәјин өзү дә инсанын тәкамүлүнә сәбәб олур. Әкәр инсан башгаларына хидмәт етмәји өзүнә борч билсә - истәр мадди хидмәт олсун, истәрсә дә мә’нәви – вә өзүнә вәзифә билдији үчүн башгаларыны доғру јола јөнәлтсә, өзү тәкамүл едәчәкдир. Чүнки инсанлыг вәзифәсини јеринә јетирдијинә көрә Аллаһа ибадәт етмиш олур вә нәтичәдә даһа да камилләшир.

Һәгигәтдә бу аләмдә, биз башгаларына нә гәдәр хидмәт етсәк, әкәр дүзкүн вә шәриәтин бујуруглары әсасында олмуш олса, һәмин хидмәт һәгигәтдә өзүмүзә гајыдачаг; јә’ни Аллаһа ибадәт етмиш олуруг вә савабы өзүмүзә аид олачагдыр. Демәли, әкәр ичтимаи әлагәләр инсанын башгаларына хејир вермәсинә вә ја башгаларындан өзүнә мә’нәви хејир көтүрмәсинә сәбәб оларса, гајнајыб-гарышмагла даһа да јахшы һәдәфинә фикир верәрсә вә елми, гәлби диггәти артмыш оларса, бу чүр ичтимаи әлагәләр онун үчүн дәјәрлидир.

Бунун мүгабилиндә инсанын онун дүнјасына вә ахирәтинә һеч бир хејри олмајан мәчлисләрә гатылмасы, онун кериләмәсинә, гәфләтинә сәбәб олан јерләрә кет-кәл етмәси бәјәнилән дејил. Буна көрә дә һәр инсаны достлуға сечмәк дүзкүн дејил. Достун јүксәк вә дәјәрли хисләтләри достлуға сәбәб олмалыдыр. Әлбәттә, достда олан һәмин али хисләтләр башгалары илә һәмсөһбәт олдуғунда тә’сир бағышлајыр. Дүздүр ки, бә’зи достлуглар дүнјәви фајдалара көрә олур, һәр ики тәрәф пулу, вәзифәни нәзәрдә тутурлар, амма ән мүһүм фајдалар дини фајдалардыр. Мәсәлән, һәмсөһбәтин елминдән, әмәлиндән, јүксәк мә’нәви мәгамындан фајдаланмаг кими.

Достун сечилмәси ме’јары

Мүнасиб досту сечмәјин чәтинлији, јахшы вә пис достун инсана көстәрә биләчәји мәнфи вә мүсбәт тә’сири нәзәрдә тутараг Ислам гајнагларында досту сечмәјин ме’јарларыны бәјан едән фәсилләрә јер верилмиш, әхлаг устадлары мүнасиб достун хүсусијјәтләрини садаламышлар. О чүмләдән, Аллаһын Рәсулундан (с) сорушанда ки, ән јахшы дост кимдир, чавабында бујурур:

“- О кәсдир ки, көрүшү Аллаһы сизә хатырладыр, данышығы елминизи артырыр вә әмәли ахирәти сизин јадыныза салыр.”

Һәзрәт Исанын (ә) сәһабәләри ондан сорушанда ки, киминлә отуруб-дураг, чавабында дејир: “- О кәслә отуруб-дурун ки, ону

көрмәјиниз Аллаһы сизин јадыныза салсын, әмәли сизи ахирәтә мүштаг етсин вә елми сизин әглинизи, мәнтигинизи артырсын.” Һәмчинин онлара бујурур: “- Күнаһ әһлиндән узаглашмагла Аллаһа јахынлашын, күнаһкарларла дүшмән олмагла Аллаһла дост олун вә онлары гәзәбләндирмәклә Аллаһын ризајәтини газанын.”

Гур’ани-Кәрим Һаггын вә илаһи пејғәмбәрләрин јолундан чыхмагла өзүнә вә башгаларына ситәм едәрәк Аллаһын гәзәбинә кәлмиш зијанкарын дилиндән белә бујурур:

“Вај һалыма! Каш филанкәси өзүмә дост етмәјәјдим;

Анд олсун ки, Гур’ан мәнә кәлдикдән сонра мәни ондан (Гур’ана иман кәтирмәкдән) о сапдырды. Шејтан инсаны (јолдан чыхартдыгдан, бәлаја салдыгдан сонра) јалгыз бурахар (зәлил, рүсвај едәр).

Бу гәбилдән олан ајәләр она дәлаләт едир ки, инсанын азмасына сәбәб олан амилләрдән бири дә јарарсыз вә намүнасиб достлардыр. Буна көрә дә тапшырылыр ки, мө’мин батини чиркин адамлардан вә күнаһ үстүндә дүзәнләнмиш мәчлисләрдән узаг олсун. Әлбәттә, инсанлар һамысы бир чүр дејилләр. Бә’зиләри елә мөһкәм ирадәјә маликдирләр, өзләрини елә һазырлајыб бәркитмишләр ки, һәр һансы шәраитдә тә’сир алтына дүшмүрләр, әксинә, гаршы тәрәфи тә’сир алтына алырлар. Амма бә’зиләри ирадәнин сүстлүјүндән, иманын зәифлијиндән, һәр кимлә отуруб-галхсалар гаршы тәрәфин рәнки-руһуну мәнимсәјирләр. Бунун үчүн дә инсан киминлә отуруб-дурдуғуна диггәт етмәлидир. Ирадәләри күчлү оланлар да башгаларынын тә’сир алтына дүшмәмәләринә бахмајараг бахыб көрмәлидирләр кимдән даһа чох фајда көтүрә биләрләр, киминлә отуруб-дурмалары даһа мәсләһәтлидир.

Демәли, һәр бир шәраитдә чамаат арасында олдугда, әкәр онларла отуруб-дурмаг Аллаһы бизим јадымыза салырса, онунла отуруб-дурмагла бизим елмимиз артырса, онларын көмәклији илә һәјатын дүзкүн јолунда раһат гәдәм көтүрә билириксә, мә’лумдур ки, бу чүр әлагәләр тәрбијәви вә лазымлыдыр; амма бундан гејри сурәтдә чамаат арасына гатылмалар әкс вә хошакәлмәз нәтичәләр верәчәкдир. Демәли, мүтләг шәкилдә дејә билмәрик ки, һәр көрүш јахшыдыр вә инсан һәр мәчлисә кедиб һәр кәслә отуруб-дурмалыдыр. Инсан күләрүзлүјү, хошрәфтар олмағы бәһанә едиб һәр кәслә әлагә јаратмамалыдыр. Һәгигәтдә бу чүр фикирләрлә инсан өзүнү алдатмыш олур.

Һәр кәслә кет-кәл етмәк инсанын хејринә дејил. Чох вахт инсан әввәлдә пак нијјәтлә мәчлисә дахил олур, сонра анлајыр ки, бу мәчлисә гатылмағы онун зијанына имиш. Чүнки, көрүр јахшы һесаб етдији

адамлар гејбәт, јалан, биһудә сөзләр данышырлар вә ону дүнјәви кечичи ләззәтләрә дә’вәт едирләр. Ја рәфтарлары бир чүрдүр ки, инсаны дүнјаја чәкир вә ахирәтдән гафил едир. Белә олан сурәтдә инсан хошүзлүјүн јахшы әхлаг олдуғуну бәһанә едиб онларын сырасына гатылмамалыдыр. Амма өзүнә күвәнирсә, мә’нәви күчү онлара тә’сир көстәрәчәк гәдәр күчлүдүрсә гатылмағын манеәси јохдур. Дүздүр ки, билир онларын рәфтары бәјәнилмәздир, амма онлары моизә вә нәсиһәтлә һидајәт едә биләчәјинә архајындыр. Әмр бе мә’руф, нәһј әз мүнкәр нијјәти илә - ки, мүгәддәс шәриәтдә бу ишә хүсуси әһәмијјәт верилир – белә кет-кәлләр јахшы ола биләр.

Рәвајәтләрин бириндә пејғәмбәр (с) бујурур: “- Бахын көрүн киминлә јолдашлыг едирсиниз, чүнки һәр кәсин өлүмү чатанда Аллаһын һүзурунда достларыны онунла гаршы-гаршыја гојарлар. Әкәр достлары јахшы дәстәдән олсалар, ону да јахшыларын сырасында јерләшдирәрләр, әкәр писләрдән олсалар, о да һәмин зүмрәдә јер тутар.”

Демәли, әкәр суал олунса ки, Ислам әхлагы бахымындан чәмијјәт арасына гатылмаг, инсанларла гајнајыб-гарышмаг јахшыдыр, јохса тәклијә чәкилиб кушәнишин олмаг, чавабында дејирик: белә дејил ки, кет-кәл етмәк бүтүн һалларда јахшы олсун, тәклијә чәкилмәк пис; мәсәлә ондадыр ки, инсан ону күнаһа сүрүкләјән, һагг јолдан аздыран, иманынын зәифләјиб шәккә-шүбһәјә дүшмәсинә сәбәб олан кәсләрдән кәнарлашмалыдыр. Бу кими азғын мәчлисләрдән, адамлардан узаглашыб тәклијә чәкилмәк лазым вә јериндә атылан аддымдыр.

Бунун гаршылығы олараг инсанларла гајнајыб-гарышмағы тәрк етмәк, ичтимаи мәсәләләрдән кәнарда галмаг, инсаны Аллаһын ичтимаи һәјатын сајәсиндә гәрар вердији бир сыра не’мәтләрдән мәһрум едир вә ону башгаларынын гаршысында көрмәли олачағы вәзифәләрдән сахлајыр. Һәгигәтдә тәклијә чәкилмәјин мәнфи чәһәти будур ки, бир сыра вачиб әмәлләрин тәрк едилмәсинә сәбәб олур. Инсан ичтимаи һәјатын сајәсиндә камил олан елм вә билик кәсб етмәкдән галыр, онун дүнјасы вә ахирәти үчүн башгаларынын она едә биләчәји мадди вә мә’нәви көмәкләрдән, сағлам әхлаги адәт-ән’әнәләрдән мәһрум олур. Әкәр һәр кәс тәклијә гапылыб бир кәнарда ибадәтлә мәшғул олмаға башласа, башгалары илә гајнајыб-гарышмаса, Исламын ичтимаи ганунлары мәәттәл вә дондурулмуш олачагдыр. Буна көрә дә башгалары илә гајнајыб-гарышмағын вә әлагәләри кәсмәјин - һәр биринин өз јери вар вә јериндә һәр бири бәјәниләндир. Елә-белә тәнһалыға чәкилмәк јахшы дејил. Амма ријадан узаг олмаг үчүн башгаларынын көзүндән узаг бир

јердә ибадәт етмәјин ејби јохдур. Күндәлик проблемләрин вә чамаатла олан әлагәләрин бу ибадәтләрә мане олмамасы үчүн јахшы оларды бу кими әмәлләр тәкликдә вә кечәләр көрүлсүн. Чүнки кечә, Аллаһа ибадәт едиб мүначата чәкилмәк үчүн мүнасиб замандыр. Инсан бу вахтлары күндәлик фәалијјәтләриндән азад олур, өзү һаггында дүшүнмәјә фүрсәт тапыр вә Аллаһы јад етмәклә гәлбини чилалајыр. Аллаһ-тәала бујурур: "Шүбһәсиз ки, кечә (намаз гылмаг үчүн јатагдан) галхмаг (чох чәтин олса да) даһа әлверишли вә (о заман) сөз демәк (Гур'ан охумаг, дуа етмәк) даһа мүнасибдир! Чүнки күндүз (ја Пејғәмбәр) сәнин узун-узады давам едән (дүнјәви) ишләрин вардыр."

Күндүз вахты инсан әлинә тәсбиһ алыб зикрә мәшғул олмамалыдыр, әксинә, чамаат арасына гатылыб онларын кәнарында өз вәзифәсинә әмәл етмәлидир. Инсанларын арасына гатылмадан, башгалары илә гајнајыб-гарышмадан, тәк бир отаға гапылмагла вә ја мәсчиддә күн кечирмәклә нә елм өјрәнмәк олар, нә елм өјрәтмәк, нә дә башгаларыны һидајәт етмәк олар. Тәнһалыға чәкилмәклә инсан ичтимаи хејријјә ишләриндә иштирак етмәкдән, чәмијјәт гаршысында бир фәрдин дашыдығы вәзифәләрдән мәһрум олур. Инди көр сијаси сәһнәдә, дахили вә бејнәлхалг мәсәләләрдә, дикәр өлкәләрин мүсәлманларына көмәк етмәкдә инсан һансы мәс'улијјәтләрдән бојун гачырмыш олур. Башга бир тәрәфдән, инсан елә билмәмәлидир ки, чәмијјәтдә бу чүр көрүлмәли, газаныла биләчәк саваб вә хејир ишләр варса, демәли һәр чәмијјәтдә, һәр јығынчагда киминлә кәлди һәр һансы сурәтдә әлагәләр гурмаг јахшыдыр. Бу чүр фикрин өзү инсанын азмасына сәбәб ола биләр. Өндә ишарә едилдији кими инсан отуруб-дурмағын һәр јөнүнү, шәр'и тәрәфләрини нәзәрә алыб риајәт етмәјә сә'ј етмәлидир ки, өз әсли һәдәфиндән јајынмасын. Имам Багир (ә) өз тәрәфдарларындан Салеһ адлы бирисинә бујурур: "- Сәни ағладан, сәнә нәсиһәт едән кәсин далысынча кет. Сәни күлдүрүб вә алдадан кәсин архасынча кетмә. Тезликлә Аллаһын јанына кедиб өз ишләриниздән акаһ олачагсыныз."

Гафилләрин арасында Аллаһы јад етмәјин әзәмәти

Әкәр инсан билмәдән гафилләрин арасына дүшсә вә көрсә ки, һәмин чамаат Аллаһа вә ахирәтә биканәдирләр, белә олан һалда о нә етмәлидир ки, күнаһа алудә олмасын. Әкәр онларын арасындан харич олмаг истәсә, мүнасиб мүнасибәт көстәрмәјәчәкләр вә ола билсин белә баша дүшсүнләр ки, о өзүнү башгаларындан үстүн тутур. Ислам әхлагына көрә инсан өзүнү башгаларындан үстүн билмәмәлидир, нә дә заһирдә буну бирузә верәчәк һәрәкәт етмәмәлидир. Нечә ки, Пејғәмбәр

(с) Әбузәрә етдији нәсиһәтләринин бириндә - ки, бундан габаг бу барәдә бәһс едилди – бујурур: “- Инсан чамааты Аллаһын әзәмәти гаршысында дәрракәсиз дәвәләр кими көрмәјинчә вә сонра өзүнә бахыб өзүнү һәмин чамаатдан даһа ашағы көрмәјинчә, камил елмә јијәләнә билмәз.”

Һәтта инсан өзүнү фасиг адамдан да үстүн көрмәмәлидир. Ола биләр һәмин фасиг адамын төвбә етмәклә күнаһы бағышланмыш олсун, амма һәмин мө’мин өз ибадәтинә архајын олуб гүрура вә худпәсәндлијә алудә олмагла өзүнү һәлакәтә сүрүкләсин. Буна көрә дә бә’зән инсан елә шәраитлә үзләшмәли олур ки, һәмин шәраитдән доған зәрурәтә көрә, башгалары ондан бәдкүман олмасынлар дејә өзүнү чәмијјәтдән гырağа чәкә билмир. Бундан әлавә, һәрдән әмр бе мә’руф, нәһј әз мункәр етмәк үчүн чәмијјәтин ичинә гатылмалы олур. Күнаһа мәшғул адамларын ичиндә олмағын, онлары горхутмағын өзү нәһј әз мункәр үчүн бир васитәдир. Јә’ни, инсан онларын ичиндә олуб онлара мүсбәт тә’сир көстәриб саваб да газана биләр. Амма вәзијјәт һәмишә бу чүр олмур, јә’ни бә’зән инсан бир дәстә инсанла растлашмалы олур ки, хејир әһли дејилләр, гафилдирләр,бош-бош данышырлар, амма бунунла белә күнаһ да етмирләр ки, онлара нәсиһәт етмәк, нәһј әз мункәр етмәк вачиб олсун. Бу чүр дәстә илә әлагәдар ки, Пејғәмбәр (с) бујурур: “- Еј Әбузәр! Гафилләр арасында Аллаһы јад едән кәс, дөјүш мејданында дөјүшдән гачанлар арасында мүгавимәт көстәриб чиһад едән кәс кимидир.”

Инсан гафилләрин арасында олдуғу һалда онлардан фајдалы бир шеј көрүб-көтүрмүрсә, сә’ј едиб диггәтини Аллаһ-Тәалаја тәрәф јөнәлтсин ки, һәмин чәнк мејданында башгаларынын гачдығы бир вахтда тәк галыб дүшмәнин мүгабилиндә мүгавимәт едән кәс кими олсун. Өндә ишарә етмишдик ки, тәкликдә дүшмәнин габағында дајаныб чиһад едән кәслә Аллаһ ифтихар едиб мәләкләрин јанында өјүнәр. Һәмчинин Аллаһ гафилләр арасында Аллаһы јад едән мө’мин илә дә өјүнүр.

Инсанын өз данышығына нисбәтдә мәс’улијјәт дашымасы

Сонра Пејғәмбәр (с) бујурур: “- Еј Әбузәр! Јахшы досту олмаг тәкликдән јахшыдыр вә тәнһалыг пис достдан јахшыдыр, хејирли данышыг сүкутдан јахшыдыр, сүкут шәр данышыгдан јахшыдыр.”

Тәбии олараг инсан башгалары илә кет-кәл едәндә сөһбәт мәчлисинә дә дүшмәли олур; бу һалда сүкут јахшыдыр, јохса данышмаг? Дедијимиз кими, тәнһалыға чәкилмәклә гајнајыб-гарышмағын көклү ме’јарлары фәрглидир, һәрдән кет-кәл етмәк јахшыдыр, һәрдән дә

тәнһалыға чәкилмәк. Данышмаг вә сүкут етмәк барәсиндә дә сабит ме'јарымыз јохдур. Бахыб көрүлмәлидир данышыг һансы нијјәтлә апарылыр, һансы мәгсәдлә данышырсан. Данышмаг Аллаһ нијјәти илә, башгаларына фајда вермәк нијјәтилә олдугда бәјәниләндир. Јә'ни бу данышыгла инсанын Аллаһа диггәти артмыш олсун вә башгалары да ондан бир шеј өјрәнә билсинләр.

Һәр һалда јахшы сөһбәт о сөһбәтдир ки, башгаларыны һидајәт етмәк вә лазым олан камала чатдырмаг үчүн едилмиш олсун, истәр бирбаша мә'нәви, ахирәви тәкамүллә әлагәдар олсун, истәрсә дә мә'нәви тәкамүлә чатмаг үчүн мүгәддимәләр барәсиндә олсун, јә'ни дүнја ишләри илә әлагәдар. Чүнки данышанын гәрәзи, мадди васитәләри мисал чәкмәклә динләјичини акаһ едиб онун үчүн камала көтүрән јоллары һамарламагдыр. Чүнки камал вә инсанијјәт јолунда инсанын мадди имканларындан бәһрәләнмәси инкаредилмәз вә гачылмаздыр. Амма, бир һалда ки, инсан нә өзү өз данышығындан бәһрәләнир, нә башгалары, бу һалда сакит отуруб динмәмәк јахшыдыр. Мараглы бурасыдыр ки, рәвајәтләрдә данышмаг јох "имла" тә'бири ишләдилмишдир. Бу тә'бирдә бир инајәт вардыр: әрәб вә фарс дилләриндә "имла"нын мә'насы будур ки, бир нәфәр бир шеји десин, башгасы исә ону јазсын. Инсанын данышдығы һәр сөз имла дејил, чүнки һәр дәфә башгалары јазсын дејә данышмыр. Онда бәс Пејғәмбәр (с) нијә демир: јахшы сөз сүкутдан јахшыдыр вә сүкут шәр сөздән јахшыдыр? "Имла" тә'биринин ишләдилмәси үчүн ики нөгтәни вурғулаја биләрик:

Биринчи нөгтә: инсан данышдығы заман сөзләри ешидәнин зеһнинә јазылыр вә онун зеһн анбарында јер тутур. Бунун үчүн дә бахыб диггәт едилмәлидир ки, ешидәнин зеһнинә һансы сөзләр һәкк олур вә һансы тә'сири гојур. Данышмаг тәкҹә ағыз бошлуғундан сәсләри хариҹә өтүрмәк дејил; бундан әлавә, сөзләр мүәјјән тә'сир мәншәји олуб инсан данышдығы заман санки башгалары тәрәфиндән јазылыр. Бунун үчүн дә диггәт етмәк лазымдыр ки, башгаларынын руһунда һансы тә'сири гојуруг вә нә кими шејләри онун зеһниндә вә үрәјиндә һәкк едирик. Әкәр о сөз хејирдирсә, дејилмәси дә јериндәдир, кәрәк дејилә, бу ҹүр сөзүн көстәрдији тә'сир дә јахшы олаҹаг, амма хејир сөз дејилсә, инсан нијә башгаларынын зеһниндә мәнфи тә'сир бурахан хошакәлмәз сөзләр данышмалыдыр!

Икинчи нөгтә: инсанын данышдығы һәр шеји јазмаға ики мәләк тә'јин олунмушдур, буна көрә дә онун сөзләринә "имла" да аид едилир. Нечә ки, Аллаһ бујурур: "Дедији һәр сөзү (јазмаг үчүн) онун јанында һазыр дуруб көзләјән (ики мәләк) вардыр."

Башга бир јердә Аллаһ јенә дә бујурур: "Хејр, (сиз кафирләр тәкҹә Аллаһын кәрәмини данмырсыныз), даһа доғрусу, сиз һагг-һесаб күнүнү јалан сајырсыныз! Сизин үстүнүздә көзәтчи мәләкләр – (әмәлләринизи) јазан вә (Аллаһ дәркаһында) чох һөрмәтли олан мәләкләр вардыр."

Мө'минлә бир сүфрәдә отурмағын һүснијјәти вә фасигин сүфрәсиндән чәкинмәк

Ардынҹа Пејғәмбәр (с) бујурур: "- Еј Әбузәр! Иманлы адамлардан башга һеч кимлә отуруб-дурма, сүфрәнә Аллаһдан чәкинән кимсәдән башга кимсәни әјләшдирмә, сәнин өзүндә фасиг адамларын чөрәјини јемә."

Пејғәмбәр (с) рәвајәтин бу бөлүмүндә әввәлҹә башгалары илә отуруб-дурмағын кејфијјәтини ачыглајыр, сонра онун бә'зи лазым олан ҹәһәтинә тохунур. Башгалары илә гајнајыб-гарышмағын тәләб етдији шејләрдән бири дә онларла һәмсөһбәт олмагдыр, белә ки, башгалары илә кет-кәл едәндә инсан онларла бир сүфрә башында да отурмалы олур. Инсан белә кет-кәлләрдә мәҹбур олур өз әтрафындакы адамларла јејиб-ичсин. Пејғәмбәр (с) бујурур: " - мө'миндән башгасы илә бир јердә отурма, һәр кәсин чөрәјини јемә, һәр кәси гонаг чағырма." Анҹаг мө'минлә бир сүфрә башында отурун.

Фасиг адамын чөрәјини јемәјин илк нәтиҹәси она дуз-чөрәк јолдашы кәсилмәк вә онун миннәтини көтүрмәкдир. Елә ки, инсан фасиг адама гонаг олду, онун чөрәјини једи, әвәзиндә о да бундан бир шеј көзләјир вә тәвәггеси олур ки, бунун да һансыса әјри ишини о дүзәлтсин. Көзләјир ки, һансыса сәнәдә имза атсын, һансыса гејри-шәр'и иши һәјата кечирсин. Һәрдән адам мәҹбур олуб онун истәкләринә бојун әјир. Бунун мүгабилиндә, әкәр инсан фасиг адамларла бир јердә отуруб-дурмаса, чөрәкләрини јемәсә, онларын миннәтини дә көтүрмәз вә белә олан сурәтдә ондан тәвәггеләри дә олмаз. Әкәр ондан бир шеј истәсәләр, там ҹәсарәтлә хаһишләрини рәдд едәр, чүнки һәмин хаһиши јеринә јетирмәјә өзүнү сәлаһијјәтли билмир. Башга бир тәрәфдән фасиг адамын јемәјинин һалал олмасы мә'лум дејил. Онун Ислам еһкамларына елә дә инамы, бағлылығы олмадығы үчүн пулуну, малыны һансы јолла газандығы да мә'лум олмур, билинмир малынын хүмсүнү, зәкатыны вериб, ја јох, малыны рүшвәтлә газаныб, ја һалал зәһмәтлә. Инсан мө'минә е'тимад едә биләр, чүнки малыны һалал јолла газандығына шәкки јохдур, амма фасигә е'тимад едә билмир. Чох вахт олур инсан фасиг адамын чөрәјини јејир, сонра хәбәр тутур ки, һалал дејилмиш.

Дејиләнләрдән әлавә, бә’зи рәвајәтләрдән көрүндүјү кими, шүбһәли јемәкләр инсанын руһуна тә’сир гојур вә һәмчинин тәбии тә’сири дә олур. Бахмајараг ки, инсан ону хәбәрсиз јејир, амма һәмин јемәк өз тәбии вә мә’нәви тә’сирини көстәрир. Бу барәдә бә’зи алимләрдән гәрибә дастанлар да нәгл едилмишдир. Үләмаларын бириндән белә нәгл едирләр ки, о өз ханымына дејир: - “Мәнә елә кәлир ки, өлмүш һејван әти јејирәм!” Арвады әринин бу сөзләринә тәәччүб едир, амма јохлајыб ахтарыш апарандан сонра мә’лум олур ки, онларын истифадә етдикләри су анбарына һејван дүшүб өлүбмүш вә онлар да билмәдән бир мүддәт һәмин нәчис олмуш судан истифадә едирләрмиш. Һәмин алим нәчис сујун тәбии тә’сирини өз руһунда һисс едирмиш.

Бә’зи бөјүк шәхсијјәтләрин һәјатларыны мүталиә едәндә көрүрүк ки, онлар һәр кәсин гонаглыг дә’вәтини гәбул етмирләрмиш, һәр јерә кетмир, һәр чөрәји јемирләрмиш. Мө’чүзәли шәкилдә вә Аллаһын инајәти илә һафизи-Гур’ан олмуш Кәрбәлаји Казымдан гәрибә рәвајәт нәгл едирләр.

Тәләбәлијин әввәл илләриндә мән Һөччәтијјә мәдрәсәсиндә галырдым. Кәрбәлаји Казым һәрдән бизим мәдрәсәјә кәләрди вә тәләбәләр мараг үзүндән ону имтаһана чәкәрдиләр, билмәк истәјирдиләр доғрудан доғруја Гур’аны әзбәрдән билир, јохса јох. Кәрбәлаји чох гәрибә тәрздә Гур’аны һифз етмишди, һәтта Гур’ан ајәләринин ахырындан башлајыб тәрсинә шәкилдә әввәлинә гәдәр дејә билирди вә Гур’анын нөгтәләринин сајыны билирди. Кәрбәлаји һәр кәсин евинә кетмәзди, бә’зиләринин дә’вәтини гәбул едәрди, бә’зиләринкини гәбул етмәзди. Дејирди, - “бә’зи гонаглыглара кедәндән сонра гәлбимдә бир күдурәт, ағырлыг һисс едирәм вә гонаглыгдан габаг көрдүјүм нурлары артыг көрмүрәм.”(Ајдындыр ки, бу сөзләр бизим идракымыздан чох јухарыдыр, амма бир һәгигәтдир.)

Рәһмәтлик ајәтуллаһ Мүртәза Һаири нәгл едирмиш ки, мән Чәваһирин китабыны Кәрбәлаји Казымын гаршысына гојдум, онун савады олмадығы үчүн охуја билмәди, А-ны Б-дән ајыра билмирди, амма Гур’ан ајәләринин үстүнә бармағыны гојуб дејирди: - “Бу Гур’ан ајәсидир!” Ајәтуллаһ Һаири она дејир: - “Сәнин ки савадын јохдур, бәс Гур’ан ајәләрини нечә ајырырсан?” Кәрбәлаји дејир: - “Бу ајәләрин нуру вар, мән онларын нурундан билирәм ки, Гур’ан ајәләридирләр!” Бәли, белә һәгигәтләр вардыр, биз дәрк етмирик дејә инкар етмәмәлијик. Сә’ј едиб елә кәсләрлә отуруб-дурмалыјыг, елә кәсләрин чөрәјини јемәлијик, елә кәсләрин һәдијјәләрини гәбул етмәлијик ки, иман вә тәгва әһли олсунлар. Һәмчинин Аллаһ инсана бир мал әта едәндә сә’ј едиб о не’мәтдән ән јахшы шәкилдә истифадә етмәлидир.

һәмин малдан јемәк һазырлајырса ону иманлы вә тәгвалы адамын гаршысына гојмалыдыр ки, Аллаһ онун әмәлиндән разы галсын вә әлавә олараг онун дүзәнләдији гонаглыг ики нәфәр арасында илаһи рабитәјә сәбәб олсун.

"- Еј Әбузәр! Чөрәјини елә адама једиздир ки, ону Аллаһ јолунда севмиш оласан. Сән дә, сәни Аллаһ јолунда севән кәсин чөрәјини је!"

Инсан елә адама чөрәк вермәли, өзү дә елә адамын чөрәјини јемәлидир ки, араларында достлуг вә сәмимијјәт бәргәрар олсун вә о достлуғун көкү, мәншәји Аллаһа дајансын. Бир нәфәр адама јемәк верәндә, мә'лум олур ки, ону севир, амма бахыб көрмәк лазымдыр ону Аллаһа көрә севир, јохса башга шејләрә көрә. Пејғәмбәр (с) бујурур гонаглыға кетмәјимиз, гонаг гәбул етмәјимиз Аллаһа көрә олмалыдыр ки, Аллаһ не'мәтләри лајигли јериндә истифадә едилсин вә Аллаһын мө'мин бәндәләри арасында илаһи рабитәјә сәбәб олсун. Мүмкүндүр гонаглыг јолу илә мө'мин бәндәләр арасында мәһәббәт артсын вә илаһи мәһәббәтин јүксәлиши илә мө'мин бәндәләр дә мәгамча јүксәлсинләр. Бунун гаршылығында әкәр мәһәббәт шејтани олса, онун күчләнмәси инсанын сүгутуна сәбәб олачагдыр.

Һалал вә һарамын заһири еһкамларына риајәт етмәјә верилән тапшырыглардан башга ки – фигһин тә'кид едилмиш бујругларындандыр, - Аллаһ өвлијалары бир сыра дикәр дәгиг вә зәриф мәсәләләрә дә һәм өзләри риајәт едир, һәм дә достларына тапшырырдылар. Чүнки вачиб ишләри әнчам вериб, һарам ишләри тәрк етмәк инсанын камала јетмәси үчүн кафи дејил. Бу вәзифәләри јеринә јетирмәк, һәлә јолун әввәлидир (ки, әлбәттә, бизләрдән әксәријјәтимиз бу мәрһәләнин өзүндә дә илишиб галмышыг). Мө'минин ирадәси күчлү олмалыдыр, елә хәјал етмәмәлидир вачибата әмәл етмәклә, һарамлары тәрк етмәклә сон мәгсәдә чатмышдыр. Билмәлидир ки, икинчи атачағы аддым шәр'и әдәбләрә вә мүстәһәббата риајәт етмәкдир ки, онлардан бә'зиләринә - о чүмләдән кет-кәлин, данышмағын, јемәк јемәјин гајда-ганунларына ишарә едилди. Дикәр мүстәһәббата риајәт етмәк вә һәмчинин шүбһәли шејләрдән чәкинмәк шәриәтин дикәр әдәб гајдаларындандыр.

Бу мәрһәләни кечәндән сонра јенә дә инсанын тәкамүл јолунда ону көзләјән, кечмәли олачағы узун јол вардыр. Инсан өз гәлбинә диггәт јетирмәлидир, бахыб көрмәлидир үрәјинин дәринлијиндә нәјә нәзәр салыр, әсл диггәтиндә дуран, ағлыны мәшғул едән шеј нәдир? Онун рәфтарынын тәканверичи мүһәррики нәдир? Һәтта јахшы, мүстәһәбби иш көрмүш олса да, бу ишдә онун нијјәти, мәгсәди нә олмушдур? Нәһајәт, үрәји вә нәфси сүзкәчдән кечирмәјин өзү инсан тәкамүлүнүн

мәрһәләләриндән биридир. Биз заһири әмәлләримизи һәләлик паклајыб дүзәлтмәдијимиз үчүн бу мәрһәләјә чатмамышыг. Сон мәрһәлә будур ки, Аллаһ өвлијалары сә'ј едирләр ки, диггәтләри анҹаг Аллаһа бағлансын, үрәкләри Аллаһ мәһәббәтинин ҹилвәкаһына чеврилсин. Үмидләри анҹаг Она олсун вә анҹаг Ондан горхсунлар, Аллаһдан гејрисини нәзәрә алмасынлар. Бу дүнјада елә јашајырлар ки, Аллаһдан башга кимсә илә ишләри олмур. Һамыја гајнајыб-гарышмаларына бахмајараг, иҹтимаи ишләрдә фәал олмаларына бахмајараг, үрәкләри Аллаһа елә јөнәлмишдир ки, санки Аллаһдан башга кимсәни көрмүрләр.

Ме'раҹ һәдисиндә, Аллаһ дәркаһына јахынлашмыш мө'минин руһунун дилиндән Аллаһ бујурур: "О мө'минин руһуна дејиләр: - "Дүнјаны неҹә тәрк етдин?" Ҹавабында дејәр: "- Пәрвәрдикара! Иззәт вә Ҹәлалына анд олсун ки, мәним дүнја барәсиндә бир елмим, акаһлығым јохдур, мәни јаратдығын күндән бәри Сәндән горхуб чәкинмишәм."

О мө'минин дүнјадан хәбәри јохдур, чүнки онун диггәти анҹаг Аллаһа олмушдур вә Аллаһа аидијјәти олмајан ишләрдән хәбәрсиздирләр. Аллаһын гыраг-буҹагда бу ҹүр бәндәләри дә вардыр. Әкәр биз дә бир балаҹа тәрпәнсәк, ирадәмизи күчләндирсәк, нәфсимизи паклашдырсаг, онларын мәгамына чата биләрик. Көрдүјүмүз ишләрә көрә мәғрур олмамалыјыг, заһирә бахмамалыјыг, сә'ј едиб руһумуза, үрәјимизин дәринлијинә нәзәр салмалыјыг.

ОТУЗ БИРИНЧИ ДӘРС

Дил – һидајәтә вә ја азмаға васитә

Камала чатмаг јолунда дилдән вә дикәр үзвләрдән бәһрәләнмәк;
Дилдән бәһрәләнмәјин гајдасы вә онун бәласындан гачмаг;
Башгарышдыран сөзләрдән пәһриз етмәк вә зарафат етмәкдә һәдди көзләмәк;
Һидајәт јолларынын мүхтәлифлији;
Данышығын вә рәфтарын әксүләмәлләринә бир бахыш.

Дил – һидајәтә вә ја азмаға васитә

Пејғәмбәрин (с) бәјанынын бу бөлүмү дил вә онун контролу илә бағлыдыр. Әлбәттә, өнҹәки дәрсләрдә бир гәдәр дилин контролунун лүзуму барәдә данышылды, бу бөлүмдә әсас бу нөгтәјә ишарә олунур ки, инсан өз данышығына чох диггәт етмәлидир. Бунун әһәмијјәтини нәзәрә алараг бизим рәвајәт китабларымызда сөз сөјләмәјин шивәләри, данышығын гајда-ганунлары вә нөгсанлы тәрәфләринә даир фәсилләр ајрылмышдыр. Дејилди ки, һансы сөзү данышмаг лазымдыр, һансыны данышмамаг. Инди ки, Пејғәмбәрин (с) нәсиһәтләрини шәрһ едиб арашдырмагда кәлиб бу бөлүмә јетишдик, бу барәдә ачыглама вермәјә башлајырыг. Әввәл буну дејәк ки, дил Аллаһын не’мәтләри арасында дәјәрли олан бир не’мәтдир. Сонра дилин бә’зи ејибләрини вә зәрәрләрини дә сајачағыг.

Камала чатмаг јолунда дилдән вә дикәр үзвләрдән бәһрәләнмәк

Инсанын вүҹудунда Аллаһын гәрар вердији не’мәтләрин һамысы – истәр заһири вә хариҹи үзвләр олсун – көз, гулаг, әл, ајаг вә с. кими, истәр инсанын гејри-мадди хүсусијјәтләри олсун – гүдрәт, тәфәккүр, тәхәјјүл кими – инсанын тәкамүлү үчүн бирваситәдирләр. Онлар нә өзләри һәдәфдирләр, нә дә онларын әлдә етдикләри шејләр инсанын сон һәдәфидир. Биз көзлә бизи камала вә Аллаһа јахынлашдыран шејләри көрмәлијик, еләҹә дә гулағымызла инсанын камалына вә ахирәт савабына сәбәб олан шејләри ешитмәлијик, башга үзвләрлә, о ҹүмләдән диллә дә бу ҹүр олмалыдыр.

Елә сөзләри данышмалыјыг ки, инсанын тәрәггисинә, Аллаһын разылығыны әлдә етмәјә сәбәб олсун. Аллаһын бүтүн не’мәтләриндән, Аллаһа јахынлашмаг вә камала чатмаг јолунда истифадә едилмәлидир.

Онлар ојунчаг дејилләр ки, инсан онлары һәр нијјәтлә истифадә етсин. Инсан дил васитәсилә әлдә едилән истәкләри вә нәтичәләри өзүнә әсас һәдәф алараг көтүрмәмәлидир, чүнки әсл һәдәф бунлардан чох-чох үстүндүр. Данышығын өзү инсан үчүн әсаләтә чеврилмәмәлидир. Буна көрә дә дили хејир вә камал јолунда ишләтмәлијик. Һәдисләрин бириндә имам Садиг (ә) бујурур: "- Дилин зәкаты мүсәлманлара нәсиһәт етмәк, гафилләри ојандырмаг вә чохлу зикр вә тәсбиһ демәкдир."

Данышмаг бир васитәдир, чүнки Аллаһын инсаны јаратмагда һәдәфи онун камала чатмасы вә Аллаһа јахынлашмасы олмушдур. Буна көрә дә дилдән һәмин һәдәфә чатмаг үчүн бәһрәләнмәк лазымдыр, јохса онунла өзүмүзә бәла һазырламамалыјыг. Өлчүб-бичиб сонра сөз сөјләмәк лазымдыр, инсанын ичтимаи вә мә'нәви мәнзиләтини ашағы салан сөзләрдән чәкинмәк лазымдыр, чүнки инсанын данышығы онун шәхсијјәтинин көстәричисидир. Демәли, әкәр инсан дүшүнмәдән, дедији сөзүн нәтичәсинә вармадан сөз данышдыса, өзүнүн алчаг сәвијјәли маһијјәтини фаш етмишдир. Нечә ки, Әли (ә) бујурур: "- Данышын ки, танынасыныз. Билин ки, һәр кәс өз дилинин алтында кизләнмишдир."

Башга бир јердә бош сөз данышмағы, данышдығы сөзүн сәмәрәсини дүшүнмәдән сөз сөјләмәји мүнафигләрин сифәтләриндән бири кими һесаб едир:

"- Мүнафиг дилинә кәләни данышар, нәјин онун хејринә, нәјин онун зијанына олдуғуну билмәз."

Амма мө'мин әксинә: "- Сөз сөјләмәк истәјәндә данышачағы барәдә јахшы дүшүнәр, әкәр јахшы олса ашкар едәр, әкәр пис олса үзә чыхармаз."

Дүздүр ки, билирик кәрәк дил васитәсилә Аллаһ-Тәалаја јахынлашаг, амма сөһбәт бу јахынлашманын нечәлијиндәдир. Изаһ үчүн дејәк бизим данышығымыз һәрдән ибадәт гисминдә олур. Нечә ки, инсан намаз вә дуа вахты бә'зи сөзләри дејир. Бу сөзләр вачиб вә мүстәһәбби ибадәтләр сырасында јер тутурлар. Амма башга һалларда дил инсанын башгалары илә анлашмасына көмәкчи васитәдир. Инсан дилин көмәји илә гәлбиндән кечәнләри башгаларына чатдырыр вә гаршы тәрәфи өз нијјәтиндән, истәјиндән акаһ едир. Башгаларына фикрини чатдырмаг да инсанын илаһи һәдәфи олмалыдыр. Билмәлидир һансы сөзү сөјләмәк, һансы фикри чатдырмаг онун Аллаһа јахынлашмасына сәбәб олачагдыр.

Бә’зи јерләрдә сөзүн саваб олмасыны шәриәт јолу илә билмәк олур, белә олмаса инсанын саваб данышығын һәдди-һүдудуну билмәси чох чәтин олар.

Әксәр јерләрдә инсан ағлынын көмәји илә данышығын јахшы вә ја пис олдуғуну ајырд едир. Белә олан сурәтдә әкәр инсан гүрбәтән-иләллаһ нијјәт етсә, онун сөзү ибадәт сајылачагдыр. Мәсәлән, өз данышмағы илә бир мәзлуму зүлмдән гуртара биләр вә ја данышмагла мәзлумун һаггыны залимдән алмыш олар. Бу һаллар "ағлын мүстәгилликләри"ндән сајылыр ки, әгл онларын дәркиндә мүстәгилдир вә шәриәтин көстәришинә еһтијачы јохдур. Әкәр бизә һеч бир шәр’и бујуруг кәлмәсәјди белә, мәзлумун һаггынын залимдән алынмасыны дәрк едәрдик. Әкәр биз өз сөзүмүзлә зүлмү мәзлумдан дәф’ едә билириксә, о сөз вачиб вә Аллаһын разылығына сәбәб олачагдыр. Әкәр о сөз вүчуб һәддинә чатмамыш да олса, ән азы онун јахшы олдуғуну дәрк едирик.

Һамымыз билирик ки, јетимин башына сығал чәкиб ону севиндирмәк вә ја данышыб дәрдләшмәклә мө’мин гардашын гәм-гүссәсини азалтмаг чох јахшы бир ишдир. Бу һалда инсан гүрбәт гәсди етсә әмәли ибадәт олачагдыр. Бу садаладығымыз һалларын гаршысында бә’зи һаллар да олур ки, биз һәрәкәтин мәгбул һүдудуну тә’јин едә билмирик. Шаре’ (һөкмү тә’јин едән) кәрәк ону бизим үчүн ачыгласын. Дүздүр ки, бизим әглимиз күллијаты дәрк едир, амма мәсәләнин хүсусијјәтини, шәраитини мүгәддәс шаре мүәјјәнләшдирир. Шаре’ фигһи мәнбәләрдән истинбат јолу илә һәмин һөкмләри бизим ихтијарымызда гојур. Демәли, белә һалларда шәриәтин һөкмүнү көзләмәк лазымдыр. Бә’зи мәсәләләр дә олур ки, онлардан Аллаһын разы олмадығыны биз билирик. Бу һалларда һәмин ишләри көрмәк дүзкүн дејил, көрүлмәси күнаһдыр, әкәр көрсәләр чәзаландырылырлар. Бу һаллар Аллаһын разылығына сәбәб олмадығы үчүн гүрбәт гәсди илә олсалар да ибадәт һесаб олунмурлар. Бу чүр һаллары инсанын әгли мүстәгил олараг мүшәххәс едә билир вә шаре’дән һөкм алмаға еһтијач јохдур. Мәсәлән, дил васитәсилә башгасына јаман демәк, јалан данышмаг, төһмәт вурмаг, ики мө’минин арасыны вурмаг мәзәммәт едилир.

Нәтичә ајдындыр. Сөзүн јахшы вә пис олмасыны биз ајдын дәрк едирик. Башга һалларда исә сөзүн һүдудуну вә шәраитини шаре’ бизә ачыглајыр.

Дилдән бәһрәләнмәјин гајдасы вә онун бәласындан гачмаг

Диггәт етмәлијик ки, дил Аллаһын ән бөјүк не'мәтләриндән вә јаратдығы ән ләтиф үзвләрдән биридир. Дүздүр ки, һәчми балачадыр, амма итаәти вә күнаһы чох бөјүк олур, чүнки күфр вә иман дил васитәсилә изһар едилир вә бу икиси итаәт вә үсјанын сәрһәддидирләр. Буна көрә дә дилин контролуна сә'ј едилмәлидир, чүнки дили азад гојмаг инсана чохлу зәрәр кәтирә биләр. Инсан о заман дилин шәрриндән азад ола биләр ки, ону шәр'и еһкамларла гејдә алмыш олсун. Дүнја вә ахирәт хејри дилдә олдуғу үчүн ону өзбашына гојмаг олмаз. Һәтта бә'зи јерләрдә сөзүнүн дүнја вә ахирәт хәтәриндән горхурса, дилини тәрпәдиб данышмамалыдыр. Дил, Шејтанын инсаны јолдан чыхармасы үчүн ән бөјүк васитәдир. Буна көрә дә рәвајәтләрдә сүкут ситајиш едилмишдир. Нечә ки, Пејғәмбәр (с) бујурур: "- Сүкут едән кәс ничат тапды." Башга бир һәдисдә бујурур: "- Бәндәнин үрәји мөһкәм олмајынча, иманы мөһкәм олмаз, дили мөһкәм олмајынча үрәји мөһкәм олмаз."

Дили јалан данышмагдан, төһмәт вә гејбәт етмәкдән горумаг лазымдыр, јахшы, бәјәнилән сөз сөјләмәк лазымдыр ки, данышана вә ешидәнә зәрәри олмасын. Демәли, еһтијач дујулан вахт сөз сөјләмәк лазымдыр. Инсан дилини о вахт ачмалыдыр ки, она еһтијач олсун. Чох вахт бир сөзлә Беһиштдә инсана сарај дүзәлир. Белә олан сурәтдә бир адам өзүнә хәзинә топлаја биләчәји һалда, әкәр онун јеринә хәр-хәшәк јығарса бөјүк хәсарәтә дүшмүшдүр. Бу она охшајыр ки, бир адам илаһи зикри тәрк едиб она һеч бир хејри вә зијаны олмајан мүбаһ ишләрә баш гошур. Дүздүр ки, о күнаһ етмир, амма Аллаһын зикри кими әзәмәтли бир мәнфәәти әлдән чыхардығына көрә хәсарәтә дүшмүш һесаб олунур. Имам Садиг (ә) өвлијаларын вәсфи һаггында Пејғәмбәрдән (с)нәгл едир: "- Аллаһ өвлијалары сүкуту сечдиләр, онларын сүкуту зикр иди. Бахдылар, бахышлары ибрәт иди. Сөз сөјләдиләр, сөзләри һикмәт иди, чамаат арасында кәзирдиләр, кәзмәкләри бәрәкәт иди."

Дилин инсанын хошбәхтлијиндә вә бәдбәхтлијиндә ролуну, бундан да артыг сағлам чәмијјәт тәрбијә етмәсиндә вә ја чәмијјәтин көклү дәјәрләрини учурмасындакы ролуну нәзәрә алараг Аллаһ вә дин өвлијалары тәрәфиндән чохлу тапшырыглар верилмишдир ки, инсан сә'ј едиб дилини контрол етмәлидир. Чәмијјәтин вә Исламын дүзкүн рәфтар нормалары вә гајда-ганунларындан акаһ олмагла вә дин өвлијаларынын данышыгда вә рәфтардакы шивәләрини нүмунә сечмәклә инсан өз дилини, өзүнүн вә чәмијјәтин хејринә ишә

салмалыдыр. Буна көрә дә дили контрол етмәјин вә дүзкүн јериндә ишә салмағын ән јахшы јолу илаһи әнбија вә өвлијаларын рәфтар гајдаларына нәзәр салмагдыр.

Әнбија (пејғәмбәрләр) халг илә рәфтарларында данышығын ән көзәл үсулларындан истифадә едирдиләр. Бунун ән бариз нүмунәләри пејғәмбәрләрин (ә) кафирләрлә апардығы мүбаһисәләр вә еһтиҹаҹлардыр. Гур'ани-Кәримдә дә бу барәдә нәгл едилмишдир. Һәмчинин мө'минләрлә олан сөһбәтләриндә дә онларын әхлагыны көстәрән бир чох нүмунәләр мөвҹуддур. Биз пејғәмбәрләрин (ә) мүшрикләрлә данышыгларындакы мүхтәлиф бәјанатлара нәзәр салсаг орада кафирләрә дејиләҹәк бир јаман, сөјүш, налајиг сөз тапа билмәрик. Бәли, бүтүн мүхалифәтләрә, кафирләрдән көрдүкләри әзијјәтә, сөјүшә, мәсхәрәјә бахмајараг пејғәмбәрләр (ә) ән јахшы тәрздә, хејирхаһлыгла онларын ҹавабларыны верирдиләр вә салам-сағол етмәдән онлардан ајрылмырдылар: "Рәһманын (әсил) бәндәләри о кәсләрдир ки, онлар јер үзүндә тәмкинлә, тәвазөкарлыгла кәзәр, ҹаһилләр онлара сөз атдыглары (хошларына кәлмәјән бир сөз дедикләри) заман онларла көзәл, јумшаг данышарлар."

Бәли, мүшрикләрин пејғәмбәрләрә (ә) дедији бүтүн төһмәтләрә, сөјүшләрә, јаманлара бахмајараг, нечә ки, Гур'анда нәгл едилмишдир, һеч бир јердә көстәрилмир ки, пејғәмбәрләр (ә) онларын вердикләри әзијјәтләрин гаршысында кобудлуг вә тәрбијәсизлик етмиш олсунлар, әксинә саваб сөз данышыб, ајдын мәнтиглә, хош әхлагла өз мөвгеләрини билдирмишләр. Бәли, бу бөјүк инсанлар ән көзәл тәрбијә верәнин әдәб-әркан булағындан су ичмишләрдир.

Һәмин илаһи тә'лим чешмәсиндән бир бујруғу Аллаһ Мусаја вә Һаруна верир: "Фир'онун јанына јолланын. О (аллаһлыг иддиасына дүшмәклә), һәгигәтән азғынлашыб, һәддини ашмышдыр.

Онунла јумшаг данышын. Бәлкә өјүд-нәсиһәт гәбул етсин, јахуд (Рәббиндән) горхсун."

Пејғәмбәрләрин (ә) данышыгда риајәт етдикләри әдәб гајдаларындан бири дә бу иди ки, һәмишә өзләрини халгдан ајырмыр, онлардан бири һесаб едирдиләр вә онларын һәр тәбәгәси илә ганаҹаглары һәддиндә сөһбәт едирдиләр. Бу һәгигәти биз, онларын халгын мүхтәлиф тәбәгәләри илә апардыглары сөһбәтләрдә - ки, тарихдә вә рәвајәтләрдә һекајәт едилмишдир – чох јахшы анлајырыг. Һәм шиә вә һәм сүнни рәвајәтләриндә нәгл едилир ки, Аллаһын Рәсулу (с) бујурур: "- Биз пејғәмбәрләрә белә әмр едилмишдир ки, халгла онларын баша дүшәҹәкләри һәддә сөһбәт едәк."

Башгарышдыран сөзләрдән пәһриз етмәк вә зарафат етмәкдә һәдди көзләмәк

Сөзүмүз дилин зијанлары вә афәтләри барәсиндәдир. Бу барәдә чохлу рәвајәтләр нәгл едилмишдир вә фәгиһләримиз фигһин бә'зи фәсилләрини данышығын мүһәррәматына аид етмишдирләр. Мәсәлән јалан, сөз кәздирмәк, мәсхәрә етмәк, төһмәт вурмаг вә мәшғуледичи сөһбәтләр ки, буна "ләһв-илһәдис" дејирләр - инсаны Аллаһдан узаглашдырыр вә инсан тәбиәтини мә'нәвијјатдан, илаһи нурдан тәмизләјир. (Әхлаг китабларында да бу барәдә кениш сөһбәт ачылмышдыр). Бә'зи мәсәләләрдә бир әмәлин пис вә һарам олмасы инсана ајдындыр, буна көрә дә инсанын һәмин әмәлин вә данышығын һөкмүндә һеч бир шәкки јохдур. Амма бә'зән дә заһирдә мүбаһ олараг чилвәләнән бир сыра сөһбәтләр – ки, һәтта инсан онлары јахшы тәсәввүр едир – вагијјәтдә һарам вә бәјәнилмәздир. Бу јерләрдә шејтан бизи алдадыр, баис олур ки, һәмин шүбһәли олан сөзләри демәклә биләрәкдән вә ја јарымакаһ сурәтдә күнаһа алудә олаг. Дүздүр ки, һәрдән инсан лазыми диггәт јетирмир вә өзүнү алдатмыш олур. Әкәр инсан шүбһәли, шүбһәјә охшар јерләрдә јахшы фикир версә, диггәт етсә, ишин маһијјәтини анлајачагдыр, амма һәва-һәвәс үзүндән һәрәкәт етдији үчүн ишиндә диггәтли олмур вә өз ишини көрмәјә бәһанә ахтарыр, һәтта о әмәлинә јахшы бир ад да гојур, һәгигәт дону бичмәјә чалышыр. Мәсәлән, бир нәфәр зарафатчыл, дилдән пәркар адам истәјир мәчлиси гызышдырсын, ләтифә сөјләјиб чамааты күлдүрсүн, бәһанә кәтирир ки, мәсәлән, бу күн бајрам ахшамыдыр, филан күндүр, истәјирәм чамааты шадландырам. Бу бәһанә илә башгарышдыран сөһбәтә башлајыр ки, һеч бир мә'нәви вә дүнјәви фајдасы јохдур. Белә сөһбәтләр өмрүн тәләф олмасына сәбәб олур вә бә'зән дә киминсә хәтринә вә һејсијјәтинә тохунулур.

"Ләһв" кәлмәси, инсаны һәр бир мүһүм вә лазымлы ишдән ајыран һәр шејә шамил олур вә бу мә'нада "ләһв-илһәдис" кәлмәси "мәшғуледичи сөз" мә'насында олуб инсаны һаггдан ајырыб өзүнә мәшғул едән сөһбәтә дејилир. Мисал үчүн хүрафи һекајәләр, инсаны фәсада сүрүкләјән дастанлар, бу гәбилдән олан сөһбәтләр. Һәмчинин аздырычы, ирадәни сүстләшдирән мусигиләр дә бу гәбилдәндир.

"Мәчмәул-бәјан"да көстәрилир ки, бу ајә Нәср бин Һарис барәсиндә назил олмушдур. Чүнки о тачир иди вә Ирана кедиб-кәлирди. Орада Иранын әфсанәләрини мәнбәдән көтүрүб Гурејш үчүн нәгл едирди. Онлара дејирди: "- Мәһәммәд Ад вә Сәмуд барәсиндә сизә данышыр,

мән дә Рүстәмдән, Исфәндијардан, Кәсрадан сизә данышырам. Ҹамаат да Гур’аны бошлајыб онун нағылларына гулаг асырды.

Диггәт етмәк лазымдыр ки, кејфи олмајан мө’мин гардашын көнлүнү шад етмәк үчүн һөкмән биһудә, күлмәли сөзләр данышмаг лазым дејил. Гәми, гүссәси олан адама онун һалына мүнасиб Аллаһын рәһмәти барәдә рәвајәт сечиб охумаг олар. Јохса бир сыра пуч, мә’насыз сөзләр данышмагла инсанын дәрди јүнкүлләшмәз. Демәли, кимсә башгаларыны шад етмәјин, севинмәјин әлејһинә дејил. Башгасынын көнлүнү алмаг, үрәјини ачмағын өзү савабдыр, амма бахыр нечә. Дини мәнбәләрдә дә буна ишарә едилмишдир. Амма сөз бундадыр ки, инсанын данышығынын, сөзүнүн кәрәк дәјәри, мә’нәви, мүсбәт мајасы олсун ки, нә башгаларынын вахты һәдәрә кетсин, нә дә илаһи не’мәтләр, - о ҹүмләдән дил пуч вә дәјәрсиз ишләрдә истифадә олунсун.

Имам Багир (ә) нәгл едир ки, Пејғәмбәр (с) бујурду: “- Бир мө’мини шад едән кәс мәни шад етмишдир, мәни шад етмиш шәхс һәгигәтдә Аллаһы шад етмишдир.”

Башга бир рәвајәтдә имам Сәҹҹад (ә) нәгл едир ки, Пејғәмбәр (с) бујурду: “- Иззәт вә Ҹәлал саһиби олан Аллаһ јанында ән јахшы әмәлләрдән бири мө’мини севиндирмәкдир.”

Һәрдән дүнјәви вә ахирәви бир иш үзүндән мө’мин бикеф олур вә бу гәм ону фәалијјәтдән сахлајыр, иш көрмәјә һалы-һеји олмур. Буна көрә дә өз гүввәсиндән, бачарығындан бәһрәләнә билмир, чүнки руһијјәси јохдур: китаб охујур – зеһнинә кирмир, намаз гылыр – анҹаг ағзы тәрпәнир, гәлби башга шејлә долудур, һәр һалда үрәји бир ишә јатмыр, әли иш тутмур. Белә олан сурәтдә чалышыб ону һәмин гәм-гүссәдән гуртармаг лазымдыр. Дәрдини өјрәниб дәрдинә мүнасиб әлаҹ еләмәк лазымдыр ки, ишинә, ибадәтинә башласын. Ону севиндирмәк һәм јахшы ишдир, һәм дә Аллаһ хатиринә оларса, ибадәт һесаб олунур.

Һәрдән инсан өзүнү алдадыр, јолдашыны шадландырмағы бәһанә едиб фајдасыз вә мә’насыз күлмәли дастанлар данышмаға башлајыр, куја ки, бундан башга јолу јохдур. Хәбәри јохдур ки, һәмин анда мәнтигли вә дәјәрли сөһбәт етмәк лазымдыр, дәлил вә һәјати мисалларла гүссәси олан мө’мини гәмдән ајырмаг олар. Она баша салмаг олар ки, гәм-гүссәјә батмагла инсанын дәрдинә дәрман олмур, инсан анҹаг өз әсәбләрини корлајыр вә ишиндән галыр.

Шухтәб адам достуну бикеф көрәндә башлајыр һогга чыхардыб күлмәли сөзләр данышмаға. Елә билир бу сөзләрлә онун дәрдини јүнкүлләшдирәҹәк, амма билмир ки, зарафат өз һәддиндә олса јахшыдыр, ифрата вармаг мәзәммәтлидир. Һәддиндән артыг зарафат

етмәк инсанын даимән ләһвә мәшғул олмасына вә өзүнүн вә башгаларынын күлүш објектинә чеврилмәсинә сәбәб олур. Бундан башга чохлу күлмәк инсанын гәлбини өлдүрүр, вүгарыны вә ирадәсини заил едир. Бу ҹәһәтинә көрә дә көрүрүк ки, Пејғәмбәр (с) дә аз зарафат едәрди. Нечә ки, бујурур: "- Мән дә зарафат едирәм, амма зарафатымда да дүзкүн вә һагг сөзләр дејирәм."

Вә ја чох күлмәкдән пәһриз етмәк һаггында бујурур: "- Аллаһа анд олсун, әкәр мән билдијими сиз билсәјдиниз, чох ағлајыб аз күләрдиниз."

Дејиләнләрә әсасән, сә'ј едиб аз зарафат етмәк лазымдыр. Чох вахт зарафатда һәддини ашмаг ахыры кәтириб гејбәтә, дава-далаша чыхарыр. Мө'мини шад етмәк мүстәһәбдир дејиб, инсан чох вахт шејтанын торуна дүшүр вә гејбәт кими бөјүк күнаһа алудә олур, достуну да гејбәти ешитмәјә вадар едиб ону да күнаһа батырыр.

Һәр һалда, чох јердә шејтан пис иши инсана јахшы көстәрмәклә ону күнаһа салыр. Әкәр инсан јахшы фикирләшсә, диггәт етсә өз сәһвини көрәҹәкдир. Һәрчәнд һәрдән инсан о гәдәр дә ајыг олмур, һәтта диггәт етсә дә өз сәһвини көрә билмир! Бу һалда ону акаһ етмәк башгаларынын өһдәсинә дүшүр.

Һидајәт јолларынын мүхтәлифлији

Инсанлары көрдүкләри пис ишләрдән акаһ етмәјин јоллары мүхтәлифдир. Һалалы, һарамы, Гур'аны, рәвајәти о гәдәр дә анламајан кәсләрә јаланын, гејбәтин дүнјәви вә ахирәви зијанларыны садаламаг лазымдыр. Мәсәлән, демәк лазымдыр ки, гејбәт едән адам өлү әти јејән адам мәнзиләтиндәдир вә с. Амма Китабла, һәдислә, Әһли-бејт (ә) елми илә даим мәшғул олан адам үчүн бу күнаһлары садаламаг лазым дејил, чүнки онларын өзләри буну билирләр. Онларын гәфләтә дүшдүкләри јерләрдән акаһ етмәк лазымдыр. Онлары ајылтмаг лазымдыр ки, бә'зи сөзләр һәтта хејир нијјәти илә олса да јахшы дејил вә Аллаһын о ҹүр сөзләрдән хошу кәлмир. Бу ҹүр сөзләр инсанын зәрәринә гуртарыр.

Бәли, бә'зи ишләр охшар вә икијөнлү олурлар, онларын јахшы јөндә ишә дүшмәси инсанын гәлби истәјинә бағлыдыр. Һәрдән бир иш јахшы нијјәтлә көрүләндә, јахшы һесаб олунур вә әкәр пис нијјәтлә көрүләрсә, пис һесаб олунур. Чүнки Исламын нәзәринә әсасән һәр бир иш нијјәтә бағлыдыр. Чох вахт инсан өзү дә билмәдән, гәфләт үзүндән пис бир иши јахшы нијјәтлә көрүр. Ола билсин јахшы нијјәт етдији үчүн һәмин ишә көрә она саваб да версинләр, әкәр саваб да апармаса, ән азындан үзүрлүдүр. амма јахшы бир иши пис нијјәтлә көрмүш олса, саваб газанмајаҹагдыр вә көрдүјү ишин маһијјәти дә ибадәт сајылмыр, ола

билсин бу ишә көрә она чәза да верилсин. Бу чүр нүмунәләри данышыгда вә рәфтарда чох тапмаг олар.

Һәрдән бир нәфәр барәсиндә сөһбәт ачылыр вә инсан истәјир онун јахшылыглары барәсиндә бир сөз десин, бу нијјәтлә башлајыр онун һаггында јерсиз тә’рифләр демәјә. Әкәр она десәниз: - Нијә бу гәдәр јалтаглыг едирсән? Дејәчәк: - Мән башгаларынын јахшылыгларыны зикр етмәклә тәвазөкарлыг көстәрмәк истәјирәм. Әлбәттә, инсанын үстүн хүсусијјәтләриндән бири дә будур ки, башгаларынын јахшылыгларыны сајсын, рәвајәтләрдә дә бу мәсәләјә ишарә едилмишдир. Бу ишдә һәм мө’минә гијмәт вермиш олур, һәм онун һөрмәт-иззәтини артырмыш олур, һәм дә башгаларыны јахшы ишләрә, бәјәнилән сифәтләрә тәшвиг етмиш олуруг. Амма диггәт етмәлијик ки, биз башгасыны һансы нијјәтлә тә’рифләјирик? Мө’минин һөрмәтини артырмаг үчүн, Аллаһын ризајәтини чәлб етмәк үчүн, чәмијјәтдә хејир ишләрә рәвач вермәк үчүн, јохса онун биздән хошу кәлмәси үчүнмү? Бу ишимизлә, ону тә’рифләмәклә истәјирик әвәзиндә о да бизи тә’рифләсин вә лазым оланда, бир ишимиз дүшәндә ондан истифадә еләјәк! Һәгигәтдә бир-биримизә борч чөрәк веририк: мән достумун далынча тә’рифләр дејирәм ки, о да мәним һаггымда орда-бурда јахшы сөзләр данышсын. Бу чүр јерләрдәдир ки, Шејтан охумуш инсанлары тора салыр.

Шејтан авам адамлары ачыг билинән күнаһлара вадар едир, амма алимләри башга јолла алдадыр, дејир адам достунун хејринә данышар, сән ону тә’рифлә, о да сәни тә’рифләсин. Һәгигәтдә бу нәфсдән кәлән мәкрдир. Буна көрә дә инсан еһтијатлы олмалыдыр, әкәр бир иш көрмәк истәсә, әввәл гәлбини јохласын, бахсын көрсүн бу иши һансы нијјәтлә көрмәк истәјир. Һәр бир ишдән габаг бир аз дүшүнмәк лазымдыр, сонра ишә башламаг лазымдыр. Елә олмасын ки, дилини азад бурахыб һәр бир тәдбирдә, ишдә фикирләшмәдән нә кәлди данышсын. Чүнки ахмаг адамын хүсусијјәтләриндән бири дилини контрол едә билмәмәсидир. Һәзрәт Әли (ә) агил адамла ахмаг адамын данышығындакы фәрг барәдә бујурур: “- Агил адамын дили онун үрәјинин архасында олур, наданын үрәји онун дилинин архасында.”

Мәрһум Сејјид Рәзи, һәзрәт Әлинин (ә) бу дәрин мә’налы сөзү барәдә бујурур: “- Бу чох тәәччүблү вә шәриф мә’налардандыр. Имамын мәгсәди будур ки, агил адам өз үрәји илә мәшвәрәт едәндән сонра ағлын һөкмү илә дилини ишә салыр, надан адам исә әксинә, дилинә кәләни данышыр вә данышыб сонра дүшүнүр. Демәли, санки агилин дили онун үрәјиндән итаәт едир, амма наданын үрәји онун дилиндән итаәт едир.”

Јахшы оларды данышмаздан габаг әввәлчә дүшүнүб көрәрдик ки, нә үчүн данышмаг истәјирик, нијјәтимиз нәдир, беләликлә Аллаһын инајәти илә нәфси вә шејтани һүчумлардан вә ејбләрдән аманда олардыг. Амма әкәр дүшүнмәсәк, өз ишимиздә диггәт етмәсәк, һесаб-китабсыз сөз сөјләсәк, јаваш-јаваш шејтанын торуна дүшәчәјик, истәмәдән онун һијлә вә мәкринә кирифтар олачағыг. Әлбәттә гәфләт үзүндән, тәләсмәкдән јаранан бу сапмалар анчаг данышыға аид дејил. Инсан башга үзвләриндән бәһрәләндији заман да бу проблемләрлә үзләшир. Һал-һазырда биз дилин афәтләриндән вә зәрәрләриндән данышырыг. Әлбәттә, дилин инсанын башына кәтирдији бәлалар даһа чохдур. Дил тәрәфдән инсана тохуна биләчәк хәтәрләр даһа чох тәһлүкәлидир. Биз данышанда Аллаһын ризајәтини нәзәрдә тутмалыјыг. Биринчи дәрәчәдә бизим сөзүмүз Аллаһын бәјәндији тәрздә олмалыдыр вә икинчи дәрәчәдә ону сөјләмәкдә нијјәтимиз дүзкүн олмалыдыр, јә’ни һәм ишин һүснү (һүснү фе’ли) арада олмалыдыр, һәм дә иш көрәнин (һүснү фаили) һүснү. Һәм данышығын гәлиби, һүдуду сәһиһ олсун, һәм дә о данышығын дашыдығы һәдәфи, һәм шәкли, заһири дүзкүн олсун, һәм мәфһуму вә мә’насы.

Имам Хомејни вә дикәр алимләр дәфәләрлә бујурмушлар ки, шејтан һеч вахт алим бир шәхси шәраб вә ја дикәр онун шә’ниндә олмајан алчаг ишләрә сөвг етдирмәз, чүнки белә олан һалда һәмин алимин абры-һәјасы галмаз, буна көрә дә о һеч вахт өзүнү белә бир хәтәрә салмаг истәмәз. Амма шејтан, алими елә аздырычы јоллара тәһрик едәр ки, батиндә шәрабхорлугдан да писдирләр. Алими елә ишә сөвг етдирәр ки, заһиринә бахсан һеч бир ејиб көрә билмәзсән, буна көрә дә кимсә ону мәзәммәт етмәз, демәз ки, нијә бу иши көрдүн, амма о ишин зәрәр вә күнаһы олдугча бөјүкдүр. Ола билсин о инсанын өзү дә һансы бөјүк күнаһа мүртәкиб олдуғуну дәрк едә билмәсин вә һансы учурума јуварландығындан хәбәри олмасын. Бунун үчүн дә чох диггәтли олмалыјыг, нәфсимизин истәкләрини контрол етмәји бачармалыјыг, дилимизин ихтијары ағлымызын әлиндә олмалыдыр ки, һәр нә кәлди данышмасын, данышмаг зәрурәти олмајынча тәрпәнмәсин.

Данышығын вә рәфтарын әксүләмәлләринә бир бахыш

Диггәт олунмалыдыр ки, гызғын сөһбәт заманы дили контрол етмәк чох чәтин олур. Буна көрә дә данышмаздан өнчә данышачағымыз мәтләб һаггында фикирләшмәлијик ки, сөһбәт заманы һәддимизи ашмајаг. Әкәр дилимизи идарә едә билмәсәк, бир мәчлисдә о јандан, бу јандан сөһбәт ачыланда вә башгалары адамын сөзүнү ешидиб шадланыб-күләндә, ону данышмаға тәшвиг едәндә, сөһбәтдән әл

чәкмәмиз чох чәтин олур. Инсан данышанда сөһбәтини ширин етмәк истәјир, сөзарасы күлмәли сөзләр дејир, һәтта гејбәт дә олса данышыб башгаларыны күлдүрмәјә чалышыр. Һәгигәтдә контролсуз дил јүјәнини гырыб гачмыш хам ат кимидир ки, әкәр јүјәнини әлдән гачырыб азад олса, ону идарә етмәк чох чәтин олур. Буна көрә дә инсан әввәлдән чалышыб дилини идарә етмәлидир вә данышачағы сөзү јахшы көтүр-гој етмәлидир ки, көрсүн јериндә дејиләси сөздүр, јохса јерсиз. Данышыгда узунчулуг етмәкдән дә пәһриз олунмалыдыр.

Пејғәмбәрләр вә Аллаһ өвлијалары инсанлары тәрбијә етмәк нијјәтилә онлара ешитдирирдиләр ки, һәр бир ишләриндә һесаб-китаб вар, белә дејил ки, данышыгларына вә һәрәкәтләринә чавабдеһ олмасынлар. Инсан бир саат данышандан сонра, һәр јердән сөз ачандан сонра елә дүшүнмәсин ки, һеч бир шеј олмамышдыр вә олмајачаг. Билмәлидир ки, ағзындан чыхан һәр сөз јазылыр вә онун барәсиндә ондан суал сорушулачаг. Јахасындан тутуб дејәчәкләр: "нијә бу сөзү дедин, нијә филан шеји нијјәт етдин?" Бу мәтләбә диггәти чәкмәк инснанын аз да олса өзүнү контрол етмәсинә сәбәб олур, јохса ки, нәфс чох күчлүдүр вә асанлыгла тәслим олмур. Мө'минин нәфсини чиловлаја билмәси үчүн јахшы јоллардан бири дә онун диггәтини Аллаһ-Тәаланын һәр јердә, һәр заман һазыр олдуғуна јөнәлтмәкдир. Мө'мин билмәлидир ки, Аллаһ-Тәала онун һәр бир сөзүнү, һәрәкәтини изләјир вә Гијамәт күнү бир-бир дедији сөзләрин чавабыны сорушачаг. Бу нөгтәни Пејғәмбәр (с) өз кәламында белә бәјан едир: "Еј Әбузәр! Иззәт вә Чәлал саһиби олан Аллаһ һәр данышанын дилинин јанында һазыр дурмушдур. Буна көрә дә сөз данышан Аллаһдан горхмалыдыр, нә дедијинин фәргиндә олмалыдыр."

Әкәр инсан данышыг әснасында Аллаһын һәр ан онун данышығыны изләдијинә диггәт јетирсә вә билсә ки, онун дедикләри Аллаһдан кизли галмыр, диггәтини чәм едиб һәр сөзү дилинә кәтирмәз. Әлавә, илаһи тәгва инсанын Аллаһдан горхмасына сәбәб олур. Нәтичәдә инсан өз рәфтарыны контрол едир, һәр сөзү әввәл диггәтлә дүшүнүб сонра данышыр.

Һәмчинин Аллаһ өвлијаларынын тәрбијә үсулларындан бири будур ки, өз давамчыларынын диггәтини нәфсин истәкләринин контрол едилмәсинә јөнәлтмәклә онлары тәшвиг едирдиләр ки, артыг вә јерсиз сөзләрдән пәһриз етсинләр, еһтијач дујулдуғу гәдәр сөз данышсынлар. Аз данышсынлар, әкәр ики чүмлә илә гаршы тәрәфә мәтләби анлада билирләрсә, үчүнчү чүмләни демәкдән чәкинсинләр. Һәтта, әкәр әмр бе мә'руф вә нәһј әз мункәр кими вачиб бир тәклифи бәјан етдикдә белә, сә'ј едиб өз мәгсәдләри һәддиндә сөз данышсынлар, артыг сөзләрдән

чәкинсинләр. Бу барәдә Пејғәмбәр (с) бујурур: "- Еј Әбузәр! Артыг сөз данышмагдан чәкин. Данышығын о гәдәр јетәр ки, онунла һачәтин јеринә јетсин."

Һәрдән инсан бир мәчлисдә данышыға мәшғул оланда диггәт етмәдән дилинә елә сөзләр кәтирир ки, нә дүнјасына хејри вар, нә дә ахирәтинә. Әвәзсиз олан өмрүн дәјәрли сәрмајәсини пуч јерә һәдәр верир. Буна көрә дә инсана лазым олдуғу һәддиндә сөз данышмасы лазымдыр. Һәдисләрин бириндә Пејғәмбәр (с) бујурур: "- Хош о кәсин һалына ки, әхлагы хош, сифәти пакизә, батини саф вә заһири көзәл олсун. Малынын артығыны (Аллаһ јолунда) еһтијачы оланлара дағытсын вә сөзүнүн артығыны ичәри удсун."

Алимләрдән бири дејир: "- Мө'мин о кәсдир ки, сөз данышмаг истәјәндә әввәл дүшүнүр, әкәр көрсә данышмаг мәсләһәтдирсә данышыр, гејри һалда сусур. Амма фасиг бириси данышдығы заман дилини камилән азад бурахыр."

Бәли, артыг сөз данышмаг дилин бәлаларындан бири олуб һәм инсанын шәхсијјәт вә ичтимаи мөвгејини ашағы салыр, һәм дә ахирәт күнүндә ону пешиман едир. Чүнки инсан диггәтсиз сөз сөјләјәндә истәр-истәмәз өз вахтыны сәмәрәсиз сөзләр данышмаға сәрф етмәкдән әлавә, бир сыра күнаһлара да мүртәкиб олур. Белә олан сурәтдә һәм гијмәтли вахтыны һәдәрә вермиш олур, һәм дә Аллаһын гәзәбинә туш кәлир.

Тәһгиг әсасында сөз данышмағын лүзуму вә шајиә јајмагдан чәкинмәк

Давамында Пејғәмбәр (с) бујурур: "- Еј Әбузәр! Јаланчы олмаға бу гәдәр кифајәт едир ки, шәхс ешитдији һәр бир шеји данышсын."

Дилин афәтләриндән бири дә будур ки, инсан ешитдији һәр шеји, онун доғру олуб-олмадығыны јохламадан, тәһгиг апармадан башгаларына сөјләсин. Дүздүр ки, онун јалан данышмаг гәсди јохдур, ешитдијини артырыб-әскилтмәдән нәгл едир, амма онун сөјләдији јалан һесаб олунур. Чүнки сөјләдикләринин доғру олдуғуна јәгини јохдур. Демәли, һәм чиркин вә налајиг олан јалан сөздән чәкинмәк лазымдыр, һәм дә јәгинимиз олмадығы сөзү данышмаг лазым дејил. Әввәл арашдырыб сөзүн доғрулуғуну јохламалыјыг, әкәр онун доғрулуғуна јәгинимиз олду, о заман һәмин сөзү дилә кәтирмәлијик.

Пејғәмбәр (с) бујурур: "- Әкәр инсан һәр ешитдијини нәгл етсә, јаланчылардан һесаб олунар." Амма биз һәрдән ешитдијимиз сөзләрә дә диггәт јетирмирик вә чох вахт ешитдикләримизи ја артырыр, ја да әскилдирик, сонра башгаларына нәгл едирик. Данышдығымыз заман

диггәтли олмалыјыг ки, һәр шеји данышмајаг, чүнки инсан ешитдији һәр шеји данышмамалыдыр, о ки, галмышды ешитдикләрини артыг-әскиклији илә сөјләмәјә.

Пејғәмбәрин (с) јалан һаггында дедикләрини нәзәрдә тутмагла ајдын олур ки, шајиә јајмаг јаланын ачыг тәзаһүр формаларындандыр. Шајиә јајмаг шејтани гүввәләрин ән мүһүм силаһларындан бири олуб, дин рәһбәрләри бәшәри һидајәт етмәк вә сағлам ҹәмијјәт гурмаг истәдикдә, дин дүшмәнләри мүхтәлиф шејтани силаһларла – о ҹүмләдән һәмин јалан вә шајиә јајмагла динин ҹәмијјәтдә бәргәрар олмасынын гаршыны алмаг үчүн истифадә етмишләр. Бунунла онлар халгы илаһи рәһбәрләрин әтрафындан пәракәндә етмәјә чалышмышлар.

Тарихи арашдырдыгда көрүрүк ки, Исламын илк чағларында да дүшмән мүсәлманлары диндән, Пејғәмбәри (с) һимајәт етмәкдән чәкиндирмәк үчүн онларын гәлбиндә горху јаратмаға чалышыр, араларында ихтилаф салмаг үчүн шајиә јајмагла мәшғул олурдулар. Аллаһын бујурдуғу кими: “Мүнафигләрә (бә’зи мүсәлманларын садәлөвһлүјү үзүндән дөјүш мејданындан) әмин-аманлыг вә ја горху хәбәри кәлдикдә дәрһал ону јајарлар. Һалбуки, әкәр (мүсәлманлар) буну (мүнафигләр дејил) Пејғәмбәрә вә ја өзләриндән (мө’минләрдән) олан ихтијар саһибләринә демиш олсајдылар, әлбәттә, һәмин хәбәри онун маһијјәтинә варан (белә бир хәбәрин јајылмасынын мәгсәдәујғун олуб-олмадығыны тә’јин етмәјә гадир олан) шәхсләр биләрдиләр...”

Бу шәриф ајә сәғир (кичик) Бәдр дастаныны јад едир. Үһүд савашында мүсәлманлар Пејғәмбәрин (с) әмриндән чыхдыглары үчүн мәғлубијјәтә уғрамышдылар. Ахырда Аллаһ Пејғәмбәрә (с) көмәк едир ки, аз бир гүввә илә мүшрикләрә гәләбә чалсын вә Исламы мәһв олмагдан гуртарсын. Мүнафигләр дүшмән тәрәфин күчүнү сајмагла, онларын Үһүд ҹәнкиндә чалдыглары гәләбәни дилә кәтирмәклә мүсәлманларын вә Пејғәмбәрин (с) јахын силаһдашларынын арасында шәкк-шүбһә јаратмаға чалышырдылар вә һәмчинин бу ҹүр шајиәләр јајмагла мө’минләри чаш-баш салырдылар. Онларын әсас мәгсәди Аллаһ Рәсулу (с) илә мүхалифәтчилик етмәкдән башга бир шеј дејилди.

Бу ајәдән белә анлашылыр ки, мүнафигләрин әмнијјәт вә горху илә әлагәдар алдыглары вә јајдыглары хәбәрләр, мө’минләр арасында нифаг вә ихтилаф јаратмаг үчүн кафирләр тәрәфиндән онлара өтүрүлүрдү вә бу хәбәрләри дә чох вахт иманы зәиф олан мө’минләр јајырдылар. Бу хәбәрләри јајдыгларында ағылларына да кәтирмирдиләр ки, бу хәбәрләрин јајылмасы мүсәлманларын зәифләмәси вә сүстлүјүнә сәбәб ола биләр.

Пејғәмбәр (с) мүсәлманларын Үһүд савашында мәғлубијјәтиндән сонра давамлы халгы кафирләрлә чиһада чағырырды. Бир дәстә сә'ј едирди ки, мө'минләри чиһада кетмәкдән вә Пејғәмбәрә (с) гошулмагдан чәкиндирсин вә бу нијјәтлә дә белә шајиә јајырдылар ки, кафирләр сизин әлејһинизә сајсыз-һесабсыз гошун топлајыб.

Аллаһ-Тәала бу ајәдә вурғулајыр ки, бу чүр шајиә јајмаг вә мүсәлманлар арасында горху ичад етмәјин һамысы Шејтан тәрәфиндәндир вә достларынын ағзы илә дејилән сөз онун сөзләридир.

Бу заман (Аллаһ) мө'минләрә вачиб едир ки, бу чүр шајиә јајанлардан горхмасынлар, әкәр Аллаһа иманлары варса, анчаг Ондан горхсунлар.

Бу күнкү дүнјада, хүсусилә дә ингилаби өлкәләрдә вә хүсусән дә бизим өлкәмиздә ки, тәкбашына бүтүн империалист гүввәләр гаршысында дајанды вә инди дә өз истиглалијјәтини горумаға сә'ј едир, ингилаби вә Ислами дәјәрләри бүтүн вүчуду илә јашатмаға чалышыр – бу чүр шајиәчилик, сөз кәздирмәк кениш ајаг ачыб. Мүнафигләр вә мүхалифләр халг арасындакы вәһдәти сарсытмаг, онлары ингилабын һәдәфләри вә нәтичәләринә бәдбин етмәк үчүн чүрбәчүр шајиәләр чыхардыр, сонра да ону јајмаға башлајырлар. Тәәссүфләр олсун ки, хәбәрсиз адамлар бу шајиәләри ешитдикләриндә мүхтәлиф нијјәтләрлә ону ағыз-бааґыз бир-бириләринә өтүрмәјә башлајырлар. Ола билсин бу шајиәни јајмагда пис бир нијјәтләри олмасын, ики дост бир-бири илә сөһбәт едирләр, ордан-бурдан данышандан сонра һәмин шајиәни дә нәгл едирләр.

Инсан бир хәбәри сөјләјәркән һеч бир пис нијјәти олмаса да, диггәт етмәлидир ки, о хәбәрин фајдасы вар, ја јох, әлавә дүшүнмәлидир ки, әслән о шајиәнин әсасы вар, ја јох? Бәлкә дә кимсә о шајиәни мәнә сөјләмәкдә сәһв едибдир, ја башгасы јаландан о хәбәри она демишдир. Демәли, хәбәри сөјләмәздән габаг онун дүзкүнлүјү барәдә тәһгиг етмәлијик, сөз сөјләјәркән диггәтли олмалы вә тәләсмәмәлијик. Белә ки, бир кәс бизим сөзүмүзү ешидәндә бизә шәкли галмасын, десин филанкәсин сөзүндә һеч бир шәкк-шүбһә јохдур, данышдығы һәр сөз доғрудур.

Инсан дүшүнүлмүш вә дүзкүн сөз данышмалыдыр ки, чамаат да она е'тимад етсин, чамаатын е'тимадыны газанмагла чәмијјәтдә шәхсијјәти, мәгамы учалсын. Әкәр кимсә чәмијјәтдә јүксәк ичтимаи мөвге тутмаг истәјирсә, чамаатын инамыны өзүнә чәлб етмәклә халг арасында елә јер тутмалыдыр ки, чамаат онун сөзләринә вә рәфтарына камил е'тимадла јанашмалыдыр вә демәлидир: "филанкәс бош јерә сөз данышмыр, онун ағзындан чыхан һәр сөз доғру вә дүзкүндүр. Бу чүр мөвге һәм инсанын дүнјасына хејир кәтирир, һәм дә ахирәтинә. Чүнки

дүнјәви чәһәтдән дүзкүнлүјүн, рәфтарда, сөздә диггәтли олмағын хејри ашкардыр, ахирәтдә хејир бахымындан да доғрулуг Аллаһын разылығына сәбәб олур. Буна көрә дә кичик бир бәһанә илә һәр ешитдијимизи данышмамалыјыг. Бүтүн бунлар бир тәрәфә, чох вахт диггәтсизлик үзүндән ешитдикләримизи һәрдән ја әксилдир, ја да үстүнә нә исә әлавә едирик. Һәр доғру, дүзкүн сөзү данышмаг да доғру дејил. Ола билсин доғру сөзү данышмаг мәсләһәт олмасын, мүмкүндүр кимсәнин абры-һәјасы хәтәрә дүшсүн. Белә олан һалда бу иш һарам вә Аллаһын гәзәбинә кәлән иш олачагдыр. Әлавә олараг бә'зи шајиәләр зәиф ирадәли, сүст иманлы шәхсләрин дөвләт вә дөвләт мәс'улларына гаршы бәдбин олмагларына кәтириб чыхарыр. Буна көрә дә бә'зи хәбәрләри сөјләјәркән вәзијјәти, мәсләһәти нәзәрдә тутмаг лазымдыр. Бахыб көрмәк лазымдыр ки, ону сөјләмәјин сәмәрәси вар, ја јох? Ешидән адамын бу хәбәри нормал һәзм етмәк, дүзкүн нәтичә чыхармаг габилијјәти вар, ја јох? Әлавә, о бу сөзү ешидәндән сонра ону олдуғу кими башгаларына да дејә биләчәк, јохса үстүнә дә бир-ики кәлмә артырыб, ја әксилдиб дејәчәк, вә ја бу сөзү бә'зи дејилмәси мәсләһәт олмајан кәсләрә дә сөјләјәчәк?

Давамыында Пејғәмбәр (с) бујурур: "- Еј Әбузәр! Зиндана салыныб һәбсдә олмаға һәр шејдән чох дилин һаггы чатыр."

Бу, Пејғәмбәрдән (с) сөјләнилән башга бир тәрбијәви сөздүр ки, инсаны данышығында даһа диггәтли олмаға бујурур, инсана төвсијә едир ки, јерсиз сөз данышмасын. Бә'зи әхлаг үләмалары бујурурлар: - Аллаһ-Тәала дилин гаршысында дишләри, дишләрин гаршысында исә додаглары гәрар вермишдир. Һәгигәтдә дишләри вә додаглары дилин гаршысында хәлг етмәклә дили онларын архасында зинданда сахламағымызы истәмишдир.

ОТУЗ ИКИНЧИ ДӘРС

Аллаһын еһтирам вә чәлалынын көстәричиләри

–Пејғәмбәр (с) вә имамларын кизли галмыш мәнзиләти.

–Аллаһа итаәт етмәјин Пејғәмбәрә (с) вә Әһли-бејтә олан итаәтлә әлагәси.

–Мө'минләрә еһтирам етмәјин лүзуму.

А–Јашлы вә ағсаггал мүсәлманлара олан еһтирам.

Б–Гур'аны өјрәниб вә јашадан мәсәлманлара олан еһтирам.

В–Адил һакимләрә олан еһтирам.

–Чәмијјәтдә һөкүмәтин вә ганунун зәрурилији.

–Салеһ вә ләјагәтли һакимин шәраити (хүсусијјәтләри)

–Вәлијји-фәгиһ ән салеһ вә ән ләјагәтли шәхс.

Аллаһын еһтирам вə чəлалынын көстəричилəри

“Еј Əбузəр! Јашлы мүсəлманлара, Гур’аны һифз едиб онун бујругларына əмəл едəнлəрə, əдалəтли һакимлəрə еһтирам етмəк, Аллаһ Тəбарəк вə Тəалаја тə’зим вə еһтирам етмəкдəн сајылыр. Еј Əбузəр! Хасијјəти вə рəфтары пис олан һəр кəс һəмишə Аллаһдан узаг олар.”

Һəдисин бу бөлүмүндə Пејғəмбəр (с) хатырладыр ки, Аллаһын бə’зи бəндəлəринə һөрмəт етмəк, Аллаһын Өзүнə еһтирам көстəрмəк кимидир. Агиллəр өз ағылларынын зөвгү əсасында мүəјјəн бир һəдəф үчүн һəрдəн бир шеји башга бир шејлə бəрабəр тутурлар вə ја бир иши башга бир ишин мəнзилəсиндə вə ја бир шəхси башга бир шəхсин охшарында тəгдим едирлəр. Белə ки, ади данышыгда да дејилир: - бу иши көрмəк, филан иши көрмəјə бəрабəрдир, бу адам лап филанкəс кимидир вə с. Бу охшатма вə бəнзəтмə ики шеј вə ја шəхс арасындакы мүштəрəк, охшар сифəтлəр əсасында ортаја чыхыр. Бу охшатманын дəлили будур ки, бир шəхсдə вə ја бир ишдə елə бир кизли хүсусијјəт, сифəт вар ки, һəмин хүсусијјəт вə хислəт башга бир шəхсдə вə ја ишдə ашкар шəкилдəдир. Һəмин кизли вə өртүлү хүсусијјəтин бир даһа танынмасы, үзə чыхмасы үчүн, һəмчинин башгаларынын диггəтини она чəлб етмəк үчүн һəмин шəхси вə ја иши, һəмин охшар хүсусијјəти даһа али шəкилдə дашыјан дикəр шəхсин вə ја ишин мəнзилəсиндə (она тај мəртəбəдə, она бəрабəр олачаг һəддə) танытдырырлар. Даһа чох дилимиздə, əдəбијјатда ишлəдилəн тəшбиһлəрə (бəнзəтмə) бахсаг көрəрик ки, шүчаəтли бирисини ширə бəнзəдирлəр, һалбуки ширин шүчаəт дəрəчəси һəмин адамдан даһа чохдур, амма ширин əн чох танынан, дилдə кəзəн хүсусијјəти шүчаəт олдуғу үчүн һəмин шəхси ширə бəнзəдирлəр ки, онун да шүчаəти билиниб, бир даһа танынмыш

олсун. Јә'ни, онун шүчаәти вә чәсарәти башгалары үчүн ашкар олсун вә нәзәрләр она јөнәлсин. Башгаларынын диггәтини чәлб етмәјин өзү мүхтәлиф гәрәзләр вә һәдәфләр үчүн ола биләр.

Гур'ан ајәләриндә вә рәвајәтләрдә Аллаһ-Тәала мәнзиләсиндә танытдырылан бә'зи адамлар һаггында дејилмиш тә'бирләрә раст кәлинир, вә ја бә'зиләри үчүн көрүлән бир иш Аллаһ үчүн көрүлмүш ишә бәнзәдилир. Нечә ки, еһтијачы оланлара борч вермәк, санки Аллаһа борч верирмиш кими көстәрилмишдир. О чүмләдән бу ајәдәки ки: "Кимдир о кәс ки, Аллаһа көнүл хошлуғу илә борч версин, Аллаһ да онун әвәзини гат-гат (бирә он, јахуд бирә једди јүз артырсын? Ону һәм дә чох гијмәтли бир мүкафат (Чәннәт) көзләјир!"

Һалбуки, Аллаһ-Тәала бүтүн камалатлара һәдсиз дәрәчәдә - бә'зи алимләрин дәгиг бујругларына әсасән бәлкә дә һәдсиз дәрәчәдән даһа јүксәк дәрәчәдә - маликдир. Аллаһы танықан, Она иман кәтирән кәс анлајыр ки, Аллаһ-Тәала бүтүн камаллара ағылын вара биләчәји ән јүксәк сәвијјәдә маликдир.

Пејғәмбәр (с) вә имамларын (ә) кизли галмыш мәнзиләти

Аллаһ-Тәаладан савајы, мәхлугат арасында да, камалларынын мәһдудлуғуна бахмајараг, бә'зи камаллар вә онларын өлчүсү башгалары үчүн мәчһул вә танынмаздыр.

О чүмләдән, Аллаһын ән камил мәхлугларындан олан он дөрд мә'сумун камалларынын гәдәри вә дәрәчәси башгалары үчүн танынмаз галмышдыр. Буна көрә дә ади инсанлар онлары дикәр инсанларын һәддиндә көрүрдүләр. Һәтта Пејғәмбәрә (с) иман кәтирән бә'зи адамлар белә тәсәввүр едирдиләр ки, Пејғәмбәр (с) дә башгалары кими ади инсандыр, бу фәрглә ки, она вәһј көндәрилмишдир! Амма онун мәгамынын башгаларынын мәгамындан гат-гат үстүн олдуғундан нә хәбәрләри вар иди, нә дә ону дәрк едә билирдиләр!

Пејғәмбәрин (с) мәгамынын јүксәклији илә таныш оланлар үчүн онун пејғәмбәрләр арасында ән үстүн, ән камил пејғәмбәр олдуғуна вә шәриәтинин ән долғун шәриәт олдуғуна шәкк-шүбһә јери галмамышдыр. Аллаһ-Тәала ону пејғәмбәрлијә сечди, әдаләтлә һөкм чыхартсын, Аллаһын әмринә дә'вәт етсин, дүз јола һидајәт етсин дејә она Китаб көндәрди. Пејғәмбәрә (с) бујурду ки, халгы онларын ағылларына ујғун дәлил вә кәламларла Аллаһла, дүнјәви вә дини ишләрлә таныш етсин, динләрини камил гылсын. Пејғәмбәр (с) дә Аллаһын әмринә "ләббејк" дејиб һәр кәсин әгли һәддиндә она дәлил көстәрди, сөз данышды, үммәтин һәгигәтдән хәбәри олсун дејә һәр иддиасыны дәлил вә һөччәтлә ирәли сүрдү: ... һәлак олан ашкар бир

мө’ҹүзә илә (дәлилллә) һәлак олсун, сағ галан да ашкар бир мө’ҹүзә илә сағ галсын (һидајәт тапсын)...”

Әли (ә) Пејғәмбәрин (с) шә’ниндә бујурур: “- Аллаһ-Тәала Мәһәммәди нәбиләр сојундан, ишыглар сачан ән уча јердән, Мәккәнин көбәјиндән, гаранлыглы ајдынладан нурлардан, һикмәт гајнагларындан сечмишдир...”

Башга бир јердә бујурур: “ ...Ону (Пејғәмбәри) гәрарлашдырдығы јер, гәрар јерләринин ән хејирлисидир. Битдији јер, битдији јерләрин ән шәрәфлисидир. Кәрамәт мә’дәнләриндә, сәламәт бешијиндә јетишмиш, јахшыларын гәлбләри она јөнәлмиш, инананларын көзләри она мејл етмишдир. Аллаһ онунла әски кинләри јатырмыш, көнүлләрдәки дүшмәнчиликләри сөндүрмүшдүр. Онунла (инананларын гәлбләрини) бирләшдириб гардаш етмиш, (инанмајан) јахынларыны ајырмыш, зәлилләри әзиз, әзизләри дә зәлил гылмышдыр. Сөзү бәјандыр, сусмасы лисандыр.”

Аллаһ-Тәаланын сөзләринә вә Пејғәмбәр вә имамлардан бизә кәлиб чатмыш рәвајәтләрә әсасән ичмали олараг белә нәтиҹәјә кәлирик ки, бүтүн инсанлар ағылларыны бир јерә топласалар белә он дөрд пак вә мүгәддәс нурун малик олдуглары мәгамлардан бирини дәрк едә билмәзләр, о ки, галмышды о мәртәбәләрә кедиб чатсынлар. Бу мә’рифәт вә танышлыг Аллаһын инајәти, Гур’ани-Кәримин ајәләринин вә имамлардан кәлиб чатмыш рәвајәтләрин бәрәкәтинин әсасында бизләрә мүјәссәр олмушдур. Бу ҹәһәтинә көрә дә Пејғәмбәр (с) малик олдуғу јүксәк мәгамы вә мәртәбәси илә Аллаһ јолунун ән јахшы бәләдчисидир. Бу әзиз Пејғәмбәр (с) өзүндән сонра ики бөјүк мирасы – Аллаһын Китабыны вә итрәтини – бизләрә әманәт гојду вә үммәтинә тапшырды ки, һәр заман бу ики әманәтә мүраҹиәт етсинләр, бу ики әманәтдән бәрк јапышмагла һагг јолдан азмасынлар. Неҹә ки, бујурду: “- Мән ики гијмәтли шеји – Аллаһ Китабыны вә Әһли-бејтими сизин аранызда әманәт гојурам. Неҹә ки, о (ики әманәт) сизинләдир, һеч заман һагг јолдан азмајаҹагсыныз. О икиси, (Гур’ан вә Әһли-бејт) (ахирәтдә) Көвсәр һовузунун кәнарында мәнә говушаҹаг ана гәдәр бир-бириндән ајрылмазлар.”

(О икисинин ајры дүшә билмәјәҹәјинин мә’насы будур ки, Әһли-бејт (ә) һеч вахт Аллаһ Китабынын әксинә олан сөз сөјләмәз, һәрәкәт етмәзләр вә буну едә билмәләри үчүн дә онларын һөкмән исмәтли олмасы кәрәкдир.)

Аллаһа итаәт етмәјин Пејғәмбәрә (с) вә Әһли-бејтә (ә) олан итаәтлә әлагәси

Пејғәмбәрин (с) јүксәк мәгамыны ашкар едән ајәләрдән бири дә Аллаһын беләбир бујруғудур ки: "Пејғәмбәрә итаәт едән шәхс, шүбһәсиз ки, Аллаһа итаәт етмиш олур..."

Бу ајәдә Пејғәмбәрә (с) итаәт етмәјин әһатә даирәси, һәдди бәјан едилмәмишдир. Бурдан анламаг олур ки, Пејғәмбәрин (с) көстәрдији һәр әмрә инсан итаәт етмиш олса Аллаһын әмрини јеринә јетирмиш кимидир. Бу ајә Пејғәмбәрин (с) мүгәддәс вүҹудунун исмәтә малик олдуғуна дәлаләт едән ајәләрдән бири һесаб олунур. Чүнки бу вә бу гәбилдән олан ајәләр сорғу-суалсыз бизи Пејғәмбәрә (с) итаәт етмәјә чағырыр. Бу о демәкдир ки, Пејғәмбәр (с) Аллаһын әмринин хилафына әмр етмир. Әкәр белә олмасајды, онда Аллаһ бир тәрәфдән Өзүнә итаәт етмәји әмр едәрди, башга бир тәрәфдән дә Аллаһын бујруғунун әксинә әмр едән кәсә итаәт етмәјә әмр вермиш оларды ки, белә олан һалда тәнагүз әмәлә кәләрди.

Пејғәмбәр (с) үчүн сабит олан үстүнлүк ондан сонра мә'сум имамлар үчүн дә сабит олунмушдур. Онларын јүксәк мәгамларына көрәдир ки, Аллаһ-Тәала "Улул-әмр" (ихтијар саһибләри) үнваныны онлара аид етмишдир: "Еј иман кәтирәнләр! Аллаһа, Пејғәмбәрә вә өзүнүздән олан ихтијар саһибләринә итаәт един!..."

Ҹабир ибн Абдуллаһ Әнсари дејир: "- Бу ајә назил олдугдан сонра Пејғәмбәрә (с) дедим: "- Еј Аллаһын Рәсулу, Аллаһы вә Пејғәмбәрини (с) таныјырам, амма "ихтијар саһибләри" кимләрдир ки, Аллаһ онлара итаәт етмәји Өзүнә итаәт етмәклә јанашы зикр етмишдир?" Пејғәмбәр (с) ҹавабында бујурур: "- Ҹабир! Онлар мәним ҹанишинләрим, мәндән сонра мүсәлманларын рәһбәрләридирләр."

Сонра Пејғәмбәр (с) бир-бир имамларын адыны садалајыр, елә ки, он икинҹи имамын мүгәддәс адына јетишир, бујурур: "- Онларын он икинҹиси мәним адымы, мәним күнјәми дашыјан, Аллаһын јер үзүндәки һөҹҹәти, бәндәләр арасында Аллаһын рәһмәти Һүсејн бин Әлинин өвладыдыр. О һәмин кәсдир ки, Аллаһ-Тәала онун әли илә шәргдән тутмуш гәрбә гәдәр бүтүн аләми фәтһ едәҹәкдир."

Пејғәмбәрә (с) итаәт етмәклә, Аллаһа итаәт етмәјин бир олмасы имамлар вә Фатимеји-Зәһра (с) илә әлагәдар да мөвҹуддур, чүнки Пејғәмбәрдә (с) олдуғу кими, бир мәхлугда јаранмасы мүмкүн олан һәр бир камал, онларда камил һәддә мөвҹуддур. Бу мәтләбин даһа јахшы баша дүшүлмәси үчүн јахшы оларды бир гәдәр "Ҹаме'је кәбирә" зијарәтинә нәзәр салаг вә көрәк о бөјүк затларын мәгамы вә онлара

итаәт етмәк барәдә нә бујурмушлар. Һәмин шәриф зијарәтдә охујуруг: “Сизә итаәт едән кәс Аллаһа итаәт етмишдир, сизин әмриниздән чыхан шәхс Аллаһын әмриндән чыхмышдыр, сизи севән кәс (һәгигәтдә) Аллаһы севмишдир, һәр кәс сизә әдавәт бәсләсә (һәгигәтдә) Аллаһла дүшмәнчилик етмишдир.”

Бу мә’на камил шәкилдә Рәчәб ајынын күндәлик дуаларындан бириндә көстәрилмишдир: “Пәрвәрдикара, Сәни анд верирәм Сәнин әмр саһибләринин (дуа етдикләри вахт) Сәни сәсләдикләри һәр бир ада!”

О јерә гәдәр ки, бујурур: “Сәнинлә онлар (ајәләр) арасында елә бир фәрг јохдур, јалныз фәргләри будур ки, онлар Сәнин бәндәләрин вә мәхлугларындырлар.”

Илаһи камалын нүмунәси онларда да вардыр, фәрги бундадыр ки, бүтүн о камаллар Аллаһа мәхсусдур вә онлара да бу камаллары Аллаһ әта етмишдир. Әлбәттә, бу фәрг нәһајәтсиз дәрәчәдә јүксәкдир: Әһли-бејтин (ә) бүтүн камаллара малик олмасына бахмајараг, амма әслиндә о камаллар Аллаһа мәхсусдур вә Әһли-бејтин (ә) өзләри тәрәфиндән дејил, јә’ни онларын әслиндә һеч бир шејләри јохдур. Онлар Аллаһын башга мәхлуглары илә тәрәзијә гојулсалар, бүтүн мәхлугаты дартыб јухарыда сахлајарлар. Нәинки кимсә онлара бәрабәр ола билмәз, үстәлик онларла башгалары арасында нәһајәтсиз фәрг мөвчуддур. Амма Аллаһла өлчүјә кәлмәли олсалар, бахыб көрәрик ки, Аллаһла онлар арасында һеч бир нисбәт јохдур, чүнки онлар мәһзи (ејни, өзү, мүтләг шәкилдә) фәгрдирләр вә Аллаһ – ејни, мәһзи ғәнидир. Һәр кәсин һәр бир шеји Аллаһдандыр.

Һәр чәһәтдән көтүрсәк Пејғәмбәрин (с) вә Әһли-бејтин (ә) мәгамларынын Аллаһын мәгамларына охшадылмасы тамамилә дүзкүндүр. Биз онларын мәгамыны дәрк етмәкдә ачизик вә инанчымыз будур ки, онлара итаәт етмәк - Аллаһа итаәт етмәк кимидир, онлара мәһәббәт – Аллаһа мәһәббәтдир вә онларла дүшмәнчилик – Аллаһла дүшмәнчилик сајылыр.

Пејғәмбәр (с) Фатимеји-Зәһранын (с) шә’ниндә бујурур: “- Фатимә мәним чијәрпарәмдир. Ону севиндирән кәс мәни севиндирмишдир, ону инчидән - мәни инчитмишдир. Фатимә инсанларын мәнә ән әзиз оланыдыр.”

Дејилди ки, Пејғәмбәрин (с) вә Әһли-бејтин (ә) мәгамы Аллаһын мәгамы мәнзиләсиндә көстәрилмишдир. Һәмчинин бә’зиләри илә әлагәдар көрүлән ишләр бә’зиләринин көрдүкләри ишләрә бәнзәдилмишдир, нечә ки, Әһли-бејти (ә) јад етмәк Аллаһы јад етмәк кими сәчијјәләндирилмишдир. Аллаһ-Тәала Гур’анда бујурур: “Мәни

хатырлајын ки, Мән дә сизи јада салым!” Шәкксиз Аллаһ-Тәала һамыны јада салыр, һеч ким, һеч нә Онун јадындан чыхмыр, амма ајәдәки јада салмаг, инајәтлә, ән’амла, хүсуси тәшрифатла олан хатырламадыр. Әкәр кимсә Аллаһын ону јада салмасыны истәјирсә, не’мәтини ондан әсиркәмәмәсини истәјирсә, кәрәк һәмишә Аллаһы јад етсин. Белә исә биз көрүрүк ки, рәвајәтдә әһли-бејти јад етмәк Аллаһы јад етмәјә бәнзәдилмишдир. Имам Садиг (ә) бујурур: “Бизи јад етмәк, Аллаһы јад етмәкдир, бизим дүшмәнимизи јад етмәк шејтаны јад етмәкдир.”

Әһли-бејти јад етмәјин Аллаһы јад етмәјә бәнзәдилмәси она көрәдир ки, онлар Аллаһын хәлифәләридирләр вә өзләринә Аллаһын бәндәлијиндән башга һеч бир шан-шөһрәти гәбул етмирләр. Биз пејғәмбәрин (с) вә имамлардан биринин адыны ешидәндә, онларын Аллаһын нүмајәндәләри олмаларындан башга зеһнимизә башга бир шеј кәлирми? Демәли онларын адларыны ешитмәк, диггәтин Аллаһа јөнәлмәсидир; бу чәһәтинә көрә дә онларын јад едилмәси Ону јад етмәкдир.

Һаг-тәаланын мәгам вә чәбәрутунун көстәричиси олараг әһли-бејт вә Пејғәмбәр (с) тәнзил мәртәбәсинин ән јүксәк пилләсиндә гәрар тутмушлар. Онлар Аллаһ үчүн ән камил нүмунәләрдир вә һәр чәһәтдән һагги өзләриндә екс етдирән бир ајнадырлар. Шәксиз, ајна өзүндән бир шеји екс етдирмир, ајнанын өзү онда екс олунан бир сурәти чилвәләндирмәк үчүн бир васитәдир ки, һәмин сурәти ајдынлығы илә нишан верир. Пејғәмбәр (с) вә Әһли-бејтин дә өзләринә галанда һеч бир шејләри јохдур, һәр нәјләри варса Аллаһдандыр вә бүтүн варлыглары илә Аллаһын ајәләри мисалындадырлар. Пак имамларын, һагги бүтүнлүкдә өзләриндә екс етдирән ајна мисалында олмасына, сөзүн һәгиги мәнасында рүбубијјәт чәмалында мәһв олмаларыны нәзәрдә тутараг (о һәддә гәдәр ки, өз вүчудлары илә бүтүнлүкдә Һагг-тааланын сифәтләринин көстәричисидирләр) Имам Садиг (ә) бујурур: “Мәншәјини бу евдән көтүрмәјән һәр бир елм батилдир. Һәмчинин сәһабәләриндән биринә бујурду: “Әкәр доғру-дүзкүн бир елм ахтарырсанса, ону Әһли-бејтдән соруш. Бил ки, о елми биз бәјан етмишик вә (Илаһи ајәләрдә кизләнмиш) һикмәтләри шәрһ етмәк, гәза елми, дүзкүн вә әдаләтли һөкм вермәк бизә тапшырылмышдыр. Аллаһ бизи сечди вә бизә вердијини башга бир кимсәјә вермәди.”

Мө’минләрә еһтирам етмәјин лүзуму

Мә’сумларын мәгамындан әлавә, мәгамы ашағы олан шәхсләрә дә диггәт јетирдикдә, әкәр кимсә Аллаһа бәндәлијиндә даһа чох халис

оларса, худбинлик сифәтини өзүндән кәнарлашдырмыш оларса бәнзәтмә мәгамында да даһа јүксәк мәртәбәдә гәрар тутачагдыр. Гыса сөзлә десәк инсан нә гәдәр өз “өзлүјүнү” кәнара гојарса, Аллаһа бәндә олмаға чалышарса, нә гәдәр өзүнү мүстәгил көрмәзсә, һәмин гәдәр дә Аллаһын мәнзиләсиндә танынмаға ләјагәти олачагдыр. О јерә гәдәр ки, Имам Садиг (ә) мө’мини зијарәт етмәк барәдә бујурур:

“Аллаһ хатиринә мө’мин гардашыны зијарәт едән кәс һаггында Аллаһ бујурмушдур: Сән Мәни зијарәт етмишсән; Әҹрин дә Мәнимләдир. Мүкафатын олараг, Мән сәнин үчүн беһиштдән ашағы бир мүкафата разы ола билмәрәм.”

Рәвајәтләрин бириндә дејилир, әкәр мө’мин бир шәхс Аллаһ хатиринә, дүнјәви гәрәз күдмәдән мө’мин гардашынын евинә кедәрсә, Аллаһ-тәала бир мәләк јоллајар ки, ондан сорушсун: Бура нијә кәлмишсән вә нә ишин вар?

Һәмин мө’мин дејәр: “Аллаһ бәндәләриндән олан бир бәндәнин, иман гардашларымдан биринин јанына–она баш чәкмәк үчүн кәлмишәм. Мәләк сорушар: Она бир иш тапшырмысан, бир еһтијаҹын-филанын вар? Дејәр: Јох. Мәләк сорушар: Јахшы бәс онунла нә ишин вар? Мө’мин ҹавабында дејәр: Ону Аллаһ хатиринә севирәм, буна көрә дә зијарәтинә кәлмишәм. Һәмин мәләк Аллаһ тәрәфиндән ону мүждәләјиб дејәр ки, хәбәрдар ол ки, һәгигәтдә Мәним көрүшүмә кәлмисән вә Мәним гонағымсан, сәни гаршыламаг да Мәним өһдәмә дүшүр.

Бәли, мө’мин Аллаһа бәндәчилик етмәк, худбинлијини кәнара гојмаг фикринә дүшсә, бу јолда елә бир мәгама чатар ки, онун зијарәти Аллаһын зијарәти һесаб едиләр. Ајә вә рәвајәтләрә диггәт етдикдә мө’мин вә онун еһтирамынын Аллаһын еһтирамы вә зијарәти бәрабәриндә олмасыны көстәрән чохлу сајда мәзмунларла растлашырыг. О ҹүмләдән бу рәвајәтдә Пејғәмбәр (с) Әбузәрә нәсиһәт едәркән, Аллаһын бәндәләриндән үч дәсдәјә еһтирам көстәрмәји Аллаһа еһтирам кими танытдырыр. Диггәт един ки, әкәр инсан (нәузубиллаһ) Аллаһы көрә билсәјди вә Она еһтирам көстәрә билсәјди, дәрәҹәси көр нә оларды. Әлбәттә бәндәлик мәгамында, Аллаһа ибадәт заманы биз кәрәк гәлбин көзү илә Аллаһы көрәк, сонра Она ибадәт едәк. Нечә ки, Әли (ә) бујурду: “Мән көрмәдијим Аллаһа ибадәт етмәмишәм.”

Аллаһа ибадәт вә бәндәлик анында, һәрдән халис гәлблә ибадәт едән инсан Аллаһа еһтирам мәгамына наил олур. Аллаһын да өз бәндәләриндән үч дәстәјә еһтирам едән кәсләрә еһтирам көстәрмәсинин бир мәртәбәси бурадан һасил олур:

а–Јашлы вә ағсаггал мүсәлманлара олан еһтирам.

Биринҹи дәстә: О кәсләрдир ки, өмүрләрини Ислам вә онун илаһи еһкамлары јолунда кечирмишләр вә сач-саггалларыны бу јолда ағартмышлар. Бу дәстәјә еһтирам көстәрмәк Аллаһа еһтирам көстәрмәкдир. Демәли биз ағсаггал бир мүсәлманы көрсәк вә она мүсәлман олдуғуна көрә еһтирам көстәрсәк, Аллаһа еһтирам көстәрмиш олуруг.

Јахшы оларды бахыб көрәк ки, Аллаһын мө'мин бәндәләриндән олан бу дәстә һансы хүсусијјәтә маликдир ки, онлара еһтирам көстәрмәк, Аллаһа еһтирам көстәрмәк кими бир шәрәфә лајиг көрүлмүшдүр. Ағсаггал, јашлы мүсәлман барәсиндә олан бу бәнзәтмә бәлкә дә она көрәдир ки, инсан она бахдыгда чөһрәсиндә бир өмүр бәндәлијин нишанәләрини көрүр. Нурани гијафәси, ағ саггалы, хүсусилә дә алнында сәҹдәнин габарлары көрүнәрсә–һамысы Аллаһа бир өмүр бәндәликдән хәбәр верир:

"Онларын әламәти үзләриндә олан сәҹдә нишанәсидир."

Бир өмүр Аллаһа бәндәлији көрмәк, бир өмүр Аллаһын ајәтләрини көрмәкдир. Јә'ни абид бир бәндәни көрәндә ки өмрүнү ибадәтдә кечирмишдир, онда һәмчинин бир өмүр һәкиманә тәдбирин, һидајәтин нишанәләрини дә көрүрк. Буна көрә дә дејилмишдир: Үбудијјәт вә рүбубијјәт ики мүтәзаиф мәфһумдурлар, јә'ни мүтазаф мәфһумун дикәр нүмунәләри кими. Мәсәлән, ата вә оғул мисалында, инсан атаја ондакы аталыг сифәтини нәзәрдә тутуб баханда, истәр-истәмәз оғул да јадына дүшүр. Еләҹә дә бир кәси өвлад олараг тәсәввүр едәндә, атаны да јада салыр.

Инсан өмрүнү Аллаһа бәндәликдә кечирмиш пак бир бәндәни көрдүјүндә бир өмүр Аллаһын да Аллаһлыг етдијини јада салыр. Бу һәмин илаһи рүбубијјәт вә илаһи үбудијјәт арасында олан нисбәт вә әлагәдир. Бу ҹәһәтинә көрә дә белә бир бәнзәтмә лап јериндәдир ки, дејилсин: Она еһтирам етдијиндә, Аллаһа еһтирам едирсән; Санки о өз гијафәси илә, өз тутуму һәддиндә илаһи рүбубијјәти нишан верир.

Бәнзәтмә вә мүгајисәнин мејары, ики тәрәф арасында олан охшар ҹәһәтләрин варлығыдыр. Бундан јахшы даһа һансы охшар ҹәһәт ола биләр ки, бири дикәринин ајнасы олсун, нечә ки, бир шәкилә бахдығымызда јазымыза һәмин шәкил саһибини салырыг. Јаша долмуш бу мүсәлман бир өмүр үбудијјәт вә бәндәлији өз гијафәсиндә әкс етдирмишдир вә сиз онун бәндәлик нишанәләринә нәзәр саланда Аллаһын рүбубијјәтинә дә нәзәр салмыш олурсунуз.

Јухарыда дејиләнләрә көрә дә јашлылара еһтирам етмәк исламда бу ҹүр јүксәк гијмәтләндирилмишдир. Әлбәттә ағбирчәк гадынлара да еһтирам ејни дәрәҹәдә јүксәк гијмәтләндирилир. Амма адәтән

чәмијјәтдә инсан даһа чох јашлы гочаларла растлашдығы үчүн нүмунә кими онларын ады көстәрилмишдир, әслиндә еһтирам чәһәтиндән онларын һеч биринә фәрг гојулмур вә умуми олараг мүсәлманларын јашлыларына еһтирам етмәк Аллаһы јад етмәк мәнзиләсиндә көстәрилмишдир.

Јери кәлмишкән ону да әлавә едәк ки, Ислам өлкәләриндә мө'тәбәр олан бир сыра дәјәрләр гејри-мүсәлман чәмијјәтләриндә дә мөһтәрәм сајылыр, амма ме'јарлар фәрглидир. Бөјүкләрә һөрмәт көстәриб, еһтирам гојмаг аз-чох бүтүн чәмијјәтләрдә гәбул олунан инсани бир дәјәрдир. Амма бу дәјәр илаһи вә Ислами бахышлары олмајан чәмијјәтләрдә адәт-ән'әнәнин бир һиссәси кими гәбул олунур вә бөјүкләрә еһтирам көстәрмәјин сабит вә дүзкүн бир дәјәрини тапмаг олмур. Амма Исламын дәјәр системиндә башгалары јанында мө'тәбәр вә мөһтәрәм олан бу гәбил дәјәрләрин мөһкәм вә көклү әгли әсаслары вар. Јашлылара һәр јердә һөрмәт көстәрирләр. Ислам системиндә јашлы мүсәлмана еһтирам етмәк өзүнүн хас хүсусијјәти илә сәчијјәләнир. Она көстәрилән еһтирам она көрәдир ки, бир өмүр Аллаһ үбудијјәтинин көстәричисидир. Бу хүсусијјәт башга чәмијјәтләрдә танынмамышдыр. Буна көрә дә диггәт едилмәлидир ки, әкәр ајә вә рәвајәтләрдә сөз ачылан дәјәрләрә дикәр дәјәр системләриндә дә раст кәлинирсә, бу о демәк дејил ки, Исламда танынан һәмин дәјәр ејни мејарла да башга системләрдә мө'тәбәр сајылыр. Мүмкүндүр һәмин дәјәрин мејары дикәр мәдәнијјәтләрин һәмин дәјәр үчүн нәзәрдә тутдуглары мејарла фәрг етсин. Исламын һәмин дәјәр үчүн нәзәрдә тутдуғу мејар олдугча али вә ләтифдир.

Дејлиәнләрә әсасән ајдын олду ки, јашлылара еһтирам гојмаг лазымдыр. Һәр бир кичик јашлы шәхс өзүндән јашча бөјүк олана Аллаһын бәндәси олдуғу үчүн, өмрүнү бу јолда сәрф етдији үчүн еһтирам көстәрмәлидир. Амма мүсәлманын јашлыларына еһтирам етмәјин өзүнәмәхсус хүсусијјәтләри вардыр вә Аллаһа еһтирам мәнзиләсиндә гәрар тутур.

Пејғәмбәр (с) јашлы мүсәлмана еһтирам етмәјин ахирәтдә верәчәји мүсбәт нәтичәләринә ишарә едәрәк бујурур: "Јашлы мүсәлмана еһтирам көстәрән кәси, Аллаһ-тәала гијамәт күнүнүн горхусундан аманда сахлајар."

Имам Садиг (ә) мүсәлманларла онларын јаш дөврләринә көрә рәфтар етмәк барәдә бујурур: "Сәнә тапшырырам ки, мүсәлманларын кичикләрини өвлад олараг, ортајашлыларыны гардаш олараг, бөјүкләрини ата олараг көрәсән вә (евдә рәфтар етдијин кими)

мүсәлманын өвладлары илә меһрибан долан, дин гардашларына бағлан вә дини атана јахшылыг ет.”

Ислам дини, мәһәббәт вә сүлһ дини олдуғу үчүн, һәр заман өз тәрәфдарларыны гардашлыға, мәһәббәтә дә’вәт едир вә онлары сәмимијјәтин јаранмасы үчүн кин-күдурәти гәлбләриндән силиб тәмизләмәјә чағырыр. Мүсәлманлар меһрибан сөзләрлә илаһи рәһмәтин көлкәсини һәр заман башларынын үстүндә сахламаға сәј етмәлидирләр. Пејғәмбәр (с) бујурур: “Өз мүсәлман гардашыны меһрибан сөзләрлә диндириб, онун гәм-гүссәсини дағыдан кәсин башынын үстүндән (илаһи рәһмәтин көлкәси), бу хисләт онда олунҹаја гәдәр әскик олмаз.”

Демәли өмүрләрини Исламла јашајыб, сач-саггалларыны бу јолда ағартмыш бөјүкләрә еһтирам көстәрмәк лазымдыр; һәтта онларын мә’луматы бизим мә’луматымыз һәддиндә олмаса белә. Чүнки биз билмирик онлар гәдәр өмүр сүрәҹәјик ја јох, ја әкәр онларын јашына чатсаг динимизи горујуб сахламыш олаҹағыг ја јох. О гәдәр ҹаванлар олуб ки, орта јашларында һидајәт не’мәтиндән мәһрум олуб күфрлә дүнјадан кетмишләр. Инди өмүрләри боју динләрини саламат сахлајыб, Исламы өз вүҹудларында јашатмыш бу инсанлар еһтирам едилмәјә лајигдирләр; бу онларын һагларыдыр. Бахмајараг ки, бир сыра елми мәфһумлары билмирләр, елмләри бизим елмимиз һәддиндә дејил, амма бу дәстәнин елә бөјүк шәрафәтләри, иззәтләри олмуш ки, бир өмүр Исламла јашамаг ләјагәтини газанмышлар.

Б) Гур’аны өјрәниб вә јашадан мүсәлманлара олан еһтирам.

Икинҹи дәстә Гур’аны өјрәниб онун бујуругларына әмәл едәнләрдир. Биринҹи дәрәҹәдә Гур’ан һафизи олуб, она әмәл едәнләрә олан еһтирам Аллаһа еһтирам көстәрмәкдир. Бу дәстәдән сонра Гур’ан һафизи олмајыб, амма Гур’ан елмләрини билән вә онлара әмәл едән кәсләрә еһтирам көстәрмәк дә Аллаһа еһтирам көстәрмәкдир. Һәмчинин әкәр Гур’ана әмәл етмәсәләр вә анҹаг онун елминин дашыјыҹысы олсалар, јенә дә мүәјјән дәрәҹәдә бу еһтирама лајиг көрүлүрләр. Рәвајәтләрин бириндә көстәрилир ки, Пејғәмбәр (с) бујурур: “Мәним үммәтимин сечилиб, сајылан адамлары Гур’анын дашыјыҹылары вә кеҹә ибадәтинә дуранлардыр.”

Бу рәвајәтдә Гур’ан дашыјыҹыларына олан хүсуси шәрафәт исбатланды, амма Әбузәрә сөјләнилән һәдисин бу бөлүмүндә шәрафәтин әсасларыны бәјан вә исбат етмәкдән әлавә, бәјан едилир ки, онлара еһтирам көстәрмәк, Аллаһа еһтирам көстәрмәк кимидир. Әлбәттә бу шәртлә ки, ејни заманда Гур’анын бујуругларына да әмәл етмиш олсунлар, хүсусијјәти дә будур ки, һәм заһирдә, һәм батиндә,

истәр данышыгда, истәрсә дә рәфтарда илаһи ирадә вә кәламы бирузә версинләр; һәм Гур'ан кәлмәләрини өјрәнмишләр, һәм дә Гур'ан мәфһумлары зеһинләринә һопмушдур, нечә дејәрләр тәхәјјүл гүввәләри ләфзләрин сурәтләрини дәрк етмишдир. Әгли гүввәләри Гур'анын һәгигәтләрини әмәлдә чилвәләндирә билмишдир. Јә'ни вүчудлары башдан ајаға Гур'анла нәфәс алыр, Гур'ана бүрүнмүшдүр. Зеһни јаддашларына нәзәр салсан көрәрсән ки, Гур'аны һифз етмишләр, елмләринә бахсан көрәрсән ки, Гур'ан елмини синәләриндә дашыјырлар,әмәлләринә диггәт етсән, көрәрсән ки, Гур'ан бујурдуғу кими әмәл едирләр. Бу үздән дә вүчудлары Гур'анын ајнасыдыр, јә'ни вүчудлары Аллаһ камалынын ајнасыдыр вә Аллаһ өз кәламы илә онларын вүчудунда чилвә етмишдир. Буна көрә дә онлара еһтирам, Аллаһа еһтирам кимидир.

Гур'анын јүксәк мәртәбәси барәдә Пејғәмбәр (с) бујурур: "Гур'ан азғынлыгдан доғру јола һидајәт едир, корлугдан ничат вериб ајдынлыға чыхарыр, учурумдан саламат кечмәјә, гаранлыглардан нура чыхмаға баис олур, инсаны һәр чүр һәлакәтдән горујур. Һәр фитнә вә азғынлығы ачыб бәјан едир, инсаны алчаг дүнјадан ахирәт сәадәтинә чатдырыр. Дининизин камалы ондадыр. Гур'андан ајры дүшән һәр кәс чәһәннәмә үз тутачагдыр."

Вә ја Гур'ана диггәтли олуб, ону танымағын лүзуму, Гур'аны сәадәт бәхш едичи китаб олараг сечмәк барәдә һәдисләрин бириндә дејилир: "Динини Аллаһын китабындан вә Пејғәмбәрин (с) јолундан өјрәнән һәр кәс дағлардан даһа мөһкәмдир. Динини чамаатын ағзындан өјрәнән кәси, елә һәмин чамаат да дининдән чыхарар."

Башга бир јердә Пејғәмбәр (с) Гур'ан вә Әһли-бејтлә әлагәдар бујурур: "Мән илк кәс олачағам ки, гијамәт күнү Гур'ан вә Әһли-бејтимлә Әзиз Аллаһын һүзуруна кедәчәјәм. Сонра мәним үммәтим дахил олачаглар. (Белә олдугда) онлардан сорушачағам: "Аллаһын Китабы вә Әһли-бејтимлә нечә рәфтар етдиниз?"

Зикр олунунлар она көрә иди ки, биз анлајаг ки, Гур'ан һәм мадди, һәм дә мә'нәви чәһәтдән чохлу бәрәкәтә маликдир. Инсан бу китаба нә гәдәр чох јахынлашса, нә гәдәр чох онунла мунис ола билсә, онун фәзиләтиндән вә бәрәкәтиндән даһа чох бәһрәләнәчәкдир. Гур'анын фәзиләти о һәддә чохдур ки, белә бир мәзмунда рәвајәт едилир ки, бир нәфәр мә'сумлардан бириндән суал етди: "Сизин фәзиләт чәһәтиндән башгаларындан үстүн олмағынызын сәбәби нәдир?" Мә'сум чавабында дејир: «Бизим үстүн имтијазымыз бундан ибарәтдир ки, Гур'ан елми бизим јанымыздадыр.»

Буна көрә дә һәр заман Гур’аны әзиз вә мүгәддәс тутмалыјыг. Гур’ана башга китаблар кими бахмаг олмаз. Гур’анын башга китаблардан үстүнлүјүнү анҹаг гәлби е’тигада көрмәмәлијик. Гур’анла рәфтарымыз дикәр китаблара олан рәфтарымыздан фәргләнмәлидир, јә’ни Гур’ана гәлбдә еһтирам көстәрмәкдән әлавә, заһирдә дә еһтирам гојмалыјыг. Бизим заһири рәфтарымыз Гур’ана олан гәлби еһтирамымыздан хәбәр вермәлидир. Шәкксиз Гур’ана гаршы олан еһтирамлы рәфтарымыз бизим иманымызы артыраҹагдыр.

Бә’зи бөјүк шәхсијјәтләр Гур’ан олан отагда јатмырдылар вә һәтта һәмин отагда Гур’ана еһтирам олараг ајагларыны узатмырдылар. Әлламә Тәбатәбаи вә шәһид Мүттәһәри мәрһум шејх Муһәммәд Тәги Амулидән belә бир һекајәт нәгл едирләр ки, бир ахшам мәрһум Амули јорғунлуғун шиддәтиндән Гур’ан охудуғу анда балыша сөјкәнир. Сабаһысы күнү о, устады Мирзә Әли Ағаји Газинин јанына кәлир. Устад мүгәддимәсиз бујурур: “Гур’ан тилавәт едән заман инсанын балыша сөјкәнмәји јахшы дејил!”

Бәли, Гур’ана дәјәр верә билмәјимиз, ҹәмијјәтдә Гур’ан мәдәнијјәтинин кенишләнмәсинә зәминә јаратмаг үчүн Гур’ан елминин дашыјыҹаларына еһтирам көстәрмәлијик. Әкәр биз өзүмүз дә Гур’ани биликләрин јијәси олсаг, башгалары да бизә еһтирам едәҹәк вә елә дүшүнмәмәлијик ки, биз Гур’ан һафизијиксә, башга Гур’ан һафизләринә еһтирам гојмамалыјыг. Билдијимиз кими сејјидләрә еһтирам етмәк һәр кәсә ваҹибдир. Инсан бир нәфәр сејјиди көрдүјүндә, Пејғәмбәр (с) јадына дүшүр, буна көрә дә она еһтирам көстәрмәлидир, һәтта әкәр өзү сејјид олса да.

Бөјүк үләмалардан бири һаггында ки, һәмдә сејјид иди–нәгл олунур ки, бир күн мәҹлисләрдән бириндән чыхаркән оғлу тез габаға кечиб гапынын ағзында ајаггабларыны ҹүтләјир. һәмин алимин кејфи позулур вә бујурур: “Фатимәји Зәһранын зүрријәси мәним ајаггабларымы ҹүтләмәмәлидир.!”

Демәли сејјид олан кәсин өзү дә башга сејјидләрә еһтирам көстәрмәлидир, ја әкәр алимдирсә башга алимләрә дә һөрмәт етмәлидир. Алимин башга дини алимләрә еһтирамы она көрә лазымдыр ки, дин алимләри Гур’ан елминин дашыјыҹыларыдырлар вә һәгигәтдә онун бу рәфтары Гур’ана һөрмәт көстәрмәк мә’насындадыр.

В)–Адил һакимләрә олан еһтирам.

Үчүнҹү дәстә–Еһтирам көстәрилмәси Аллаһа еһтирама бәнзәдилән үчүнҹү дәстә адил һакимләрдир. Биз адил һакимә еһтирамын лүзуму һаггында данышмаздан әввәл, ҹәмијјәтдә һөкумәтин вә ганунун

зәрурилији вә мүсәлманларын һөкумәтини өһдәсинә көтүрмүш шәхсин хүсусијјәтләри барәдә данышачағыг.

Чәмијјәтдә һөкумәтин вә ганунун зәрурилији

Рәһмәтлик әлламә Тәбатәбаи бујурур: “Мүлк” сәлтәнәт мә’насында елә бир зәрури етибардандыр ки, инсан онсуз еһтијачларыны өдәјә билмәз. Лакин әввәлдә бәшәрин еһтијачы олдуғу шеј чәмијјәтин тәшкилидир. Чәмијјәт дедикдә бир-биринә бағлы олмајан фәрдләр јох, һәдәф вә истәкләри бир-бириндән фәргли олуб тәлиф вә бағлылыглары олан фәрдләр нәзәрдә тутулур. Чүнки инсанларын һәр биринин дикәриндән фәргли истәкләри вә мүхтәлиф һәдәфләри олур. Буна хатир дә чох вахт јола кетмирләр. Һәр фәрд чалышыр дикәринин малыны әлиндән алсын, гаршы тәрәфә гәләбә чалсын, башгаларынын һаггына тәчавүз етсин. Нәтичәдә, һәрч-мәрчлик јараныр вә хошбәхт һәјатын тә’мини үчүн гурулмуш чәмијјәт бәдбәхтлијә бир васитә јарадыр. Бу проблемин арадан галдырылмасы үчүн чәмијјәт өзү үчүн дикәр тәшкилат вә органлары өз нәзарәтиндә сахлајан күчлү вә сарсылмаз орган јаратмагдан башга јол көрмүр. Елә бир орган ки, бүтүн фәрдләри өз нәзарәтиндә сахлаја билсин вә нәтичәдә башгаларынын һаггына тәчавүз етмәк истәјән гудурған гүввәләри орта һәддә јөнәлдә билсин. Һәмчинин зәиф фәрдләри зәиф мәрһәләдән, сүст вәзијјәтдән чыхарыб орта һәддә чатдырсын, беләликлә чәмијјәтин бүтүн гүввәләри, гүввәт вә зәифлик бахымындан бәрабәр вә бир-биринә јахынлашмыш олсунлар. Бу гүввәләрдән һәр бирини өз хүсуси јериндә отуртдуғу заман, һәр һагг саһибини өз һаггына чатдырмыш олур.

Ајдын олду ки, инсан һәјаты ичтимаи бир һәјатдыр. Инсан һәјаты нијә ичтимаидир? Ичтимаи јашамаға инсанлар чәбри олараг мәһкум олмушлар? Вә ја инсан тәбиәти өзлүјүндә белә бир јашајышы тәләб едир? Ичтимаи јашајыш сечиминдә һәр бир әгли вә иштијари амил тәсирлидирми, јохса тәсирсиз?–бүтүн бу суаллар әтрафында чохлу бәһсләр олмушдур. Амма бизим нәзәримизә көрә әгли амил ичтимаи һәјатын сечиминдә тәсирлидир. Инсан ичтимаи һәјатда өз мәнафејини көрдүјү үчүн–көрәндә ки, онун мадди вә мә’нәви еһтијачлары ичтимаи һәјат олмадан тә’мин едилмир вә ја бәјәниләчәк сурәтдә, камил әлә кәлмир–ичтимаи һәјата гатылыр вә онун бүтүн шәртләрини гәбул едир.

Башга бир нөгтә будур ки, ичтимаи һәјатда гаршыја чыхан мәсәләләрдән бири дә чәмијјәтин ајры-ајры фәрдләри арасында олан гаршыдурмалар, тоггушмалардыр. Јә’ни ичтимаи һәјата гатылмаг истәсәләр, бирликдә јашајыб, бирликдә ишләмәјә разылыг версәләр вә

биркә әмәјин нәтиҹәсиндә әлдә етдикләри газанҹларыны өз араларында бөлмәк истәсәләр, бу заман онларын мәнафеләри арасында тоггушмалар баш верир. Бә’зиләри даһа чох бәһрә көтүрмәк истәјирләр, тәбиәтин не’мәтләриндән һәдсиз сүрәтдә бәһрәләнмәк истәјирләр вә ја башга инсанларла рәфтарларында үрәкләри истәдикләри шәкилдә давранмаг истәјирләр. Бу ҹүр рәфтар башгаларыны гане етмир. Бу кедишлә нәһајәт иҹтимаи сәһнәдә кешмәкешләр јараныр ки, бу чәкишмәләрин гаршысыны алмаг үчүн мүәјјән һәдд-һүдудун тә’јин едилмәсинә, ганунларын чыхарылмасына еһтијаҹ дујулур. Бу да тәбии вә ајдын бир ишдир, бу ишин ајдынлығы бурадан билинир ки, әкәр бир нәфәр инсанын истәкләри әтрафында –истәр мадди, истәрсә дә мә’нәви–азачыг дүшүнүб диггәт етсә (әлбәттә иҹтимаи һәјата аид олан мәсәләләр әтрафында) көрәҹәк ки, инсанларын һәдсиз-һүдудсуз шәкилдә бүтүн истәкләрини тә’мин етмәк мүмкүн дејил. Инсанлар әкәр бирликдә јашамаг истәсәләр һөкмән өз истәкләринә бир сәрһәд тә’ји етмәлидирләр вә үрәкләри истәдији кими әмәл етмәмәлидирләр.

Демәли тоггушманы арадан көтүрмәк вә ја азалтмаг үчүн сәрһәддә вә гануна еһтијаҹымыз вар. Әкәр иҹтимаи һәјатда инсанларын әлдә етдикләри бәһрәләр үзәриндә мүәјјән ганун, сәрһәдд гојулмазса вә ја инсанлар бу гануна риајәт етмәзләрсә, иҹтимаи һәјатын һәдәфи–һансы ки, инсанын мадди вә мә’нәви тәкамүлүнү нәзәрдә тутуб тәбии не’мәтләрдән мүмкүн гәдәр фајдаланмаг иди–өзүнү доғрултмајаҹагдыр.

Буна көрә дә иҹтимаи һәјат елә идарә едилмәлидир ки, ҹәмијјәтин бүтүн фәрдләри үчүн тәкамүлә зәминә јаратсын. Анҹаг белә олан сурәтдә иҹтимаи јашајышын һәдәфләри сәһиһ олараг тә’мин едилмиш олур.

Ислами бахышлара вә әсаслара сөјкәнән Ислами системдә ганунларын илаһи олмасы кәрәкир. Буна дәлил Исламын, ҹәмијјәтин бүтүн саһәләриндә дәхаләти олан һәртәрәфли бир мәктәбә саһиб олмасы иддиасыдыр. Биз дә мүсәлман олдуғумуза вә ислама әмәл етмәји һамынын сәадәтинә замин олаҹағыны билдијимизә көрә, мүхтәлиф мәктәбләрин вә динләрин, мүхтәлиф тәмајүлләрин–һансы ки, дүнјанын әксәр өлкәләри бу бахышлары гәбул етмишләр–гаршысында дајаныб, дүшүнҹә вә дәлилләрлә өз әгидәмизи мүдафиәјә галхмалыјыг.

Салеһ вә ләјагәтли һакимин шәраити

Бура гәдәр ҹәмијјәтдә һөкумәтин вә ганунун олмасы зәрурилији бәјан едилди. Амма һөкумәтин тәшкили вә ганунун иҹрасы һакимсиз мүәссәр олмадығы үчүн, бурада һөкумәт ишләрини өһдәсинә көтүрмүш иҹра башчыларынын малик олмасы лазым билинән бә’зи хүсусијјәтләринә ишарә едәҹәјик:

1–Гануну билмәси: Гануну иҹра етмәк истәјән кәс–истәр о ганун дахили тәһлүкәсизлијә аид олсун вә истәр мүдафиә ишләринә вә ја бејнәлхалг әлагәләрә, вә ја башга шејләрә аид олсун–иҹра едәҹәји гануну, онун дәјәр вә үсулларыны кифајәт гәдәр билмәлидир.

2–Тәгва: Тәгва Ислам сөзлүјүндә кулли бир шәртдир вә үмуми дилдә тәгваны “өз вәзифәсинә акаһлыг”, “мәс’улијјәтли олма” кими баша дүшүрләр. Ҹәмијјәтин идари ишләрини өһдәсинә көтүрмүш кәс тутдуғу вәзифәсинә газанҹ мәнбәји кими бахмамалыдыр, өз шәхси мәнафејини дүшүнүб дүнјәви шәһвәтләринин тә’мини үчүн чалышмамалыдыр. Белә шәхсә халгын малыны, ҹаныны е’тибар етмәк олмаз. Бу ҹүр шәхсин гануну иҹра етмәјә сәлаһијјәти дә чатмыр. Һәгиги иҹра башчысы халгын хошбәхтлијинин тә’мини барәдә фикирләшмәлидир.

Тәгвасыз шәхс, гануну олдуғу кими дејил өз мејлинә ујғун тәфсир вә тәһлил едир вә һәрдән ачыгҹасына мүхалифәт едир. Буна көрә дә һөкумәт ишләрини өһдәсинә көтүрмүш шәхс үчүн нәзәрдә тутулан икинҹи шәрт әхлаги кејфијјәтләрә саһиб олмагдыр, ја Гур’анын дили илә, Ислам сөзлүјүнә ујғун десәк, “тәгва”дыр.

3–Өһдәдар олдуғу ишин мүтәхәссиси олмаг: Һәр бир иши өһдәсинә көтүрмүш шәхсин, һәмин иши көрмәјә сәлаһијјәти чатмалыдыр, чүнки анҹаг ганундан хәбәрдар олуб, тәгвалы олмаг ишләрин доғру-дүрүст јеринә јетирилмәси үчүн кафи дејил, бу ишләрдә тәҹрүбә вә тәхәссүс саһиби олмаг да лазымдыр ки, онун көмәји илә һәмишә мәс’ул шәхсләрин өһдәсинә гојулан бөјүклү-кичикли проблемләри һәлл етмәк олсун.

Шүбһәсиз ичтимаи бәшәр чәкишмәләрин, гаршыдурмаларын һәлли үчүн, ичтимаи вә фәрди мәнафеләрин дүзкүн тә’минини нәзәрдә тутан һүдуд вә сәрһәдләрин ичад едилмәсиндә вә нәһајәт мүштәрәк һәјатда таразлығын ичады вә горунуб сахланмасында гануна еһтијаҹ дујур. Бу ганунларын дүзкүн иҹрасы, ганун әлејһдарларынын гаршысынын алынмасы үчүн һакимә, валијә еһтијаҹлыдыр. Амма сөз бурдадыр ки, вилајә вә өһдәдарлыг Аллаһа мәхсусдур вә башгалары да Онун изни илә халгын һакими, вәлиси олурлар? Бу бәһсин ҹавабында көстәрилир

ки, һеч бир кәсин башгасы үзәриндә вилајәт һаггы јохдур, чүнки инсан, өз варлығыны вә не’мәтләри она әта етмиш кәсдән итаәт едир. Ади инсанлар нә бир кәсә варлыг бағышламышлар, нә дә онун һәјатынын давам тапмасында бир тәсирә маликдирләр. Кимсәнин дикәринин рәјинә табе олмасы вачиб дејил.

Инсанларын бир-бириндән асылы олмамасынын лүзуму, онларын бир-бири үзәриндә вилајәт һаггына малик олмамаларынын илк әсасы һесаб олунур.

Инсан өз варлығынын бүтүн өзәлликләрини Аллаһдан алдығы үчүн, анчаг Онун бујуругларына бојун әјмәлидир, Онун гаршысында мүти олмалыдыр вә башгасынын әмрләринә итаәт етмәк бу шәртлә олар ки, һәмин башгасы Аллаһ-тәала тәрәфиндән тә’јин едилмиш олсун.

Дејиләнләри нәзәрдә тутуб Гур’ана бахдыгда көрүрүк ки, Гур’ани-кәрим батил вилајәтләри, јә’ни Аллаһ тәрәфиндән имза едилмәмиш вилајәтләри рәдд едир:

“Еј иман кәтирәнләр! Јәһуди вә хачпәрәстләри өзүнүзә дост тутмајын! Онлар бир-биринин достудурлар. Сизләрдән ким онларла достлуг едәрсә, о да онлардандыр. Аллаһ залим тајфаны дүз јола јөнәлтмәз.” “Аллаһ залымлары һидајәт етмәјәчәк” чүмләси буна дәлаләт едир ки, онлар залымдырлар вә залым шәхс һеч вахт һидајәтдән бәһрәләнә билмәјәчәк, һеч вахт мәгсәдинә чатмајачаг, әксинә һәмишә јары јолда галачагдыр. Демәли, сиз дә онларын зүмрәсинә гошулсаныз өз һәдәфинизә вә мәгсәдинизә наил олмајачагсыныз. Башга бир ајәдә һагга һаким оланы белә танытдырыр: “Сизин һаминиз анчаг Аллаһ, Онун пејғәмбәри вә иман кәтирәнләрдир. О кәсләр ки, (Аллаһа) бојун әјәрәк намаз гылыр вә зәкат верирләр.”

Беләликлә Исламда, чәмијјәтдә һөкумәтин зәрурилијинә аид нүмунәләрә әсасән вә һәмчинин һагг әсасында һөкумәтә тә’јин едилмиш шәхсин хүсусијјәтләрини көстәрмәклә ајдын олду ки, мә’сум шәхсин олдуғу заманда, пејғәмбәр вә имамлар кими һөкумәтин башында о дурур вә тәбиидир ки, белә бир һөкумәт идеал олачагдыр. Амма бу вәзијјәт һәмишә мүјәссәр олмур, һәтта мә’сум имамын олдуғу заманда белә о, анчаг олдуғу мәканда һәмин шәһәрин, рајонун ичра ишләринә башчылыг едә биләр, башга рајонлара кәлдикдә исә о өз сәлаһијјәтли нүмајәндәләрини һәмин јерләрә тә’јин етмәклә, һәмин рајонларын ичра ишләринә нәзарәт едә биләр. Гејбәт әсриндә, мә’сум имама мүрачиәт мүмкүн олмадыгда, бир нәфәр бу мәнсәби өһдәсинә көтүрүр вә Ислам чәмијјәтини Аллаһын ганунлары әсасында идарә едир. Бун мәнсәби өһдәсинә көтүрмүш шәхс ашағыда гејд едилән хүсусијјәтләри дашымалыдыр:

1. Исламдан кифајәт гәдәр мә’луматы олмаг: халгын тәһлүкәсизлијини горумаг, ислами дәјәрләрә нәзарәт етмәк мүсәлманларын һакиминин өһдәсинә дүшдүјү үчүн, динә, намуса, Аллаһын еһкамларына әманәтдар чыхдығы үчүн, о һамыдан даһа чох нәзәрдә тутулан үч шәртә–ганунлардан хәбәри олмаг, тәгваја вә әхлаги сәлаһијјәтә саһиб олмаг, өлкә идарәчилијиндә мәһарәти вә гүдрәти олмаг–малик олмалыдыр. Рәвајәтләрин биринин мәзмунунда белә көстәрилир ки, әкәр бир өлкәдә даһа лајигли, даһа биликли адамлар, һәтта бир нәфәр - олдуғу һалда, башга бир нәфәр һәмин өлкәјә рәһбәрлик едәрсә, һәмин өлкә үзү зәифлијә доғру кедәчәкдир.

2. Тәгва: Һәдисләрин бириндә Аллаһын рәсулу, өлкә рәһбәрлијинә өһдәдар олачаг шәхсин дашымалы олдуғу хүсусијјәтләрдән биринин, ону илаһи һарамлардан сахлајачаг тәгва олдуғуну көстәрир.

Рәвајәтләрин бириндә Имам Һүсејн (ә) Куфә әһлинә хитабән рәһбәрлик мәсәләсини нәзәрдә тутараг белә јазыр: “Һөкумәти Гур’ана әсасланмајан, әдаләти рәһбәр тутмајан, һагг динә сығынмајан вә өзүнү Аллаһ јолунда вәгф етмәјән кәс рәһбәр вә имам ола билмәз.”

Һәзрәт Әли (ә) Османа хитаб едәрәк бујурур: “Бил ки, Аллаһ гатында Аллаһын бәндәләринин ән үстүнү һидајәтә вармыш, һидајәтә чағыран, мә’лум олан ән’әнәләри ајагда тутан вә мәчһул олан бид’әтләри өлдүрән адил имамдыр. Аллаһ гатында инсанларын ән писи, јолуну азмыш вә халгын да она ујараг јолуну аздығы залим имамдыр. О јашанан сүннәти өлдүрүр, тәрк едилән бид’әти дирилдир.”

3. Тәдбир вә мүдиријјәт: Үчүнчү шәрт, ирадәчиликдә, өлкәнин мүһүм ишләриндән мәһарәтли, тәдбирли идарәчилијә малик олмагдыр.

Рәһбәрлијин бачарығы, өлкә ишләрини идарә етмәкдә гүдрәти олмасы Ислам јолунда, ислами һаким үчүн зәрури шәртләрдәндир. Бу хүсусијјәт чохлу тәчрүбә, мә’лумат тәләб едир. Әкәр бир кәс идарәчиликдә бу һәддә чатмыш олса мүсәлманларын мәс’улијјәтини она тапшырмаг олар. Һәзрәт Әли (ә) бујурур: “Чамаат! Хилафәтә лајиг о кәсдир ки, хилафәти јөнәлтмәјә бачарығы олсун вә бу ишләрдә Аллаһын ганунларындан акаһ.”

Вәлијји-фәгиһ ән салеһ вә ән ләјагәтли шәхс

Ислами һаким үчүн көстәрилән ме’јарлара вә хүсусијјәтләрә нәзәр саланда, көрүрүк ки, бизим заманымызда ән ләјагәтли фәрдин һөкумәти үчүн нәзәрдә тутулан илкин шәраит јетишмишдир. Кечмишдә һөкүмәтин белә шәхсләр тәрәфиндән әлә алынмасы имканы олдугча зәиф иди вә һәрдән имкансыз бир иш кими көрсәнирди. О вахты бу кими мәсәләләрә диггәт јетирилмирди вә анчаг

“мәрҹәјјәти-тәглид” мәсәләси әтрафында сөһбәт кедирди. Бу сәбәбдән дә Ислам үчүн ҹаныјанан шәхсләр чалышырдылар елә бир кәси тапсынлар ки, “мәрҹәји-тәглид” үнваны илә Ислами ҹәмијјәтә ән јахшы хидмәти көстәрә билсин. Амма бу күн, әлһәмдулиллаһ һөкумәтин салеһ вә ләјагәтли шәхсләр тәрәфиндән идарә едилмәсинә лазым олан шәраит јаранмышдыр. Бу әзәмәтли ингилабын вә шәһидләрин пак ганларынын бәрәкәти сајәсиндә елә бир имкан јаранмышдыр ки, һөкумәт башында дураҹаг шәхс башгаларындан бу ишә даһа гијмәтли олсун. Белә бир фүрсәтин јаранмасы үчүн Аллаһа шүкүрләр етмәк лазымдыр. Аллаһа шүкр етмәлијик ки, бизә “вәлијји фәгиһ” рәһбәрлијинин бәрәкәтини нәсиб етмәклә миннәт гојмушдур. Инди бу не’мәтин шүкрүнү анҹаг мүсәлманларын иззәтинә вә Ислам үммәтинин вәһдәтинә замин дурмуш вилајәт-фәгиһә итаәт етмәклә өдәмәк олар.

Имам Хомејнинин заманында бу не’мәтин бәһрәсини көрүрдүк, бу күнләрдә дә чох тәәссүфләр олсун ки, о ҹүр бөјүк не’мәтдән мәһрум олмушуг, (нәзәрдә иман Хомејни тутулур). Аллаһ-тәала өз не’мәтини јенә дә биздән әсиркәмәмишдир вә вәлијји-фәгиһин көлкәсини бизим башымызын үстүндән әскилтмәмишдир. Аллаһа шүкр едирик ки, хубреган вә үммәтин агилләри о әзиз имамын ән ләјагәтли давамчысыны, јә’ни Һәзрәт ајәтуллаһ Хаменеини о бөјүк рәһбәрин јеринә ҹанишинлијә сечмишдир. Халг да өз нөвбәсиндә камал-еһтирамла онунла бејәт етди. Имамын бүтүн һәгиги давамчылары бирлик нүмајиш етдирәрәк имамын јолуну давам етдирдиләр вә Аллаһа шүкүрләр олсун ки, ишләрин кедишиндә азаҹыг олса да сүстлүк, нөгсан јаранмады. Аллаһ-тәаладан арзумуз будур ки, бу бирлик, мә’сум шәхсләрин һәмрәјлији ахыра гәдәр бу ҹүр давам етсин вә күн-күндән даһа да мөһкәмләнсин. Бу вәһдәтлә ингилабын бөјүк кәмиси һәзрәт Хаменеинин рәһбәрлији алтында әмин-аманлыг саһилинә вә мәтлуб һәдәфә јан алсын.

Пејғәмбәр (с) Әбузәр Ғәффаријә белә өјүд верир ки, әдаләт вә илаһи ганунлара әсасланараг һөкумәт едән һакимә еһтирам көстәрмәк, Аллаһа еһтирам көстәрмәк кимидир.

Адил һакимә еһтирам етмәк она көрә Аллаһа еһтирам көстәрмәјә бәрабәр тутулур ки, Аллаһын сифәтләриндән бири Онун һакимијјәтидир. Билдијимиз кими Аллаһын адларындан бири Һаким вә Мөвладыр вә Аллаһын һакимлији, мөвләвијјәти Онун адиланә еһкамларына әмәл етмәклә зүһура јетишир. Ислами һаким бу ҹүр хәтәрли ишин иҹрасына замин олмуш шәхсдир. Аллаһын ганунларына ујғун һөкм верән, Ислам ҹәмијјәтиндә Аллаһ еһкамларынын иҹрасына

чалышан адил мүсәлман рәһбәр, Пејғәмбәрин (с) вә Әһли-бејтин саһиб олдуглары вилајәт дәрәҹәләриндән биринә маликдир. Чүнки илаһи вилајәт әслиндә Пејғәмбәрә (с) вә Әһли-бејтә һәвалә едилмишдир. Бу мәгамын ашағы мәртәбәси адил султанын, мүсәлманларын рәһбәринин өһдәсинә гојулмушдур. Бу ҹәһәтдән дә она еһтирам етмәк Аллаһа еһтирам етмәк кимидир.

Буна көрә дә Ислами һакимә еһтирамы о гәдәр дә лазымлы билмәјән бә'зи адамларын тәсәввүрләринин әксинә олараг, әкәр бир кәс Аллаһа вә Ислама хатир али рәһбәрлик мәгамына вә мүсәлманалрын рәһбәринә еһтирам көстәрәрсә, бу еһтирамында мадди гәрәзи олмазса, бөјүк бир дәрәҹәјә чатмыш олур.

Буну да сөјләмәји өзүмә борҹ билирәм ки, ингилабын гәләбәсиндән сонра вилајәти-фәгиһин әли илә бизим өлкәмиздә рөнәг тапмыш ән көзәл адәтләрдән бири дә Гур'анын гираәти вә һифзидир. Нечә ки, һәрдән телевизорда азјашлы гыз вә оғлан ушагларынын Гур'аны нечә әзбәрләдикләрини көрүрүк. Һәрдән бахырсан ки, балача гыз ушағы һәлә сөзләри дүзкүн тәләффүз едә билмәсә дә Гур'анын үчдә бирини әзбәрдән билир, өзү дә сәлис әрәб ләһҹәси илә охујур! Әкәр јадыныздадырса ингилабдан габаг халга ади һәмд-сурәни дүзкүн охуја билмәмәләри үчүн чохлу зәһмәт чәкмәли олур, "син" вә "сад" һәрфләри арасында фәрги баша салырдыг. Һәтта тәһсили олан адамлар да һәмд-сурәни тәҹвидлә охумагда чәтинлик чәкирдиләр. Инди исә көрүрүк ки, 6-7 јашлы ушаглар Гур'анын үчдә бирини әзбәрдән, тәҹвидлә биздән дә јахшы охујур!

Сизҹә бу ифтихар едиләҹәк һадисә дејил? Белә бир һалы ән'әнәјә чевирмиш кәсә еһтирам едилмәмәлидирми? Ајдындыр ки, белә кәсә еһтирам бәсләмәк Аллаһа еһтирам көстәрмәјә бәрабәрдир; Гур'ана еһтирам көстәрмәкдир. Буна көрә дә диггәтсиз олмамалыјыг, бу еһтирамлара мәһәл гојмасаг Исламын тәзаһүрләри дә јаваш-јаваш арадан гахаҹагдыр. Ҹәмијјәтдә динин дурушу, исламын тәзаһүрләринин дурушуна бағлыдыр. Әкәр халг арасында бу еһтирамлар унудуларса, јаваш-јаваш дәјәрдән дүшәҹәк вә нәтиҹәдә нашүкүрлүјә сәбәб олаҹагдыр.

Демәли биз, Аллаһын бизә инајәт етдији бу не'мәти дәрк едириксә, бунун мүгабилиндә гәдрданлыг етмәлијик вә ислам һөкумәтинин рәһбәринә еһтирам көстәрмәлијик. Әлбәттә, әрз етдијим кими, бу еһтирамын дәјәри ондадыр ки, тамаһ үзүндән олмасын, бу ишдә анҹаг Аллаһын разылығы нәзәрдә тутулсун, белә ки, бу нијјәтлә олсун ки, мүсәлманларын рәһбәринә еһтирам етмәк, Ислам өлкәсинә, Ислама, Аллаһа еһтирам демәкдир.

ОТУЗ ҮЧҮНЧҮ ДӘРС

Дилин горунмасынын лүзуму вә онун еjибләринин мәзәммәти

–Әмәлләрин гаршылыглы тә’сири вә jа еһбат вә тәкфир.
–Башгаларында еjб ахтармағын мәзәммәти.
–Jалтаглығын вә jерсиз тә’рифин мәзәммәти.
–Башгаларына тә’нә вурмағын мәзәммәти
–Jерсиз инадчыллығын мәзәммәти.

Дилин горунмасынын лүзуму вә онун ејбләринин мәзәммәти

“Еј Әбузәр! Дилини горумағы бачармајан адамын јахшы әмәлләри һәдәрә кедәр. Еј Әбузәр! Ејбахтаран, јалтаг, икиүзлү, тә’нәвуран, давакар вә инадчыл олма! Еј Әбузәр! Нә гәдәр ки, инсанын әхлагы дүзәлмәјиб, һәмишә Аллаһдан узаг олачагдыр!”

Әмәлләрин гаршылыглы тәсири вә ја еһбат вә тәкфир

Бу бәјанында, һәзрәт данышыг заманы диггәтли олмағын әһәмијјәтини башга бир үсулла бәјан едир. Бу она көрәдир ки, инсан өз дилини азад бурахмамалыдыр ки, үрәји һәр нә истәди ону да дилинә кәтирсин. Дилин дә бир гыфылы олмалыдыр, инсан ону ачмаздан әввәл јахшыча дүшүнмәлидир.

Данышмаг инсан үчүн раһат олдуғуна көрә вә һәрдән кичик бир мәсәлә үзүндән башгаларынын ардынча пис данышыға, зәвзәјлијә сәбәб олдуғу үчүн, дин алимләри мүхтәлиф методларла, фәргли тәбирләрлә бизә анлатмаға чалышмышлар ки, дилимизә јијә дураг, ону өзбашына бурахмајаг. Һәмин тә’бирләрдән бири дә Пејғәмбәрин (с) бу сөзүдүр ки, һәр кәс дилини горумаса, һеч бир иш көрмәмишдир. Бәлкә дә бу сөзүн мә’насы будур ки, дил инсанын руһунда мәнфи тәсир гојур вә бунун нәтичәсиндә инсанын дикәр әмәлләри дә пуча чыхыр. Чүнки Гур’анын бир сыра ајәләриндә вә мүтаватир рәвајәтләрдә гејд едилдијинә көрә инсанын әмәлләри гаршылыглы тәсирә малик олуб бир-бирини үзәриндә тәсир гојурлар. Һәрдән инсан бир иш көрүр, амма сонрадан көрдүјү башга бир иш, әввәлки ишин хасијјәтини әвәз едир, елә тәсир гојур ки, һәмин ишин әсәри тамамилә өз күчүнү итирир: –истәр һәмин әсәр јахшы олсун, истәрсә дә пис.

Кәлами китабларда “Еһбат вә тәкфир” үнваны алтында бир мәсәлә ачыгланыр. “Һәбт” јахшы ишләрин өз күчүнү итирмәсинә, тәсирсиз олмасына дејилир, јә’ни инсанын пис әмәлләри онун јахшы

әмәлләрини корлајыр, фајдасыз вә пуч едир. “Тәкфир” күнаһларын јујулмасына дејилир, јә’ни инсанын көрдүјү јахшы бир иш онун әввәлки нөгсанлы ишини дүзәлдир, санки әвәзини өдәјир. Бизим бүтүн әмәлләримизин көкү иман вә күфрә дајандығы үчүн, еһбат вә тәкфирин ән бариз нүмунәси иман вә күфрдүр:

Инсанын пис бир әмәлин, күнаһын ардынча көрдүјү һансыса салеһ әмәли өнчәки пис әмәли, етдији күфрү арадан апарыр, күчлү шүалары олан чыраг кими кечмиш гаралтылары јох едир. Бунун әксинә олараг ахырда көрүлән пис бир иш өнчәки јахшы әмәлин тәсирини мәһв едиб пуча чыхарыр. Һәмин адамын әмәл дәфтәрини, алын јазысыны гара рәнкә бојајыр, хырмана дүшән атәш кими бир андача һәр шеји одлу дилләри илә јандырыб күлә дөндәрир. Башга сөзлә, иман нурлу чыраг кими инсанын гәлб евини, руһуну ишыгландырыр, пис әмәлләрин үрәјә, руһа чәкдији зүлмәт пәрдәләрини јыртыб нура гәрг едир. Күфр исә өнчәдән гәлбдә јанан чырағы өз мәнфур нәфәси илә үфүрүб сөндүрүр, дүшдүјү јерә гаранлыг пәрдә чәкир. Инсанын руһу нә гәдәр ки, бу мадди сараја, дәјишкән дүнјаја бағлыдыр һәмишә гаранлыг вә ишығын арасында, зүлмәт вә нурун артыб-азалан чәкишмәсиндә гәрар тутачагдыр. Анчаг бу кечичи дүнјадан көчәндән сонрадыр ки, иман вә күфр јолуну сечмәк онун үзүнә бағланачаг, сонрадан нә гәдәр бу дүнјаја гајыдыб гәлбини бүрүмүш зүлмәт тозуну тәмизләмәји арзу етсә дә, аһу-зар етсәдә, бу јалварышларын она фајдасы олмајачагдыр: “Нәһајәт, мүшрикләрдән биринин өлүмү кәлиб чатдығы заман о белә дејәр: “Пәрвәрдикара! Мәни кери (дүнјаја) гајтар!” Бәлкә, (индијә гәдәр) зај етдијим өмрүн мүгабилиндә јахшы бир иш көрүм! (Јахуд бу күнә гәдәр тәрк етдијим имана гајыдыб салеһ бир әмәл едим!) Хејр, бу онун дедији бош, фајдасыз бир сөздүр...”

Гур’ан бахымындан иман вә күфрүн бир-бири үзәриндә гаршылыглы тәсириндә һеч бир тәрдид јохдур, буна дәлаләт едән чохлу ајәләр мөвчуддур; о чүмләдән Аллаһ бујурур: “Ким Аллаһа иман кәтириб јахшы әмәлләр етсә, Аллаһ онун күнаһларынын үстүнү өртәр.”

Башга бир јердә бујурур: “Сиздән һәр кәс өз дининдән дөнүб кафир олараг өләрсә, белә шәхсләрин бүтүн әмәлләри (вахты илә көрдүјү јахшы ишләри) дүнја вә ахирәтдә һечә кедәр. Онлар чәһәннәмликдирләр вә орада әбәди галачаглар.”

Иман вә күфр арасында олан рабитәнин бәнзәри пис вә јахшы әмәлләр арасында да мөвчуддур, амма бу әлагә күлли шәкилдә дејил. Белә дејил ки, һәмишә инсанын әмәл дәфтәриндә јахшы гејд олунур вә габагкы пис әмәл ордан силинир, вә ја пис иш гејдә алыныр вә јахшы иши мәһв олур. Инсанын әмәлләри мүфәссәл нәзәрә алыныр, бу

мә’нада ки, бә’зи јахшы әмәлләр әкәр мәгбул вә бәјәнилән шәкилдә әнчам тапса, кечмиш пис әмәлләрин тә’сирини мәһв едәҹәкдир; төвбәдә олдуғу кими; әкәр төвбә тәләб олунан шәкилдә һәјата кечсә, инсан күнаһлары бағышланачагдыр: “Һәр кәс пис иш көрдүкдән вә ја өзүнә зүлм етдикдән сонра Аллаһдан бағышланмағыны диләсә, Аллаһын бағышлајан вә мәрһәмәтли олдуғуну көрәр.”

Вә һәмчинин бујурур: “О мүттәгиләр ки, бир күнаһ иш көрдүкләри, јахуд өзләринә зүлм етдикләри заман Аллаһы јада салыб (төвбә едәрәк) күнаһларынын бағышланмасыны истәјәрләр. Ахы күнаһлары Аллаһдан башга ким бағышлаја биләр? Вә онлар көрдүкләри ишин (пис олдуғуну) билдикдә (төвбәдән сонра) бир даһа она гајытмазлар.”

Демәли төвбә ејнилә нурун шәфәгләри кимидир ки, дүз гаранлыг нөгтәјә сачыр вә һәмин јери ишыгландырыр. Белә дә дејил ки, һәр бир јахшы иш һәр күнаһ ишин тә’сирини мәһв етсин, бу сәбәбдән дә мүмкүндүр мө’мин шәхс бир мүддәт етдији күнаһын ҹәфасыны чәксин вә нәһајәтдә әбәди беһиштә дахил олсун.

Санки инсанын руһу мүхтәлиф бөлмәләрдән тәшкил олунмушдур вә јахшы вә пис әмәлләрин һәр дәстәси онун бир бөлмәсинә аид олур. Мәсәлән “А” бөлмәсинә аид олан јахшы әмәл “В” бөлмәсиндән олан пис әмәлин тә’сирини мәһв едә билмир.

Истисна һал бу ола биләр ки, салеһ әмәл о гәдәр нурлу олсун ки, руһун башга јөнләринә дә сирајәт етсин, вә ја әксинә, күнаһ о гәдәр мурдар олсун ки, руһун дикәр бучагларыны да булашдырсын. Мәсәлән Гур’анда намаз һаггында дејилир:

“Һәгигәтән, (беш вахт намаз кими) јахшы әмәлләр пис әмәлләри (кичик күнаһлары) јујуб апарыр...”

Вә ја бә’зи күнаһлар–мәсәлән валидејнин үзүнә ағ олмаг, шәрабхорлуг - бир мүддәт ибадәтин гәбул олунмасынын гаршысыны алыр. Пејғәмбәр (с) шәрабхорлуғун мәнфи тә’сири барәдә бујурур: “Аллаһым анд ичди вә бујурду: “Бу дүнјада шәраб ичән һәр кәсә, гијамәт күнүндә ичдији шәрабын мигдарында һөкмән јандырычы һәлим ичирдиләҹәкдир.”

Јери кәлмишкән гејд едәк ки, јахшы вә пис әмәлләр һәрдән бу дүнјада инсанын әһвалынын пис вә јахшы олмасына да тә’сир едир вә ја бә’зи ишләрдә тофиг тапмасына вә ја әксинә тофигин әлдән чыхмасына тә’сир едир. Неҹә ки, башгаларына јахшылыг етмәк, –хүсусилә ата вә анаја, јахынлара–инсанын өмрүнүн узанмасына, бәланын дәф’инә сәбәб олур; вә ја башгаларына еһтирамсызлыг, - хүсусилә мүәллимләрә вә устада - тофигин һасил оласына мане олур.

Бәли, һәрдән јахшы ишләр пис ишләрин әвәзини өдәјир вә һәрдән дә пис ишләр јахшы ишләри зај едир. Нә гдәр ки инсан бу дүнјада јашајыр әмәлләри арасында бу гаршылыглы тә'сир мөвҹуд олачагдыр. Мисал кими, инсанын үрәк еви вә руһу санки бир отагдыр вә һәрдән о отаг гаранлыгдыр вә һарданса ора ишыг дүшүб гаранлығы јох едир, һәрдән дә отаг ишыглыдыр вә һарданса күләк галхыб һәмин чырағы сөндүрүр.

Демәли инсан бу аләмдә дурдугҹа бу дәјишиклијин ҹәнкиндә олачагдыр.

Белә дејил ки, көрдүјү һәр бир јахшы ишин тә'сири әбәди галачаг, мүмкүндүр пис бир әмәлә дүчар олмагла һәмин тә'сир јоха чыхсын. Демәли әмәлләрин бир-бири үзәриндә тә'сири күлли бир әслдир. Бунун әсасында бә'зи күнаһлар кечмишдә көрүлән јахшы ишләрин тә'сирини арадан апарыр вә ја һәтта кәләчәкдә көрүләчәк јахшы әмәлләрин гәбул олунмасына манеә јарадыр. Рәвајәтләрин бириндә көстәрилир ки, бә'зи күнаһлар јахшы әмәлин, намазын гырх күн мүддәтиндә гәбул олунмасына әнкәл төрәдирләр: "Мүсәлман бир кишинин вә ја гадынын гејбәтини едән кәсин намаз вә оручуну Аллаһ гырх кечә-күндүз гәбул етмәз. Чыхыш јолу гејбәтини етдији кәсин онун күнаһларындан кечмәсидир."

Вә ја Пејғәмбәрдән (с) нәгл едилән һәдисләрин бириндә дејилир: "Газанҹын һалал олмалыдыр ки, дуан да гәбул олсун. Бил ки, инсан ағзына бир тикә һарам логма гојарса гырх күн онун дуасы гәбул олунмаз."

Вә ја шәрабхорлуг һаггында бујурмушлар: "Шәраб ичән кәсин гырх күн ибадәти гәбул олунмаз."

Рәвајәтин бу бөлүмүндә Пејғәмбәрин (с) сөзүнүн мәзмуну будур ки, әкәр кимсә дилинә јијәлик етмәсә, онун үчүн әмәл дәфтәриндә бир шеј галмајачагдыр. Јә'ни дилин елә тә'сир күчү вардыр ки, инсанын бүтүн кечмиш әмәлләрини һеч едир. Бу инсана верилән бир хәбәрдарлыгдыр ки, ағзындакы бу кичик үзвү јүккүл сајмасын, данышмаздан өнҹә дүшүнүб-дашынсын, көрсүн данышдығы сөзүн нә кими тә'сири ола биләр, Аллаһын бу сөздә разылығы вармы? Инсанын руһуна мүсбәт тә'сир көстәрир, јохса мәнфи?

Үмуми тапшырыг вә өјүддән сонра Пејғәмбәр (с) дилин бә'зи күнаһларыны садалајыр. Тәбиидир ки, дилин төрәдә биләҹәји бә'зи күнаһларын хатырладылмасы онун инсан шәхсијјәтинә көстәрә биләҹәји тә'сири илә әлагәдардыр вә һәмчинин она көрәдир ки, инсан һәмишә бу күнаһлара булашмаг еһтималы гаршысындадыр.

Башгаларында ејб ахтармағын мәзәммәти

Пејғәмбәрин (с) садаладығы пис сифәтләрдән бири дә башгаларында ејб ахтармагдыр. Шәксиз ејбахтармаглыг хошакәлмәз сифәтләрдән сајылыр. Ејб ахтаран дүшмәнчилик вә һәсәд үзүндән ҹамаатын ејбләрини күдмәклә онлары тапыб үзә чыхарыр, сонра ҹамаат арасында јајыб бу ишиндән һәзз алыр. Ајә вә рәвајәтләрдә бу алчаг сифәт мәзәммәт едилмишдир. Биз онлары арашдырдыгда көрүрүк ки, мүсәлманларын ејбини үзә чыхарыб онлары рүсвај едән шәхс инсанларын ән хәбиси сајылыр. Аллаһын бујурдуғу кими: “Мө’минләр арасында (онлары нүфуздан, һөрмәтдән салмаг мәгсәдилә) пис сөз јајмаг истәјәнләри дүнјада вә ахирәтдә шиддәтли бир әзаб көзләјир.”

Вә ја Пејғәмбәр (с) бујурур: “Башгасынын пис әмәлини ачыб јајан кәс, һәмин о әмәли етмиш кимидир. Һәр кәс бир мө’мини, һансыса ејби она ирад тутмагла, инҹитсә, онун өзү өлмәмишдән габаг һөкмән һәмин ејбә дүчар олар.”

Инсаны башгаларында ејб ахтармаға вадар едән хүсусијјәтләрдән бири дә һәгарәт һиссидир. Инсанын өзүндә бир әскиклик оланда, шәхсијјәти әзиләндә башгаларынын тәрәггәсини көрмәјә көзү олмур, буна көрә дә чалышыр башгаларынын да шәхсијјәтинә хәләл вурсун, онларын камалыны көздән салсын. Сә’ј едир башгаларынын зәиф нөгтәләрини ашкара чыхарсын. Һәр вахт кимдәнсә сөһбәт дүшәндә, онун һәјатынын ајдын тәрәфләрини демәкдәнсә ејбләрини јад едир.

Мө’минләрин мәҹлисиндә киминсә ады чәкиләндә бә’зи адамлар тәгва вә Исламын әдәб гајдаларына әсасән чалышырлар һәмин адамын јахшы сифәтләрини бәјан етсинләр. Бунун мүгабилиндә бә’зиләри иманларынын зәифлији үзүндән, пахыллыгдан, шәхсијјәтләринин чылызлығындан сөзүкедән адамын зәиф ҹәһәтләрини сорағлајырлар, һәтта бә’зән бир аз да дәринә кедиб сөзүкедән адам һаггында шүбһәли көрсәнән мәсәләни јәгин шәклиндә сөјләјирләр, һәрдән төһмәт дә вурурлар.

Башгаларынын зәиф нөгтәләрини орда-бурда данышмаг олдугҹа пис бир хүсусијјәтдир. Тәәссүфләр олсун ки, бу бәлаја тутуланлар чохдур. Һәр кәс бу бәлаја дүчар олуб-олмадығыны билмәк истәјирсә өзүнү јохлаја биләр. Белә ки, сөз мө’мин гардашлардан бири һаггында кедәндә–хүсусилә дә әкәр инсанда сөзүкедән адамла рәгабәт һисси олмуш олса–гәлбинә нәзәр салыб көрмәлидир ки, үрәјиндән һәмин адамын мәдһ етмәк кечир вә ја ејбләрини сөјләмәк. Мүхтәлиф вариантларла чалышыр башгаларына чатдырсын ки, филанкәсин бу ҹүр ејибләри вар!

Тәбии олараг инсан диггәт едиб көрмәлидир ки, биринин ады чәкиләндә онун һаггында үрәјиндән кечәнләр нәдир; онун һаггында јахшы сөзләр данышмаг истәјир, ону халгын көзүндә мөһтәрәм шәхс кими танытдырмаг истәјир, јохса чалышыр ону чамаатын көзүндән салсын? Бу сифәт олдугча пис сифәтдир, көкү дә дејилдији кими инсанын өзүндә һәгарәт һисс етмәси, пахыллыгдыр. Белә адамлар башгаларынын сәрмајәсини көрмәк истәмирләр, башгасынын јахшы ишини, хош әхлагыны, евини-ешијини көрәндә әзаб чәкирләр; Һеч чүр һәзм едә билмирләр ки, бүтүн бу шејләр башгасында олсун, һалбуки, о өзү бунлардан мәһрумдур.

Чох диггәтли олмалыјыг, чох да көзәлдир ки, бир мө'минин ады чәкиләндә онун јахшы чәһәтләрини јад етмәк һалы биздә баш галдырсын. Бә'зән елә шәраит јараныр ки, вә ја инсаны һансыса һисләр тәһрик едир ки, мәһз башгасынын ејбини ачыгласын. Әлбәттә истисна һаллар да олур, һәрдән киминсә һаггында дүзкүн мәлумат алмаг үчүн сәнинлә һәмин адам һаггында мәшвәрәт етмәли олурлар вә белә бир һалда сән дүзкүн оланыны демәлисән, ејби варса ону да демәлисән.

Сөз бурдадыр ки, башгаларынын ады-саны, вары-дөвләти көзүмүзү чыхармамалыдыр, онларын әлиндә олана көрә әзаба дүшмәмәлијик, билмәлијик ки, мө'минин һәгиги сәрмајәси Аллаһла олан әлагәсидир, һәгиги мө'мин бундан башга сәрмајә танымыр. Әкәр инсанын белә бир сәрмајәси олса, руһунда елә бир әзәмәт һисс едәчәкдир ки, башга әзәмәтләр онун нәзәриндә кичик вә һәгир көрүнәчәкдир. О елә бир мәгама чатачаг ки, елә бир саһилсиз дәрјаја гәрг олачагдыр ки, индијә гәдәр дадмадығы вәсфолунмаз ләззәтләрә чатачагдыр вә белә бир һалда онун үчүн елә дә бир тәфавүтү олмајачаг ки, башгалары она еһтирам көстәрир, ја јох, ону тә'рифләјирләр, ја мәзәммәт едирләр. Ајдындыр ки, гәлбинә иман нуру сачан белә шәхс анчаг мө'минләрин еһтирамыны, тәрәггисини истәјәр, чүнки бу иши Аллаһын ризасы вә Она јахынлашмаға сәбәб кими көрүр.

Сәрмајәси анчаг иман олуб, анчаг диггәтини Аллаһа јөнәлтмиш, башгаларынын ону тә'рифләјиб вә ја писләјәчәјинә о гәдәр дә мәһәл гојмајан белә мө'минләрин мүгабилиндә елә кәсләр дә вар ки, шәхсијјәтләриндә әскикликләри вар, иман адлы сәрмајәдән касыбчылыг чәкирләр. Шәхсијјәтләринин јүксәклијини, вүчудларынын сәрмајәсини башгаларынын онлара етдији еһтирамда көрүрләр. Бу һәмин шејдир ки, бу күнләр она "ичтимаи шәхсијјәт" дејирләр: Шәхсијјәти ичтимаи мөвгедә, башгаларынын онлар һаггында чыхардығы һөкмдә көрүрләр. Башгаларынын мүсбәт рәјини, ичтимаи јүксәклији өзләринин сәрмајәси билирләр. Әкәр башгалары белә адамы

тә’рифләјирсә, өзләрини бу анда шәхсијјәтли һесаб едирләр, јох, әкәр гырагдакылар ону писләјир, мәзәммәт едирсә, бу һалда өзүнү шәхсијјәтсиз, сынмыш көрүр. Көрәндә ки, чамаат онлара бәдбин олуб, елә фикирләширләр ки, артыг һәр шеј гуртармышдыр. Инди о кәсләр ки, мадди вә мә’нәви чәһәтдән корлуг чәкирләр –мәсәлән елмдә, камалда, мадди имканларда–башгаларынын әлиндә оланы көрмәјә көзләри олмур, буна көрә дә чалышырлар башгаларынын јахшы чәһәтләрини суал алтына салсынлар вә шәхсијјәтләриндә шүбһә јаратсынлар. Бу башгаларында ејб ахтаранын руһи хисләтидир ки, һәмишә онун-бунун ејбләрини кәзир. Белә адам өз дүнја вә ахирәт сәадәтини хәтәрә салыр, бир мө’минин ејбини фаш етмәклә илаһи гәзәбә мүбтәла олур.

Һәзрәт Әли (ә) ејбахтармағын, гејбәтин мәнфи агибәтини нәзәрдә тутараг вә һәмчинин белә адамын өзүндән бихәбәр олдуғуну, гәфләтә дүчар олдуғуну вурғулајараг белә дејир: “Еј Аллаһын бәндәси, күнаһ етмиш кәсин ејбини демәјә тәләсмә. Бәлкә ону бағышладылар; сән өз кичик күнаһына (чохда) архајын олма, ола билсин сәни һәмин күнаһларына көрә әзаба чәксинләр. Белә олан һалда, сизләрдән бири башгасынын бир ејбини көрәндә, өзүндә олан ејби јада салыб ону демәкдән чәкинсин.” Башга бир јердә инсанын өз ејибләринә диггәт јетирилмәсинин ону башгасынын ејибләринә көз јетирмәкдән чәкиндирмәси барәдә бујурур: “Өз ејбләринә бахан кәс, башгаларынын ејбләрин көз јетирмәз.”

Дејиләнләрә нәзәр салараг јахшы оларды ки, башгаларынын ејбләри илә марагланмагдан пәһриз едәрдик. Билмәлијик ки, ејбахтармаг хәстәлији чәмијјәтдә кениш јер аларса, чамаат арасында бу ади һала чевриләрсә, кет-кедә бирлик, гардашлыг руһу өз јерини тәфригәјә, дүшмәнчилијә верәчәкдир. Белә олан сурәтдә чәмијјәтин әсаслары лахламыш олур, низам-интизам позулур. Һәмчинин бу хәстәлик бәдбинлијә, әдавәтә јол ачыр вә инсанларын шәхсијјәтини сүст үнсүрлү адамларын тапдағы алтына атыр. Бу бәланын рәвач тапдығы чәмијјәтдә инсан өз јүксәклијини башгаларынын шәхсијјәтинә зәрбә вурмагда көрүр. Еләчә дә ејбахтармаглығын кениш јајылмасы нәтичәсиндә әхлаги һүдудлар позулур, инсанлара үсјан руһу ашылајыр, онлары ачыгчасына күнаһ етмәјә, абыр-һәја пәрдәләрини јыртмаға сөвг етдирир.

Јалтаглығын вә јерсиз тә’рифин мәзәммәти

Һәзрәтин садаладығы пис сифәтләрдән бири дә башгаларыны јерсиз тә’рифләмәкдир. Јалтаглығын да ејбахтармаглыгда олдуғу кими әсас

руһијјәси инсанын шәхсијјәтинин зәифлијиндән гајнагланыр. Һәгигәтдә бу өз әскикликләрини долдурмаға чалышан о кәсләрин хисләтидир ки, буну башгаларынын диггәтини өзләринә чәлб етмәклә әлдә етмәк истәјирләр. Дүшүнүрләр ки, башгаларыны һәддәт артыг тә'риф етмәклә бәлкә өзләринә бир шеј газанмыш оларлар. Бу хисләт Аллаһын сонсуз гүдрәт вә мүлкүнә нәзәр јетирмәјән, шәхсијјәтини итирмиш, сүст үнсүрлү адамлара мәхсусдур. Бу үздән дә башгаларына көз дикирләр, өз иззәт вә сәрвәрликләрини Һагг дәркаһынын һәгиги диләнчиләриндән тәләб едирләр. Әкәр бир кәс мүтләг ғәни дәркаһына үз тутса, варлыг булағындан көмәк диләсә, һеч вахт тамаһ көзүнү башгасына дикмәз вә өзкәјә јерсиз тә'риф демәз. Әмирәл-мө'минин Әли (ә) тә'рифин анчаг Аллаһа лајиг олдуғуну нәзәрдә тутуб беләбујурур: "Пәрвәрдикара! Көзәл вәсфә вә сонсуз не'мәтләри сајылмаға лајиг Сәнсән. Әкәр Сәнә үмид бағласалар, үмид бағланылачаг кәсләрин ән үстүнүсән вә әкәр Сәнә үмидвар олсалар, күман едилән әз әзиз үмид јерисән. Илаһи! Не'мәт гапыларыны үзүмүзә ачмысан вә мәнә дил вермисән ки, онунла анчаг Сәни тә'риф едим."

Һәрдән инсан Аллаһын разылығы вә мө'минләрин еһтирамы үчүн бир мө'мини тә'риф едир, онун јахшы чәһәтләрини садалајыр, амма һәрдән дә тамаһ үзүндән башгасыны тә'рифләмәли олур. Бунунла тә'рифләдији адамын диггәтини өзүнә чәлб етмәк истәјир ки, вахты кәләндә ону мадди имканларындан истифадә етсин. Һәгигәтдә өз әмәли илә башгасыны өзүнә борчлу салмаг истәјир.

Јалтаглыг руһијјәси инсанын алчаг сифәтләриндәндир вә Аллаһа иманла бир јерә сығышмыр. Чүнки инсан өз талејини башгаларынын әлиндә көрәндә, она бир шеј версинләр дејә јалтаглыға башлајыр. Һалбуки инсан өз һәјат мүгәддәратыны Аллаһа тапшырмалыдыр. Әрз едилдији кими бу сифәтин руһи, психоложи мәншәји инсанын өзүнү учуз тутмасы, өз сәрмајәсиндән хәбәрсиз олмасыдыр. Белә адам һисс едәндә ки, әли бошдур, чалышыр өзүнү башгаларына бағламагла бу бағлылығын сајәсиндә, өзү дә јалтаглыг јолу илә онлардан бир хејир көрсүн.

Јахшы оларды ки, чәмијјәтдә јалтаглыг руһунун кенишләнмәсинин нә кими нәтичәләр вердијинә диггәт јетирәрдик вә бахыб көрәрдик ки, башгаларына јалтагланмағын, инсанлары һәддән јухары тә'рифләмәјин онлара нә кими тә'сири олур. Шәксиз, башгасыны һәдсиз дәрәчәдә тә'рифләмәк онда гурур вә тәкәббүрүн јаранмасына сәбәб олур, инсаны өзүндән разы, әркөјүн јетишдирир. Белә адамларда јекәханалыг, һәдсиз тәвәггө, өзүнү бәјәнмәк һисси күчлү олур, залим инсанлара нисбәтдә исә, өзүнү тә'рифләмәк бир нөв әмәли тәсдиг вә тәшвиг һесаб олунур.

Башгасына јалтагланмаг сәбәб олур ки, онлар бу тә’рифләри јанлыш олараг өзләринин јахшы сифәт вә ишләри кими гәбул етсинләр вә әлавә олараг өзләринин зәиф чәһәтләриндән хәбәрсиз олсунлар, башга бир тәрәфдән көрдүкләри алчаг вә јарамаз ишләр нәзәрләриндә көзәл чилвәләнсин.

Јалтаглыг бир сыра әхлаги ислаһатларын гаршысыны алмагдан әлавә, шәхсијјәтчә чылыз вә егоист адамлара әглин вә шәриәтин хилафына олан өз зәиф әхлаги нөгтәләрини, зүлүмкар методларыны үзә чыхармаға јол ачмыш олур. Бу сәбәбдән дә дин рәһбәрләри илк нөвбәдә өзләри әмәли олараг бу пис сифәтдән кәнар олмуш, башга бир тәрәфдән өз давамчыларыны бу сифәтдән горунмаға чағырмыш, онун әлејһинә мүбаризәјә вадар етмишләр. Нечә ки, Пејғәмбәр (с) бујурур: "Јалтагларын вә мәддаһларын үзүнә торпаг сәпин." Бу мүсәлмана јалтагланан кәслә бағлы дејилән сөзләрдир, кафирә јалтагланмағын һөкмү бундан да ағырдыр. Буну она көрә белә кәскин шәкилдә сөјләјибләр ки, чәмијјәтдә јалтаглығын, ики үзлүлүјүн гаршысы алынсын. Бахыб көрүрсән Әли (ә) ки бүтүн фәзиләтләри өзүндә топламыш бир шәхсијјәт, һүзурунда киминсә ону тә’рифләмәсинә, мәдһ етмәсинә ичазә вермирди.

Бир күн бир дәстә адам һәзрәт Әлинин (ә) үзүнә тә’риф етдикләри заман һәзрәт бујурур: "Пәрвәрдикара! Сән мәни мәндән даһа јахшы танıјырсан вә мән өзүмү онлардан даһа јахшы танıјырам. Илаһи мәни, онларын мәнә күман етдикләриндән даһа јахшы гәрар вер, [онларын] мәним һаггымда билмәдикләрини (күнаһларымы) әфв ет."

Һәзрәт бунунла онлары баша салмаг истәјирди ки, онларын тә’рифинә еһтијачы јохдур. Һәмчинин бу һәрәкәти илә ислам чәмијјәтиндә јалтаглығын јајылмасынын гаршысыны алмаг истәјирди. Чүнки һәмин күн Әли (ә)-ы тә’рифләсәјдиләр, башга күн башга бир һакими тә’рифләјәчәкдиләр. Һамы мә’сум дејил ки, онларын јалтаглығына алданмасын, адам да олачагды кет-кедә бу јалтаглыглара адәт едиб елә тәсәввүр едәчәкди ки, башгаларынын онун һаггында сөјләдикләри һәгигәтдир. Башгасыны чәһаләт кирдабына сүрүкләмәк бөјүк бәладыр. Јалтаглар баис олурлар тә’рифләдикләри адамлар јаваш-јаваш өзләрини олдугларындан артыг һесаб етсинләр. Бу сәһв бахыш онларын евини јыхыр, өзләрини олдугларындан артыг көрүрләр, үстәлик јалтаглыг нифаг вә икиүзлүлүк нишанәсидир. Нечә ки, Әли (ә) бујурур: "Башгасыны лајиг олдуғундан артыг тә’рифләмәк јалтаглыгдыр."

Вә башга бир јердә бујуруб: Бир кәс јаландан сәни сәндә олмајан фәзиләтләрлә мәдһ етсә, һаггы вар ки, башга күн дә сәни сәндә олмајан пис сифәтләрлә мәзәммәт етсин.”

Һәзрәтин бу сөзүндән анлашылыр ки, јалтаг чох вахт һаггы сөјләмир, ону башгаларыны тә’рифләмәјә вадар едән шәхси мәнафејидир. Бу сәбәбдән дә әкәр бир күн рузикарын үзү чөндү, јалтаг өз мәнафејини башгасынын зәифләјиб чөкмәсиндә көрсә–бахмајараг ки, габаглар һәмин адамы онда олмајан фәзиләтләрә көрә тә’рифләјирди–һәмин анда ону писләјиб көздән салмаға чалышачагдыр. Бу ишиндә һәтта она онда олмајан төһмәтләри дә јапышдырачагдыр ки, бәлкә бу јолла өзүнү бир јана чыхартсын, өз ишинә бир чарә гылсын.

Ислам, инсана јалтаг олмаға ичазә вермир. Чүнки јалтаглыг һәм јаланын, һәм ситајиш олунанын вә һәм дә үмумиликдә чәмијјәтин руһијјәсинә мәнфи тә’сир көстәрир. Һәгигәтдә јалтаг адам өзүнү нә гәдәр алчалтмалыдыр ки, о чүр јерсиз јаламачылыглары дилинә кәтирмәлидир. Аллаһ-тәала мө’минә өз иззәт-нәфсини ајаглар алтына атмағына ичазә вермир. Инсан нә дәрәчәдә алчаг, һәгир олмалыдыр ки, башгаларына јалтаглыг етсин. Јалтаглыг олунан адамын руһуна јалтаглығын көстәрдији тә’сир будур ки, бу чүр инсан она давамлы јалтаглыг оланда өзүнү унудур, елә билир ки, доғрудан да башгаларынын тә’рифинә, ситајишинә сәбәб олачаг јүксәк мәгама чатмышдыр.

Нәтичәдә өз зәифликләрини, ејибләрини көрә билмир вә јаддан чыхарыр. Бу чүр адам өзүнү вә һәјатыны башдан-баша дүзкүн вә мүсбәт кејфијјәтләрлә долмуш хәјал едир.

Пејғәмбәр бујурур: “Нә вахт гардашыны онун көзү өнүндә ситајиш едиб тә’рифләсән, елә һесаб ет ки, боғазына шиш сохмушсан.”

Дејиләнләрдән әлавә, шәр вә фасид адамлара јалтаглыг етмәк онларын чәсарәтли вә даһа да гудурған олмаларына сәбәб олур, башгаларынын һүгугуну тапдаламаға онлара кениш мејдан ачыр.

Јалтаг адам нифага вә јалана мүртәкиб олмагдан әлавә башгаларыны јерсиз тә’рифләмәклә өзбашыналыглара, каррупсијаја–хүсусилә дә батил һакимләрә вә мә’мурлара зәмин јаратмыш олур. Һәгигәтдә јалтаг адам ону јалтаглығы нәтичәсиндә төрәнән чинајәтләрә шәрик олур. Бу сәбәбдәндир ки, пејғәмбәр бујурур: “Фачир бир шәхс тә’рифләндији заман Аллаһын Өзү гәзәбә, әрши исә ләрзәјә кәлир.”

Һәзрәт бујурур: “Ејибчу олма. Ејбахтаран кәс анчаг халгын зәиф нөгтәләрини ахтарыб тапыр вә онлары фаш етмәклә чамаатын абыр-һәјасыны апарыр. Аллаһ-тәала чамаатын абыр-һәјасынын

төкүлмәсинә разы олмур. Һәтта онларда һәгигәтән белә бир ејибләр олса белә Аллаһ о ејибләрин фаш олмасыны истәмир.

Аллаһ Өзү ҹамаатын ејибләринә пәрдә чәкиб ки, инсанлар бир-биринин кәнарында үлфәт вә мәһәббәтлә јашасынлар. Һәмчинин мө'минләрә бир-бириләринин ејибләрини фаш етмәјә иҹазә вермир, һәтта мө'минә өз ејибини башгаларына сөјләмәсинә ирад тутур. Чүнки инанын өз абырыны апармасына һаггы јохдур. Һәмчинин бујурур: Јалтаглыг үзүндән башгаларыны онда олмајан јахшы сифәтләрлә тә'рифләмә. Һәр ики тәрәфин һәм ифратын, һәм дә тәфритин– мө'мин үчүн зәрәри вар. Инсанлар мө'тәди (орта һәдд) һәддән чыхмамалыдырлар. Әкәр биринин јахшы сифәтини, хүсусијјәтини демәк истәсәниз, олдуғу һәддә сөјләјин вә мәгсәдиниз хејир вә мүсбәтјөнлү олсун. Даһа өз хејринизи күдүб јаландан тә'рифләр јағдырмајын вә ја мө'тәдил хәтдән кәнара чыхмајын.

Башгаларына тә'нә вурмағын мәзәммәти

Пејғәмбәрин (с) садаладығы хошакәлмәз сифәтләрдән бири дә башгаларына тә'нә вурмаг вә тиканлы сөзләр сөјләмәкдир. Тиканлы сөзләрлә мө'минә әзијјәт вермәк дил јарасы адландырылыр. Бу сөзләри сөјләмәклә дил јарасы вуран шәхс чалышыр башгасынын зәиф нөгтәләрини, уғурсузлугларыны онун үзүнә вурсун вә бунунла да гаршы тәрәфин гәлбини сындырсын. Јахшы оларды ки, инсан башгаларынын гәлбини әлә алмаға чалышарды. Әкәр һәјатда кимсә уғурсузлуға дүчар олмушса, мүвәффәгијјәт әлдә едә билмәмишсә, инсан чалышыб өз үмидвериҹи сөзләри илә белә шәхсләрин гәлбинә мәлһәм гојмалыдыр. Әли (ә) дил јарасы барәдә бујурур: “Дилин кәсиҹилији вә итилији низәнин итилијиндән даһа чохдур.”

Тиканлы сөз сөјләмәјин мәншәји әдавәт, кин вә бә'зән дә һәсәддир. Бу кими мәнфи хүсусијјәтләр тә'нә вуран адамы вадар едир ки, башгасы илә данышанда дили илә гаршы тәрәфи санҹсын. Мүмкүндүр сөзүн заһири һагг олсун, амма бу һагг сөзү елә бир шәкилдә дејир ки, гаршы тәрәфин инҹимәсинә вә нараһатчылығына сәбәб олур. Ола билә инсан бири илә мүбаһисә едәндә, гаршы тәрәф һансыса сөзү сәһв десин, белә бир һалла гаршылашдыгда јумушаг диллә буну она анлатмаг олар ки, филан јердә сизин сөзүнүз јанлыш иди. Амма чох заман инсан гәрәзли шәкилдә гаршы тәрәфин бу сәһвиндән истифадә едиб, һәмин нөгсаны хүсуси әда вә тонла вурғуламагла онун нараһатчылығына сәбәб олур. Әкәр инсан гаршы тәрәфин диггәтини онун бурахдығы сәһвләрә јөнәлтмәк истәјирсә, буну елә бир тәрздә етмәлидир ки, она тә'сири олсун, дејилән сөзләри гәбул етсин, нәинки

инада дүшүб өз дедијиндә бир аз да исрар етсин. Белә оланда сәһвә дүчар олан адам биринчи сәһвиндән әлавә инадчыллыг үзүндән икинчи башга бир сәһвә дә мүртәкиб олур ки, бу икинчи нөгсанын ислаһы даһа чәтин баша кәлир.

Бә'зиләри әмр бе мә'руф вә нәһф әз мүнкәр едәркән бә'зән елә рәфтар едирләр ки, гаршы тәрәфи јахшылыға дә'вәт етмәк әвәзинә, өзләринин кобуд методлары вә јанлыш нәсиһәтләри – чох вахт да тәкрар мәламәт вә данлаглары илә – ону башга бир мүнкәр ишә вадар едирләр. Буна көрә дә Әли (ә) бујурур: "Мәламәт вә данлагдан чәкин ки, күнаһы бөјүк көстәрир вә нәсиһәти тә'сирсиз едир."

Һәмчинин башгасыны һәддән артыг данлајыб, нөгсанларыны тәкрар-тәкрар үзүнә чырпмаг һаггында бујурур: "Данлаг вә мәламәтдә һәдди ашмаг инадчыллыг атәшини даһа да шө'ләләндирир."

"Тәкрар гынагдан чәкин. Инсаны һәддән артыг гынајыб данламаг күнаһкар шәхси өз пис әмәлиндә даһа да чәсарәтли едир, әлавә олараг мәламәти алчаг вә тә'сирсиз һала салыр."

Белә олан һалда, биринин зәиф чәһәтләрини она хатырлатмаг истәјәндә, кәрәк онунла хош үзлә, меһрибанлыгла данышасан. Јохса, әгрәб кими санчмагла мүсбәт нәтичә һасил олмаз. Елә тәрздә рәфтар етмәлисиниз ки, сәһви олан шәхс өз зәиф чәһәтләрини дүзәлтмәјә чалышмалыдыр, өз сәһви һаггында дүшүнмәјә вадар едилмәлидир. Әкәр кобуд шәкилдә онунла рәфтар едилсә, десәниз ки, сән сәһв едирсән, ганмырсан, һәмишә белә едирсән – бу кими тәһрикедичи сөзләр сөјләсәниз – тәбиидир ки онун хошуна кәлмәјәчәк вә нараһат олачагдыр. Бизим өзүмүзү дә онун јеринә гојсалар, бизимлә дә о чүр ағыр тонда данышсалар, сизчә биз нараһат олмарыгмы? Һәр бир инсанла јухары тонда данышанда, она гаршы агресив мөвге тутанда, өзүндән асылы олмајараг мүдафиә мөвгејинә кечир вә дејиләнләрин фәргинә вармајараг өзүнә һагг газандырмаға чалышыр. Чох вахт да сөз дејәнә онун өз тонунда ағыр чаваблар гајтарыр. Әкәр гынаға тутулмуш адам тәгва саһибидирсә, белә һалларда мүдрикчәсинә сүкут ихтијар едир, мәсәләнин кәркинләшмәсинә имкан вермир. Бир һалда ки, биз налајиг сөзләри вә рәфтары хошламырыгса, башгаларынын да бизим тиканлы сөзләримизлә ислаһ олунмасыны көзләмәмәлијик. Биз бүтүн һалларда башгаларына јахшылыг етмәк барәдә дүшүнмәлијик. Сөзләримиз вә рәфтарымыз вәсф олунмуш көзәл инсани әхлагын көстәричиси олмалыдыр.

Јерсиз инадчыллығын мәзәммәти

Пејғәмбәрин (с) зикр етдији дөрдүнчү хошакәлмәз хүсусијјәт јерсиз инадчыллыгдыр. Буна әрәбчә “мәра’” дејирләр. “Мәра’”– јә’ни башгасынын сөзүнү рәдд едиб өз үстүнлүјүнү исбатламаг, беләки, инсан бир хәта едәндә өз сәһвини е’тираф етмәк истәмир, чүрбәчүр јолларла – сәһв дә олса– өзүнә һагг газандырмаға чалышыр, дејиләнләри мүхтәлиф вариантларла јозмаға сә’ј едир. Инсан өз сәһвиндә инадчыллыг едәндә, гаршы тәрәф дә динч дајанмајыб башга бир батил мәсәләни һагг кими көстәрмәјә чан атыр.

Инсанда инадчыллыг мејли баш галдыранда сә’ј едир, сәһв дә, дүз дә олса өз сөзүнә һагг газандырсын. Бу мејл худпәсәндликдән гајнагланыр. Јә’ни инсан сәһв етдијини сөјләмәк истәмир. Сәһвинә е’тираф етмәсинә өзүнүн һөрмәтдән дүшмәси, алчалмасы кими бахыр. Бахмајараг ки, өзлүјүндә өзүнүн сәһв олдуғуну билир, амма башгаларынын буну баша дүшмәсини истәмир. Буна көрә дә башгасы онун сәһвини үзүнә дејәндә инад көстәриб өзүнүн һагг олдуғуну ортаја чыхармаға чалышыр.

Шәксиз, бу чүр инадчыллыг гаршы тәрәфин е’тиразына вә әсәбиләшмәсинә сәбәб олур. Бу чәһәтинә көрә дә инадчыллыг гаршы тәрәфләрин бир-бирини дидиб-дидишдирмәсинә кәтириб чыхарыр. Һәр кәс өзүнүн һагг олдуғуну исбатламаға чалышыр. Буна көрә дә пејғәмбәр бујурур: “Инадчыллығы гыраға гојун ки, онун һикмәти ашкар дејил. (Јә’ни онда һикмәт, хејир јохдур) Һеч ким онун шәрриндән аманда дејил.”

Инсанын наһәгг сөзүндә инадчыллыг көстәрмәси бәјәнилмәз бир сифәтдир. Тәссүфләр олсун ки, елм әһли олан бә’зи адамлар да бу сифәтә дүчар олурлар. Көрүрсән елми мүбаһисә вахты бир нәфәр сәһв фикир сөјләјир, амма сәһвинә е’тираф етмәк әвәзинә өз сөзүндә инадчыллыг едир. Фикирләшир әкәр гаршы тәрәфә тәслим олса, демәли, артыг мәғлуб олмушдур. Хүсусилә дә әкәр бир нәфәр дә үчүнчү гыраг шәхс онларын мүбаһисәсинә диггәт едирсә, мүбаһисә едәнләр өз абыр-һәјаларыны горумаг хатиринә даһа чох инад көстәрирләр. Өзү дә дедијимиз гараг адам онларын мүридләриндән бири олса! Нә исә... Бүтүн бунлар сәбәб олур ки, инсан һаггы гәбул етмәсин, сәһв дә олса наһәггә үстүнлүк версин.

Инадчыллығын инсана нә кими проблемләр чыхартдығына диггәт јетирмәклә, јахшы оларды ки, инсан бу хисләтлә мүбаризәјә чидди јанашарды. Инадчыллығын инсана вурачағы зәрәрләрдән бири дә бу

хислəтин инсаны сəһв бахышлар, чүрбəчүр јаланлар сөјлəмəјə вадар етмəсидир.

Əли (ə) бујурур: "Јерсиз инад инсанын рə'јини фасид едир (вə ону гејри һəгиги нəзəрлəр вермəјə вадар едир.)

Инадчыллығын Əли (ə)-ын кəламында көстəрилəн зəрəрлəриндəн бири дə инсан руһунун бу хислəтин нəтичəсиндə хəстəлијə дүчар олмасыдыр: "Инадчыллыг вə чəдəл руһу гүсурлу едир."

Һəзрəт Əлинин (ə) кəламында көстəрилəн ејблəрдəн бири дə инсанын фикринин завала уғрамасыдыр: "Давакар вə инадчыл адамын дүзкүн рə'ји олмаз."

Сəһф рə'јдə инадчыллыг көстəрмəјин əлачы будур ки, фəзилəт изһар етмəјə сəбəб олан кибри өз гəлбиндəн чыхарыб атмалыдыр. Билмəлидир ки, инадчыллыг дүшмəнчилијə вə күдурəтə сəбəб олур, үлфəти, гардашлығы арадан апарыр. Һəмчинин тəлəбəлəрин јарашығыдыр ки, чидалы, инадчыллығы бир кəнара гојсунлар, онун əксинə һəрəкəт етсинлəр.

Тəлəбəлəр чалышмалыдырлар ки, һəмишə һагг сөзə тəслим олсунлар, көзəл данышыглары олсун ки, бунунла һаггы гəбул елəмəк онларда адəтə чеврилсин.

Тəрслији вə чəдəли бир гырağа гојмаг үчүн инсан өзүнə гəбул етдирмəлидир ки, һəр кəс сəһв едə билəр, истəр-истəмəз һамынын ајағы бүдрəјə билəр. Һамы мə'сум ола билмəз ки. Анчаг мə'сумлар сəһвдəн амандадырлар, башгалары мүмкүндүр сəһв етсинлəр. Бу елə дə көзлəнилмəз бир шеј дејил, һамынын башына кəлə билəр. Буну ејб кими баша дүшмəк лазым дејил. Əлбəттə инсан чалышмалыдыр ки аз сəһв бурахсын. Хүсусилə дə дəрс вə мүбаһисə үчүн чох мүтaлиə етмəлидир ки, аз сəһв етсин. Амма сəһв дə етсə, ону өзү үчүн бөјүк ејиб билмəмəлидир. Елə дүшүнмəмəлидир ки, бунунла артыг абры кетмиш, мəғлуб олмушдур.

Икинчи дəрəчəдə көрдү ки, сəһв елəјибдир, тез өз сəһвинə е'тираф етмəлидир. Демəлидир мəн сəһв етмишəм, һагг сизинлəдир. Əлбəттə биринчи дəфəдə инсанын өз сəһвини е'тираф етмəси чох чəтин олур, амма сонра е'тирафын ширинлијини дəрк етди, фикирдə, нəзəрдə сəһвə дүчар олмағын ејиб олмадығыны анлады, онун үчүн сəһвинə е'тираф етмəк асан олачагдыр. Өз-өзүнə дејəчəкдир: Мəн инсанам, инсан мүмкүндүр сəһв етсин. Һəрдəн мəн сəһв едирəм, башгасы дүз дејир, һəрдəн дə əксинə олур. Чох јахшы оларды онун сəһвини дејəн, дүзкүн рə'ји она көстəрəн рəфигинə тəшəккүр етсин. Тəкчə онун гаршысында сүкут ихтијар етмəк олмаз. Чүнки биз чəдəлин, инадчыллығын əлиндəн

јаха гуртармаг истәјириксә, кәрәк онун экс тәрәфини тутуб кедәк, инадчыллығын да мүгабил тәрәфи сәһвинә е’тираф етмәкдир.

Достуна десин: Сиз мәтләби чох көзәл баша дүшмүшсүнүз, мән диггәт етмәмишәм. Мәсәлән бу чүр мүнасибәт нәинки инсана мәғлубијјәт һисси ашыламајачаг, әксинә һәјатына сәмимијјәт долусу бир ширинлик кәтирәчәкдир. Бунунла инсан башгаларынын гәлбиндә өзүнә јер тапмыш олур вә башгалары да онун сөзүнә даһа чох е’тимад едирләр.

Әкәр инсан өз сәһвләрини јохламаға киришсә, сәһвләринә јени бир дон кејиндирмәјә чалышса, башгаларынын е’тимады кет-кедә ондан үзүләчәк, сонра дүз сөз дејәндә дә ону ешитмәјәчәкләр. Амма вахтында өз сәһвинә е’тираф етсә, дүзкүн рә’јә табе олса, онун сөзүнә е’тимад едәчәкләр. Чүнки биләчәкләр ки, о бош-бошуна сөз сөјләјән адам дејил. Нәтичәдә, чәмијјәтдә онун мөвгеји бир аз да мөһкәмләнәчәк. Әлбәттә мө’мин ичтимаи мөвгејинин даһа да әһәмијјәт кәсб етмәсинә дилхош олмамалыдыр. Амма буну да билмәлидир ки, һагг гаршысында тәслим олмағын белә бир мүсбәт кејфијјәти дә вар. Инсанын һәр бир ишдә нијјәти Аллаһын ризасы олмалыдыр. Јердә галан дикәр тә’сирләр дә мө’минин рәфтарынын әвәзи олараг газандығы фајдаларыдыр.

ОТУЗ ДӨРДҮНЧҮ ДӘРС

Ибадәтин чилвәси, исламда мәсчидин јери вә ролу

–Ибадәтин мәфһуму вә әһатә даирәси

А: Ибадәт үчүн бөлкү

B: Намаз бәндәлијин зирвә нөгтәси вә мә'буда јахынлашмаг.

C: Мүгәддиматын шәр'илијинин фәлсәфәси вә намаза диггәт јөнәлдән амилләр.

–Мәсчид– Һагг дәркаһы ашигләринин јүксәлиш мәканы.

–Халгы мәсчидә сөвг етмәјин һикмәти.

–Мәсчиддә олмағын вә ибадәтин фәзиләти.

–Аллаһын ән севимли бәндәләри.

Ибадәтин чилвәси вә мәсчидин исламда јери вә ролу

Пејғәмбәрин (с) Әбузәрә моизәләринин бир гисмини арашдырдыгдан сонра, инди дә һәмин өјүдләрин башга бир бөлүмүнү тәһлил едәчәјик. Һазыркы моизәнин мөвзусу мәсчид вә мәсчиддә олмағын гајда-ганунлары, намазын әһәмијјәти һаггында олачагдыр.

Ибадәтин мәфһуму вә әһатә даирәси

Илк нөвбәдә ибадәтин мәфһуму вә әһатә даирәси барәдә сөзә кечәк: Өнчәки дәрсләрдә дедијимиз кими инсанын һәгиги камалы Аллаһ-тәалаја јахынлашмагдадыр. Бу јахынлығы әлдә етмәјин јолу вә ја инсанын һәгиги тәкамүлүнүн васитәси ибадәтдир. Ибадәтин мөһтәвасы елә зәнкин, елә дәриндир ки, о һәддә чазибәдардыр ки, һејрәт дәрјасында чабалајан, ачиз галан һәр кәси сүкун вә раһатлыг саһилинә, нәһајәтдә исә фәнафиллаһа чатдырыр. Һәгигәтдә дә пәрәстишин мәләкути чазибәсинин дәринлијини вә јүксәклијини вәсф едәчәк һеч бир гәләм вә бәјан тапылмаз. Керчәкдән дә, бу илаһи мәфһум сөзүн вә кәлмәнин гәлибинә сығачаг һәддә дејил. Јалныз ибадәт ешгиндә говрулан бир үрәјин саһиби – доғруларын имамы Әли ибн Әби Талибдирдир ки, бујурур: "Илаһи мәним иззәтим үчүн јетәр ки, Сәнә бәндә олум, мәним ифтихарым үчүн јетәр ки, Сән Рәббим оласан."

Бу сөзләр Аллаһа бәндәлик ешги илә долу бир руһдан кәлир, о јүксәк руһдан ки, дејир: "Һеч билдиниз ки, сизин дүнјаныз мәним јанымда кечинин асгырағындан да мәнфурдур..."

Бәли, ибадәт вә пәрәстиш сабит бир системә малик олуб, бәшәријјәтин сусамыш руһуну сираб едәчәк јеканә не'мәтидир. Мадди чазибәләр, мадди тәкамүл јолу она тә'сир едә билмир вә ја онун бош галмыш јерини долдура билмир. Чүнки бәшәр сәнаје вә техналокијанын инкишафында нә гәдәр чох ирәлиләсә, јени-јени үфүгләрә гәдәм гојса да, нәинки Мүтләг Гәнидән еһтијачы үзүләчәк, бәлкә дә күндән-күнә Она даһа чох еһтијач дујачагдыр.

А)–Ибадәт үчүн бир бөлкү

Үмуми вә әһатәли бир бахышда ибадәти ики нөвә ајырмаг олар:

1. Хасс мә'нада олан ибадәт ки, намаз, оруч, һәчч вә с. бу кими ибадәт әмәлләриндән ибарәтдир.

2. Үмүми мә'нада олан ибадәт ки, Аллаһ-тәалаја итаәт гәсдилә көрүлән һәр бир ишә шамил олур. Бу тә'рифлә һәтта јемәк, отурмаг, дурмаг, сөһбәт етмәк вә с. ишләр Аллаһа итаәт гәсди илә көрүләрсә ибадәт сајылырлар. Белә олан сурәтдә, инсан өмрүнүн дүзкүн јолда сәрф едилмәси, гијмәтли өмүр сәрмајәсинин дүзкүн истифадәси үчүн, инсан сә'ј етмәлидир ки, өмрүн һәр саатыны, бәлкә дә һәр аныны мүмкүн гәдәр Аллаһа ибадәт јолунда– истәр хас мә'нада, истәрсә дә үмуми мә'нада – сәрф етсин. Ја да мүгәддәс шәриәтдә шәр'и ибадәтләр

үнваны илә көстәрилән әмәлләри әнчам версин вә ја тәвәссүлү әмәлләри вә вәзифәләрини чалышыб гүрбәт гәсдилә көрсүн.

Әкәр инсанын көрдүјү һәр бир кичик вә ја бөјүк иш дедијимиз бу кадрлара сығмаса, јә’ни үмуми вә хүсуси ибадәт үнваны илә көстәрдијимиз әмәлләр сырасында јер алмаса, ләғв (бош вә мә’насыз) әмәлдир. Ләғв ишләр гијамәт күнүндә инсанын һәсрәт чәкмәсинә сәбәб олачагдыр. Әкәр нәүзибиллаһ, күнаһ олса, дүнја вә ахирәт хәсарәтинә, әбәди әзаба сәбәб олачагдыр. Әкәр күнаһ олмаса, мүбаһ вә мәкруһ олса, һәр һалда инсанын сәрмајәси әлдән чыхмыш сајылыр. Јә’ни она һеч бир фајдасы олмајан јерләрә хәрчләнмишдир. Шәриәтдә әксәр ишләрин көрүлмәси заты олараг мүбаһ төвсијә едилмишдир. Бу тәшвигләр вә тапшырыглар инсанларын о әмәлләри көрмәсинә сәбәб олур. Инди әкәр бу ишләр Аллаһа итаәт гәсди илә көрүлсә ибадәт олачагдыр.

Инсанын һәјаты илә әлагәдар исламын вә Гур’анын нәзәри будур ки, инсан өз али һәдәфинә, сәадәтинә чатмасы үчүн даһа чох, даһа јахшы ибадәт етмәлидир. Бу минвалла да кәмијјәт вә мигдар бахымындан инсанын көрдүјү бүтүн ишләр ибадәтә чеврилир вә һәгигәтдә ибадәт еләә кениш вүс’әт тапыр ки, инсанын һәјатыны башдан-ајаға бүрүмүш олур.

Амма кејфијјәт бахымындан ибадәтин кејфијјәти инсанын нијјәтинә вә мә’рифәтинә бағлыдыр. Инсанын Аллаһа мә’рифәти чохалдыгча, Аллаһа олан мәһәббәти артдыгча, ибадәтдә нијјәти даһа да халисләшдикчә, гәлби һүзуру олдугча, ибадәтин кејфијјәти јүксәлир. Һәрдән кејфијјәтлә гылынмыш ики рүкәт намазын савабы мин рүкәт диггәтсиз гылынан намаздан чох олур. Бу бизим һамымызын билдијимиз шејдир. Буна көрә дә ислам дини бизим диггәтимизи даһа чох бу мәсәләјә јөнәлдир ки, сә’ј едәк ишләримиз, һәјатымыз башдан-ајаға илаһи бир дон кејинсин. Чүнки, инсанын камалы Аллаһа бәндәчиликдәдир. Пејғәмбәр бујурур: “Инсанларын ән дәјәрлиси о кәсдир ки, ибадәт ашигидир, синәсини ибадәтә ачыб, үрәкдән она мәһәббәт јетирир, бәдән үзвләри она мәшғул олур, бүтүн бачарығыны, сә’јини она јөнәлдир. Бунунла да дүнјанын раһатчылығына вә нараһатчылығына әһәмијјәт вермир.”

Јухарыда дејиләнләрә әсасән, инсан үчүн бу ҹүр һәдәфи нәзәрдә тутмуш кәс, тәбии ки, онун үчүн лазым олан мејданы да һазыр етмишдир. Инсанын ишләринә, әмәлләринә илаһи рәнк верә билмәси үчүн она лазым олан бүтүн васитәләри өнчәдән онун ихтијарында гојмушдур. Бунунла онун даһа јахшы, даһа чох ибадәт едә билмәсинә шәраит јаратмыш, инсанын Аллаһа јахынлашмасынын зәминәсини

һазырламышдыр. Чүнки Аллаһ-тәаланын рәһмәти һәр кәсдән даһа чохдур вә О, бәндәсинин Аллаһа јахынлашмасыны һәр кәсдән даһа чох арзу едир. Вүчуду вә елми нәһајәтсиз олдуғу кими, хејирхаһлығы да нәһајәтсиздир. Аллаһын бүтүн өвсафы нәһајәтсиздир. Бу бахымдан хејир иш көрмәјә ирадә етдији заман, хејри дә нәһајәтсиз олур. Бәндәләринә олан мәһәббәтинин дә һәдди-һүдуду јохдур. Бу чүр нәһајәтсиз рәһмәти олан, бәндәләринин хејрини бу гәдәр истәјән кәс, шәриәтә кәләндә дә елә ганунлар верир ки, бәндәләри Она даһа чох јахынлаша билсинләр. Буна көрә дә шәриәтин һөкмләри, вачиб вә мүстәһәбләри – ибадәт вә һәмчинин онун кејфијјәт вә гајда-ганунлары – һамысы илаһи лүтфдүр. Аллаһ-тәала бизим өз һәддимиздә, бизә көрә олан камала, сәадәтә чатмағымызы истәјир. Аллаһ-тәала истәјир бәндәси даһа чох тәкамүл етсин, буна көрә дә тәквини вә тәшрии олараг лазым олан васитәләри онун ихтијарында гојмушдур.

В)–Намаз бәндәлијин зирвә нөгтәси вә Мәбуда јахынлашмаг

Тәквин мәгамында Аллаһ, бәндәләринә нә гәдәр чох лүтф көстәрсә, ибадәтләрини јеринә јетирсинләр дејә даһа чох тофиг верир ки,. Әлбәттә Аллаһын көрдүјү ишләр бош вә биһудә дејил, Аллаһын хас ганунларына табедир. Тәшри' мәгамында тәшвиг едир, елә һөкмләр верир ки, чамаат онлары көрмәклә Она даһа чох јахынлашсынлар. О чүмләдән Аллаһа јахынлашмағын ән јахшы васитәси олан намазы тәшри' етмишдир. Нечә ки, мә'сум бујурмушдур: "Намаз һәр тәгвалы мө'минин Аллаһа јахынлашмаг васитәсидир."

Әлбәттә диггәт едилмәлидир ки, намазын заһири Аллаһа јахынлашмаг һесаб олунмур, намазын батини вә һәгигәти инсаны Аллаһа јахынлашдырыр.

Ајәләрә вә рәвајәтләрә көрә әсл мәгсәд намазын һәгигәтидир, намазын заһири дејил. Аллаһ бујурур: "... Мәнә ибадәт ет вә Мәни анмаг үчүн намаз гыл.."

Бу ајәдә "игамә" (намаз гыл, намаза галх) тә'биринин намазын һәгигәти илә тәнасүбү вар. Мәгсәд намазын батинидир. Һәмчинин Аллаһ бујурур: "...Намаз гыл. Һәгигәтән, намаз [инсаны] чиркин вә пис әмәлләрдән чәкиндирәр..."

Әлламә Тәбатәбаи бујурур: Бу ајәнин тәрзиндән көрүнүр ки, намазын инсаны чиркин вә пис әмәлләрдән чәкиндирмәсиндә мәгсәд намазын тәбиәтинин чиркин вә пис әмәлләрдән чәкиндирмәсидир. Дејәчәксиниз: Намаз нечә чиркинликдән вә пис әмәлләрдән чәкиндирир? Чавабында дејирик:

Әкәр Аллаһ бәндәси һәр күн беш вахт намаз гылса вә бүтүн өмрү боју бу иши давам етдирсә – хүсусилә дә намазы салеһ бир мүһитдә гылса вә һәмин мүһитин адамлары да онун кими беш вахт намазларыны вахтлы-вахтында гылсалар, тәбии олараг намаз онлары чиркин ишләрдән сахлајачагдыр, чүнки намазын кәбирә күнаһларла арасы јохдур.

Бәли, Аллаһа, бәндәлик гапысындан мүрачиәт етмәк, өзү дә белә бир мүһитдә, белә бир адамларла, инсаны адам өлдүрмәк, онун-бунун малына, чанына тәчавүз етмәк, зина кими пис әмәлләрдән нијә сахламасын? Әлбәттә ки, кәрәк белә дә олсун.

Намаз инсаны нәинки онлара мүртәкиб олмагдан, һәтта о чүр пис әмәлләри фикирләшмәкдән белә сахлајыр. Чүнки намаз Аллаһын зикри демәкдир. Бу зикр биринчиси Аллаһ-тәаланын бирлијинә, рисаләтә, гијамәт күнүнүн чәзасына иманы тәлгин едир. Инсана дејир ки, Аллаһыны ихласла сәсләјиб Ондан көмәк истәсин, хаһиш етсин ки, ону дүз јола һидајәт етсин. Һәмчинин азғынлыгдан вә Аллаһын гәзәбиндән Она пәнаһ апарсын.

Икинчиси инсаны вадар едир ки, өз руһу вә бәдәни илә Аллаһ дәркаһына үз тутуб, өз пәрвәрдикарыны һәмд, сәна, тәсбиһ вә тәкбир демәклә јад етсин.

Амма рәвајәт бахымындан, Пејғәмбәрдән (с) рәвајәт едилмишдир ки, о намазда ки намаз гылан гәлбини бәдәни илә һәмаһәнк етмир, үрәји һәмин намазла олмурса, һәзрәт Һәгг һәмин намаза нәзәр салмыр. Ајдындыр ки, бу рәвајәт намазын һәгигәтинә ишарә едир. Бу һәмин Аллаһы зикр вә јад етмәкдир. Чүнки ибадәтин һәдәфи Аллаһы зикр вә јад етмәкдир. Аллаһы зикр етмәк үрәјә чәла вә сәфа верир, ону илаһи нуру гәбул етмәјә һазырлајыр. Һәзрәт Әли (ә) ибадәтин руһу олан зикр һаггында белә бујурур: "Аллаһ-тәала Өзүнү зикр вә јад етмәји үрәкләрин чилаланыб нурланмасы [үчүн бир деситә] гәрар вермишдир ки, онунла карлыгдан сонра ешидәрләр, гаранлыгдан (наданлыгдан) сонра көрәрләр, дүшмәнчиликдән сонра бојун әјәрләр."

Ардынча бујурур: "Не'мәтләри вә бәхшишләри јүксәк олан Аллаһ үчүн заманын бир һиссәсиндән сонра елә бир заман кәләр ки, һәмин күнләрдә, - шәриәтин нишанәси итдији бир вахтда - бәндәләриндән бә'зиләри илә онларын фикирләриндә сирр данышар. Һәгигәтдә онларла данышан әгилләридир."

Јенә дә намазын һәгигәтинә вә әһәмијјәтинә көрәдир ки, Әли (ә) Сиффејн мүһарибәсиндә, дүшмәнлә дөјүшүн гызғын вахтында, башыны галдырыб күнәшә бахыр ки, көрсүн зөһр намазынын вахты чатыбса намаза дурсунлар. Ибн Аббас сорушур: Нә едирсән? Һәзрәт

ҹавабында дејир: [Көјә] бахырам ки, көрүм намазын вахты чатыбса, намаз гылаг.

Ибн Аббас дејир: Мәкәр инди намаз гылмаг вахтыдыр? Мүһарибә кедир, дөјүшүн гызғын вахты намаз гылмаға фүрсәт һардадыр? Һәзрәт ҹавабында бујурур: "Мәкәр биз онларла нә үчүн вурушуруг? Бизим савашымыз намаз үчүндүр! Намаза көрә онларла вурушуруг.

Бәли, намаз һәзрәт Әлинин (ә) нәзәриндә о гәдәр бөјүк вә әзәмәтлидир ки, һеч бир шеј ону намаздан јајындыра билмир. Үстәлик ибадәт дүнјасы онун нәзәриндә мадди ләззәтләрлә мүгајисәјә кәлмәјәҹәк, түкәнмәз бир ләззәтдир. Онун нәзәриндә ибадәт дүнјасы башдан-баша ајдынлыгдыр, орда гаранлыгдан, күдурәтдән, гәмдән әсәр-әламәт јохдур. Ибадәт бүтүнлүклә сәфа вә хүлусдур. Онун нәзәриндә хошбәхт о кәсдир ки, интәһасыз олан бу дүнјаја гәдәм гојсун вә онун һәјат бәхш едән тәбәссүмү илә өз руһуну нәвазиш едиб охшасын. Чүнки һүдудсуз олан бу дүнјаја гәдәм гојан кәсин нәзәриндә мадди дүнја кичик вә һәгир көрсәнәҹәкдир. Һәтта дүшмәнлә дөјүш мејданында мүбаризә апаранда да намазы тәрк етмәк истәмәјәҹәк; чүнки о бүтүн шејләри намаз үчүн истәјир вә намазы да она көрә истәјир ки, Аллаһла мүнаҹат едә билсин, Онунла даныша билсин.

Әли (ә), Осман ибн Һәниф Әнсаријә јаздығы намәләрин бириндә дејир:

"Хош һалына о нәфсин ки, Аллаһын она ваҹиб бујурдугларыны јеринә јетирир, чәтинликләрә синә кәрир, кечәләри јухуја далмыр. Јуху ону үстәләдикдә јери өзүнә јатаг едиб әлләрини јастыг әвәзинә башынын алтына гојар. Инсанлар арасында бир дәстә вардыр ки, гајыдыш күнүнүн (гијамәт) горхусу онларын көзләрини ојаг сахлар, бөјүрләри јатагдан узаг олар. Додаглары астаҹа Аллаһы зикр едәр, истиғфарын чохлуғундан күнаһлары пәракәндә олмушдур. (...Онлар Аллаһын фиргәсидирләр. (Аллаһын дининә көмәк едән кимсәләрдир.) Билин ки, Аллаһын фиргәси – мәһз онлар ниҹат тапыб (әбәди) сәадәтә говушанлардыр әл-Мүҹадилә – 22)

С)–Мүгәддиматын шәр'илијинин фәлсәфәси вә намаза диггәт јөнәлдән амилләр

Намазын әһәмијјәтини, онун ҹәмијјәтин вә фәрдин сағламлығындакы ролуну нәзәрә алараг Аллаһ-тәала онун даһа да јахшы јеринә јетирилмәси үчүн бир сыра мүгәддимати ишләр гәрар вермиш, онун үчүн гајда-ганун (әхлаги нормалар бахымындан) тә'јин етмишдир. Бунунла бәндәләринин Ону даһа чох јад етмәсини, ибадәтин әһәмијјәтини даһа јахшы дәрк етмәләрини истәмишдир.

Инсанын хејир бир иши көрмәси үчүн, әввәл һәмин ишин хејир олдуғуну билмәси кәрәкдир. Әввәл о ишин хејир олдуғуну билиб сонра о ишин фикринә дүшмәлидир. Биз бир чох ишләрин хејир олдуғуну билирик, амма көрүләси анда јаддан чыхарырыг. Буна көрә дә бизим намазы јаддан чыхармамағымыз үчүн Аллаһ-тәала бир сыра мүгәддимати, илкин һазырлыг ишләри көрмүшдүр. Мәсәлән азаны тәшрии етмишидир: Бир дәфә намазы вачиб етди вә тә'кид етди ки, һөкмән ону көрүн, һеч вахт ону тәрк етмәјин. Бундан башга азан адлы башга бир ибадәти дә тә'јин етди. Бу да азанын мүгәддимәси вә јадасаланы олду. Деди азаны һүндүрдән охујун; бунунла башгалары да намазын вахтынын чатдығыны билсинләр вә беләликлә онларда намаза јөнәлмәјә, намаза галхмаға бир истәк ојансын. Бахмајараг ки, намазын вачиблијинин әсли, бу барәдә көстәрилмиш ајә вә рәвајәтләр – һамысы, инсана намазын мәгамыны дәрк етмәјә көмәк едирләр, амма елә ки, намаз вахты азанын сәси учалыр, чамаатын диггәти намазын вахтына вә онун әһәмијјәтинә чәлб едилир. Бу халгын диггәтини намаза јөнәлдән тә'сирли амилләрдән биридир.

Һәтта намазы илк вахтында гылмаға адәт етмиш әксәр адамлар да башлары бир ишә гарышанда чох вахт намаздан гафил олурлар, намаз вахтынын чатдығыны јаддан чыхарырлар. Амма азан сәси вериләндә, истәр-истәмәз диггәтләри намаза јөнәлир. Демәли азанын һөкмүнүн һикмәти вә онун һүндүрдән дејилмәсинә тә'кид олунмасы, башгаларынын диггәтини намаза чәлб етмәк вә хатырлатмаг үчүн имиш. Нәтичәдә, бунун өзү, башгаларыны ибадәти илк вахтында көрмәјә дә'вәт едән бир васитәдир.

Имам Садиг (ә) намазын илк вахтынын фәзиләти һаггында бујурур: "Вачиб намазы гылмаг истәјәндә, ону өз илкин вахтында гыл. О кәс кими ки, дүнја илә сон видалашма анында намаза дурур вә горхур ки, артыг намаз гылмаға башга фүрсәти галмајачаг."

Һәмчинин Ибн Мәс'уддан нәгл едилмишдир ки: "Рәсулаллаһдан (с) сорушдум, Аллаһ јанында һансы әмәл даһа үстүн вә севимлидир? Бујурду: [Аллаһ јанында ән севимли әмәл] илк вахтында гылынан намаздыр."

Јенә дә халгы ибадәтә даһа чох тәшвиг етмәк, халгда ибадәт вә бәндәлик әһвал-руһијјәсини артырмаг үчүн, Аллаһ-тәала намаз үчүн хүсуси заманлар вә мәканлар мүәјјән етмишдир. Мәсәлән, чүмә ахшамы вә күнүнү ибадәт үчүн мүәјјән етмишдир ки, бунунла инсанын диггәтини чүмә күнүнүн ибадәтә хас олдуғуна јөнәлтсин вә инсана һәмин күнү ибадәт едиб биһудә ишләрдән узаглашмағы хатырлатсын. Һәмчинин, Аллаһ-тәаланын зигәдә ајы вә зиһиччә ајынын илк он күнү

үчүн тә'јин етдији фәзиләтин өзү, Аллаһ ибадәтини јада салмаг үчүндүр. Чүнки һәмин бу гырх күндә һәзрәти Муса (ә) Аллаһын дә'вәти илә Тур дағына кетмиш вә ибадәтлә мәшғул олмушдур. Аллаһ-тәала бу барәдә бујурур: "Муса илә отуз кечә (оруч тутуб дуа едәчәји, бунун мүгабилиндә она Төвраты назил едәчәјимиз вә өзү илә данышачағымыз) барәдә вә'дәләшдик, сонра она даһа бир он күн дә әлавә етдик. Беләликлә, Рәббинин [ибадәт үчүн] тә'јин етдији мүддәт там гырх кечә (күн) олду. Муса гардашы Һаруна деди: "Сән тајфам ичиндә мәним хәлифәм ол, [чамааты] ислаһ етмәјә чалыш вә [јер үзүндә] фитнә-фәсад төрәдәнләрин јолу илә кетмә!"

Мусанын (ә) Тур дағында ибадәтдә кечирдији гырх күн "Әрбәини-Кәлимијјә" (Кәлимијјә гырхкүнү вә ја Кәлимијјә чилләси) илә мәшһурдур. Сејрү-лүлүк әһли бу гырх күнү чох әһәмијјәтли һесаб едиб, онун үчүн хүсуси тапшырыглар нәзәрдә тутмушлар. Һәмин әјјамда даһа чох ибадәтлә мәшғул олурлар.

Бизим рәваи гајнагларда да "әрбәин" (гырх күн) үчүн хас хүсусијјәтләр зикр едилмишдир. Мәсәлән белә бир рәвајәт көстәрилир ки: "Ким гырх күн халисанә Аллаһа ибадәт етсә, Аллаһ һикмәт булағыны гәлбиндән дилинә чари едәр."

(О чүмләдән гырх күн ибадәт етмәк, гырх һәдис әзбәрләмәк, гырх күн ријазәт чәкмәк вә с. кими гырх күнлә јад едилән рәвајәтләр чохдур.)

Һәмчинин мүбарәк күнләр, бајрам күнләри, әһја кечәләри, Рамазан ајы үчүн хүсуси имтијазлар нәзәрдә тутулмушдур ки, онлардан истифадә едилмәси, заман бахымындан мөвгијјәтләринин дәрки Аллаһы чамаатын јадына даһа чох салсын вә чамаат даһа чох ибадәтлә мәшғул олсун. Јадларында олсун ки, онларын сәадәти Аллаһа бәндәликдә вә Она ибадәт етмәкдәдир. Инсана јарашмаз Аллаһдан үз чевириб башгаларына үз тутсун.

Мәсчид - һагг дәкаһы ашигләринин јүксәлиш мәканы

Хүсуси вахтлардан әлавә, Аллаһ ибадәт үчүн хүсуси мәканлар да мүәјјән етмишдир. Инсанлар о мәканларла гаршылашдыглары заман, онлара дахил олдугларында, истәр-истәмәз Аллаһы јада салыр, диггәтләри ибади вәзифәләринә јөнәлир. Бу бахымдан һәмин мәканларын варлығы инсанда ибадәтә диггәт јетирмәсинә даһа чох мејл ојадыр. Үмумијјәтдә көтүрдүкдә, мәсчидләр белә бир ролу дашымагдадырлар.

Бахмајараг ки, инсан үчүн бүтүн јерләрдә – гәсб олунмуш вә мүхтәлиф дәлилләрә көрә намаз гылынмасы чајиз билинмәјән јерләр

истисна олмагла – намаз гылмаг чаиздир, амма исламда тә’кид олунмушдур ки, инсан өз вачиб намазларыны мәсчиддә гылсын; инсана тапшырылыр мәсчидләрә кет-кәл етсин, хүсусилә дә јахынлыгдакы гоншу мәсчидә. Нечә ки, пејғәмбәр бујурур: “Мәсчид гоншусунун намазы, [һәмин] мәсчиддән башга јердә гәбул олмаз.”

Рәвајәтләрдә гејд олунмуш тә’кидләрә истинад едәрәк фәгиһләр мәсчиддә намаз гылмағы мәсчид гоншусу үчүн (мәсчидә јахын әтрафда јашајанлар үчүн) “мүстәһәбби-мүәккәд” (тә’кид олунмуш мүстәһәб әмәл) һесаб етмишләр. һәмчинин онун тәркини мәкруһ билмишләр. Рәһмәтлик Сејјид Мәһәммәдказым Јәзди бујурур: “Мәсчид гоншусу үчүн үзр олмадан намазы һәмин мәсчиддән башга јердә гылмасы мәкруһдур.”

Буна көрә дә инсан һәмишә мәсчидә кет-кәл етмәлидир вә намазыны мәсчиддә гылмалыдыр. Һәмчинин мәсчидин мәгамы, онун һөрмәтини, гајда-ганунларыны көзләмәк вә мәсчиддә һазыр олмаг һаггында дүшүнмәлидир. Еләчә дә мәсчидә кетмәјин, орда едилән ибадәтин савабы һаггында дүшүнмәлидир. Бә’зән бизә садә көрсәнән бир мәсәләнин фәргинә вармырыг. Аллаһ, мәсчиди өз еви тә’јин етмишдир, бәндәләринә ора кедиб-кәлмәк ичазәси вермишдир. Бунунла бизә бөјүк миннәт гојмушдур, чүнки мәсчид Аллаһын евидир.

Тәбиидир ки, бүтүн јер үзү Аллаһ үчүн бирдир. Һеч бир мәкан башга мәкандан Она даһа јахын дејил. Демәли Кә’бә вә мәсчид Аллаһын евидир дедикдә, мәгсәд будур ки, Аллаһ-тәала бу мәканларла, бизим һәр биримизин өз евимизлә мүамилә етдијимиз кими мүмилә едир. Јә’ни Аллаһ бу мәканлары Өзүнүн көрүш јери вә зијарәт мәканы олараг тә’јин етмишдир. Бу мәканда Аллаһ өз заирләрини (зијарәтә кәләнләр) гәбул едир ки, онларла кәлмә кәссин. Бундан башга, биз һәр һансы мәканы мәсчид тә’јин етсәк, Аллаһа мәнсуб билсәк, һәр бир јери Онунла көрүш вә зијарәт јери олараг сечсәк, О, гәбул едир. Бу, о демәкдир ки, көрүш вә зијарәт мәчлисини тә’јин етмәји дә бизим өһдәмизә гојмушдур. Бу, Аллаһ-тәаланын бизим һаггымызда рәва билдији ән бөјүк кәрамәтидир.

–Демәли мәсчидләрин ән бөјүк ролу инсанын диггәтини Аллаһа јөнәлтмәк, онларда бәндәлик вә ибадәт һиссини ојатмагдыр. Дүздүр ки, мәсчидләр рүтбә вә дәрәчә бахымындан ејни һәддә дејилләр. Бә’зи мәсчидләр дикәр мәсчидләрә нисбәтдә даһа чох әһәмијјәт кәсб едирләр. Имам Хомејни бујурур: “Мүгәддәс Ислам шәриәтиндән бујурмушдур ки, намаз мәсчиддә гылынсын; Бүтүн мәсчидләрдән ән үстүнү “Мәсчидүл-һәрам”дыр, ондан сонра “пејғәмбәр (с) мәсчиди”, сонра “Куфә мәсчиди”, сонра “Бејтүл-мүгәддәс мәсчиди, сонра һәр бир

шәһәрин “Ҹаме’ мәсҹиди”дир. Ҹаме’ мәсҹидиндән сонракы јери мәһәллә мәсҹидләри тутур. Бундан сонрасы базар мәсҹидидир.”

Әли (ә) бујурур: “Дөрд мәсҹид дүнјада беһиштин гәсрләри сајылыр: Мәсҹидүл-һәрам, Мәсҹидүн-нәби (с), Бејтүл-мүгәддәс мәсҹиди вә Куфә мәсҹиди.”

Ады чәкилән бу мәсҹидләрин әзәмәт вә мүгәддәслији о һәддәдир ки, һәтта бә’зи рәвајәтләрдә тапшырылыр ки, инсан јахын вә узаг јолла да олса онлары зијарәт етсин. Һәмин мәсҹидләрдә е’тикафа отурмағын чохлу савабы вардыр. Имам Багир (ә) Куфә мәсҹидинин фәзиләти һаггында бујурур: “Ҹамаат әкәр Куфә мәсҹидини (зијарәт вә ибадәтинин фәзиләтини) танысајдылар, о мәсҹидә јетишмәк үчүн азугә вә миник тәдарүкүндә олардылар. Бу мәсҹиддә гылынан бир рүкәт ваҹиб намаз, бир һәҹҹ савабына, орда гылынан бир рүкәт мүстәһәбби намаз исә бир үмрә савабына бәрабәрдир.”

Вә ја Мәсҹидүл-һәрамын әзәмәтинә ишарә үчүн тәкчә буну демәк кифајәтдир ки, Кә’бә - мүсәлманларын гибләкаһы һәмин мәсҹиддә гәрар тутмушдур. Мүсәлманлар өз намазларыны бу мәсҹидә вә мүгәддәс евә сары үз тутараг гылмалыдырлар. Әлавә олараг, имканы олан шәхс үчүн һәҹҹ зијарәтинә кедиб һәмин мәсҹидин әтрафына тәвафы ваҹибдир. Бу мәсҹиддә гылынан намазын савабы башга мәсҹидләрдә гылынан бир милјонлуг рүкәт намазын савабындан әфзәлдир. Пејғәмбәр (с) бујурур: “Мәним мәсҹидимдә гылынан бир рүкәтлик намаз башга мәсҹидләрдә гылынан мин рүкәт намаза, бир рүкәт Мәсҹидүл-һәрамда гылынан намаз исә, мәним мәсҹидимдә гылынан мин рүкәт намаза бәрабәрдир.”

Бу мүгәддәс мәсҹидин фәзиләти барәдә әлавә олараг имам Багир (ә) бујурур: “Әкәр бир кәс ваҹиб намазлардан бирини Мәсҹидүл-һарамда гыларса, Аллаһ-тәала онун дикәр намазларыны – тәклиф вахтындан өмрүнүн ахырынадәк гылдығы намазлары – да гәбул едәр.” Бу мәсҹидләрдән башга дикәр мәсҹидләрин дә фәзиләти вардыр. Гүдси һәдисдә дејилдији кими: “Аллаһ-тәала бујурур: “Мәним Јер үзәриндәки евләрим һәмин мәсҹидләрдир. Улдузлар Јер әһли үчүн нечә ишыг сачырса, онлар да көј әһли үчүн о ҹүр парлајыб нур сачырлар. Хош о кәсләрин һалына ки, мәсҹидләри өз евләри гәрар вермишләр; хош о бәндәнин һалына ки, өз евиндә дәстәмаз алар вә сонра Мәни Өз евимдә зијарәт едәр. Акаһ олун, билин ки, зијарәт олунана өз зијарәтчисинә һөрмәт көстәриб она еһсан гылмасы лазымлыдыр. Ахшамын гаранлығында мәсҹидә тәрәф гәдәм көтүрәнләрә гијамәт күнү парлајаҹаг нурла муштулуг верин.”

Халгы мәсчидә сөвг етмәјин һикмәти

Халгы мәсчидә сөвг етмәјин чохлу һикмәтләри вардыр. Күлли олараг онлары ики гисмә ајырмаг олар:

1. Ичтимаи һикмәтләр: Елә ки бир мәсчид халгын кедиб-кәлдији мәркәзи бир мәкана чеврилди, халг ораја топлашды вә ја чүмә күнү мәсчиддә әзәмәтли, ичтимаи халг топлантысы јаранды, бунун халга, чәмијјәтә чохлу ичтимаи, игтисади, сијаси хејри олур. Мүсәлманлар исламын илк илләриндән индијә гәдәр бу бәрәкәтдән бәһрәләнмишләр вә инди бәһрәләнмәкдәдирләр. Тарих боју мәсчид фикри, сијаси, игтисади, мәзһәби еһтијачларын өдәнилдији бир мәкан олмушдур. Һәмчинин түкәнмәз ислам мәдәнијјәтинин тәблиғи вә кенишләнмәси, чәмијјәтин зәрури елмләринин өјрәнилмәси үчүн бир мәркәз ролуну ојнамышдыр. Еләчә дә дүшмәнлә мүбаризә апарачаг дөјүшчүләрин топландығы, сәфәрбәрлијә алындығы мәркәз кими дә фәалијјәт көстәрмишдир. Күлли олараг мәсчидин чәмијјәтдә дашыдығы ролу ән азы дөрд бәнддә мүәјјәнләшдирмәк олар:

А–Ибадәт вә Аллаһы јад етмә мәканы.

В– Фикри чиһад вә ислам маарифинин өјрәниб-өјрәдилдији мәкан.

Д– Мүсәлманларын мүнафигләр, кизли вә ашкар дүшмәнләр гаршысында бирлик руһу нүмајиш еләтдирдији вәһдәт мәканы.

С– Ислам мүбаризләринин топландығы, сәфәрбәрлијә алыныб дүшмәнлә мүбаризәјә көндәрилдији мәкан.

2. Фәрди һикмәтләр: Дејиләнләрдән әлавә мәсчид фәрд үчүн дә бәрәкәт дашыјычысыдыр. Мәсчидә јолу дүшән бир нәфәр мәсчиддә өзүнү ибадәтә даһа јахшы һазырлаја билир. Демәли мәсчид Аллаһы вә ибадәти инсанын јадына салан бир мүзәккәрдир. Һәтта, әкәр инсан Аллаһы јаддан чыхарса белә, мәсчидин јанындан өтүб кечдији заман, елә ки көзү мәсчидин күнбәзинә вә ја күлдәстәсинә саташыр, диггәти истәр-истәмәз Аллаһа сары јөнәлир. Аллаһа бәнәдлик нијјәтиндә олан кәсләр үчүн бу чүр хәбәрдаредичи, ојандырычы амилләр онларда ибадәтә даһа күчлү мејл, даһа чох һазырлыг әмәлә кәтирир. Бу бахымдан һәмин амилләр онларын тәкамүлү үчүн ән јахшы јолдур. Инсанын Аллаһы даһа чох јад етмәсинә, ибадәтә үз тутмасына сәбәб олан амилләрдән бири дә ибадәт вә бәндәлик үчүн тә'јин едилмиш мүшәххәс мәканлардыр. Буна көрә дә тапшырмышлар ки, һәтта евдә дә ибадәтә хүсуси јер ајрылмалыдыр. Евин бир кушәсиндә белә бир јер нәзәрдә тутулдугда, елә ки, инсанын көзү һәмин јерә, орада сәрилмиш сәччадәјә саташыр, Аллаһы јадына салыр.

Имам Садиг (ә) бујурур: "Әли (ә) өз евиндә намаз гылмаг үчүн орта өлчүлү бир отаг ајырмышды. Кечәләр намаз гылмаг үчүн галханда, әкәр јатмајан көрпә олурдуса, ону да алыб өзү илә бәрабәр һәмин отаға апарарды вә намаз гыларды."

Евдә нәзәрдә тутулмуш намазханалар бир јана, шәһәрин вә мәһәлләнин мәсчидләри дә мүзәккирдирләр, инсанын диггәтини Аллаһа јөнәлдирләр. Мәсчид өзү, Аллаһын инсанын камалы јолунда гәрар вердији васитәләрдән биридир. Бу чәһәтдән дә бир мәһәлләдә мәсчид тикилдији заман, чамаатын ора кетмәси тәшвиг олунмалыдыр, мәсчидә кетмәјин савабы, мәсчидә сары көтүрүлән һәр гәдәмин савабы зикр едилмәлидир. Бунунла чамаатда мәсчидә кетмәјә гаршы шөвг јарадылмалыдыр. Онлара хатырладылмалыдыр ки, тәкчә мәсчиддә олмағын өзү хејир-бәрәкәтин артмасына, күнаһларын азалмасына сәбәб олур.

Имам Садиг (ә) бујурур: "Пејғәмбәр (с) дејирди: Чамаат намазында иштирак етмәк үчүн мәсчидә доғру бир аддым атан кәсә, Аллаһ-тәала атдығы һәр аддымынын мүгабилиндә јетмиш мин еһсан һәдијјә едәр. Һәмин мизанла да онун дәрәчәси артмагда давам едәр."

Мәсчидин әһәмијјәтини дәрк етмәјин лүзуму вә орда олмағын гајда-ганунлары

Бәһсимизин бу бөлүмүндә Пејғәмбәрин (с) нәсиһәтләрин бир гисми мө'минләрин мәсчиддә олмасына, оранын мә'нәви бәрәкәтиндән бәһрәләнмәләринә, дикәр гисми исә мәсчиддә олмағын гајда-ганунларына аид олачагдыр. Бу бәһсдә гејд олунур, нечә етмәк олар ки, мәсчиддән даһа чох, даһа лајигли вә јетәрли истифадә олунсун; һансы тапшырыглара вә гајдалара әмәл едилмәлидир ки, Аллаһ еләмәмиш, Аллаһын белә бир бөјүк не'мәтиндән мәһрм олмајаг. Чүнки, һәрдән инсан гәфләтә о гәдәр гапылыр ки, о гәдәр шејтанын вәсвәсәләринә мүбтәла олур ки, өз әли илә хошбәхтлик вә хејир гапыларыны шәр вә бәдбәхтлик васитәләринә чевирир: "[Ја Рәсулум!] Сән Аллаһын не'мәтини күфрә дәјишәнләри... көрмүрсәнми?"

Бәли, инсаны белә бир хәтәр – Аллаһын не'мәтини өз әли илә күфрә чевирмәси хәтәри – тәһдид етмәкдәдир. Буна көрә дә халгы мәсчидә кетмәјә тәшвиг едәндән, мәсчидә кетмәјин савабыны көстәрәндән сонра, јенә дә әлавә олараг мө'минләрә ешитдирир ки, сә'ј един мәсчиддән лајигинчә истифадә един; Бахын, көрүн нә үчүн мәсчидә кәлмисиниз, диггәтли олун ки, Аллаһ еләмәмиш мәсчиддә башынызы дүнја малы, алыш-вериш, учузлу-баһалыг барәдә сөһбәтләрлә гарышдырмајасыныз. Бир дә көрүрсән мәсчиддә отуруб дүнјанын бу

башындан вуруб, о бири башындан чыхырлар; даһа долларын гијмәти базарда нечәјәдир, торпаг баһалашыб, ја учузлашыб, филанкәс кәлди, беһманкәс кетди – бу чүр мәшғуледичи сөһбәтләрлә һарада олдугларыны унудурлар!

Буна көрә дә мәсчид үчүн хүсуси гајда-ганун тә’јин едилмишдир ки, инсан онлара риајәт етмәклә гәфләтә дүшмәсин вә мәсчидин бәрәкәтиндән мәһрум олмасын.

Пејғәмбәрин (с) сөзләрини тәһлил етмәкдән өнчә, бир-нечә мүһүм нөгтәни гејд етмәји лазым билирәм: Инсан мәсчидин, мәсчидә кетмәјин адыны тутдуғу заман, кәрәк өз күчү һәддиндә мәсчиддә олмағын гајда-ганунлары илә дә таныш олсун; өјрәнсин көрсүн мәсчиддә нә данышмаг олар, нә данышмаг олмаз, отурмаг нечәдир, галхмаг нечәдир. вә с.

Чүнки инсанын мә’рифәти артдыгча, әмәли даһа артыг дәјәр тапыр. Әдәб гајдаларына риајәт етмәк, бәндәнин Аллаһа јахынлашмасына сәбәб олур. Әлавә олараг, әдәб нормаларына риајәт етдикдә, әмәлләрин гәбулуна мүсбәт тә’сири олур. Мәсчидә дахил олдугда диггәтли олмалыјыг ки, Аллаһ-тәаланын дәркаһына дахил олмушуг. Онун һүзурундајыг. Һәзрәт Һәггин һүзурунда олмағын гајда-ганунларыны билмәк үчүн јахшы оларды бөјүк шәхсијјәтләрин һүзурунда оларкән ичра едилән гајад-ганунлары ме’јар көтүрәк, бахаг көрәк бөјүк бир шәхсијјәтин, ја бөјүк бир вәзифәли шәхсин јанына кетдијимиз заман бизи тәвазө вә кичиклик һисси нечә бүрүјүр. Һалбуки ән бөјүк вәзифәли адамын әзәмәти Аллаһын әзәмәти илә һеч мүгајисә едиләси дејил. Һәмчинин Аллаһ һүзурунда әдәбли олмаг һаггы илә бөјүкләр һүзурунда әдәбли олмаг һаггы да мүгајисәјә кәлән дејил.

Дејиләнләрә әсасән ајдын олур ки, һеч кимин Аллаһ һүзурунда әдәб-әркан нормалары һаггына риајәт етмәјә күчү чатмаз. Демәли биз Аллаһ һүзурунда әдәб-әркана риајәт едә билмирик, бәс һеч олмаса, һәмин анда бахыб көрәк рәфтарымыз нечәдир? Өз гүсурумуза, зәифлијимизә нәзәр салаг ки, аз олан бу диггәтин өзү, бизи Аллаһын кәрәм гапысына апарыб чыхарачагдыр. Имам Садиг (ә) мүфәссәл бир һәдисдә, мәсчидин әдәб-әркан гајдаларыны белә јад едир:

“Бир мәсчидә чатдығын заман бил ки, әзәмәтли бир султанын адыны тутуб кәлмишсән. Елә бир кәсин гапысына кләмишсән ки, пак олмушлардан башга кимсә ораја ајаг баса билмәз, Онунла отурмаға, сөз дејиб, сөз ешитмәјә сиддигләрдән вә доғру оланлардан гејри кимсәјә рүсхәт верилмәз. Онун һүзуруна гәдәм гојдуғун заман, бил ки, әкәр азачыг гәфләт етсән, бөјүк бир хәтәрлә үзләшмиш, горхулу учурумун кәнарында дајанмышсан. Бил ки, О сәнинлә Өз әдли вә фәзли илә

мүамилә етмәјә гадирдир. Белә олан һалда, әкәр сәнә лүтф етсә, Өз фәзли вә рәһмәти илә мүамилә етсә, сәнин аз олан итаәтини гәбул едәҹәкдир вә мүгабилиндә сәнә сајсыз-һесабсыз мүкафат вә әҹр верәҹәкдир. Әкәр сәнинлә Өз әдаләти илә мүамилә етмәк истәсә, сәнә ләјагәтиндә олдуғун шеји вермәк истәсә, һаггына рәфтар етсә, онда сәни кери гајтараҹагдыр вә итаәтин нә гәдәр чох олса да рәдд едәҹәкдир. О, истәдији шеји едәндир. Елә исә, Онун дәркаһында өз аҹизлијинә, тәгсир вә фәгирлијинә е'тираф ет; чүнки сән Она ибадәт етмәји, Онунла үнсијјәт јаратмағы нәзәрдә тутмушсан. Өз сиррини ач Она сөјлә. Бил ки, мәхлугатын бүтүн кизли вә ашкар нәји варса О билир. Зәррә гәдәри дә олса һеч бир шеј Она гаранлыг дејил. Онун һүзурунда ән фәгир бәндәси кими ол вә гәлбини сәни Ондан ајыран, сәнинлә Онун арасында һичаба сәбәб олаҹаг шејләрдән тәмизлә, бошалт. Чүнки О, пак вә халис гәлбләрдән гејрисини гәбул етмир. Јахшы бах, көр ки, адын һансы дәфтәрдән чыхыр. Диггәт ет, әкәр Онунла мүнаҹатын ширинлијини дада билдинсә, Онунла сөһбәтдән ләззәт ала билдинсә, Онун рәһмәт вә кәрамәт ҹамы додагларына тохундуса, бил ки, бу сәнин дә'вәтинә мүсбәт ҹавабын нишанәсидир вә Она хидмәт көстәрмәјә лајиг көрүлмүшсән. Беләликлә, мәсҹидә дахил ол ки, сәнә изн вә аман верилмишдир. Амма, әкәр бунда гејри һал баш версә, бүтүн гапылар үзүнә бағланмыш, әлиндән һеч бир иш кәлмәјән адам кими дуруху́б галса, ичәри кечмәјиб дајанмалыдыр. Бил ки, һәр заман О билсә ки, сән һәгигәтән пәнаһ кәтирмишсән, сәнә рәф'әт вә рәһмәт көзү илә бахаҹагдыр, сәни Өзүнүн мәсләһәт билдији, разы олдуғу шејдә мүвәффәг едәҹәкдир. Чүнки О кәрим вә рәһимдир. Онун һүзурунда чарәсиз вә дилхор дурмуш, көзләрини Онун лүтф вә ризајәт гапысына дикмиш бәндәләрини Өз рәһмәти алтына алмағы севир. Чүнки Өзү бујурур: "Әли һәр јердән үзүлүб дарда галанын бириси Она дуа етдији заман, Аллаһдан гејри онун дуасыны гәбул едәҹәк башга танры вармы?

Пејғәмбәр (с) мәсҹидә кетмәјин тәшвигиндә бујурур: "Еј Әбузәр! пак вә јахшы сөз сәдәгәдир. һәмчинин намаза доғру атылан һәр гәдәмин өзү дә сәдәгәдир."

"Сәдәгә" үнваны ислам мәдәнијјәтиндә кениш јер тапмыш мәфһумлардандыр. Бу кәлмәнин бәјанилән олмасы да ајдындыр: Дејәндә ки, филан иш сәдәгәдир, бу она охшајыр ки десинләр филан иши көрмәјин чохлу дәјәри вә савабы вар. Бу јөндә бир шејин дәјәринин чохлуғуну көстәрмәк истәјәндә, дејирләр бу иш сәдәгәдир. О ҹүмләдән, бир кәсә дедијимиз јахшы бир сөзә она көрә сәдәгә дејилмишдир ки, ону о гәдәр дә дәјәрсиз билмәјәк; диггәт

олунмалыдыр ки, бир кәсә јахшы бир сөз дедијимиз заман, һәмин сөз онун дәрдинә јарајарса, онун диггәтинин Аллаһа јөнәлмәсинә сәбәб олурса, бунунла һәмин шәхс пис бир ишдән әл көтүрүрсә вә ја һәтта гәми, дәрди олан бир мө'минин гәлбинин шадланмасына сәбәб олурса, ону һәјата, кәләчәјә үмидли едирсә, бил ки, о сөз Аллаһын бәјәндији сөздүр вә әкәр Аллаһа итаәт етмәк гәсди илә дејилсә ибадәт сајылыр.

Пејғәмбәр (с) әввәл бујурур һәр јахшы сөз сәдәгәдир, сонра дејир мәсчидә сары атдығыныз һәр аддым да сәдәгәдир. Бундан сонра бәһсин меһвәри мәсчиддир. Тәбии олараг инсан пејғәмбәрин (с) бу сөзүнүн мә'насына вагиф оланда вә инананда ки, онун мәсчидә доғру атдығы һәр аддым сәдәгәдир вә мүкафата вә саваба маликдир, мәсчид евиндән узагда јерләшсә дә, јенә дә мәсчидә кетмәјә тәләсәчәкдир. Чүнки билир ки, мәсчид евиндән нә гәдәр узаг олса, бир о гәдәр дә артыг саваб газаначагдыр. Бу сөзүн ардынча Пејғәмбәр (с) мәсчиддә олмағын әдәб-әркан нормалары барәдә бујурур: "Еј Әбузәр! Мәсчидә дә'вәт едәнә ләббејк дејән вә мәсчидин абадлашмасына көзәл бир шәкилдә јарынан инсанын Аллаһ тәрәфиндән мүкафаты чәннәтдир."

Мәсчидә дә'вәт едән дедикдә, заһирән азан дејән мүәззин нәзәрдә тутулур. Чүнки Аллаһ тәрәфиндән халгы Онун евинә дә'вәт едән мүәззиндир. Мүәззинин иши һүндүр сәслә азан дејиб намазын вахтынын јетишдијини е'лан етмәкдир. Әкәр кимсә онун дә'вәтини гәбул етди, јә'ни азан сәсини ешитмәклә мәсчидә тәрәф һәрәкәт етди вә әлавә олараг мәсчидин абадлығына сә'ј етди, онда онун јери беһиштдир.

Мәсчидин абадлашдырылмасы дејәндә ағыла кәлән илк шеј мәсчидин илк тикилиши вә ја тә'мири олур, амма бу мә'нанын әввәлки чүмлә илә тәнасүбү јохдур. Бура көрә дә мәсчидин абадлашдырылмасы (тикилмәси) дедикдә, бу ифадә мә'на бахымындан "тикмәк" вә "тә'мир етмәк" кими мәфһумлардан даһа кениш, әһатәли олмалыдыр. "Мәсчидин тикилмәси" үнваны (имарәт) һәм Гур'ани-кәримдә, һәм дә рәвајәтләрдә лүғәт бахымындан бир-нечә мә'наја шамил едилмишдир: О чүмләдән, бу кәлмә һәм мәсчидин илкин тикилмәси, һәм тә'мир едилмәси вә горунмасы, һәм дә зијарәт едилмәси, кет-кәл олунмасы мә'наларында баша дүшүлүр.

Мә'сум имамлардан нәгл олунмуш рәвајәтләрдә дә һәр үч ишә тә'кид едилмишдир: Һәм мәсчидин тикилмәси, һәм тә'мири вә бәрпасы, һәм дә зијарәт едилмәси (кет-кәл олунмасы) тәшвиг олунуб тапшырылмышдыр. Дејиләнләри нәзәрә алсаг, көрүнүр Әбузәр дә "мәсчидин тикилмәси" үнваныны тикмәкдән вә ја абадлашдырмагдан фәргли олан бир мә'нада көтүрмүшдүр. Буна көрә дә Пејғәмбәрдән (с)

мәсчидин гурулмасынын нечәлији барәдә сорушур. Чүнки, әкәр Пејғәмбәрин (с) кәламында мәсчидин бина едилмәси, инша едилмәси нәзәрдә тутулсајды, бу мә’нада Әбузәрә гаранлыг бир суал галмамалы иди.

Әбузәр сорушур: "Еј Аллаһын рәсулу, атам, анам сәнә гурбан, мәсчиди нечә абад едәк?

Пејғәмбәр (с) чавабында бујурур: "[Мәсчидин абадлашдырылмасы одур ки] орада һүндүрдән данышылмасын, (сәс-күј олмасын) батил вә биһудә ишләр көрүлмәсин, алыш-вериш едилмәсин. Нә гәдәр ки мәсчиддәсән бош вә мә’насыз ишләрдән чәкин, јохса гијамәт күнү анчаг өзүнү данлајачагсан."

Бу чүмләләрдә пејғәмбәр (с) Әбузәрин диггәтини дөрд әхлаги-әмәли тапшырыға јөнәлдир:

1. Мәсчиддә бағырыб һүндүрдән данышмаг олмаз. Чүнки мәсчид ибадәт јеридир, ола билсин уча сәслә данышмаг башгаларынын фикринин ибадәтдән јајынмасына сәбәб олсун, һансыса намаз гылан, дуа едән бәндәнин тәмәркүзүнү позсун. Бундан башга чәмијјәт арасында, бир топлумда һүндүрдән данышмағын өзү әдәбсизлик сајылыр. Јахшы олар ки инсан мәсчиддә олдуғу заман ләјагәтли вә әдәбли даврансын, инсанлыг нормаларына сығмајан һәрәкәтләрә јол вермәсин. Беләликлә, мәсчиди абадлашдырмаг дедикдә нәзәрдә тутулан әмәлләрдән бири дә будур ки, инсан орада мәтанәтли вә вүгарлы олсун, сүкута риајәт етсин, әкәр бир сөз демәк истәсә, јаваш данышсын ки, дикәр намаз гыланлара мане олмасын.

Пејғәмбәр (с) мәсчиддә сүкута риајәт едилмәси барәдә бујурур: "Нә вахт мәним үммәтимин арасында он беш хисләт јер алды, о заман онлара бәла назил олачагдыр. О хисләтләрдән бири дә одур ки, инсанлар мәсчиддә уча сәслә данышарлар."

2. Бош вә мә’насыз сөһбәтләрдән чәкинмәк:

Мәсчид Аллаһын еви вә ибадәт јеридир. Мәсчиддә батил, биһудә сөзләр данышмаг, лајиг билинмәјән сөһбәтләри ачыгламаг мәзәммәт едилмишдир. Чүнки бу, бир нөв мәсчидә еһтирамсызлыг демәкдир. Санки бир адам биринин евинә гонаг кедир, гонаглыгда, сүфрә башында отуруб ев саһибинин дүшмәниндән данышыр, онлары тә’рифләјир; елә сөһбәтләрә тохунур ки, ев јијәсинин ачығына кәлир. Ја да гонаг кетдији евдә ев јијәсинин хошуна кәлмәјән һәрәкәтләр едир. Ајдындыр ки, бу чүр рәфтар әдәбдән, инсанијјәтдән узагдыр. Гонаг кәрәк ев саһибинин һаггына риајәт етсин, онун көнлүнү охшамаға чалышсын... Аллаһ-тәала бәндәләринин зәрәринә гуртарачаг, онларын сәадәтләрини хәтәрә салачаг сөһбәрләрин, мөвзуларын ачыгланмасыны

севмир. Әлавә олараг, мәсчиддә мә’насыз ишләр көрмәк, бошбоғазлыгла мәшғул олмаг, мәсчидин вүчуди фәлсәфәси вә һејсијјәтинин јаддан чыхмасына кәтириб чыхарыр. Чүнки, елә ки мәсчиддә отуруб ағызлары сөһбәтә гызышды, јадларындан чыхыр мәсчиддә олмаглары; нә үчүн кәлдикләрини дә унудурлар.

3. Мәсчиддә алыш-веришлә мәшғул олмагдан чәкинмәк:

Мәсчиддә һәр чүр алыш-вериш етмәк, һәмчинин саатсазлыг, дәмирчилик, дүлкәрлик, дәлләклик кими сәнәт вә пешә сајыла биләчәк ишләрлә мәшғул олмаг гадағандыр.

Һәдисләрин бириндә Имам Садигдән рәвајәт едилир: “Өз мәсчидинизи алыш-вериш јеринә дөндәрмәјин.”

Алыш-вериш үчүн, чәмијјәтин еһтијачы олдуғу сәнәтлә мәшғул олмаға мүнасиб јер кими базары нәзәрдә тутмушлар. Мәсчид исә мәхсус ибадәт үчүндүр, орада алыш-вериш кими дүнјәви ишләр көрмәк јарамаз. Әкәр мәсчиддә дә алыш-вериш ишләри көрүлсә, артыг орада мәсчидликдән, хатырлама, Аллаһы јад етмә дәркаһы дедијимиз мүгәддәс мәкандан әсәр-аламәт галмаз. Бураја инсан она көрә кәлир ки, аз да олса бу дүнјаны унудуб Аллаһы јад етсин. Белә олан һалда инсан нәинки Аллаһы јад етмәз, әксинә онун дүнјаја бағлылығы бир аз да артмыш олачагдыр.

Мәсчид Аллаһ-тәаланын јад едилдији јердир. Ислам бу мүгәддәс мәканда халгын диггәтини Аллаһдан јајындырачаг ишләрин гадаған едилмәсинә тә’кид едир. Буна көрә дә һәтта, дүлкәрлик, дәмирчилик кими пешә сајылан ишләрин дә мәсчиддә көрүлмәсини гадаған едир. Рәвајәтләрин бириндә дејилир: “Бир күн Аллаһын рәсулу (с) мәсчиддә өз охларынын учуну јонан бир нәфәрлә растлашыр. [Онун бу ишини көрүб] дејир: “Мәсчиди бу чүр ишләр үчүн тикмәјибләр.”

Һәмчинин Имам Садиг (ә) бујурур: “Әли (ә) мәсчидә бир нәфәр дәлләјин баш гырхдығыны көрдү. Гамчы илә ону вуруб чөлә говду.”

4. Мәсчиддә бош вә мә’насыз ишләрдән чәкинмәк.

Пејғәмбәр (с) тапшырыр мәсчиддә бошбоғазлыгла мәшғул олмајын, биһудә ишләрлә баш гатмајын. Сизин рәфтарыныз мәсчиддә хошакәлән олмалыдыр ки, Аллаһын да хошуна кәлсин. Сә’ј едиб мәсчиддә саваба, камала, мүкафата сәбәб олачаг ишләр көрмәк лазымдыр. Сизә фајдасы олмајан ишләри һеч олмаса мәсчиддә көрмәјин; әслинә галса инсан бүтүн јерләрдә, бүтүн һалларда мә’насыз, бош ишләрдән узаг олмалыдыр. Мө’минләрин сифәтләриндән бири дә фајдасыз сөһбәтләрдән, ишләрдән узаг олмалыдыр: “Һәгигәтән, мө’минләр ничат тапмышлар! О кәсләр ки, намазларында мүт’и олуб

[Она] бојун әјәрләр! О кәсләр ки, лағлағадан (лүзумсуз шејләрдән, гадаған олунмуш әмәлләрдән) үз дөндәрәрләр.”

Мө’мин һеч вахт лүзумсуз иш көрмәмәлидир. Өмрүнүн биһудә јерә тәләф олмасына имкан вермәмәлидир. Амма нејләмәк олар ки, ади чамаат аз-чох биһудә ишләр көрүр; ән азы фајдасы олмаса да, зәрәри дә олмајачаг мүбаһ ишләр көрүр; белә ишләри һеч олмаса мәсчиддә көрмәсинләр. Мәсчиди анчаг ибадәт јери олараг нәзәрдә тутмалыдырлар ки, мәсчидин һөрмәти-иззәти горунуб сахлансын, мәсчидә кәлдикләриндә мә’нәви аб-һава һисс едә билсинләр.

Һәдисин давамында пејғәмбәр бујурур: Әкәр мәсчидин әдәб-эрканына риајәт етмәсәниз, гијамәт күнү анчаг өзүнүзү гынајын. Мәһз һәмин күндә инсан нечә бөјүк бир сәһвә јол вердијини анлајачаг, дизинә вуруб дејәчәк: “Мән мәсчиддән даһа сәмәрәли истифадә едә биләрдим; Елә мәсчиддә отурдуғум илк дәгигәләрдән ахирәтим үчүн азугә топлаја биләрдим, амма азугә топламағым бир јана галсын, үстәлик ахирәтими зај едәчәк ишләр дә көрдүм...”

Буну дејиб, һәмин анда вәсфә кәлмәз бир һәсрәтә мүбтәла олар.

Мәсчиддә олмағын вә орада ибадәтин фәзиләти

“Еј Әбузәр! мәсчиддә олдуғун мүддәтдә Аллаһ-тәала чәкдијин һәр нәфәсин гаршылығында сәнә беһиштдә бир дәрәчә эта едәр.”

Евдән чыхыб мәсчидә сары һәрәкәт едәндән сонра, мәсчидин әдәб-эрканына риајәт едәндән вә намазымызы гыландан сонра, јенә дә бизи тәшвиг едәрәк бујурмушлар ки, намазы гылыб гуртаран кими тез галхыб кетмәјәк. Имкан олдугча мәсчиддә чох галмаг лазымдыр; чүнки мәсчиддә олдуғумуз мүддәтдә чәкдијимиз һәр нәфәсин мүгабилиндә Аллаһ-тәала беһиштдә бизә бир дәрәчә эта едир. Әкәр мәсчиддә Гур’ан охусаг, зикр десәк, ибадәт вә сәчдә илә мәшғул олсаг бунларын өз јери, өз савабы олачаг, үстәлик мәсчиддә нәфәс чәкмәјин өзү Аллаһын беһиштдә бизә дәрәчә эта етмәсинә сәбәб олур. Чүнки Аллаһа итаәт гәсди илә нәфәс чәкмәјимиз она көрә иди ки Аллаһын разылығы үчүн Онун евиндә галмышдыг. Аллаһын разылығыны чәлб етмәк үчүн, Она итаәт гәсди илә көрүлән һәр бир иш ибадәтдир вә һәр ибадәт дә өз нөвбәсиндә беһиштдә јени бир дәрәчә кәсб етмәјә сәбәб олур. Әлбәттә билмәлијик ки нәфәс чәкмәјә верилән бу саваб ибадәт әснасындадыр, даһа мәсчиддә бошбоғазлыг вахты чәкилән нәфәсә саваб дүшмүр. Кимсә елә дүшүнмәсин ки, мәсчидә кедиб мә’насыз јерә вахт өлдүрмәклә, әснәјиб-кәрнәшмәклә саваб газаначагдыр. Икинчиси дә елә баша дүшүлмәсин ки, бүтүн ишләримизи бир гырағa гојуб кедиб сәһәрдән-ахшама кими мәсчиддә отурмалыјыг. Мүмкүндүр ики

мүстәһәб иш бир-бири илә тогушсун, бу мә’нада ки, инсаны о ики ишдән бирини көрмәјә күчү чатыр. Белә олан һалда истеһбабы (хејри, зәрурилији) даһа чох олан иши сечмәлијик. Бә’зән дә ола билсин мүстәһәб иш вачиб ишлә тоггушсун, белә олан сурәтдә вачиби габаға салыб мүстәһәб иши кәнара гојмаг лазымдыр. Буна әсасән, әкәр дејәндә ки, чохлу мүстәһәб ишләр көрүн, бу о демәк дејил ки, һәтта вачиб ишлә гаршылашдыгда, вачиби дә кәнара гојмалы мүстәһәб иши көрмәлијик. Биз бу мәсәләјә диггәт јетирмәлијик.

Бир әмәли тәшвиг едән заман онун јахшы чәһәтләрини садаладыгда, һәмин чәһәтләр о әмәлә өз һәддиндә аидијјәт тапыр, јә’ни башга әмәлә әнкәл олмамаг чәрчивәсиндә көтүрүлүр. Буна көрә дә мүмкүндүр бир сөзүн заһири аидијјәти олсун, амма ме’јар бахымындан башга бир ибадәтлә, вә ја башга бир вачиб ишлә тоггушсун. Белә олан сурәтдә һәмин мүстәһәб иш өз бәјәнилән чөһрәсини итирир вә вачиб ишин мүгабилиндә көрүлмәмәлидир. Демәли, әкәр бизә төвсијә едилмишсә мәсчиддә даһа чох галмаға чалышаг, бу о демәк дејил ки, бүтүн зәрури ишләримизи, дәрсимизи, бәһсимизи бошлајыб вахтымызы сәһәрдән-ахшама кими мәсчиддә кечирәк вә зикр дејәк. Ајдын мәсәләдир ки, мәсчиддә отурмагла, вә ја зикр демәклә вачиб дәрсләри бир кәнара гоја билмәрик. Бу ишләр дәрсин јерини верә билмәз. Мүстәһәб иш һеч вахт вачибин јерини тута билмәз. Зәрури вә вачиб ишләр даһа чох әһәмијјәт дашыјырлар, онлар мәсчиддә отурмаг, зикр демәк бәһанәси илә кәнара гојулмамалыдыр.

“Мәләкләр сәнә салават көндәрирләр вә сәнин чәкдијин һәр нәфәсин мүгабилиндә [әмәл дәфтәринә] он дәнә саваб јазылыр, [һәмчинин] он дәнә күнаһ [әмәл дәфтәриндән] силинир.

Јухарыда дедикләримиз мәсчиддә отурмағын фајдалары һаггында иди. Чүнки мәсчид елә бир јерди ки, инсан орада Аллаһы јадына салыр, ибадәт едир. Буна көрә дә рәвајәтләрдә мәсчид ахирәтин базары кими танытдырылыр вә һәмчинин тә’кид едилир ки, инсан мәсчидә башгаларындан габаг дахил олуб, чыханда һамыдан ахырда чыхсын: “Пејғәмбәр (с) Чәбрајылдан (әс) сорушду: “Аллаһа көрә һансы мәканлар даһа чох севиләндир? Чәбрајыл әрз етди: “Мәсчид. Һәмчинин ән чох севилән мәсчид әһли о кәсдир ки, мәсчидә һамыдан габаг дахил олуб, һамыдан сонра чыхсын.”

“Еј Әбузәр! Һеч билирсәнми ки, “... Сәбир един, дөзүн, һазыр олун вә Аллаһдан горхун ки, бәлкә ничат тапасыныз”– ајәси нә барәдә назил олмушдур? дедим: “Атам, анам сәнә гурбан, билмирәм” Деди: “Намаздан сонра намазын интизарында олмаг барәдә назил олмушдур.”

Ајәдәки “Мүрабитә” (مرابطی) кәлмәсинин мә’насы мүхтәлиф чүр тәфсир олунмушдур. О чүмләдән гејд едилир ки “мүрабитә” кәлмәсинин көкүнү һәм “бағламаг” мә’насында олан “рәбт” (ربط) кәлмәсиндән көтүрмәк олар, һәм дә “бир мәканда бир шеји бағламаг” мә’насында олан “рәбат” (رباط) кәлмәсиндән. “Рәбат” кәлмәсинин мә’насына ајдынлыг кәтирмәк үчүн бир мисал чәким; мәсәлән аты бир јердә бағламаг, сонра ону дүшмәнлә дөјүшә чыхармаг үчүн сырада јерләшдирмәк, дөјүшә һазырламаг мә’насына кәлир.

Бу чәһәтинә көрә “мүрабитә” сәрһәдләрин горунмасы, дүшмәнлә дөјүшә һазыр олмаг мә’насында баша дүшүлүр. Амма бу ајәдән әввәлки вә сонракы ајәләрә диггәт јетирәндә бәһс едилән ајәнин даһа кениш мә’на кәсб етдији ортаја чыхыр. Бу диггәтлә, “мүрабитә” сөзү һәм ислам сәрһәдләринин горунмасы мә’насыны дашыјыр, һәм дә иман вә әгидә сәрһәдләриндән мүдафиә мә’насына шамил олур. Бу бахымдан бә’зи һәдисәләрдә үләма вә дин алимләринә “мүрабитун” вә кешикчиләр тә’бири илә мүрачиәт едилмишдир.

Имам Садиг (ә) бујуруб: “Бизим шиәләримизин алимләри Иблисин гошуну гаршысында синә кәрмиш сәрһәд кешикчиләри кимидирләр. Онлар, өзләрини мүдафиә етмәји бачармајан зәиф шиәләримизи Иблисин һүчумундан горујурлар.”

Бир дә алим вә үләмаларын мәгамлары сәрһәд кешикчиләриндән даһа үстүндүр, чүнки сәрһәд кешикчиләри чоғрафи сәрһәдләри горујурлар, үләма исә исламын әгидәсинин, мәдәнијјәтинин көзәтчиләридирләр. Бу да ајдындыр ки, бир милләтин әгидәси, мәдәнијјәти дүшмәнин һүчумуна мә’руз галарса вә милләт өзүнү мүдафиә едә билмәзсә, гыса бир мүддәтдә һәмин милләт әгидә, мәдәнијјәт бахымындан мәғлуб олмагдан әлавә, сијаси, һәрби бахымдан да мәғлубијјәтә уғрајачаг.

“Мүрабитә” кәлмәси үчүн верилән тәфсирләрдән бири дә будур ки, һәр намаздан сонра башга бир намазын интизарында олун вә давамлы намаз гылын. Һәмчинин “мүрабитә” кәлмәси мәсчидә кет-кәл етмәк мә’насында да көтүрүлмүшдүр. Чүнки мәсчидә кедиб-кәлмәк инсанлар арасында мүнасибәтләрин тәнзимләнмәсинә вә мө’минләрин гәлби бағлылыгларына сәбәб олур.

“Еј Әбузәр! Чәтин шәраитдә (мәс; сојуг һавада) көзәл дәстәмаз алмаг кәффарәдәндир. Һәмчинин мәсчидә чох кедиб-кәлмәк ајәдә ишарә олунмуш рәбатдыр..”

Һава сојуг оланда дәстамаз алмаг да чәтинләшир. Әкәр бир нәфәр белә сојуг һавада һөвсәлә илә, шадлыгла дәстамаз алса, онун алдығы дәстәмаз бә’зи күнаһларынын кәффарәсини өдәјир. Бу, инсанын сојуг һавада, сојуг су илә дәстәмаз алдығына көрәдир.

Башга бир рәвајәтдә белә дејилир: “Аллаһын рәсулу (с) бујурду: “Сизә күнаһларынызын бағышланмасына, хејир әмәлләринизин артмасына сәбәб олачаг јолу көстәримми?” Дедиләр: “Бәли, еј Аллаһын Рәсулу (с).” Бујурду: “Чәтин шәраитдә көзәл дәстамаз алмаг, пијада мәсчидә кетмәк, намаздан сонр башга намазын интизарында олмаг.”

Аллаһын севимли бәндәләри

Һәдисин давамында пејғәмбәр (с) бујурур: “Еј Әбузәр! Аллаһ-тәала бујурур: “Мәним үчүн бәндәләримин ән севимлиси о кәсдир ки, Мәнә көрә бир-биринә мәһәббәт бәсләјирләр, гәлбләри мәсчидә бағлыдыр вә дан үзү истиғфар едәрләр. Онлар елә бир кәсләрдир ки, әкәр јер әһлинә әзаб көндәрмәли олсам, онлара хатир (чамаатын арасында олдуглары үчүн) һәмин әзабы јер әһлиндән көтүрәрәм.”

Бәли, Аллаһ-тәала үрәкләри мәсчидә бағлы олан, мәсчидә кетмәк үчүн фүрсәт көзләјән, кечәнин бир аләми Аллаһла мүначата галхан севимли бәндәләринин вүчудлары хатиринә әзабы јер үзүнә, онларын ичәрсиндә олдуғу чәмијјәтә көндәрмир.

Онлар ахирәтдә јүксәк мәгамлара, сајсыз саваблара чатмагдан әлавә, өз варлыглары илә әзабын чәмијјәтдән көтрүлмәсинә сәбәб олурлар. Бу дәстәнин чәмијјәтә вердији хејир-бәрәкәт чохдур. Бүтүн бунлар мәсчидә кет-кәл етмәјин, Аллаһа диггәт јетирмәјин нәтичәсиндә һасил олур.

Инсанын мәсчидлә үнс тутмасынын она нәсиб етдији хејир, бәрәкәт анчаг ахирәт савабы илә битмир, елә бу дүнјанын өзүндә дә инсан мәсчидә кет-кәл етмәјин сајәсиндә бир сыра әхлаги, елми, ичтимаи, сијаси вә һәтта мадди фајдалар әлдә едир.

Әли (ә) мәсчидә кет-кәл етмәјин бә’зи дәјәрли тә’сирләри барәсиндә данышаркән бујурур: “Мәсчидә [давамлы] кет-кәл едән кәсә [ән азы] ашағыдакы сәккиз хејир-бәрәкәт нәсиб олар:

1–Аллаһ јолунда истифадәсинә јарајачаг иман гардашы.

2–Јени елм.

3–Гур’ан ајәләриндән бә’зиләринин дәрки.

4–Онун һидајәтинә сәбәб олачаг кәлам ешитмәси.

5–Аллаһ тәрәфиндән интизарында олдуғу рәһмәтә говушмасы.

6–Ону азғынлыгдан горујачаг сөз ешитмәси.

7–Мәсчидә кедиб-кәлмәјин нәтичәсиндә гәлбиндә баш галдыран Аллаһ горхусунун сајәсиндә күнаһы тәрк етмәси.

8–Мәсчиддә таныш олдуғу дин-иман гардашларындан һәја едәрәк күнаһы тәрк етмәси.”

Бу бөлүмүн ахырында һәзрәт (с) бујурур: "Еј Әбузәр! Үч һалдан башга галан һалларда инсанын мәсчиддә отурмағынын һеч бир фајдасы јохдур: Ја намаз һалында Гур'ан охумагла мәшғул олсун, ја Аллаһы јад едиб зикр десин, ја да елм өјрәнмәклә мәшғул олсун. Мәсчидә кет-кәл етмәк һаггында дејилән бу гәдәр төвсијјәләр, тә'кидләр, бүтүн бу мадди вә мә'нәви хејир бәрәкәти садаламаг, һәмчинин мәсчиддә олуб чәкилән һәр нәфәсә ахирәтдә бир елә савабын верилмәси она көрәдир ки, инсан мәсчиди Аллаһла рабитә мәркәзи, мә'нәвијјатын кәсб едилдији мәкан билсин; Өз мә'нәви тәкамүлү, сәадәти јолунда ондан бәһрәләнә билсин. Әкәр ахирәтлә әлагәси олмајан бир иш оларса, ону мәсчиддә көрмәкдән чәкинмәк лазымдыр. Буна көрә дә Пејғәмбәр (с) мәсчиддә көрүләчәк ишләри үч һиссәјә ајырыр вә ондан сивајы мәсчиддә көрүлән һәр бир иши бош вә мә'насыз һесаб едир.

А: Инсан намазла мәшғул олмалыдыр вә намазда Гур'ан охумалыдыр вә ја намаздан сонра Гур'ан охумагла мәшғул олмалыдыр.

В: Аллаһ-тәаланы зикр етмәлидир, һәтта дили илә олмаса, гәлбиндә дә дејә биләр. Әсас одур ки, диггәти Аллаһда тәмәркүзләшсин.

С: Мәсчиддә елм өјрәнмәклә, маарифләнмәклә мәшғул олмаг олар. Мәсчид һәм дә елмин, мә'луматын әлдә едилдији, јајылдығы јер олмалыдыр. Белә оларса һәм инсанын иши дәјәрли вә сәмәрбәхш олар, һәм дә бу онун дәрәчәсини артырар вә инсанын әбәди хошбәхтлијинә сәбәб олар.

Пејғәмбәрин мәсчидлә әлагәдар бу бөлүмдә дедикләрини нәзәрә алмагла, јахшы оларды ки, мәсчидә–Аллаһын бу мүгәддәс евинә – даһа чох әһәмијјәт верәрдик. Сә'ј едәк ону абад сахлајаг; о күндән горхаг ки, мәсчид гијамәт күнү она е'тинасыз олдуғумуз үчүн биздән Аллаһа шикајәт етсин, нечә ки, Имам Садиг (ә) бујурур: "Мәсчидләр, мәсчидә кәлмәјән өз јахын гоншуларындан Аллаһа шикајәт етдиләр. Аллаһ-тәала мәсчидләрә вәһј етди: "Анд олсун иззәт вә чәлалыма, онларын бир рүкәт намазыны да гәбул етмәјәчәм, халг арасында онлардан һеч бир әдаләти ашкар етмәјәчәм. Мәним рәһмәтим онлара шамил олмаз вә беһиштдә мәним јанымда, мәним гоншулуғумда онлара јер верилмәз."

ОТУЗ БЕШИНЧИ ДӘРС

Тәгва, зөһд вә вәрә’нин мәгам вә дәрәчәләри

–Тәгванын мәфһуму вә онун хофла әлагәси.
–Тәгванын әһәмијјәти вә онун әлдә едилмәси јоллары.
–Тәгванын дәрәчәләринә бир бахыш.
–Тәгванын тә’сиринә бир бахыш.
–Мүттәгиләрин һесабдарлыг вә башга нечә хүсусијјәтләри.
–Вәрә’ вә зөһд пејғәмбәрин кәламында.

Тәгва, зөһд вә вәрә’нин мәгам вә дәрәҹәләри

Пејғәмбәрин (с) бу бөлүмдәки сөзләринин әсас меһвәри тәгвадыр. Тәгва һаггында, онун мүхтәлиф јөнләри барәдә әхлаг китабларында чохлу бәһсләр едилмишдир. Әввәлдә дә биз бу мөвзуја тохунмушдуг. Бу бөлүмдә тәгва илә әлагәдар һәзрәтин (с) кәламында јер алмыш бә’зи мәтләбләри көклү вә әсаслы шәкилдә арашдырмаға чалышачағыг. Илк өнҹә тәгванын мәфһумуну бәјан едәк:

Тәгванын мәфһуму вә онун хофла әлагәси

“Тәгва” кәлмәси “вәгајә” көкүндән олуб исми-мәсдәри “иттәги, јәттәги” фе’линдән алынмышдыр. “иттәга” мәсдәри инсанын өзүнү вә ја башгасыны бир хәтәрдән чәкиндирмәси мә’насындадыр. “иттәга” мәсдәринин үч чүр исми-мәсдәри вар. Онлардан икиси “тәгва” вә “тәгат” Гур’анда истифадә едилмишдир. Үчүнчү исми-мәсдәри “тәгјә”дир. Бу үчүнүн лүғәтдә мә’насы бирдир. (Бә’зән Нәһчүл-бәлағәдә “тәгјә” тәгва јериндә ишләдилмишдир.)

“Иттәга” ифтиал бабынын мәсдәри олуб “вәгајә” көкүндән көтүрүлмүшдүр. Дејилдији кими тәгва “иттәга”нын исми-мәсдәридир вә әсли “вәгва” олуб, сонра гәлибиндәки биринчи һәрифи “та” һәрфинә чеврилмишдир. Нечә ки, “тәрас” кәлмәси әслиндә “вәрас” олмушдур.

Демәли тәгва лүғәтдә, өзүнү хәтәрдән чәкиндирмәк мә’насындадыр, даһа хәтәрин нә олмағынын фәрги јохдур. Амма әхлаги мөвзуларда вә ја Гур’анда тәгва кәлмәси кәләндә, бурада артыг инсанын өзүндән узаглашдырмалы олачаг хәтәр, һәр хәтәр дејил. Бу хәтәр инсанын ахирәтини вә сәадәтини тәһдид едән хәтәрдир. Елә бил Гур’анда да иттига кәлмәси башга инсанлар тәрәфиндән кәләчәк биләчәк хәтәрләрдән өзүнү горумаг мә’насында верилмишдир: “Мө’минләр мө’минләри бурахыб кафирләри дост тутмасынлар! Буну едән [кафирләри өзүнә дост тутан] кәс Аллаһдан һеч бир шеј көзләмәсин. Анчаг онлардан кәлә биләчәк бир тәһлүкәдән горхманыз (чәкинмәниз) мүстәснадыр...”

Амма сөһбәт “Аллаһдан горхмаг”-дан кедәндә вә ја ајә вә рәвајәтләрдә мүтләг шәкилдә тәгва вә мүттәгидән сөз дүшәндә, мәгсәд илаһи тәгвадыр; Сөз о кәсләрдән кедир ки, дини вә мә’нәви зәминәләрдә хәтәр һисс едирләр вә бу хәтәр онларын динини тәһдид етдији үчүн горхурлар, чалышырлар ки өзләрини (динләрини, иманларыны) о хәтәрдән горујуб сахласынлар.

Демәли тәгванын үзә чыхма сәбәби хәтәрә көрә горху һисс етмәкдир, јә’ни инсан хәтәр, горху һисс едәндән сонра һәмин хәтәрдән аманда галмаг үчүн нәсә бир иш көрүр. Ән азы о хәтәрдән узаглашмаға чалышыр.

Гур’анда бә’зән гијамәт күнү тәгваја аид үнванла јад едилир. Һәмин күнүн тәсвири, әмәлләрин нәтичәләринин үзә чыхдығы күн, хәтәрләрин заһир олдуғу ан кими верилир, нечә ки, Аллаһ бујурур: “Горхун елә бир күндән ки, [о күн] һеч кәс һеч кәсин ишинә јарыја билмәз...”

Һәрдән кимсә тәгваја аид үнванла зикр едилир. Бу һалда етдији күнаһлара көрә инсана чәза верилир. Мәсәлән “вәттәгуллаһ” дедикдә мә’насы бу дејил ки, Аллаһдан горхун, Ондан чәкинин, бу о демәкдир ки, Аллаһын верәчәји әзабын хәтәриндән горхун, Аллаһын сизин филан әмәлинизә көрә назил едәчәји бәладан, хәтәрдән чәкинин; јә’ни пис әмәлиниздән чәкинин. Демәли Аллаһдан горхмаг, инсанын пис әмәли нәтичәсиндә она вериләчәк чәзадан горхмасы мә’насындадыр.

Һәр һалда тәгванын мә’насы јаранма сәбәбинә көрә хофла гарышыг јоғрулмушдур. Бу чәһәтинә көрә ону Аллаһ горхусу кими дә мә’на етмәк олар. Һәрдән инсанын давамлы вә тәкрар олараг күнаһдан горунмасы нәтичәсиндә јаранмыш адәтә (мәләкәјә) дә тәгва дејилмишдир. Инсана, бир кәрә күнаһдан узаглашмасына көрә “мүттәги” (тәгвалы) демирләр. Амма давамлы олараг күнаһын тәркиндә сә’ј едәндә, бу һалы адәт һалына чевирәндә она мүттәги дејирләр. Беләликлә, һәрдән тәгва фе’лин илк јаранма сәбәбинә аид олур ки, бу һәмин Аллаһ горхусудур. Һәрдән дә инсанын давамлы күнаһдан узаг дурмасы нәтичәсиндә адәтә чеврилмиш хүсусијјәтә дејилир.

Әли (ә) тәгваны инсаны күнаһдан, азғынлыгдан сахлајан мә’нәви вә руһани бир һал кими мәналандырмышдыр. Бу мә’нада тәгва һәмин адәтә чеврилмиш хүсусијјәтдир. (Нәфсани мәләкәдир). Аллаһдан горхуну исә һәмин тәгванын доғурдуғу һал кими сајыр:

“Еј Аллаһ бәндәләри! Билин ки, илаһи тәгва Аллаһ достларыны күнаһа батмагдан сахлајыр, гәлбләриндә [Аллаһ] хофу јарадыр, кечәләри [ибадәт үчүн] ојаг, күндүзләрин јандырычы истисиндә [оруч тутмаг үчүн] сусуз сахлајыр.”

Башга бир јердә бујурур: “Мән дедијим сөзүн ағасыјам. [Билин ки,] тәгва, кечмишдә баш верәнләрдән ибрәт алан кәси шүбһәли ишләрә батмагдан сахлајар.”

Бәли, тәгва инсанын елә бир сәрмајәсидир ки, онунла инсан һәјатын енишли-јохушлу јолларыны, гадалы-бәлалы дөнкәләрини сағ-саламат кечиб кедир, тәгва она бәла вә күнаһ далғалары илә тәлатүмә кәлмиш дәрјада ничат кәмисини, сәадәт јолуну тапмаға көмәк едир. Бу јолу тәгвасыз кечмәк мүмкүн дејил.

Тәгванын әһәмијјәти вә әлдә едилмәси јоллары

Тәгванын әһәмијјәтини, онун үзәриндә бу гәдәр тә’кид едилмәсинин сәбәбини орадан баша дүшмәк олур ки, бүтүн динләрин әсас маһијјәти, һәдәфи, пејғәмбәрләр көндәриб, китаблар назил етмәси– һамысы

бәшәрә дүзкүн сәадәт јолуну көстәрмәк, бу јолу баша вурмагда онлара көмәк етмәкдән ибарәт олмушдур. Чүнки јарадылмышын әсас гәрәзи нәһајәтдә инсанын ахирәтдә түкәнмәз рәһмәтә говушмасына наил олмасыдыр. Буна көрә дә бу һәдәфә чатмагда даһа чох тә’сири олан һәр бир шеј даһа чох әһәмијјәт кәсб едир. Башга ибарәтлә десәк, нүбүввәтин вә илаһи шәриәтләрин һәгигәти бәшәрә сәадәт јолуну көстәрмәк олдуғу үчүн, Аллаһ-тәала Өз сонсуз рәһмәти сәбәбинә халгы һидајәт етмәји Өзүнә лазым билмишдир. Буна көрә дә илаһи ајәләр вә өвлијалар васитәсилә инсанлара чатмыш хәбәрләрдә инсанларын тәрбијә истигамәти елә мүәјјәнләшдирилмишдир ки, бу ганунлара әмәл етсинләр. Амма, начар инсанын әмәли нәфсани көкләрдән бириндән гајнагландығы үчүн, јә’ни инсанын ихтијари әмәли инсанын истәкләриндән биринә сөјкәнмәли олдуғу үчүн, әсасән инсан ирадәсинин илкин гајнағы горху вә үмиддә хүласәләнир.

Пејғәмбәрләр вә онларын ҹанишинләри бәшәрдә горху вә үмид һиссини дирчәлтмәк, онларын диггәтини инсан јарадылышынын һәдәфинә ҹәлб етмәк үчүн бу јолдан истифадә етмишләр.

Тәгванын мәфһуму вә әһәмијјәти ајдын оландан сонра белә бир суал гаршыја чыхыр ки, тәгванын әлдә едилмәси јоллары һансыдыр?

Биз тәгванын әлдә едилмәси јолларыны хүласә олараг үч јолда мүәјјәнләшдиририк:

1–Ҝәләҹәјә бахыш: Тәгванын инсан ҝәләҹәјинин азугәси олдуғуна диггәт јетирмәк. Бу јолла–узагҝөрәнлик вә әглин һөкмү илә–инсан дәрк едир ки, ҝәләҹәк үчүн чалышмаг лазымдыр. Беләликлә инсанын затынын кичик бир һиссәси дә олса тәһрик олур вә ајылыр, инсаны өз ҝәләҹәји үчүн чалышмаға вадар едир. Бунунла инсан, өз нәһајәтсиз ҝәләҹәји үчүн фајдалы олан шеји әлдә етмәк фикринә дүшүр. Бу ҹәһәтинә көрә Гур’ан бујурур: “Еј иман ҝәтирәнләр! Аллаһдан горхун! Һәр кәс сабаһ үчүн нә етдијинә (ахирәти үчүн өзүнә нә һазырладығына) нәзәр салсын.

2. Диггәти инсанын әмәлиндән Аллаһын хәбәрдар олмасына чәкмәк. Бу јол јухарыдакы ајәнин давамында бәјан едилир: “...Аллаһдан горхун. Һәгигәтән, Аллаһ етдикләриниздән хәбәрдардыр!”

Јә’ни көрдүјүнүз ишләрдән акаһ олан Аллаһын бу сифәтинә диггәт јетирмәклә тәгвалы олун. Бу да, Аллаһ-тәаланын инсанын тәгва әлдә етмәсинә көмәк үчүн сечдији башга бир тәрбијә үсулудур.

Чүнки, инсан хас психоложи хүсусијјәтләрә маликдир. Онлардан бири дә будур ки, инсан башгасынын, икинҹи бир шәхсин онун көрдүјү ишләрә диггәт јетирдијини биләндә, онун бөјүклү-кичикли рәфтарларыны нәзарәт алтында сахладығыны һисс едәндә пис ишләр

көрмәкдән чәкинир. Һәгигәтдә Аллаһ-тәала инсаны елә јаратмышдыр ки, башгаларынын көзү габағында пис һесаб етдији бир иши көрмәјә хәчаләт чәкир. Буна көрә дә инсан һәр заман Аллаһын нәзарәти алтында олдуғу һагда фикирләшмәлидир. Билмәлидир ки, онун нәинки заһири әмәлләри мүшаһидә едилир, һәтта Аллаһын онун гәлбиндән кечәнләрдән дә хәбәри вар. Белә оланда инсан гәлбиндә, хәјалында пејда олан гара фикирләрдән дә хәчаләт чәкир. Инсан бир кәсә нә гәдәр чох еһтирам гојса, ону нә гәдәр бөјүк вә һөрмәтли һесаб етсә, үрәји истәјир ки, белә бир адамын мүгабилиндә даһа чох тәмиз көрүнсүн, нечә дејәрләр онун көзүндә шәхсијјәти јухары галхсын. Јенә дә Аллаһ-тәала Гур'анда инсанын әмәлинә акаһ олдуғу һалда бујурур: "Мәкәр онлар билмирләрми ки, Аллаһ онларын кизлиндә дә, ашкарда да нә етдикләрини билир?!"

3. Тәгванын бу дүнјада да инсанын хејринә олдуғуну анламаг: "Ким Аллаһдан горхса, Аллаһ она [һәр чәтинликдән] бир чыхыш јолу әта едәр вә она көзләмәдији јердән рузи верәр..."

Һәмчинин Әли (ә) бујурур: "Билин ки, ким тәгвалы олса, Аллаһдан горхса, Аллаһ фитнәләрдән, бәлалардан чыхыш јолуну, гаранлыгдан ишыглыға чыхан јолу она көстәрәр."

Биринчи јол үчүн дејилди: Сабаһыныз үчүн нә тәдарүк етдијинизи дүшүнүн...

Бу јолда исә бујрулур: Бу дүнјаныз үчүн тәгванын верәчәји фајдалара нәзәр салын.

Сиз истәр-истәмәз, һәјатыныз боју мүхтәлиф фитнәләрлә, чүрбәчүр проблемләрлә, гаранлыг вә шүбһәли көрүнән һадисәләрлә үзләширсиниз. Әкәр һәмин һәјатынызда Аллаһын сизә көмәк етмәсини истәјирсинизсә, онда тәгвалы олмаға чалышын.

Тәгвалы инсан бир јолу ајырд едәндә өз фикрини ишә салмалы олачағы һалда, Аллаһ јолу дүзкүн көрә билсин дејә онун үчүн бир нур заһир едир. Бу үздән, һәрдән көрүрсән олдугча чәнчал бир мәсәләдә јүксәк ағыл вә һуш саһибләри илишиб галыр, проблемин ичиндән чыха билмирләр, амма елә дә күчлү ағыла, исте'дада малик олмајан бириси асанлыгла дүзкүн јолу тапыб ишин ичиндән саламат чыхыр. Бу, һәгигәтдә Аллаһ-тәаланын көмәјидир ки, тәгва васитәсилә Өз бәндәләриндән бә'зиләринә инајәт едир.

Демәли тәгванын әлдә едилмәси үчүн тәшвиг јолларындан бири дә онун доғурдуғу тә'сирләри јад етмәкдир. Чүнки инсан о вахт бир иши көрмәјә гол гојур, ја о заман севдији бир иши тәрк етмәјә разы олур ки, онун әвәзиндә јахшы бир нәтичә әлдә едәчәјини билсин; о вахт ағыр бир ишин алтына кирир ки, архајындыр ки, ахырда она јахшы бир шеј

нәсиб олачаг. Беләликлә, әкәр бирини јухарыда дејилән дәјәрләри әлдә етмәјә вадар етмәли олсаг, ону ахирәтинә вә мә’нәвијјатына зәрәр олан ишләрдән чәкиндирмәк истәсәк, әввәл кәрәк онда бу ишә мараг ојадаг. Инсанын күнаһын ләззәтинә көз јуммасы үчүн бир марағы, ајдын дәлили олмалыдыр; кечәнин бир аләми ширин јухусуна һарам гатыб ибадәтә галхмасы үчүн кәрәк бир сәбәби олсун вә ја шәр’и борчу онун чәбһәјә кетмәсини лазым билсә, чәбһәјә кедиб чаныны күллә габағына вермәси үчүн бир марағы олмалыдыр. Бу марағын јаранмасы үчүн ән көзәл јол инсанын әмәлинин доғурдуғу хејирләрлә онун диггәтинин чәлб едилмәсидир. Чүнки инсанын фитрәти һәмин хејирләри истәјир.

Инсан иман мәртәбәсинин һансы мәртәбәсиндә олурса-олсун, хејир истәјир. Әкәр иманы, мә’рифәти зәиф олса, ән азы дүнја хејрини истәјәчәк. Һамы бол вә һалал рузи истәјир, өзү дә зәһмәтсиз, филансыз. Бу чәһәтинә көрә дә Гур’анда, еләчә дә бу рәвајәтдә тәгванын әлдә едилмәси үчүн инсанда мараг ојансын дејә сечилән јоллардан бири дә тәгванын дүнјәви мәнафејини ачыгламагдыр. Чамаата баша салмаг лазымдыр ки, инсан тәгвалы оланда Аллаһ чәтинликләрдә, дар күндә онун көмәји олур, онун рузисинә Өзү замин дурур. Чүнки һәјатда һәрдән елә олур ки, инсан чыхылмаз вәзијјәтлә үзләшмәли олур. Белә анда о нә едәчәјини, һара кедәчәјини билмир, әли һәр јердән үзүлүр, һәјатын бу ағры-ачысына дөзмәк мәчбуријјәтиндә галыр.

Аллаһ-тәала она вә’д едир ки, әкәр тәгвалы олса, белә чәтин анларда она ничат јолуну көстәрәчәк. Бу, Аллаһын инсана вердији чох бөјүк бир вә’дәдир. Аллаһ ону тәшвиг едир ки, елә бир јолу сечсин ки, онун нәтичәси проблемләрдән, сыхынтылардан гуртулмаг олсун.

Мүсәлман Иран халгынын мүбаризә вә ислами һәрәкаты дөврүндә һәрдән вәзијјәт чох чәтин олурду. Һеч кәс чәтин вәзијјәтдән чыхыш јолу тапа билмирди. Амма бу ингилаб тәгваја әсасландығына көрә, чәмијјәтдә илаһи тәгваны бәргәрар етмәк, бәндәлик руһуну дирчәлтмәк нијјәтилә олдуғу үчүн Аллаһ даимән халга инајәт едирди; һәр фүрсәтдә ничат јолуну онлара илһам едирди ки, нәтичәдә халг чыхылмаз вәзијјәтдән чыхыш јолу тапырды. Белә инајәтләрин бир нүмунәси дә бәһмән ајынын 21-дә баш вермишди:

Шаһәншаһ режими һәмин вахтларда өлкәдә фөвгәладә вәзијјәт е’лан етмишди. Чамаатын евләриндән чөлә чыхмасы гәти гадаған иди. Бунунла шаһ режими өз чиркин нијјәтләрини раһат ичра етмәји планлашдырмышды. Амма Иман Хомејни узагкөрәнликлә, тәбии ки, илаһи илһамын көмәклији илә халга көстәриш верди ки, һөкумәтин фәрманына әһәмијјәт вермәјиб хијабанлара чыхсынлар. Заһирдә елә дә

бөјүк көрүнмәјән бу көстәришин нәтичәсиндә дүшмәнин планлары пуча чыхды вә ингилабын гәләбәси гачылмаз олду.

Һәмчинин, Аллаһ-тәала тәгва әһлинин рузисини күман етмәдији јердән јетирир. Бизим һамымыз рузи әлдә етмәк үчүн чалышыб-вурушуруг. Рузи ардынча кетмәјин өзү дә бир тәклифдир. Һәр кәс өзлүјүндә көтүр-гој едир ки, көрәсән нә иш көрсә, һансы јолла кетсә даһа чох фајда әлдә едә биләр вә нәтичәдә бол рузијә чатар? Нәһајәт, һәр кәс өз һесабы илә бу һәјатын ахарында бир јолу тутуб кедәр: Ја кедиб әкинчи олар, ја сәнәткар, ја да тачир вә илахыр... Өз һесаб-китабы илә әлдә едәчәји кәлири тәгриби дә олса мүәјјәнләшдирәр. Амма Аллаһ-тәала тәгва әһлинә зәманәт верир ки, мүһасибәсиз, филансыз онларын рузисини јетирәчәкдир. О чүмләдән, Аллаһ хатиринә, дини вәзифә борчу олараг елм өјрәнән кәсләрә Аллаһ вә’дә верир ки, онларын рузисини күман етмәјәчәкләри јердән јетирәр. Бу барәдә рәвајәтләримиздә дә чохлу мисаллар вар. Бу бахымдан бизим һамымыз аз-чох өз һәјатымызда бу чүр шејләри тәчрүбә етмишик вә буна бәнзәр һадисәләр чох көрүб-ешитмишик. Амма бунунла белә, бир нәфәр көрәндә ки, рузиси лазым олдуғу гәдәр чатмыр, бахыб көрмәлидир сәһви һарададыр, нечә дејәрләр, рузиси һарада илишиб галыб. Буна көрә дә Аллаһын вә’дәсинә ујғун олараг тәгва әһлинин рузиси, ади мүһасибәдән харич олуб, ағлына белә кәтирмәдији бир јолла јетишир.

Әкәр Аллаһ-тәала бизи тәгвалы олмаға дә’вәт едирсә, бу анчаг бизим дүнја вә ахирәтдә мүсбәт нәтичә әлдә етмәјимиз үчүндүр. Тәгва бизим јүксәк мә’нәви камала чатмағымыза сәбәб олур вә үстәлик бу дүнјадакы һәјатымызы да сағ-саламат баша вурмағымыза көмәк едир. Јохса ки, бизим тәгвамызын Аллаһа нә хејри вар, биз тәгвалы олдуг, ја олмадыг, бундан Аллаһа нә чатыр: “Онларын нә әти, нә дә ганы, әлбәттә, Аллаһа чатмаз. Аллаһа чатачаг олан јалныз сизин тәгваныздыр...”

Бизи Аллаһа бағлајан шеј анчаг тәгвадыр. Тәгва бизим мә’нәви јүксәлишимизә вә камала чатмағымыза сәбәб олур. Чүнки, буну Аллаһ белә истәјир. Аллаһ тәгванын дүнјадакы хејир-бәрәкәтини сајмагла бизи тәшвиг едир ки, ону әлдә етмәк үчүн чалышаг вә нәтичәдә ахирәт савабына да наил олаг. Һәгигәтдә бизим тәшвигимиз үчүн тәгванын һисс едиләчәк вә нәгд олан дүнјәви фајдаларыны зикр едир. Бахмајараг ки һәгигәтдә ахирәт хејри бизим дүшүндүјүмүз кими нисјә дејил, олдугча јахын бир вахтда бәлли олачагдыр, амма биз буну дәрк етмирик.

Тәгванын дәрәчәләринә бир бахыш

Бүтүн мә’нәви камилликләрин мүәјјән дәрәчәләрә малик олдуғуну нәзәрә алсаг, мә’нәви камилликләрин ән јүксәји олан тәгванын да дәрәчәләрә ајрылдығыны билмәлијик. Бир бахышла әхлаг алимләри тәгваны үч дәрәчәјә ајырмышлар:

1–Салеһ әмәл вә дүзкүн әгидәјә саһиб олмагла нәфсин чәһәннәм әзабындан вә орада әбәди галмасындан мүһафизәси: чүнки тәгва нәфсин горунмасы вә Аллаһа гаршы чыхмагдан өзүнү көзләмәк мә’насындадыр. Јә’ни, тәгва тәкчә күнаһдан горунуб чәкинмәк мә’насында дејил. Бу чәһәтинә көрә дә тәгва һәм әгидәјә шамил олур, һәм дә гејри әгидәјә: әгидәдә тәгвалы олмаг, јә’ни инсан өз әгидәсинин әсаслары үзәриндә дүшүнмәлидир, чалышмалыдыр ки, өз әгидәсиндән гыраға чыхмасын. Өз дүзкүн әгидәсинә мүвафиг олараг рәфтарына, данышығына, һәтта әфкарына истигамәт вермәлидир. Инсан доғрудан-доғруја Аллаһа - әсил мә’буда - е’тигад бәсләмәлидир, дикәр хәјали аллаһларын батил олдуғуна јәгини олмалыдыр. Доғрудан е’тигад бәсләмәлидир ки, бүтүн һәр шеј һәмин һәгиги мә’будун јаратдыгларыдыр вә јарадылан кәрәк өз јараданына мүт’и олсун, Ондан үз чевирмәсин.

Инсан Аллаһ-тәала илә әлагәли тәгваја риајәт едәндән сонра, пејғәмбәрләрин вә онларын чанишинләринин гаршысында дашымалы олачағы тәгваја да риајәт етмәлидир. Онларын бујругларыны чанла-башга јеринә јетирмәлидир.

2–Тәгванын икинчи дәрәчәси будур ки, инсан күнаһлары тәрк етмәкдән әлавә, күнаһа охшар әмәлләрдән, мәкруһ билинән шејләрдән дә узаг олмалыдыр.

3. Тәгванын үчүнчү дәрәчәси будур ки, инсан өз бәдән үзвләрини һарамдан, мәкруһдан горудуғу кими гәлбини дә Аллаһа хош кетмәјән шејләрдән горумалыдыр, гара фикирләрин, чиркин нијјәтләрин гәлбинә јол тапмасына имкан вермәмәлидир; әксинә, чалышыб Аллаһа хош кедән ишләр һаггында дүшүнмәлидир.

Тәбии олараг инсан нә гәдәр ибадәт етсә, амма көзүнү күнаһдан чәкмәсә, ибадәтинин она бир хејри олмајачагдыр. Демәли ибадәтимиздән, әмәлләримиздән бир хејир көрмәк истәјириксә, илк өнчә онун һүдудларыны горујуб көзләмәлијик. Әсасы да одур ки, Аллаһын разы олмадығы ишә гол гојмамалыјыг. Рәвајәтдә дејилир: “Һарамдан чәкинән кәс, һәгигәтән дә инсанларын ән пәрһизкарыдыр.”

Тәгванын тә’升ринә бир бахыш

Бәјаны едилмәси мәсләһәт билинән мәтләбләрдән бири дә тәгванын тә’сиридир. Биз онун бә’зи тә’сирләринә ишарә едәҹәјик:

1. Һәгигәтләрин дәркиндә тәгванын тә’сири вә ролу: “Еј иман кәтирәнләр! Әкәр Аллаһдан горхсаныз, О сизә һагла-наһаггы ајыр едән [бир нур] верәр...”

Һәгигәтләрин дәркинә сәбәб олан дүшүнҹә гүввәси, инсан өз рәфтарынын һүдудларыны ашмадығы, ипә-сапа јатан олдуғу һалда даһа чох ишә дүшүр. Чүнки әхлаги нормаларда һәдди-һүдуду ашмаг ағлын дүзкүн фәалијјәтинин гаршысыны алыр. Мәсәләјә техники көзлә бахсаг белә демәлијик ки, инсанын ипә-сапа јатмазлығы, өз истәкләринин ағзыны ҹиловлаја билмәмәси онун һејвани ҹәһәтләринин башлы-башына галдығы үчүндүр. Дедијимиз бу һејвани ҹәһәтләр ҹәмәјә олан һәрислик, ҹинси истәкләр вә гәзәб гүввәсидир. Инсан бу ҹәһәтләрдә өз һәдди-һүдудуну танымаса һејвани ҹәһәтләрини гүввәтләндирмиш олур: Бүтүн ирадәсини ҹәмәјә јөнәлтмиш адам, сәһәрдән ахшама кими от отлајан гојун кимидир. Ајдын мәсәләдир ки, бу ҹүр инсан инсанлыг ҹәһәтләринә фикир вермәјә вахт тапа билмәз. Инсани гүввәләрдән бири дә әглдир ки, белә олан сурәтдә ја зәифләјир, ја да тамамилә ишдән дүшүр. Еләҹә дә диггәтини ҹинси шәһвәтә јөнәлдән адамын фикри, зикри анҹаг шәһвәти олар. Онун фәалијјәтинин меһвәри сәһәрдән ахшама кими шәһвәтини тә’мин етмәк истәјән донуз кими олар. Бу ҹүр адам бир сәһнәјә тамаша едәндә, бир мәҹлисдә оланда көзү-башы гајнајыр, көзү анҹаг ҹинси мејлинә хош кәлән гыз ахтарыр. Мусигијә гулас асанда, чыхыш едәндә дә анҹаг ҹинси гүввәсини тә’мин едән шејләрә мејл көстәрир. Китаб охумаг истәјәндә ахтарыб ҹинси мәсәлә илә әлагәдар бир шеј тапса, ону охујар. Ајдындыр ки, белә инсандан илаһи маариф һаггында дүшүнмәсини, һәгигәтләри дәрк етмәсини тәвәгге етмәк олмаз. Ејни илә дә јыртыҹы һејван хисләтиндә олан адам өз гәзәб гүввәсини күҹләндирмәјә чалышыр. Белә адамын фикри-зикри башгаларындан күҹлү олмаға чалышмагдыр. Буна көрә дә бу ҹүр адамын тәфәккүрүнүн меһвәри һејвани мејл олан күҹкәлмә, үстәләмә инстинктидир.

Тәгванын зәрури тәләбләриндән бири дә будур ки, инсан өз һејвани гүввәләрини контролда сахласын. Белә оларса әгл гүвәси вүҹудумуза һаким кәсиләр.

Инди әкәр “фүрган” дедикдә нәзәрдә әгл тутулурса, (чүнки әгл һагла батили бир-бириндән ајырыр) онда белә нәтиҹә чыхармаг олар ки,

һејвани гүввәләри мәһдудлашдырмагла, әгли дикәр гүввәләрә һаким етмәклә фүргана чатмыш олуруг.

Фүрган үчүн башга бир тәфсир дә вермәк олар. Белә көтүрә биләрик ки, фүрган әглдән јүксәкдә дуран бир нурдур. Чүнки әгл аз-чох бүтүн инсанларда вар. Беләликлә Аллаһы, илаһи хофу танымагла инсан өз һәјатында һәдди-һүдудлара риајәт едир. Инсан, вүҹудунда баш галдырмыш тәгванын һесабына Аллаһын фүрган нуруну она мәрһәмәт гылмасына лајиг көрүлүр. Һәмин фүрган нуру агилә гүввәсинин (натигә гүввәси) тәсдигләјиҹисидир.

2. Тәгванын инсана зија әта едилмәсиндәки ролу.

Илаһи тәгванын инсана көстәрдији дәјәрли тә'сирләрдән бири дә инсанын ајдын бахышлы олмасы вә мә'рифәт гапыларынын онун үзүнә ачылмасыдыр.

Бир чох ајә вә рәвајәтләрдә тәгванын бу ролуна дәлаләт едән дәлилләр көстәрилмишдир:

"...Аллаһдан горхун! Аллаһ [еһтијаҹыныз олан шејләри] сизә өјрәдир..."

Бу ајә она тә'кид едир ки, тәгва Аллаһ тәрәфиндән инсана елмин әта едилмәсиндә әвәзсиз рол ојнајыр.

Рәвајәтләрин бириндә пејғәмбәр бујурур: "Ким гырх күн Аллаһ үчүн халис олса (халис олараг ибадәт вә әмәл етсә), Аллаһ һикмәт чешмәләрини онун гәлбиндән дилинә ҹари едәр.

Һәгигәтдә тәгва, һәгг мә'рифәтинин гаршысыны алмыш пасы инсанын гәлбиндән тәмизләјир вә шејтанын инсанын гәлбиндә әмәлә кәтирдији һиҹабларын кәнара чәкилмәсинә сәбәб олур. Бу андан е'тибарән инсан һәгигәтләри ашкар көрмәјә башлајыр.

Имам Садиг (ә) бујурур: "Әкәр шәјатин Адәм өвладларынын гәлбләрини кәзиб долашмасајдылар, јәгин ки, онлар көјләрин мәләкутуну (гејб аләмини) сејр едирдиләр." Тәгва, күнаһдан чәкинмәк инсан руһунун ҹилаланмасында мүһүм тә'сирә маликдир. Ејни заманда долајысы илә бизә ешитдирир ки, нәфсин истәкләринә ујмаг, тәгваны әлдән чыхармаг руһун зүлмәтә гәрг олмасына, бәсирәт нурунун сөнмәсинә сәбәб олур.

3. Тәгванын мүһүм тә'сирләриндән бири дә Аллаһ мәһәббәтинин ҹәлбидир:

"Хејр (елә дејилдир). Һәр кәс өз әһдинә вәфа етсә вә пис әмәлләрдән чәкинсә (тәгвалы олса), шүбһәсиз ки, Аллаһ [белә] мүттәгиләри севәр."

Ајдын мәсәләдир ки, Аллаһ-тәала бир нәфәри севсә она даһа нәләр етмәз, һәр шеј верәр. Инсан бир нәфәри севәндә онун разылығыны газанмаг, диггәтини ҹәлб етмәк үчүн дурмадан чалышыр; һеч бир

әскиклијә јол вермир, чалышыр ки, онун истәјинә әмәл етсин. Белә олан сурәтдә бүтүн камалата, гүдрәтә малик олан Аллаһ әкәр бир кәси севсә, мә’лумдур ки, онун үчүн чох шеј едә биләр. Ола билсин ки, биз бир нәфәри севәк вә онун үчүн нә исә јахшы бир иш көрмәк арзусунда олаг, амма бунун үчүн лазымы имканымыз олмасын. Бу үздән һәмин иши көрмәкдә ачиз галачағыг. Амма Аллаһ-тәала һәр шејә гадирдир. Бүтүн шејләр онун ирадәсинә табедир. Буна көрә дә Өз досту үчүн истәдији һәр шеји едә биләр.

4. Горхунун, гәмин олмамасы.

Аллаһ-тәала бујурур: “...Сизә ичәриниздән пејғәмбәрләр кәлиб ајәләримизи сөјләјән заман Аллаһдан горхараг (тәгвалы олараг) пис ишләрдән чәкиниб өзләрини ислаһ едән кәсләрин һеч бир горхусу јохдур вә онлар гәм-гүссә көрмәзләр!”

5. Гејби јардымлары әлдә етмәк.

Аллаһ-тәала мүттәгиләрә едилән гејби јардымлар барәдә бујурур: “Бәли, әкәр сәбир едиб [Аллаһдан] горхсаныз, онлар (Мәккә мүшрикләри) гәзәблә үстүнүзә кәлдикләри заман Рәббиниз артыг беш мин нишан гојулмуш мәләклә сизә јардым едәр.”

Һәдисләрин бириндә дејилир: “Шүбһәсиз Аллаһ-тәала мө’мини онун өз руһу илә тәсдиг едәр. Мө’мин һәр вахт бир еһсан етдисә, тәгвалы олдуса, һәмин руһ онун тәсдиги үчүн јанында һазыр олар. Вә амма о вахт ки, күнаһ етди, һәддини ашды, онун јанындан [чәкилиб кедәр], гаиб олар.

6. Кәрамәт вә Аллаһа јахынлығын әлдә едилмәси. Инсанын кәрамәтә вә Аллаһа јахынлашмаға наил олмасында тәгванын ролу һаггында Аллаһ Гур’анда бујурур: “...Аллаһ јанында ән һөрмәтли оланыныз Аллаһдан ән чох горханыныздыр.”

7. Проблемләрдән, сыхынтылардан гуртулуш.

Тәгванын проблемләрин һәллиндә ојнадығы рол һаггында габагда бәһс олунду вә “Тәлаг” сурәсинин 12-чи ајәсинә ишарә едилди. Бурада тәгвалы бир чәмијјәтә аид олан башга бир ајәјә мүрачиәт едәчәјик. Бу, Ә’раф сурәсинин 96-чи ајәсидир:

“Әкәр о мәмләкәтләрин әһалиси иман кәтириб [пис әмәлләрдән] чәкинсәјдиләр, сөзсүз ки, онларын башларына көјдән вә јердән бәрәкәт јағдырардыг...”

8. Әмәлләрин гәбулу. Инсанын әмәлләринин гәбул олмасында тәгванын тә’сири вә ролу барәдә Аллаһ-тәала бујурур: “...Аллаһ јалныз мүттәгиләрдән гәбул едәр!”

Аллаһ-тәала бу ајәдә бизим диггәтимизи тәгваја јөнәлдәрәк демәк истәјир ки, әкәр әмәлләринизин гәбул олмасыны истәјирсинизсә онда тәгвалы олун. Әлбәттә, әкәр бојнумузда олан дини тәклифләр өз заһири шәртләринә ујғун јеринә јетирилсәләр вә дүзкүн олсалар, бунунла тәклиф бизим үзәримиздән көтүрүлмүш олур. Мәсәлән, әкәр биз сүбһ намазына сүст јанашыб ону һава ишыгланандан сонра вә күн баш галдырмаздан габаг тәләсик гылсаг, бунунла тәклиф биздән көтүрүлүр, артыг онун гәзасыны гылмаға еһтијач көрүлмүр. Амма билмәлијик ки, тәклифин көтүрүлмәси марһәләси илә тәклифин гәбул едилмәси мәрһәләси, бир-бириндән фәргли мәрһәләләрдир.

Гәбул мәрһәләси үстүн мәрһәлә олуб хүсуси шәртләрә маликдир. О шәртләрдән бири дә әмәлин тәгва илә јанашы олмасыдыр. Демәли Аллаһ јанында әмәлин дәјәр тапмасына сәбәб олан тә’сирләрдән бири дә онун тәгва илә јанашы олмасыдыр.

“Еј Әбузәр! Тәгваја әмәлин өзүндән даһа чох фикир вер. Чүнки тәгва илә јанашы олан әмәл [дәјәрләндириләҹәк гәдәри] аз дејил. [Белә олан һалда] неҹә ола биләр ки, Аллаһ тәрәфиндән гәбул едилмиш бир әмәл аз сајылсын? Аллаһ бујурур: “Пәрвәрдикар тәгвалылардан [әмәли] гәбул едир.”

Ҹамаат истәр дүнјаја, истәрсә дә ахирәтә мүнасибәтдә диггәтли олмаг бахымындан ејни сәвијјәдә дејил. Онларын арасында чохлу тәфавүтләр ола биләр. Белә ки, бу дүнја газанҹы илә, доланышыгла әлагәдар бә’зиләринин һиммәти аз олур. Беләләри бир тикә пендир-чөрәкдән өтәри сәһәрдән ахшама гәдәр тәр төкүрләр, зәһмәт чәкирләр вә нәһајәтдә әлдә етдикләри газанҹа разы олурлар. Бу дәстә нәинки зөһд јолуну тутмур, әксинә, тәвәггөләри вә һиммәтләри дә аз олур.

Бә’зиләринин исә газанҹла әлагәдар һиммәтләри чох олур. Беләләри аза гане олмурлар, чалышырлар ки, бу дүнјада чохлу газанҹ әлдә етсинләр; аз вә мәһдуд шејләр онлары гане етмир. Амма бу дәстәдән һиммәтләри чох оланлар да вар: Бу дәстә дүнја малына, јемәјә, гарына чох фикир вермәзләр. Онлар үчүн иҹтимаи мөвге кәсб етмәк, иззәт вә шәрәфә чатмаг даһа чох әһәмијјәт кәсб едир. Бир иши сечәндә она көрә сечмирләр ки, онунла чохлу пул, газанҹ әлдә едә билсинләр, она көрә сечирләр ки, һәмин иш онларын иҹтимаи мөвге’ләринә ујғун кәлир, иззәт вә шәрәф әлдә етмәләринә сәбәб олур.

Әкәр онлара чохлу газанҹ кәтирән, амма шәрәфсиз бир иш тәклиф етсәләр, разы олмурлар. Беләләринин һиммәти јүксәкдир. Онлар үчүн шәрәфин, иззәтин дәјәри вар.

Һәмчинин, ахирәтлә бағлы мө’минләрин һиммәтләри фәрглидир. Бә’зиләри о јерә гәдәр чалышыр, һиммәт көстәрир ки, бирчә чәһәннәмә кетмәсин. Беләләринин әсас мәгсәди чәһәннәм одундан гуртулмагдыр. Онлар бу һәддә гане олурлар. Амма еләләри дә вар ки, бу һәддә гане олмурлар, беһиштин даһа јүксәк мәртәбәләринә чатмаға чалышырлар. Башга бир дәстә елә бир ирадәјә, һикмәтә саһиб олмушлар ки, чәһәннәмә вә чәннәтә һеч фикир дә вермирләр. Бу адамларын марағы Аллаһ јанында әзиз олмаг, Она јахынлашмагдыр. Бәли, Аллаһы таныјанлар, Аллаһ јанында иззәтли олмағын гијмәтини биләнләр, әкәр беһишт не’мәтләри олмасајды да, Аллаһ јанында көрдүкләри кәрамәтә көрә јенә дә олдугча шад вә разы олардылар вә бу мәгамла ифтихар едәрдиләр. Онлар үчүн өнәмли олан Аллаһын онлара дәјәр вермәсидир. Бу дәстә беһишт не’мәтләринә е’тина етмәзләр. Аллаһ Гур’анда бујурур: “Аллаһ јанында ән һөрмәтли оланыныз Аллаһдан ән чох горхаңыныздыр.” Аллаһ-тәала демир ән тәгвалы оланыныза беһишт вә беһишт не’мәтләри верәчәјәм вә ја ону чәһәннәм одундан горујачағам, дејир ән тәгвалы оланыныз бунунла илаһи кәрамәтә чатмыш, Аллаһ јолунда дәјәр тапмышдыр. Бунунла мә’лум олур ки, илаһи кәрамәтә чатмаг вә Аллаһ јолунда әзиз олмаг беһиштин әбәди сарајларындан, не’мәтләриндән бәһрәләнмәкдән даһа үстүндүр. Инди, мә’рифәтин бу һәддинә чатмыш бир кәси тәгва әлдә етмәси үчүн нечә тәшвиг етмәлидирләр?

Она демәлидирләр ки, тәгваны артыр, дүнја һәјатын ә’ла олачаг? О ки бүтүн бунлара арха чевирмиш, али мәртәбәјә чатмышдыр. Бәлкә она десинләр тәгваны артыр чәннәт сарајларына, һуриләрә саһиб олачагсан вә чәһәннәм одундан бир дәфәлик гуртулачагсан? Тәбии ки, бунлардан һеч бири ону тәгвасыны артырмаға тәһрик етмәјәчәкдир, чүнки о белә шејләрә көз јуммушдур. О камалын елә бир мәрһәләсинә чатмышдыр ки, Аллаһла көрүш шөвгүндә, илаһи кәрамәти вә мәһәббәти өзүнә чәлб етмәкдән башга һеч бир шеј һаггында дүшүнмүр. Бу чүр инсанын марағыны артырачаг јеканә шеј она мәһбубун ризванины вә көрүшүнү вә’д етмәкдир.

Диггәт едилмәлидир ки, Гур’ани-кәрим тәрбијә үчүн ејни үсуллары сечмир. Һәр сәвијјә үчүн хүсуси үсулу сечир. Бу чәһәтдән Гур’ани-кәрим мүхтәлиф тәрбијәви үсуллара маликдир. Бу үсуллар анчаг Аллаһ өвлијаларында мәһдудланмыр, чүнки Гур’ан бүтүн инсанлары камала, һидајәтә дә’вәт едән бир китабдыр. Буна көрә дә һәтта һиммәтләри аз олуб камал јолуна гәдәм гојанлар үчүн дә бир шејләр нәзәрдә тутмушдур ки, бинәсиб галмасынлар. Онлара да мадди не’мәтләр, беһишт вә чәһәннәмдән ничат вә’ди вермишдир. Амма

илаһи кәрамәтә вә ризвана чатмаг, Аллаһ јанында әзиз олмаг али мә’рифәт дәрәчәсинә чатмыш кәсләрә мәхсусдур.

Мүттәгиләрин һесабдарлыг вә башга нечә хүсусијјәтләри

Бәһс едиләси мәсәләләрдән бири дә мүтәгиләрин хүсусијјәтләридир. Тәгванын дәјәрини биләндән сонра јахшы оларды мүттәгиләрин сифәтләрини вә әламәтләрини дә таныјаг ки, бунунла тәгванын әлдә едилмәси гајдаларындан акаһ олаг.

Бунунла бағлы пејғәмбәр (с) бујурур: “Еј Әбузәр! Бир шәхс, өзүнү [тичарәтдәки] шәрикини мүһасибәјә чәкдији кими мүһасибә етмәзсә, тәгвалы сајылмаз. [Мүттәги бир шәхс мүһасибә апарыб] билмәлидир ки јемәји, ичмәји, кејмәји һансы јолла тә’мин едилир, һалалдыр, јохса һарам?”

Пејғәмбәр (с) һесабдарлыг хүсусијјәтини мүттәгиләрин сифәтләриндән бири кими көстәрир вә бујурур: “Тәгвалы шәхс өз ишләринә е’тинасыз олмамалы, өзүнү һәр заман һесаб-китаба чәкмәлидир. Әкәр јемәк алырса, бахмалыдыр о јемәк һалал јолла һазырланмышдыр, јохса һарам? Әкәр либас алырса, бахмалыдыр пулу һансы јолла әлдә едилиб.

Еләчә дә ев аланда евин пулунун һансы јолла газанылдығына диггәт јетирмәлидир. Һәмчинин ев аланда онун нијјәти бу олмалыдыр ки, аиләсинә, өзүнә даһа јахшы шәраит јаратмагла Аллаһа даһа јахшы бәндәлик етсин, ушагларына даһа јахшы тәрбијә верә билсин. Бәзән адамлар еви еһтијач үзүндән дејил, онун-бунун ачығына, кимәсә өзүнү көстәрмәк үчүн алырлар.

Инсан пулуну хәрчләјәндә бахыб көрмәлидир Аллаһ бу ишдән разыдырмы, бәлкә хәрчләнмәси кәрәкән бундан даһа вачиб иш вар?

Һәр һалда һәр тәрәфли өлчү көтүрүб һесаб апарсын. Елә олмасын ки, башыны ашағы салыб һансы јолла кәлди пул газансын вә һарада кәлди сәрф етсин. Диггәт етсин, көрсүн әлинә дүшән имканлар һалал јолла она чатыб, јохса һарам? Әкәр көрсә һарам јолла газанылмышдыр, өз јеринә гајтармалы, өзүнү проблемә салмамалыдыр.

Һәрдән инсан дүнјаја елә алудә олур, өзүнү бу дүнја ишләринә елә әсир едир ки, артыг бу зәнчирләри гыра билмир. Чохлу борч алыр, абыр-һәјасыны хәрчләмәли олур, һәтта башгаларыны да долајысы илә дә олса өз мәсәләсинә кирифтар едир.

Буна көрә дә гуртулуш јолу тапа билмир, фикриндә олан анчаг будур ки, чохлу пул әлдә етсин; инди һансы јолла истәјир олсун, истәр һалал олсун, истәрсә дә һарам!

Әкәр бизи мәкруһ ишләрдән чәкиндирәчәк тәгванын јүксәк мәрһәләсинә чатмасаг да, һеч олмаса һалалы-һарамы көзләјәк. Мәбада әлдә етдијимиз малда бир кәсин һаггы ола. Һәр мө'мин өз һәјатында һәдди-һүдуда риајәт етмәлидир, онлардан гырağа чыхмамалыдыр: Тачир олан бир шәкилдә шәри' еһкамлара риајәт етмәлидир, идарә ишчиси башга бир шәкилдә риајәт етмәлидир; бахыб көрмәлидир, алдығы маашын мүгабилиндә иш көрүр, јохса вахтыны өлдүрүр? Иш вахты дејиб-күлмәклә мәшғулдур, јохса иш көрмәклә?

Бә'зи мө'минләр көзәл ибадәт әһли олурлар, көрүрсән нафиләни дә јеринә јетирирләр, амма иш столунун архасына кечәндә һәр шеји унудуб вәзифә борчларыны лајигинчә јеринә јетирмирләр. Елә билирләр ки, иш столунун архасында әјләшибләрсә демәли һәр шеј өз гајдасындадыр, онлар иш башында сајылырлар!

Дөвләт ишчиси вә ја өзәл секторун ишчисинин иш вахты, иш саһибинә мәхсусдур. Һәмин вахт әрзиндә ишчинин өз шәхси ишләри илә мәшғул олмаға һаггы јохдур. Һәтта шәхси ишинә көрә телефонла данышмасы онун ишинә мане олур, бу ишә көрә ишчи мәс'улијјәт дашыјыр. Биз бу чүр кичик мәсәләләрә диггәт јетирмирик. Һәмчинин үмуми дөвләт бүдчәсиндән истифадә едәндә дә, анчаг ганунла нәзәрдә тутулан јерләрә истифадә олунмалыдыр. Буна көрә дә мәс'улијјәт дашыдығымыз иш саатында һәмин вахты башга ишләрә сәрф етмәјә һаггымыз јохдур. Һәтта иш сааты һесаб едилән вахтда намаз гылмаға һаггымыз јохдур. Бу, бир шәртлә ола биләр ки, әввәлчәдән иш саһиби илә шәрт кәсәк ки, ишин арасында бизә намаз гылмаға ичазә версин.

Бејтүлмалла әлагәдар һалала-һарама риајәт етмәк чох чәтин бир ишдир. Хошбәхтликдән бизим гаршымыза белә мәсәләләр чох аз чыхыр. Амма биз (руһаниләр) дә башга мәсәләләрлә үзләширик: Динин тәблиғи үчүн бир јерә кедәндә, әввәлчә чалышыб тәблиғин јолларыны өјрәнмәлијик. Елә јолу тутмалыјыг ки, көрдүјүмүз ишләр башгаларынын әгидәсинин зәифләмәсинә сәбәб олмасын. Сә'ј етмәлијик тәблиғ заманы башгаларыны тәһгир етмәјәк. Мәгсәд динин тәблиғи олмалыдыр, өзүмүзү көстәрмәк јох! Һәрдән тәблиғ үчүн бир јерә кедәндә, көрүрсән сәндән габаг ора башга бир руһани кәлибдир вә чамаат ону тә'рифләјиб дејир: "Филанкәс машааллаһ јахшы мәчлис апарыр, ағзындан гызыл төкүлүр."

Бир сөзлә, һәмин руһани чамаат арасында өзүнә һөрмәт газаныбдыр. Бу анда мүмкүндүр биз дә о шәхси тә'рифләјәк, амма сөз арасы, ишарә илә–һәтта сәсин тонуну дәјишмәклә–чамаата чатдыраг ки, онун билији мәним билијимдән аздыр! Заһирдә буну дилимизә кәтирмәсәк дә, батиндә бир јолла чамаата баша салмаға чан атырыг ки, мән ондан

јахшыјам. Јә’ни еј чамаат, кәлән дәфә мәчлисинизә мәни чағырарсыныз! Мәсәлән, дејирик мән нечә ил филан мүчтәһиддән дәрс алмышам, филан алимлә тәләбә јолдашы олмушам, амма онун (тәләбә јолдашымын) проблеми чыхды, тәһсилини јарымчыг гојмалы олду, мән исә ахыра гәдәр дәрси баша вурдум. Јә’ни бир јолла демәк истәјирик ки, биз габаға кетдик, о дала галды!

Башгаларыны көздән салмаг вә ја өз шәхси гәрәзләримизә јетишмәк үчүн шејтан гылығымыза кириб һансы јоллара әл атмыр?! Шејтан елә инчәликлә, елә усталыгла бунлары ишләјиб һазырлајыр ки, заһирдә һеч ким өзүндә бир ејиб көрмүр. Бә’зән инсан сөһбәтинин чиркин нијјәтини ајырд едә билмир. Һәгигәтән шејтанын өз јарадычылығында шедевр ишләри олур.

Пејғәмбәр (с) Әбузәрә нәсиһәтинин давамында бујурур: “Еј Әбузәр! газанчынын һансы јолла әлдә едилмәсинә диггәт јетирмәјән кәсин чәһәннәмә һансы јолла кирмәсинә дә Аллаһ диггәт јетирмәз!”

Инсан газанчына фикир вермәлидир, дүшүнмәлидир ки, пулу һансы јолла газаныр. Олмаја ону-буну тә’рифләмәклә, кимләринсә габағында әјилиб-галхмагла, јалтагланмагла бу пуллары газаныр? Бәлкә онун үчүн һалал вә һарам газанчын фәрги јохдур, ишинин шәр’и чәһәтдән дүзкүн олуб олмамасынын бир о гәдәр дә әһәмијјәти јохдур? Онда јәгин онун үчүн чәннәтә вә чәһәннәмә дүшәчәјинин дә фәрги олмаз. Әкәр белә оларса Аллаһ-тәала бујурур: “Онун чәһәннәмә дүшүб-дүшмәјәчәјинә диггәт јетирмәрәм. Јә’ни ону башлы-башына бурахарам, Өз нәзәрими онун үстүндән көтүрәрәм.

“Еј Әбузәр! Ким халг арасында һөрмәтли, иззәтли олмаг истәјирсә, тәгавлы олсун!”

“Еј Әбузәр! Аллаһын јанындаән севимли оланыныз, Ону ән чох јад едәниниз, ән әзизиниз исә ән тәгвалы оланыныздыр. Аллаһын әзабындан ән узаг оланыныз о кәсдир ки, Ондан даһа чох горхсун.”

(Өндә ишарә етдијимиз кими хоф тәгванын әсасларындандыр. Хоф олмаса тәгва јаранмыр.)

“Еј Әбузәр! Тәгвалылар о кәсләрдир ки, чәкинмәли олмајан шејдән дә [еһтијат едиб] чәкинәрләр ки, шүбһәјә дүшмәсинләр.”

Әрз олунду ки, тәгванын мәртәбәләри вар. Бә’зиләри гәти шәкилдә һарам едилмиш шејләрдән чәкинәрләр, бә’зиләри исә бир аз да јухары гәдәм гојуб, һәтта шүбһәли көрүнән шејләрдән дә чәкинәрләр. Еләләри дә вар ки, мүбаһ ишә дә чидди јанашар, шүбһәјә дүшмәсинләр дејә ондан да чәкинәрләр.

Сонра Пејғәмбәр (с) тәгванын али мәртәбәси вә Аллаһдан итаәт һаггында дејир: "Еј Әбузәр! Аллаһа итаәт едән кәс ону јад етмишдир, һәтта намазы, оручу, Гур'ан охумағы аз олса белә."

Вәрә' вә зөһд пејғәмбәрин кәламында

Сонра вәрә' барәсиндә бујурур: "Еј Әбузәр! Динин әсли вәрә'дир вә вәрә'нин башы исә Аллаһа итаәт етмәкдир. "Еј Әбузәр! Нәфсини күнаһлардан чәкиндир ки, инсанларын ән абиди оласан. Динимизин ән хејирли һиссәси вәрә'дир."

Вәрә' сөзүнүн әсил мә'насы нәфси һарам шејләрдән сахламагдыр. Сонралар бу кәлмә мүтләг шәкилдә чәкиндирмәк мә'насында ишләдилди. Вәрә' илә тәгванын мәфһуму бир-биринә чох јахындыр, амма вәрә' дедикдә әксәр мәләкә һалыны алмыш пәрһизкарлыг–гәлби бир һаләт нәзәрдә тутулур. Тәгва һәм әмәлин әслинә, һәм лајиг әмәлин өзүнә, һәм дә гәлби мәләкәјә шамил олур.

Һәзрәт Әли (ә) вәрә'нин инсаны күнаһдан сахламасындакы ролу барәдә бујурур: "Исламдан бөјүк шәрәф јохдур, тәгвадан даһа дәјәрли иззәт јохдур, вәрә'дән даһа мөһкәм [өзүнү күнаһдан горујачаг] пәнаһ јери јохдур."

Имам Садиг (ә) бујурур: "Аллаһдан горхун (тәгвалы олун), вәрә' илә дининизи горујун."

Өзүнү һарамдан горумаг сәадәтә, али мә'нәви дәрәчәјә чатмағын вә өлүм кирдабына дүшмәкдән горунмағын ән бөјүк амилләриндәндир.

Һәгигәтдә вәрә', өзүнү күнаһдан вә шүбһәли шејләрдән чәкиндирмәк Аллаһа бәндәлијин ән чәтин мәрһәләләриндәндир. Бу үздән Имам Багир (ә) бујурур: "Вәрә' ән чәтин ибадәтдир."

Јенә дә Әли (ә) ибадәтин әслини горумагда вәрә'нин ролу барәдә бујурур: "Вәрә' илә јанашы олмајан ибадәтин фајдасы јохдур."

Һәмчинин Пејғәмбәр (с) вәрә' илә јанашы олан ибадәт һаггында бујурур: "Еј Әбузәр! Елмин фәзиләти ибадәтин фәзиләтиндән чохдур. Бил ки, намаз гылмагдан әјилиб камана дөнсәниз дә, оруч тутмагдан әријиб чөпә дөнсәниз дә , вәрә' олмадан нә намазынызын, нә дә оручунузун сизә хејри олмајачагдыр."

Һәмчинин дејир: "Еј Әбузәр! Бу дүнјада вәрә' вә зөһд әһли оланлар Аллаһын һәгг өвлијаларыдырлар."

"Зөһд" вә "зәһадә" лүғәтдә рәғбәтсизлик, мејилсизлик мә'насыны верир. Бу рәғбәтсизлик дүнјаја рәғбәтин мүгабилиндәдир, јә'ни инан дүнјаја мејл көстәрмәјиб анчаг садә һәјата гане олсун. Гејд едәк ки, исламда бәјәнилән зөһд будур ки, инсан өз үзәринә дүшән мәс'улијјәтләри даһа јахшы јеринә јетирмәк јолунда садә јашамаға

үстүнлүк вериб һәјатын заһири бәр-бәзәјинә е’тинасыз олсун. Ајдындыр ки, дүнјаја мүнасибәтдә бу ҹүр тәрзи-тәфәккүрә саһиб олмаг, дүнјаны вә она аид олан шејләри алчаг һесаб етмәк, дүнја вә ахирәтин тәзад тәшкил етдијини дүшүнмәк вә һәмчинин иҹтимаи мәс’улијјәтләрдән кәнара чәкилмәк дејил, әксинә фәрди вә иҹтимаи мәс’улијјәтләрин даһа јахшы јеринә јетирилмәси, ифрат мејилләрин гаршысыны алмаг үчүндүр. Бунунла инсан ифрата вардығы сурәтдә сону пис нәтиҹәләр верән дүнја вурғунлуғуну, һәјатын заһиринә ифрат бағлылығыны контрол едир, өзүнү дүнјанын алдадыҹы истәкләринә әсир олмагдан горујур.

Буна әсасән дә исламда зөһдүн пуллу олмагла, вәзифәдә олмагла һеч бир зиддијјәти јохдур. Һәгигәтдә заһид о кәсдир ки, дүнја һәјатыны Аллаһдан чох истәмир, илаһи һәдәфләри дүнја һәдәфләринә гурбан вермир. Әсил заһид әсас ахирәти көтүрүб дүнјаны онун бир мүгәддимәси, васитәси үнваны илә гәбул едир.

Јухарыда дејиләнләри нәзәрдә тутараг мәсиһијјәтдә вә буддизмдә сөзү кедән рәһбанијјәтлә зөһдүн арасындакы фәрг ајдынлашмыш олур. Чүнки рәһбанијјәт тәрки-дүнјалыг мә’насындадыр; мәс’улијјәтләрдән, ҹәмијјәтдән гачмаг демәкдир. Бу тәфәккүр ислам руһу илә узлашмыр. Ислам бахымындан дүнјада олан һәр бир шеј–мал, өвлад, вәзифә вә гејриләри–тәкамүл васитәси вә Аллаһын не’мәтидир. Онлардан дүзкүн истифадә едиб таразлығы көзләмәклә инсан тәкҹә бу дүнјасыны јох, ахирәтини дә абадлашдыра биләр. Дүзкүн истифадә беләдир ки, инсан дүнјаны әсас көтүрмәсин, јә’ни анҹаг вар олан дүнјадыр дејиб онда батыб галмасын. Дүнјаны вә не’мәтләрини камала, әбәди сәадәтә чатмаг үчүн бир васитә билсин. Неҹә ки, бујурмушлар: “Дүнја ахирәтин әкин јеридир.”

Һәмчинин Аллаһ-тәала бујурур: “Аллаһын сәнә вердијиндән өзүнә ахирәт газан (малыны Аллаһ јолунда сәрф ет). Дүнјадакы нәсибини дә унутма...”

Ислам бахымындан бу дүнјада варлыг либасыны кејинмиш һәр бир шеј јахшыдыр. Аллаһ пис һеч нә јаратмамышдыр. Демәли нә дүнја вә онда вар оланлар писдир, нә дә инсанын тәбии мејлиндән доған дүнјаја һәвәс көстәрмәк.

Пејғәмбәр (с) бујурур: “Дүнјада заһидлик етмәк о демәк дејил ки, [Аллаһын бујурдуғу] һалалы өзүнә һарам едәсән, ја малыны тәләф едәсән. Зөһд о демәкдир ки, әлиндә олана Аллаһын әлиндә оландан даһа чох е’тимад етмәјәсән. (күвәнмәјәсән.)

Һәмчинин Әли бујурур: Еј ҹамаат, зөһд арзулары гысалтмаг, не’мәт јетишән заман шүкүр етмәк вә һарамдан чәкинмәкдир.”

Јухарыда дејиләнләрдән әлавә Гур’ани-мәчид раһиблији мәзәммәт едир, ону раһибләрин сәһв дүшүнчәләри әсасында мәсиһијјәтдә ичад етдикләри бид’әт билир. Гур’ан “Биз Исаны көндәрдик, она Инчил вердик, онун ардычылларынын гәлбиндә шәфгәт вә мәрһәмәт ојатдыг...” дејәндән сонра–бујурур: “...Онлар өзләриндән раһиблик (тәрки-дүнјалыг) ичад етдиләр. Биз ону (раһиблији) онлара вачиб бујурмамышдыг. Онлар буну Аллаһ ризасыны газанмаг үчүн етдиләр, лакин она лајигинчә әмәл етмәдиләр...”

Бир күн Осман бин Мәз’унун арвады шикајәт үчүн пејғәмбәрин (с) јанына кәлиб деди: “Еј Аллаһын рәсулу! Осман бин Мәз’ун күндүзләри оруч тутур, кечәләри ибадәтлә баша вурур. (Јә’ни арвад-ушағыны унудуб.) Пејғәмбәр (с) бу сөзләри ешидиб нараһат һалда Османын сорағына кетди, көрдү Осман намаз гылыр. Осман пејғәмбәри (с) көрәндә намазыны сахлады. Пејғәмбәр (с) она деди: “Еј Осман, Аллаһ мәни [чәтин бир динлә] тәрки-дүнјалыг үчүн көндәрмәјиб, әксинә асан вә мөтәдил олан бир динлә көндәриб. Мән оруч тутурам, намаз гылырам вә арвадымла тәмасда олурам...”

Мүдәррис Гумми һаггында нәгл едирләр ки, бир күн Гумшә вилајәтинин танынмыш торпаг саһибләриндән бири Мүдәррисин јанына кәлиб ихтијарында олан торпаг саһәсиндән бир парчасыны она бағышламаг истәдијини билдирир. Мүдәррис сон дәрәчә касыб олмасына, сыхынтыда јашамасына бахмајараг һәмин шәхсә дејир: “Мәкәр сәнин нәслиндә касыб, мөһтач адам јохдурму? Торпаг саһиби дејир: “Нијә ки, вар. Амма мән бу торпағы сизә бағышламаг истәјирәм. Мүдәррис дејир: “Јахшы оларды ки, о торпағы өз гоһум-әграбандан олан касыблара бағышлајасан.”

Һәмчинин нәгл едирләр: “Мүдәррис јајы, гышы әјниндә олан бир дәст либасла кечирирди вә дејирди: Әлин, ајағын дәриси, еләчә дә бәдәнин башга јерләри үзүн дәрисиндәнләтиф дејил ки. Бәдәни нечә өјрәтсәк, о чүр дә кедәчәк!

О, јун чораб, јун шалвар, көјнәк кејинмәзди, дејәрди: “Бунлара пул лазымдыр, пул нөкәрчилик тәләб едир, Мүдәррис исә нөкәр олмаг истәмир.” (Шәһадәтә јетәндә бүтүн вары-јоху, чәмиси 24 түмән иди.)

Мүдәррис атасындан нәгл едиб дејирди ки, атам бизә деди: Кечә-күндүз бир вә’дә јемәк јемәјә өјрәнин, кејиминизи тәмиз сахлајын ки, јени палтар алмаг зәһмәтиндән азад оласыныз.” О, әчдадымызы мисал чәкиб дејәрди: “Сәбри, һелми әчдадымыз пејғәмбәрдән (с) өјрәнин, гәнаәти, шәһадәти чәддимиз Әлидән (ә), күч вә ситәм гаршысында әјилмәзлији шәһид бабамыз Имам Һүсејндән (ә) өјрәнин.”

ОТУЗ АЛТЫНЧЫ ДӘРС

Пејғәмбәрин нәзәриндә һелм, мүдара вә тәвәккүл

–Һелмин уча мәгамы
–Һелм - Аллаһ өвлијаларынын зинәти.
–Мүдара вә онун јалтаглыг вә тәслимчиликлә фәрги.
–Мүшрикләрин гаршысында пејғәмбәрин сәртлији
–Тәвәккүл вә мадди, мә’нәви амилләрдән истифадә.
–Тәгванын тәвәккүл илә әлагәси.

Пејғәмбәрин нәзәриндә һелм, мүдара вә тәвәккүл

Өнчәки дәрсдә арашдырылан бөлмәнин меһвәри тәгва вә вәрә’ иди. Бу бөлүмдә дә пејғәмбәр (с) вәрә’ни јад етмәкдән әлавә һелм вә тәвәккүл мәгамына да тохунур: “Еј Әбузәр! Гијамәт күнү үч шеји олмајан кәс зијан көрәчәкдир. Әбузәр деди: “Атам-анам сәнә гурбан, о үч шеј нәдир?

Пејғәмбәр (с) чавабында деди: “1. Ону күнаһдан чәкиндирәчәк вәрә’. 2. Сәфеһләрин наданлығы гаршысында һелм. 3. Халгла мүдара едәчәк көзәл әхлаг.”

Инсанда олмадығы сурәтдә гијамәт күнү ону зәрәрә салачаг илк хүсусијјәт вәрә’дир. Әввәлки дәрсдә дедик ки, вәрә’ адәтән мәләкә һалыны алмыш тәгваја аид едилир. Нәфсин күнаһдан чәкинмәсинә вәрә’ демирләр. Пејғәмбәрин (с) бу бөлүмдәки тә’бири һәмин тәфсири тәсдигләјир вә ајдын шәкилдә көстәрир ки, вәрә’ инсанын күнаһа әл узатмасына мане олан нәфсани мәләкәјә дејилир. Демәли вәрә’нин хасијјәти инсаны күнаһдан сахламагдыр. Тәбии олараг бу хүсусијјәти дашымајан кәс күнаһа алудә олачаг вә нәтичәдә зијан көрәчәкдир.

Һелмин уча мәгамы

Инсанда олдуғу һалда Гијамәт күнү ону зијандан горујачаг икинчи хүсусијјәт һелмдир. Лүғәтдә дејилир һелм, гәзәб гүввәсинин галхмасынын гаршысыны алмаг үчүн нәфсин контрол едилмәсидир. Шүбһәсиз һелм бәјәнилән вә дәјәрли сифәтләрдән олуб әглин дәстәсиндән һесаб олунур. Һелмин мүгабилиндә дуран гәзәб исә чәһлин гошунундан сајылыр. Халг арасында да мәшһур бир сөз вар, дејәрләр инсан әсәби һалда нә һөкм версин, нә тәнбиһ етсин, нә дә бир иш үчүн аддым атсын, чүнки сонрасы пешиманчылыг олачагдыр. Һәмин садаланан үч јердә инсанын әсәби һалда һәрәкәтә кечмәси мәнфи сонлугла нәтичәләнир. Чүнки о анда әглин контролундан чыхырлар. Һәмин анда инсанын ағлы дүзкүн ишләмир. Һәдисләрин бириндә дејилир ки, Гәнбәр бир нәфәр надан тәрәфиндән тәһгир олунур. Гәнбәр бу тәһгирдән нараһат олуб истәјир онун чавабыны версин. Һәзрәт Әли (ә) дејир: “Гәнбәр! Јаваш (тәләсмә). Сәнә јаман дејәни бошла кетсин ки, бунунла һәм Рәһман олан Аллаһы севиндириб, Шејтаны исә гәзәбләндирмиш оларсан, һәм дә дүшмәнини өз [лајигли] чәзасына чатдырарсан. (Чүнки она гаршы е’тинасызлыгдан бөјүк чәза јохдур.) Анд олсун тохуму јаран вә инсаны јарадан Аллаһа ки, мө’мин үчүн һелм гәдәр Аллаһыны разы салачаг икинчи бир шеј јохдур. Гәзәби удмаг гәдәр Шејтаны гәзәбләндирәчәк икинчи башга бир әмәл јохдур. Сүкут гәдәр ахмағы чәзаландырачаг икинчи бир тәнбиһ јохдур.”

Башга бир јердә Имам Әли (ә) бујурур: “Һеч бир шәрәф билик гәдәр олмаз, һеч бир дәјәр һелм гәдәр учалмаз.”

Һелм сифәтинин учалығыны вә чәмијјәтдә дүзкүн әлагәләрин горунмасындакы дәјәрли ролуну нәзәрә алараг чәмијјәтин һәр бир фәрдинин бу сифәтә јијәләнмәси зәруридир. Хүсуси илә дә чәмијјәтдә тәрбијәви рол ифадә едән үләмалар бу сифәтә јијәләнмәлидирләр. Јол көстәрән, тәрбијә верән бир алим чаһилләрин ләјагәтсиз һәрәкәтләри гаршысында онлар кими рәфтар етсә онун ислаһедичи програмлары тә’сирсиз олачагдыр. Буна көрә дә алимин елми илә јанашы һелми дә олмалыдыр. Беләликлә инсан дин һәгигәтләринин бәјанында вә тәблиғиндә һөвсәләли олмалыдыр. Һелмсиз елмин вә тәрбијәнин мүсбәт нәтичә вермәјәчәјинә ишарә едәрәк Пејғәмбәр (с) бујурур: “Анд олсун о Аллаһа ки чаным Онун әлиндәдир, һелм вә елм гәдәр бир-биринә пејвәнд олан (чәм олуб бир араја кәлән) икинчи бир шеј јохдур.”

Бәли, һелм елмдән сонра ән јүксәк нәфсани камаллар сырасында дурур. Дејилдији кими һелмсиз елмин хејри јохдур. Буна көрә дә бә'зи јерләрдә елми тәрифләјәндә һелми дә онунла јанашы зикр едирләр. һәгигәтдә һелм вә елм бир-бирини тамамлајан ики дәјәрли үнсүр кими јад едилир. Бу сәбәбдән пејғәмбәр бујурур: "Илаһи мәни елмин васитәсилә гәни ет, мәнә һелмлә зијнәт вур."

Ајдындыр ки, һелмин өзүнү зијнәти етмиш кәс кин вә әдавәт атәшинин шө'ләләндији бир вахтда ән мүнасиб вә рәһмани үсулу сечмәклә әдавәт одуну аловланмаға гојмур, өз ихтијарыны нәфсин әлинә вермир. Һелмли инсан өзүнүн гәзәб аловуну јатыртмагдан әлавә башгаларыны да бу ишә вадар едир. Тарихә нәзәр саланда көрүрүк ки, мүшрикләрин Пејғәмбәрә (с) вә сәһабәләринә олмазын әзијјәтләр вермәсинә бахмајараг, Пејғәмбәр (с) Мәккәнин фәтһи заманы олдугҹа һелмли давраныр, әфв вә мәрһәмәт јолуну тутур. Һәмин вахты дүшмәнләр елә күман едирләр ки, Пејғәмбәр (с) гылынҹы әлинә алыб ган сели ахыдаҹаг. Һәтта ислам гошунунун бә'зи өндәрләри интигам фикриндә идиләр, Әбу Сүфјана дејирдиләр ки, бу күн чәтин бир дөјүш вә интигам күнүдүр. Амма Пејғәмбәр (с) онларын интигам һајгыран шүарларыны мәһәббәт сүзүлән бир шүарла әвәзләди: "Бу күн рәһмәт күнүдүр. Бу күн Аллаһ Гүрејши иззәтли етди."

Инсанын јашадығы һәјатда башгалары илә рабитәдә олмасы гачылмаздыр. Аллаһ ону елә јаратмышдыр ки, ичтимаи һәјата гатылмаг мәҹбуријјәтиндәдир. Әкәр ҹәмијјәтдән узаг кәзиб тәк јашамаг истәсә, бу аләмин әксәр бәрәкәтләриндән мәһрум олаҹагдыр. Ҹәмијјәтдән гыраг кәзән адам өз тәкамүлүндә проблемләрлә үзләшир вә ола билсин һәјатыны сона гәдәр давам етдирә билмәсин. Демәли инсан өз тәрәггиси, һәјатынын давамы үчүн ҹәмијјәтә гатылмаг зорундадыр. Башга бир тәрәфдән инсанлар руһијә, әхлаг вә мә'рифәт бахымындан бир-бириндән фәргләнирләр. Бу үздән инсан истәр-истәмәз ахмаг вә надан адамларла да үзләшмәли олур. Һәрдән елә адамларла гаршылашырсан ки, ағына, бозуна бахмадан ағызларына кәләни данышыб гаршы тәрәфи тәһгир едирләр.

Мә'рифәт вә камал бахымындан бүтүн инсанлар камалын сон һәддинә чатмамышлар. Бә'зи инсанларын онлары әдәбли давранмаға вадар едәҹәк јетәрли ағыллары јохдур. Бу үздән инсанын гаршылашдығы шәхс вә ја иш јолдашы чох вахт мә'рифәт вә камалын нагислији үзүндән, бә'зән дә һәјатда растлашдығы чәтинликләрә, ону сыхан проблемләрә көрә өлчүлмәмиш һәрәкәтләрә јол верир.

Тәбии олараг, әкәр инсан бу ҹүр инсанларын рәфтарлары гаршысында охшар мөвгедән чыхыш едиб ујғун ҹавабы вермәк истәсә

– тез әсәбләшсә, дава-далаш јолуну тутса – ихтилаф бир аз да дәринләшәчәкдир. Адәтән белә һалларда инсанын вахты һәдәр кедир, раһатлығы, кејфи позулур. Бундан сонра әсәбләри корланыр, бејниндә тахылыб галмыш бу әдавәт, ону өз һәјат арманларына чатмаға гојмур. Әкәр инсан ҹәмијјәтдән лајигинҹә фајдаланмаг истәјирсә, онун бәлаларындан аманда галмағы арзулајырса, онда кәрәк өзүндә һелм вә дөзүмлүлүк руһијјәси јаратсын.

Инсан ону күнаһдан сахлајан вәрә'јә малик олмагдан әлавә, өз ичтимаи һәјатындан бәһрәләнә билмәси үчүн һелмли олмалыдыр ки, зијан көрмәсин. Чүнки инсан ҹәмијјәтдән узаглашдығы заман онун мәнафејиндән мәһрум олур. Әкәр инсан ичтимаи мәнафедән өз ахирәт дүнјасы үчүн фајдаланмаг истәјирсә, давакар, әгли кәм адамларла гаршылашдығында саламат галмағы дүшүнүрсә, кәрәк һелмли олсун. Һелмли олмағы үчүн дә кәрәк мәшг етсин. Тәһгирамиз, ағыр сөзләри ешитмәмәзлијә вурсун. Рәвајәтдә дејилдији кими "наданларын ҹәһлини ондан узаглашдыран һелмә саһиб олсун."

Бизим тәсәввүрүмүзүн әксинә олараг ҹәһл тәкҹә елмин јохлуғу мә'насында олмајыб, һәм дә ағылсызлыг анламыны дашыјыр. Неҹә ки, сәфеһлик, ахмаглыг ағлын мүгабилиндә дурур, еләҹә дә ҹәһл һәмин мөвгедә гәрар тутур. Демәли, ҹәһл ҹаһиланә, ағылсызлыгла едилмиш рәфтар мә'насындадыр. Гур'ани-Кәримин әксәр ајәләриндә ҹәһл кәлмәси бу мә'нада ишләнмишдир; мәсәлән, Аллаһ-тәала Һәзрәт Јусифин (ә) дилиндән дејир: "...Әкәр [бу гадынларын] һијләсини мәндән дәф етмәсән, мән онлара мејл едәр вә ҹаһилләрдән оларам."

Һәзрәт Јусифин (ә) демәк истәдији будур ки, әкәр гадынларын һијләсини мәндән дәф етмәсән налајиг, сәфеһ бир иш көрә биләрәм. Бу типли ајәләрдә ҹәһли елмсизлик мә'насына јүкләмәк сәһвдир. Чүнки әксәр јердәрдә елмин олмамасы үзр сајылыр. Амма өнҹәки ајәдә бир нөв мәзәммәт вә үзрүн олмамасы мәгамында кәлмишдир. Буна бәнзәр башга бир јердә,–Јусифин гардашларыны мәзәммәт едәркән–Аллаһ-тәала бујурур: "[Јусиф] онлардан: "Сиз ҹаһил олдуғунуз заман Јусифә вә гардашына нәләр етдикләринизи билирсинизми?– дејә сорушду."

Ајдын мәсәләдир ки, Јусифин гардашлары өз әмәлләриндән хәбәрсиз дејилдирләр. Онлар Јусифи танıјырдылар вә буну да билирдиләр ки, тутдуглары иш ләјагәтсиз бир ишдир. Бунунла белә ҹаһил идиләр; ишләри ҹаһиланә, јә'ни ағлын хилафына иди.

Һәмчинин Муса (ә) өз халгына дејәндә ки, Аллаһ сизә бир инәк кәсмәнизи әмр едир, Мусаја (ә) дедиләр: "Бизи әлә салмысан?" Муса ҹавабларында бујурду: "Аллаһ Өзү мәни ҹаһил олмагдан сахласын."

Бу ајәдә дә ҹәһл сәфеһлик мә’насында верилмишдир. Һәзрәт Муса (ә) елмсизлијә көрә Аллаһа пәнаһ апармырды. "Үсули-кафи" китабында хүсуси олараг бир бөлүм "елм"ә ајрылмыш, башга бир бөлүмдә исә "әгл вә ҹәһл"ә јер верилмишдир. Чүнки сонунҹуда ҹәһл әглин мүгабилиндә кәлир, она көрә дә һәмин бөлүм "ҹәһл вә елм" јох, мәһз "ҹәһл вә әгл" дејә адландырылмышдыр. Ишарә етдијимиз кими, әксәр һалларда наданлыға вә ағылсыз рәфтара ҹәһл дејирләр. Бу мә’нада ҹәһл елмин јох, әглин гаршысында дајаныр.

Һелм Аллаһ өвлијаларынын зинәти

Пејғәмбәр (с) өз өјүдләриндә инсанын надан адамларла үзләшдијини, онларын ҹаһиланә рәфтарларына туш кәлдијини сөјләјир вә ешитдирир ки, белә анларда онун көрәҹәји ән јахшы иш һелмли олмағыдыр. Белә етдикдә инсан һәм ҹәмијјәтин мәнафејиндән бәһрәләнир, һәм дә өзүнү наданларын шәрриндән горумуш олур. Һәдисләрин бириндә Пејғәмбәр (с) бујурур: "Аллаһ һәјалы, һелмли, иффәтли шәхси севир."

Гур’ани-Кәрим надан дүшмәнләрлә мүбаризәни белә бәјан едир: "Јахшылыгла пислик ејни ола билмәз! [Еј мө’мин кәс!] Сән [пислији] јахшылыгла дәф ет! [Гәзәбә сәбирлә, ҹәһаләтә ағылла, хәсислијә ҹомәрдликлә, ҹәзаја бағышламагла ҹаваб вер!] Белә олдугда араныздa дүшмәнчилик олан шәхси, санки јахын бир дост көрәрсән! Бу [хисләт] јалныз [дүнјада мәшәггәтләрә] сәбр едәнләрә верилир вә јалныз бөјүк гисмәт (саваб, фәзиләт) саһибләринә әта олунур! Әкәр Шејтандан сәнә бир вәсвәсә кәлсә, [фәсад тохунса], Аллаһа сығын. Шүбһәсиз ки, Аллаһ [һәр шеји] ешидәндир, биләндир!

Наданлар вә дикбаш инсанлар гаршысында Гур’анын тәгдим етдији бу метод ән зәриф, ејни заманда ән долғун тәрбијә үсулудур. Чүнки пислик едән һәр кәс мүгабилә ганунунун һөкмүнә көрә өз рәфтарынын охшар вариантыны көзләјир, јә’ни гаршы тәрәфин дә она ејни тәрздә ҹаваб верәҹәјини фикирләшир. Дејир, инди о да мәнә пислик едәҹәк. Амма көзләдијинин әксинә олараг сағлам рәфтар көрәндә, бир анлыға чашыр вә гәлбиндә бир туфан баш галдырыр. Виҹданын тәзјиги алтында гәфләтдән ајылыр, өзүндә һәгарәт һисс едиб әввәлки хәстә рәфтарыны дүзәлтмәјә чалышыр. Мәһз бу ҹәһәтинә көрә иди ки, Пејғәмбәрин (с) әтрафына хејли адам топлашырды. Аллаһын бујурдуғуна әсасән онларын Пејғәмбәрин (с) башына ҹәм олмаларынын әсас сәбәбләриндән бири, Пејғәмбәрин (с) өз рәфтарында онларла һелмли, рәһмәт сифәти илә давранмасы иди: "[Ја Рәсулум!] Аллаһын мәрһәмәти сәбәбинә сән онларла јумшаг рәфтар етдин. Әкәр габа, сәрт

үрәкли олсајдын, әлбәттә, онлар сәнин әтрафындан дағылыб кедәрдиләр...”

Һәмчинин, Гур’ан Аллаһын салеһ бәндәләринин мәнтигли рәфтары барәдә бујурур: “Рәһманын [әсл] бәндәләри о кәсләрдир ки онлар јер үзүндә тәмкинлә [тәвазөкарлыгла] кәзәр, чаһилләр онлара сөз атдыглары заман [онлары инчитмәмәк үчүн] салам дејәрләр. [Онларла хош үзлә давранарлар.]

Дејирләр һәкимләрдән (философ) биринин досту евинә гонаг кәлир. Һәким гонағын габағына јемәк кәтириб гојур. Арвады кәлиб јемәји гонағын габағындан көтүрүр вә һәкимә дә бир-ики јаман сөз дејиб чыхыб кедир. Һәкимин досту бу һадисәдән нараһат олуб еви тәрк едир. Һәким онун ардынча чөлә чыхыр, ону јолда сахлајыб дејир: јадындадыр, бир күн мән сизә гонаг кәлмишдим. Наһар вахты, јемәк једијимиз вахт һараданса бир гуш кәлиб сүфрәнин үстүнә гонду вә јемәкләри дағытды. Амма бизим һеч биримиз бу ишә көрә нараһат олмадыг. Инди дә сән мәним бәдхасијјәтли арвадымы һәмин гушун јериндә фикирләш!

Һәкимин бу сөзүндән сонра гонағын һирси сојујур вә дејир: Һәким дүз дејир. Һелм вә дөзүмлүлүк һәр дәрдин дәрманыдыр.

Имам Һәсәнин башына кәлән әһвалатда дејилир: Бир күн Шамдан бир нәфәр Мәдинәјә, Имам Һәсәнин (ә) галдығы јерә кәлир. Шамда Мүавијә узун заман әһли-бејтин әлејһинә тәблиғат апардығы үчүн шамлыларын әксәријјәти фитнәјә ујуб әһли-бејтә әдавәт бәсләјирдиләр. Һәмин шамлы шәхсин дә гәлбиндә әһли-бејтә гаршы кин-күдурәт вар иди. Күчәдә кедәркән Имам Һәсәнә (ә) раст кәлир вә башлајыр Һәзрәтә (ә) тәһгирамиз сөзләр демәјә. Һәзрәт Һәсән (ә) тәмкинлә сүкут едиб, шамлы сөјүшүнү сахлајандан сонра дејир: “Белә көрүрәм ки, сән бу шәһәрдә гәрибсән. Мәним һаггымда ешитдикләрин бөһтандан башга бир шеј дејил. Әкәр евин јохса, мәним мәнзилим сәнин евиндир, кәлиб гала биләрсән. Әкәр борчун варса, мән сәнин борчуну өдәјәрәм, әкәр ачсанса, сәнә јемәк верәрик.

Һәзрәтин бу рәфтары о шәхс үчүн көзләнилмәз олур. Тез бир заманда гәлбиндә ингилаб баш галдырыр. Һәзрәтә нифрәти мәһәббәтлә әвәз олур, дејир: “Еј Аллаһ Рәсулунун өвлады! Әкәр бу көрүшүмүздән габаг мәндән сорушсајдылар ки, јер үзүнүн ән пис адамы кимдир, сәни вә атан Әлини (ә) көстәрәрдим, амма инди јер үзүндә сиздән јахшы бир адам танымырам.

Бәли, Аллаһа бәндәлик мәрһәләсинин ән јүксәк һәддинә чатмыш камил бир инсан үчүн бундан башга рәфтар да көзләмәк олмаз. Әкәр,

инсанлығын ән јүксәк зирвәсиндә гәрар тутмуш бу шәхсләр чаһилләрлә белә рәфтар етмәсәјдиләр, Аллаһын јер үзүндәки хилафәтинә лајиг көрүлмәздиләр.

Хачә Нәсирәддин Туси һаггында дејирләр ки, бир шәхс Хачәнин јанына кәлиб она бир мәктуб верир. Хачә мәктубу ачыб көрүр ки, тәһгирамиз сөзләр јазылыб. Мәктуб мүәллифи сөјүш долу сөзләрлә Хачәни "кәлб бин кәлб" (ит оғлу ит) дејә адландырмышды. Хачә онун ағыр вә тәһгирамиз мәктубуна мәнтигли вә шәфгәтли чаваб вериб дејир: Мәни ит адландырмысанса, бу дүзкүн дејил. Чүнки ит дөрдајаглы һејванлар сырасында јер тутур, һав-һав едир, дәриси галын вә сых түкләрлә өртүлмүшдүр, дырнаглары узундур. Бу хүсусијјәтләрин һеч бири мәндә јохдур. Мәним гамәтим дүздүр, бәдәним сых түклә өртүлмәмишдир, дырнагларым гыса вә енлидир, данышыр вә күлүрәм. Мәндә олан хүсусијјәтләр итдә јохдур вә мәктуб мүәллифинин иддиасы илә дүз кәлмир.

Әли (ә) һелмин ичтимаи бәһрәләри һаггында бујурур: "Һелмли шәхсин һелмдән газаначағы илк бәһрәси бу олур ки, чаһилләрлә гаршылашдығында, халг онун көмәјинә кәлир."

Мүдара, онун јалтаглыг вә тәслимчиликлә фәрги

Инсаны гијамәт күнүнүн зијанындан сахлајачаг үчүнчү хүсусијјәт, онун чамаатла јумушаг тәрздә давраныб мүдара етмәсидир. "Мудара" мә'на бахымындан "рифг" кәлмәсинә јахындыр. Чүнки мүдара рәфтарда мүлајим олмаг, чамаатла јола кетмәк, онларын хошакәлмәз рәфтарлары гаршысында дөзүмлүлүк мә'насындадыр. Дини гајнагларда мүдаранын дүнјәви вә ахирәви фајдаларыны ачыглајан рәвајәтләр чохдур. О чүмләдән Пејғәмбәрин (с) бујурдуғу бу рәвајәт ки, дејир: "Мүдара иманын јарысыдыр."

Һәмчинин дејир: "Үч шеј вар ки, әкәр бир кәсдә олмаса, о адамын әмәли тамам олмаз:

1. Ону күнаһдан сахлајачаг вәрә'.
2. Халгла мүдараја сәбәб олачаг әхлаг.
3. Наданларын чәһаләтини дәф едәчәк һелм.

Башга бир јердә халгла мүдара илә доланмағы вачиб әмәлләрин сырасында көстәрир: "Биз пејғәмбәрләр вачиб әмәлләри јеринә јетирмәјә әмр олундуғумуз кими, еләчә дә халгла мүдара илә рәфтар етмәјә әмр олунмушуг.

Инсан һәмишә мүхтәлиф нијјәтли шәхсләрлә үзләшмәли олур. Бу шәхсләр арасында нијјәтләри гәрәзли адамлар да олур. Она көрә дә онларын өзләринә хас рәфтарлары олур. Һәрдән һәсәд вә ја һәр һансы

башга рәзил сифәт онлары башгалары илә рәфтарларында кобуд олмаға вадар едир. Сөзүмүз будур ки, белә инсанларла үзләшдикдә һансы јолу тутмалыјыг? Әкәр мәнимлә дүшмәнчилик едән вә ја һаггымда әскиклијә јол верән, әдәбсизлик едән бир кәсин мүгабилиндә онун өзү кими рәфтар етсәм, иш гаршыдурмаја, дава-далаша апарыб чыхарачагдыр. Бу һәмин мәрһәләдир ки, инсан наданларла үзләшәндә бу проблем гаршыја чыхыр. Белә вәзијјәтдә инсан гаршы тәрәфин налајиг һәрәкәтини такрарламамалыдыр, әксинә мүдара јолуну тутмалыдыр. Бунун үчүн гаршы тәрәфин ејибләринә көз јуммағы, күнаһкарын күнаһындан кечмәји мәшг етмәклә белә инсанларла мүдара етмәлидир. Тез өзүндән чыхыб гаршы тәрәфин рәфтарына охшар реаксија вермәк дүзкүн дејил. Бә’зи јерләрдә, лазым кәлсә өзүнү көрмәмәзлијә вурмалыдыр. Һәтта онун һаггында дүшмәнчилик едәнә, пислијин әвәзиндә јахшылыг етмәклә чаваб вермәлидир. Инсан өз һәјатында бу әхлага јијәләнә билсә, башгаларынын әзаб-әзијјәти гаршысында мүдара илә доланса бојнунда олан илаһи јүкү мәнзилбашына чатдыра биләчәкдир. Амма, әкәр онунла дүшмәнчилик едән кәсин гаршысында о да дүшмәнчилик етмәк истәсә, сөјүшә сөјүшлә, јумруға јумругла чаваб вермәк истәсә, бунунла һәм вахтыны тәләф едәчәк, һәм дә кефини корлајачагдыр. Гәлбиндә көк салан кин-күдурәтләр һәјатынын ширинлијини ачы зәһримара дөндәрәчәкдир. Буна көрә дә белә һалларла гаршылашдыгда ән јахшы јол, онларла мүдара илә давранмагдыр. Чүнки мүдара, мүлајим рәфтар агилләрин үсулу, дүзкүнлүјүн ачарыдыр: “Сәнә мүдара илә рәфтар етмәји тапшырырам. Чүнки о, дүзкүнлүјүн ачары вә агилләрин јолудур.”

Бир мәсәләјә дә ишарә етмәк пис олмазды: һәрдән “мүдара” “мүдаһинә”илә сәһв салыныр. Мүдаһинә һагг мүхалифләри вә јолуну азмышларла сазиш мә’насындадыр. Јә’ни инсан һагг динин, һәгигәтләрин тәблиғиндә сүстлүк едир, башгаларынын јолуну аздығыны көрәндә сакит дуруб е’тираз етмир. Әли (ә) бујурур: “Өз чаныма анд олсун Һагла мүхалифәтә галхмыш, азғын јола гәдәм гојмуш кәслә мүһарибәдә күзәштә кетмәз вә сүстлүк етмәрәм.”

Башга бир јердә өз заманынын сүст үнсүрләринә һагги сөјләмәдикләринә көрә шикајәт дили илә хитаб едәрәк дејир: “Аллаһ күнаһыныздан кечсин, хәбәриниз олсун, елә бир заманда јашајырсыныз ки, һагги дејән кәсләр азалмыш, доғруну сөјләмәкдә дилләр күтләшмиш вә Һагги ахтаранлар тә’нәләрә мә’руз галмышдыр. Чамаат итаәтсизлик көстәрмәјә һазыр олмуш, бу јөндә бир-бири илә сазиш бағламышлар.”

Көрдүјүнүз кими, һәзрәт (ә) Һагга мүхалиф олан шәхсләрлә сазишдә олмағы мәзәммәт едир, мүдаһинәни алчаг бир хисләт кими көстәрир. Һәзрәтә (ә) көрә мүдаһинә чәмијјәти мәһвә сүрүкләјән, онун иззәт вә дајагларынын чөкмәсинә апарыб чыхаран әсас амилләрдәндир. Буна көрә дә мүдаһинәни, Аллаһын динини, ичтимаи мәнафени нәзәрә алыб өз шәхси мәнафејиндән кечмәклә дүшмән гаршысында мүдара көстәрмәк мә’насында баша дүшмәмәлијик. Мүдара гуручу, мүдаһинә исә әксинә, дағыдычы хисләтә маликдир.

Чәмијјәтдә, әтрафында баш верән һадисәләрә биканә мүнасибәт бәсләјән инсанлар да олур. Бу инсанлар халгын проблемләринә, дини-мәдәни саһәдә өзләринин вә ја башгаларынын гаршылашдығы проблемләрә мүнасибәтдә е’тинасыз көрүнүрләр. Белә инсанларын әксәријјәти характер бахымындан донуг, сүст, тәнбәл вә худпәсәнд олурлар. Әкәр онлардан мүбаризәјә, чиһада гатылмаг тәләб олунса, бир бәһанә илә өзләрини кәнара чәкиб чанларыны гуртармаға чалышарлар. Тәбии олараг бу чүр инсанлар өз әмәлләрини јозмаға сөз дә тапырлар. Чүнки һеч ким өзүнә пис демәз. Әксинә өз ишләринә ағыллы нәзәрә чарпан, заһири хош олан дон да бичирләр. Адәтән онларын бәһанәләри белә олур: Дүшмәни јола вермәк лазымдыр; нәјә лазымдыр кәскин, кобуд сөзләр? Сәрт рәфтар һәмишә нәтичәсиз галыр.

Һәрдән белә бир ше’ри дә мисал чәкирләр:

Ики дүнја сәадәти ики сөздә чәм олуб
Достларына садиг ол, дүшмәнләри јола вер.

Бә’зән һәдисләрә дә әл атыр, сәадәтә чатмағын әсас амилини башгалары илә јумушаг давранмагда көрүрләр. Әкәр чәмијјәти бу руһијјә илә тәрбијә етмәк истәсәк, билин ки, һеч вахт мүбаризә баш тутмајачаг, һеч бир һәрәката рәвач верилмәјәчәк, чиһад јолу бағланачагдыр. Дедијимиз кими Һаггын гаршысында көстәрилән бу сүстлүк, јумушаглыг мүдаһинәдир. Мәс’улијјәтдән јаха гуртармаг үчүн егоист инсанлар бу чүр сөзләри әлдә шүар едир, ичтимаи гынаға туш кәлмәмәк үчүн, лазым кәләндә бәһанәләринә шәр’и дон да кејиндирирләр. Бу јол олдугча бәјәнилмәз олуб сонда ачы нәтичәләр верир. Гур’ан ачыг шәкилдә бу үсулу мәзәммәт едир.

Мүшрикләр гаршысында Пејғәмбәрин (с) сәртлији

Исламын илк илләриндә мүшрикләр дәфәләрлә Пејғәмбәри (с) компромисә дә’вәт едир, онун јумушаг мөвге тутдуғу тәгдирдә өзләринин дә јумушаг давраначагларыны билдирдиләр. Һәгигәтдә

онлар Пејғәмбәрә (с) мүәјјән имтијазлар тәклиф етмәклә, гаршылыглы олараг ондан бә'зи имтијазлар әлдә етмәји умурдулар. Пејғәмбәрдән (с) дикәр дүнја һөкмдарлары кими өз һәдәфиндән ән чәкмәсини тәләб едир, мүхалифләри илә сазишә кетмәсини истәјирдиләр.

Аллаһ мүшрикләрин истәји барәдә белә бујурур: "(Мүшрикләр) истәрдиләр ки, сән онлара јумшаглыг көстәрәсән, онлар да сәнә јумшаглыг көстәрсинләр!"

Ајдын мәсәләдир ки, дүшмән гаршысында јумшаглыг көстәрмәк, Аллаһ еһкамынын ичрасында сүстлүјә јол вермәк мүдара јох, мүдаһинәдир. Бу чәһәтинә көрә дә Аллаһ шиддәтлә Пејғәмбәри (с) о ишдән чәкиндирир вә пејғәмбәрдән тәләб едир ки, Аллаһ еһкамларыны шиддәтлә ичра етсин: "О һалда онларын арасында Аллаһын назил етдији китабла һөкм ет. Онларын нәфсләринин истәдијинә ујма. Аллаһын сәнә назил етдијини (һөкмләрин) бир гисминдән сәни товлајыб јајындыра биләчәкләриндән еһтијат едиб өзүнү онлардан көзлә. Әкәр онлар (бу һөкмләрдән) үз дөндәрсәләр, бил ки, Аллаһ онлары бә'зи күнаһларына көрә мүсибәтә дүчар етмәк истәјир..."

Һәр нөв сазиш вә јумшаглыг мүдара демәк дејилдир. Мүдара сәһиһ әгли гәрәзин (истәк) олдуғу јердәдир. Инсан һәмин әгли истәкләринә наил олмаг үчүн башгаларынын онун үчүн јаратдығы проблемләрә көз јумур вә бә'зи шејләрдән кечир. Бу о демәк дејил ки, инсан һәр кәсин, һәр рәфтарын гаршысында мүдара ады илә јумшаг давраныб сазишә кетсин вә лазыми сәрт мөвге нүмајиш етдирмәсин. Мүдара вә мүдаһинәни бир-биринә гарышдырмамалыјыг. Билмәлијик ки, ислами һәдәфләр, ислами мәсәләләр гаршысында күзәштә кетмәк олмаз. Фикри әсасларда әскиклијә јол верилмәмәлидир. Инсан илаһи вәзифәни үзәринә көтүрдүјү заман там гәтијјәтлә ону јеринә јетирмәлидир. Бу ишдә һәр нөв сәһләнкарлыға, бошлуға јер вермәк олмаз.

Инсанын һәр заман үзүјумшаг кими көрүнмәси јахшы һал дејил. Инсан чаныны фәда етмәли олса белә илаһи һәдәфләрин һәјата кечмәсиндә ахыра гәдәр дајанмалы, мүгавимәт көстәрмәлидир. Дүшмәнләрин трибунасындан сәсләнән сөзләрә нәзәр салсаг, диггәти чәкән мәсәләләрдән бири дә онларын бизә фундаменталист үнваны илә мүрачиәт етмәләридир. Әлбәттә, онларын бизи бу адла адландырмагда әсас мәгсәдләри милләтимизи зәифләтмәк вә ону рәһимсиз, кобуд кими гәләмә вермәкдир. Амма һәмин ада диггәтлә јанашдыгда, бу адын олдугча јериндә дејилмиш вә мүнасиб бир ләгәб олдуғуну көрүрүк. Бу ады биз гәбул едирик. Бәли, биз фундаменталистик вә һәр заман да динимизин әсасларыны горујачағыг. Бизим е'тигадымыза көрә көклү

һәдәфләрдә, арманларда күзәштә кетмәк олмаз. Бәли, һәрдән гыса мүддәтли, тактики күзәштләр едилә биләр. Елә дә һәјати, көклү олмајан мәсәләләрдә күзәштә кетмәк мүмкүндүр, амма әгидәнин әсаслары үзәриндә мүамилә етмәк олмаз.

Мәккә чәтин күнләрини јашадығы заманларда Пејғәмбәр (с) Гүрејшин ағыр тәзјигләри илә үзләшмәли олур. Истәр пејғәмбәр өзү, истәрсә дә силаһдашлары мүшрикләр тәрәфиндән мә’нәви вә физики ишкәнҹәләрә мә’руз галырдылар. Иш о јерә чатыр ки, исламын тәблиғи, рисаләтин чатдырылмасы јолунда ҹидди манеәләр јараныр. Ара-сыра Пејғәмбәрин (с) ардыҹыллары өз һәдәфләри јолунда ҹанларыны гурбан вермәли олурлар. Табии олараг, ишкәнҹәләр алтында әзилән мәзлум мүсәлманларын ән бөјүк истәји бу әзаб-әзијјәтләрдән гуртулмаг вә онлара Гүрејшин мүгабилиндә көмәк едәҹәк кәсләрин һимајәсини ҹәлб етмәк иди. Тарихјазарлар дејирләр, һәмин һәссас күнләрдә Таиф әһли Пејғәмбәрә (с) өз көмәјини тәклиф едир. Онлар мүшрикләрлә мүһарибәдә мүсәлманларла биркә олаҹагларыны вә өз ҹанлары, маллары илә онлары мүдафиә едәҹәкләрини билдирирләр. Анҹаг бир шәрт кәсирләр: Биз намаз гылмаға борҹлу дејилик. Чүнки онлар торпаға дүшмәји, торпаға баш гојуб сәҹдә етмәји өзләринә сығышдырмырдылар. Һәгигәтдә мәдәнијјәтләри бу әмәли гәбул етмирди. Таифлиләрин бу тәклифи Пејғәмбәрә (с) чатдырыланда, мүсәлманлар ән ағыр күнләрини јашајырдылар. Әкәр Пејғәмбәр (с) дикәр иҹтимаи һөкмдарлар кими дүшүнсәјди, тәбии олараг бу тәклифи гәбул етмәли, фүрсәти гәнимәт билмәлијди. Ади һалда фикирләшәндә, Пејғәмбәр (с) тез мүгавилә бағлајыб онларын имканларындан истифадә етмәли, сонра јаваш-јаваш онлары намаза, ибадәтә дә’вәт едәрди. Јә’ни әгидә, мәдәнијјәтлә бағлы ишләри сонра да көрмәк оларды. Бә’зи тәфсирчиләрин сөјләдикләринә көрә бу мәсәлә илә әлагәдар бу ајә назил олур: “Әкәр биз сәнә сәбат вермәсәјдик, јәгин ки, азаҹыг да олса, онлара ујаҹагдын!”

Аллаһ мүсәлманлара хәбәрдарлыг едир, дејир: Олмаја мүсәлманлар мүшрикләрин истәкләринә мејл көстәриб динләриндә мүамилә етмәји дүшүнүрләр?

Бүтүн програмлар, мүбаризәләр динә көрәдир. Ислам она көрә чалышыр, вурушур ки, ҹамаат Аллаһа ситајиш етсин, доғру јола јөнәлсин. Белә олан сурәтдә дүшмәнлә неҹә бир араја кәләсән? Онларын Аллаһдан үз дөндәрмәләрини шәрт олараг неҹә гәбул едәсән?! Пејғәмбәр (с) Таиф әһлинин тәклифинә белә ҹаваб верир: “Рүкусу, сәҹдәси олмајан динин фајдасы јохдур.”

Онлар Пејғәмбәрин (с) јумшаглыг көстәриб өз дини әсасларындан дөнәчәјини дүшүнүрдүләр, амма нә Аллаһ белә бир ичазәни верәрди, нә дә Пејғәмбәр (с) белә бир мүамиләјә кедәрди. Она көрә дә Пејғәмбәр (с) Таиф әһлинә дејир: "Мән намазы олмајачаг динә көрә сизинлә мүамилә етмирәм вә сизин һимајәнизи дә гәбул етмирәм. Билмәк истәсәниз, хәбәриниз олсун ки, мәним диним намаза сөјкәндији үчүн ајагда дурур. Динин вә мәним рисаләтимин әсас һәдәфи илаһи пәрәстиши халг арасында һаким етмәкдир.

Көклү үсуллары горумаг зәрурәти бүтүн һалларда сабит олмушдур. О чүмләдән чәмијјәтин рәһбәрлик ишләриндә бу үсулу көзләмәк зәруридир. Рәһбәр олан шәхс әсас үсуллары, һәдәфләри горумагда гәтијјәтли олмалы, күзәштә јол вермәмәлидир. Амма көкә зәрбә вурмајачаг мәсәләләрдә, зәрури олдуғу сурәтдә күзәштә кедә биләр. Чүнки көкү горумаг үчүн көвдә гурумасын дејә, бә'зән ағачын будагларыны будамаг лазым кәлир. Чәмијјәтин рәһбәрләри дә һәрдән тәләб олунан јердә гәтијјәтли олмалы, һәрдән дә јумшаг давранмалыдырлар.

Бүтүн бунлары она көрә ајдынлашдырырыг ки, мүдаһинәни мүдара илә дәјишик салмајаг, онлар арасындакы һədди тә'јин едә биләк. Әлбәттә, бәјәнилмиш мүдара илә мәзәммәт олунан мүдаһинә арасындакы сәрһәдди тә'јин етмәк олдугча мүшкүл бир ишдир. Инсан һарада мүдара едиб, һарада мүдара етмәјәчәјинә һәддән артыг диггәт јетирмәлидир. Сазишин һарада мүдаранын ме'јары, һарада мүдаһинәнин ме'јары олачағыны тә'јин етмәк елә дә асан иш дејил. Мүдара илә мүдаһинәни бир-бириндән ајырмағын јолларындан бири дә будур ки, әкәр бизим бир мәсәләјә көз јуммағымыз, јумшаглыг көстәрмәјимиз әсас вә мүһүм мәсәләнин кәнарда галмасына сәбәб олачагса, онда билмәлијик ки, бу мүдаһинәдир. Амма јүксәк һәдәфләр уғрунда һансыса шәхси мәнафејимиз тәһлүкә илә үзләширсә, белә јердә һәмин мәнафедән кечмәјимиз мүдара сајыла биләр. Әлбәттә бә'зи јерләрдә охшарлыг о гәдәр јахын олур ки, мүдараны мүдаһинәдән ајырмаг хүсуси диггәт тәләб едир.

"Еј Әбузәр! Инсанларын ән күчлүсү олмаг истәјирсәнсә, Аллаһа тәвәккүл ет, әкәр халг арасында ән әзиз адам олмаг истәјирсәнсә, тәгвалы ол, әкәр инсанларын ән варлысы олмаг истәјирсәнсә, әлиндә оландан даһа чох Аллаһын јанында олана күвән."

Бу бөлүмдә дә сөз тәгвадан дүшдү... Көрүндүјү кими тәгванын әлагәси өнчәки мәтләбләрлә кәсилмәмишдир. Пејғәмбәр (с) өз сөзүндә үч нөгтәни вурғулајыр:

1. Әкәр инсанларын ән күчлүсү олмаг истәјирсәнсә, Аллаһа тәвәккүл ет.

2. Халг арасында һөрмәтли, иззәтли олмаг истәрсәнсә, тәгва әлдә етмәјә чалыш.

Нечә ки, Аллаһ Гур'анда бујурур: "...Аллаһ јанында ән һөрмәтли оланыныз Аллаһдан ән чох горханыныздыр..."

3. Инсанлар арасында ән варлы адам олмаг истәјирсәнсә, кимсәјә мөһтач олмаг истәмирсәнсә, өзүндә оландан даһа чох Аллаһ јанында олана е'тимад ет.

Һәр кәсин мүәјјән мигдарда малы, пулу олур. Бә'зиләринин пулу, малы башгаларына әл ачмајачаг гәдәрдир, ја да белә дејәк, башгаларына мөһтач олмајачаг һәддә бир тикә чөрәјә чатыр. Нисби дә олса бу вәзијјәтин өзү инсаны башгасына мөһтач етмир. Амма биз нә гәдәр ихтијарымызда олан мала, сәрвәтә күвәнә биләрик? Инсан пулуну итирә биләр вә ја мүмкүндүр оғру кәлиб инсанын вар-дөвләтини оғурласын, ја һәр һансы һадисә үзүндән пулу, мүлкү әлиндән чыхсын. Бә'зән лазым олан анда инсан малындан истифадә едә билмир, һансыса сәбәб үзүндән малы, пулу бада кедир. Амма Аллаһ јанында оланлар һеч вахт завала уғрамыр. Аллаһын бүтүн әшја вә мөвчудат үзәриндәки әһатәсини, маликијјәтини нәзәрә алараг, инсан Аллаһ јанында олана өз ихтијарында оландан даһа чох е'тибар етмәлидир. Чүнки еһтијачымыз олдуғу вахт, ола билсин әлимиздә олан мал-дөвләтдән истифадә едә билмәјәк. Һәр һансы бир һадисә үзүндән биз вар-дөвләтимиздән мәһрум ола биләрик. Әкәр биз, бүтүн заһири вә батини күчләрин Аллаһын әлиндә олдуғуну дәрк етсәк, һәтта инсанын тәдбиринин дә Аллаһын гүдрәти әһатәсиндә олдуғуна инансаг, белә олан сурәтдә Аллаһа олан е'тимадымыз күчләнәчәкдир.

Тәбии ки, Аллаһын гүдрәтинә е'тимад едән кәс дүнјанын ән күчлү инсаныдыр. Чүнки Аллаһын ирадәси јенилмәздир, һеч бир шеј Онун гүдрәти даирәсиндән харич дејилдир.

Тәвәккүл мәгамы

Көрүндүјү кими Аллаһын рәсулу (с) Аллаһа тәвәккүл етмәји мө'минин күч мәнбәји һесаб едир. Тәвәккүлүн инсан һәјатындакы әһәмијјәтли ролуну, тәвәккүл һаггында јанлыш фикирләрин ортаја чыхдығыны нәзәрә алараг, бу барәдә сөз ачмағы лазым билирик.

Тәвәккүл "вәкаләт" сөзүндән көтүрүлмүшдүр. Ислам енсиклопедијасында тәвәккүл, инсанын Аллаһы өзүнә күвәнчли бир арха гәрар вермәсинә дејилир. Јә'ни инсан Аллаһы вәкил тутараг бүтүн ишләрини Она тапшырыр. Рәвајәтләрин бириндә көстәрилир ки,

Пејғәмбәр (с) Чәбрајылдан (ә) Аллаһа тәвәккүл барәсиндә сорушду, Чәбрајыл чавабында деди: “Тәвәккүл, инсанын, јарадылмышын инсана бир зијан вә хејир јетирмәмәсинә, бир шеј бағышлајыб, ондан бир шеји алмамасына олан елмидир. Һәмчинин, тәвәккүл инсанын хәлгдән (јардылмышдан) мә’јус олуб әлини үзмәсидир. Елә ки, бәндә буну дәрк етди, Аллаһдан гејриси үчүн иш көрмәз, Ондан гејрисинә бел бағламаз, Ондан өзкәсинә әл ачмаз. Бу Аллаһа тәвәккүлүн мә’насыдыр.”

Гур’ани-кәримдә тәвәккүл һаггында чохлу ајәләр мөвчуддур, о чүмләдән бу ајә ки, бујурур:

“...Кәрәк мө’минләр (һәр ишдә) Аллаһа тәвәккүл етсинләр!”

Бу ајәдә Аллаһ тәвәккүлү иманын ајрылмаз бир һиссәси кими тәгдим едир.

Инсан мүсбәт нәтичәләр әлдә етсин дејә дүнјәви ишләриндә өзүнә вәкил сечдији кими, әксәр ишләрини онун ихтијарына вердији кими, јахшы оларды бир Аллаһ бәндәси олараг бүтүн ишләриндә Аллаһа сөјкәниб, өз ишинә Ону вәкил тутарды. Бунунла о, ону сыхан, дарыхдыран әксәр изтираблардан јаха гуртармыш оларды. Башга сөзлә десәк, өз еһтијачларыны тә’мин етмәк истәјән кәсин гаршысында үч јол вардыр:

1.Өз күчүнә е’тимад етмәк.

2. Башгаларына күвәнмәк, онларын көмәјинә көз дикмәк.

3.Аллаһа архаланыб, Ондан гејрисинин көмәјинә көз јуммаг.

Бурада инсанын Аллаһа тәвәккүлү, Аллаһын рубубијјәтини дәрк етмәсиндән гајнагланыр. Чүнки, инсан Аллаһы там ихтијар саһиби олараг танызарса, артыг башгасынын гапысына кетмәјә, Аллаһдан гејрисинә әл ачмаға еһтијач көрмүр. Әли (ә) дуаларынын бириндә дејир: “Илаһи! Сән достларына [башгаларындан даһа] јахынсан. Сәнә тәвәккүл едәнләрин ишләрини јолуна гојмаг үчүн онларын өзүндән даһа чох һүзура маликсән. Онларын сирләриндән хәбәрдарсан, фикирләриндән кечәнләрә акаһсан, бахышларынын һүдудларыны билирсән.”

Давамында бујурур: “[Достларынын гәлбләриндә кәздирдикләри] сирләри Сәнин јанында ашкардыр, Сәни көрмәк һәсрәти илә гәлбләри гандыр. Әкәр тәнһалыг онлары сыхса, дәһшәтә кәлсәләр, Сәни јад етмәклә тәскинлик тапар, әкәр мүсибәтләрә туш кәлсәләр сәнә пәнаһ кәтирәр, дәркаһына үз тутарлар. Онлар билирләр ки, бүтүн ишләрин ихтијары Сәнин әлиндәдир.”

Имам Багир (ә) Аллаһа тәвәккүл етмәјин фајдасы һаггында бујурур: “Аллаһа тәвәккүл едән кәс мәғлуб олмаз, Она пәнаһ апаран шәхс јенилмәз.”

Аллаһа иман вә тәвәккүл әксәр пејғәмбәрләрин дә’вәтинин сәрләвһәсиндә јер алмышдыр. Бу үздән Аллаһа иманын нишанәләриндән бири Она тәвәккүл етмәкдир.

Тәвәккүл вә мадди, мә’нәви амилләрдән истифадә

Тәвәккүл харичи рәфтар олмајыб гәлби ишләрдән һесаб олунур. Буна көрә дә тәвәккүлү ишдән-күчдән әл чәкиб тәнһалыға гапылмаг, сәһәрдән ахшама кими ибадәт едәчәјим тәгдирдә Аллаһ да мәним рузими јетирәчәк дејиб ишдән бојун гачырмаг кими баша дүшмәмәлијик. Шүбһәсиз бу фикир көкүндән јанлышдыр. Бу јолу тутуб кедәнләр сәһв истигамәтдә һәрәкәт едирләр. Рәвајәтләрин бириндә дејилир: “Пејғәмбәр бир дәстә чамааты бекар отуран көрдү. Онлара деди: “Сиз кимсиниз?” Дедиләр: “Биз тәвәккүл едәнләрик.” Һәзрәт (с) чавабларында бујурду: “Јох, елә дејил. Сиз башгаларына артыг јүкләрсиниз.”

Ислам маарифиндән јетәринчә хәбәри олмајанлар елә билирләр ки, тәвәккүл мадди имканлардан имтина етмәкдир. Онларын фикринчә, әкәр кимсә мадди имканлардан истифадә едирсә, демәли онун Аллаһа тәвәккүлү јохдур. Әслиндә тәвәккүллүн јохлуғу нә мадди не’мәтләрдән истифадә едән кәслә бағлыдыр, нә дә тәвәккүлә малик олмаг бир кәсин мадди не’мәтләрдән имтина етмәси илә әлагәдардыр. Елә тәнбәл инсанлар вар ки, “вер јејим, өрт јатым, көзлә чаным чыхмасын” дејиб, көзләрини бир тикә чөрәјә дикәрәк јерләриндән тәрпәнмирләр. Беләләринин иш көрмәјә һаллары да олмур. Онлардан сорушанда ки, нијә ишләмирсән, дејирләр: “Биз Аллаһа тәвәккүл едирик. Рузи Онун әлиндәдир, Аллаһ Өзү рузимизи јетирәчәк!”

Һәгигәтдә бу сөз, онларын тәнбәлликләрини пәрдәләдикләри заһири бир өртүкдүр. Әслиндә Аллаһа бир гырам да олса тәвәккүлләри јохдур, јалан дејирләр. Әлбәттә, тәвәккүлү олан инсанлар да олур.

Ишарә етдијимиз кими тәвәккүл гәлби бир ишдир вә Аллаһа сөјкәнмәк мә’насындадыр. Јә’ни инсан гәлбиндә Аллаһа сөјкәнир. Бу бахымдан, ола билсин инсан тәвәккүлүн ән али дәрәчәсинә чатсын вә ејни һалда Аллаһын бујруғуна әсасланараг мадди не’мәтләрдән дә истифадә етсин. Мүмкүндүр ки, бир кәс һамыдын чох ишләсин, ишә һәр кәсдән даһа чидди јанашсын, амма бунунла белә өз ишиндән даһа чох Аллаһа е’тимад етсин. Үмумијјәтлә Аллаһын тәнбәл, бекар инсандан хошу кәлмир. Аллаһ инсана вәзифәси олараг зәһмәт чәкмәји,

ишлә мәшғул олмағы бујурмушдур. Чүнки илаһи һикмәт бу дүнјанын ишләринин сәбәбләр силсиләси илә һәрәкәт етмәсини вачиб едир. Аллаһы таныјан кәс билир ки, дүнја ишләри илаһи һикмәтин тәләбинә мүвафиг олараг сәбәбләр васитәсилә һәјата кечир. Инсанын тәкамүлү һәмин системин дәркинә бағлыдыр. Мәһз һәмин системин васитәсилә инсан имтаһана чәкилир. Белә олмазса инсан тәкамүлдән галар. Инсанын тәкамүлү бәндәлик вәзифәләринин јеринә јетирилмәси илә мүәјјәнләшир. Бәндәлијин өзү дә инсанлыг әлагәләри илә сәчијјәләнир. Нәһајәт, инсанлыг әлагәләри дә өз нөвбәсиндә сәбәбләр системиндә дәрч едилмишдир.

Беләликлә, әкәр инсан тәнһалыға чәкилсә, анчаг ибадәтлә мәшғул олуб күндәлик һәјатында бир ишдән јапышмаса, демәли илаһи һикмәтин әксинә әмәл етмишдир. Белә олан сурәтдә, онун Аллаһдан рузи көзләмәси әбәсдир. Мөвлана демишкән:

Кәр тәвәккүл едәчәксән иш көр, галх еркән
Әввәл әк, бечәр, сонра Чаббара сөјкән.

Буна көрә дә илаһи һикмәт инсанын өз истәкләринә чатмасы, еһтијачларыны тә'мин етмәси үчүн Аллаһын хәлг етдији васитәләрдән јарарланмасыны зәрури едир. Әкәр Аллаһдан гуру хаһиш етмәклә инсанын рузиси јетишсәјди, онда кимсә рузи далынча кетмәз вә инсанлар имтаһан олунмазды. Дејәндә ки, һәдәфинә чатмаг үчүн Аллаһын гәрар вердији васитәләрдән истифадә ет, бу, о демәк дејил ки, сәнин рузи верәнин торпагдыр, ја ишдир вә ја дикәр сәбәбләрдир. Бунларын һамысы Аллаһ тәрәфиндән верилмишдир. Рузинин өзү дә Аллаһын әлиндәдир. Сәнин вәзифән сәбәбләрин далынча кетмәкдир. Бунунла илаһи һәдәфләр дүнја системиндә һәјата кечмиш олур.

Демәли тәвәккүл едән ишдән, зәһмәтдән јајынмамалыдыр. Тәвәккүл етмәјәнләр тәнбәллијә гуршанырлар. Бу ики дәстәнин фәрги, онларын гәлби бағлылыгларындадыр. Тәвәккүл едән, Аллаһа итаәт нијјәтилә, Аллаһа сөјкәниб үмид едәрәк иш көрүр, амма әгидәсиз, тәвәккүл етмәјән кәс өз рузисини ишдә чалышмагда вә ја башгасынын әлиндә ахтарыр. Мө'мин Аллаһдан башга һеч кимә үмид етмир. О бүтүн оланлары Аллаһдан билир. Әкәр әли бүтүн сәбәбләрдән үзүлсә, онун Аллаһа олан үмид чырағы зәифләмир. Чүнки Аллаһ тәрәфиндән бәндәјә чатан һәр бир ишин һикмәтә әсасландығыны, онун хејринә олдуғуну дәрк едир. Аллаһ һеч вахт Өз бәндәсини онун хејринә олан ишдән мәһрум етмәз.

Демәли бир тәрәфдән дүнја механизми сәбәбләр системинин әсасында формалашыр вә һәмин системин зәнчирвари бағлылығында инсан да онун бир һалгасы олараг өз истәкләринә чатмасы үчүн иш көрмәлидир. Башга бир тәрәфдән иш көрмәк, башгалары илә үнсијәтдә олмаг инсанын имтаһана чәкилмәсинә шәраит јарадыр. Чүнки инсан имтаһан олунмаса тәкамүлә үз тутмаз. Инсан чәмијјәтә гатылыб мүхтәлиф шәраитләрә дүшмәклә бәркдән-бошдан чыхыр, инсанларла үнсијјәтдә гаршылыглы һүгуглара риајәт етмәклә өз тәкамүлүнә зәминә јарадыр.

Дејирләр бир күн һәзрәти Муса (ә) хәстәләнир. Бәни-Исраилин бөјүкләри она баш чәкмәјә кедирләр вә дејирләр: "Әкәр филан оту дәмләјиб сујуну ичсән сағалачагсан. Һәзрәти Муса (ә) дејир: "Мүаличәјә еһтијач көрмүрәм, Аллаһ Өзү мәнә шәфа верәчәкдир!" Һәзрәти Муса (ә) бир мүддәт бу һалла јашајыр, амма өзүндә јахшылыға доғру бир ирәлиләјиш һисс етмир. Ахыры Аллаһ она вәһј көндәрир ки, иззәт вә чәлалыма анд олсун, сәнә дејилән отла өзүнү мүаличә етмәјәнә гәдәр, сәнә шәфа верән дејиләм.

Һәзрәти Муса (ә) һәмин отдан истифадә едәндән сонра сағалыр, амма Бәни-Исраилә дедији сөзә көрә горхуја дүшүр. Јенә дә Аллаһдан она хитаб кәлир: "Еј Муса, сән өз [јанлыш] тәвәккүлүнлә бизим һикмәтимизи батил етмәк истәјирдин? Отларын көкүндә шәфабәхш тә'сирләри, мин бир дәрдә дәрман олан фајдалы хүсусијјәтләри гојан кимдир?

Һәмчинин һәдисләрин бириндә дејилир ки, заһидләрдән бири шәһәрдән чыхыб дағларын гојнунда өзүнә мәскән салыр вә дејир: "Мән һеч кимә ағыз ачмајачағам, Аллаһ мәним рузими јетирмәјинчә кимсәнин гапсыны дөјмәјәчәјәм!" Бу минвалла једди күн кәлиб кечир, амма заһидә јемәк-ичмәк кәлиб чыхмыр. Өлүмчүл һала дүшмүш заһид инилдәјиб әрз едир: "Пәрвәрдикара! Ја мәним рузими јетир, ја да тез чаныны ал ки, бундан артыг әзијјәтә дүшмәјим!" Аллаһдан хитаб олур: "Иззәт вә чәлалыма анд олсун, чамаата гајнајыб-гарышмајана гәдәр сәнә рузи верән дејиләм." Заһид дағдан ениб шәһәрә дахил олур. Чамаатын арасына дахил оланда, онун зәифләмиш вүчудуну көрәнләр, она су, јемәк верирләр. Бу заман Аллаһ заһидә хитаб едир: "Еј Заһид, сән өз зөһдүнлә Мәним һикмәтими батил етмәк истәјирдин, мәкәр билмирсән ки, бәндәмин рузисини она бәндәләримин әли илә јетирмәк Мәним үчүн сәбәбләрсиз (силсилә сәбәбләр бағлантысы олмадан) јетирмәкдән даһа әзиздир!"

Рузи тәкчә маддијата аид олмур. Мә'нәви газанчлар, о чүмләдән елм дә рузидир. Бу бахымдан ола билсин кимсә тәнбәллик үзүндән елм

өјрәнмәјин архасынча кетмәсин. Бә'зән дә дејирләр, мән Аллаһа тәвәккүл едәчәм, О Өзү елми мәнә мәрһәмәт едәчәк. Бу фикирләринә гүввәт олараг мә'сумлардан дејилмиш бу рәвајәти дә бәһанә кәтирирләр: "Елм, охујуб-өјрәнмәклә һасил олмур. Елм илә бир нурдур ки, Аллаһ ону истәдији кимсәнин гәлбинә јерләшдирир."

Бәли, елм Аллаһдан кәлир вә Ону истәдији кәсә верир, амма бизим өһдәмизә дүшән вәзифә дәрс охумағымыздыр. Бир һәддә гәдәр зәһмәт чәкмәк, чидди шәкилдә ишдән јапышмаг бизим борчумуздур. Биз бүтүн мүмкүн фүрсәтләрдән истифадә етмәлијик. Кимсә јанлыш анламамалыдыр ки, зәһмәтсиз, тәр төкмәдән алим ола биләр. Зәһмәтә гатлашмадан дүнја не'мәтләринә чатмаг олмаз.

Инсанын әлдә етмәк истәдији бүтүн не'мәтләр Аллаһын ихтијарындадыр. Сәбәбләр топлусунун өзү әсас тәјинедичи амил дејил, онлар не'мәтләрин әлдә едилмәси үчүн Аллаһын гәрар вердији васитәләрдир. Чүнки Аллаһ һәмин васитәләр вә вәсаитләр јолу илә рузимизин әлдә едилмәсини истәјир. Әлбәттә, ола билсин бир иш көрмәдән вә ја васитә вә вәсаит олмадығы үчүн Аллаһ Өз лүтфү илә бизә тәсәввүр етмәдијимиз не'мәтләри версин. Бунун әксинә олараг, мүмкүндүр узун зәһмәтдән сонра, кифајәт гәдәр сәбәбләрә әл атдығымыза бахмајараг сонда өз истәјимизә чатмајаг. Бу ону көстәрир ки, сәбәбләр вар дејә архајын олмаг олмаз. Инсан анчаг Аллаһа е'тимад етмәлидир. Јә'ни Аллаһа үмид бағлајараг сәбәбләрдән јапышмалыдыр. Дејиләнләри нәзәрә алсаг, һәдисин бу бөлүмүндә Пејғәмбәр (с) әсас буну вурғуламаг истәјир: Әкәр дүнјанын ән күчлү инсаны олмаг истәјирсәнсә, онда Аллаһа тәвәккүл ет вә Онунла гәлби бағлылығы мөһкәмләт. Дүшмәнлә мүбаризә мејданында инсанын голларына гүввәт верән Аллаһдыр. Дүшмән гүввәләрини мө'мин инсанын гаршысында гуру јарпаг кими совруб јерә төкән Одур.

Бәли, һәмин е'тимадын нәтичәси иди ки, мүттәгиләрин мөвласы Әли (ә)– Аллаһа бәндәлик мәгамында, ибадәт заманы әсим-әсим әсән о камил инсан– Аллаһын горхусундан биһуш олуб торпаға дүшүрдү. Амма дүшмәнлә үз-үзә дајандығы заман чанында горху дејилән шеј олмазды, дүшмән онун һејбәтиндән чәјирткә кими пәрән-пәрән оларды. Чүнки о, күчүнү Аллаһдан алырды. Елә бир кәсә архаланырды ки, зәифлик вә сүстлүк Она јол тапмаз, бүтүн ишләр Онун ирадәси илә һәјата кечәрди. Чәмәл мүһарибәсиндә бајрағы оғлу Мәһәммәд Һәнәфијјәјә верәндә она дејир: "Дағлар јериндән тәрпәнсә дә сән јериндән тәрпәнмә. Дишләрини [бир-биринә мөһкәм] сых, башыны Аллаһа тапшыр, ајагларыны мых кими јерә пәрчимлә, көзүнү

дүшмәнин ахыр сыраларына дик. Бил ки, гәләбә Сүбһан Аллаһдандыр.”

Аллаһа тәвәккүл етмәјән инсанын гәлби даим изтираб ичиндә олар. Онун нә раһатлығы олар, нә дә хош күзәраны. Чүнки, она арха олачаг һәгиги достдан гафил олуб јаланчы вә сүст сөјкәнәчәкләрә е’тимад едир. Буна көрә дә күчлү олмағымыз үчүн Аллаһа тәвәккүл етмәлијик.

Тәгванын тәвәккүл илә әлагәси

Һәдисин давамында Һәзрәт (с) бујурур: “Еј Әбузәр! Әкәр бүтүн инсанлар бирчә бу ајәјә әмәл етсәјдиләр, онлара кифајәт едәрди: “..Ким Аллаһдан горхса (тәгвалы олса) Аллаһ она (һәр чәтинликдән) бир чыхыш јолу эта едәр вә она көзләмәдији јердән рузи верәр. Ким Аллаһа тәвәккүл етсә [Аллаһ] она кифајәт едәр. Аллаһ Өз әмрини јеринә јетирәндир. Аллаһ һәр шеј үчүн бир өлчү тә’јин етмишдир.”

Шәриф ајәдә тәгва вә тәвәккүл – һәр икиси зикр олунмушдур. Бунун өзү тәгва вә тәвәккүл арасында дәрин бағлылығын олдуғуну көстәрир вә ајдын олур ки, бу икисини бир-бириндән ајырмаг мүмкүн дејил. Тәгванын өндә зикр едилмәси бәлкә дә она көрәдир ки, тәгванын әлдә едилмәси тәвәккүлә чатмағын мүгәддимәсидир. Инсан тәгвалы олмајынча һәгиги тәвәккүлүн нә олдуғуну дәрк етмир.

Шәксиз Јерин, Көјүн бүтүн ишләри Аллаһын әлиндәдир. Аллаһын күчү гаршысында һеч бир башга гүдрәт јохдур. Јарадылыш дүнјасыны өз ирадәси илә идарә едән Одур. Белә олан сурәтдә биз анчаг Она е’тимад етмәлијик, көмәк диләјән әлимизи Она сары узатмалыјыг. Башгаларына һөрмәт көстәрмәји, онларын јахшылыглары мүгабилиндә тәшәккүр етмәји Аллаһ бизә тапшырдығы үчүн, илаһи вәзифәјә әсасланараг онлара һөрмәт етмәлијик. Бунунла јанашы јерсиз тә’рифләрдән, гаршы тәрәфдән бир шеј умдуғумуз үчүн онун шә’нинә јаланчы тә’рифләр сөјләмәкдән чәкинмәлијик.

Аллаһа тәвәккүл вә е’тимад едән кәс рузини Аллаһдан көзләјир. Бунун үчүн дә башгаларына јалтагланмаға еһтијач дујмур, она көмәк едәчәкләр дејә јерсиз олараг онларын гаршысында кичилмир. Онун, бунун гаршысында јалтагланмаг, әјилмәк инсанын иззәт-нәфси илә бир араја сығмыр.

Бәли, Аллаһ-тәала, өвлијалар, ата, ана, мүәллим кими бојнумузда бөјүк һаглары олан кәсләрин гаршысында тәвазөкар олмағы бујурмушлар. Һәмчинин нәсәбләри Пејғәмбәрә (с) чатдығы үчүн сејидләрин, пејғәмбәр зүрријјәләринин өнүндә Аллаһа итаәт, Пејғәмбәрә (с) һөрмәт мәгсәдилә тәвазөкар давранмағы төвсијә етмишләр. Аллаһ-тәала Ата-анаја јахшылыг етмәји, онлара еһтирам

гојмағы Өзүнә ибадәт вә бәндәлик мәртәбәсиндән сонра зикр едир: "Рәббин јалныз Она ибадәт етмәји вә валидејнләрә јахшылыг етмәји [онлара јахшы бахыб көзәл давранмағы) бујурмушдур. Әкәр онларын бири вә ја һәр икиси сәнин јанында [јашајыб] гочалығын ән дүшкүн чағына јетәрсә, онлара: "Уф" белә демә, үстләринә гышгырыб ачы сөз сөјләмә. Онларла хош даныш! Онларын һәр икисинә ачыјараг мәрһәмәт ганадынын алтына алыб: "Еј Рәббим! Онлар мәни көрпәлијимдән тәрбијә едиб бәсләдикләри кими, Сән дә онлара рәһм ет"– де."

Имам Сәччад мүәллимин һаггы барәдә бујурур: "Сәнә елм өјрәдән кәсин [сәнин бојнунда олан] һаггы одур ки, онун гаршысында тә'зим едәсән. (тәвазөкар давранасан). Онун олдуғу мәчлиси бөјүк тутуб сөзләринә көзәл шәкилдә гулаг асасан, јанында һүндүрдән данышмајасан, үзүнү она сары тутасан. Әкәр кимсә ондан суал сорушса, чаваб вермәкдә ону габаглама. Онун отурдуғу мәчлисдә башгасы илә сөһбәт етмә, башгасынын гејбәтини данышма."

Дүнја тамаһы илә башгасынын гаршысында тәвазөкарлыг едән кәс, әслиндә јалтаглыг етмишдир. Онун ишинин батини ширкдир вә һәгигәтдә Аллаһы күчсүз билдији үчүн башгасына үз тутмушдур. Аллаһы таныјан, Она олан мә'рифәти камала јетмиш вә тәвәккүл мәгамыны кәсб етмиш шәхс һеч вахт башгасына үмид бағламаз. Аллаһын бујурдуғу бу ајәјә: "Мәкәр Аллаһ Өз бәндәсинә кифајәт дејилми?!" – Чани-дилдән иман кәтирән шәхс һеч вахт башгасына әл ачмаз.

Имам Хомејни дәфәләрлә бујурмушдур: Бизим вәзифәмиз мүбаризә апармагдыр. Амма, гәләбәјә наил олачағыгмы, олмајачағыгмы, артыг бу бизим ишимиз дејил, Аллаһын әлиндәдир. О нә истәсә, нәји мәсләһәт билсә о да олачагдыр.

ОТУЗ ЈЕДДИНЧИ ДӘРС

Илаһи тәдбир вә тәгдирләр, доғру е'тагад вә инамын ролу

–Һагг гаршысында тәслим, никаранчылыгларын арадан галдырылмасынын амили.

–Гәзавү-гәдәрә бир бахыш

–Јәгинин мәгам вә мәртәбәләри

–Өвлијалар вә илаһи тәгдирә разы олмаг.

–Сәбр мәгамына бир бахыш вә онун әһәмијјәти.

–Аллаһын истәјини өз истәјиндән ирәли салмағын ролу.

Илаһи тәдбир вә тәгдирләр, доғру е’тигад вә инамын ролу

Бу бир нечә мәчлисдә бәһсимизин меһвәри тәгва иди вә о да бәјан едилди. Тәгвасы олан кәс өз рузисинә көрә никәран олмамалыдыр. Чүнки Аллаһ-тәала белә адамын гаршысына проблемләрини һәлл едә биләчәк чохлу јоллар чыхарыр. Еlә ки, чыхылмаз вәзијјәтә дүшдү, һәр јердән гапылар үзүнә бағланды, Аллаһ-тәала онун үчүн гуртулуш гапысы ачыр, күман етмәдији јердән онун рузисини јетирир.

Кечән бөлүмләрдә пејғәмбәрин (с) Әбузәрә нәсиһәтләри тәгва илә рузинин бағлылығы барәдә иди. Чүнки инсан һалал, пак вә боллуча рузи истәјиндәдир. Инди, әкәр билсә ки, тәгва рузинин артмасына вә боллуғуна сәбәб олур, онда тәгва әлдә етмәјә мејл мејдана чыхыр.

Һагг гаршысында тәслим, никаранчылыгларын арадан галдырылмасынын амили

Гаршыја белә бир суал чыхыр ки, көрән мө’мин өз рузисинә көрә нә гәдәр никаран олмалыдыр, өз күзәранынын јахшылашдырмаг, мәишәт имканларыны кенишләндирмәк үчүн һансы һәддә гәдәр дүшүнүб-дашынмалы, чалышыб-вурушмалыдыр? Рузисини һарадан вә нечә әлдә едәчәји барәдә нә гәдәр дүшүнмәли, көтүр-гој етмәлидир?

Шәксиз, һәр инсанын һәјатда өзүнә көрә еһтијачлары олур ки, әкәр онлар өдәнилмәсә, јашамаг онун үчүн гејри-мүмкүн олур. Һәјатын давамы үчүн лазым олан, зәрури шејләрдән бири дә рузидир. Тәбии

олараг һәјатыны севән һәр бир кәс, рузисинин дә никаранчылығыны чәкир. Әввәлдә дә дедијимиз кими, рузи анҹаг јемәк-ичмәјә шамил олмур. Аллаһ-тәаланын бу дүнјада инсана вердији бүтүн мадди вә мә’нәви не’мәтләр рузидир. Ҝејим, ев, һәјат јолдашы, мүәллим вә елм дә рузидирләр. Рузини бу ҹүр кениш мигјасда ҝөтүрәндә вә һәмчинин һәр кәсин начар рузи әлдә етмәсинә јәгинлик һасил едәндә, тәбиидир ки, һәр кәс өз рузиси үчүн никаран олмалыдыр; амма инсанларын никаранчылыгларынын мизаны, онларын иман вә мә’рифәт дәрәҹәләринә бағлыдыр. Инсанларын иман вә мә’рифәтләри ејни һәддә олмадығы кими, онларын никаранчылыглары да ејни һәддә дејил. Инсанларын иман вә мә’рифәтләри нә гәдәр артырса, бир о гәдәр дә никаранчылыглары азалмаға үз гојур. О һәддә гәдәр ки, бә’зи өвлијаларын тә’бири илә десәк–Аллаһ өвлијалары мә’рифәтин елә дәрәҹәсинә чатырлар ки, –һәтта өзләрини белә дүшүнмүрләр. Гур’анда зикр олунан тәслим мәгамы да о дәрәҹәјә ишарә едир. Аллаһ бујурур: “Амма хејир! [Ја Рәсулум] Рәббинә анд олсун ки, онлар өз араларында баш верән ихтилафларда сәни һаким тә’јин етмәјинҹә вә вердијин һөкмләрә көрә өзләриндә бир сыхынты дујмадан сәнә там бир итаәтлә бојун әјмәјинҹә, [һәгиги сурәтдә] тәслим олмазлар.”

Инсан тәслим мәгамында елә бир мәрһәләјә јетишир ки, камил сурәтдә Аллаһа тәслим олур. Белә инсан өзү үчүн һеч бир шеј истәмир, өз истәкләрини тамамилә унудур, диггәтини јалныз Аллаһ истәјән шејләрә јөнәлдир. Әкәр инсан бу мәрһәләјә чатса, бирдәфәлик никаранчылыглардан јаха гуртарар вә һәр иш она асан олар: “Аллаһ-тәала һәзрәти Давуда вәһј етди ки, еј Давуд, сән бир шеј истәјирсән, Мән дә бир шеј истәјирәм, амма [һәр заман] Мән истәјән шеј олур. Белә олан сурәтдә, әкәр Мән истәјәнләрә тәслим олсан, истәдијинә чатаҹагсан, әкәр Мән истәјәнә тәслим олмасан, истәдијин шејә чатмагда сәни әзаб-әзијјәтә дүчар едәҹәјәм вә ахырда да истәдијинә говушмајаҹагсан, јенә дә ахырда Мән истәјән олаҹагдыр.”

Бә’зиләри тәслим мәгамыны риза мәгамындан үстүн сајырлар. Чүнки, е’тигадларына көрә риза мәгамында инсан Аллаһын көрдүјү ишләри өз истәјинә мүвафиг шәкилдә гәбул едир; буна көрә дә өз истәкләринә фикир верир. Амма тәслим мәгамында өз ирадәсини, она мүвафиг вә мүхалиф олан һәр шеји Аллаһын өһдәсинә бурахыр. Һәмчинин бу мәгамы тәвәккүл мәгамындан да үстүн билирләр.

Чүнки тәвәккүл дүнја ишләриндә Аллаһа е’тимад етмәкдән ибарәтдир. Тәвәккүл мәгамында бәндә Аллаһы өз ишләриндә вәкил кими тутур, она көрә дә һәләлик көрдүјү ишләр өзүнә аиддир. Амма

тәслим мәгамында өзүнә ади олан бүтүн ишләрдән әл чәкир вә һамысыны Аллаһа тапшырыр.

Аллаһ мө’минләри тәслим мәгамына дә’вәт едәрәк бујурур: “Еј иман кәтирәнләр! Һамыныз бир јердә Аллаһын гаршысында тәслим олун. Шејтанын јолу илә кетмәјин, чүнки о сизин ачыг-ашкар дүшмәнинииздир!”

Рәһмәтлик Әлламә Тәбатәбаи бу ајәнин тәфсириндә бујурур: “Сәлим” (سليم), “Ислам” (اسلام) “Тәслим” (تسليم) кәлмәләри– һәр үчү бир мә’нададыр. “Кафә” (كافه) кәлмәси “ҹәмиән” (خميعاً) кәлмәси кими тә’киди ифадә едир. Ајәдә мө’минләрә хитаб едилдији үчүн вә онлара “сәләм”ә дахил олмалары тапшырылдығы үчүн, нәтиҹәдә ајәдәки әмр ҹәмијјәтин һамысына, еләҹә дә онун тәкликдә һәр бир фәрдинә аид олур. Демәли һәм ајрылыгда һәр бир фәрд, һәм дә топлу һалында бир ҹәм Аллаһын дининдә ојан-бујан етмәдән Аллаһын вә Онун рәсулунун әмрләринә тәслим олмалыдырлар. Һәмчинин хүсуси олараг мө’минләрә хитаб едилдији үчүн, мө’минләрин дә’вәт олундуғу һәмин “сәлим” Аллаһ вә Онун рәсулу гаршысында тәслим олмаг мә’насындадыр. Демәли дә’вәт олундуглары “сәлим” Аллаһа иман кәтирдикдән сонра, Онун гаршысында тәслим олмагдан ибарәтдир. Буна көрә дә мө’минләрә Аллаһ гаршысында тәслим олмалары ваҹибдир. Мө’минләрә ваҹибдир ки, Аллаһын истәјини өз истәкләриндән үстүн тутсунлар, Аллаһын вә рәсулунун бәјан етдикләри јолдан башга јолу сечмәсинләр. Билсинләр ки, һәлак олмуш бүтүн гөвмләрин һәлак олмаларынын анҹаг бир сәбәби олмушдур; онлар Аллаһын јолуну бурахыб һәваји-нәфсин јолуну тутдулар; елә бир јолу ки, Аллаһ тәрәфиндән һәмин јолу тутмаларына даир һеч бир дәлилләри јох иди.

Бәли, тәслим мәгамына јетишән кәсләрин өз истәкләри олмур; онларын истәкләри Аллаһын истәјидир. Белә адамлар артыг рузи һаггында баш сындырмырлар ки, көрән рузимиз неҹә олаҹаг, һарадан кәләҹәк. Онларын фикри-зикри будур ки, Аллаһа неҹә бәндәлик етсинләр ки, даһа артыг разы олсун. (Ајдындыр ки, бу дәстә гуртулуша вә сәадәтә чатыр. Неҹә ки, Имам Садиг (ә) бујурур: “Аллаһын мөһкәм ипиндән јапышан ниҹат тапмышдыр.”

Имамдан сорушанда ки, Аллаһын мөһкәм ипиндән јапышмаг нә демәкдир, мә’насы нәдир, бујурур: “О, Аллаһ гаршысында тәслим олмагдыр.

Шүбһәсиз, тәслим мәгамынын тәсәввүрү бизим үчүн чәтиндир. Биз белә бир мә’нанын дәркиндә аҹизик. Јә’ни, неҹә ола биләр ки, инсан мә’рифәтин, идракын елә бир мәрһәләсинә јетишир ки, өзүнү унудуб

анчаг Аллаһын истәкләри барәдә дүшүнсүн? Амма бу мәгамы инкар да едә билмәрик; јә’гин олараг билирик ки, Аллаһын хас бәндәләри, тәслим вә тәфвиз мәгамы олан бу мәрһәләјә јетишмишләр.

Гәзаву-гәдәрә бир бахыш

Тәслим мәгамына чатмышлардан әлавә инсанлар арасында елә бир дәстә дә вардыр ки, тәслим мәгамындан ашағы мәртәбәләрә чатырлар. Һәмин мәртәбәләрдән бири дә “Елмүл-јәгин” дәрәчәсидир. Бу мәртәбәјә чатанлар, бу аләмин кичикдән бөјүјә тутмуш бүтүн һадисәләринин Аллаһ тәрәфиндән мүәјјәнләшдирилмиш бир сабит системә малик олдуғуну билирләр. Бу системин мүәјјәнләшмәси бир тәрәфә, һәтта гәти гәза мәртәбәсинә дә чатмышдыр. Јә’ни Аллаһ тәрәфиндән тәгдир мөһрү вурулмагдан әлавә, бүтүн ишләр гәти гәза мәрһәләсинә дә чатмышлар ки, онларда һеч бир дәјишиклик баш вермир.

Гәза һөкм, гәт вә баша вурмаг, һәлл етмәк мә’насындадыр. Гәдәр өлчү вә һәддин тә’јини мә’насындадыр. Дүнја һадисәләри баш вермәләри бахымындан Аллаһын елминдә гәтијјәт тапдыглары үчүн илаһи гәзада мүгәддәр олмушлар. Һүдудлары, өлчүләри, заман вә мәкан бахымында мөвгеләри мүәјјән олундуғуна көрә илаһи тәгдирдә мүгәддәр олмушдур. Буну да хатырладаг ки, һәрдән гәзаву-гәдәр мәсәләсини дүзкүн вә ајдын тәфсир етмирләр; мәсәләдә бир чох гаранлыг јерләр галыр вә чохлары елә күман едир ки, гәзаву-гәдәр чәбрлә бирдир. Ичмали олараг әрз едим ки, чәбр мәсәләсинин гәзаву-гәдәрә һеч бир аидијјәти јохдур. Гәзаву-гәдәрә е’тигады олмаг о демәк дејил ки, инсан ишини-күчүнү бурахыб десин ки, һәр шеј әввәлчәдән мүәјјән едилмишдир, она көрә дә артыг онун тәклифи јохдур. Бизим е’тигадымыза көрә иллијјәт гануну, силсилә сәбәбләр системи дүнјаја һаким олуб бүтүн һадисәләр үзәриндә чәрәјан едир. Һәр баш верән һадисә өз зәрурәтини, вүчубуну, вүчудунун гәт’илијини вә еләчә дә формасыны, замана, мәкана көрә дашыдығы хүсусијјәтләрини вә дикәр хүсусијјәтләрини өз илләтләриндән кәсб едир. Бу илләтләрдән, сәбәбләрдән бири дә шәхсин өз ирадәсидир. Гәза вә гәдәр о заман чәбрә кәтириб чыхарар ки, инсаны вә ирадәсини баш верәнләрдә дәхил билмәјәк; гәзаву-гәдәри бәшәр гүввәсинин, ирадәсинин чанишини биләк. Һәгигәтдә, јә’ни илаһи гәзаву-гәдәр Аллаһын ирадә вә елминдән гајнагланан дүнјәви сәбәбләр системиндән башга бир шеј дејил. Әлбәттә, бу силсилә сәбәбләр системиндә зәнчирин һалгаларындан бири дә инсанын ирадәсидир. Буна көрә дә

гәзавү-гәдәрә е’тигад бәсләмәјин инсанын илаһи мүкәлләфијјәт дашымасы илә зиддијјәти јохдур.

Аллаһын рәсулундан (с) сорушурлар ки, шәфа мәгсәди илә истифадә едилән горујучу дуалар (һерзләр) нә дәрәчәдә илаһи гәдәрин гаршысыны ала биләр? Һәзрәт (с) чавабларында бујурур: "Бунларын өзү дә илаһи гәдәрдәндир." (Јә'ни хәстәликләрин гаршысыны алмагда дуаларын көстәрдији тә'сирин өзү дә илаһи гәзавү-гәдәрләр силсиләсинин һалгаларындан биридир.)

Һәзрәт Әли (ә) әјри бир диварын көлкәсиндә әјләшмишди. Сонра орадан галхыб башга бир диварын көлкәсиндә отурду. Јанында отуранлардан бири она деди: "Еј Әли, Аллаһын гәзасынданмы гачырсан? Һәзрәт (ә) чавабында бујурду: "Аллаһын гәзасындан гәдәринә пәнаһ апарырам."

Јә'ни гәзавү-гәдәрин бир нөвүндән башга бир нөв гәзавү-гәдәрә пәнаһ апарырам: Әкәр әјри диварын дибиндә отурсам вә дивар башыма учуб төкүлсә, илаһи гәзавү-гәдәрә мәһкум олунмушам. Буна көрә дә сәбәбләр чәрәјанында, әкәр инсан дағылмаг тәһлүкәси олан диварын алтында отурса, һәмин дивар башына ашачаг вә инсан хәсарәт көрәчәкдир. Амма, әкәр өзүнү кәнара чәксә, хәтәрдән аманда галачагдыр; бу да илаһи гәзавү-гәдәрдир.

Диггәт јетириләси мәтләбләрдән бири дә будур ки, сәбәбләр вә илләтләр анчаг мадди вә ади сәбәбләрлә мәһдудланмыр. Баш верән һадисәләрдә бизим таныдығымыз, билдијимиз силсилә сәбәбләрдән башга мә'нәви вә гејри мадди сәбәбләр дә мөвчуддур. О чүмләдән дуа, бу дүнјанын илләтләриндән бири олуб инсанын талејиндә мүһүм рол ојнајыр. Башга ибарәтлә, дуа, гәзавү-гәдәр зәнчиринин һалгаларындан бири олуб һадисәләрин формалашмасына тә'сир көстәрә биләр вә ја гәзавү-гәдәрин гаршысыны ала биләр. Бу үздән бујурмушлар: "Гәза нә гәдәр мөһкәм јер тутса да, дуа ону гајтарыр." Бу чүр һәдисләр ону көстәрир ки, дүнјанын күлли системи мадди вә мә'нәви сәбәбләр топлусундан тәшәккүл тапмышдыр. Бу һәдисдән анлашылыр ки, мә'нәви сәбәбләр мадди илләтләри вә сәбәбләри өз шүасы алтында сахлајыр. Анчаг мадди вә һисс олунан сәбәбләри көрән шәхс елә күман едир ки, сәбәбләр анчаг онун көрдүкләриндән ибарәтдир; даһа билмир ки, мүмкүндүр ишин ичиндә Аллаһын гәзавү-гәдәринин һөкмү илә минләрлә башга сәбәбләр дә олсун. Бир ишин кедишатына бу чүр сәбәбләр дахил оланда мадди илләтләри өз шүасы алтына алыр вә тә'сирсиз едир: "[Дүшмәнлә] үз-үзә кәлдијиниз заман Аллаһ олачаг иши јеринә јетирмәк мәгсәдилә онлары сизин көзүнүздә [сајча] аз көстәрир, сизи дә онларын көзүндә азалдырды. Бүтүн ишләр ахырда

Аллаһа гајыдачагдыр. [Зәфәр дә, мәғлубијјәт дә сајын чохлуғу илә дејил, Аллаһын ирадәси иләдир.”]

Дедијимиз кими мә’рифәт вә јәгинин мүәјјән бир мәрһәләсинә чатмыш елә инсанлар вар ки, аләмин дәгиг системи әсасында Аллаһ тәрәфиндән идарә едилдијини, һәр һадисәнин илаһи гәзавү-гәдәр әсасында баш вердијини билирләр. Белә инсан билир ки, һәр бир шеј, о чүмләдән дә рузи Аллаһ тәрәфиндән мүгәддәр олмушдур. Аллаһын гәдәрини тә’јин етдији бир шејдән инсан мәһрум ола билмәз. Инсан нечә олур-олсун һәмин шејә чатмалыдыр. Бунун әксинә, илаһи гәзавү-гәдәрдә јер алмајан бир шеј баш вермир, бир шејин мүгәддәраты тә’јин едилмәјибсә һәмин шеј һәјата кечмир вә инсан она чатмыр.

Әлбәттә, дејилдији кими бу чүр дәгиг вә һәкиманә системә е’тигад бәсләмәјин тәклифлә бағлы әгидәјлә, е’тигадла һеч бир зиддијјәти јохдур.

Инсан чәбрилијә вә ја тәнбәллијә мүбтәла олмадан гәзавү-гәдәрә вә әф’али-төвһидә е’тигад бәсләјә биләр. Гәзавү-гәдәрә инанмаг о демәк дејил ки, инсан әлини әлинин үстүнә гојуб сәһәрдән ахшама кими евдә отурсун вә десин ки, инди ки, һәр шеј Алаһ тәрәфиндән мүгәддәр олур, онда мәним көрәчәјим бир иш јохдур. Бу јанлыш фикирдир. Илаһи маарифә әсасән гәзавү-гәдәрә инанмағын чалышмагла, ичтимаи вә фәрди саһәдә фәалијјәт көстәрмәклә, мадди вә мә’нәви газанч әлдә етмәклә тәрс мүтәнасиблији јохдур. Һәр һалда, әкәр бир нәфәр мә’рифәтин вә јәгинин бу һәддинә чатса артыг онун никаранчылығы олмајачагдыр.

Јәгин мәгамы вә онун мәртәбәләри

Инди ки сөз јәгин мәгамындан дүшдү, јахшы оларды ки, өтәри дә олса јәгин мәгамына вә онун мәртәбәләринә ишарә едәк:

Јәгин завала уғрамајачаг сабит, һәгигәтә ујғун бир е’тигад олуб инсанын раһатлығынын мајасыны тәшкил едир.

Шүбһәсиз, јәгин, ади мә’рифәт вә инамдан үстүн олуб чох аз инсанын чатдығы ән шәрәфли, ән дәјәрли инсани фәзиләтдир. Һәмчинин елә бөјүк бир сәрмајәдир ки, она чатан һәр кәс бөјүк бир сәадәтә наил олмушдур. Јәгин мәгамына чатмыш шәхс Аллаһдан гејрисинә диггәт јетирмир, анчаг Аллаһа тәвәккүл едир, Ондан башгасыны тә’сир мәншәји һесаб етмир. Һәгигәтдә, јәгин ислам, иман вә тәгвадан сонра һасил олур; нечә ки, Имам Рза (ә) бујурур: “Иман исламдан бир пилләјухарыдыр, тәгва имандан бир дәрәчә јүксәкдир, јәгин дә бир пилләтәгвадан јухарыдыр. Аллаһ бәндәләри арасында јәгиндән даһа аз бир шеј бөлүнмәмишдир. (бөлүнүб пајланмамышдыр.)

Имам Садиг (ә) бујурур: “Пејғәмбәр (с) сүбһ намазыны чамаатла гылыб гуртардыгдан сонра, көзү мәсчидин бир кәнарында отуруб мүркүләјән чаван бир оғлана саташды. Оғланын рәнки саралмыш, көзләри арыглыгдан чухура дүшмүшдү. Пејғәмбәр (с) јахына кедиб чавана деди: “Еј чаван, сәһәрә нечә чыхдын?”

Чаван деди: “Еј Аллаһын рәсулу, јәгинә чатмыш бир һалда!”

Пејғәмбәр (с) онун сөзләриндән тәәччүбләниб бујурду: “Һәр јәгинин бир һәгигәти вар, сәнин јәгининин һәгигәти нәдир?”

Әрз етди: “Ја пејғәмбәр! Јәгинимин һәгигәти мәни гәмкин етди, кечәләри [ибадәт үчүн] ојаг сахлады, күндүзләри [оруч үчүн] сусузлуға вадар етди, һәјатын мәтаһына рәғбәтсиз олмушам. Санки, Аллаһын әрши һесаб-китаб үчүн һазыр дурмуш, чамаат сорғу-суала мәһшәр ајағына чәкилирләр вә мән дә онларын арасындајам. Көзләрим өнүндә не’мәтләрә гәрг олмуш беһишт әһлини көрүрәм: Онлар бир-бири илә һал-әһвал тутур, тахтлара сөјкәнәрәк дөврә вуруб отурмушлар.

Әзаб чәкән чәһәннәм әһлини дә көрүрәм:

Онлар әзабын шиддәтиндән налә едир, көмәк истәјирләр. Санки гулагларымда чәһәннәмин түкүрпәдичи сәси экс-сәда верир.”

Пејғәмбәр (с) үзүнү әсһабына тутуб деди: “Аллаһ бу бәндәнин гәлбини иманла ишыгландырмышдыр.”

Сонра о чавана деди: “Бу һалында сабит ол вә ону әлдән вермә.”

Чаван деди: “Еј Аллаһын рәсулу! Аллаһа дуа ет ки, мәнә Өз јолунда, сәнин кәнарында шәһадәтә јетмәји нәсиб етсин.”

Пејғәмбәр (с) она дуа едир. Чох кечмир ки, мүһарибәләрин бириндә пејғәмбәрин јанында дөјүшмәли олур вә доггуз нәфәрдән сонра шәһадәтә јетир. О, онунчу шәһид иди.”

Јәгинин үч мәртәбәси вар:

1. Елмүл-јәгин.
2. Ејнүл-јәгин.
3. Һәггүл-јәгин.

Гур’анда јәгинин һәр үч мәртәбәсинә ишарә едилмишдир: “Хејр, әкәр [гијамәт күнү сизә нә едиләчәјини] там јәгинликлә билсәјдиниз [фани дүнја малына үјмаздыныз]! [Еј мүшрикләр! гијамәт күнү] сиз о Чәһәннәми мүтләг көрәчәксиниз. Бәли, сиз [Чәһәннәмә васил олдугдан сонра] ону мүтләг өз көзүнүзлә көрәчәксиниз!”

“Шүбһәсиз ки, бу, [чәһәннәм вә’дәси] тәкзиболунмаз һәгигәтдир!”

1. Елмүл-јәгин сабит е’тигад вә һәгигәтә ујғун јәгиндән ибарәт олуб лазым билинән вәсаитләрин дәлили јолу илә һасил олур. Мәсәлән, аловун түстүсүнү көрмәклә онун вүчудуна јәгин һасил етмәк кими.

Јә’ни биз түстүнү мүшаһидә етмәклә атәшин дә олдуғуну тәсдигләјир вә јәгин олараг онун вар олдуғуну дејирик.

Аллаһ-тәала Гур’анда бујурур: “Онун [Гур’анын] һагг олдуғу онлара [мүшрикләрә] бәлли олсун дејә, Биз өз гүдрәт нишанәләримизи онлара һәм харичи аләмдә, һәм дә онларын өз дахилиндә көстәрәчәјик. [Ја Пејғәмбәр!] Мәкәр Рәббинин һәр ишә саһиб олмасы [сәнин дедикләринин доғрулуғуна] кифајәт дејилми?!”

Бу ајәдә афаги вә әнфуси нишанәләр јолу илә Аллаһын варлығына дәлил кәтирилмишдир.

2. Ејнүл-јәгин: Көрмәк, мүшаһидә етмәк (бәсирәт көзү илә) јолу илә әлдә едилән е’тигаддыр. Бу чүр көрүш (көрмәк) ади көзлә ајдын вә тәмиз мүһитдә көрмәкдән даһа күчлүдүр.

Јәгинин бу мәртәбәсинә ишарә олараг Сәдугун тоһидиндә дејилир: “Китаб әһлиндән бир нәфәр алим Әли (ә)-ын јанына кәлиб деди: “Еј Әмирәлмө’минин, һеч ибадәт вахты Аллаһынызы көрдүнүзмү?” Чавабында деди: “Вај олсун сәнә! Мән көрмәдијим Аллаһа ибадәт етмирәм.” Һәмин алим деди: “Аллаһы нечә көрдүнүз?” Әли (ә) бујурду: “Вај олсун сәнә! Көзләр өз мүшаһидәси илә Ону дәрк етмәзләр (Аллаһ заһири көзлә көрүнмәз) Ону анчаг һәгиги вә сарсылмаз иманла долу гәлбләр [бәсирәт көзү илә] көрә биләр!”

3. Һәггүл-јәгин: Нәзәрдә тутулан бир шејин өзүнә варыб, онунла һәгиги әлагә јаратмагла әлдә едилән гәти е’дигаддыр. Бу шәкилдә ки, јәгин саһиби өз бәсирәт көзү илә Онун тәрәфиндән кәлән нуру (фујузат) мүшаһидә едир. Јәгинин бу мәртәбәсинә чатмағын нәтичәси фәна-филлаһдыр; јә’ни Аллаһда әријиб мәһв олмаг, Онун ешгиндә јоғрулмагдыр. Бу дәрәчәјә чатан инсан өзүндә бир истиглал көрмүр; бу мәрһәләјә гәдәм гојмаг атәшә кириб одда јанмагдыр.

Гүдси һәдисдә дејилир: “Бәндәләримдән һеч ким она вачиб етдијим шејдән башга даһа севимли олачаг бир шејлә мәнә јахынлаша билмәз. Онун нафилә илә Мәнә јахынлашмағынын нәтичәси, сонра ону севмәјим олар. Елә ки, ону севдим, онун ешидән гулағы, көрән көзү, данышан ағзы, тутан әли оларам.”

Имам Сәччад (ә) Әбу Һәмзә Сомали адлы дуада бујурур: “Илаһи, гәлбимә һопачаг бир иман истәјирәм Сәндән. Мәни елә бир садиг јәгинә вардыр ки, билим ки, Сәнин мәним үчүн јаздығын (гисмәт олачаг) шејдән башга һеч нә мәнә јетишмир. Мәнә нәсиб етдијин шејләрә (бу һәјата) көрә мәни [Өзүндән] разы ет, еј рәһимлиләрин ән рәһимлиси!”

Иман, Аллаһдан һәгиги, сабит, јәгин дәрәҹәсинә чатмыш бир иман истәјир. Һәгигәтдә иманын сон һәддини тәләб едир. Чүнки онун ардынҹа бу ифадәни ишләдир: "Садиг јәгин"; имамын Аллаһдан истәдији садиг јәгин илаһи инајәтләрин ән үстүнү вә мүһүмүдүр. Садиг јәгин вә Һәггүл-јәгинин сајәсиндә инсан елә бир гәлби е'тигад әлдә едир ки, Аллаһдан башга һеч бир гүдрәт вә гүввәт саһибини аләмдә һөкмран билмир, бүтүн ишләрин Аллаһын мүгәддәс затына сөјкәндијини көрүр, өзүнү һәр заман Аллаһын һүзурунда һисс едир, чалышыр, өзүнә көз гојур ки, Аллаһын мејлинин хилафына бир иш тутмасын.

Рәвајәтләрдә јәгин мәртәбәси Аллаһын ән бөјүк не'мәтләриндән бири кими јад едилмишдир. Өндә ишарә етдијимиз кими Имам Рза (ә) дејир ки, инсанлар арасында һеч бир шеј јәгин гәдәр аз бөлүнмәмишдир, јә'ни јәгин мәртәбәсинә чатанлар чох аздыр.

Һәзрәт Әли (ә) бујурур: "Һеч бир бәндә она чатмалы олаҹаг шејин һеч вахт ондан јан кечмәјәҹәјини, ондан јан кечәҹәк шејин исә она чатмајаҹағыны, зијан вериб, хејир јетирән кәсин анҹаг Аллаһ олдуғуну дәрк етмәјинҹә иманын мәзәсини дадмаз."

Әкәр инсан јәгинин бу һәддинә чатса, билсә ки, она үз вермиш һәр мүсибәт, кирифтарчылыг, хејир кәрәк олајды, мүмкүн дејилди олмасын вә һәмчинин она јетишмәјән шејләр дә она чатасы шејләр дејилмиш, истәсәјди дә чатмајаҹагды, өз гәлбиндә гәрибә бир раһатлыг һисс едир вә иманын ширинлијини бу анда дадыр. Мә'рифәтин бу һәддинә чатмыш кәс мадди вә мә'нәви ләззәтләр истәмәсинә бахмајараг һәр шејин бир һесаб-китабы олдуғуну да билир; билир ки она чатаҹаг бир шеј мүәјјән системә әсасланыр. Белә дејил ки, о нә истәјирсә она да чатмалыдыр вә нәји истәмирсә о шеј олмамалыдыр. Инсанын истәдији әксәр шејләр Аллаһын мәсләһәти әсасында онун үчүн мүгәддәр олмушдур вә әксинә, елә дә олур ки, биз бир шеји истәјирик; амма илаһи мәсләһәт ону һәјата кечмәјә гојмур, нә гәдәр чалышсаг да она чатмырыг.

Аллаһ өвлијалары вә илаһи тәгдирә разылыг

Јәгинә чатмагла инсан өз истәкләриндән ваз кечир вә көзүнү Аллаһын истәдикләринә дикир. Бу андан е'тибарән артыг вахтыны әлчатмаз арзулары һаггында дүшүнмәјә сәрф етмир, вахтыны анҹаг онун үзәринә дүшән өһдәликләри, илаһи тәклифләри јеринә јетирмәјә сәрф едир. Ону дүшүндүрән бирҹә шеј вар; о да будур ки, Аллаһ ондан нә истәјир вә Аллаһ онун үчүн нәји нәзәрдә тутмушса, о һәмин шејә разыдыр. Јәгин әһли онлар үчүн мүгәддәр олмуш шејә чатаҹагларыны

билмәкдән әлавә, буну да билмирләр ки, онларын хејри Аллаһын тә'јин етдији гәдәрдәдир. Јә'ни көзәл бир системин варлығындан акаһдырлар вә билрләр ки, Аллаһын бөлкүсүндә, тә'јин етдији гәдәрдә һәр бир шеј ән көзәлидир.

Һәмин илаһи бөлкүдә мүәјјәнләшән һәр нә варса. Аләмин күлли системинин бир парчасыдыр вә һәмин систем, системләрин ән јахшысыдыр вә һәмин хас феномен, онун өз хүсуси шәраитини, сәбәбләр һалгасыны, зәминәләрини нәзәрдә тутмагла вар олдуғундан даһа көзәл бир шәкилдә вар ола билмәз.

Бәли, мә'рифәтин бу һәддинә чатанлар Аллаһ истәјән шејин олдуғуна јәгинләри олмагдан әлавә севинҹ ичиндә оларлар. Онларын никаранчылыглары олмаз. Онлара әкәр бир мүсибәт үз версә өзләрини итирмәз, никаран олмазлар, һәмин мүсибәти күләр үзлә гаршылајарлар. Чүнки, хејирләринин баш вермиш һадисәдә олдугларыны билирләр. Бу, риза мәгамыдыр.

Риза мәгамы о кәсләрин мәгамыдыр ки, бүтүн илаһи һөкмләрин бәндәләрин хејринә олдуғуна инанырлар. Бу һаггда чохлу рәвајәтләр гејд едилмишдир. О ҹүмләдән Имам Садиг (ә) бујурур: "Әҹәба! Ола биләрми ки, Аллаһ бир нәфәр мүсәлманын гәзаву-гәдәрини тә'јин етсин вә орада хејирдән башга бир шеј олсун? Әкәр бәдәни гајчы илә тикә-тикә доғранмалыса, демәли хејри бунда имиш вә әкәр бүтүн јер үзүнә шәргдән-гәрбә малик олачага, јенә дә хејри бу имиш."

Имам бујурур мө'мин үчүн Аллаһын нәзәрдә тутдуғу гәдәрин һамысы хејирдир. Ола билсин ишин заһири онун хошуна кәлмәсин, амма хошуна кәлсә дә, кәлмәсә дә ишин һәгигәти бундан ибарәтдир. О хошакәлмәз бир һадисә илә гаршылашыбса, демәли ја дүнјасына хејри вар, ја да ахирәтинә. Белә бир мә'рифәти кәсб етмиш шәхс гаршылашдығы јахшы-пис һадисәләрдән нараһат олмур, чүнки бәндәлик мәгамында әскиклији олмајыб, бојнуна дүшән вәзифәсини јеринә јетирибдир. Она көрә дә бирдән рузиси аз олар, чох олар дејә никаранчылыг кечирмир вә ја көрәсән нә баш верәчәк дејиб өзүнү әбәс јерә горхуја-һүркүјә салмыр: О, ишини Аллаһа тәпшырыб өз бәндәчилији илә мәшғулдур. Там јәгинлә билир ки, нә баш версә онун хејринәдир. О бундан башга бир шеј истәмир. О бүтүн һадисәләрә никбин көзлә бахыр. Гаршылашдығы мүсибәтләрә разылыг верир: Әкәр зиндана дүшсә килејләнмир; рәвајәтдә көстәрилән тә'бирлә десәк, һәтта бәдәнини гајчы илә тикә-тикә доғрасалар да о бундан разы галыр, чүнки өз хејрини бунда көрүр.

Биз ингилаб вә мүһарибә дөврүндә чох адамлар көрмүшдүк ки, башларына кәлән һадисәләри көнүл хошлуғу илә гәбул едирдиләр.

Арха чәбһәдә елә аталар, аналар, кәлинләр олурду ки, әзизләринин тикә-тикә олмуш вә ја јанмыш чәназәләрини кәтириб онлара тәһвил верәндә ону көнүл хошлуғу илә тәһвил алырдылар вә онлара белә бир ифтихар нәсиб олдуғуна көрә Аллаһа шүкүр едирдиләр!

Бунлары дилдә демәк асандыр, амма һәјатда јашамаг олдугча чәтиндир. Аллаһын вердији јазыја дилхош олмаг һәр адамын иши дејил. Бу мә'наны дәрк етмәјин өзү дә чәтиндир: Нечә олур ки, Аллаһ бәндәләриндән бә'зиләри елә бир мәгама чатырлар ки, онлара баш вермиш, баш верәчәк һадисәләрдән килеј-күзарлары олмур; Онлар үчүн елә дә өнәмли дејил сабаһ нә олачаг, рузиләри чатачаг, ја јох. Әзиз бир адамы чәбһәјә кедибсә онун өлүмү үчүн никаран олмур вә ја әкәр өзү һагг јолун фәдаиләри илә чәбһәдә вурушурса, артыг евинин, күлфәтинин никаранчылығыны чәкмир. Чүнки чаныны, варлығыны шәһадәтә һазыр етмиш адам евинин, күлфәтинин фикрини чәкә билмәз. Белә инсанлар чәбһәдән гајытдыгларында чох јахшы оларды ки, өз руһијәләрини, мә'нәви һалларыны горујуб сахлајардылар вә фәдакарлыг, Аллаһын гәзаву-гәдәри гаршысында тәслим олмаг дәрсини башгаларына да верәрдиләр. Һәмишә дилләринин вирди бу оларды ки:

Дәрд дә версә, гәнд дә версә, дост вериб
Дост верән шеј дәрд дә олса, гәнд вериб

Рәһмәтлик Молла Меһди Нәраги дејир: "Аллаһын гәзасына разылыг динин ән јүксәк мәгамларындан, мүгәррәбләрин ән шәрәфли мәнзилләриндән вә Аллаһын әзәмәтли гапыларындан биридир. Бу гапыдан кирән шәхс беһиштдә дахил олар. Риза мәгамынын әһәмијјәти о һәддәдир ки, пејғәмбәрдән нәгл едилән рәвајәтләрин бириндә дејилир: "Аллаһ гијамәт күнү мәним үммәтимдән бир дәстәјә елә бир ганад верәр ки, онунла онлар гәбирләриндән беһиштдә доғру пәрваз едәрләр вә үрәкләри истәјән беһишт не'мәтләриндән бәһрәләнәрләр. Мәләкләр онлардан сорушарлар: "Һесаб-китаб үчүн сизи сахламадылар ки?" Онлар дејәр: "Биздән һесаб сормадылар." Јенә сорушарлар: "Сират көрпүсүндән кечә билдинизми?" Дејәрләр: Биз сират көрмәдик. Сорушарлар: Чәһәннәми көрдүнүзмү? Дејәрләр: Биз чәһәннәм, филан көрмәдик. Мәләкләр јенә сорушарлар: Кимин үммәтиндәнсиниз? Дејәрләр: Мәһәммәдин (с) үммәтиндәник.

Мәләкләр онлара анд вердириб сорушарлар ки, сиз дүнјада нә иш көрмүсүнүз, үрәјиниздә нә олуб ки, бу чүр шәрәфә лајиг көрүлмүшсүнүз? Дејәрләр: Бизим ики хисләтимиз олуб. Аллаһ бу ики

хисләтә көрә, Өз фәзли вә рәһмәти илә бизи бу дәрәҹәјә чатдырыб: "О хисләтләрдән бири будур ки, хәлвәтдә олдуғумузда Аллаһдан утаныб күнаһ иш тутмамышыг, икинҹиси дә будур ки, Аллаһын бизә гисмәт етдији шејә разы олмушуг."

Аллаһ-тәала риза мәгамына наил олмуш кәс һаггында бујурур: "[Гијамәт күнү Аллаһ-тәала мө'мин кимсәјә белә бујураҹагдыр:]"Еј [өз иманындан, әмәлиндән вә Аллаһын вә'диндән] хатирҹәм олан кәс! [Вә ја: "Еј архајын нәфс!"] Дөн Рәббинә, сән Ондан разы олараг, О да сәндән!"

Шәриф олан бу ајә Риза мәгамыны вә Аллаһа олан е'тимады ачыглајыр. Бу һал инсаны һәр ҹүр сыхынтыдан, пәришанлыгдан, тәшвишдән азад олмасына сәбәб олур. Бу мәгамын әсас хүсусиј̌јәтләриндән бири дә будур ки, инсан һәм разыдыр, һәм дә разы олунмуш. Јә'ни арада гаршылыглы разылыг вар. Бу мә'на башга бир ајәдә белә бәјан едилир: "Аллаһ онлардан, онлар да Аллаһдан разыдырлар..."

"Разијә" вә "мәрзиј̌јә" кәлмәләри һаггында рәһмәтлик Әлламә Тәбатәбаи бујурур: "Аллаһ-тәала мүтмәиннә нәфси она көрә "разијә" вә "мәрзијә" кәлмәләри илә вәсф едир ки, гәлбин Аллаһла тәскинлик вә архајынлыг тапмасы тәләб едир ки, инсан Аллаһдан разы олсун вә онун башына кәтирдији гәзавү-гәдәрләрә көрә азаҹыг да олса е'тираз етмәсин; истәр о гәзавү-гәдәр тәквини олсун, истәрсә дә Онун һөкм етмиш олдуғу гәләми илә олсун - фәрг етмәз. Белә олан сурәтдә һеч бир гәзәбләндириҹи һадисә ону гәзәбләндирмәз, һеч бир күнаһ онун гәлбини [һагдан] дөндәрмәз. Бәндә Аллаһдан разы оланда, тәбии ки Аллаһ-тәала да ондан разы олаҹагдыр; чүнки Аллаһын бәндәлик либасындан чыхмаға сәбәб олаҹаг һеч бир башга амил ону гәзәбләндирмир. Аллаһ бәндәси үбудиј̌јәт јолуна гәдәм гојдуса, Аллаһын ондан разы галмасына лајиг көрүләҹәкдир. Буна көрә дә Аллаһ "разијә" вә "мәрзијә" кәлмәсини кәтирмишдир."

Демәли инсан камил архајынлығa о заман чатыр ки, Аллаһдан разы олмуш олсун. Башгасындан разы олмаг будур ки, инсан онун сифәт вә ишләрини бәјәнсин. Мүвәһһид шәхс анлајанда ки, бүтүн аләмин ишләри илаһи тәдбир әсасында баш верир, елә ки, риза мәгамына чатыр, артыг һеч бир һадисәдән нараһат олмур; чүнки һәмин һадисәнин Аллаһ тәрәфиндән, Онун тәдбиринә әсасән олдуғуну көрүр. Јә'ни баш вермиш һадисә илә Аллаһ-тәала арасындакы бағлылығы дәрк едир. Билир ки, һеч бир һадисә Аллаһын изни олмадан баш вермир. Буна көрә дә нараһат олмамағы өз јериндә галсын, һәтта һәмин

һадисә Аллаһын ирадәсинә әсасән баш вердији үчүн, јә’ни Аллаһын ирадәси һәјата кечдији үчүн ондан мәмнун да галыр.

Һәгигәтдә риза мәгамы сәбир мәгамындан үстүндүр, чүнки сәбир наразычылыгла бир араја кәлә билир: Инсан наразы олса да чаныны дишинә тутуб сәбир едир, бунунла белә баш вермиш һадисә онун үчүн ачыдыр вә буну ачы һадисә кими гәбул едиб дөзүр. Амма риза мәгамына чатмыш шәхс артыг чәтинлији, ачылығы дәрк етмир ки, она да сәбир етсин, әксинә һәр шеј онун үчүн шириндир, башына нә кәлсә хошу кәлир, һеч бир шејдән никаран олмур.

Чидди олараг бу мәгамы тәсәввүр етмәк бизим үчүн чох чәтиндир, о ки галмышды о мәгама јетишәк. Доғрудан да нечә олур ки, инсан сап-сағлам олдуғу вахт да шад олур, әкәр хәстәләнсә, хәстәлијиндән дә шад олур? Әкәр варлы олса, вары, дөвләти олдуғу үчүн хошһалдыр, әкәр касыб олса, јенә дә һалына тәфавүт етмир, хошһалдыр. Бундан да үстүн, риза мәгамына чатмышлар, гәрибә дә олса, заһирләри разылыгла дүз кәлмәјән о ики руһи, психоложи вә әмәли һаләти бир јерә сығышдыра билирләр:

Ајдындыр ки, пак имамлар, о чүмләдән дә Имам Һүсејн (ә) риза мәгамынын ән јүксәк мәртәбәсинә чатмыш олмалыдырлар. Биз бахыб көрүрүк ки, онлар бир тәрәфдән баш вермиш һадисәдән– Аллаһ тәрәфиндән олдуғу үчүн– разыдырлар, амма бунунла белә гылынча әл атырдылар вә ахыр нәфәсләринә гәдәр вурушурдулар. Бу о демәкдир ки, Бәни-Үмәјјә һөкумәтиндән наразы идиләр. Јахшы, нечә олур ки, инсан бир һадисәдән–Аллаһ тәрәфиндән олдуғу үчүн–һәм разы олсун, һәм дә наразы? Бу икисини бир-бириндән ајырмаг чәтиндир. Бунун үчүн инсан тәкамүлүн али дәрәчәсинә чатмалыдыр ки, бу мәртәбәләри ајырд едә билсин. Башга ибарәтлә, инсан нәфси узунуна (шагули) сыраланма бахымындан фәргли сифәтләрә малик олмалыдыр ки, бир мәртәбәдә һадисәләри она јахын фаилләрлә өлчсүн вә онларын рәфтарындан наразы галсын; онларын етдикләри күнаһлардан, рәва билдикләри зүлүмләрдән, хәјанәтләриндән нараһат олсун вә онларын әлејһинә галхсын, ејни һалда, башга бир мәртәбәдә һәмин һадисәләри Аллаһын ирадәсинә табе билиб, һадисәнин баш вермәсиндән нәфси разы вә шад олсун.

Мәсәләнин ајдын дәрк едилмәси үчүн бир мисал чәкәк: Фәрз един бир нәфәрин башы ағрыјыр вә һәким мүаличә үчүн она ачы бир дәрман јазыр. Бурада инсан өз сағламлығыны истәдији үчүн дәрманы ичир вә бу чәһәтдән, ачы дәрманы ичдијинә көрә разыдыр, амма башга бир тәрәфдән дәрманын ачылығына көрә үз-көзүнү туршудур вә нараһат олур. Әкәр бир адамын әли јара бағласа, мәсәлән–Аллаһ

еләмәмиш–гангрена олса, әкәр кәсилмәсә кет-кедә дикәр бәдән үзвүләрини дә әһатә едәҹәк вә ҹаныны ҹидди хәтәрә салаҹагдыр. Бу бахымдан һәмин шәхс әлинин кәсилмәсинә разылыг верир, чүнки бунунла сағламлығыны горумуш олур. Белә оланда үзәриндә апарылан ҹәрраһијә әмәлијјаты нә гәдәр ағыр олса да, онун үчүн мәгбулдур, о бундан разылыг едир. Амма әлини, ја ајағыны әлдән верәҹәји үчүн нараһатдыр, хүсусилә дә ҹәрраһијә әмәлијјатындан сонра үзә чыхаҹаг ағрылары, проблемләри фикирләшәндә лап нараһат олур. Һәгигәтдә, инсанда бу ҹүр ики јөнлү, бир-бириндән фәргли һалларын олмасы чох гәрибәдир. Инсан бир анда, бир һадисәјә нисбәтдә ики фәргли һалы јашајыр. Әлбәттә һәмин ики һалын варлығы ики амиллә мүгајисәдә мүхтәлифдир: көрәндә ки, әлинин кәсилмәси онун һәјатыны гуртараҹаг, хошһал олур, амма бир тәрәфдән дә әлини итирдији үчүн, ағрылара дөзмәли олдуғуна көрә нараһатчылыг кечирир.

Бу мисалы нәзәрдә тутараг әрз едирик: Мә’рифәти камал һәддинә чатмыш бир инсан билир ки, һадисәләр Аллаһын ирадәси олмадан баш вермир. Бу сәбәбдән дә һәмин һадисәләрин Аллаһын ирадәсилә баш вердијини дәрк едиб хошһал олур, амма һәмин һадисәләрин, вүҹудунун нишанәси алчаглыг, нөгсан олан залим тәрәфиндән төрәдилдијини көрәндә нараһат олур ки, нијә инсан бу гәдәр ҹаһил вә күнаһкар олсун ки, белә бир налајиг ишә әл атсын. Демәли мүмкүндүр бир һадисәјә нисбәтдә инсанын ики көрүшү олсун вә һәр бахышын бәрабәриндә мүтәнасиб реаксија көстәрсин.

Мө’мин баш верән һадисәләрә көрә, һәмин һадисәләрин Аллаһын ирадәсинә табе олдугларыны нәзәрә алыб хошһал олмалыдыр. Чүнки, билир ки, Аллаһ һикмәтсиз иш тутмур. Камил илаһи систем һәр бир һадисәнин өз јериндә, өз мүнасиб шәртләри илә олмалы олаҹағы шәкилдә баш вермәсини иҹад едир. Инсан биләндә ки, Аллаһ һәкимдир вә әбәс јерә бир иш тутмур, бу дүнјада баш верән һәр бир һадисәнин, камил вә һәмаһәнк бир системә ујғунлуғу бахымындан дүнја мөвҹудатынын тәкамүлүнә сәбәб олдуғуну дәрк едир. Анлајыр ки, инсанлар баш верән мүхтәлиф һадисәләрин сајәсиндә Аллаһа јахынлашырлар вә дүнја ләззәтләри илә мүгајисә олунмаз мә’нәви камиллијә чатырлар. Демәли бунлары дәрк едән инсан үмуми көтүрәндә һадисәләрин мәҹмусуна никбиндир. Һәтта бу бахышла пejғәмбәрләрин, имамларын өлдүрүлмәсиндән дә нараһат олмур. Чүнки, онларын шәһадәтә чатмагла даһа үстүн камала јетдикләриндән акаһдыр вә һәмчинин билир ки, онларын шәһадәти динин инкишафына сәбәб олур.

Шәһидләр сәрвәри Имам Һүсејн (ә) өз шәһадәти илә ән али мәгамлара јетишди. Онун шәһадәти исламын горунмасына, инкишафына сәбәб олду. Һәмчинин онун шәһадәтинин бәрәкәтиндән, онун мә'рифәти сајәсиндә бир сыра инсанлар мә'нәви камиллијә чатдылар. Инсанлар Һүсејнин (ә) шәһадәтини јад етмәклә, дәрк етмәклә сағлам һәјат јолуну, дүнја вә ахирәт сәадәтини јенидән танымыш олдулар. Әкәр имам шәһид олмасајды нә о мәгама чатардылар, нә ислам кенишләниб јајыларды, нә биз имам танызјан олардыг, нә дә шәфаәтләрини газана биләрдик.

Бу чәһәтдән, онун шәһадәтинин илаһи тәгдирдә јер тутдуғу, көзәл илаһи системин силсиләсиндә мүсбәт тә'сирә малик олдуғу үчүн хошһал олмалыјыг. Амма гәмләнмәк, нараһат олмаг инсан руһунун тә'сирләнмәсиндән ирәли кәлир. Чүнки инсан тә'сирләнә билән бир варлыгдыр вә онун бу һисси мәһбубунун башына нараһат бир иш кәләндә тәләб едир ки, инсан гәмкин олсун.

Бәли, зәиф инсанлар бу һејсијјәтләри бир-бириндән ајыра билмирләр, онлары үфүги (енинә) сыраланмада јерләшдирирләр вә һәрдән онларын вүчудларынын әгли вә һисси јөнләри бир-биринә манеә төрәдирләр. Бу чәһәтдән һәмин ики вәзијјәти (һалы) бир араја кәтирә билмирләр. Амма руһлары тәкамүлә чатмыш инсанлар һејсијјәтләри бир-бириндән ајырырлар вә һејсијјәтләрин ајрылығы бир һадисәјә нисбәтдә мүхтәлиф һалларын үзә чыхмасына сәбәб олур. Бу, нәфсин мүхтәлиф мәртәбәләринә көрәдир ки, мәртәбәләрин бириндә шад олур, дикәриндә исә гәмкин.

Сәбр мәгамына бир бахыш вә онун әһәмијјәти

Һәр һалда риза, мә'рифәт вә јәгин мәгамы елә әзәмәтли бир не'мәтдир ки, инсан бу не'мәтә Аллаһын бүтүн тәгдиратына разы олмагла наил олур. Чүнки билир Аллаһ онун хејирини истәјир. Амма һәр кәс бу мәгама чата билмир, бу мә'рифәт асанлыгла газанылмыр, она чатмаг үчүн өзүнүтәрбијә вә чохлу чалышмаг лазымдыр. Әкәр кимсә бу јүксәк мәгама чатмаса, буну да билмәлидир ки, Аллаһын тәгдираты хејирдир. Дүздүр ки, ачылара, чәтинликләрә дөзмәк онун үчүн чох чәтиндир, амма сәбрли олмаға сә'ј етмәлидир вә өзүнә сәбрдән дон бичмәлидир. Риза мәгамына чатмамыш мө'мин бу мәртәбәни ашмасына бахмајараг үзләшдији һадисәләр гаршысында сәбирли олур. Белә инсан хошакәлмәз һадисәләрин баш вермәсини истәмир. Амма бу чүр һадисәләрлә үзләшмәли олса өз вәзифәсинә әмәл едир вә көрмәли олачағы ишләрдә әскиклијә јол вермир. Әкәр дүшмәнлә чиһад вә мүбаризә апарылмалы олса, илаһи вәзифәсинә

бојун әјәрәк чиһада башлајыр, бахмајараг ки, бу чүр ачы һадисәләрин баш вермәсиндән нараһатдыр, гәлбинин дәринлијиндә бу мәсәләјә, јә'ни дөјүшүн олмасына разы дејил, амма баш вермиш һадисәдән бојун да гачырмыр, зәһмәтә дүшмәли дә олса гәбул едиб дөјүшә кедир. Демәли риза мәгамына чатмыш шәхс үчүн, риза мәгамындан санра кәлән сәбр мәгамы бәјәниләндир. Сәбр мәгамы ислам әхлагында чох төвсијә едилән әхлаг мәфһумларындан биридир. Бу кәлмәдән баша дүшүлән шеј нәфсани бир һалдыр ки, чәтинликләрдә, мүсибәтләрдә хүсуси адамлар үчүн баш верир. Инсанларын хошакәлмәз һадисәләрлә үзләшдикләриндә кечирдији һаллар фәрглидир. Бә'зиләри бу һадисәләрин гаршысында дад-фәрјад едирләр вә бу никаранчылыг онларын һәјатына да тә'сир гојур, белә ки, ишдән-күчдән олурлар. Бунлар сәбирсиз вә тагәтсиз адамлардыр. Бу дәстәнин мүгабилиндә бә'зи адамлар да вар ки, чәтин һадисәләрлә үзләшдикләриндә өзләрини әлә алыр, сәбирли олурлар. Хошакәлмәз һадисәләр онларын руһијјәсинә бир елә дә тә'сир гојмур. Бу дәстә дә сәбирли вә дөзүмлүдүрләр. Дүздүр ки, бу чүр адамлар гәлбләриндә бу кими ачы вә хошакәлмәз һадисәләрдән разы галмырлар, амма бу һадисәләрин гаршысында дөзүмлүлүк нүмајиш етдирирләр. Хошакәлмәз һадисәләри хошламырлар, үрәкләри истәмир чәбһәјә кетсинләр, шәһид олсунлар, амма чәбһәјә кетмәк лазым оланда, хәтәрә дүшмәк тәһлүкәси кәләндә дә үз дөндәрмирләр, мејилләри олмаса да, бојун да гачырмырлар. Ата-ана өвладларынын чәбһәјә кетмәсини истәмир, амма тәклифләри буну вачиб етсә, она мане олмурлар, сәбир едирләр, дишләрини бағырсагларына тутуб дөзүрләр. Билирләр ки, инсан сәбир көстәрмәклә чәтинликләрә синә кәрир, инсан сәбрлә һәјатына дүзән верир вә һәмчинин ахирәт сәадәтини дә бу јолла тә'мин едир.

Һәрдән сәбри сәһв тәфсир едирләр, елә билирләр сәбр чәтинликләрә, зилләтә бојун әјмәкдир, јә'ни башгаларынын һаггында едилән зүлмә, баш верән һадисәјә биканә, битәфавүт олмагдыр. Сәбр мәфһумунун бу чүр баша дүшүлмәси гәләтдир. Ислам сөзлүјүндә сәбр, јә'ни инсанын ону батил јоллара чәкән, камалынын гаршысыны алан амилләр мүгабилиндә көстәрдији мүгавимәт вә дөзүмлүлүкдүр. Һәмин амилләр һәрдән дахили олур, һәрдән дә харичи. Истәр о амил инсаны һәрәкәтә дә'вәт етсин, амма наһәгг һәрәкәтә, истәрсә дә сүкута, тәрпәнмәзлијә дә'вәт етсин, амма наһәгг сүкута. Мәсәлән, инсан ачдығы заман чөрәк јемәк истәјир, амма ихтијарында олан хөрәк һарам вә ја шүбһәли јемәкдир. Бу анда инсан тәбиәти тәбии олараг бизи о јемәји јемәјә дә'вәт едир, амма ону јемәк һагг дејил. Бу анда һәмин тәбии истәјин

мүгабилиндә башга бир һисс баш галдырыб мүгавимәтә башлајыр, бу һәмин сәбрдир.

Дөјүш чәбһәсиндә дүшмән һүчума кечмишдир, һәр јердән күллә јағыр, нәфс дејир гач чаныны гуртар, амма Аллаһ дејир мүгавимәт көстәр ки, Ислам гәләбә чалсын. Бурада инсаны гачмаға дә'вәт едән нәфсани амил гаршысында көстәрилән мүгавимәт сәбрдир.

Һәрдән инсаны наһаггә дә'вәт едән амил харичи амил олур. Һәмин харичи амил һәрдән инсанлар васитәсилә һәјата кечир вә һәрдән дә гејри инсан васитәсилә ки, бу да сонунда кедиб Аллаһын гәзавү-гәдәринә чыхыр. Мәсәлән, зәлзәлә баш верир вә евин таваны учуб төкүлүр, инди бу һадисәнин мүгабилиндә әкәр өзүмүзү итириб һарај-һәшир гопармасаг, сојугганлы олсаг, тәләб олунан вәзифәмизә әмәл етсәк, сәбримиз вар. Демәли рәвајәтдә зикр едилән сәбрин бөлмәләри арасында мүштәрәк чәһәт (итаәтә вә мүсибәтә едилән сәбр) өзүнү контрол едә билмәк вә наһагга гаршы аддым атмамагдыр вә һәмчинин инсаны батилә дә'вәт едән амилләр гаршысында мүгавимәт көстәрмәкдир.

Сәбрин инсанын һәјатында, тәкамүлә чатмасында ојнадығы рола вә әлавә инсан тәкамүлүнүн һаны јолларла һасил олдуғуна диггәт јетирәндә сәбрин әһәмијјәти ајдын олур. Инсанын тәкамүлү онун ихтијари әмәлләринин тә'сириндән һасил олур, јә'ни ики тәзадлы гүввә илә үзләшәндә, ону камала чәкән гүввәни сечсә, дүзкүн олан бу сечим ону бир пилләкамала доғру көтүрүр. Инсанын чөһәри вә камалы о заман заһир олур ки, Аллаһын разы олдуғу шеји сечсин. Демәли инсанын тәкамүлү ики зидд гүввәнин кешмәкешиндә, чәкишмәсиндә үзә чыхыр. Бу чүр чәкишмәләрдә инсанын өзүндән маја гојмасы кәрәкир, мәһз белә бир анда–ики мүхтәлиф мејлин дартышмасында–инсан Аллаһын разы салдығы тәрәфи сечмәји бачармалыдыр. Әкәр бу һалда ону һагга дә'вәт едәчәк иманы вә фитри күчү күчлү оларса, өз лајигли камалына чатачагдыр, амма әкәр нәфсани вә шејтани амил күч кәләрсә, ики гүввәнин мүбаризәсиндә инсан бүдрәјиб ону учрума салачаг сәмтә јөнәләчәкдир. Бу һәгигәтдә һәмин илаһи имтаһанын мә'насыдыр:

"Һөкм [һәр шејин ихтијары] әлиндә олан Аллаһ нә гәдәр уча, нә гәдәр улудур. О, һәр шејә гадирдир! Һансынызын әмәлчә даһа көзәл олдуғуну сынамаг [бәлли етмәк] үчүн өлүмү вә һәјаты јарадан Одур..."

Бәли, биз өз тәкамүл јолумузда бизи мүхтәлиф чәһәтләрә дә'вәт едән амилләрлә үзләширик. Әглани, Илаһи амилләр бизи бир тәрәфә сөвг етдирирләр, һејвани вә шејтани амилләр исә башга сәмтә. Дүзкүн сечим будур ки, бизи батил јола дә'вәт едән амилләр гаршысында

мүгавимәт көстәрәк. Демәли биз әкәр һәјатымызын тәкамүлә доғру ирәлиләмәсини истәјириксә сәбрдән өзүмүзә дон бичмәлијик. Рәвајәтләрин бириндә дејилир ки, Пејғәмбәр (с) Чәбрајылдан сорушду ки, сәбр нәдир? Чәбрајыл әрз етди: “Сәбр одур ки, шад күнләриндә мөһкәм вә мүгавимәтли олдуғун кими, нараһат күнләриндә дә мүгавимәтли вә сарсылмаз оласан. Һәмчинин имканлы олдуғун вахтлардакы кими, касыблығында, сағлам күнләриндә олдуғу кими, хәстәләндикдә әзмини, һөвсәләни әлдән вермәјәсән. Демәли сәбрли адам она бир мүсибәт үз вердијиндә, бир бәлаја дүчар олдуғунда, чамаат јанында шикајәт едиб, өз һалындан килејләнмәмәлидир.”

Бәли, јәгин мәгамына чатмајан кәсләр–о кәсләр ки, баш верән һадисәләрин хејир олдуғуну ајдын сурәтдә анлаја билмирләр вә ачыг үзлә чәтинликләрә синә кәрә билмирләр–онларын сәбирли олмасы кәрәкир вә дуа етмәлидирләр ки, Аллаһ истәкләрини һәјата кечирсин вә гаршылашдыглары чәтинликләрдә дөзүмлү олсунлар. Дедијимиз кими риза мәгамына чатмыш адам баш верән һадисәләрдән нараһат олмур, јә’ни башына бир мүсибәт кәлдикдә өзүнү итирмир, Аллаһа шүкр един. Әкәр өвлады шәһид олса, дејир: Әлһәмдүлиллаһ, еј каш бир өвладым да оларды, ону да көндәрәрдим чәбһәјә шәһид олсун. Белә адам нәинки нараһат олмур, әксинә өјүнүб ифтихар едир ки, өвлады мүгәддәс амаллар уғрунда шәһид олмушдур. Амма бу һәддә чатмајан инсанлар чохдур, Аллаһ да бујурур: “...Бәндәләримдән [не’мәтләримә] шүкр едәни аздыр!”

Мүсибәтләр гаршысында е’тираз етмәјәчәк вә шүкүр едәчәк гәдәр риза мәгамына чатмамыш кәсләр әкәр үзүнтүлү һадисәләрдә сәбр етсәләр, Аллаһ онлара сәбирләринин мүкафатыны верәчәкдир. Сәбр етсинләр, дад-фәрјад гопартмасынлар, әсәбләрини горујуб сахласынлар, иншәаллаһ Аллаһ онларын мүкафатыны верәр. Бахмајараг ки, мүсибәтләр онлар үчүн чох ачыдыр, амма дөзмәлидирләр, нечә ки, бир адам ачы дәрманы ичир вә ондан һеч бир ләззәт алмыр, амма билир ки, ону ичмәклә сағалачагдыр. Чәрраһијјә әмәлијјаты заманы һәр шәхсә бәдәнинин бир үзвүнү, мәсәлән ајағыны итирмәк олдугча чәтиндир, амма башга чарәси олмадығы үчүн гәзавү-гәдәрә бојун әјир, ајағынын кәсилмәсинә разы олур ки, әвәзиндә чаны саламат галсын.

Аллаһын истәјини өз истәјиндән өнә салмағын ролу

Дејиләнләри нәзәрдә тутараг, үрәкләриндә истәкләри олуб һәләлик риза вә тәслим мәгамына чатмајан кәсләрин тәрбијјәси јолунда бә’зи Гур’ан ајәләри вә һәдисләр вә’д едәрәк дејир ки, әкәр тәгвалы олсаныз

Аллаһ сизин дүнјәви истәкләринизи верәҹәкдир. Бунунла әлагәдар Пејғәмбәр (с) бујурур: "Еј Әбузәр! Аллаһ тәбарәк вә таала бујурур: "Иззәт вә ҹәлалыма анд олсун [әкәр] бәндәм Мәним истәјими өз истәјиндән ирәли саларса (үстүн тутарса) ону [бу дүнјада] еlә гәни едәрәм ки, фикри-зикри анҹаг ахирәт олар."

Аллаһ бу мәсәләнин ҹиддилијини чатдырмаг үчүн тә'кид олараг анд ичир, чүнки дејилән сөзләрин гәбулу үмуми ҹамаат үчүн о гәдәр дә асан дејил. Бу сәбәбдән дә анд ичир ки, халг инансын. Бујурур, әкәр бир вахт бәндәмин истәји илә Мәним истәјим бир мәсәләдә тоггушарса, бәндәм өз истәјиндән ваз кечиб Мәним истәјими ирәли саларса, онун үчүн бир нечә шеј зәманәт верирәм: Биринҹи, гәлбиндә башгаларына нисбәтдә еһтијаҹсызлыг һисси јерләшдирәрәм. Әлбәттә, инсанын даимән Аллаһа еһтијаҹы вар вә Она мөһтаҹлыг һисси дә онда вар вә олмалыдыр да. Инсанын ән үстүн шәрәфи вә ифтихары да Аллаһ гапысында фәгир олдуғуну дәрк етмәкдир.

Инсан адәтән өз истәкләрини башгаларынын васитәсилә һәјата кечирдији үчүн өзүнү башгаларына мөһтаҹ көрүр. Башгаларына мөһтаҹ олмаг һисси инсаны хар едир. Инсан нә гәдәр өзүнү башгаларына мөһтаҹ билсә, бир о гәдәр онун гаршысында әјилир, һәрдән јалтаглыг етмәли олур, һәрдән дә хаһиш вә јалварыша әл атыр. Әкәр инсан Аллаһла әлагәсини мөһкәмләндирсә, Онун истәкләрини өз истәкләриндән өнә чәксә, Аллаһ башгаларындан еһтијаҹсызлыг руһијјәсини онун вүҹудунда јерләшдирәҹәк, инсаны өз һәдәфләринә чатмагда лазым олан вәсаитләрлә тә'мин едәҹәк. Әлбәттә һәмин васаитләр мәгсәдә чатмаг јолундакы васитәләр һәддиндәдирләр. Инсан о васитәләрдән истифадә едиб онлардан бәһрәләндијинә көрә Аллаһа шүкүр етмәјә борҹлудур. Әкәр онун дүнјәви мәгсәдләринә чатмасында дикәр инсанлар да васитә олараг ишдә дәхил олмушларса, онлара да тәшәккүр едилмәлидир. Бу ҹүр инсан вәсаитләрдән бәһрәләнмәјинә бахмајараг өзүнү анҹаг Аллаһа мөһтаҹ көрүр, Ондан гејрисинә еһтијаҹ һисс етмир.

Башгасына мөһтаҹ олмамаг һисси бөјүк не'мәт олуб инсана шәхсијјәт верир. Әлбәттә, дејиләнләрдән елә нәтиҹә чыхмасын ки, инсан башгаларынын гаршысында тәвазөкар олмамалыдыр. Инсан һәм Аллаһын гаршысында, һәм дә Онун хәлги гаршысында тәвазөкар олмалыдыр. Ислам маарифи илә танышлығы олмајанлар елә билирләр ки, ислам бизим һәтта Аллаһ гаршысында да әјилмәмәјимизи истәјир! Бунлар исламы танымамышлар, ислам һаггында дүшүндүкләри батилдир. Әсл ислам бәндәликдир. Инсанын ән бөјүк ифтихары Аллаһ гаршысында өзүнү кичик һисс етмәсидир, алныны торпаға

гојмасыдыр. Инсан камалынын сон һədди будур ки, өзүнү Һагг-тəала гаршысында зəлил көрсүн. Чүнки Аллаһ инсанын камалыны, тəрəггисини истəјир, истəјир ки, бəндəси Онун гаршысында зиллəт һисс етсин, өз еһтијачларыны Онун дəркаһына апарсын. Чүнки инсанын тəкамүлү Аллаһа бəндəлик етмəклə мүмкүн олур. Əвəзиндə башгаларынын гаршысында зиллəт вə кичиклик һисс етмəсин, өзүнү онлардан асылы, онлара мөһтач билмəсин. Чүнки өзүнү онлара мөһтач көрсə, истəр-истəмəз мөһтач олдуғу гəдəри дə зиллəт һисс едəчəкдир.

Инсан, ишинин башгаларынын əли илə дүзəлəчəјини һансы мигдарда һисс едирсə, о гəдəр дə өзүнү онун гаршысында кичик көрүр. Əкəр дилинə кəтирмəсə дə, үрəјиндə өзүнү хар вə зəлил көрүр. Амма мө’мин иманын бəрəкəти илə ишлəрини Аллаһын өһдəсинə бурахса, өзүнү анчаг Она мөһтач көрсə, артыг өзүнү башгаларындан асылы һисс етмəјəчəкдир.

Дүздүр ки, мүмкүндүр Аллаһ онун еһтијачыны бəндəлəриндəн биринин əли илə һəлл етсин вə ондан һəмин шəхсə тəшəккүр етмəсини истəсин, амма бунунла белə о өзүнү анчаг Аллаһа мөһтач билир.

Һəзрəт Ибраһимин (ə) дастанында дејилир ки, Нəмрудун əмри илə һəзрəт Ибраһими ода атмаг истəјəндə, елə бөјүк атəш галаныр ки, һеч кимин она јахын дүшмəјə чүр’əти чатмыр, һəтта узагдан дајаныб баханда да атəшин истиси баханлары јандырырды. Вəзијјəти белə көрүб гəрара кəлирлəр ки, Һəзрəти Ибраһими (ə) манчанагла атəшин ичинə атсынлар. Ибраһими одун ичинə атанда Чəбрајыл (ə) көмəк үчүн онун јанына кəлиб дејир: “Көмəјə еһтијачын вар? Ибраһим (ə) дејир: “Вар, амма сəнин көмəјинə јох.”

Ибраһим (ə) дејир көмəјə еһтијачым вар, амма Аллаһдан гејрисинин көмəјинə мөһтач олмаг истəмирəм. Аллаһын мəним гəлбимдəн хəбəри вар вə еһтијачымы да билир. Мəслəһəти нə олса ону да едəчəк. Ибраһим (ə) бу чүр чəтин имтаһаны мүвəффəгијјəтлə верəндəн сонра Аллаһ ону холлат мəгамына чатдырыр вə Өзүнə дост сечир. Əлбəттə башгасына еһтијач дујмамаг кими бир мəгамы əлдə етмəк елə дə асан иш дејил. Бу анчаг Аллаһын лүтф вə инајəти илə олур. Амма Аллаһ о мəгама чатмағын мүгəддəматыны инсанын ихтијарында гојмушдур. Һəмин мүгəддəматын бир һиссəси дə дејилдији кими, инсанын Алаһын истəјини өз истəјиндəн габаға салмасыдыр. Инсан буну бачара билсə, илк нөвбəдə өзүнү башгасындан асылы һисс етмəјəчəк. Јə’ни өзүндə бир гəнилик, еһтијачсызлыг һисс едəчəк.

Икинчиси, дүнја ишлəринə көрə артыг никаран олмајачагдыр, дүнјасынын хејрини, мəслəһəтини Аллаһын өһдəсинə гојачаг. Анчаг ахирəтинин никаранчылығыны чəкəчəк, фикри-зикри ахирəти олачаг.

Фикриндə бу олачаг ки, көрəк ахирəти нечə олачаг, бу дүнјада ахирəтлə бағлы вəзифəлəринə əмəл едирми? Белəликлə онун никаранчылығы һəмишə ахирəт олачагдыр.

“Көјү вə јери онун рузисинə замин едəрəм. Онун ишини, сəнəтини Өзүм горујарам. Онун үчүн һəр бир тачирдəн даһа јахшы тачирлик едəрəм.”

Үчүнчү: Ким Мəним истəјими өз истəјиндəн үстүн тутса, Мəн дə Өз нөвбəмдə онун истəклəрини һəјата кечирəрəм. Јери, көјү онун рузисинə замин тутарам. Онлара əмр едəрəм ки, онун рузисини тə’мин етсинлəр.

Дөрдүнчү: Ишини, газанчыны еһтимал олунан бəлалардан горујуб сахлајарам.

Һəр кəс һəјатда јашаја билмəси үчүн мүəјјəн бир газанч јолу тутур, өзүнə бир иш, сəнəт сечир ки, онун васитəсилə рузи əлдə етсин. Тəбиидир ки, тичарəт, əкинчилик вə с ишлəрин сəмəр вермəси, гала билмəси үчүн һеч бир замин јохдур: Һарадан мə’лумдур ки, бағ мејвə верəчəк вə ја бостан мəһсул кəтирəчəк вə ја инəк, давар сағ галачаг? Ким билир ки, инсанын алыш-веришиндə, тичарəтиндə хəсарəти олмајачаг?

Аллаһын истəјини өз истəјиндəн ирəли салан адама Аллаһ зəманəт верир ки, онун ишини, бағыны, һејваныны, бостаныны еһтимал олунан гада-бəлалардан сығорталајачаг.

Бешинчи: Һəр һансы мүамилəдə, тичарəтдə она көмəк едəрик ки, зијана дүшмəсин. Даимəн дүнја фикриндə олан адамлар сə’ј едирлəр елə адамла алыш-вериш етсинлəр ки, даһа чох хејир газансынлар. Елə тичарəти, мүамилəни сечирлəр ки, даһа чох газанч кəтирир. Һəмишə нараһат олурлар ки, бирдəн олмаја зəрəрə дүшəрлəр вə ја аз газанч көтүрəрлəр. Аллаһ-тəала бујурур: Мəним истəјими өз истəјиндəн өнə чəкəн адама һəр бир алыш-веришиндə арха дурарам ки, даһа чох газанч əлдə етсин; Һəр бир ишдə Мəним əлим онун үстүндə олар: Елə едəрəм ки, өзү дүшүнүб, тəдбир төкүб, план чызана кими, киминлə вə нечə алвер едəчəјини көтүр-гој едəнə кими, Мəн онун ишини јолуна којарам. Ону һимајə едиб, мəнафејини горујарам.

Сонра Пејғəмбəр (с) инсанын өз рузиси үчүн никаран олмамасына ишарə едəрəк бујурур: “Еј Əбузəр! Əкəр Адəм өвлады өлүмдəн гачдығы кими өз рузисиндəн гачасы олса, онун [тə’јин едилмиш] рузиси, о һарада олса да кəлиб она чатачагдыр, нечə ки, өлүм инсаны һаглајыр.”

Инсанын өлүмдəн хошу кəлмир, һəмишə ондан гачыр, амма ахыры өлүм ону һаглајыб өз камына чəкир. Елəчə дə инсан өз рузисиндəн гачмаг истəсə, гача билмəз, јенə дə ахырда кəлиб она чатачаг. Тə’јин едилмиш гəдəрдəн гачмаг олмаз. Əкəр бир адам чох чалышса, ишлəсə

дә, мә’лум дејил рузиси чатачаг, ја јох. Чох көрүнүб ки, бә’зи адамлар рузи үчүн чанларыны ода-суја вурублар, амма ахырда ачындан өлүбләр. Бунунла әлагәдар, һәддән артыг варлы адамлар һаггында гәрибә һекајәләр нәгл етмишләр. Дејирләр бә’зи адамлар өз һәјатларында елә вәзијјәтлә үзләшмәјә мәчбур олмушлар ки, ачындан өлмәмәк үчүн өз ајаггабыларыны јемишләр! Башга бир тәрәфдән дә елә әлсиз-ајагсыз адамлар олуб ки, әлләриндән бир иш кәлмәсинә бахмајараг Аллаһ онлара сајсыз-һесабсыз сәрвәт әта едибдир вә гисмәтләриндә олан дөвләтә чатмышлар.

Бунула белә инсан өз ишиндән галмамалыдыр. Даим чалышмалы, өһдәсинә дүшән вәзифәсини јеринә јетирмәлидир. Гәзаву-гәдәрә е’тигад бәһанәси илә тәнбәллик етмәмәлидир. Чүнки Аллаһын тәнбәл адамлардан ачығы кәлир. Амма, әкәр инсан тәһсил вә башга бир сәнәти сечмәк мәсәләсиндә азад олуб онлардан бирини сечмәк вәзифәсини дашыса, рузинин касад олачағындан горхуб елми рәдд етмәмәлидир. Әкәр Аллаһа мә’рифәти, иманы олса, рузинин Аллаһ тәрәфиндән јетишмәсинә олан иманы ону вадар едәчәк ки, хатирчәмликлә елмин ардынча кетсин вә рузи чәһәтдән архајын олсун. Чүнки, иманлы шәхс мүгәддәр олмуш рузидән мәрһум олмајачағыны билир.

ОТУЗ СӘККИЗИНЧИ ДӘРС

Аллаһы вә Онун һәкиманә системини танымаг

–Инсан вә Аллаһла рабитә.

–Чәтинликләрдә Аллаһа диггәтин лүзуму.

–Аллаһдан көмәк истәмәјин лүзуму.

–Аллаһын һәкиманә тәдбирини танымағын вә она јәгини олмағын әкс-тә’сири.

–Инсанын тәрәггиси вә камиллији јолунда чәтинликләрин ролу.

–Гәнаәт вә еһтијачсызлыг.

Аллаһ вə Онун һəкиманə системини танымаг

Инсан вə Аллаһла рабитə

Пејғəмбəрин (с) бу бөлүмдəки өјүдлəри Аллаһла əлагəли олуб чəтинликлəрдə, сыхынтыларда Ондан көмəк дилəмəјə, Она үз тутмаға һəср олунмушдур.

Əввəл бир мəсəлəјə диггəт јетирмəк лазымдыр: Инсан Аллаһа јахынлашмаг үчүн јарадылмышдыр. Буна көрə дə онун бүтүн фəалијјəтлəри Аллаһла əлагəни горујуб сахламаға јөнəлмəлидир. Инсан əкəр өз гүввəсини дикəр ишлəрə сəрф етсə, јə'ни Һагг јолундан гејри ишлəрə бел бағласа, өмрүнү һəдəрə вермишдир. Бүтүн батини вə заһири гүввəлəр, бүтүн не'мəтлəр Аллаһла бағлылыға истифадə олунмалыдыр. Санки бүтүн бу ҹəһəтлəр, бизим руһумузун мүхтəлиф ҹəһəтлəринə аид олан олдугҹа кениш вə мүхтəлиф шəкилли јоллардыр. Чүнки Аллаһ-тəала бизим руһумузу мүхтəлиф чөһрəлəрə, јөнлəрə

малик гәрар вермиш, бунунла белә бир сәмтә истигамәтләндирмишдир. Јә'ни мүхтәлиф јөнләрә малик олмасына рәғмән руһумуз бир ҹәһәтә сары һәрәкәт едир. Ола билмәз бизим вүҹудумузун бир јөнү Аллаһла бағлы олсун, амма башга јөнләри бу ҹүр олмасын.

Инсанын вүҹуди јөнләрини бөлмәләрә ајырмышлар. Мәсәлән, дејилир инсан вүҹудунун бир јөнү Аллаһла әлагә јаратмаг, дикәр јөнү өзү илә рабитә јаратмаг, башга бир јөнү дикәр инсанларла, о бири јөнү исә саир мәхлугатла бағлылыг јаратмаг үчүндүр. Бу бөлмәләр инсанын үзләшдији еһкамлар бахымындан дүз сајыла биләр: Инсана өзү илә олан рабитәси јөнүндән, она һансы шејләрин хејир, һансынын зәрәрли олдуғу бәјан едилир. Мәсәлән, дејилир филан шеј һалалдыр, филан шеј һарам. Еһкамын бә'зиси инсанын Аллаһла әлагәсини тә'јин едир; мәсәлән, намаз вә оруҹ кими. Еһкамын бә'зиси инсанын халгла рабитәсини мүәјјәнләшдирир, мәсәлән ата, ана, гоһумлар вә достларла рәфтар гајдалары кими.

Бу бөлкү гәбул едиләндир, амма бу о демәк дејил ки, Аллаһын јолундан башга, Она сары истигамәтләнән һәрәкәтдән башга бизим башга һәдәфимиз дә вар. Әксинә, билмәлијик ки, бизим вүҹудумузун бүтүн јөнләри, онларда олан гәрибә тәзадлара рәғмән, һамысы бир нөгтәјә истигамәтләнмишдир. Јә'ни инсанын дикәр инсанларла олан бағлылығы да Аллаһа хатир олмалыдыр.

Бизим ишләримизин заһири шәкли фәргли көрсәнир: Бири намаз шәклиндәдир, бири дәрс охумаг вә ја дәрс демәк, дикәри һәр һансы бир күндәлик иш шәклиндә. Амма бунларын һамысы Аллаһа хатир олдуғу тәгдирдә бизә фајдалы олаҹаг. Бунун үчүн дә инсанын бүтүн ишләри, һәтта дүшүнҹәси дә Аллаһа көрә олмалыдыр.

Билмәлијик ки, инсаны инсан едән Аллаһа олан бағлылыгдыр, чүнки инсан камалынын сон нөгтәси Аллаһла бағлылыгдадыр. Бу бағлылыг мә'рифәт вә әмәллә әлдә едилир. Бундан гејри сурәтдә инсан башга һејванларла бир сырада, бәлкә дә онлардан даһа ашағы мәртәбәдә јер алыр: "...Онлар һејван кимидирләр, бәлкә дә, [ондан] даһа чох зәлаләтдәдирләр..."

Бу арада пејғәмбәрләрин, өвлијаларын вүҹуду, онларда заһир олан елм, гүдрәт, һикмәт нишанәләри, онларын Аллаһла олан бағлылыгларынын әламәтидир. Әлбәттә, демәлијик ки, һәр бир мөвҹудун вүҹуду әгли тәһлил бахымындан ејни Јараданла олан бағлылығы бәјан едир вә јарадылмышын өз Јарадана илә бағлылыгда олмамасы гејри-мүмкүндүр. Амма бу тәквини бағлылыг олуб варлыг системинин топлусунда вар олур вә бу системдән кәнарда галмасы олаҹаг иш дејил. Аллаһла тәквини бағлылыгда һеч бир мөвҹуд кәнарда

гала билмәз. Бунунла јанашы инсан башга бир имтијаза да маликдир. Бу имтијаз Аллаһ-тәаланын инсана әта етдији әглдән ибарәтдир. Әглин, шүурун көмәклији илә инсан бу бағлылығы дәрк едә биләр вә онун дәјәри бу бағлылығы даһа дәриндән дәрк етмәсиндәдир.

Адәтән дәркин вә Аллаһла бағлылығын башланғычы һүсули елмләрлә әлдә едилир. Јә'ни фикримизи, әгли дәлилләримизи ишә салмагла буна наил олуруг. Амма бу дәрк инсанлыг камалынын сону дејилдир. Бунунла инсан сон мәгсәдә чатмыр вә онда мөһкәм е'тигада сәбәб олмур. Камил дәрк, һүзури дәркдир. Јә'ни инсан елә бир мәгама чатыр ки, бүтүн вүчуду илә Аллаһла бағлылығы дәрк едир. Бу мәгамда о нәинки билир, бәлкә Аллаһла бағлылығын ејни олур. Һәзрәт Әлидән (ә) нәгл едирләр ки, бујурур: "Елә бир шеј көрмәдим ки, ондан габаг вә сонра вә онунла Аллаһы көрмәмиш олум."

Камала чатмаг јолунда чалышмасына рәғмән бу дүнјада һәмин мә'рифәти камил шәкилдә әлдә едә билмәјән шәхс никаран олмамалы, о бири аләмдә камил бағлылығы тапа билмәси үчүн бу дүнјада зәминәләри һазыр етмәлидир. Бу чәһәтинә көрә әһли-бејтдән бизә чатан бә'зи хәбәрләрдә Аллаһла бағлылыг мәсәләсинә тохунаркән, һәмин мәсәләни "[Аллаһы] көрмәк" тә'бири илә гејд етмишләр. Рәвајәтләрдә дејилир ки, беһишт әһлинин ән үстүн не'мәти, онларын өз камал дәрәчәләринә ујғун илаһи нуру мүшаһидә етмәләридир. Ән јүксәк мәгама чатмыш инсанлар илаһи нуру һәмишә мүшаһидә едирләр. Мәгамлары нисбәтән ашағы оланлар үчүн илаһи нурун тәчәллиси аз мигдарда өзүнү көстәрир.

Нәгл едирләр ки, Теһранын иман әһли олан алимләриндән бири хәрчәнк хәстәлији нәтичәсиндә бу дүнјадан көчүр. Мәрһумун она һәддән артыг бағлылығы олан јахынларындан бири ону јухуда көрүр вә јухусунун садиг олдуғуну јә'гин едир. О өз јухусуну Гумун үләмаларындан биринә бу шәкилдә данышырды: "Һәмин алими јухуда көрәндә, ондан сорушдум ки, о бири дүнјада имамлары, мәсәлән Имам Һүсејни зијарәт едирсинизми?" Чавабымда деди: "Нә данышырсан? Бу аләмдә бизимлә Имам Һүсејн (ә) арасында отуз мин иллик фасилә вар. Онун зијарәтинә наил олмаг үчүн кәрәк отуз мин ил көзләјәк!"

Бәли, бахыб көрмәк лазымдыр инсан үрәјини нәјә тапшырыбдыр. Инсанын дәјәри, үрәјини вердији шејин дәјәри гәдәрдир. Инсан үрәјини Аллаһа бағлајарса, онун дәјәри нәһајәтсиз олачагдыр.

"Еј Әбузәр! Истәјирсәнми сәнә елә сөзләр өјрәдим ки, онунла Аллаһ сәнә хејир әта етсин?" Дедим: "Бәли, еј Аллаһын рәсулу." Бујурду: "Аллаһла әлагәни гору, Аллаһ да сәни горусун."

Бура гәдәр дејилмиш бүтүн өјүдләр фајдалы вә дәјәрли идиләр. Демәли белә мә'лум олур ки, Пејғәмбәр (с) Әбузәрә –"сәнә елә сөзләр өјрәдим ки, онунла Аллаһ сәнә хејир әта етсин"– демәклә, өндә дејилмиш мәтләбләрин чәминдән "бир дәстә күл" бағламаг истәмишдир. Бунунла пејғәмбәр дејилән сөзүн хүсуси әһәмијјәт дашыдығыны вурғуламышдыр. Буна көрә дә Һәзрәт (с) Әбузәрин диггәтини бу мәтләбә чәлб едир, она ешитдирир ки, Аллаһ Өзү илә сәнин аранда тәквини олараг бағлылыг јаратмышдыр, чалыш бу бағ гырылмасын; бу бағы горуја биләсән, Аллаһ да сәни горујачаг.

Бәлкә дә бә'зиләри үчүн бу мәсәлә анлашылмаз көрүнсүн, десинләр мәнимлә Аллаһ арасында нечә, һансы рабитә вар ки, ону да горујум; Јер үзүндә јашајан мән инсанла Аллаһ-тәала, илаһи әрш арасында нә рабитә ола биләр?!

Бу анлашылмазлығын арадан галдырылмасы үчүн һәзрәт (с) бујурду: "Аллаһла әлагәни гырма ки, [Истәдијин вахт Ону чағырмаг истәјәндә] Ону гаршында көрә биләсән"

Јә'ни Аллаһла сәнин аранда фасилә јохдур, О һәмишә сәнин јанындадыр вә сәндән ајрылмаздыр: "...Сиз һарада олсаныз, О сизинләдир. Аллаһ сизин нә етдикләринизи көрәндир!"

Беләликлә, әкәр инсан Аллаһ-тәаланын ону бәлалардан, шејтанын шәриндән горумасыны истәјирсә (пејғәмбәрин кәламында "горумаг" сөзү мүтләг формададыр вә бу инсаны һәр чүр мадди вә мә'нәви бәлалардан горумаға шамил олур.) Аллаһла рабитәсини горујуб сахламалы, ону зәифләмәјә гојмамалыдыр.

Чәтинликләрдә Аллаһа диггәтин лүзуму

Сонра Пејғәмбәр (с) бујурур: "Хош һалында (јахшы күнүндә) өзүнү Аллаһа танытдыр ки, дар күнүндә сәни танысын."

Дүнја системиндә баш верән һәр бир шеј сонсуз гүдрәт саһиби олан Аллаһын ирадәси илә һәјата кечдији үчүн һеч бир шеј Онун ирадә даирәсиндән харич дејил. Һәр бир һалда инсан Аллаһы јад етмәлидир. Әкәр дарда галса, нәзәрини анчаг Аллаһа дикмәлидир, гуртулуш јолуну Ондан диләмәлидир. Һәмчинин, хош күнә чыханда да нәзәрини Аллаһдан үзмәмәлидир, чүнки раһатлыг не'мәтини она Аллаһ вермишдир.

Тәбии ки, инсан чәтинлијә дүчар оланда, хошакәлмәз һадисә илә үзләшәндә Аллаһа сары үз тутур, нечә ки, Аллаһ мүшрикләр барәсиндә бујурур: "(Мүшрикләр) кәмијә миндикләри заман (дәрјада батачагларындан горхуб) дини јалныз Она мәхсус едәрәк (ихласла

Аллаһа дуа едәрләр. Аллаһ онлары сағ-саламат гуруја чыхаран кими, јенә дә (Она) шәрик гошарлар.”

Дара дүшәндә, бәла далғалары һәр тәрәфдән инсаны әһатә едәндә Аллаһа үз тутмаг бир һүнәр дејил. Әлбәттә елә адамлар олур ки, Аллаһын дәркаһындан дәфәләрлә говулдуглары үчүн, һәтта бәла илә үзләшәндә дә Аллаһын сорағына кетмирләр. Амма үрәјиндә зәррә гәдәр иманы олан адам ән азы чәтинлијә, чыхылмаз вәзијјәтә дүшәндә Аллаһы сораглајыр. Пејғәмбәр (с) дејир: Әкәр һәр дәфә Аллаһын сорағына кедәндә сәнә чаваб вермәсини истәјирсәнсә, хош күнүндә Аллаһла әлагәни үзмә, Онунла рабитәдә ол.

Бизим һамымыз аз-чох һәјатда чәтинликләрлә үзләшир, аз сонра һәмин чәтинликләрдән азад олуруг. Амма онлары тез унудур, сыхынтылардан сонра Аллаһын бизә вердији һәмин не’мәтләр, јә’ни раһатлыг һаггында дүшүнмүрүк. Һалбуки инсанын дүшдүјү бәлалар, үзләшдији проблемләр онун гәфләт јухусундан ојанмасы үчүндүр.

Әкәр – Аллаһ еләмәмиш – бизләрдән биримиз чәтин хәстәлијә тутулсаг, ја да јахын адамларымыздан бири ағыр хәстәлијә мүбтәла олса вә әлимиз һәр јердән үзүлсә, бүтүн үмидсизликләрә бахмајараг бири бизә көмәк етсә, мәсәлән бир нәфәр тәчрүбәли һәким пејда олуб дәрдимизә әлач еләсә вә дүшдүјүмүз бәладан сағ-саламат гуртулсаг, сизчә биз бу һадисәдән нә нәтичә чыхартмалыјыг? Демәлијик ки, бүтүн бунлар бир тәсадүф иди вә тәсадүф нәтичәсиндә бу чүр олду? Белә дејил, бүтүн бунлар Аллаһын лүтфүдүр. Онун инајәтинин нәтичәсиндә бу чүр олду? Белә дејил, бүтүн бунлар Аллаһын лүтфүдүр. Онун инајәтинин нәтичәсиндә хәтәр биздән совушду.

Јарадылыш системиндә баш верән һәр бир шеј Аллаһын ирадәси даирәсиндәдир. Һеч бир шеј Онун истәји олмадан һәјата кечмир. Әкәр инсана бир не’мәт јетиширсә вә ја ондан бир бәла дәф олурса, – һамысы Аллаһын ирадәси илә олур. Бүтүн зәминәләри, сәбәбләри, шәраити һазырлајан Одур. Истәр һәмин сәбәбләр ади олсун, истәр гејри-ади, истәр биз биләк, ја билмәјәк, инсана рузини јетирән Аллаһдыр.

Аллаһа диггәт јетирмәкдә инсанлары бир бөлкү илә үч дәстәјә ајырмаг олар: Биринчи дәстә бүтүн һалларда – истәр јахшы күнүндә, истәрсә дә ағыр күнләриндә диггәтини Аллаһа јөнәлдир. Гур’анын тә’бири илә десәк, һәр сәһәр-ахшам Ону јад едир: “Сәһәр-ахшам јалвараряг, горхараг, сәсини галдырмадан үрәјиндә Рәббини јад ет вә гафилләрдән олма!”

“[Һәмин тахча вә чыраг] Аллаһын тикилиб учалдылмасына вә Өз адынын зикр едилмәсинә изин вердији о евләрдәдир [о

мәсҹидләрдәдир] ки, орада сәһәр-ахшам Ону тәгдис едиб шә’нинә тә’рифләр дејәрләр.”

Бу дәстәнин бүтүн һалларда Аллаһы јад етмәләринин сирри ондадыр ки, Аллаһын онлара эта етдији бүтүн не’мәтләрә бахмајараг, онлар јенә дә өзләрини Аллаһа мөһтаҹ билирләр, ән азы онлара верилән не’мәтләрин давамлы олмасы үчүн өзләрини Аллаһдан асылы көрүрләр. Чүнки өзләринин мәгам фәргләрини нәзәрә алыб Аллаһа олан еһтијаҹларыны дәрк едирләр. Онлар үчүн не’мәт вә бәланын тәфавүтү јохдур. Онлар лајигли бәндәләр олуб һәмишә Аллаһы јад едирләр вә Аллаһын дә нәзәри онларын үстүндән әскик олмур.

Икинҹи дәстә. Мө’минләрин әксәријјәти бу дәстәдәндирләр. Бу дәстәјә шамил оланлар хош күнләриндә, не’мәт вә фираванлыг ичиндә оланда гәфләтә дүшүрләр, амма елә ки, проблемлә үзләшдиләр, ајылырлар вә Аллаһа мөһтаҹ олдугларыны изһар едиләр. Бу дәстә нисбәтән јахшы бәндәләр олур, амма Аллаһ онлардан килејләнир ки, нијә не’мәт вердијим күнләрдә Мәни унудурлар, не’мәти онлардан алан кими Мәнә үз тутурлар?

“Инсана не’мәт бәхш етдијимиз заман [һагдан] үз дөндәрәр, узаглашыб јан кәзәр. Она бир пислик үз вердикдә исә [Рәббинә] узун-узады дуа едәр.”

Үчүнҹү дәстә о кәсләрдир ки, һеч бир һалда, һәтта чәтин проблемлә үзләшәндә белә Аллаһа үз тутмурлар. Бу дәстәдән бир һиссәси бә’зи бәлаларын Алаһ тәрәфиндән олдуғуна инанырлар. Буна көрә дә онлара һәмин бәлалар назил оланда дуаја әл галдырырлар. Чүнки һәмин бәлаларын гејри-тәбии бир гүввә тәрәфиндән көндәрилдијини, Аллаһын гәзәб нишанәси олдуғуну билирләр. Ејни илә Јунус гөвмү кими... Јунус гөвмүнә кәләҹәк бәланын вахты јахынлашанда, ону илаһи гәзәбин нишанәси һесаб етдикләри үчүн өзләринә кәлиб истиғфар етмәјә башладылар. Аллаһ да онлары бағышлајыб мүгәддәр олмуш бәладан ниҹат верди. Бу дәстәдән оланлар Аллаһ тәрәфиндән нә кими бәлаларын назил ола биләҹәјини тәсәввүрләринә кәтирмәдикләри үчүн Аллаһа диггәт етмирләр. Аллаһ да бу дәстәни мәзәммәт едәрәк бујурур: “Бары, әзабымыз онларын башларынын үстүнү аланда јалварајдылар. Лакин [инадлары үзүндән] гәлбләри сәртләшди вә Шејтан да онлара етдикләри әмәлләри сүслү көстәрди.”

“Бундан сонра гәлбләриниз јенә сәртләшәрәк даш кими, бәлкә, даһа да гаты олду. Һәгигәтән, бә’зи дашларын ичәрисиндән нәһрләр ахар, бәзиси јарылыб ичиндән су фышгырар вә бә’зиси дә Аллаһын

горхусундан [уча јерләрдән, дағдан] јуварланыб дүшәр. Аллаһ сизин етдикләриниздән, әлбәттә, гафил дејилдир!”

Аллаһдан көмәк истәмәјин лүзуму

Сонра, һәзрәт (с) инсанын анчаг Аллаһдан көмәк истәмәсинә ишарә едәрәк бујурур: “Бир шеј истәмәли олсан, Аллаһдан истә. Бир кәсдән көмәк диләјәчәк олсан, Аллаһдан көмәк дилә. Чүнки, гәләм гијамәт күнүнә гәдәр олачаг бүтүн шејләри јазмышдыр.”

Тәбии олараг инсанын бир сыра еһтијачлары олур вә о өзү бүтүн еһтијачларыны тә’мин едә билмир. Белә оланда истәр-истәмәз она көмәк едә биләчәк адамы сораглајыр. Пејғәмбәр (с) Әбузәрә дејир ки, әкәр бир кәсдән бир шеј истәјәчәк олсан, һәмин шеји Аллаһдан истә. Көрдүн ки, еһтијачын вар, өзүн ону әлдә едә билмирсән, башгасындан көмәк алмаға мәчбурсан, һәмин шеји Аллаһдан истә. Чүнки һеч ким Аллаһ гәдәр сәнин еһтијачларыны дәгиглији илә билмир вә һеч ким Онун гәдәр синин еһтијачларыны тә’мин едәчәк күчдә дејил. Чүнки бүтүн варлыг алəми Онун мүлкүдүр, Онун гүдрәти һәр шеји әһатә етмишдир. Бир ишин һәјата кечмәси Онун ирадәси илә олур. Әлавә, Аллаһ-тәала һәр кәсдән даһа чох өз бәндәсинин гајғысына галыр вә онун хејрини истәјир. Буна көрә дә бәндәсинә көстәриш верир ки, һәр бир чәтинликдә Ону чағырыб, Ондан көмәк истәсинләр. Ифтитаһ дуасында охујуруг: “Илаһи, Сәни чағырмаға вә Сәндән истәмәјә мәнә ичазә вердин.”

Ајдын мәсәләдир ки, Аллаһ дуа гапысыны инсанын үзүнә ачанда, дуаны гәбул етмәк, чағрыша чаваб вермәк үчүн ачмышдыр. Бундан башга, Аллаһ һәр заман инсана Өз не’мәтләрини әта етмәклә онун бојнуна һагг гојмуш олур. Шәксиз, Аллаһын не’мәтләриндән бири дә инсана дүшдүјү бәладан ничат вермәсидир. Бу не’мәт дә Аллаһ васитәсилә инсана әта олунур. Инсанын башына бир һадисә кәләндә Аллаһ хәтәри ондан совушдурур. Һәрдән дә бәла кәлмәздән габаг һәмин бәланы ондан дәф едир. Бу чәһәтдән инсан һәмишә Аллаһын лүтф вә мәһәббәти илә әһатә олунмушдур. Ифтитаһ дуасынын башга бир бәндиндә охујуруг: “Пәрвәрдикара, чох бәлалары мәндән Сән дәф етдин, чох гәмләри, дәрдләри Сән мәндән узаглашдырдын, бир чох күнаһларымы бағышладын, кениш рәһмәт гапыларыны үзүмә ачдын, ачылмаз бәла дүјүнләрини Сән чөздүн.”

Имам Садиг (ә) бујурур: “Нә заман сизләрдән бириниз Аллаһдан бир шеј истәсәниз ки, ону сизә әта етсин, кәрәк Аллаһдан башга һәр кәсдән үмидинизи кәсәсиниз вә анчаг Аллаһын јанында олана үмид

бағлаjасыныз. Белә олан сурәтдә Аллаһ онун гәлбинә бахар вә истәдиjи һәр бир шеjи она әта едәр.”

Бизләрдән һәр биримиз күндә, ән азы он дәфә “Иjjакә нәстәин” деjирик, амма әмәлдә белә деjил. Бизим әксәриjjәтимизин әмәли ону көстәрир ки, анҹаг Аллаһдан көмәк истәмирик; Аллаһдан көмәк истәjә-истәjә, башгасындан да көмәк умуруг. Әлбәттә, сөзләриндә садиг олан кәсләр дә вардыр. Онлар “иjjакә нәбуду вә иjjакә нәстәин” деjәндә сидг үрәклә деjирләр вә һәгигәтдә дә анҹаг Аллаһа ибадәт едир, анҹаг Ондан көмәк истәjирләр. Амма бизим чохумуз бу сөзләри сидг-үрәкдән демирик. Дар күнләрдә Аллаһдан чох атаjа, анаjа, баҹыjа, гардаша, достларымыза үмид бағлаjырыг, даһа чох онлардан көмәк көзләjирик.

Пеjғәмбәр (с) тапшырыр ки, анҹаг Аллаһдан көмәк истәмәк лазымдыр. Бу сөзләрдән сонра Әбузәрин диггәтини гәзаву-гәдәрә чәкир. Бундан габагкы бәһсләрдә гәзаву-гәдәр һаггында данышылыр. Гәзаву-гәдәрә инанмағын фаjдаларындан бири дә будур ки, инсан хош күнүндә сәрмәст олуб өзүнү итирмир вә jа хошакәлмәз һадисә илә үзләшәндә о гәдәр дә нараһат олуб хиффәт чәкмир. Чүнки баш верәнләрин илаһи тәгдир әсасында олдуғуну билир: “Jер үзүндә баш верән вә сизин өз башыныза кәлән елә бир мүсибәт jохдур ки, Биз ону jаратмамышдан әввәл о, бир китабда (ләвһи-мәһфузда) jазылмамыш олсун. Бу, Аллаһ үчүн чох асандыр.”

Тарих боjу Аллаһын Өз саjсыз бәндәләринин һәр бири үчүн онунла әлагәдар баш верәҹәк һадисәләри ләһви-мәһфузда гәләмә алмасы илк бахышда ағласығмаз көрүнүр. Амма бу, Аллаһ үчүн олдугҹа асан бир ишдир. Чүнки Аллаһ бүтүн мә’луматларын jанында олмасыны ирадә едәндә, һәмин мә’луматлар еjни заманда ләвһи-мәһфузда да jазылыр. Сонракы аjәдә һәмин мәтләбин дәлилини белә зикр едир: “Бу сизин әлиниздән чыхана кәдәрләнмәмәjиниз вә сизә вериләнә дә севиниб гүррәләнмәмәjиниз үчүндүр. Аллаһ өзүнү бәjәнән (өзү илә) фәхр едән һеч бир кәси севмәз!”

Илаһи тәгдирә е’тигад бәсләмәjин фаjдаларындан бири дә будур ки, инсанын көзү һәмишә Аллаһын әлиндә олур. Чүнки, Аллаһын мүгәддәр етдиjи шеjи истәдиjи заман дәjишә биләҹәjини дәрк едир. Билир ки, башгасынын бу арада көрә биләҹәjи бир иш jохдур. Она көрә дә Аллаһдан башгасына бел бағламыр. Әкәр хошакәлмәз бир һадисәjә дүчар олса, бу һадисәдә Аллаһын бир һикмәти олдуғуну дүшүнүр. Әкәр әлиндән бир шеjи чыхса, билир ки, бу олаҹаг иш ләвһи-мәһфузда белә jазылмышдыр. Буна көрә дә бизә бир не’мәт jетишәндә, һәмин не’мәтә көрә һаваланыб мәғрур олмамалыjыг, өзүмүзү итириб Аллаһы

јаддан чыхармамалыјыг. Әксинә, һәмин вахтда Аллаһа диггәтимизи бир аз да артырмалыјыг. Аллаһын бизә әта етдији истәнилән не'мәти гаршысында шүкүр етмәк лазымдыр. Гарун кими бизә әта олунмуш не'мәтләри өз сәјимизин мәһсулу билмәк дүзкүн дејил. Гарун әлдә етдији мал-дөвләти өз зәһмәтинин нәтичәси билирди: "[Гарун] деди: "Бунлары мәндә олан елм сајәсиндә әлдә етмишәм." Мәкәр билмирди ки, Аллаһ ондан әввәлки нәсилләрдә ондан даһа күчлү вә даһа варлыларыны мәһв етмишдир?..."

Беләликлә, әкәр сизә бир не'мәт верилсә, елә тәсәввүр етмәјин ки, ону өз зирәклијиниз илә әлдә етмишсиниз. Билмәлисиниз ки, һәмин не'мәт илаһи тәгдирин, Аллаһын һәкиманә тәдбиринин сәбәбилә сизә кәлиб јетишмишдир. Һәмчинин, һәмин не'мәтин сизә верилмәси бир нөв сизи имтаһан етмәк үчүндүр. Пејғәмбәр (с) Әбузәрә Аллаһдан көмәк истәмәји тапшырандан сонра, онун диггәтини илаһи тәгдирә јөнәлдир: "Чүнки, гәләм гијамәт күнүнә гәдәр олачаг шејләри јазмышдыр."

Әввәлдә дедик, инди дә тәкид едиб дејирик ки, гәзавү-гәдәр мәсәләсиндән суи-истифадә едилмәмәлидир. Бу мәсәләнин батининдә јатан һикмәтләрдән гафил олуб елә дүшүнмәмәлијик ки, һәр нә јазылыбса, о да олачаг, бу арада биз һеч кимик. Јазылан шеј олачаг дејиб өзүмүзү кәнара чәкәк вә бүтүн мәс'улијјәти чијнимиздән атаг! Билмәлијик ки, бизим чалышмағымыз вә һәрәкәтимиз дә илаһи тәгдир зүмрәсиндәндир. Бунун үчүн дә чох чалышмалы, өз вәзифәләримизә әмәл етмәкдә сәј көстәрмәлијик. Илаһи гәзавү-гәдәри бәһанә едиб тәнбәллик етмәк олмаз. Бу шејтанын вәсвәсәсидир.

Һәдисин давамында Пејғәмбәр (с) әввәлки сөзүнә тәкид едәрәк бујурур: "Әкәр Аллаһын сәнә јазмадығы бир хејри бүтүн чамаат чалышыб сәнә чатдырмаг истәсә, бил ки, буну бачармајачагдыр, еләчәдә әкәр, Аллаһын сәнә јазмадығы бир зәрәри бүтүн чамаат сәј едиб сәнә вурмаг истәсә, буна күчү чатмајачагдыр."

Әкәр Аллаһын ирадәси бир ишә аидијјәт тапса, бүтүн дүнјанын заһирдә күчлү көрүнән гүввәләри онун гаршысыны ала билмәз: "Аллаһ Өз ишиндә галибдир, лакин инсанларын чоху билмирләр."

Башга бир ајәдә бујурур: "Әкәр Аллаһ сәнә бир зәрәр јетирсә, Ондан башга һеч кәс ону сәндән совушдура билмәз. Әкәр сәнә бир хејир јетирсә [бил ки,] О, һәр шејә гадирдир."

Буна әсасән дә сон гәрар вә гәти ирадә Аллаһындыр. Белә олан сурәтдә, әкәр бир кәсдән бир шеј истәјәчәксәнсә, ону белә бир ирадәси вә гүдрәти олан кәсдән истә. Сәнин кими башгасына мөһтач олан кәсә әл ачмаг дүзкүн дејил. Бил ки, Аллаһ истәмәсә һеч ким сәнә көмәк едә билмәз.

Аллаһын һәкиманә тәдбирини танымағын вә она јәгини олмағын әкс-тә’сири

Пејғәмбәр (с) Әбузәрин мә’рифәтинин јәгин һәддинә чатмасы үчүн нәсиһәтин сон бәнди олараг она дејир, әкәр дедикләримә әмәл етсән сәнә чохлу фајдасы олачагдыр. Дејир ки, Аллаһын мүгәддәр етдији һәр бир шеј һөкмән һәјата кечәчәк, мүгәддәр етмәдији һеч бир шеј баш вермәјәчәкдир. Мүгәддәр олан бир шеј бош вә мә’насыз ола билмәз, диггәт едилсә һәр бир һадисә һәкиманә тәдбир әсасында баш верир. Бу мә’рифәтлә, мө’мин баш верән һадисәнин онун мәсләһәтинин хејринә олдуғуну дәрк едир. Чүнки, Аллаһ Өз бәндәсинин зәрәрә дүшмәсини истәмәз, хүсусилә дә ишләрини Аллаһын өһдәсинә гојмуш бәндәсинә зијан јетирмәз. Мө’мин бәндә хатирчәмликлә өз ишләрини көрмәјә чалышыр. Онун, бүтүн һадисәләрин Аллаһын һәкиманә тәдбири әсасында баш вердијинә јәгини олур.

Әлбәттә, бу јәгин, јүксәк иман асанлыгла әлдә едилмир. Һәр кәс асанлыгла белә иманы өз гәлбиндә јарада билмәз, һәр кәсин белә мәгама чатмаға ләјагәти олмур. Бу мәгама чатмаг истәјән инсан нәфсин паклашдырылмасы јолунда чохлу зәһмәт чәкмәлидир. Күнаһдан губар бағламыш гәлбини чиркаблардан тәмизләмәклә елә бир мәрһәләјә чатмалыдыр ки, һәмин мәрһәләдә нәфсин чиловуну әглә тапшырмагла, илаһи көстәришләрә әмәл етмәклә, Аллаһ өвлијаларынын јолуну кетмәклә инсанлығын ән али мәртәбәсинә наил ола билсин. Бу јола гәдәм гојмуш шәхс һәмишә Аллаһын истәјини өз истәјиндән габаға салмалыдыр. Тәбии ки, бу мәгама чатмаг һәр кәсин иши дејил. Пејғәмбәр (с) тапшырыр ки, әкәр бир кәс јәгин дәрәчәсинә чата билмәсә, јә’ни баш верән һадисәләрин онун мәсләһәтинин хејринә олдуғуну дәрк едә билмәсә, һеч олмаса баш верән хошакәлмәз вә ачы һадисәләрин гаршысында сәбир етсин. Билсин ки, мүгәддәр олмуш һадисәләрин мүгабилиндә сәбирсизлик көстәриб изтираб чәкмәјин инсана һеч бир хејри олмур. Нә гәдәр һәјәчан кечирсә, әл-ајаға дүшсә дә, сонра Аллаһын истәдији шеј олачагдыр. Онун гаршысыны алмаға бизим әлимиздән һеч бир иш кәлмәз.

Әкәр башына бир мүсибәт кәлсә, хәстәлијә, касыбчылыға дүчар олса, үмумијјәтлә башына нә иш кәлсә, һансы хошакәлмәз һадисә илә үзләшсә сәбир етсин ки, белә олан сурәтдә Аллаһын инајәти илә гаршылашачагдыр. Әлбәттә, бир һадисәни габагчадан тәхмин етмәк мүмкүндүрсә, тәдбир вә дүшүнчә илә онун гаршысыны алмаг оларса, инсан о һадисәнин гаршысыны алмалыдыр. Амма чох вахт ән инкишаф етмиш өлкәләр белә ихтијарларында сон модел техники тәчһизатын

олмасына бахмајараг, гаршысыны ала билмәјәҹәкләри көзләнилмәз бәла илә үзләшмәли олурлар. Билдијиниз кими Јапонија зәлзәләнин чох баш вердији өлкәләрдәндир. Бу сәбәбдән дә орада зәлзәләјә гаршы давамлы биналар тикилир; еһтимал олунан һәр һансы зәлзәләјә гаршы өнҹәдән лазыми аваданлыглар гурашдырырлар. Бу саһәдә кифајәт гәдәр тәҹрүбәләри олдугларына көрә, биналарын тәһлүкәсизлик тәдбирләри үчүн лазым олан сәрмајә јатырмаға күҹләри чатыр. Бунунла белә дүнјанын ән дәһшәтли вә дағыдыҹы зәлзәләләри Јапонијада баш вермишдир.

Демәли һадисәләр мүгәддәр олмушдур вә вахты чатанда баш верирләр. Һәмин һадисәләрин әмри, аләми Өз тәдбири илә идарә едән кәсин әлиндәдир. Мүмкүндүр, Аллаһ еләмәмиш, бизим дә башымыза бир мүсибәт кәлсин. Инди, әкәр Аллаһын һәкиманә тәдбиринә, камил системинә јәгинимиз вә мә’рифәтимиз олса, нараһат олмајаҹағыг. Чүнки, Аллаһын тәдбиринә һүсну-зәннимиз вар вә баш верән һәр бир һадисәни өз хејримизә билирик. Бир ишдә әскиклик вә зәифлик көрәндә нараһат олуруг, амма һәмин ишин јүз фаиз бизим хејримизә олдуғуну биләндә нә нараһат олуруг, нә дә гәмини чәкирик. Мүмкүндүр кимсә һансыса хәстәликдән әзаб-әзијјәт чәксин, амма көрәндә ки, һәмин хәстәлик онун хејринә гуртараҹаг, истәр-истәмәз раһатлыг тапыр. Ејни илә диши хараб олмуш шәхс дишини чәкдирәндә әлдә етдији раһатлыг кими. О өз дишинин чәкилмәсинә разы олур, үстәлик бу ишә көрә пул да верир. Чүнки, бу иши өз хејринә билир. Һеч вахт нараһат олуб демир ки, нијә дишими чәкдирдим. Билир ки, хараб диш онун сағламлығы үчүн зәрәрлидир вә ону һөкмән чәкдирмәк вә ја әзијјәтли дә олса мүаличә етдирмәк лазымдыр. Һәрдән инсан үзләшдији ағыр хәстәлијин мүаличәси үчүн хариҹи өлкәјә кетмәјә мәҹбур олур. Бу јолда милјонларла пул да хәрҹләјир вә ја сағламлығы хатиринә мәҹбур олур өз бәдән үзвләриндән бирини кәсдирсин. О буна мәҹбуријјәт үзүндән разылыг верир. Амма бу о демәк дејил ки, бу шәхс риза мәгамына чатмышдыр. Јә’ни гәлбән баш вермиш һадисәјә разылыг верир вә буна көрә килеј-күзар етмир. Мүмкүндүр башына кәлән ишә көрә килејләнсин, һәтта ағзыны ачыб Аллаһдан да шикајәт етсин. Нечә ки, иманы зәиф оланлар онлара бир һадисә баш верәндә тагәтләрини әлдән вериб Аллаһдан да килејләнирләр. Бу мәсәләни диггәтдә сахлајараг Пејғәмбәр (с) бујурур: "Әкәр Аллаһа көрә бир иши разылыг вә јәгинлә көрә биләҹәксәнсә, көр, әкәр баҹармајаҹагсанса, [һеч олмаса] хошакәлмәз һадисәјә сәбир ет ки, бунда сәнин үчүн чохлу хејир вар. Гәләбә сәбирлә јанашыдыр. Ачылыш (ишләрин јолуна

дүшмәси) гәм-кәдәрлә јанашыдыр. Һәгигәтән дә һәр чәтинликдә бир асанлыг да вардыр.”

Риза мәгамы јәгин мәгамынын сајәсиндә кәсб едилир. Бу ики мәгамын бир-бири илә јахын бағлылығы вар. Бир кәс јәгин мәгамына чатмајынча илаһи тәгдирләрә разы ола билмәз. Әкәр риза мәгамына чата билсән, хош сәнин һалына. Бил ки, ән үстүн инсанлыг дәрәчәсинә чатмышсан. Чүнки, инсанын ән јүксәк мәгамы илаһи һөкмә разы олмасыдыр. Белә олан тәгдирдә чалыш рәфтарын риза вә јәгинин әсасында олсун. Белә оларса рузикарын ачы вә ширин һадисәләри сәнә асан кәләр вә бу һадисәләрдән нараһат олуб шикајәт етмәзсән. Әкәр бу дәрәчәјә чата билмәсән, чалыш чәтинликләр гаршысында сәбирли оласан, өзүндән чыхыб һај-күј салмајасан. Әкәр ачы һадисәләрә гәлбән разы ола билмирсәнсә, бил ки, сәнин риза мәгамына чатмамағынын сәбәби мә’рифәтинин јеткин олмамасы үзүндәндир. Һеч олмаса тәшвиш кечирмә, фајдасыз јерә һөвсәләдән чыхма, өз иманыны, әглини гору.

Инсанын тәрәггиси вә камиллији јолунда чәтинликләрин ролу

...Сонра өз сөзүнә тә’кид олараг бујурур: “Гәләбә сәбирин кировундадыр. Һәр гәмдән, кәдәрдән сонра бир шадлыг да кәлир, һәр чәтинликлә јанашы бир асанлыг да вар. Гур’анда Аллаһ-тәала бујурур: “Шүбһәсиз ки, һәр чәтинликдән сонра бир јүнкүллүк кәләр!

Бәли, һәр чәтинликдән сонра бир јүнкүллүк кәләр!”

Гур’ани-кәримдә чох аз мәтләб тәкид һәрфи олан “иннә” илә зикр олунмушдур. Бу һәмин мәтләбә Аллаһын дигәт вә инајәтинин көстәричисидир. Јухарыдакы ајәдә Аллаһ бујурур һәр чәтинликдән сонра бир јүнкүллүк кәләр. Санки јүнкүллүк вә асанлыг чәтинлијин ичәрисиндә кизләнмишдир. “Иншираһ” сурәсиндә Аллаһ лүтфүкар бир хитабла санки Пејғәмбәрә (с) бир тәсәлли верир. Һәгигәтдә чәтинликләрин вә проблемләрин инсан камалынын мүгәддимәси олдуғуна ишарә едир. Көстәрир ки, бу чәтинликләр инсанын күч топламасына сәбәб олур. Бу бахымдан мүсибәтләр вә чәтинликләр инсанын тәкамүлү үчүн зәруридир: “Биз инсаны мәшәггәтдә јаратдыг! [Инсан доғулдуғу күндән гәбр евинә кедәнә гәдәр әзаб-әзијјәт ичиндә чалышыб чабалајар, һәјаты боју мүхтәлиф чәтинликләрлә үзләшәр. Бу илаһи бир һикмәтдир, һәјатын ганунудур!]

Бу ајә инсанын тәкамүлү јолунда мәшәггәтләрин мүһүм рол ојнадығыны көстәрир. Әкәр белә олмасајды, рәһмәт вә мәһәббәт

чешмәси олан, бәндәсинин сәадәтини арзулајан Аллаһ ону һеч вахт зәһмәтә, әзаб-әзијјәтә дүчар етмәзди.

Дејиләнләрә әлавә олараг, Аллаһ һәр заман бәндәләрини имтаһана чәкмәкдәдир. Бунунла Аллаһ ләјагәтли бәндәләринин бир даһа танынмасыны истәјир, инсанларын тәрбијәси вә мә'нәви инкишафы үчүн онларын јолунда ики програмы – тәшрии ибадәт вә тәквини проблемләр мәҹмусуну тә'јин едир. Бу јолда, илаһи бујруглары лајигинҹә јеринә јетирән вә проблемләрә синә кәрән кәсләрин үзүнә илаһи рәһмәт вә мә'рифәт гапылары ачылмыш олур: "Әлбәттә, Биз сизи бир аз горху, бир аз аҹлыг, бир аз да мал, ҹан [өвлад] вә мәһсул гытлығы илә имтаһан едәрик. [Ја Мәһәммәд! Белә имтаһанлара] сәбир едән шәхсләрә мүждә вер!

О кәсләр ки, башларына бир мүсибәт кәлдији заман "Биз Аллаһын бәндәләријик вә [өләндән сонра] Она тәрәф [Онун дәркаһына] гајыдаҹағыг" – дејирләр."

Мүсәлманлардан бири пејғәмбәри өз евинә дә'вәт едир. Пејғәмбәр (с) һәјәтә кирәндә көрүр ки, тојуг диварын (дарвазанын) үстүндә јумурта гојуб вә јумурта дивара чалынмыш бир мыха илишдији үчүн јерә дүшмәјиб. Пејғәмбәр (с) бу ишдән тәәҹҹүбләнир. Ев јијәси дејир: "Сиз буна тәәҹҹүб едирсиниз? Сизи пејғәмбәрлијә сечмиш Аллаһа анд олсун ки, мәнә индијә гәдәр бир зијан тохунмајыб, нә бир хәстәлијә мүбтәла олмушам, нә дә бир мүсибәтә дүшмүшәм!" Пејғәмбәр (с) бу сөзләри ешидән кими јериндән галхыб јемәк јемәдән һәмин адамын евини тәрк едир. Кедәндә дејир: "Индијә гәдәр бир мүсибәт көрмәмиш шәхс Аллаһын лүтфүндән узаг дүшмүшдүр!"

Буна әсасән, әкәр бәлалара дүзкүн гијмәт верилсә, анлајарыг ки, чәтинликләр тәрбијәви рола маликдирләр. Чәтинликләр јатмыш инсаны гәфләт јухусундан ојадыр, онун ирадәсини мөһкәмләндирирләр. Дүнја һәјатынын хасијјәти беләдир ки, проблемләр ичәрисиндә инсанын мүгавимәтини артырыр, онун тәкамүлүнү күҹләндирир. Бу кедишлә, јаваш-јаваш инсанын јатмыш исте'дады чичәкләнмәјә башлајыр.

Имам Багир (ә) бујурур: "Бир инсан сәфәрдән гајытдығы заман өз аиләсинә һәдијјә кәтирдији кими Аллаһ да өз бәндәсинә һәдијјә олараг бәла көндәрир."

Аллаһ-тәала бујурур: "...Аллаһ һәр чәтинликдән сонра асанлыг [јохсуллугдан сонра дөвләт] әта едәр."

Бу ајә диггәтимизи тутуму аз олан инсанлара јөнәлдир. Беләләри чәтинликлә үзләшдикләриндә үмидсизлијә гапылырлар, елә билирләр

бунунла һәр шеј битмишдир. Һәтта тәвәссүл етмәјә, Аллаһдан көмәк диләмәјә дә галхмырлар. Бүтүн гапыларын үзләринә гапандығыны дүшүнүрләр. Мө’мин чәтинликләрдә өзүнү сындырмамалыдыр, әксинә, өз сојугганлылығыны көзләмәли, баш вермиш һадисәјә әгли көзлә бахмалыдыр.

Гәнаәт вә еһтијачсызлыг

Һәдисин бу бөлүмүнүн сонунда Пејғәмбәр (с) бујурур: "Еј Әбузәр! Аллаһ верәнә гане ол ки, Аллаһ сәни гәни гылсын."

Пејғәмбәрин бу сөзүндән белә анлашылыр ки, Әбузәрә Пејғәмбәрин (с) сөзләри там ајдынлашмамышдыр. Чүнки, ајдын мәсәләдир ки, гәнилијә чатан һәр кәс өзүнү еһтијачсыз билир вә башгасына әл ачмыр. Бу үздән, она "өзүнү еһтијачсыз һесаб ет"– демәјин мә’насы јохдур. Демәли, нәсә, Пејғәмбәрин (с) сөзүндә бир сирр вар. Бу сәбәбдән Пејғәмбәрин (с) бу сөзләри демәкдә мәгсәдинин нә олдуғуну сорушанда Һәзрәт она белә чаваб верир: "[Илаһи гәниликлә өзүнү гәни тут демәкдә мәгсәд) сәһәр, күнорта вә ахшам јемәјидир. Һәр кәс Аллаһын она әта етдијинә гане олса, инсанларын ән гәниси сајылар."

Һәзрәт бујурур, бу күн үчүн чөрәјин сәнә чатыбса, артыг башгасынын сорағына кетмә. Бу фикирлә өзүнү јорма ки, көрән сабаһ нә олачаг. Һәләлик бу күн әлиндә олан јемәјә гане ол. Һәмин јемәклә өзүнү еһтијачсыз һесаб ет вә үрәјиндә башгасынын гапысыны дөјмәк һиссинин баш галдырмасына јол вермә. Әкәр өзүндә мөһтачлыг фикри һисс етсән, сабаһкы күнүн фикриндә олсан, бил ки, өзүнү башгаларына мөһтач етмишсән. Бу фикирлә, сабаһын асајишини әлдә етмәк үчүн башгаларына әл ачмаға мәчбур олачагсан. Башгасына мөһтач олмаг исә сәни зәлил едәчәкдир. Беләликлә, әкәр халг арасында башыуча олмаг истәјирсәнсә, Аллаһын сәнә гисмәт етдијинә разы ол. Әкәр инсан тамаһ вә һәрислијә дүчар олса, өз рифаһы үчүн нә гәдәр мал-дөвләт әлдә етсә дә, јенә дә зеһниндә даһа артыг мал топламаг фикри ону раһат бурахмајачагдыр. О бу фикирлә һәмишә өзүнү башгаларына мөһтач көрәчәк, өз мә’нәвијјаты, камиллији јолунда тәфәккүр етмәјә фүрсәт тапмајачагдыр. Өмрү боју тамаһ торунда чабалајараг нә үчүн јарадылдығы, агибәтинин, ахирәтинин нә олачағы барәдә дүшүнә билмәјәчәкдир. Белә адамын нә раһатлығы олур, нә дә көнүл хошлуғу. Ахырда да азугәсиз, әлибош ахирәт дүнјасына јолланачаг.

Инсан бу күнкү рузисинә гане олса, башгаларына әл ачмаса, чох раһатлыгла вахтыны өз камиллијинә сәрф едә биләр.

Имам Сәҹҹад (ә) бујурур: "Башгасындан үмидсизлик һиссини өзүндә заһир ет. Һәгигәтән дә бу еһтијаҹсызлыгдан, гәниликдән доған бир һисдир."

Әли (ә) бујурур: "Ән үстүн еһтијаҹсызлыг узун арзулардан гачмагдыр."

Инсанын Аллаһа олан үмиди, башгасына бағладығы үмиддән даһа чох олмалыдыр. Бу хисләт Аллаһа күвән вә тәвәккүл олмадан һасил олмур. Инсан зијанын вә хејрин Аллаһдан олдуғуну биләндән сонра онда башгаларына мөһтаҹсызлыг һисси јараныр. Һәтта әлиндә дүнја малындан бир шеј олмаса белә өзүнү гүдрәтли, еһтијаҹсыз көрүр.

Нечә ки пејғәмбәр бујурур: "Имканлы олмаг вә гәнилик малын чохлуғунда дејил, күч вә гәнилик, гәни нәфсә малик олмагдадыр."

ОТУЗ ДОГГУЗУНЧУ ДӘРС

Аллаһ-тәала нәзәриндән дәјәрлилијин мејары

Иман вә әмәли салеһлик инсанын ән јүксәк ме’јарыдыр
Ислам нәзәриндән фајдалы вә дәјәрли иш!
Мәдәни вә мәзһәби програмларда ихласын әһәмијјәти
Нијјәт вә дахили мејлләрин јери
Дүшүнчә вә нијјәтин сағламлашдырылмасы јоллары

Аллаһ-тәала нәзәриндән дәјәрлилијин мејары

Диггәт етдијимиз кими өтән бәһсләрин әсас мәзмуну тәгва иди. Гејд олунмуш бәһсләрдә тәгванын әһәмијјәти вә онун инсан һәјатына көстәрдији тәсир, һабелә онун ахирәт сәмәрәләри зикр олунду. Бә’зи шәхсләрин тәгваны дүзкүн баша дүшмәләри вә заһири тәгва илә һәгиги тәгваны бири-бириндән ајырмалары үчүн бу бәһсдә әмәлләр вә давранышларын дәјәрләндирмә ме’јары барәдә мә’лумат вериләчәк.

Инсанларын әксәријјәти бир шәхсин заһиринә бахараг гәрар чыхармаға адәт едибләр. Әкәр бир шәхс чохлу сајда адәтләр өјрәнәрсә, зикр едиб, Гур’ан охујуб, намазыны вахтында гыларса ону тәгвалы шәхс кими танıјарлар. Јахуд тәһарәт мәсәләләрини бөјүк диггәтлә јеринә јетирән шәхсләри тәгвалы вә лајиг инсан кими гәбул едирләр. Бу кими бахышлар сәтһи вә сәһвдир. Дәјәрлилик ме’јарынын танынмасы үчүн әхлаг алимләри јахшылыг вә пислик ме’јарлары барәсиндә нәзәри вә әсаслы бәһсләр гејд едибләр. Биз бурада һәмин мәсәләјә ишарә едәчәјик.

Иман вә әмәли салеһлик инсанын ән јүксәк ме’јарыдыр

Гур’ани-Кәрим нәзәриндән инсанын дәјәри, иманы вә әмәли салеһлилијиндән ибарәтдир. Гур’анын олдугча аз сәһифәсиндә бу ики мәсәләнин гејд олунмамасынын шаһиди ола биләрик:

“Иман кәтириб јахшы иш көрәнләри исә ән көзәл мүкафат көзләјир. Биз она асан бир шеј әмр едәчәјик!”

Башга бир јердә бујурур: “Төвбә едиб иман кәтирән вә јахшы ишләр көрәнләрдән башга! Онлар һеч бир зүлм, һагсызлыг көрмәдән Чәннәтә дахил олачаглар.”

Инсанлар ики дәрәчәјә маликдирләр: Бири тәгва әһли вә фәзиләт саһибләридир. Тәгва әһли вә фәзиләт саһибләри пејғәмбәрләр, салеһләр, өвлијалар, сиддигләр вә шәһидләрдир. Елә бу сәбәбдән дә Адәмә (ә) мәлаикәләр сәчдә етдиләр. Инсан елә бир дәрәчәјә чатды ки, онун вәсфи барәдә бујрулду: “[Һеч бир јерсиз сөһбәтә вә күнаһа тәһрик олунмајан] һагг мәчлисиндә, гадир һөкмдар Аллаһын һүзурунда олачаглар!”

Онун мүгабилиндәки нөгтә, енмә вә Аллаһдан узаглашма нөгтәсидир. Һәр һансы бир шәхс өз инсани ролуну һәјата кечирмәкдән бојун гачырарса енмә јолунда ирәлиләмиш олур вә сонда һејванлардан да ашағы сәвијјәјә енир.

“Онлар һејван кимидирләр, бәлкә дә [ондан] даһа чох зәлаләтлидирләр.”

Демәли инсанын дәјәри үрәјиндән јер алмыш илаһи һисс вә дүшүнчәләриндән асылыдыр. Инсанын үрәјиндән гопан бу һисс сонра дикәр органлара төкүлүр. Дилин Аллаһы јад етмәкдә, көзүн Гур’ани-кәрим ајәләрини охумагда, гулағын һагг сөзү ешитмәкдә, әл вә ајағын Аллаһ јолунда аддым атмагда мүәјјән бир пајы вар. Демәли Гур’ани-кәримдә Аллаһын бу гәдәр зикр олунмасынын вә јахуд беш вахт намаз гылмаг кими инсан үзәринә гојулмуш вәзифәләрин хүсуси бир мә’насы вар. Бу да одур ки, һәјат Аллаһ-тәаланы зикр етмәдән дәјәр тапмыр вә анчаг бу јолла Аллаһа јахын дәрәчәләрә чатмаг олар.

Ислам вә бүтүн илаһи динләр инсан үчүн сонсуз мүсбәт вә мәнфи дәјәрләрә маликдирләр. Бу мәсәләни бәшәријјәтин ади ме’јјарлары илә дәрк етмәк олмаз вә анчаг илаһи ме’јарларла гәбул етмәк мүмкүндүр. Бундан әлавә Ислам дини бүтүн инсан өмрүндән башга, онун өмрүнүн һәр саатлары үчүн белә јүксәк дәјәр верир. Јә’ни Ислам дини дејир: “Инсан бир саат әрзиндә белә өз вүчуди дәјәрини сонсуз дәрәчәдә јүксәлдә биләр вә әксинә олараг елә һәмин мүддәт әрзиндә өзүнү бәдбәхтлијин ән ашағы дәрәчәсинәдәк ендирә биләр.”

Демәли Ислам дининин дәјәрләндирмә ме’јары һәр бир шәхсин өзүндән асылыдыр. Ислам дини нәзәриндән бир шәхсин ичтимаијјәтин мәнафеи уғрунда көрдүјү иш онун дәјәрләндирмә ме’јары ола билмәз. Ола билсин Ислам дини ичтимаијјәтин бир шәхс үчүн нәзәрдә тутдуғу дәјәри гәбул етмәсин, һәтта ону мәнфи дәјәрләндирсин. Чүнки о шәхс дахилдән позғундур вә онун алдадычы заһири архасында пислик кизләнир.

Мәсәлән һәр һансы бир алим дини елмләри халга өјрәдир. Халг онун бу елминдән вә өјрәтдикләриндән истифадә едәрәк сәадәтә чатыр, өзү исә елминә әмәл етмәдијинә көрә чәһәннәмә васил олур. Инсанын вүчудуна вә онун әмәлләринә дәјәр верән башлыча мәсәлә, онун әбәдијјәт вә сонсуз аләмлә олан әлагәсиндән асылыдыр. Бу үрәк јолу илә әлдә олунан әлагәдир вә гәлбин Аллаһ-тәалаја јахынлашмасы илә әлдә едилир.

Әкәр көрдүјүн иш Аллаһ јолундадырса, заһири чәһәтдән бөјүк вә јахуд кичик олмасындан асылы олмајараг сонсуз дәрәчәдә дәјәрлидир. Сөзсүз ки, инсанын Аллаһа гаршы олан мә’рифәти чох оларса вә ишләрини даһа артыг халисликлә јеринә јетирәрсә, дәјәри бир о гәдәр јүксәләр. Бунун мүгабилиндә инсанын халислији нә гәдәр азаларса вә көрдүјү иш һагг-тәала үчүн дејил, хејр, шөһрәт үчүн оларса онун дәјәри азалар. Белә бир нәтичә алырыг ки, инсан һәјатынын ән бөјүк дәјәри онун Аллаһа олан бағлылығыдыр.

Ислам нәзәриндән фајдалы вә дәјәрли иш!

Инсанларын әксәријјәтинин нәзәринчә ичтимаијјәт үчүн фајдалы олан ишин бөјүк мә’нәви дәјәри вар вә бу инсанын мә’нәви тәрәггисинә күчлү тә’сир көстәрир. Онларын нәзәринчә инсанлара јардым саһәсиндә көрүлмүш һәр бир иш Аллаһ-тәала јолунда көрүлмүш иш мә’насыны дашыјыр. Елә бу сәбәбдән дә ишин һәчминә даһа чох фикир верирләр. Дејирләр ки, “Филанкәс күлли мигдарда пул хәрчләјәрәк хәстәхана вә јахуд мәсчид тикди. Бу чох сәтһи бахышдыр. Дүздүр, јахшы ишин ме’јарларындан бири дә онун инсанлар үчүн фајдалы олмасыдыр. Амма һәр бир ишин өз ичрачысыны камала чатдырачағыны дүшүнмәк садәләвлүк оларды. Иши көрән шәхсин нијјәтинин сағлам олмасы вә бу иши Аллаһ јолунда көрмәси олдугча мүһүмдүр. Ислам нәзәриндән һәр бир ишин инсанын камилләшмәсинә тә’сир көстәрмәси үчүн бу ишин инсанлара фајдалы олмасындан әлавә Аллаһ јолунда көрүлмәси олдугча әһәмијјәтлидир.

Аллаһ јолунда олмаг, сонра Аллаһ-тәаланын дәркаһында баша чатачаг јолда ирәлиләмәк мә’насыны дашыјыр. Һәр бир ишин Аллаһ јолунда олмасы үчүн иш көрән шәхс һәмин иши көрдүјү заман бүтүнлүклә Аллаһа тапынмалыдыр. Бу иш јалныз Аллаһы таныјан шәхсләр үчүн мүмкүндүр.

Гур’ани-кәрим ајәләринә диггәт јетирсәк бизим нәзәримиздән јахшы дәјәрләндирилән бир чох ишләрин Гур’ани-кәрим нәзәриндән писләнилмәсинин шаһиди оларыг. Биз башгаларына әл тутмағы јахшы иш кими дәјәрләндиририк, һалбуки пак нијјәтә малик олмадан башгаларына әл тутанлар Гур’ани-кәримдә писләнилиб. Гур’ани-кәрим нәзәриндән бу шәхсләр гијамәт күнү пешиман олачаглар вә өз малларыны башгаларынын диггәтини өзләринә чәлб етмәк үчүн хәрчләмәләринә көрә һәсрәт чәкәчәкләр. Ола биләр һәмин шәхс дүнјада чох танынсын, бүтүн дүнја ону танысын вә јахшы инсан кими гәбул етсин, амма Гур’ани-кәрим бу шәхсләр барәдә белә бујурур: Еј иман кәтирәнләр! Сәдәгәләринизи малыны ријакарлыгла [өзүнү халга көстәрмәк үчүн] сәрф едән, Аллаһа вә ахирәт күнүнә инанмајан шәхс кими, миннәт гојмаг вә әзијјәт вермәклә пуча чыхармајын. Әкәр халга көстәрилән јардым ријакарлыг үзүндән оларса вә Аллаһа иман олмадан едиләрсә һеч бир дәјәрә малик олмаз. Бу ријакар шәхсин иши, һәр һансы бир инсанын тохуму мәһсулдар торпагда бечәрмәјин әвәзинә дашын үзәринә гојараг үзәринә торпаг төкмәсинә вә сонра да мәһсулуну көзләмәсинә бәнзәјир. Елә бу сәбәбдән дә белә әлиачыглыглар етмиш инсанлар өз зәһмәтләри мүгабилиндә һеч нә әлдә етмирләр. Чүнки онларын бу әмәлләри Аллаһа вә ахирәтә иман принсипләринә әсасланмајыб.

Бу гәбил инсанлар өзләрини нүмајиш етдирмәк, башгалары илә рәгабәт апармаг вә адларынын дилләр әзбәри олмасы үчүн ичтимаијјәтә хидмәт көстәрирләр. Бу ријакар әлиачыглығын Аллаһ-тәала дәркаһында бир зәррә гәдәр дә дәјәри јохдур. Демәли инсана ахирәт сәадәти бәхш едән јахшы ишин ме’јары будур ки, бу иш имандан мәншә алсын. Елә бу сәбәбдән дә

Аллаһ-тәала Гур’ани-кәримдә иманла әмәли салеһлији бир-биринин ајрылмаз һиссәси кими гејд едир.

“[Ја Пејғәмбәр!] Иман кәтирән вә јахшы ишләр көрән шәхсләрә мүждә вер: онлар үчүн [ағачлары] алтындан чајлар ахан чәннәтләр вардыр.”

“Иман кәтирәнләр вә јахшы ишләр көрәнләр исә беһиштликдирләр вә орада әбәди олачаглар.”

Аллаһ-тәала башга бир јердә бујурур: «Мө’мин олуб јахшы ишләр көрән [Аллаһа итаәт едән] киши вә гадына [дүнјада вә ахирәтдә] хош һәјат нәсиб едәчәк вә етдикләри јахшы әмәлләрә көрә мүкафатларыны верәчәјик. [Вә ја көрдүкләри јахшы ишләрин мүгабилиндә онлара даһа јахшы мүкафат верәчәјик.]»

Елә бу сәбәбдән дә иманла әмәл арасындакы әлагә горунуб сахланылмалыдыр, чүнки јалныз Аллаһа олан имандан мәншә алан әмәл инсаны Аллаһа тәрәф јөнәлдә биләр.

«О кимсә ки малыны [Аллаһ јолунда] вериб [күнаһлардан] тәмизләнәр, о шәхсин бојнунда һеч кәсин бир миннәти јохдур ки, онун әвәзи верилсин [етдији јахшылыг она әвәз олсун вә ја о, етдији јахшылыг мүгабилиндә һеч кәсдән бир мүкафат көзләмәз]. О анчаг ән уча олан Рәббинин ризасыны газанмаг үчүн белә едәр.»

О, халга хидмәт көстәрир, зәкат верир, амма халгын тәшәккүрүнү ешитмәк әвәзинә онларын нәзәрини өзүнә чәлб етмәјә чалышыр. Халг она налајиг сөзләр десә белә өз ишиндән әл чәкмәјәчәк, чүнки Аллаһ она “халга хидмәт көстәр”– дедијинә көрә бу иши көрүр:

“Онлар өз иштаһлары чәкдији, өзләри јемәк истәдикләри һалда, јемәји јохсула, јетимә вә әсирә једирдәрләр.”

Вә јухарыдакы ајәнин ардынча бујурур: “[Вә сонра да једиртдикләри кимсәләрә белә дејәрләр]: Биз сизи анчаг Аллаһ ризасындан өтрү једиртдик. Биз сиздән [бу еһсан мүгабилиндә] нә бир мүкафат, нә дә тәшәккүр истәјирик.”

Демәли бизим әмәлләримиз имандан мәншә алараг вә јахуд Аллаһ јолунда оларса салиһ олмуш олур, амма гејри илаһи нијјәтләрлә һәјата кечириләрсә руһсуз бәдәнә бәнзәјәчәк. Сөзсүз ки, руһсуз бәдән чүрүјүр вә јох олуб кедир. Демәли руһсуз әмәл тәрәгги етмәмәкдән әлавә фәсад да јарадыр.

Гејд етдијимиз бу мәсәлә анчаг ади инсанлара аид дејил. Белә ки, бә’зи тәһсил алмыш инсанлар да әмәлин ләјагәт вә јахшылыг ме’јарыны онун заһири әдаләтиндә вә халгын мәнафеји илә үст-үстә дүшмәсиндә көрмәјә чалышырлар. Һалбуки, әмәлин јахшылыг ме’јары вә онун инсанын сәадәтә чатмасы саһәсиндәки тә’сири тамамилә башга мәсәләдир.

Һәмишә мәсәләнин заһиринә диггәт көстәрән шәхс ишин һәчмини вә онун ичтимаи тә’сирини бир ме’јар кими өз әлләриндә сахлајыр. Амма бу илаһи иш дејил вә Аллаһ ишин һәчминә бахмыр. Ибадәт заманы да һәр бир шәхс бир зәррә гәдәр дә олса гејри-илаһи нијјәтә малик оларса вә бу әмәл заманы кимисә Аллаһа шәрик гошарса, бу әмәл чүрүк вә мә’насыз сајылыр. Инсан

ибадәт заманы өзүнү Аллаһ-тәала үчүн халисләшдирмәлидир. Әкәр инсан ибадәти өзүнү башгаларына нүмајиш етдирмәк үчүн вә намазы инсанларын нәзәрини өзүнә чәлб етдирмәк мәгсәдилә гыларса, онун әмәли мә'насыз олмасындан әлавә һарам олмуш олур. Һәтта Аллаһ-тәала үчүн көрүлмүш бу әмәлин бир һиссәси дә гәбул олунмур. Чүнки Аллаһ-тәала бујуруб: "Мән шәрикләрин ән јахшысыјам, өз әмәли заманы мәни башгасы илә шәрик едән шәхсин әмәлини гәбул етмирәм вә анчаг халис әмәлини гәбул едирәм."

Демәли һәр бир инсан ибадәт заманы башга бир шеји Аллаһа шәрик едәрсә, Аллаһ-тәала өз пајыны шәрикинә бағышлајыр. Инсанын әмәли исә халис олмамасы сәбәбиндән һәдәр олур. Инсан бир өмүр сәјдән сонра бәдбәхт олур, чүнки һәмин шәхс дүшүнчәсиндә Аллаһ јолунда елм өјрәнмәси барәдә фикирләшмәсинә бахмајараг, онун нијјәтини арашдырдыгда бу елми вәзифә саһиби олмагда, јахуд ичтимаи мөвгеjә чатмаг јолунда өјрәнмәсинин шаһиди оларыг. Әкәр белә бир шәхс "Халга хидмәт көстәрмишәм, бир чох јохсулу ачлыгдан гуртармышам, бир чох хәстәләрин мүаличәси үчүн лазыми шәраит јаратмышам, мәктәб вә хәстәхана тикдирмишәм" сөзләрини дејәрсә, Аллаһ-тәала бујурар: "Бунларын һеч бирисинин сәнин үчүн фајдасы јохдур. Сәнин бу ишләрдән әлдә етдијин әчр, халгын алгышлары, фотошәкилләринин һәр јердә дәрч олунмасы вә чамаатын сәни хејирхаһ инсан кими танымаларыдыр.

Демәли әмәлин јахшы вә јахуд пис олмасынын ме'јары үрәкдән асылыдыр. Биз бу ишләрин һарадан мәншә алдығыны билмәлијик вә әмәлләрин дүнја вә јахуд Аллаһ севкисиндән мәншә алмасы барәдә әмин олмалыјыг. Әкәр әмәл Аллаһ јолунда һәјата кечирилибсә инсанын камалат јолундакы тәрәггисинә јардым көстәрир вә белә олмадыгда инсаны даһа ашағы дәрәчәләрә ендирир. Демәли һәр бир ишин дәјәри онун чәмијјәтә, – истәр Ислам вә истәр гејри Ислам чәмијјәтинә – олан фајдасындан асылы дејил. Һәтта ишин дәјәрли олуб олмамасы, һәмин ишин дин вә диндарлар үчүн көрүлүб-көрүлмәмәсиндән дә асылы дејил.

Ислам тарихинә нәзәр салсаг көрәрик ки, бир чох инсанлар динин јолунда фајдалы ишләр көрәрәк дин анлајышынын јајылмасы вә кенишләнмәси саһәсиндә күчлү ишләр көрмүшләр, амма бу ишләриндә Аллаһа јахынлашма гәсдләри олмадыглары үчүн онлара һеч бир фајдасы олмады. Һәмин шәхсләрин әсас нијјәтләри өлкә фәтһ етмәк, шөһрәт газанмаг вә инсанлар арасындакы имичләрини артырмаг иди. Садаладығымыз бу хүсусијјәтләрдән һеч бириси инсанын камала чатмасы үчүн фајдалы дејил. Бир рәвајәтдә белә бујурулуб: "

"Аллаһ-тәала бә'зән өз динини фасиг инсанла тәсдиг едир."

Залым вә позғун шаһларын өз шәхси дүшүнчәләринә, өз әразиләрини кенишләндирмәк хатиринә башга өлкәләри фәтһ едәрәк Ислам динини јајмалары мүмкүндүр. Бу ишин Ислам вә дин үчүн фајдалы олмасына бахмајараг, һәмин шәхсләрин өзләринә һеч бир фајдасы олмајыб. Елә бу сәбәбдән дә биз дахили нијјәтләримизи тапмалыјыг вә илаһи дүшүнчәләрин

ишә дәјәр вермәсини билмәлијик. Бә’зи әмәлләр илк бахышда инсан үчүн кичик көрүнсә дә халис нијјәтлә һәјата кечирилдији үчүн мүгәддәсдир.

Мәдәни вә мәзһәби програмларда ихласын әһәмијјәти

Дин тәблиғатчылары тәблиғ, дини програмларын һәјата кечирилмәси, мәзһәби мәркәзләрин тә’сиси вә дикәр мәсәләләр заманы нијјәтләрини паклашдырмалыдырлар. Онлар өз тәблиғләри илә башгаларыны дүз јола кәтирир, онлары мәдәни вә дини мәсәләләрә чәлб едир, мәзһәби мәркәзләр тә’сис етмәклә чәмијјәтин мәдәни тәрәггиси үчүн мүнасиб шәраит јарадырлар. Амма онлар елә дүшүнмәсинләр ки, бу фәалијјәтләрин анчаг онларын өзләринә фајдасы вар. Белә ки, бу фәалијјәтләрин онларын ахирәт азугәләринә дә фајдасы түкәнмәздир. Бу фәалијјәтләр Аллаһ јолунда һәјата кечирилдији тәгдирдә бизим үчүн хејирли ола биләр. Бүтүн сәјләримиз анчаг динин јајылмасы үчүн олмалыдыр вә һеч бир шәхси мәнфәәт күдмәмәлијик. Демәли биз көрдүјүмүз ишләрин нәтичәләринин мүсбәт олдуғу тәгдирдә бизим үчүн фајдалы олдуғуну дүшүнмәмәлијик вә өз нијјәтимизи арашдырмалыјыг. Белә олдуғу һалда биз мәғрур олмарыг вә әксинә нијјәтләримизин пак олмамасындан утанарыг. Ислам Пејғәмбәри (с) бу мәсәлә барәсиндә белә бујуруб: "Еј Әбузәр! Аллаһ-тәала бујурур: Алимин дилиндәки сөзләрини гәбул етмирәм, онун үрәјиндә оланлары гәбул едирәм, чүнки онун мәгсәди вә амалы одур. Әкәр онун ирадәси мәним разылыг вердијим ишләрә сәрф олунарса, онун сүкутуну өз зикрим кими гәбул едәчәм. Әкәр һәмин шәхс данышмаса белә."

Һикмәтли сөзләр өјрәнмиш вә бунлары халга данышан шәхсләрә халг тәрәфиндән ситајиш едилир вә онлара бөјүк еһтирам гојулур. Сөзсүз ки башгаларына гаршы һүснү-зәнн етмәк инсанын вәзифәсидир, амма данышан шәхс өз ишинә нә дәрәчәдә инандығына бахмалыдыр вә диггәт јетирмәлидир. "Көрәсән мәним јахшы сөзләрим Аллаһ тәрәфиндән гәбул едилирми вә Аллаһа јахынлашыраммы, јахуд әксинә һагдан узаглашырам?" – барәдә дүшүнмәлидир. Бу сөзүн чавабыны Аллаһ-тәала вериб: «Мән һикмәтли сөзләрә бахмырам, әксинә бу сөзләрин архасында һансы дүшүнчә вә нијјәтләр кизләдијинә бахырам. Мән инсанларын мејилләринә јох, бу сөзләри вурғуладығы заман үрәкләриндә тутдуглары нијјәтләрә бахырам. Мән онларын һеч бир чәтинлијә бахмадан, өз өһдәликләринә садиг галараг вәзифәләрини һәјата кечирмәләринә диггәт јетирирәм.»

Демәли әкәр о мәним һагг билдијим јолла, јә’ни Аллаһ-тәала јолунда һәрәкәт едирсә, өз сүкуту илә дә мәни зикр етмиш олур. Һәмин шәхсин үрәји мәнә бағлы олдуғуна көрә, мәни севиндирә биләчәк ишләр көрмәјә чалышыр. Сүкутда мәним разы галдығымы көрдүјү үчүн сүкут едир вә елә буна көрә дә онун сүкуту ибадәтдир. Бүтүн иши вә үрәји халг јолунда олан шәхсләр һеч бир саваб газанмырлар. Онун савабы халгын сөјләдији тә’рифләрдир. Чүнки онун әмәлләри Аллаһ јолунда дејил вә буна көрә дә һеч бир саваб газанмыр.

Гејд етдијимиз сөзләрә диггәт јетирсәк, өз вәзифәсини һеч бир чәтинлијә бахмадан һәјата кечирән шәхсин Илаһи тәфәккүрә малик олмасынын шаһиди

оларыг. Амма инсанлары нәзәрә алараг Аллаһын разылыг вердиjи сөзләри вурғуламагдан чәкинән шәхсин дүшүнчәләри Илаһи деjил.

Ниjjәт вә дахили меjлләрин jери

"Еj Әбузәр! Аллаһ-тәала сизин үзүнүзә, [сөзүнүзә] вә вар-дөвләтинизә бахмыр, сизин үрәjинизлә әмәлләринә бахыр."

Аллаһ-тәала инсанын заһиринә, габар бағламыш алнына вә тәнтәнәли кеjиминә бахмыр, Аллаһ-тәала нәзәриндә мүһүм олан мәсәлә инсанларын пак үрәкләри вә әмәлләридир. Белә олмадыгда Аллаһ-тәала онлара саваб вермәк әвәзинә онлары мүнафигләр сыраларына дахил едир. Һәдисин бу һиссәси олдугча әһәмиjjәтлидир вә бу әһәмиjjәтлилик дахилиндә олан хәбәрдарлыға диггәт jетирилмәлидир. Белә олдуғу тәгдирдә өзүмүз барәдә чыхардығымыз гәрарларын чоху дәjишиләчәк. Инсан өз ниjjәтләрини арашдырса онларын чохунун илаһи олмамасыны көрә биләр. Һеч олмаса онларын ниjjәтләринин бир һиссәси гејри-илаһидир вә башгаларыны Аллаһла шәрик едир. Аллаһ-тәала да буjурур ки, "Һәр ким башгасыны мәнимлә шәрик едәрсә бүтүн өз паjымы да шәрикимә верәрәм."

Биз данышдығымыз сөзүн, көрдүjүмүз ишин, охудуғумуз дәрсин вә гылдығымыз чамаат намазларынын һансы ниjjәтләр әсасында һәjата кечирилмәси барәдә дүшүнмәлиjик. Көрәсән Аллаһ-тәаланы севдиjимиз үчүн чамаат намазына кедирик, jахуд бу саһәдә башга дүшүнчәләримиз вар. Әкәр бизим ибадәтләримиз гејри-илаһи дүшүнчәләрлә долу оларса, бизим башга ишләримиздәки ниjjәтләримиз дә халис ола билмәз. Риjакарлыг вә мадди дүшүнчәләри ибадәтә дахил етмәк кими чатышмамазлыглар халгын һидаjәтини өз үзәринә көтүрмүш шәхсләр үчүн башгаларындан даһа чох олур. Чамаатын имамәт вәзифәсини дашыjан, халга дини елмләр өjрәдән вә башгаларыны һидаjәт едән шәхсләр үчүн риjа вә бу типли мәсәләләр даһа чиддидир.

Пеjғәмбәр (с) заһири әмәлләринин тәгваjа дәлаләт етмәдиjини вә тәгванын инсанын үрәjиндә jерләшдиjини тәсдиг етмәк үчүн өз синәсинә ишарә едәрәк буjурур:

"Еj Әбузәр! Тәгва бурададыр, тәгва бурададыр." Һәр бир шәхсин заһирдә jахшы ишләр көрмәси, чохлу намаз гылмасы вә зикр әһли олмасы һәмин шәхсин тәгвалы олмасыны сүбут етмир. Инсан өз ниjjәтини тәмизләмәлидир. Белә ки, инсаны Аллаһ үчүн халисләшдиjи заман тәгвалы адландырмаг олар. Бундан өнчә вачибаты jеринә jетирмәjә, һарамлардан узаглашмаға, әмәлә, ләjагәтли вә салеһ әмәлләрин мәншә алдығы анлама тәгва деjилдиjини вурғуламышдыг. Бизим әмәлләримиз, ибадәтләримиз вә фаjдалы ишләримизин мәншәjи Аллаһ севкиси олдуғу һалда тәгва адландырыла биләр. Елә бу сәбәбдән дә биз өз ниjjәтләримизә вә әмәлләримизин мәншәjинә диггәт jетирмәлиjик, чүнки һеч бир иш ниjjәтсиз һәjата кечирилә билмәз. Инсанын ихтиjары әмәлләри ниjjәтдән мәншә алыр вә о ниjjәт инсанда иш көрмәк шөвгү jарадыр. Инсанын һәр һансы бир иши көрмәк үчүн

өзүнү һазырламасы, амма нәдәнсә бу ишин илкин мәрһәләләринин арадан кетмәсилә гејд олунмуш иши һәјата кечирмәмәси мүмкүндүр. Белә олдугда ишин мә'нәви тә'сири үрәкдә галыр. Баш вермәдији үчүн харичдә онун һеч бир әсәринин галмамасына бахмајараг үрәкдә тә'сири галыр. О мә'нәви әсәр вә әламәт дахили нијјәтдән галыб вә рәвајәтдә о "һәмин" кими гејд олунуб.

Пејғәмбәр (с) бујурур: Әмәлләрин һарадан мәншә алмасына вә дахили мејлинин һансы сәмтә јөнәлмәсинә диггәт јетир. Бах көр бу ишинлә Аллаһа диггәт јетирирсән, јахуд халга вә дүнја мәнфәәтләринә диггәт јетирирсән? Белә ки, әмәлләринин јахшы олмасына бахмајараг Илаһи әсәр-әламәтә малик олмадығы үчүн инсаны сәадәтә апармыр. Аллаһ-тәала әмәлләрин батининә диггәт јетирир вә заһиринә лагејиддир:

«Онларын нә эти, нә дә ганы, әлбәт Аллаһ-тәалаја чатмаз, Аллаһа чатачаг олан јалныз сизин тәгваныздыр. [сәмими-гәлбдән етдијиниз ибадәтдир.]»

Дүшүнчә вә нијјәтин сағламлашдырылмасы јоллары

Демәли әмәлин чинајәтинин Аллаһла һеч бир әлагәси јохдур, халг вә тәбиәтлә әлагәси вар. Әмәли Аллаһла әлагәләндирән инсанын үрәји вә нијјәтидир. Пејғәмбәрин (с) бујурдугларына әсасән биз һансы нијјәтлә бу иши көрмәјимизә диггәт јетирмәлијик вә нијјәтләримизин халис олмадығы тәгдирдә, ону паклашдырмаға чалышмалыјыг.

Һәр һансы бир инсанын нијјәтинин халис олмадығы тәгдирдә нијјәтини паклашдырмаг әвәзинә ону тәрк етмәси дә мүмкүндүр. Бу да инсаны јахшы ишләрдән чәкиндирән шејтанын јени тәләсидир. Мәсәлән Мәһәррәм ајынын илк он күнлүјүндә инсан тәблиғ ишләри көрмәк гәрарына кәлир вә өз нијјәтини арашдырдыгда онун пак олмадығыны анлајыр, елә бу сәбәбдән дә тәблиғә кетмәкдән бојун гачырыр. Һәмин шәхс өз-өзлүјүндә дејир: "Нијјәтимин пак олмамасына көрә тәблиғә кетмирәм." Бу шејтанын истәдији ишдир. Чүнки тәблиғә кедәрәк халгы һидајәт етмәк бизим борчумуздур. Шејтанын вәсвәсәси илә өз вәзифәмизә көз јумуругса, Шејтана башгаларыны дүзкүн јолдан дөндәрмәк саһәсиндә јардымчы олуруг. Она көрә дә нијјәтләримизин пак олмадығыны көрдүкдә вәзифәмизи јеринә јетирмәмәјин әвәзинә нијјәтимизи паклашдырмаға чалышмалыјыг.

Тәблиғ фәалијјәтләримизин мүгабилиндә пул тәклиф едирләрсә ја көтүрмәмәлијик, ја да аз көтүрмәли вә ону лазымы јерләрдә хәрчләмәли вә өзүмүздән мөһтач инсанлара вермәлијик. Бу гәбил ишләр гејри инсани дүшүнчәләрин зәифләмәсинә вә паклашмасына кәтириб чыхарыр.

Достларымдан бири белә нәгл едирди: Дини елмләр тәдрис мәркәзиндә тәһсил алдығым дөврләрдә Теһранын әтрафындакы шәһәрләрдән биринә кетдим. Орада чох бөјүк һөрмәтә малик руһани вар иди вә бөјүк нүфуза малик иди. Бизи о шәһәрин әтрафындакы кәндләрдән биринә көндәрдиләр. Мәним илк тәблиғ илим вә тәчрүбәсиз олдуғума көрә минбәр чыхышларымыз халг тәрәфиндән јахшы гаршыланмады. Сонра бизә аз пул вердиләр. Өз тәблиғат ишләримиздән сонра сағоллашмаг үчүн һәмин

руһанинин јанына кетдик. О руһани бизи бөјүк тәвазөкарлыгла гаршылады вә арамыздакы сөһбәтләрдән сонра зарафатјана деди: “Достлар кәлин бу мүддәт әрзиндә јығдығымыз пуллары бир јерә јығараг бәрабәр шәкилдә арамызда бөләк. Һәмин шәхсин танынмыш руһани олдуғуна көрә минбәр чыхышларына чох адам топлашдығы мә’лум иди. Елә бу сәбәбдән дә о чохлу пул газанмышды. Һәмин руһани бизим чох да пул газанмадығымызы билирди вә она көрә дә бизә белә бир тәклиф верди. Биз дә бөјүк мәмнунијјәтлә бу тәклифи гәбул етдик. Көзләримизи јумараг бүтүн пулларымызы үст-үстә төкдүк вә пуллары бөлдүкдән сонра һәр биримизә бир нечә дәфә даһа артыг пулун дүшмәсинин шаһиди олдуг.”

Сөзсүз ки, инсан өз һәјатында чәтинликләрлә үзләшир вә бу чәтинликләр, хүсусән баһалыг вә инфлјасија заманында инсанын мадди марагларыны даһа чох ојадыр. Белә дүшүнчәләрин вә марагларын һәддини ашмамасы үчүн диггәтли олмалыјыг вә бизим әлимизә кәлән пајын бир һиссәсини еһтијачлы шәхсләрә вермәлијик. Чүнки еһтијачлы шәхсләрин сајы чохдур. Биз әлдә етдијимиз кәлирин бир һиссәсини еһтијачлы шәхсләр үчүн нәзәрдә сахламалыјыг вә јахшы әмәл саһиби ады илә танынмалыјыг.

“Севдијиниз шејләрдән [һагг јолунда] сәрф етмәјинчә саваба чатмазсыныз.”

Әли ачыглыг едирсинизсә чалышын јени пуллары верәсиниз вә көһнә пуллары өзүнүз үчүн сахлајасыныз. Бу һәрәкәт сизин мә’нәви дәрәчәнизи күчләндириб дүнјаја олан бағлылыгларынызы азалдачаг. Өнчә вурғуладығым кими кәлирләринизин бир һиссәсини еһтијачлы шәхсләрә верин. Еһтијач дујмадығымыз пулу әтрафымызда олан борчлу шәхсләрә верәк вә ону борчуну верә билмәмәк хәчаләтиндән гуртараг.

Борчу гајтармаг вачиб ишләрдән биридир. Әкәр тәблиғә кедәрәк бурадан әлдә етдији пулла өз борчуну гајтармаг истәјирсә бунун шәријјәтлә һеч бир зиддијјәти јохдур. Бахмајараг ки, бу јолла нәфсин камал дәрәчәсинә чата билмәјәчәк. Әлбәттә бу ишдә дә ихлас гәсдинә малик олмаг олар.

Нә чүр олурса олсун дүнја тәмајүлләримизи азалтмаға чалышмалыјыг, дүнја зијнәтләринә е’тинасызлыгла јанашмалыјыг. Биз дүнјаја лагејид олмаг үчүн Имам Әлидән (ә) өрнәк көтүрмәлијик. О һәзрәт бујуруб:

“Туму парчаламыш вә чаны јаратмыш Аллаһа анд олсун, әкәр бej’әт едәнләр олмасајдылар, онларын мөвчудлуғу илә һүччәт мәним үчүн тамамланмасајды, Аллаһ-тәала алимләрин өһдәсинә залимләрин ачкөзлүјү гаршысында дајанмаг вә мәзлумун ач галмасына разы олмамағы гојмасајды хилафәтин јүјәнини вә кәндирини кәнара атар, ахырыны әввәлинә гошардым. (Бундан өнчә олдуғу кими бу иш үчүн һеч бир сә’ј көстәрмәдијим кими, инди дә хилафәти атыб кедәрдим.)

Бу сөзләрин давамында бујурур:

“Баша дүшәрдиниз ки бу дүнја мәним үчүн кечи асгырығындан белә һәгирдир.”

Башга бир јердә бујурур: Нәһчүл-бәлағә, һикмәтли сөзләр 228, сәһ: 1192

"Аллаһа анд олсун ки, сизин бу дүнјаныз мәним көзүмдә готур хәстәлијинә дүчар олмуш шәхсин әлиндә олан әтсиз донуз сүмүјүндән белә һәгир вә писдир."

Ҹүзам вә готур хәстәлијинә тутулмуш шәхсин үзү о гәдәр чиркли олур ки, һеч ким онун әлиндән бир шеј алмаг истәмир вә хәстәлијин она да јолухмасы горхусундан она јахынлашмаға белә ичазә вермир. Белә бир шәхс әлиндә донуз сүмүјү тутарса ким бу сүмүјү алмаг үчүн она јахынлашар? Дүнја вә онун палтар, машын, ев вә халча кими зијнәтләри Һәзрәт Әли (ә) нәзәриндән ҹүзама дүчар олмуш шәхсин әлиндәки донуз сүмүјүндән белә һәгир вә писдир.

О Һәзрәт башга јердә бујуруб:

"Демәли дүнја сизин көзүнүздә Сәлм ағачынын јарпағынын гопмуш һиссәсиндән (Сәлм сәһраларда битән ағаҹдыр. Бу ағачын пис ијли јарпагларындан даббағлыгда истифадә олунур.) вә гајчыдан төкүлән хырдалардан (гојун гырхаркән гајчынын ағзындан төкүлән хырда јунлар) даһа кичикдир. Кәләчәкдәкиләрин сизләрин әһвалыныздан өрнәк көтүрмәсиндән өнҹә, гәдимдә јашајанлардан вә онларын әһвалатындан нәсиһәт алын вә һәгир дүнјаны өзүнүздән узаглашдырын, чүнки дүнја сиздән өнҹә јашамыш вә ону севәнә дә вәфа етмәјибдир."

Гејд етмәк лазымдыр ки, инсан үзәринә дүшән вәзифәни һәјата кечирмәк үчүн бүтүн шәр'и ганунлара риајәт етмәклә мүбаһ кәлир әлдә едә биләр. Амма инсанын бүтүн пис јоллардан истифадә едәрәк, башгаларына хәјанәт едәрәк, Ислама вә динә хәјанәт көстәрәрәк дүнја малыны артырмаг истәмәси ән пис хүсусијјәтләрдәндир. Һәзрәт Әлинин (ә) бу барәдә вурғуладығы сөзләри һәмишә бизим јадымызда олмалыдыр. Әкәр дүнјаја гаршы рәғбәтимиз азаларса тәгвамыз күчләнәр. Һәзрәт Әли (ә) нәзәриндән ҹүзам хәстәлијинә дүчар олмуш инсанын әлиндәки донуз сүмүјүндән даһа дәјәрсиз олан дүнјаја үрәк бағламыш инсанын үрәјиндә Аллаһ, Әли вә Һүсејн (ә) севкиси ола билмәз.

Мүндәричат

ИЈИРМИ БИРИНЧИ ДӘРС 3
Тәффәкүрүн әһәмијјәти вә гәфләти арадан апаран амилләрин горунмасынын лүзуму 3
Тәффәкүрүн әһәмијјәти вә гәфләти арадан апаран амилләрин горунмасынын лүзуму 4
Пејғәмбәрин үч төвсијјәси 5
Инсанын ојанышына сәбәб олан амилләрә диггәтсизлијин мәнфи нәтиҹәләри 11

Тәнбәллијин вә јерсиз күлүшүн мәзәммәти 13
Ибадәтдә тәфәккүрүн ролу 15
ИЈИРМИ ИКИНЧИ ДӘРС 17
Һагг вә батилин һүдудлары 17
Һагг вә батилин һүдудлары 18
Һагг вә батил вә онларын истифадә јерләри 18
Һагг вә батилин заһири нишанәләри 20
Мухтар инсан вә илаһи имтаһан 21
Инсан вә дахили гүввә олан һагг вә батил арасында чәкишмә 24
Һисси вә дүнјәви ләззәтләрә үмуми тәмајүл 27
ИЈИРМИ ҮЧҮНЧҮ ДӘРС 31
Камил фәгиһ (алим) вә ә’фали төвһидә е’тигадын рәфтарда тәзаһүрү 31
Камил фәгиһ (алим) вә ә’фали төвһидә е’тигадын рәфтарда тәзаһүрү 32
Ибраһим вә ә’фали төвһидә е’тигад 33
Аллаһдан гејрисинә е’тимад, ә’фали төвһидә е’тигадсызлығын нәтичәси кими 35
Шејх Әнсари вә Шејтанын тору 36
Тәвазө - иззәт вә башыучалыг амили 38
Һәзрәт Имам Сәччад (ә) вә зати еһтијач вә нөгсанын дәрки 39
Һәгиги иманын сәмәрәси Пејғәмбәрин (с) кәламында 42
ИЈИРМИ ДӨРДҮНЧҮ ДӘРС 44
Мүһасибәнин, әмәлләрин өлчүлмәсинин вә Аллаһдан һәја етмәјин әһәмијјәти 44
Мүһасибәнин - әмәлләрин өлчүлмәсинин вә Аллаһдан һәја етмәјин әһәмијјәти 45
Мүһасибә, гачылмаз зәрурәт 45
Мүшаритә, мүрагибә вә мүһасибә 48
Нәфсин мүһасибәсинин фајдасы 51
Чиркин әмәлин доғурдуғу хәчаләт 55
Хәчаләт вә һәјанын мәфһуму 57
Гәләт адәт - ән’әнәләрин јајылмасынын амилләри 58
ИЈИРМИ БЕШИНЧИ ДӘРС 62
Бехиштә кетмәјин јолу вә Илаһи һәјанын чилвәләри 62
Бехиштә кетмәјин јолу вә Илаһи һәјанын чилвәләри 63
Узун арзуларын мәзәммәти вә онун үмидлә фәрги 63
Дүнја - васитә, ја һәдәф 65
Мүтләг Гәни олана үз тутмаг еһтијачсызлығын әсас амили кими 66
Өлүмү анмаг вә Илаһи һәјанын чилвәләри 69
“Гарныны вә орада оланлары унутма” 72
Пакизәлик, өвлијаларын әхлагы 73
ИЈИРМИ АЛТЫНЧЫ ДӘРС 75
Халис дуанын вә салеһ әмәлин ролу 75
Халис дуанын вә салеһ әмәлин ролу 76
Дуанын мәфһумуна бир ишарә 76
Дуа етмәкдә инсанларын бир-бири илә фәрги 77
Аллаһ дәркаһында күчсүзлүјүнү е’тираф етмәјин лүзуму 80
Дуанын салеһ әмәллә олмасынын лүзуму 82
Салеһ инсанын варлығынын бәрәкәти 84
ИЈИРМИ ЈЕДДИНЧИ ДӘРС 88
Халис бәндәнин Аллаһ јанындакы мәгамы вә мәнзиләти 88
Халис бәндәнин Аллаһ јанындакы мәгамы вә мәнзиләти 89
Инсанын үстүнлүк ме’јары 89
Ики амилин – истиглалын вә ихласын – ролу 93
ИЈИРМИ СӘККИЗИНЧИ ДӘРС 99
Ибадәтин вә бәндәлијин әзәмәти, онун тәквини тә’сири 99
Ибадәтин вә бәндәлијин әзәмәти, онун тәквини тә’сири 100
Инсанын әмәлләринә јерин шаһидлији 100
Јерин вә чансыз мөвчудатын ситајишинин кејфијјәти 101
Јарадылмышларын шүур вә дәрки вә тә’сир гәбул етмәси 104
Мә’сум имамларын нурларынын һүзур даирәси 105
Әмәлләрин шаһидләрин нәзәриндән кизли галмамасы 107
Бәндәликдәки ихлас – шадлығын вә өјүнмәјин мајасы 108
Ихлас 110

ИЈИРМИ ДОГГУЗУНЧУ ДӘРС 113
Бәндәлик вә ибадәт, инсанын ән бөјүк сәрмајәси 114
Дүнјанын инсан үчүн түфејли олмасы 114
Камил инсанын шәрафәт вә кәрамәти 116
Беһиштин мө'минләр вә Әһли-бејт (ә) достлары үчүн олмасы 118
Беһиштин саһибләри 119
Пејғәмбәрләрин вә Ислам Пејғәмбәринин (с) мәгамы 120
Салеһләри мәгамы 121
Сиддигләрин мәгамы 121
Аллаһын сечилмиш бәндәләринә мәхсус олан исмәт мәгамы 123
Исмәтин бөлмәләри 123
Иманда сәдагәтин әһәмијјәти вә она чатмағын јоллары 125
ОТУЗУНЧУ ДӘРС 129
Зикрин мәгамы, фајдалы әлагәләр вә досту сечмәјин ме'јары 129
Зикрин мәгамы, фајдалы әлагәләр вә досту сечмәјин ме'јары 130
Кушәнишинлијин, тәклијә чәкилмәјин фајдалары 130
Башгалары илә кет-кәлин, әлагә сахламағын фајдалары 132
Үлфәт вә гардашлыг илаһи не'мәтләр сырасында 135
Достун сечилмәси ме'јары 137
Гафилләрин арасында Аллаһы јад етмәјин әзәмәти 140
Инсанын өз данышығына нисбәтдә мәс'улијјәт дашымасы 141
Мө'минлә бир сүфрәдә отурмағын һүснијјәти вә фасигин сүфрәсиндән чәкинмәк 143
ОТУЗ БИРИНЧИ ДӘРС 147
Дил – һидајәтә вә ја азмаға васитә 147
Дил – һидајәтә вә ја азмаға васитә 148
Камала чатмаг јолунда дилдән вә дикәр үзвләрдән бәһрәләнмәк 148
Дилдән бәһрәләнмәјин гајдасы вә онун бәласындан гачмаг 151
Башгарышдыран сөзләрдән пәһриз етмәк вә зарафат етмәкдә һәдди көзләмәк 153
Һидајәт јолларынын мүхтәлифлији 155
Данышығын вә рәфтарын аксүләмәлләринә бир бахыш 158
Тәһгиг әсасында сөз данышмағын лүзуму вә шајиә јајмагдан чәкинмәк 159
ОТУЗ ИКИНЧИ ДӘРС 163
Аллаһын еһтирам вә чәлалынын көстәричиләри 163
Аллаһын еһтирам вә чәлалынын көстәричиләри 164
Пејғәмбәр (с) вә имамларын (ә) кизли галмыш мәнзиләти 165
Аллаһа итаәт етмәјин Пејғәмбәрә (с) вә Әһли-бејтә (ә) олан итаәтлә әлагәси 167
Мө'минләрә еһтирам етмәјин лүзуму 170
Чәмијјәтдә һөкумәтин вә ганунун зәрурилији 176
Салеһ вә ләјагәтли һакимин шәраити 178
Вәлијји-фәгиһ ән салеһ вә ән ләјагәтли шәхс 181
ОТУЗ ҮЧҮНЧҮ ДӘРС 184
Дилин горунмасынын лүзуму вә онун ејибләринин мәзәммәти 184
Дилин горунмасынын лүзуму вә онун ејбләринин мәзәммәти 185
Әмәлләрин гаршылыглы тәсири вә ја еһбат вә тәкфир 185
Башгаларында ејб ахтармағын мәзәммәти 189
Јалтаглығын вә јерсиз тә'рифин мәзәммәти 192
Башгаларына тә'нә вурмағын мәзәммәти 195
Јерсиз инадчыллығын мәзәммәти 197
ОТУЗ ДӨРДҮНЧҮ ДӘРС 200
Ибадәтин чилвәси, исламда мәсчидин јери вә ролу 200
–Ибадәтин мәфһуму вә әһатә даирәси 200
Ибадәтин чилвәси вә мәсчидин исламда јери вә ролу 201
Ибадәтин мәфһуму вә әһатә даирәси 202
А)–Ибадәт үчүн бир бөлкү 202
B)–Намаз бәндәлијин зирвә нөгтәси вә Мәбуда јахынлашмаг 204
C)–Мүгәддиматын шәр'илијинин фәлсәфәси вә намаза диггәт јөнәлдән амилләр 207
Мәсчид - һагг дәкаһы ашигләринин јүксәлиш мәканы 209
Халгы мәсчидә сөвг етмәјин һикмәти 211
Мәсчидин әһәмијјәтини дәрк етмәјин лүзуму вә орда олмағын гајда-ганунлары 213
Мәсчиддә олмағын вә орада ибадәтин фәзиләти 219

Аллаһын севимли бәндәләри 221
ОТУЗ БЕШИНЧИ ДӘРС 224
Тәгва, зөһд вә вәрә’нин мәгам вә дәрәчәләри 224
Тәгва, зөһд вә вәрә’нин мәгам вә дәрәчәләри 225
Тәгванын мәфһуму вә онун хофла әлагәси 226
Тәгванын әһәмијјәти вә әлдә едилмәси јоллары 228
Тәгванын дәрәчәләринә бир бахыш 232
Тәгванын тә’сиринә бир бахыш 233
Мүттәгиләрин һесабдарлыг вә башга нечә хүсусијјәтләри 238
Вәрә’ вә зөһд пејғәмбәрин кәламында 241
ОТУЗ АЛТЫНЧЫ ДӘРС 245
Пејғәмбәрин нәзәриндә һелм, мүдара вә тәвәккүл 245
Пејғәмбәрин нәзәриндә һелм, мүдара вә тәвәккүл 246
Һелмин уча мәгамы 247
Һелм Аллаһ өвлијаларынын зинәти 250
Мүдара, онун јалтаглыг вә тәслимчиликлә фәрги 252
Мүшрикләр гаршысында Пејғәмбәрин (с) сәртлији 255
Тәвәккүл мәгамы 259
Тәвәккүл вә мадди, мә’нәви амилләрдән истифадә 260
Тәгванын тәвәккүл илә әлагәси 265
ОТУЗ ЈЕДДИНЧИ ДӘРС 267
Илаһи тәдбир вә тәгдирләр, доғру е’тагад вә инамын ролу 267
Илаһи тәдбир вә тәгдирләр, доғру е’тигад вә инамын ролу 268
Һагг гаршысында тәслим, никаранчылыгларын арадан галдырылмасынын амили 268
Гәзавү-гәдәрә бир бахыш 271
Јәгин мәгамы вә онун мәртәбәләри 274
Аллаһ өвлијалары вә илаһи тәгдирә разылыг 277
Сәбр мәгамына бир бахыш вә онун әһәмијјәти 283
Аллаһын истәјини өз истәјиндән өнә салмағын ролу 286
ОТУЗ СӘККИЗИНЧИ ДӘРС 291
Аллаһы вә Онун һәкиманә системини танымаг 291
Аллаһ вә Онун һәкиманә системини танымаг 292
Инсан вә Аллаһла рабитә 292
Чәтинликләрдә Аллаһа диггәтин лүзуму 295
Аллаһдан көмәк истәмәјин лүзуму 298
Аллаһын һәкиманә тәдбирини танымағын вә она јәгини олмағын әкс-тә’сири 301
Инсанын тәрәггиси вә камиллији јолунда чәтинликләрин ролу 303
Гәнаәт вә еһтијачсызлыг 305
ОТУЗ ДОГГУЗУНЧУ ДӘРС 307
Аллаһ-тәала нәзәриндән дәјәрлилијин мејары 307
Иман вә әмәли салеһлик инсанын ән јүксәк ме’јарыдыр 308
Ислам нәзәриндән фајдалы вә дәјәрли иш! 310
Мәдәни вә мәзһәби програмларда ихласын әһәмијјәти 313
Нијјәт вә дахили мејлләрин јери 314
Дүшүнчә вә нијјәтин сағламлашдырылмасы јоллары 315